

OPUS

26

OPUS

International Journal of
Society Researches

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 15 • Sayı Issue (26) • Haziran June 2020 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI
26

ADAMOR

ADAMOR

Cilt Volume 15, Sayı Issue – 26

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

Sayı Issue -26 • Haziran June 2020
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. şti. adına

Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü • General Director

Emir OSMANOĞLU

Editörler • Editors

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)

Editör Yardımcısı • Assistant Editor

Özgür TÜLEBAĞA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Alan Editörleri • Field Editors

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Sait AKBAşLI (Hacettepe Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Müjdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata University)

Doç. Dr. Özden TAřĐIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)

Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ (Aksaray Üniversitesi)

Doç. Dr. Ayşegül DERMAN (Necmettin Erbakan University)

Doç. Dr. Jolanta BİELIAUSKAİTĒ (European Humanities University)

Doç. Dr. Fikret GÜLAÇI (Erzincan Binali Yıldırım University)

Dr. Iwona Florek (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa PAMUK (Selçuk University)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz),
Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -
Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -
Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -
Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Durmuşçelebi (Erciyes
Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa şanal (Giresun
Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Manegement in Warsaw – Polonya),
Péter Mezei (Szegad University -Macaristan), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi-
Türkiye), Verda Canbey Özgüler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of
Ljuljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım
Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjeniek (Alcide De Gasperi University of Euroregional
Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in
Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özeydin (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 26, 2020

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Nisan *April* 2020

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

•
OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

•
OPUS-International Journal of Society Research is an academic and international peer-reviewed journal that publishes in Turkish and English. The journal publishes 12 issues (mountly) per year.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

*OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net*

İçindekiler / Contents

- 3965 *Demet BİLEN, Bimaz KIRAN*
Suriyeli Mültecilerin Çeşitli Travmatik Yaşantıları Nasıl Deneyimlediklerine Göre Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi
Investigation of Post-Traumatic Stress Disorder and Life Satisfaction Levels According to How Syrian Refugees Experience Various Traumatic Experiences
- 3988 *Salih GÜRBÜZ*
Türk Üniversite Öğrencileri Gözünde Suriye İmajı Üzerine Göstergibilimsel Bir Çalışma
A Semiotic Study On Syria Image in the Eyes of Turkish University Students
- 4019 *Ebru KORKMAZ*
İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Öğretim Teknolojilerine Bakış Açısı
Elementary Mathematics Teachers' Perspectives on Instructional Technologies
- 4046 *Bünyamin ÖZGÜLEŞ*
Hemşirelerde Duygusal Emek Kavramı Üzerine Nitel Bir Araştırma
A Qualitative Research On Emotional Labor Concept In Nurses
- 4070 *Emre YAKUT*
Örgütsel Destek Algısının İşten Ayrılma Niyeti Etkisinde Personel Güçlendirmenin Aracı ve Düzenleyici Rolü:Tekstil Sektöründe Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması
Examining Medaiting and Moderating Role of Personnel Empowerment in the Effect of the Per-ceived Organizational Support on intention to leave work: Structural Equation Model Application in Textile Sector
- 4101 *Müge ÖRS, Melis KAYTAZ*
Marka Nefreti ve Olası Sonuçları Üzerinde İşletme Telafi Süreçlerinin Düzenleyici Etkisi
Moderation Effect Of Recovery Strategies On The Relationship Between Brand Hate And Its Possible Outcomes
- 4134 *Bayram GÖKBULLUT*
İngilizce Öğretmenlerinin Bilgisayar Destekli DynEd İngilizce Öğretim Yazılımı Hakkındaki Görüşleri
Opinions of English Teachers on Computer Based DynEd English Curriculum
- 4166 *Uğur DOĞAN, Tuğba Seda ÇOLAK*
Narsisistik Kişilik Envanteri-13 (NKE-13)'nin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
The Turkish Adaptation of Narcissistic Personality Inventory-13 Scale: The Validity and Reliability Study
- 4185 *Başak DEMİRYUMRUK DİKİCİ*
Günümüzün Dijitalleşen İşletmelerinde Yeni Liderlik Ve Motivasyon Modelleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma
A Comparative Research on New Leadership and Motivation Models in Digitalized Companies

- 4208 *Ali BELLİ, Gülden AYNACI*
Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Algısı: Kadınlar Kendilerini Nasıl Güçlendirebilir?
The Perception Of The Gender Roles Amongst University Students; How Can Women Empower Themselves?
- 4230 *Mert GÜRER, Saadet Zeynep VARLI GÜRER*
Dizilerdeki Batılı Karakterlerin Anlatı Yapısındaki Sunumu Üzerine Bir Çözümleme
Analysis Of The Presentation Of Narrative Structures Of Western Characters In TV Series
- 4265 *Serdar DERMAN*
Farklı Öğretim Kademelerindeki Öğrencilerin Deneme Türündeki Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi
Evaluation of Written Expression Skills of Experiment Type of Students in Different Teaching Levels
- 4293 *Birsen MUTLU, Merve AZAK, Sümeyye KALAYCI*
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Dersini Almış Öğrencilerin Klinik Rahatlık ve Endişe Durumu ile Öz Yeterlilik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Investigation of the Relationship Between Clinical Comfort-Worry and Self-Efficacy Perceptions of Nursing Students Who Have Taken Pediatric Nursing Course
- 4316 *Yusuf BOZGEYİK*
İşsizlik Histerisinin Geçerliliğinin Sınanması: E7 Ülkelerine İlişkin Ampirik Bir Çalışma
Examining Validation of Unemployment Hysteresis: An Empirical Study on E7 Countries
- 4334 *Mikail TEL*
Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar - İnternet Ve Playstation Oyunları Kullanımına İlişkin Görüşleri
Perceptions Of Professional Football Players About Using Computer – Internet And Playstation Games
- 4362 *Ülkü ÇOBAN, Betül BAYAZIT, Merve UCA*
Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumlarının Yaşam Kalitesi, Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi: Doğu Marmara Bölgesi Üniversiteleri Örneği
Analyzing the Effect of University Students' Attitudes towards Sports on Quality of Life: Eastern Marmara Region Universities Sample
- 4386 *Ülker ÇOLAKOĞLU, Hakan ATAY, Gülseren YURCU*
Turizm Rehberliği Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri İlişkisi
The Relationship Between Personality Characteristics of Tourism Guidance Department Students and Barriers to Participation in Recreational Activities

- 4408 Hüseyn GÖKÇE, Murat UYGURTAŞ, Şengül MORCA
Düzenli Fiziksel Etkinliklere Katılan Bireylerin Serbest Zaman Doyumu Serbest Zamanlarda Algılanan Özgürlük Ve Sosyal Görünüş Kaygı Düzeyleri
Levels of Leisure Satisfaction Perceived Freedom in Leisure and Social Appearance Anxiety of Regular Physical Recreational Activity Participants'
Kenan KOÇ, Mehmet Behzat TURAN, Tuğba AKGÜL ASLAN
- 4421 Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeyleri ile Genel Öz Yeterlilik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Investigation of the Relationship Between Communication Skills Levels and General Self-Efficacy Perceptions of Faculty of Sport Sciences Students
- 4437 Ahmet Yasin ŞENYURT, Hamit COŞKUN, Ercan Selçuk ÜNLÜ
Örtük Çağrışım Testi'ni Türkçe'ye Uyarlama Çalışması
Turkish Adaptation Study of Implicit Association Test
- 4454 Ceren ÖZBAŞARAN TAN, Neylan ZİYALAR, Faruk AŞICIOĞLU
Gazete Haberlerinde Terör Saldırıları: Cumhuriyet Gazetesi 1930-2009 Örnekleme
Terrorist Attacks in Newspaper Reports: Cumhuriyet Newspaper 1930-2009 Sample
- 4479 Sibel AKOVA
Kültürlerarası İletişim Bağlamında Ötekileştirme Olgusunun Dijital Taşıyıcılığına Dair Netflix Dijital Televizyonu Üzerinden Bir Bakış:13 Commandments (13 Emir) Dizisi Üzerinden Göstergebilimsel Analizi
A Look At The Digital Carrier Of Othering In The Context Of Intercultural Communication Via Netflix Digital Television: Semiotic Analysis Over 13 Commandments
- 4517 Nurullah ALTINTAŞ
Kentleşme ve Ekonomik Büyümenin Çevresel Bozulmaya Etkisi: Türkiye Örneği
Impact Of Economic Growth And Urbanization On Environmental Degradation: Evidence From Turkey
- 4540 Ebru AKBAŞ, Gülay TAŞDEMİR YİĞİTOĞLU, Nesrin ÇUNKUŞ
Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık
Social Isolation and Loneliness in Elderly
- 4563 Elif ATEŞ, Halil AYTEKİN
Küreselleşen Dünyada Çokkültürlülük ve Yabancı Dil Eğitimi
Multiculturalism and Foreign Language Education in A Globalized World
- 4580 Çağdaş ZARPLI
Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Niteliği: Kanun Hükmünde Kararnamelerden ve ABD Başkanlık Kararnamelerinden Farklarının İncelenmesi
The Legal Status of Presidential Decrees: A Comparison with Statutory Decrees and US Executive Orders
- 4602 Cengiz ASLAN
Türk Uzmanların Rus Eğitim Sistemi Hakkındaki Raporları
Reports of Turkish Experts About The Russian Education System

- 4623 *Semra ALTINGÖZ ZARPLI*
Avrupa ve Orta Asya Bağlamında Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı
Public Private Partnership in Turkey Within the European and Central Asian Context
- 4644 *Ferhat KUTLUAY*
Sokrates: Düşünce ile Eylemlerinin Tutarsızlığı
Socrates: Inconsistency of His Thought and Actions
- 4665 *Murat KARAHAN*
Turizm İşletmelerinde Fiyatlandırma Stratejileri ve Muhasebe Bilgi Kalitesi İlişkisiraticılık ve Yaratıcı Düşünme: Tüm Boyut ve Paydaşlarıyla Kapsayıcı Bir Derleme Çalışması
The Relationship between Pricing Strategies and Accounting Information Quality in Tourism Enterprises
- 4686 **Düzeltilmeler**

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 15 Issue 26)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Adem Peker	Atatürk Üniversitesi
Ahmet Erdoğan	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Kamil Cihan	Erciyes Üniversitesi
Ahmet Tarhan	Selçuk Üniversitesi
Ahmet Tolgay Akıncı	Trakya Üniversitesi
Ahmet Yasin Şenyurt	Balıkesir Üniversitesi
Ali Yağlı	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Alpaslan Gözler	Erciyes Üniversitesi
Arda Öztürk	Pamukkale Üniversitesi
Arif Çerçi	Gaziantep Üniversitesi
Atıncı Olcay	Gaziantep Üniversitesi
Aysel Topan	Bülent Ecevit Üniversitesi
Aziz Belli	Sütçü İmam Üniversitesi
Bekir Mendeş	Gaziantep Üniversitesi
Cantürk Akben	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Duygu Vefikuluçay Yılmaz	Mersin Üniversitesi
Enderhan Karakoç	Selçuk Üniversitesi
Engin Aynacı	İstanbul Üniversitesi
Ercan Gür	Fırat Üniversitesi
Erdinç Öztürk	İstanbul Üniversitesi
Eser Ördem	Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Ezgi Özcan	Beykoz Üniversitesi
Fadime Çınar	İstanbul Zaim Üniversitesi
Fatma Cumhuri	Muş Alparslan Üniversitesi
Ferahim Yeşilyurt	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Feyza Meryem Kara	Kırıkkale Üniversitesi
Fırat Akçan	Gaziantep Üniversitesi
Filiz Ekinci	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Gaye Zeynep Çenesiz	Yüzüncüyıl Üniversitesi
Gülendam Karadağ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Haluk Duman	
Hamdi Alper Güngörmüş	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Hilal Kılıç	İstanbul Gelişim Üniversitesi
İlkay Karaduman	İstanbul aydın Üniversitesi

Korkmaz Yiğiter	Düzce Üniversitesi
Mahmut Işık	Harran Üniversitesi
Mehmet Fatih Buğan	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Tigli	Marmara Üniversitesi
Melih Coşgun	Dumlupınar Üniversitesi
Metin Oktay	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Miraç Burak Gönültaş	Cumhuriyet Üniversitesi
Murat Ercan	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Musa Öztürk	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Mustafa Caner	Akdeniz Üniversitesi
Mustafa Güçlü	Erciyes Üniversitesi
Mustafa Şanal	Giresun Üniversitesi
Müjdat Avcı	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Ömer Faruk Rençber	Gaziantep Üniversitesi
Özge Baruönü	Doğuş Üniversitesi
Özge Uluğ Yurttaş	Beykent Üniversitesi
Reyhan Ağçam	Sütçü İmam Üniversitesi
Sadettin Paksoy	Gaziantep Üniversitesi
Selçuk Turan	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Serdar Keçeli	
Serdar Öztürk	Nevşehir Üniversitesi
Serdar Pirtini	Marmara Üniversitesi
Serhat Serter	Ege Üniversitesi
Sevil İnal	İstanbul Üniversitesi
Suvat Parin	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Şebnem Ekeryılmaz	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Şemsettin Çiğdem	Gaziantep Üniversitesi
Tarik Totan	Adnan Menderes Üniversitesi
Tayfun Tutak	Fırat Üniversitesi

Editörden

2020 yılının altıncı sayısı ile yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2020 yılının altıncı sayısı olan 26. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

26. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 30 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi yayın periyodunu değiştirerek, aylık periyotta yılda 12 sayı olarak yayınlanacaktır. Tüm yazar, hakem ve okuyucularımızın bilgisine sunarız.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayınlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş günle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayınlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 26. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

Suriyeli Mültecilerin Çeşitli Travmatik Yaşantıları Nasıl Deneyimlediklerine Göre Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.658813

*

Demet Bilen* – Binnaz Kıran**

* PIKTES Öğrt., Zeki Sabah İlkokulu, Mersin/Türkiye

E-Posta: dembilen@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3688-2979](https://orcid.org/0000-0002-3688-2979)

** Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Mersin/Türkiye

E-Posta: binkiran2009@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9027-2872](https://orcid.org/0000-0002-9027-2872)

Öz

Bu araştırmada Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik yaşantıları nasıl deneyimlediklerine göre yaşam doyum ve travma sonrası stres bozukluğu düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Ayrıca Suriyeli mültecilerin yaşam doyumlarının travma sonrası semptom bozukluğu olup olmamasına göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Bu araştırmada kullanılan veri toplama formu; "Sosyo-Demografik Bilgi Formu, Travmatik Olaylar Listesi, Harvard Travma Ölçeği (HTÖ) ve Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)" olmak üzere toplam 4 bölümden oluşmaktadır. Ölçme araçlarının Arapça dili açısından geçerli olup olmadığını belirlemek amacıyla 32 kişilik bir Suriyeli mülteci grubuyla pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. 18 yaş üstü 590 Suriyeli mülteciye oluşan katılımcıların 325'i kadın, 265'i ise erkektir. Araştırma sonucunda çeşitli travmatik olayları yaşayan/tanıyan mültecilerin şehrin bombalanması dışında diğer durumların hepsinde maruz kalmayanlara göre travma sonrası stres bozukluk düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Belirli travmatik olaylara maruz kalma ile travma sonrası stres bozukluğu düzeyi arasında anlamlı pozitif bir farklılık gözlenirken; yaşam doyumunu düzeyi arasında anlamlı negatif bir farklılık gözlenmiştir. Ayrıca travma sonrası stres bozukluğu semptomları gösteren mültecilerin yaşam doyum düzeyleri, semptomları göstermeyen mültecilere göre düşük olmuştur. Çalışmanın bulguları ilgili literatür çerçevesinde tartışma bölümünde değerlendirilmiştir. İlerde mültecilerle yapılacak bilimsel çalışmalar için umut, yaşam kalitesi, psikolojik dayanıklılık gibi pozitif psikoloji değişkenlerin ele alınması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, mülteci, travma, travma sonrası stres bozukluğu, yaşam doyumunu

Investigation of Post-Traumatic Stress Disorder and Life Satisfaction Levels According to How Syrian Refugees Experience Various Traumatic Experiences

*

Abstract

In this study, it was investigated whether the levels of posttraumatic stress disorder and life satisfaction differ according to how Syrian refugees experience various traumatic experiences. Also, it has been investigated whether the life satisfaction of Syrian refugees varies according to the presence of post-traumatic symptom disorder or not. The data collection form used in this study is comprised of a total of 4 chapters; namely "Socio-Demographic Form, Traumatic Events List, Harvard Trauma Questionnaire (HTQ) and Satisfaction With Life Scale (SWLS)". A pilot application was carried out with a group of 32 Syrian refugees to test the measurement instruments' compliance with standard Arabic. The research participants consisted of 590 Syrian refugees over the age of 18. Of the participants, 325 are female Syrian refugees while 265 are male Syrian refugees. As a result of the research, it was found that the refugees who experienced/witnessed various traumatic events had significantly higher levels of post-traumatic stress disorder than those who were not exposed in all other situations except the bombing of the city. In addition, while a significant positive difference was observed between exposure to certain traumatic events and posttraumatic stress disorder level, a significant negative difference was observed between life satisfaction level. In addition, the life satisfaction levels of the refugees who showed symptoms of posttraumatic stress disorder were lower than the refugees who did not show the symptoms. The findings of the study were evaluated in the discussion section within the framework of the relevant literature. It is suggested that positive psychology variables such as hope, quality of life, and psychological resilience should be addressed for future scientific studies with refugees.

Keywords: War, refugee, trauma, post- traumatic stress, life satisfaction

Giriş

Günümüzde uzun süren çatışma ortamı ile zorla yerinden edilme ve mülteci hareketleri, Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan beri görülmemiş bir düzeye varmış bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliğinin (UNHCR) kayıtlarına göre dünyada altmış sekiz milyondan fazla insan çatışma, şiddet ve insan hakları ihlalleri ile yerinden edilmiştir (UNHCR, 2018a). Dünya genelinde yaşadıkları yerde iç savaş ve baskı gibi zorlayıcı nedenlerle göç etmek zorunda kalan insanlar artış gösterirken 2016 yılı itibariyle Türkiye bünyesindeki mülteci sayısı bakımından birinci sırada yer almaktadır (UNHCR, 2018b). Bu durum büyük oranda Suriye’ de 2011 yılında ortaya çıkan çatışmalar nedeniyle burada yaşayan insanların yaşam mücadelesi vererek komşu ülkere gitmesi ile bağlantılıdır. Bu insanların yaklaşık üç milyonu Türkiye’ ye sığınmıştır (UNHCR, 2018c).

Kapsam ve şiddetine göre savaşlar, bireysel ve kitlesel yaşama son verdiği gibi savaştan kurtulan bireylerde uzun süreli fiziksel ve ruhsal sorunlara neden olmaktadır. Ampirik çalışmalar, savaşın beraberinde getirdiği zorunlu göçe tabi tutulmuş mültecilerde, savaşın doğrudan veya dolaylı olarak yol açtığı ruhsal rahatsızlıklardan Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) geliştiğini göstermektedir (Erickson, Wolfe, King, King ve Sharskansky, 2001; Johnson ve Thompson, 2008; Solomon, Weisemberg, Schwarzwald ve Milkulincer, 1987). Literatürdeki yerini 2. Dünya Savaşı’ ndan sonraki yıllarda alan TSSB, şiddetli bir boyutta yaşanan travmatik bir süreç ile ortaya çıkan ve travma sonrasında travmaya bağlı gelişen çeşitli belirtiler ile kendini gösteren bir rahatsızlıktır (Özgen ve Aydın, 1999). TSSB’ den etkilenen ruh sağlığı, bireyin yaşam kalitesini büyük orandan etkileyebilmektedir. TSSB gözlenen bireylerin yaşam koşullarının daha olumsuz olduğu ve yaşam doyumlarının daha düşük olduğu gözlenmiştir (Schnurr, Lunney, Bovin ve Marx, 2009).

Öznel iyi oluş, insanların kendi hayatlarını bir bütünen subjektif bir boyutta muhakeme etmesi şeklinde ifade edilmektedir. Yaşam doyumu, öznel iyi oluşun üç temel bileşeninden biridir (Diener, 1984). Yaşam doyumu, insanların kendi bireysel ölçütlerini baz alarak ideal olarak nitelediği yaşam ile kendi yaşamının niteliğini bir bütün olarak görebilmesidir (Christopher, 1999; Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985; Veenhoven, 1996).

Kişilerin yaşamlarından aldıkları doyumun yüksekliği kişinin yalnızca kendini daha iyi hissetmesi ve daha olumlu ilişkilere sahip olduğunu (Diener

ve Seligman, 2002) göstermez. Bunların yanında kişinin yaşam sevincinin arttığı, özgün düşünme becerisinin geliştiği, yaşam süresinin uzadığı, bağışıklık sisteminin güçlendiği görülmektedir (Lyubomirsky, King ve Diener, 2005). Özellikle öznel iyi oluş göz önüne alındığında bireylerin yaşam doyumu, stresli yaşam olaylarını baskılayıcı psikolojik bir güçtür (Suldo ve Huebner, 2004). Bu tamponlama etkisi, psikolojik sorunların gelişim riskine karşı koruyucu bir etken olarak yaşam doyumu potansiyelini göstermektedir. Bu anlamda, TSSB' nin yaratacağı olumsuzlukların ve yaşam doyumunun incelenmesi önem taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü bu araştırmanın temel amacı, Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik yaşantıları *nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma)* göre TSSB ve yaşam doyumlarının farklılık gösterip göstermediğini araştırmaktır. Buradan yola çıkarak oluşturulan araştırma soruları şunlardır:

1. Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik olayları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre travma sonrası semptom düzeyleri farklılık göstermekte midir?
2. Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik olayları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre yaşam doyumları farklılık göstermekte midir?
3. Suriyeli mültecilerin yaşam doyumları, travma sonrası stres bozukluğuna sahip olup ya da olmamalarına göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu çalışmada çalışma grubu, olasılıksız örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniğiyle oluşturulmuştur. Araştırma Mersin il merkezinde bulunan dört merkezi ilçede (Akdeniz, Yenişehir, Mezitli, Toroslar) yürütülmüştür. Araştırmaya katılan 18 yaş üstü 623 Suriyeli mülteci ile yapılan çalışma verileri üzerinde yapılan kayıp veri ve uç değer analizi sonrası 590 mültecinin verileri analize dahil edilmiştir.

Araştırmaya katılan Suriyeli mültecilerin %55,1'i (n=325) kadın, %44,9'u (n=265) erkektir. Katılımcılar arasında en çok gözlenen yaş grubu 18-24 yaş iken (%32,); en az gözlenen yaş grubu ise 53 yaş ve üstü mültecilerdir (%3,1).

Suriyeli mültecilerin %66,3'ü (n=391) evli, %33,7'si (n=199) bekarıdır. Katılımcılar arasında lise mezunu olanların %32,0 (n=189) değeriyle diğer eğitim durumlarına göre en yüksek oranda olduğu; %3,7'sinin (n=22) ise okuryazar düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada “Sosyo- Demografik Bilgi Formu”, “Travmatik Olaylar Listesi”, “Harvard Travma Ölçeği (HTÖ)” ve “Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)” kullanılmıştır. Uygulama öncesinde veri toplama araçlarındaki her bir madde Arapça anlaşılabilirliğinin test edilmesi ile ilgili olarak Arapça ve Türkçe dillerini iyi bilen dört farklı tercümanla değerlendirilmiştir. Değerlendirme esnasında veri toplama araçlarının Türkçe, İngilizce ve Arapça versiyonları birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte araştırmanın yapılacağı il merkezinde bulunan bir ilçede (Yenişehir) 32 kişilik bir Suriyeli mülteci grubuyla pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama esnasında herhangi bir sorun çıkmamıştır.

Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Kişisel bilgileri içeren ve toplam 7 maddeden oluşan bu form araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Travmatik Olaylar Listesi: Türkçe hazırlanıp, Türkçe-Arapça-İngilizce dillerini bilen iki tane yeminli tercüman tarafından Arapça, Türkçe ve İngilizce çevirileri yapılarak kontrol edilen bu form, savaş ve göç mağduru katılımcıların yaşadıkları/tanık oldukları travmatik yaşantıları değerlendirmeyi amaçlamıştır (Yenişeri, 2017). Form maddeleri, pilot uygulama sonrası benzer olayların çıkarılmasıyla 23 maddeden, 11 maddeye düşürülerek kullanılmıştır.

Harvard Travma Ölçeği (HTÖ IV. Bölüm- Travma Semptomları): Ölçek mültecilerin başlarından geçen travmatik olayları ve travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini DSM kriterleri dahilinde belirleme amaçlı geliştirilmiştir (Mollica vd., 1992). HTÖ, kültürel duyarlılığa sahip olması ile farklı kültürel yapılarıdaki mülteci topluluklarında travma ve travma ile ilgili semptomları ölçmek amacıyla geliştirilmiş tek araçtır (Mollica, McDonald, Massagli ve Si-

love, 2004). Ölçeğin Arapça dilindeki uyarlaması 2007 yılında Shoeb ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir (Shoeb, Weinstein, ve Mollica, 2007). Çeşitli dillerde versiyonu bulunan ölçeğin bu çalışmada kullanılan Arapça versiyonu İşkence Kurbanları Rehabilitasyon Komisyonu tarafından test edilmiştir (Vindbjerg, Carlsson, Mortensen, Elklit ve Makransky, 2016). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,92 olmuştur.

Yaşam Doyumu Ölçeği(YDÖ): Diener vd. (1985) 7'li Likert tipinde ve toplamda 5 madde içeren kendini değerlendirme ölçeği olan yaşam doyumu ölçeğini geliştirmiştir (Diener vd., 1985). Ölçek, psikopatolojiye ve duygusal iyi oluşa odaklanan ölçeklerin tamamlayıcısı olarak önerilmektedir (Pavot ve Diener, 1993). Ölçeğin Arapça geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yaparak Arapça versiyonu geliştiren Taisir Abdallah (1998) çalışmasında YDÖ'nün evrensel olduğunu ve farklı kültürlerde uygulanabileceğini ifade etmiştir (Abdallah, 1998). Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı bu araştırma için 0,75'tir.

Verilerin Analizi

Öncelikle verilerin, normal dağılıp dağılmadıkları incelenmiştir. Gözlem sayısının otuzun altında olduğu durumlarda Shapiro-Wilk testi, olmadığı durumlar için ise Kolmogorov Smirnov testi sonuçları dikkate alınmıştır. Travma sonrası semptom düzeyinin ve yaşam doyumlarına ait puanların travmatik olaylar listesindeki değişkenler açısından dağılımının normal olmadığı gözlenmiştir ($p<0,05$). Bu nedenle değişkenler arasında fark olup olmadığına Bonferroni düzeltmesine dayalı Mann Whitney U testi ile bakılmıştır. Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu görülüp görülmemesine göre yaşam doyumlarının incelenmesi için de Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Çalışmada $\alpha=0,05$ olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde travma sonrası semptomlara ve yaşam doyumuna ilişkin ölçeklerden elde edilen puanların dağılımına ve araştırma sorularının her birine ilişkin bulgular yer almaktadır. Suriyeli mültecilerin Harvard Travma ve Yaşam Doyumu Ölçeği'nden aldıkları puanların dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Travma sonrası semptom düzeyi ve yaşam doyumu puanlarının dağılımına ilişkin bazı istatistikler

Değişkenler	Travma	Yaşam Doyumu
N	590	590
Ortalama	88,79	19,74
Ortanca	89,00	20,00
Mod	59,00	20,00
Standart sapma	20,98	6,06
Varyans	440,12	36,70
Çarpıklık	,107	-,031
Çarpıklığın st. Hatası	,101	,101
Basıklık	-,723	-,555
Basıklığın st. Hatası	,201	,201
Değişim aralığı	98,00	30,00
En düşük puan	45,00	5,00
En yüksek puan	143,00	35,00
Kolmogorov Smirnov	,044	,056
sd	590	590
p	,008	,000
Cronbach α	0,921	0,746

Tablo 1. incelendiğinde her iki değişken içinde dağılımın tam simetrik ancak normale göre daha basık bir dağılım olduğunu görülmektedir. Aynı zamanda her iki dağılımın da normal olmadığı görülmektedir.

Suriyeli Mültecilerin Çeşitli Travmatik Olayları Nasıl Deneyimlediklerine (Yaşama/Tanık Olma) Göre Travma Sonrası Semptom Düzeylerinin İncelenmesi

Suriyeli mültecilerin, travma sonrası semptom düzeylerinin, *çeşitli travmatik olayları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre* farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla, her olay grubu için ayrı ayrı olmak üzere, ilişkisiz örneklem için kullanılan Kruskal Wallis testine göre analiz sonuçları, Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik olayları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre travma sonrası semptom düzeylerine ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Travmatik olaylar	Düzeyleyler	$\bar{X}$	ortanca	Sıra ort	χ^2	p	fark
Yaşanulan evin bombalanması	Yaşanan	92,33	94,00	324,14	24,945	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	87,15	86,00	281,81			
	Her ikisi	82,58	80,00	242,47			
	Hiçbiri	78,28	79,00	212,60			
Yaşanulan şehrin bombalanması	Yaşanan	89,89	90,50	304,45	5,753	0,124	-
	Tanık olunan	86,59	85,00	276,96			
	Her ikisi	82,10	79,00	240,83			
	Hiçbiri	89,46	88,00	305,31			
Silahlı saldırı	Yaşanan	93,68	96,00	336,36	47,027	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	90,78	91,00	310,59			
	Her ikisi	97,00	97,00	364,40			
	Hiçbiri	78,46	77,00	212,05			
Hafif yaralanma	Yaşanan	95,63	97,00	351,90	49,069	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	89,82	91,00	302,35			
	Her ikisi	101,71	108,00	405,21			
	Hiçbiri	79,58	79,00	222,09			
Ağır yaralanma	Yaşanan	97,72	99,00	371,05	50,965	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	91,21	92,00	313,94			
	Her ikisi	104,00	111,00	434,33			
	Hiçbiri	79,94	79,00	224,21			
Yakın çevreden birinde kalıcı sakatlanma/ iz bırakan yaralanma	Yaşanan	92,51	94,00	324,70	41,141	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	87,86	88,00	288,29			
	Her ikisi	77,36	67,50	202,68			
	Hiçbiri	74,43	64,50	183,02			
Yakın çevreden birinin doğal olmayan/ beklenmedik vefatı	Yaşanan	92,42	94,00	324,83	62,037	0,000	1-2 1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	86,83	86,00	278,88			
	Her ikisi	84,26	87,00	259,76			
	Hiçbiri	66,96	60,50	120,36			
İşkence/ dövülme	Yaşanan	92,84	94,00	327,79	43,750	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	92,36	93,50	323,61			
	Her ikisi	106,67	111,00	457,17			
	Hiçbiri	80,13	79,00	226,67			
Rehin alınma/ tutuklanma	Yaşanan	92,56	94,00	327,83	41,283	0,000	1-4 2-4
	Tanık olunan	92,60	94,00	325,02			
	Her ikisi	-	-	512,50			
	Hiçbiri	80,70	80,00	231,06			
Cinsel şiddet	Yaşanan	93,98	96,00	338,64	32,005	0,000	1-4 2-4
	Tanık olunan	92,50	94,00	324,75			
	Her ikisi	-	-	512,50			
	Hiçbiri	82,80	81,50	247,65			
Mallarına el konulması / gasp	Yaşanan	93,54	95,00	333,89	56,415	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	91,66	92,50	318,37			
	Her ikisi	92,10	93,00	318,75			
	Hiçbiri	77,54	75,50	205,16			

Tablo 2'ye bakıldığında, yalnızca yaşanan şehrin bombalanması olayına göre Suriyeli mültecilerin travma sonrası semptom düzeylerinde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Rehin alınma/tutuklanma ve cinsel şiddet olaylarında ise olayı yaşayan ve hiç yaşamayanların semptom düzeylerine ilişkin dağılımlar ve olaya tanık olanla hiç tanık olmayanların semptom düzeylerine ilişkin dağılımlar manidar bir farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Yaşanılan evin bombalanması, silahlı saldırı, hafif ve ağır yaralanma, yakın çevresinden birilerinde kalıcı sakatlanma/iz bırakan yaralanma, yakın çevresinden birilerinin doğal olmayan/ani vefatı gibi olayların semptom düzeyleri incelendiğinde olayı yaşayan, tanık olan ya da her ikisini yaşayanların semptom düzeylerinin, hiç yaşamayanlara göre belirgin farklılıklar gösterdiği gözlenmektedir. Buna ek olarak, yaşanan evin bombalanması olayında olayı yaşayanlarla hiç yaşamayanların semptom düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$). Yakın çevresinden birilerini kaybedenlerde ise olayı yaşayanlar ile hiç yaşamayanların semptom düzeylerine ilişkin dağılımlar farklılık göstermektedir ($p<0,05$).

Suriyeli Mültecilerin Yaşam Doyumlarının, Çeşitli Travmatik Olayları Nasıl Deneyimlediklerine (Yaşama/Tanık Olma) Göre İncelenmesi:

Tablo 3'e göre, yaşanan evin bombalanması, yaşanan şehrin bombalanması ve yakın çevresinden birilerinin doğal olmayan beklenmedik kaybı olaylarına göre Suriyeli mültecilerin yaşam doyumu düzeylerinde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Silahlı saldırı, hafif ve ağır yaralanma ve işkence/dövülme olaylarında olayı yaşayan, tanık olan ya da her ikisini yaşayanların semptom düzeylerinin, hiç yaşamayanlara göre manidar farklılık gösterdiği gözlenmektedir ($p<0,05$). Rehin alınma/tutuklanma ve cinsel şiddet olaylarında ise, olayın kendisini yaşayan ve hiç yaşamayanların semptom düzeylerine ilişkin dağılımların ve olaya tanık olan ve hiç yaşamayanların semptom düzeylerine ilişkin dağılımların ve manidar farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Yakın çevreden birinde kalıcı sakatlanma/iz bırakan yaralanma olayında, olayın kendisini yaşayanlarla böyle bir olayı hiç yaşamayanların yaşam doyum düzeylerinde manidar bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Mallarına el konulması/gasp olayında ise, olaya tanık olanlar ve

hem tanık olup hem yaşayanların yaşam doyum düzeylerinin hiç yaşayanlara göre manidar farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Buna ek olarak mallarına el konulması/gasp olayının kendisini yaşayanlarla olaya tanık olanların semptom düzeylerine ilişkin dağılımların ve manidar farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 3. Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik olayları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre yaşam doyumlarının ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

Yaşanılan olaylar	Düzeyler	$\bar{X}$	ortanca	Sıra ort	χ^2	P	fark
Yaşanılan evin bombalanması	Yaşanan	19,51	20,00	291,02	3,811	0,283	-
	Tanık olunan	19,68	19,00	289,76			
	Her ikisi	21,42	22,00	348,37			
	Hiçbiri	20,61	21,00	323,61			
Yaşanılan şehrin bombalanması	Yaşanan	19,52	20,00	290,20	1,655	0,647	-
	Tanık olunan	19,11	20,00	305,64			
	Her ikisi	20,57	21,00	320,12			
	Hiçbiri	20,46	20,00	315,58			
Silahlı saldırı	Yaşanan	18,96	19,00	274,49	12,989	0,000	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	19,40	20,00	285,03			
	Her ikisi	18,90	19,20	279,15			
	Hiçbiri	21,26	21,00	338,23			
Hafif yaralanma	Yaşanan	18,95	19,00	273,00	12,036	0,007	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	19,44	20,00	286,79			
	Her ikisi	18,43	21,00	260,21			
	Hiçbiri	21,11	22,00	334,93			
Ağır yaralanma	Yaşanan	18,87	19,00	271,48	12,548	0,006	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	19,30	20,00	283,53			
	Her ikisi	15,67	15,00	170,17			
	Hiçbiri	21,04	21,00	331,54			
Yakın çevreden birinde kalıcı sakatlanma/ iz bırakan yaralanma	Yaşanan	19,13	19,00	278,33	11,096	0,011	1-4
	Tanık olunan	20,16	20,00	307,53			
	Her ikisi	19,57	19,50	289,96			
	Hiçbiri	21,74	22,50	351,94			
Yakın çevreden birinin doğal olmayan/ beklenmedik vefatı	Yaşanan	19,41	20,00	285,56	6,701	0,082	-
	Tanık olunan	19,89	20,00	301,87			
	Her ikisi	20,10	21,00	308,53			
	Hiçbiri	21,80	22,00	352,14			
İşkence/ dövülme	Yaşanan	19,62	19,00	290,76	14,464	0,002	1-4 2-4 3-4
	Tanık olunan	18,99	19,50	274,70			
	Her ikisi	19,67	20,00	297,67			
	Hiçbiri	21,14	21,00	334,97			
Rehin alınma/ tutuklanma	Yaşanan	19,24	20,00	285,84	12,286	0,006	1-4 2-4
	Tanık olunan	19,02	19,00	274,65			
	Her ikisi	-	-	69,50			
	Hiçbiri	20,73	21,00	323,53			
Cinsel şiddet	Yaşanan	18,14	18,50	252,69	12,454	0,006	1-4 2-4
	Tanık olunan	19,00	19,00	275,43			
	Her ikisi	-	-	69,50			
	Hiçbiri	20,74	21,00	323,55			

Mallarına el konulması/ gasp	Yaşanan	18,14	18,50	252,69	29,062	1-2
	Tanık olunan	19,91	20,00	299,18	0,000	
	Her ikisi	19,50	21,00	292,55		3-4
	Hiçbiri	21,76	22,00	350,92		

Suriyeli Mültecilerin Yaşam Doyumlarının, Travma Sonrası Stres Bozukluğuna Sahip Olup Olmamalarına Göre İncelenmesi

Suriyeli mültecilerin travma sonrası stres bozukluğuna sahip olup olmamalarına göre yaşam doyumlarının farklılaşmasına ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Suriyeli mültecilerin travma sonrası stres bozukluğuna sahip olup olmamalarına göre yaşam doyumlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları

TSSB	N	$\bar{X}$	Ortanca	Sıra ort	U	Z	P
TSSB var	82	23	49	212,80	14047,00	-4,74	0,00
TSSB yok	508	242	266	308,85			

Tablo 4'te görülebileceği gibi, Suriyeli mültecilerin %13,9'unda (n=82) TSSB tanısı bulunmakta; %86,1'inde (n=508) ise TSSB bulunmamaktadır. TSSB'si olan Suriyeli mültecilerin yaşam doyum düzeyleri (Ortanca= 49; Sıra ort= 212,80) ile TSSB'si olmayan Suriyeli mültecilerin yaşam doyum düzeyleri (Ortanca= 266; Sıra ort= 308,85) arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (U=14047,00; z=-4,74; p<0,01). Diğer ifadeyle TSSB'si olan ve olmayan katılımcıların yaşam doyum düzeyleri birbirinden farklıdır. Yani TSSB'si olanların yaşam doyumu diğerlerine göre daha düşüktür.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik yaşantıları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre TSSB ve yaşam doyumlarının farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma sorularına ilişkin bulgular aşağıda sırayla tartışılmıştır.

Suriyeli Mültecilerin Çeşitli Travmatik Yaşantıları Nasıl Deneyimlediklerine (Yaşama/Tanık Olma) Göre TSSB İncelenmesine İlişkin Tartışma

Bu çalışmada, travmatik yaşantı türlerinden; ağır yaralanma, yakın çevresinden birilerinde kalıcı sakatlanma/iz bırakan yaralanma, işkence/dövülme, rehlin alınma/tutuklanma, cinsel şiddet ve gasp olaylarını yaşayan/olaya tanık olan mültecilerin TSBB semptomlarının, diğer mültecilere oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir . Mültecilerle alakalı yapılan çalışmaların birçoğunda travmatik olaylar saptanmış ve yaşanan/tanık olunan travmatik olayların, mültecilerin TSSB'lerini artırdığı görülmüştür. Bu çalışmalardan Acartürk (2016)'ün araştırmasına göre göç öncesindeki travmatik yaşantılar travma sonrası stres bozukluğuna yol açabilmektedir. Bazen de genel olarak göç yaşantısı travmatik bir hal alabilmekte ve bireylerde genel olarak travma sonrası stres bozukluğu belirtileri görülmesine neden olabilmektedir.

Savaş sonrası göç eden mülteciler ile yapılan bazı çalışmalarda, TSSB tanısı alan mültecilerin büyük çoğunluğun geçmişinde travmatik yaşantıları deneyimledikleri belirtilmektedir (Davis ve Davis, 2006; Letica-Crepulja, Şalcıoğlu, Franciskovic ve Başoğlu, 2011; Roberts, Ocaka, Browne, Oyok ve Sondorp, 2008). Belz, Belz, Özkan, ve Graef-Calliess (2017), Alman mülteci kabul merkezinden 85 mülteci ile yürüttükleri çalışmada, mültecilerin hem kendi ülkelerinde hem de kaçtıkları ülkelerde travmatik olaylara maruz kaldıkları ve sonrasında ise mültecilerde TSSB, kaçınma, dissosiyasyon ve depresyon belirtileri gözlemlenmiştir. Kazour vd. (2017) Suriyeli mülteciler ile yürüttükleri çalışmada ise yaşam boyu TSSB oranını %35,4 ve TSSB nokta yaygınlığı oranını %27,2 olarak saptamışlardır.

Nitekim literatürde mültecilerin yaşadıkları ya da tanık oldukları travmatik yaşantı türü ile TSSB düzeyi arasında pozitif bir ilişki tespit eden çalışmalar, travmatik yaşantıların TSSB düzeyini önemli ölçüde artırdığını öne sürmektedir (Aragona vd., 2012; Arnetz, Rofa, Arnetz, Ventimiglia ve Jamil, 2013; Binay, 2016; Cengiz, 2016; İbrahim ve Hassan, 2013; Sağaltıcı 2013; Yenici, 2017).

Mültecilerde çatışmaya bağlı şiddet, yer değiştirme ve çoklu kayıplardan kaynaklanan TSBB yaşanması söz konusudur. Örneğin, TSSB gelişen mültecilerde en çok belirtilen travmatik deneyimleme; bir yakının ölümüne tanık olma/aile üyelerinden birinin kaybı olayıdır (Akgün, 2016; Alpak, 2005; Al-

Shagran, Khasawneh, Ahmed ve Jarrah, 2015). Sığınılan ülkedeki yaşam koşullarına uyum problemleri, dil engelleri, zihinsel sağlık hizmeti almakla ilişkili damgalama gibi çeşitli sorunlar yaşanması TSSB gelişimini artırmaktadır (Hassan, Ventevogel, Jefee-Bahloul ve Barkil-Oteo, 2016). TSSB oranının yüksek olmasında Suriye çatışmasının süregelen doğası, ciddiyeti ve özellikle de korkunç olayların meydana gelmesi gibi faktörlerin etkili olabildiği düşünülmektedir. Görüldüğü gibi birçok çalışma bu araştırmada elde edilen sonucu desteklemektedir.

Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik olayları nasıl deneyimlediklerine (yaşama/tanık olma) göre yaşam doyumlarının incelenmesine yönelik tartışma:

Bu çalışmanın ikinci bulgusu, travmatik olayı yaşayan/tanık olan mültecilerin yaşam doyum düzeylerinin diğerlerine göre anlamlı bir şekilde düşük olmasıdır. Veenhoven (1996) bireyin toplumda bulunduğu konum, yaşam olayları, yaşam kalitesi, kişisel yetenekler/beceriler ve tecrübeli olmayı yaşam doyumunu etkileyen değişkenler olarak görmektedir. Annak (2005) hem ruhsal hem de fiziksel sağlığın bireylerin yaşam doyumunu üzerinde belirleyici bir etken olduğunu belirtmektedir. Potansiyel olarak travmatik olayların yaşanması/ olaylara tanık olunması ruh sağlığının bozulmasına ve yaşam doyumunun azalmasına yol açan önemli bir risk faktörüdür (Splevins, Cohen, Bowley ve Joseph, 2010). Bowen (2002), mültecilerin travmatik olaylara maruz kalmasından ötürü artan stres ile yaşam doyumunun düştüğünü belirtmektedir.

Yapılan bazı çalışmalar incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bunlardan; Sleijpen, Haagen, Mooren ve Kleber (2016), Hollanda’da bulunan mültecilerin yaşam doyumunun travmatik olaylar sonucunda azaldığını, Güney Choi vd. (2017) Kore’de yaşayan Kuzey Koreli mültecilerin travmatik yaşantılarına bağlı olarak yaşam doyumlarının düştüğünü belirtmektedirler. Ayrıca daha fazla askeri şiddete maruz kalmış, şiddet olaylarına karışmış Filistinli çocukların (Veronese, Pepe, Jaradah, Al Muranak ve Hamdouna, 2017), füze saldırılarına maruz kalmış olan kişilerin (Besser ve Neria, 2009) ve Kore Savaşı sırasında travmatik olaylara maruz kalanların (Ilkin vd., 2009) yaşam doyumunun düştüğü görülmüştür.

Daha önce yapılan çalışmalar, bu çalışmadan elde edilen TSSB yaşayanların yaşam doyumunun daha düşük olduğu bulgusunu desteklemektedir.

Suriyeli Mültecilerin Yaşam Doyumlarının, Travma Sonrası Stres Bozukluğuna Sahip Olup Ya Da Olmamalarına Göre İncelenmesine İlişkin Tartışma:

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise travma sonrası stres bozukluğuna sahip katılımcıların yaşam doyum düzeylerinin diğer katılımcılara oranla daha düşük olduğudur. Bireyde yaşam doyumunun sağlanması için belli psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların mevcut olması gerekmektedir. Bir mülteci için bu koşulların oluşması en azından kısa vadede pek mümkün olmamaktadır. Bundan ötürü bireyin yaşadığı travma sonrası stres bozukluğuyla başa çıkmaya çalışırken hem kendi temel yaşam gereksinimlerini sağlamaya çalışması hem de yaşamdan doyum sağlaması zorlu bir süreç olabilmektedir. Matanov vd. (2013) savaştan etkilenen topluluklarda travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin bireylerin öznel yaşam kalitesi üzerinde bağımsız ve olumsuz olarak etkili olduğunu belirtmektedirler. Aynı zamanda TSSB kişilerde yaşam doyumunu etkileyip psikososyal ve mesleki işlevselliği ve genel refahını bozabilir. Schnurr vd. (2009) çalışmalarında TSSB' si olanlarda daha olumsuz yaşam koşulları ve daha düşük yaşam doyumunu olduğunu belirtmektedirler.

Bu çalışmadan elde edilen bulguyu destekleyen başka çalışmaların varlığı dikkat çekmektedir. Bunlardan; Karatzias vd. (2013) TSSB tanısı almış bireylerde, Bowen (2002)m stres düzeyi yüksek mültecilerde, Goff (2007) Irak ve Afganistan'da yapılan operasyonlara katılan ve şiddetli TSSB semptomları olan askerlerde yaşam doyumunun düşük olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca Vietnam gazilerinden TSSB semptomları gözlenen gazilerde (Koenen, Stellman, Sommer ve Stellman 2008), TSSB semptomları gözlenen sığınmacı ve mültecilerde (Sleijpen vd., 2016; Choi vd., 2017) de yaşam doyumunun diğerlerine göre daha düşük olduğu bulunmuştur.

Yaşam doyumunu ve TSSB üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak çalışmanın bulgularının desteklendiği söylenebilir. Bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Travmatik olayı yaşayan/olaya tanık olan mültecilerin TSBB düzeyleri diğerlerine göre daha yüksektir.
2. Travmatik olayı yaşayan/olaya tanık olan mültecilerin yaşam doyum düzeyleri diğerlerine göre daha düşüktür.
3. TSSB' si olan mültecilerin yaşam doyumları, TSSB' si olmayan mültecilere göre daha düşüktür.

Bu çalışmanın sınırlılığı olarak çalışmanın temel tasarımının, mültecilerin kesitsel bir örneklemesine dayanması görülmektedir. Bu nedenle bulgular yorumlanırken dikkatli olunmalıdır. Ayrıca boylamsal çalışmalar yapılarak bu çalışmada görülmeyen değişimler incelenebilir. Mültecilerle ilgili olarak yapılan çalışmaların daha çok ruh sağlığı bozuklukları üzerinde odaklandığı görülmektedir. Bu nedenle yapılacak diğer bilimsel çalışmalarda mültecilerin ruh sağlığıyla birlikte umut, yaşam kalitesi, psikolojik dayanıklılık gibi pozitif psikoloji değişkenleri ele alınabilir. Ayrıca çeşitli psikososyal müdahale programları ve psiko eğitim programları mültecilerin uyumlarını olumlu etkileyecek çalışmalar olabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Post-Traumatic Stress Disorder and Life Satisfaction Levels According to How Syrian Refugees Experience Various Traumatic Experiences

*

Demet Bilen – Binnaz Kiran
Zeki Sabah First School, Mersin University

In this study, a cross-sectional sample of Syrian refugees who came to Turkey after the civil war in Syria was examined whether the levels of post-traumatic stress disorder and life satisfaction differed according to how Syrian refugees experienced various traumatic experiences. However, it has been investigated whether the level of life satisfaction differs according to whether refugees have posttraumatic stress disorder or not.

The study was carried out in the central districts of Mersin province. It is believed that the four central districts where the research is carried out have different characteristics and socio-economic levels. Adult Syrian refugees living in these districts therefore constitute the study's sample. In the selection of the participants, heterogeneous distribution is taken into consideration. In order to realize the heterogeneous distribution, the study was carried out using the non-probable sampling method snowball technique. The data collection tools used in the research consist of four parts.

To examine the socio-demographic characteristics of the participants, a socio-demographic form containing personal information and consisting of a total of 7 items was used by the researchers. In the study, a list of traumatic events involving various traumatic events was used to evaluate the traumatic experiences experienced/witnessed by participants who were victims of war and migration. In addition, the Harvard Trauma Scale (HTQ) was used to evaluate the symptoms of post-traumatic stress disorder. The five-item Life Satisfaction Scale (SWLS) was used to measure the living satisfaction levels of refugees.

A pilot application was carried out with a group of 32 Syrian refugees in a district (Yenisehir) in the city center where the research would be conducted to test the intelligibility of the language and scale items used in the scales used

to collect data. In the pilot application with this Syrian refugee, which constitutes a cross-sectional sample of the research sample, face-to-face interview method was used. With this pilot application, it has been determined that data collection tools are comprehensible and applicable. The study participants, conducted using the improbable sampling method snowball technique, consist of 590 Syrian refugees over the age of 18. Of the participants, 325 are female Syrian refugees while 265 are male Syrian refugees.

The data obtained from the participants in the research were analyzed and the findings were included. As a result of the research, it was found that the refugees who experienced/witnessed various traumatic events had significantly higher post-traumatic stress disorder levels than those who were not exposed in all other situations except the bombing of the city. Accordingly, it was determined that there was no difference in the post-traumatic symptom levels of Syrian refugees according to the bombing of the city where they lived ($p>0,05$).

In cases of hostage/detention and sexual violence, the distribution of the symptom levels of those who lived and never experienced the event, and the distribution of the symptom levels of those who witnessed and never witnessed the event showed a significant difference ($p<0,05$). Also, when we look at the bombing of the house, a significant difference was observed between the symptom levels of those who experienced the event and those who never experienced ($p<0,05$). When looking at the event of those who lost someone in their immediate environment, the distribution of symptom levels of those who lost one of their immediate environment and those who did not lose varies ($p<0,05$).

When the life satisfaction data obtained in the study were examined, a significant negative difference was observed between the various traumatic events and the level of life satisfaction. However, it was determined that there was no difference in the life satisfaction levels of the Syrian refugees according to the bombing of the house, the bombing of the city, and the unexpected loss of someone from their immediate environment ($p>0,05$). As a result of the study, it is observed that the symptom levels of those who experienced, witnessed or experienced both in armed attacks, mild and severe injuries and torture/beatings events differed significantly from those who never experienced ($p<0,05$). In cases of hostage/detention and sexual violence, it was deter-

mined that the distribution of the symptom levels of those who lived and never experienced it, and the distribution and symptom levels of those who witnessed and never experienced, differed significantly ($p<0,05$). There is a significant difference in the life satisfaction levels of those living in the immediate environment and those who have never experienced such an event in a near injury/trauma injury ($p<0,05$). Another question of the study was whether the level of life satisfaction of refugees varies according to whether there is post-traumatic stress disorder or not. Accordingly, the life satisfaction levels of the refugees who showed symptoms of post-traumatic stress disorder were lower than those who did not show symptoms of post-traumatic stress disorder. The findings of the study were evaluated in the discussion section within the framework of the relevant literature. As a limitation of this study, it is seen that the basic design of the study is based on a cross-sectional sampling of refugees. Therefore, caution should be exercised in interpreting the findings. In addition, longitudinal studies can be carried out and in this study, unseen changes can be examined. It is seen that studies on refugees mostly focus on mental health disorders. Therefore, in other scientific studies, positive psychology variables such as hope, quality of life and psychological resilience can be addressed along with the mental health of refugees. Increasing the effectiveness of psychosocial intervention programs studies are other suggestions.

Kaynakça / References

- Abdallah, T. (1998). The Satisfaction with Life Scale (SWLS): Psychometric Properties in an Arabic-speaking Sample. *International Journal of Adolescence and Youth*, 7(2), 113-119.
- Acartürk, C. (2016). Göç ve ruh sağlığı ilişkisi. *The Journal of Academic Social Science*, 25, 137-150.
- Akgün, N. (2016). *Suriyeli mültecilerde ruhsal iyilik hali ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Alpak, G., Ünal, A., Bülbül, F., Sağaltıcı, E., Bez, Y., Altındağ, A., . . . ,Savaş, H. A. (2015). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: A cross-sectional study. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 19(1), 45-50. doi:10.3109/13651501.2014.961930

- Al-Shagran, H., Khasawneh, O. M., Ahmed, A. K., ve Jarrah, A. M. (2015). Post-traumatic stress disorder of Syrian refugees in Jordan. *International Journal of Liberal Arts and Social Science*, 3(3), 36- 48.
- Annak, B. B. (2005). *Sosyal destek, sosyal Ağ, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu: Duygu Durum ve Anksiyete Bozukluğu tanısı alan kişiler ve düzenli hemodiyaliz tedavisi gören hastalar açısından bir karşılaştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Aragona M, P. D., Aragona, M., Pucci, D., Mazzetti, M., ve Geraci, S. (2012). Post-migration living difficulties as a significant risk factor for PTSD in immigrants: a primary care study. *Italian Journal of Public Health* 9, 7525-1.
- Arnetz, J., Rofa, Y., Arnetz, B., Ventimiglia, M., ve Jamil, H. (2013). Resilience as a Protective Factor Against the Development of Psychopathology Among Refugees. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 201(3), 167-172.
- Belz, M., Belz, M., Özkan, İ., ve Graef-Calliess, I. T. (2017). Posttraumatic stress disorder and comorbid depression among refugees: Assessment of a sample from a German refugee reception center. *Transcult Psychiatry*, 54(5- 6), 595- 610. doi:10.1177/1363461517745473
- Besser, A., ve Neria, Y. (2009). PTSD symptoms, satisfaction with life, and prejudicial attitudes toward the adversary among Israeli civilians exposed to ongoing missile attacks. *Journal of Traumatic Stress*, 22(4), 268-275. doi:10.1002/jts.20420.
- Binay, H. (2016). *Suriye ve Irak' tan gelen savaş mağduru çocuk ve genç mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu düzeyi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Bowen, N. A. (2002). *Satisfaction with life of refugees and immigrants*. Doctoral Dissertation, University of Texas, Austin. <http://hdl.handle.net/2152/470> adresinden alındı
- Cengiz, İ. (2017). *Suriyeli mültecilerde psikolojik örselenme, örselenme sonrası gerginlik bozukluğu, travma sonrası büyüme ve psikolojik dayanıklılık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Lefkoşa.
- Choi, Y., Lim, S. Y., Jun, J. Y., Lee, S. H., Yoo, S. Y., Kim, S., . . . Kim, S. J. (2017). The effect of traumatic experiences and psychiatric symptoms on the life satisfaction of North Korean refugees. *Psychopathology*, 50(3), 203- 210. doi:10.1159/000468544

- Christopher, J. C. (1999). Situating psychological well-being: Exploring the cultural roots of its theory and research. *Journal of Counseling & Development*, 77(2), 141- 153.
- Davis , M. R., ve Davis , H. (2006). PTSD symptom changes in refugees. *Torture*, 16.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Buletin*, 95(3), 542- 575.
- Diener, E., ve Seligman, M. E. (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13(1), 81-84.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Erickson, D. J., Wolfe, J., King, D. W., King, L. A., ve Sharskansky, E. (2001). Posttraumatic stress disorder and depression symptomatology in a sample of Gulf War veterans: a prospective analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 41-44.
- Goff, B. S. (2007). The impact of individual trauma symptoms of deployed soldiers on relationship satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 344-353.
- Hassan, G., Ventevogel, P., Jefee-Bahloul, H., & Barkil-Oteo, A. (2016). Mental health and psychosocial wellbeing of Syrians affected by armed conflict. *Epidemiology and Psychiatric Epidemiology*, 25, 129-141.
- Ibrahim, H., ve Hassan, C. Q. (2017). Post-traumatic stress disorder symptoms resulting from torture and other traumatic events among Syrian Kurdish refugees in Kurdistan region, Iraq. *Frontiers in Psychology*, 8(241).
- Ilkin, J. F., Sim, M. R., Mckenzie, D. P., Horsley, K. W., Wilson, E. j., Harrex, W. K., . . . Henderson, S. (2009). Life satisfaction and quality in Korean War veterans five decades after the war. *Journal Epidemiology and Community Health*, 63, 359-365. doi:10.1136/jech.2007.061986
- Johnson, H., ve Thompson, A. (2008). The development and maintenance of post traumatic stress disorder (PTSD) in civilian adult survivors of war trauma and torture: a review. *Clinical Psychology Review*, 28, 36-47.
- Karatzias, T., Chouliara, Z., Power, K., Brown, K., Begum, M., McGoldrick, T., ve MacLean, R. (2013). Life satisfaction in people with post-traumatic stress disorder. *Journal of Mental Health*, 22(6), 501-508.
- Kazour, F., Zahreddine, N. R., Maragel, M. G., Almustafa, M. A., Soufia, M., Had-dad, R., ve Richaa, S. (2017). Post-traumatic stress disorder in a sample of Syrian refugees in Lebanon. *Comprehensive Psychiatry*, 41-47.

- Koenen, K. C., Stellman, S. D., Sommer, J. F., ve Stellman, J. M. (2008). Persisting posttraumatic stress disorder symptoms and their relationship to functioning in Vietnam veterans: a 14-year follow-up. *Journal of Traumatic Stress, 21*, 49- 57
- Letica- Crepulja, M., Şalcioğlu, E., Franciskovic, T., ve Başoğlu, M. (2011). Factors associated with posttraumatic stress disorder and depression in war survivors displaced in Croatia. *Croatian Medical Journal, 52*(6), 709–717. doi:10.3325/cmj.2011.52.709
- Lyubomirsky, S., King, L., ve Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success?. *Psychological Bulletin, 131*, 803-855.
- Matanov, A., Giacco, D., Bogic, M., Ajdukovic, D., Franciskovic, T., Galeazzi, G. M., . . . Priebe, S. (2013). Subjective quality of life in war affected populations. *BMC Public Health, 13*(624).
- Mollica, R. F., Caspi-Yavin, Y., Bollin, P., Truong, T., Tor, S., ve Lavelle, J. (1992). The Harvard Trauma Questionnaire: Validating a cross-cultural instrument for measuring torture, trauma, and posttraumatic Stress disorder in Indochinese refugees. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 180*, 111-116.
- Mollica, R., Mcdonald, L., Massagli, M., ve Silove, D. (2004). Measuring trauma, measuring torture: Instructions and guidance on the utilization of Hopkins Symptom Checklist–25 (HSCL–25) and the Harvard Trauma Questionnaire (HTQ). *Cambridge, MA:Harvard Program in Refugee Trauma.*
- Özgen, F., ve Aydın, H. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 1*, 34- 41.
- Pavot, W., ve Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction With Life Scale. *Psychological Assessment, 5*, 164-172.
- Roberts, B., Ocaka, K. F., Browne, J., Oyok, T., ve Sondorp, E. (2008). Factors associated with post-traumatic stress disorder and depression amongst internally displaced persons in northern Uganda. *BMC Psychiatry, 8*(38).
- Sağaltıcı, E. (2013). *Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu taraması*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Gaziantep.
- Schnurr, P. P., Lunney, C. A., Bovin, M. J., ve Marx, B. P. (2009). Posttraumatic stress disorder and quality of life: Extension of findings to veterans of the wars in Iraq and Afghanistan. *Clinical Psychology Review, 29*, 727- 735.

- Shoeb, M., Weinstein, H., ve Mollica, R. (2007). The Harvard Trauma Questionnaire: Adapting a Cross- Cultural Instrument for Measuring Torture, Trauma and Posttraumatic Stress Disorder in Iraqi Refugees. *International Journal of Social Psychiatry*, 53, 447- 463.
- Sleijpen, M., Haagen, J., Mooren, T., ve Kleber, R. J. (2016). Growing from experience: an exploratory study of posttraumatic growth in adolescent refugees. *European Journal of Psychotraumatology*, 7, Article ID 28698.
- Solomon, Z., Weisemberg, M., Schwarzwald, J., ve Milkulincer , M. (1987). Post-traumatic stress disorder among soldiers with combat-stress reaction: the 1982 Israeli experience. *American Journal of Psychiatry*, 144, 448–454.
- Splevins, K., Cohen, K., Bowley, J., ve Joseph, S. (2010). Theories of posttraumatic growth: Cross-cultural perspectives. *Journal of Loss and Trauma*, 15(3),259-277.
- Suldo, S. M., ve Huebner , E. S. (2004). Does life satisfaction moderate the effects of stressful life events on psychopathological behavior during adolescence? *School Psychology Quarterly*, 19(2), 93– 105.
- UNHCR. (2018a). *Suriye acil durumu*. 17.06.2018 tarihinde <http://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu> adresinden alındı.
- UNHCR. (2018b). *Türkiye’de UNCHR*. 18.06.2018 tarihinde <http://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr> adresinden alındı.
- UNHCR. (2018c). *Türkiye’deki mülteciler ve sığınmacılar*. 17.06.2018 tarihinde <http://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden alındı.
- Veenhoven, R. (1996). Happiness and Freedom: The merits of multiple choice society. *26th International Conference of Psychology*. Montreal: Canada.
- Veronese, G., Pepe, A., Jaradah, A., Al Muranak, F., ve Hamdouna, H. (2017). Modelling life satisfaction and adjustment to trauma in children exposed to ongoing military violence: An exploratory study in Palestine. *Child Abuse & Neglect* , 63, 61-72.
- Vindbjerg, E., Carlsson, J., Mortensen, E. L., Elklit, A., ve Makransky, G. (2016). The latent structure of post-traumatic stress disorder among Arabic-speaking refugees receiving psychiatric treatment in Denmark. *BMC Psychiatry*, 16(309). doi: 10.1186/s12888-016-0936-0.
- Yeniçeri, A. (2017). *Hatay’da yaşayan Suriyeli sığınmacılarda travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Tayfur Ata Sökmen Tıp Fakültesi, Hatay

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bilen, D. ve Kıran, B. (2020). Suriyeli mültecilerin çeşitli travmatik yaşantıları nasıl deneyimlediklerine göre travma sonrası stres bozukluğu ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 3965-3987. DOI: 10.26466/opus.658813

Türk Üniversite Öğrencileri Gözünde Suriye İmajı Üzerine Göstergibilimsel Bir Çalışma

DOI: 10.26466/opus.662744

*

Salih Gürbüz *

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema-TV Bölümü,
Konya/ Türkiye

E-Posta: gurbuzsalih@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-5690-8136](https://orcid.org/0000-0002-5690-8136)

Öz

Günümüz dünyası gittikçe küçülmekte, kalabalıklaşmakta ve herkes gittikçe birbirine benzemektedir. Böyle bir ortam ve zamanda imaj farklı olmanın adı olmuştur. Farklılık ise tercih edilme, öne çıkma, gelir yaratma kapasitesi, taraftar ve destekçi bulma, takipçi toplama ve güç gibi anlamlara gelebilir. Ancak imaj oluşturulması ve yönetilmesi emek ve zaman isteyen bir süreci zorunlu kılar. İmajın kaybedilmesi ise anlık gelişen bir kriz durumunda oluşabilir. Ülkelerin imajları da bireylerin ve kurumların imajları gibi öne çıkmak adına oldukça önemlidir. Ülkelerin ekonomik ve politik süreçleri ülkelerin imajlarını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bu çalışma ile Türk öğrenciler nezdindeki Suriye imajının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik, Resim Bölümü Lisans öğrencileri ile bir çalışma tasarlanmıştır. Öğrencilerin resimleri araştırmanın verileri olarak göstergibilimsel çözümleme ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucu olarak, öğrencilerin nezdinde Suriye imajı, savaş, ölüm, hüznün, belirsizlik, zorluklar, mağdur kadınlar, mağdur çocuklar, mutsuzluk, tutsaklık, güvensiz ülke, huzursuzluk, korku, şiddet, çaresizlik, umutsuzluk, kaos, acı, göç, yoksulluk, fiziksel ve finansal imkansızlık, kan, zulüm ve tehlike ifadeleri ile karşılık bulduğu değerlendirilmiştir

Anahtar Kelimeler: İmaj, Ülke imajı, Suriye, Suriye imajı, üniversite öğrencileri

A Semiotic Study On Syria Image in the Eyes of Turkish University Students

*

Abstract

Today's world is getting smaller and crowded and everyone is more and more alike. In such an environment and time, the image term has become the name of being otherness. Otherness can mean being preferred, prominence, income generation capacity, finding fans and supporters, gathering followers and power. However, image creation and management necessitates a process that requires time and effort. Loss of the image can occur in the event of a instant crisis. The country image are very important to be distinguished like the images of individuals and institutions. The economic and political processes of the countries can affect the images of the countries positively or negatively. The aim of this study was to analyse the image of Syria among Turkish students. For this purpose, a study was designed with undergraduate students of the Department of Painting. The students' paintings as the data of this study were analyzed with semiotic analysis. As a result of the study, Syrian image were evaluated with the terms as war, death, sadness, uncertainty, difficulties, victimized women, victimized children, unhappiness, captivity, insecure country, uneasiness, fear, violence, helplessness, hopelessness, chaos, pain, migration, poverty, physical and financial impossibility, blood, cruelty and danger.

Keywords: *Image, country image, Syria, Syrian image, university students*

Giriş

Günümüzde hem bireyler hem de kurumlar açısından yaşamsal bir değerle karşılık bulan imaj kavramı insanların zihinlerinde herhangi bir konu, nesne, kişi ya da kurum hakkında oluşan düşünceler ya da görüntüler olarak tanımlanabilir. Bireyler gibi kurumların ve kurumsal yapıya sahip olan ülkelerin de imajları vardır. Gündelik hayatta yaşanan gelişmeler ve uluslararası ortamlarda meydana gelen her türlü siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olaylar ülkelerin diğer ülke insanları üzerindeki imajlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ülkelerin sahip olduğu imajlar ise o ülkenin diğer ülke vatandaşları nezdinde hem zihinsel hem de duygusal anlamda onaylanmasına ya da onaylanmamasına sebep olabilir. Herhangi bir ülkenin vatandaşları nezdinde onay alan, kabul gören, olumlu düşünce ve duygularla hatırlanan ve imgelenen ülkelerin imajları o ülkenin insanları hakkında da sahip olunan ya da olunabilecek algılara da etki edebilir. Bir diğer ifadeyle ülke imajı ülke halkının ya da ülke halklarının da imajı da olabileceği değerlendirilebilir. Günümüz ülkelerinin yapısı itibarıyla ülke imajları ulus imajları olarak da değerlendirilebilir.

Günümüzde bir ülkede yaşanan çok çeşitli olaylar ve gelişmeler hem kitle iletişim araçlarının sunduğu olanaklarla hem de önemli bir haber ve iletişim mecrasına dönüşen ve o şekilde kullanılan sosyal medya ortamları üzerinden anlık olarak dünyanın diğer ülkelerinde yaşayan tüm bireylere ulaşabilmektedir. Bilginin ve iletişimin bu şekilde hızlı dolaşımında olduğu günümüz dünyasının bireyleri artık sadece kendi ülkelerinde yaşanan gelişmeleri değil diğer ülkelerdeki yaşanan gelişmeleri de takip eder olmuştur. Hatta bu takip etme bir bilinçlilik düzeyinde kendini gösterebilmektedir. Bireylerin bu isteklerinin karar ve eyleme dönüşmesinde ise o ülke hakkında çeşitli mecralardan elde ettikleri bilgiler neticesinde oluşturdukları algılar yönlendirici olabilmektedir.

Diğer ülkeler hakkında bilgi sahibi olmanın çeşitli motivasyonları olabilir. İnsanların başka ülkelere seyahat etme, o ülkelerde yaşama, o ülkelerin sağlık ve eğitim olanaklarından yararlanma gibi istekleri bireylerin kendi ülkeleri dışındaki ülkeler hakkında bilgi sahibi olmaları yönünde teşvik edici etmenler arasında sıralanabilir. Tabii ki insanların başka ülkeler hakkında bilgi edinme arayışları sadece bu sıralamada ifade edilmeye çalışılan etmenlerle sınırlandırılmaz. Ancak teknolojinin iletişime olan büyük katkı-

ları ile bireyler dünyanın içinde tek ülkede yaşıyormuş gibi değerlendirilebilmektedir. Böyle bir dünyada insanlar başka ülkeler hakkında kasıtlı ve isteyerek ya da istem dışı şekil ve araçlar yoluyla sürekli bilgilere maruz kalabilmekte ve bu süreçte başka ülkeler hakkında bireylerin zihninde imaj üretimleri ile karşılık bulabilmektedir.

Ülke imajları da kurumsal ve kişisel imajlar gibi oluşturması, yönetmesi ve korunması zor ancak yıkılması ve olumsuz dönüşmesi ise anlık gelişen olaylara bağlı olacak kadar da kolaydır. Özellikle kurumları tehdit eden krizler gibi ülkeleri de tehdit eden gelişmeler ülkelerin imajlarına zarar verebilmektedir. Özellikle ekonomik kaygılar ve çıkmazlar üzerine temellenen günümüz ülkelerinin karşı karşıya kaldığı krizler halkın meydanlarda toplanarak hükümetlerin politikalarını protesto etme şeklinde kendini gösterebilmektedir. Yakın zamanların en güncel meseleleri olan Arap Baharı ve Amerikan Baharı adlandırılmaları ile anılan çeşitli eylemler dünya kamuoyunca medya araçları üzerinden takip edilmiş, hatta bireyler takibinde ötesine geçerek bu meselelere sosyal medya ortamlarından katılım sağlayarak kendi ülkelerinin meseleleriymiş gibi görüşler ortaya koyma eğilimleri ve davranışları da göstermişlerdir. Farklı ülkelerin vatandaşlarının dünyanın çok farklı ülkelerinde meydana gelen gelişmeleri bu kadar yakından takip etmeleri gerçeği ülke imajlarının ne kadar da yönetilmesi önemli bir konu olduğuna işaret olarak ifade edilebilir. Son zamanlarda ise Fransa'da yaşanan "sarı yeleklilerin protestoları" şeklinde medyada adlandırılan ve farklı ülkelere de yayılan gösteriler oldukça yeni bir örnektir. Bu ve buna benzer örneklerin Türkiye'deki insanların da gündeminde önemli yeri olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'deki bireyler üzerinde Fransa hakkında çeşitli algıların oluşmasına kaynak olarak görülebilir. Öyle ki bu tür durumlarda hem Türkiye hem de diğer ülkelerin dış işleri bakanlıkları kendi ülke vatandaşlarını uyarma gereksinimi dahi duyarak medyada mesajlar yayımlayabilmektedir. Tüm bunlar bireylerin başka ülkeler hakkındaki imajlarına olumsuz yönde etki edebilmektedir.

Başka bir bakış açısıyla ülke imajı konusu değerlendirildiğinde ise; ülkeler imajlarını onarmak ya da imajlarını korumak amacıyla da stratejik çalışmalar yürüterek kendi ülkeleri hakkında tanıtım filmleri ve tanıtım günleri gibi etkinliklerle diğer ülke vatandaşları nezdinde olumlu imaj oluşturma çabaları da yürütebilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Ba-

kanlığı'nın her yıl yenilediği tanıtım filmlerinin farklı ülkelerin medyalarında yayınlanıyor olması da buna bir örnek olarak ifade edilebilir.

Ülke imajlarının yönetilmesi ülkelerin uluslararası ortamlarda ekonomi başta olmak üzere çok çeşitli alanlarda fırsatlara sahip olabilme amaçları bakımından oldukça önemli bir konudur. Bu çalışma özelinde de 2011 yılının bahar aylarında başlayan Suriye iç savaşı ve ardından gelişen göç olayları ile birçok ülke Suriye hakkında konuşur olmuş ve Suriye iç savaşı birçok ülkenin de iç meselesi haline de dönüşmüştür. Suriye iç savaşı en çok da Türkiye'yi ve Türk insanının gündeminde yer bulmaktadır. Dünya ülkeleri arasında en çok sığınmacı göçünü alan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Suriye göçünün getirdiği çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Hemen hemen her şehir ve ilçede hatta bazı bölgelerde köylerde dahi yaşayan Suriyeli sığınmacılarla karşılaşmak mümkündür. Her bir Suriyeli sığınmacı, yaşadığı göç ile birlikte kendi ülkesinin kültürünü oluşturan çok çeşitli unsurları da yanında taşımaktadır. Haliyle geldikleri ve yerleştikleri yerlerde de hem kendileri hem de kendileriyle ilişki içerisinde olan yerel halk başlıca ekonomik, sağlık ve eğitim alanlarında sorunlarla yaşamaya başlamıştır. Bu yaşanan sorunlar ise akademik çevrenin şüphesiz üzerine çalışmalar yapılması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Suriyeli sığınmacılar hakkında çok çeşitli disiplinlerden birçok akademik yayın türü de ortaya konmaktadır.

Halkla ilişkiler açısından Suriyeli imajına yönelik ortaya konan çalışmaların olduğu ancak çok sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Suriyeli imajına yönelik yapılan çalışmaların nicel veri toplama yöntemi olan anketlerle ve nitel yöntemlerden görüşme formları üzerinden gerçekleştirildiği de ayrı bir değerlendirme olarak ifade edilmelidir. Ancak bu çalışma Suriyeli imajından farklı olarak Suriye ülke imajı üzerine odaklanılmasını amaçlanmıştır. Özellikle iç savaş sonrası Türkiye'de Suriye ülke imajına yönelik çalışmaya rastlanamamıştır. İç savaştan önceki süreçte de Suriye imajına yönelik herhangi bir çalışmanın da yapılmamış olduğu da ayrıca değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile gündelik yaşam pratikleri içinde Suriyeli sığınmacılarla iç içe yaşayan ve Suriye iç savaşı hakkında medyada yer alan haberlere sürekli maruz kalan yerel halkın zihnindeki Suriye imajının nasıl olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma ile sanatsal eserlerin bilimsel sonuçlara ulaşmada veriler sağlayabileceği düşüncesinden hareketle, Suriye ülke imajı Suriyeli nüfusun oldukça yoğun yaşadığı kentlerden biri olan Konya ili, Necmettin Erbakan

üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü öğrencilerinin eserleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için Resim Bölümü 2019-2020 akademik yılı güz döneminde öğrenim gören Sanat Sosyolojisi dersini alan 27 ikinci sınıf öğrencisi ile çalışma yürütülmüştür. Çalışma gerçekleştirilirken sanat sosyolojisi dersi alan öğrencilerle sınırlandırılma yapılmasının temel dayanağı, sanat sosyolojisinin sanatla sosyal yapı arasındaki ilişkileri araştırması kabulüdür (Erinç, 2013, s.55). Ayrıca Çağan'ın (2006, s.13) sanat, insani ve toplumsal varoluşa ilişkin çok çeşitli görünümün bilimsel metinlerde bulunamayacak en canlı temsilini, bilinçaltını, dip akıntısını, diğer bir anlamda en gerçek yüzünü barındırabileceği şeklindeki ifadesi de bu anlamda önemli görülebilir. Bu nedenle sanat eserinin ve sanatçının sosyolojik anlamda incelenmesini amaçlayan sanat sosyolojisi eğitimleri ile sanat çalışmaları yapan öğrencilerin hem yerel hem de ulusal ve uluslararası gündemlere olan aşinalıklarının daha belirgin olabileceği öngörülmüştür. Böylece katılımcı öğrencilere Suriye ülke imajı hakkında ne düşündüklerini resmetmeleri istenmiştir. Bir aylık bir süre tanınan öğrenciler çalışmalarını 1-30 Kasım 2019 tarihleri arasında tamamlamışlardır.

İmaj ve Ülke İmajı

Kişiler ve kurumların birbirleriyle yarış içinde olduğu dünyada, imaj kavramı hem bireyler hem de kurumlar açısından oldukça önemlidir. Herhangi bir canlı ya da cansız obje hakkında bireylerin zihinlerinde oluşturdukları kanı, düşünce ve görüntü olarak tanımlanabilen imaj yönetilmesi zorunlu olarak görülen bir anlama sahiptir. En genel tanımıyla imaj, herhangi bir kişi, kurum ya da durum hakkında görüşlerin toplamıdır (Peltekoğlu, 2014, s.571). Vural ve Bat'ın tanımında (2013, s.121) imajın kişisel becerilerin ve kişiyle ilişkili olan tüm algıların toplamı olduğu ifade edilmektedir. Linke-mer'in (1997, s.13) tanımında ise izlenim kavramına vurgu yapılarak, bireylerin gördüğü ve algıladığı diğer bireyler ve kurumlara yönelik oluşturdukları izlenimlerin toplamı olduğuna dikkat çekilir. Yazıcı ise (1997, s.17) imajın bir anlam olduğunu, sembolünde bu anlamı yaratan bir gösteren olduğunu ifade etmektedir. Anlamın imaj da gizli olduğuna işaret edilmektedir.

Bir ülke hakkında bireylerin genel tutumlarını yansıtan ülke imajı, ülkelerin sahip olduğu teknoloji, eğitim sistemi, kültürel ve politik yapıları gibi

çeşitli unsurlardan kaynaklanan algılar olarak ifade edilebilir. Bir tanımda ise ülke imajının insanların belirli yerler hakkındaki sahip oldukları inanç ve izlenimlerin toplamı olduğuna işaret edilmektedir (Martinez ve Alvarez, 2010, s.749). Ülke imajının kompleks bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir. İmajın inançlarla ilişkili olan bilişsel (algısal) ve duyguları kapsayan duygusal olarak iki tür değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bilişsel değerlendirmeler bir yerin nitelikleri hakkındaki inançlara ya da bilgilere atıfta bulunurken, duygusal değerlendirme ise o yere ilişkin duygulara ya da o yere olan bağlılık anlamında ifade edilmektedir. Bir yerin genel imajı o yerin hem bilişsel hem de duyuşsal değerlendirmelerinin bir sonucu olarak oluşabilmektedir (Baloglu ve McCleary, 1999, s.870). Castro vd. (2007, s.177) yapılan bir çok çalışmada bir yere ait olan imajın değerlendirilmesinde bilişsel unsurun duyuşsal unsurdan daha önde olduğuna yönelik kanıtların olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak Beerli vd.'nin (2002, s.486) üniversite öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmada bireylerin imaj oluşturmalarında duyuşsal unsurun daha güçlü olduğu ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte duyuşsal ve bilişsel her iki unsurunda öğrencilerin üniversite hakkındaki imajlarını anlamlı bir şekilde etkilediği de değerlendirilmektedir. Özetle ifade edilecek olursa, Yuille ve Catchpole (1997, s.171) imajın fikirlerden, duygulardan ve önceki deneyimlerden kaynaklanan ve bunların hatırlanarak zihinsel imgelere (resimlere) dönüştürüldüğü bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır. Bakan ve Tabakçı ise (2008,s.98) ülke imajlarının bilinmesinin ve yönetilmesinin eğitim, kültür, askeri vb. çeşitli alanlardaki ilişkilerin düzenlenmesinde önemli rol oynayabileceğini değerlendirmektedir. Ayrıca Bakan (2013,s.269) olumlu bir imajın, ülkenin uluslararası ortamlarda güçlenmesine ve olumlu imaj geliştirmenin ülkelere rekabet avantajları sağlayabileceğine dikkat çekerek ülke imajının önemini ifade etmektedir.

Suriyeli İmaj ve Tutumlarına Yönelik Çeşitli Çalışmalar

Bu başlık altında Suriyeli imajına (algısına) yönelik Türkiye'deki akademik yazında çeşitli disiplinlerde ortaya konan çalışmalardan bazılarının yer verilecektir. Doğrudan Suriye ülke imajına ilişkin çalışmanın ne Suriye iç savaşı öncesinde ne de sonrasında süreçte Türkiye akademik literatüründe ortaya konmamış olması da bu çalışmanın Suriyeli algılarına yönelik yapılan çalışmaları inceleme zorunluluğuna sevk etmiş ve bu bağlamda bir izlek

geliştirme çabalarına yön vermiştir. Bu nedenle bu çalışmanın bilimsel düşünce zeminini oluşturması bakımından “Suriyeli algısına” yönelik çalışmalardan literatür anlamında yararlanma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Giriş bölümünde araştırmacı tarafından ortaya konan düşüncede bir ülkenin halkı hakkında sahip olunan algıların o ülkenin kendi imajına da karşılık gelebilme ihtimali tartışmaya açılmıştır. Ancak böyle bir iddia da bulunmadığı özellikle vurgulanmalıdır. Çünkü ülke hakkındaki imajlarla ülke vatandaşları hakkındaki imajların farklı olma olasılığının tartışmaya işaret eden düşünceden çok daha fazla olabileceği kanısı özellikle ifade edilmelidir. Bu bakımdan bir ülkenin imajını araştırma çabasına katkı sağlayabileceği düşüncesinden hareketle, ülke imajına yönelik ihtimal dahilinde öngörülen işaret/lerin tespit edilebileceği kaygısı ile Suriyeli algılarına yönelik çalışmaların önemli olduğu değerlendirilerek burada yer verilme istenmiştir.

Özellikle Türkiye’deki üniversitelerin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören öğrenci örneklemelerinde gerçekleştirilen çalışmalara ait bulgulara daha çok yer vermeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın da üniversite öğrencileri ile yürütülmesi bakımından, Suriyeli imajının Türkiye’deki öğrenciler nezdinden hangi anlamlara geldiğini ortaya koymak bakımından literatürün bu çerçevede araştırılması da bu çalışmanın diğer önemli boyutu olarak ifade edilebilir.

İzmir ili Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümü öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları incelenmiştir. Buna göre, Suriyeli arkadaşı olan öğrencilerin Suriyeli sığınmacılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu, öğrencilerin ailelerinin Suriyelilere karşı tutumlarının olumsuz olmasının da tutumları olumsuzlaştırdığı değerlendirilmiştir (Şen ve Şimşek, 2019, s.1958). Ayrıca öğrencilerin vatandaşlık verilmesi, güvenlik tehdidi oluşturması, toplumun sağlığına olumsuz etkilemesi, işsizlik ve Suriyelilere yönelik pozitif ayrımcılık yapan haklardan yararlanmaları gibi konularda olumsuz tutumlara sahip oldukları da çalışmada ifade edilmiştir. Bununla birlikte Türk kültürüne uyum sağlamaları, eşit sağlık hizmetlerinden yararlanmaları, onlara karşı negatif ayrımcılık yapılmaması gibi konularda da olumlu tutum ortaya koyduklarına yönelik bulgulara yer verilmiştir (Şen ve Şimşek, 2019, s.1970).

Üniversite öğrencilerinin Suriyelilere yönelik algıları hakkında yapılan başka bir çalışma ise, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesinin edebiyat, psikoloji, sosyoloji ve siyasal bilimler bölümlerinde öğrenim gören öğrenci-

lerle görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada duygu, düşünce, davranış gibi alt başlıkları olan “tutum” ve ekonomi, kültür ve çözüm önerileri alt başlıklarından oluşan “mültecilerin varlığının doğurguları” başlıklı iki tema oluşturduğu ifade edilmiştir. Araştırmacılar duygu alt başlığında acıma ve üzüntü, düşünce alt başlığında çocuklara karşı olumlu tutumlar, davranış alt başlığında çocuklara ayrıcalıklı davranma, kötü davranışta bulunmama, yardım etme ve hoşgörülü davranma gibi ifadelerin ön plana çıktığına yönelik bulgulara yer vermişlerdir. Ayrıca katılımcıların Suriyeli-lerle daha az etkileşimde bulunmayı ve Suriyeli erkeklere mesafeli oldukları davranışlarına dikkat çekilmiştir. Mültecilerin varlığının doğurguları temasına göre de, ekonomi alt başlığında Suriyelilerin ucuz işçi probleminin ve işsizliğin kaynağı olduğu, ekonomik yük oldukları; kültür alt başlığında dil, uyum, tarihi ve geçmiş farklılıklar, çok eşlilik, yüksek doğum oranları ve kültür çatışmaları ön plana çıkan konular olduğu vurgulanmıştır. Araştırmacılar, katılımcı öğrencilerin çözüm önerisi alt başlığında eğitim, aile planlaması ve çift taraflı oryantasyon konularını önemli gördüklerini ifade etmiştir (Aslan vd., 2018, s.486).

Polat ve Kaya (2017, s.38) tarafından yapılan çalışmada Suriyelilere yönelik ötekileştirmenin nasıl inşa edildiği konusu Adana ilinde yaşayan üniversite öğrencileri ile yapılan görüşmelerle araştırılmıştır. Çalışma bulguları arasında göç deneyimi yaşamış olan üniversite öğrencilerin ötekileştirme pratiklerini daha az kullandıkları ve sığınmacıların öncelikle insan haklarından yararlanması ve yaşaması gereken insan topluluğu olarak değerlendirildiği vurgulanmıştır. medyanın ötekileştirmede rolünün belirgin olduğu da çalışmanın bir diğer bulgusu olarak sunulmuştur. Türkiye’de medya unsurlarının Suriyeliler konusunda hedef gösterici bir tutumda olduğuna işaret edilmiştir. Suriyelilere yönelik sınırlı ve olumsuz tutumlara işaret eden algıların varlığı da ayrı bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın diğer bulguları ise birlikte yaşama isteğinin olmadığı, Suriyelilerin güvenlik sorunu yarattıkları, vatandaşlık hakkı vermek yerine insani ve etik koşulları içeren politikaların sığınmacıların lehine olacağı, ortak din bağına rağmen kaynaşmanın olmadığı şeklinde sıralanmıştır (Polat ve Kaya,2017, s.46).

Sağır ve Kurtakara (2018) tarafından yapılan bir araştırma da Sosyoloji bölümü öğrencilerinin Suriyeli kavramına ilişkin tutumları değerlendirilmiştir. Araştırmacıların elde ettiği sonuçlara göre, sosyoloji öğrenimi gören

katılımcıların Suriyelilere yönelik tutumları sığınmacıların topluma uyum sağlayamadıkları, Suriyelilerin toplumda yeni problemlerin kaynağı olarak görüldüğü, katılımcıların Suriyelilere vatandaşlık verilmesini kesinlikle kabul etmedikleri, sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları konusunda katılımcıların hem fikir oldukları şeklinde sıralanmaktadır (2018, s.661).

Üniversite öğrencilerine yönelik bir başka çalışmada da katılımcıların çoğunun Suriyelilerin Türkiye'deki üniversitelere erişimi konusunda ciddi endişeleri olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Suriyeli sınıf arkadaşlarının sınıflarına katılımını da desteklediklerine yönelik bulguların olduğuna dikkat çekilmektedir (Ergin, 2016, s.399).

Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da öğrencilerin sığınmacılar hakkındaki olumsuz düşüncelere katıldıkları, sığınmacılara yönelik üretilebilecek radikal ve ılımlı çözüm önerileri konusunda ise kararsız kaldıkları, ancak sığınmacı haklarını savunan ifadelerle katıldıkları şeklinde bulgulara yer verilmiştir (Çimen ve Quadır, 2018, s.1251).

Sönmez ve Adıgüzel'in (2017, s.797) Gaziantep şehri örneğinde anket ve mülakat yöntemleri ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında Suriyeli sığınmacıların varlığını olumsuz değerlendiren katılımcıların oranı %45 civarında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca araştırmacılar, çalışmada şehrin en önemli sorunu olarak Suriyeli sığınmacılar konusunun, şehrin çevre kirliliği, ekonomik sorunları, güvenlik ve altyapı gibi diğer sorunlarından daha önemli görüldüğünü bulgularında tartışmaktadır. Ancak araştırmacılar Suriyeli sığınmacılara yönelik olan olumsuz algının yaşanmışlıktan ziyade genel kanılarla ilişkili olduğunu yapılan görüşmelerden elde ettikleri bulgularla ortaya koymaktadır. Bu olumsuz algının kaynağı olarak da ekonomik ve kültürel kökenli sorunları işaret etmektedirler (Sönmez ve Adıgüzel, 2017, s.804-806).

Kemik vd. (2019, s.582) tarafından Suriyeli sığınmacı nüfusun yoğun olarak yaşadığı ifade edilen Ankara'nın Altındağ bölgesindeki Türk kadın katılımcılarla görüşme tekniği ile bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Buna göre, Türk katılımcıların Suriyeliler hakkında yanlış ve abartılı görüşlere sahip olduğu, olumsuz tutumlara sahip oldukları, yasal düzenlemeler ve verilen haklarla ilgili yeteri düzeyde bilgilerinin olmadığı değerlendirilmiştir.

Çiftçi'nin (2018, s.2232) Türkiye'de yedi coğrafi bölgedeki vatandaşlar ile gerçekleştirdiği çalışmaya göre; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suriyelilere önyargılı olmadıkları, sığınmacılara çalışma hakkı verilmesi ve suçla meyilli olmamaları konularında olumlu algıya sahip oldukları, ancak Suriyeli sığınmacılara vatandaşlık hakkı tanınması, birlikte yaşama ve empati kurma konularında olumsuz algılara sahip oldukları değerlendirilmiştir.

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi hakkında yerel halktan ve Suriyeli sığınmacılardan oluşan katılımcılarla mülakat tekniği ile yapılan bir çalışmada Türk halkının büyük çoğunluğu vatandaşlık verilmesine karşı olduklarını belirtmiştir. Bunu da milliyet unsuruna, Suriyelilerin neden olduğu düşünülen çeşitli sorunlara, vatandaşlık ile Türkiye'de temelli kalabilecekleri endişesine ve ekonomik olarak yük oldukları gerekçelerine dayandırdıkları da çalışmada ifade edilmiştir (Gülyazar, 2017, s.678).

Bu başlık altında literatürde ortaya konan Suriyeli imajına (algısına) yönelik çalışmalarda hem öğrencilerin hem de toplumun diğer demografik özelliklerine sahip olan bireylerin olumsuz algı ve tutumlara daha çok sahip oldukları değerlendirilmesi yapılabilir.

Yöntem

Halkla ilişkiler literatüründe ve çeşitli disiplinlerde araştırmacılar tarafından Suriyeli algısına yönelik yapılan nicel ve nitel çeşitli çalışmalar olmakla birlikte, Türk katılımcılar nezdinde Suriye ülke imajına yönelik çalışmalara rastlanamamıştır. Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye 4 milyon gibi önemli bir nüfus sığınmacı olarak gelmiş ve bu insanlar Türkiye'nin birçok şehrinde yerel halkla iç içe yaşamaya başlamıştır. Böyle bir ortamda yerel halk Suriyeliler ve Suriye hakkında medyanın çeşitli ortamlarında sunulan haberlere ve bilgilere maruz kalmaktadır. Bazı medyanın Türkiye vatandaşları ile Suriyeliler arasındaki uyuma yönelik motive edici içerikler üretmeleri bazılarının da iki ülke insanının yaşadıkları sorunları ortaya koyarak hazırladıkları çok çeşitli bilgiler çeşitli mecralarda sürekli dolaşımındadır. Bu bilgilerin gündelik yaşamda Türk vatandaşlarının sürekli önüne çıkması, Türk vatandaşları nezdinde Suriyeliler ve Suriye ülkesi hakkında 2011 iç savaşı öncesi süreçtekinden daha çok bilgiye ve duyguya sahip olmasına kaynaklık yapmıştır. Böyle bir süreçte Suriye'nin ülke imajına yönelik bir çalışma yapılması araştırmacı tarafından önemli olarak görülmüştür. Bu çalışmada

Suriye ülke imajına yönelik resimler üzerinden imaj arayışları yapılması amaçlanmıştır.

Buna göre çalışmanın temel araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir:

1. Öğrenciler Suriye hakkında sahip oldukları bilgi, fikir, inanç birikimlerini ve duygusal durumlarını resimlerde ifade etmişler midir?
2. Resimlerde Suriye ülke imajını ortaya koyan ortak kavramlar nelerdir?
3. Resimlerde Suriye ülke imajını tanımlamak için hangi cinsiyet ögesi daha çok kullanılmıştır?
4. Öğrencilere göre Suriye imajı nasıldır?

Bu çalışma Suriyeli sığınmacı nüfusu bakımından ciddi bir nüfusa sahip olan Konya kentinde 2019-2020 Akademik yılının Güz döneminde Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümünde eğitim gören 27 2. Sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere "Suriye imajlarının ne olduğu?" sorulmuştur. Öğrencilerin Suriye hakkında sahip oldukları imajları anlatacak serbest tarzda resimler yapmaları için 1 aylık süre öngörülmüştür. Öğrencilerin çalışmalarından beşi araştırmacı tarafından çalışma kapsamında değerlendirilmek için seçilmiştir. Resimlerin seçimi gerçekleştirilirken Resim Bölümü öğretim üyelerinden 2 uzman görüşüne başvurulmuştur.

Çalışmanın verileri olan resimler analiz edilirken, göstergebilim yönteminden yararlanılmıştır. Gösterge, duyu aracılığıyla kavranabilen, kendileri dışında bir şeye işaret edebilen, böylece işaret ettiği ya da temsili olduğu o şeyin yerine geçebilecek nesne, biçim, olgu vb. şeklinde ifade edilmektedir. Göstergeler, toplumsal dizgeler olup, bireyler arası iletişimi sağlamaktadır. Göstergebilim, bu gösterge dizgelerinin işleyişlerini bilimsel yöntemle çözümlenmektedir (Rifat, 2009, s.11-12). Göstergebilimsel çözümlenme yönteminde, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki görsellerde düz anlam ve yan anlamı meydana getirmektedir. Yapısal anlamda görsellerin çözümlenmesi de bu şekilde yapılmakta ve izleyicinin görselleri ilk bakışıyla algılamayan yan anlamların çözümlenmesi için izleyicinin öncül bilgileri devreye girmektedir. Gösteren ve gösterilen kavramlarıyla ifade edilen iki unsurun bileşimi neticesinde gösterge kavramı oluşur. Gösteren kavramının içinde yer alan imgelerin arka planındaki anlam ve kavramlar kümesi gösterilen kavramını tanımlamaktadır. Gösteren ise imgelerin birlikteliği şeklinde karşılık bulmaktadır (Ertan ve Sancarcı, 2017, s.30-34). Saussure, işaret ve

bileşenlerinin anlamı nasıl inşa ettiğini parçalara odaklanarak incelemektedir. Bu bakımdan, hakkında çalıştığı dilbilimsel işarete ait iki bileşenden söz eder: gösteren ve gösterilen. Bu işlem formüle yansıtıldığında, gösteren ve gösterilenin toplamının işaret sonucunu (gösteren + gösterilen =işaret) verdiğini değerlendirir. Gösteren, bir işaretin maddi karşılığıdır: bir resim, yazılı bir kelime ya da sözlü bir ses; gösterilen gönderme yapılan zihinsen görüntüdür (Bate, 2013, s.55). Bir diğer göstergebilimci Charles Sanders Peirce, göstergeyi nesnesi açısından sınıflandırarak üç tür göstergenin varlığını ortaya koyar. Bunlar belirti, görüntüsel gösterge ve simge bu grupta yer alan göstergeleri ifade eder. Belirti insan üretimi olmayan, insan dışında oluşan bir göstergeye karşılık gelir. Ancak diğer ikisi ise insanlar tarafından belirli amaçlara yönelik oluşturulur ve belli bir iletişim ortamında kullanılır. Belirti güneşin ufukta kaybolması ve akşamın olması örneğinde olduğu gibi bir neden sonuç ilişkisi kurar. Görüntüsel gösterge yansıma sesler, görüntüye dayalı bir fotoğraf, resim, bir desen, bir karikatür örneklerinde olduğu gibi nesnesi ile bir benzerlik ilişkisi kurar. Simgede ise, gösterge ile nesnesi arasında saymaca bir ilişki vardır. Gösterge soyut bir anlamla yüklüdür. Batmakta olan bir güneşin birisine yaşlılığı simgeleştirmesi, başka birisi içinde romantizmi simgeleştirmesi örnekleri verilebilir. Ancak bu son durumlar bir uzlaşmaya dayalıdır. Simgeleştirme toplumsal ve bireysel uzlaşmaya dayalıdır. Gösterilen her zaman soyuttur. Simge bir tür yorumlama gerektiren iştir (Günay, 2012, s.14-16). Saussure'ün gösteren ve gösterilen arasındaki görüntüsel ilişkiler ve nedensiz ilişkiler diye adlandırdığı şey, Peirce'ün görüntüsel göstergelerine ve simgelerine tam olarak karşılık gelmektedir (Fiske, 2017, s.131). Sonuç olarak bu çalışmada da göstergebilim hakkında literatürde yer verilen açıklamalar doğrultusunda, çalışmanın görselleri gösteren ve gösterilen ilişkisi bağlamında değerlendirilerek yorumlanacaktır.

Bulgular

Şekil 1: Öğrenci 1'in Resmi

Resmin Künyesi:

Sanatçı: Ömer Baran.

Yapım Tarihi: 08 Kasım 2019

Yer: Konya

Üniversite: Necmettin Erbakan Üniversitesi

Fakülte: Güzel Sanatlar Fakültesi

Bölüm: Resim Bölümü

Sınıf: 2. Sınıf

Gösterenler: Bir kadın; bir çocuk; dikenli teller; asker botları; siyah, gri, kırmızı, mavi, sarı, mor, pembe renkler

Gösterilenler: Üç kesitte değerlendirilen bu fotoğrafın ilk kesitinde asker botlarının taban kısmı dikkat çekmektedir. Asker botlarının alt kısmının izlerinde gri, mavi, sarı ve kırmızı renklerin olduğu görülmektedir. Resmin genelinde kullanılan renklerin anlamları değerlendirildiğinde, gri rengin ciddiyet, askeriye, diplomasi, hareketsizlik ve belirsizlik; mavi rengin sevgi, huzur, güven ve barış; kırmızı rengin hakimiyet, kontrol, gerginlik, saldırganlık, mutluluk; sarı rengin umut ve hüznün; siyah rengin duygusallık, hüznün, güç, otorite; mor rengin güven, sakinlik, itibar ve pembe rengin ise rahatlatıcı, hayaller ve koruma duygusu gibi anlamlara çağrışım yaptığı şeklinde ifade edilmektedir (Gökçe, 2013, s.131-134). Kırmızı ayrıca herkesçe kan rengi olarak bilinir. Aynı şekilde siyah karanlığın sembolü olarak düşünüldüğünde korkunun rengi olarak da ifade edilebilir.

Özgürlüğün simgesi olan mavi rengin asker botlarının altında yer alması, Suriye'deki iç savaşta zulme uğrayan halkın özgürlüğünün çiğnendiğini gösterdiği şeklinde değerlendirilmiştir. Kırmızı rengin asker botlarının izlerinde yer

alması ile bu iç savaşta hayatlarını kaybeden insanlara, mutsuzlaştırılan bir topluma ve insanlara yapılan saldırılara dikkatlerin çekilmek istendiği söylenebilir. Ciddiyet, belirsizlik ve askeri temsilleri olan gri renk ile de savaşın insanlar üzerindeki oluşturduğu belirsizliğe ve askeriye rengi olarak savaşın ortaya çıkardığı yıkımların varlığına işaret edildiği belirtilebilir.

İkinci kesitte ise demir teller oldukça dikkat çekicidir. Teller ülkeler arasındaki sınırın en açık sembolüdür. Sanatçı telleri kullanarak savaşın coğrafyası olan Suriye ile barışın, huzurun, umudun olduğu Türkiye arasındaki sınıra çağrışım yapmak istediği söylenebilir. Çünkü teller Özgül'ün de ifadesi ile mülteci krizi ile ilişkili en çok karşılaşılan imgeler arasındadır. Diğer imgeler ise sınır kapıları, yollar, çadırlar, botlar, can yelekleri, kamplar ve çocuklar şeklinde sıralanabilmektedir (Özgül, 2016, s.4). Gri renkli dikenli tellerin siyah bir zemin üzerinde yer verilmesi da, ülkeler arasındaki siyasal sınırı oldukça net şekilde ifade ederken siyahın sınır hattında belirginleşmesi sınır hattında göç eden insanların maruz kaldığı hüznü, zorlukları duygusal durumları açıkça ifade ettiği şeklinde değerlendirilmiştir.

Üçüncü kesitte ise mor, oldukça az olmakla birlikte pembe, sarı, kırmızı ve çok az olarak mavi renklerin kullanıldığı bir zemin üzerinde tamamen siyah renkli olarak ifade edilen bir kadın ve kadının elinden tuttuğu bir çocuk resmedilmiştir. Siyah renkli görünümü ile baştan aşağı hüznü ve duygusal bir hal ile sınırı geçen mülteci kadın ve çocuğunun sınırın öteki yakası olan Türkiye'den beklentisi olan huzur, güven, sakinlik, barış özlemi ve umut mavi, mor ve sarı renklerle sembolize edildiği değerlendirilmiştir. Ayrıca hafif pembe renk ile Türkiye'deki yeni hayata yönelik hayallerin ve korunma duygularının da işlendiğine yönelik çıkarımlar yapılabilmektedir.

Resim 1'in genel değerlendirilmesi yapılacak olduğunda, sanatçı 1'in gözünde Suriye imajı savaş, ölüm, hüznü, belirsizlik, zorluklar, mağdur kadın ve çocuklar, ölüm, hürriyet yoksunluğu, mutsuzluk anlamlarına geldiği şeklinde ifade edilebilir.

Şekil 2: Öğrenci 2'nin Resmi

Resmin Künyesi:

Sanatçı: Hatice Soydan

Yapım Tarihi: 08 Kasım 2019

Yer: Konya

Üniversite: Necmettin Erbakan Üniversitesi

Fakülte: Güzel Sanatlar Fakültesi

Bölüm: Resim Bölümü

Sınıf: 2. Sınıf

Gösterenler: Bir el; üç çocuk; bir kadın; kuşlar; uçaklar ve bulutlar.

Gösterilenler: Üç kesitte değerlendirilmesi yapılan bu resmin ilk kesitinde; kadın ve çocuklara doğru uzanan ve gel işareti yapan bir erkek eli dikkat çekmektedir. İkinci kesitte ise biri kadının kucığında, kahverengi kıyafetiyle ve uzanan ele doğru bakan küçük bir çocuk; yine kahverengi kıyafeti ile anne olan bir kadın resmedilmektedir. Ayrıca üst kıyafeti mavi alt kıyafeti siyah olan, yüzü umutsuzca resmin dışına doğru bakan ve kollarını bağlamış (kavuşturmuş) bir erkek çocuğu ve annesine yaslanarak kulaklarını elleriyle kapayan tamamen siyah giyimli bir küçük erkek çocuğu daha bu kesitte yer almaktadır. Üçüncü kesitte ise siyah renkli kuşların ve uçakların varlığı dikkat çekicidir.

Görsel 2'de tercih edilen renkler incelendiğinde, Görsel 1'de karşılaşılan renklere ek olarak kahverengi renk oldukça dikkat çekici şekilde görülmektedir. Fidan (2012, s.276), kahverengi rengin kıyafetlerde pek tercih edilmediğine ve kahverengi kullanan insanların rahatlık ve güven hissinden uzak olabileceğini değerlendirmektedir (Fidan; 2012, s.276).

İlk kesitte yer alan erkek elinin, sınırın umut tarafı olarak görülen Türkiye'yi temsil ettiği değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Suriye krizinin başladığı 2011 yılından beri takındığı siyasi tavrının resmi icra eden sanatçının algısına yerleştiği söylenebilir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin, Suriyelilerin can güvenliklerine yönelik uyguladığı "açık kapı politikası" herkes tarafından bilinmektedir (Pirinççi, 2018, s.44). Bu açıdan resimdeki gel işareti yapan el görselinin, Türkiye'nin Suriye'deki krizde mağdur olan insanların güvenilir limanı olmasına bir gönderme olarak değerlendirilmiştir. El görselinin olduğu tarafta uçakların hiç olmaması ve sadece özgürlüğün sembolü olan kuşların resmedilmiş olması da bu değerlendirmeyi pekiştirdiği ifade edilebilir. Özgürlüğün ve güvenin Türkiye'de olduğu söyleminin resmin bu kesitinde yer bulduğu bu bakımdan açıktır.

Suriye algısına yönelik ikinci kesit önemli okumalara olanak tanımaktadır. Rahatlık ve güven yoksunluğunun bir ifadesi olarak ifade edilen kahverengi tonlarının kadın ve kucaktaki çocuk görsellerinde tercih edilmiş olması sanatçının zihninde Suriye'nin güvensiz ve konforsuz bir ülke olduğuna yönelik oluşan güçlü imajın ifadesidir. Kucaktaki çocuğun ve kadının yüzünün "ele" doğru bakması ise, güven ve rahatın Türkiye'de olduğu çağrışımlarını işaretlemektedir. Üst kıyafeti mavi ve alt kıyafeti siyah olan, kollarını (kavuşturup) bağdaştırıp resmin dışına doğru bakan küçük çocuk ise, belirsizliğin, huzursuzluğun, duygusallığın ve hüznün çağrışımlarını yapmaktadır. Kol kavuşturma hareketi kişinin kendini güvende hissetmediğinin bir ifadesi olarak yorumlanmaktadır (Pease, 1988, s .59). Böylece çocuğun kendini güvende hissetmediği anlamı pekiştirilmiştir. Siyahlar içinde kulaklarını kapayarak annesine sarılan çocuk görseli korku, hüznün ve güven yoksunluğunu ifade ettiği şeklinde değerlendirilebilir. Üzerlerinde uçan uçakların ve savaşın seslerine tanıklık etmenin çocuk üzerindeki etkilerini açıkça ifade eden bu görselde, sanatçının zihnindeki Suriye algısında korku, hüznün ve güvensizlik kavramları da kolayca anlaşılmaktadır. Anne ve çocuklarının üzerlerinde yer alan mor bulutlar ise mor rengin çağrışımlarını yaptığı anlamlar çerçevesinde, ele doğru devam eden yürüyüşlerinin güven ve sükûnetle sonuç bulacağını anlattığı şeklinde değerlendirilebilir.

Üçüncü kesitte yer alan kahverengi ve siyah renkli zemin üzerinde resmedilen ve genelde özgürlük çağrışımı yaptığı düşünülen kuşlar ile bu resim için savaşın sembolü olarak düşünülebilecek olan uçaklar ise özgürlük ve hürriyet yoksunluğu gibi iki karşıt kavramı bir arada düşünmeye sevk et-

mektedir. Ayrıca kuş sembolünün Türklerdeki algısı Gök Tanrı idaresindeki bir varlık olduğu yönünde değerlendirilmektedir. Bundan dolayı kuşlar insana iyilik sağlayan bir uğur anlamıyla çağrışım kazanmaktadır. Şamanizm inancı bağlamında ise ölen birinin ruhu olarak da değerlendirilmektedir. Ölen kişilerin ruhlarının bir kuş olarak göğe uçmaları, Türklerde oldukça yaygın bir inanış olduğu ifade edilmektedir (Sever, 1999, s.86). Şişçi (2018, s.52) de çalışmasında kuşun tutsaklık, özgürlük ya da umudun çağrışımlarına karşılık geldiğini değerlendirmektedir. Bu açıdan Türk öğrenci gözünden kuşların Suriye'deki savaşta ölen insanlara karşılık gelebileceği, bir diğer ifadeyle kuşların ölümün sembolü olarak görüldüğü ifade edilebilir. Ayrıca Türkiye tarafında kuşların olması ise, Suriye'den Türkiye'ye doğru yapılan göçten beklenen umuda yönelik bir anlam çıkarılabilir.

Resim 2'nin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, sanatçı 2'nin gözünde Suriye imajı ölüm, tutsaklık, güvensiz, belirsizlik, huzursuzluk, hüznün, korku anlamlarına geldiği şeklinde ifade edilebilir.

Şekil 3. Öğrenci 3'ün Resmi

Resmin Künyesi:

Sanatçı: Eda Elmas Öcal

Yapım Tarihi: 11 Kasım 2019

Yer: Konya

Üniversite: Necmettin Erbakan Üniversitesi

Fakülte: Güzel Sanatlar Fakültesi

Bölüm: Resim Bölümü

Sınıf: 2. Sınıf

Gösterenler: Kadın, bebek, çocuk, valiz, eşya çuvalı, biberon, yarım bir ekme, tren, tren garı

Gösterilenler: Resim 3'ün değerlendirilmesi yapılırken araştırmacı tarafından altı kesitin resimde olduğu belirlenmiştir. Buna göre; ilk kesitte siyah, mavi, sarı ve kırmızı renklerin olduğu bir tren görseli, ikinci kesitte kahverengi renkli tren istasyonunun yolcu peronu, üçüncü kesitte mavi gökyüzü resmedilmiştir. Dördüncü kesitte yeşil bir doğa, beşinci kesitte anne olan bir kadın ve çocukları ve son olarak altıncı kesitte ise yeşil bir valiz, kahverengi ipe sıkıca bağlanmış pembe ve yeşil renkli eşya çuvalı, yarım bir ekme somunu ve bebek biberonu yer almaktadır.

İlk kesitte sanatın birçok türüne ilham kaynağı olan tren değerlendirilmektedir. Sönmez (2016, s.1155) trenin ölüm ve umudun metaforu olduğunu, çaresizlik dolu göç öykülerinin sembolü olduğunu, istasyonların ise yolcuların üzerini yorgan gibi örttüğünü, yolcuların yoksunluklarını, yoksulluklarını, hüznün, sevinç ve umutlarını sembolize ettiğini ifade etmektedir. Yıldırım ise (2014, s.1157) Orhan Veli'nin "Tren Sesi" isimli şiirine yönelik yaptığı bir değerlendirmede de Şairin trenleri yalnızlığın, çaresizliğin, uzaklarda kalmışlığın, eş ve dosttan ayrılmanın sebebi olarak gösterdiğini yorumlamaktadır. Tren görselinde siyah renk ağırlıklı olsa da mavi, sarı ve kırmızı renklerinin birleşiminin trenin neredeyse yarısında yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle özlemlerin, çaresizliğin, ölümün, ümitsizliğin sembolü olan "kara tren" in, mavi, sarı ve kırmızı renklerle görselleştirilmesi ile olumsuz tüm algı ve düşüncelerin olumluya çevrilme çabası da açıkça çözümlenebilir. Böylece Suriye'deki savaşın göçe zorladığı masum insanlar üzerinde oluşan ölüm, çaresizlik, gurbet ve hüznün gibi olumsuz duygu ve durumların, gerçekleşen göç yolculuğu ile belki sona erebileceği ya da göçülen mekanda daha olumlu şartlarda yaşanabileceği umudu ve sevinci görselleştirilmiştir. Huzur, güven ve barışın çağrışımlarını yapan mavi, mutluluğun ifadesi olarak kırmızı ve umut anlamına gelen sarı renklerin tren görselinde tercih ediliyor olması da bu anlamı desteklemektedir.

İkinci kesitte ise kahverengi renkle ifade edilen tren garının yolcu peronunun çatısı dikkat çekicidir. Kahverengi renk rahatlık ve güven hissinden uzak olan, toplumsal anlayışa gerek duyan insanın rengidir. Ayrıca kaybolmanın ve saklanmanın rengi olarak da karşılık bulmaktadır (Fidan, 2012, s.276). Bu açıdan, savaşın göç edenler üzerinde yarattığı rahatsızlık ve güvensizlik duyguları ile yeni bir mekana gelen Suriyeli göçmenlerin geldikle-

ri yerden beklenti içinde oldukları toplumsal anlayışına yönelik bir değerlendirme yapılabilir.

Üçüncü kesitte sanatçının gökyüzünü mavi olarak betimlediği görülmektedir. Dünyanın hemen hemen her kültüründe güvenin rengi olarak mavi tercih edilmektedir. Savaşla birlikte sevginin, huzurun, güvenin ve barışın da yok edildiği bir ülkeden yeni umutlara doğru bir göç gerçekleşmektedir. Savaşla birlikte kaybedilen olumlu duyguların tekrar kazanma şansının olabileceği, yeni bir hayatın yaşanılacağı yeni ülkenin gökyüzü ise mavi ile renklendirilerek resmedilmiştir. Olumlu çağrışımların kaynağı olan mavinin renklendirme de kullanılması ise mesajı pekiştirmektedir. Böylece göç eden bireylerin yeni yerde sevgi, huzur, güven ve barış gibi yoksun kaldıkları olumlu duygu ve durumlarla karşılaşabilecekleri anlamı ifade edilebilir. Göç sakin, rahat, daha iyi ve konforlu bir hayatın arayışına karşılık gelmektedir. Batur'un (2016, s.281) mavi rengin birey üzerindeki etkisini ifade ederken kullandığı sakinleştirici ve rahatlatıcı olma özellikleriyle çok çeşitli kültürlerde güvenin rengi olarak mavinin tercih ediliyor olması (2011, Mazlum, s.133) da bu anlamda yapılan yorumları destekler niteliktedir.

Dördüncü kesitte ise az da olsa yeşil bir doğa manzarası resmedilmiştir. Batur (2016, s.7) yeşil rengin yaşamı simgelediğini ifade eder. Aynı zamanda yeşil baharın, canlılığın ve olumlu dinginliğin rengidir (Mazlum, 2011, s.133). Bu anlamda değerlendirildiğinde, ölümün coğrafyası olan Suriye'den yaşama doğru gerçekleşen bir göçün anlatımında kısmen de olsa yeşil kullanımı algı bağlamında zihinlerde yaşam ve ölüm arasındaki ikileme çağrışım yapmaktadır. Suriye'deki savaşın her çeşit kaos ve kargaşasından göçerek uzaklaşma çabasındaki insanın aradığı dinginliğin ifadesi olarak da değerlendirilebilir.

Beşinci kesitte siyah başörtüsü ve gri tonlarındaki elbisesi ile mavi, kırmızı, siyah ve kahverengi tonlarında kıyafetleri olan iki çocuk resmedilmiştir. İnsanların yüzlerindeki savaşın acıları ve yorgunlukları rahatlıkla görülmektedir. Kırmızı ve mavi renkleriyle çocukların üst kıyafetleri yaşanan gerginlikle birlikte, huzur, güven ve mutluluk arayışındaki göç yolculuğuna çağrışım yapmakta olduğu değerlendirilmiştir. Annenin siyah başörtüsü hüznü ve duygusallığı ifade etmesi bakımından oldukça açık mesajlar vermektedir. Ayrıca annenin kıyafetindeki gri ise hali hazırda göç hissiyatının yarattığı belirsizliğe çağrışım yapmaktadır. Çocukların alt kıyafetlerinde kullanılan kahverengi ve siyah renkler önceki çözümlenelerde de ifade

edildiği üzere, güven yoksunluğunun ve içinde bulunulan durumdan kaynaklanan rahatsızlığın ve hüznün çağrışımlarını yaptığı yönünde değerlendirilebilir.

Resim için son kesitlemesi olan altıncı kesitte yeşil bir valiz, kahverengi ipe sıkıca bağlanmış pembe ve yeşil renkli eşya çuvalı, yarım bir ekmek somunu ve bir bebek biberonu resmedilmiştir. Resmin bu kesitindeki valiz ve eşya çuvalı göç ve yolculuk kavramlarına doğrudan çağrışım yapmaktadır. Tahta bavul olarak da adlandırılabilen ahşap bir valiz ile eşya çuvalının resmedilmesi ise yaşanan yoksulluğun en açık ifadesi olarak değerlendirilebilir. Savaşın ürettiği yoksulluğun en belirgin yanı olarak görülmekle birlikte, bu ahşap valiz ve eşya çuvalının renklerindeki anlam ise umuda yönelik güçlü çağrışımları da beraberinde getirmektedir. Pembe eşya çuvalı hayalleri, yeşil ahşap valiz ise güven, huzur ve rahatlığa doğru yapılan göçü ifade etmesi bakımından değerlendirilebilir. Valiz ve eşya çuvalı geride kalanlara da işaret etmesi bakımından özlem duygusunu ve ancak sığabildiği kadarıyla alınan eşyalar bağlamında da düşünüldüğünde de sahip olunan sınırlılığı da tanımladığı değerlendirilebilir. Biberon'un ve yarım ekmeğin resmedilmesi ise, her şeye rağmen hayata tutunmanın gayretini gösterdiği ifade edilebilir.

Şekil 4: Öğrenci 4'ün Resmi

Resmin Künyesi:

Sanatçı: Hatice Atun

Yapım Tarihi: 24 Kasım 2019

Yer: Konya

Üniversite: Necmettin Erbakan Üniversitesi

Fakülte: Güzel Sanatlar Fakültesi

Bölüm: Resim Bölümü

Sınıf: 2. Sınıf

Gösterenler: İki el, bir çocuk.

Gösterilenler: İki kesitte değerlendirilmeye çalışılan Resim 4'te birinci kesit olarak Suriye savaşının sembolü haline gelen Aylan Bebek ve ikinci kesitte ise iki elin birleşiminden oluşan bir avuç görülmektedir. Aylan Bebek 2015 yılında batan bir mülteci botunda hayatını kaybetmiş ve cansız bedeni Muğla'nın Bodrum ilçesinde sahile vurmuştur. Kıyıya vuran bu cansız beden, dünya insanlığını derinden etkilemiştir. Sanatçıda bu resimde savaşın en çok ölüm anlamına geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Savaşın yaş ve cinsiyet fark etmeden insanlığın yıkımına sebep olan bir olgu olduğu gerçeği bu görselde vurgulanmaktadır. Aylan bebeğin üzerindeki tişört rengi olan kırmızı ailesiyle birlikte yoluna düştükleri mutluluk arayışının sembolü iken, yaşanan hadise ile ölüm, göç, savaş, sığınmacılık ve mültecilik kavramlarının çağrışımını yapacak renkler arasına girdiği ifade edilebilir. Turuncunun anlamsal çağrışımının afetlerde kurtarıcılara atfedildiği ve canlılığın rengi olduğu değerlendirilmektedir (Fidan, 2012, s.277). Ayrıca teknik olarak tehlikeli alanların varlığına bir işaret olarak da kullanıldığı da ifade edilmektedir (Çağlar, 2012, s.31). Bu çağrışımları ile düşünüldüğünde turuncu avuç ile Aylanın cansız bedenini ellerine alan bir bireyin resmedilmesi başka Aylan bebeklerin bu şekilde ölmemesine yönelik bir çağrışıma işaret olarak değerlendirilmiştir. Bu görselle, insanların Aylan bebeklere ve onlar gibi olan her yaştan ve ırktan savaşın ve zulmün acı süreçlerine tanıklık edenlere karşı duyarlı olmaları hususunda bir çağrı yapıldığı da belirtilebilir. Tehlikenin de kurtarıcılığında sembolü olarak turuncu renk ile insanlığın kaderini yine insanın kendi eliyle olumlu ya da daha olumsuz sonuçlara doğru yön verilebileceği anlamları da değerlendirilebilir.

Şekil 5. Öğrenci 5'in Resmi

Resmin Künyesi:

Sanatçı: Gamze Çuhadar

Yapım Tarihi: 10 Kasım 2019

Yer: Konya

Üniversite: Necmettin Erbakan Üniversitesi

Fakülte: Güzel Sanatlar Fakültesi

Bölüm: Resim Bölümü

Sınıf: 2. Sınıf

Gösterenler: Dünya, bir çocuk, bir oyuncak ayı, kağıt gemi.

Gösterilenler: İki kesitte değerlendirilen Görsel 5'in ilk kesitinde izleyicinin dikkatini doğrudan çeken dünya üzerinde bir çocuk ve elinde oyuncak ayısı, ikinci kesitte ise kırmızı ve siyah renklerin kullanılarak resmedildiği dünya vardır. Barışa, güvene, huzura doğru yapılan yolculuğun sembolü olan Aylan Bebek bu resimde mavi ve kırmızı renkli kıyafetlerle resmedilmiştir. İkinci kesitte ise yaşanan bot faciasında hayatını kaybeden Aylan bebeğin ahının tüm dünya üzerine yüklendiği sanatçı tarafından resmedilmek istendiği değerlendirilmiştir. Elindeki oyuncak ayısıyla yaşanan hiçbir hadiseden ve etrafındaki zulümden haberi olmayan bir bebeğin derin masumiyetini ve onun nezdinde diğer tüm mağdur coğrafyalardaki çeşitli zulümlere maruz kalan insanlığın hali rahatlıkla resimde anlatılmak istendiği değerlendirilebilir. Dünyanın üzerine bulaşan vahşetin sembolü olarak kırmızı kan rengi de Suriye'de yaşanan savaş ve dünyanın diğer yerlerindeki savaşların acısını anlatmaktadır. Dünyanın bir bölümünün de siyah renkle

resmedilmesi ise acıların ve hüznün coğrafyalarını anlatması bakımından duygusallık içerdiği değerlendirilebilir. Ayrıca dünyanın üzerinde resmedilen diğer bir obje ise kağıt gemidir. Çocukların yaşanabilir bir dünyada ve ortamda elinde oyuncak gemisiyle evinde ya da kapısının önünde güvenle kağıt gemisini yüzdürmesi çocukluğun gereği olarak bilinen ve beklenen bir eğlenme ve oyundur. Güven ortamında kağıt gemisiyle yuvasında oyun oynayacakken, zorunlu göçe zorlanarak bir botla ölüme doğru yapılan yolculuğun okuması yapılabilmektedir. Göçmen botlarının kırmızı denizlerde yolculuğu, neredeyse kasıtlı olarak ölüme doğru yapılan bir yolculuğu anlatması da açıkça değerlendirilebilir. Dünyanın üzerinden siyah ve kırmızı renkle damlayan görseller ise dünyanın hemen her yerinde acıların ve kanın gözyaşlarına karıştığını işaretlediği ifade edilebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma doğrudan Suriye imajına yönelik yapılan ilk çalışma olması bakımından değerli görülmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin resimlerinde Suriye hakkında sahip oldukları bilgi, fikir ve inanç birikimlerini ve duygusal durumlarını resimlerinde ifade ettikleri değerlendirilmiştir. Çalışmada çözümlemesi yapılan eserler değerlendirildiğinde, öğrencilerin Suriye iç savaşını komşu ve göç edilen ülke insanı olarak oldukça önemsedikleri ve Suriye imajlarının şekillenmesinde ise savaş durumunun oldukça etkili olduğu ifade edilebilir. Çünkü resimlerde savaş mağduru ve savaş sonrası göçe zorunlu kalan insanların durumları anlatılmaktadır. Savaşın sembolleri arasında yer alan asker botlarının, savaş uçaklarının, sınırları belirleyen dikenli tellerin, göçün akla getirdiği tren istasyonu ve tren, göç yolculuğundaki insanlar ve onların yaşadıkları duygusal durumları resimlerde anlatılmaktadır.

Resimlerde Suriye imajını ortaya koyan ortak kavramlar ise; savaş, ölüm, hüznün, belirsizlik, zorluklar, mağdur kadınlar, mağdur çocuklar, hürriyet yoksunluğu, mutsuzluk, tutsaklık, güvensiz ortam, huzursuzluk, korku, şiddet, çaresizlik, umutsuzluk, kaos, acı, sevgisizlik, göç, yoksulluk, imkansızlık, kan, zulüm ve tehlike olarak sıralanmıştır.

Resimlerde Suriye imajının kadın cinsiyeti üzerinden vurgulandığı da ayrı bir bulgu olarak ifade edilmelidir. Savaş durumunun olduğu Suriye

coğrafyasında kadınların ve yanlarındaki çocukların mağduriyetleri resimlerde özellikle dikkat çeken öğeler arasındadır.

Suriye imajının medyadan etkilendiği de ifade edilebilir. Öğrencilerin hem sosyal medya ortamlarını kullandıkları hem de televizyon ve gazete gibi yazılı ve görsel medya araçlarını takip ettikleri öngörüsü ile öğrencilerin Suriye hakkında oluşturdukları algıların medyadan etkilendiği değerlendirilebilir.

Resimlerin tümünde Suriye imajının olumsuz olduğu değerlendirilmiştir. Bu makul ve beklenen bir bulgudur. Sadece savaş ve savaş sürecinde gerçekleşen göç bilgi ve haberleri ile sürekli karşılaşılan öğrencilerin zihninde Suriye imajının olumsuz olarak karşılık bulması oldukça normal bir sonuçtur.

Suriye'nin 2011'den beri yaşamakta olduğu politik sorunlar ve iç savaş durumu, ülkenin uluslararası ortamlarda Suriye'nin sürekli savaşla ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Suriye'nin ülke imajının ülkenin politik istikrarsızlığından etkilendiği de ifade edilebilir.

Suriye imajının olumsuz olarak ifade edilmesinde, şüphesiz en önemli neden çalışmanın yaşanan iç savaş ve sonrası süreçte gerçekleştirilmiş olmasıdır. Türk insanının gözünde Suriye imajına dair önceden yapılmış bir çalışmanın olmayışı, savaş öncesi ve sonrası süreçte Türk insanında Suriye imajının karşılaştırılmasını imkansız hale getirmektedir. Ancak savaşın koşullarının barış ortamına dönüşmesi, Suriye'nin yeniden yaşanılabilir bir coğrafya haline gelmesi ile Suriye hakkında uluslararası medya ortamlarında yer alacak olumlu haberler ile Suriye imajının yeni yapılacak çalışmalarda farklı ve olumlu imajlarının ortaya çıkması muhtemeldir.

Özetle, bulgular değerlendirildiğinde, Suriyeli algısına yönelik yapılan çalışmalarda Suriyeli sığınmacılara yönelik Türk halkında var olan olumsuz algının, Suriye ülke imajında da olumsuz olarak ortaya çıkması beklenen bir sonuç olarak ifade edilmelidir. Fakat Suriyelilere yönelik oluşan olumsuz algılarla Suriye'nin ülke imajına yönelik oluşan olumsuz algılar arasında bağlam farklılıkların olduğunu da ifade etmek gerekir. Bir tarafta araştırmaların işaret ettiği şekilde başlıca uyum sorunlarından ve ekonomik nedenlerle bağlanan Türkiye'nin iç meselesi haline dönüşen bir Suriye sorununun halk üzerinde yansımaları olan olumsuz Suriyeli algısı varken, diğer tarafta Suriye devletinin halkına yönelik tutunduğu sert ve ölümcül politik tavırla

rın neticesinde ortaya çıkan Suriye'nin tüm dünyadaki imajını etkileyen olumsuz bir ülke imajı vardır. Bu noktada Suriyelilerin Türk halkı nezdindeki imajının neden olumsuz olduğuna yönelik literatürde ortaya konan çalışmalar yetkililerin yürütmekte olduğu politikalara şekil verebilecektir. Ancak bu çalışma ile szn ve sonucun ulaşacağı yer Suriye lke imajının hemen yan komşusu olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları nezdinden bu derece olumsuz şekilde algılanmasına zemin hazırlayan Suriye hkmetinin Suriye lke imajını, savaş ülkesinden barış ülkesine dönüştürmesi zorunluluğu bu çalışma ile de vurgulanması bakımından önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Semiotic Study On Syria Image in the Eyes of
Turkish University Students**

*

Salih Gürbüz

Necmettin Erbakan University

Today, country images like corporations are very important in the eyes of public. In a globalizing world, all countries might compete with each other and produce common policies together. Especially the internal developments of the countries and the positive and negative events experienced with other countries might affect the formation of various images about that country all over the world. The media has an important role in the formation of these images.

Owing to media, humanity have come closer to each other and have more information about each other. Those informations would affect people's some plan on their lives such as people's desire to travel to other countries, to live in those countries, to benefit from the health and education opportunities of those countries. Those can be listed as some of the encouraging factors for individuals to have information about countries other than their own.

Country images are difficult to create, manage and protect, just like corporate and personal images. However, it is also easy to be destroyed the images of the country and turn them into negative, depending on the instantaneous events. Especially the developments that threaten the countries such as crises threatening the institutions can harm the images of the countries. Economic crises, unemployment, health and education problems of today's countries can cause the public to protest the policies of the governments. Various actions such as Arab Spring and American Spring, "protests of yellow vests" in France, Joker protests that took place in various countries from Chile to Jordan were followed through media. In fact, individuals from various countries have discussed their thoughts on these protests on social media as if they were the issues of their own country. The fact that citizens of different countries follow the developments occurring in many different countries of the world so closely can be expressed as a sign of how impor-

tant the management of the country's images is. It can be stated that the follow-up of such actions by the Turkish public also affects the formation of various images among Turkish people about those countries. Due to such protests taking place in other countries, many countries' governments warn to their citizens not to travel to their country of action. All of these can have a negative impact on individuals' images about other countries.

Managing the images of the country is a very important issue for the purpose of the countries to have opportunities in a wide range of fields, especially in the economy, in international environments. In this study, it was aimed to evaluate the image of the Syrian country. With the Syrian civil war that has started in the spring of 2011 and the immigration events that have followed, in many countries researchers have studied on various subjects about Syria, and the Syrian civil war has also become a civil issue of many countries. Since Turkey has the longest border with Syria, various geographic and historical links, the Syrian civil war has been more on the agenda of the Turkish people than other countries'. Because the majority of Syrian refugees have arrived to Turkey, Turkish people faced with a wide variety of problems such as cultural, economic etc. caused by this migration. It is possible to meet Syrian refugees living in almost every city and district or even in villages in some regions. Each Syrian refugee carries with it a wide variety of elements that make up the culture of its own country, along with its migration. For these reasons, researchers have been studying on Syria and Syrians. Thus, many types of academic publications from various disciplines about Syrian refugees are also revealed.

In terms of public relations, there have been some studies on the Syrian image, but it is remarkable that they are very limited. It should be stated as a separate assessment that the studies on the image of the Syrian are carried out through questionnaires, which are quantitative data collection methods, and through interview forms from qualitative methods. However, this study aimed to focus on Syrian country image. It is important to state that there are no researches on Syrian country image both before and after the civil war in Turkish Public relations academic discipline. With this study, the image of the country of Syria will be researched in the eyes of Turkish participants who live together with Syrian refugees in their daily life.

The main argument of this study is the idea that artistic works can provide data in reaching scientific results. For this purpose, the study was designed with undergraduate students of the Department of Painting. The students' paintings as the data of this study were analyzed with semiotic analysis. As a result of the study, Syrian image were evaluated with the terms as war, death, sadness, uncertainty, difficulties, victimized women, victimized children, unhappiness, captivity, insecure country, uneasiness, fear, violence, helplessness, hopelessness, chaos, pain, migration, poverty, physical and financial impossibility, blood, cruelty and danger.

Kaynakça / References

- Aslan, A., Cambaz, H. Z. ve Karasu, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin suriyeli mültecilere yönelik algı ve görüşlerine yönelik bir nitel araştırma. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 1(3), 472-489.
- Bakan, Ö. ve Tabakçı, N. (2008). Türk üniversite öğrencileri gözünde rusya imajı. *Selçuk İletişim*, 5 (3), 97-110.
- Bakan, Ö. (2013). The image of Turkey in the eyes of Dutch university students. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 265-281.
- Baloglu, S. ve McCleary, K. W. (1999). A model of destination image formation. *Annals of tourism research*, 26(4), 868-897.
- Batur Çay, M (2016a). Şeref Ruhi Aydın resimlerindeki semboller üzerine bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 6(14), 1-10.
- Batur, M. (2016b). Huzurun rengi mavi. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 6(13). 279-292.
- Bate, David (2013). *Fotoğraf anahtar kavramlar*. (B. Şimşek, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Berli Palacio, A., Díaz Meneses, G. ve Pérez Pérez, P. J. (2002). The configuration of the university image and its relationship with the satisfaction of students. *Journal of Educational administration*, 40(5), 486-505.
- Castro, C. B., Armario, E. M. ve Ruiz, D. M. (2007). The influence of market heterogeneity on the relationship between a destination's image and tourists' future behaviour. *Tourism management*, 28(1), 175-187.
- Çağan, K. (2006). Sanat sosyolojisinin imkânına ve inşasına dair. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 11-31.
- Çağlar, B. (2012). Bir iletişim biçimi olarak göstergibilim. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 22-34.

- Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum, algı ve empatik eğilimlerinin analizi. *Itobiad: Journal Of The Human & Social Science Researches*, 7(3), 2232-2256.
- Çimen, L. K. ve Quadir, S. E. (2018). Üniversite öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılarla ilgili tutumlarının sivil katılımları bağlamında incelenmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1251-1273.
- Ergin, H. (2016). Turkish university students' Perceptions towards their Syrian classmates. *Eğitim ve Bilim*, 41(184), 399-415.
- Ertan, G. ve Sansarcı, E. (2017). *Görsel sanatlarda anlam ve algı*. İstanbul: AlternatifYayıncılık.
- Erinç, M. S. (2013). *Sanat sosyolojisine giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Fidan, M. (2012). *İletişim kurmak istiyorum*. Konya: Tablet.
- Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş* (S. İrvan, Çev.). Ankara: Pharmakon. (Orijinal eserin yayın tarihi 1982)
- Gökçe, O. (2013). *İletişim nasıl daha iyi anlar ve anlaşılırım* (2.bs.). Konya: Çizgi.
- Gülyaşar, M. (2017). Suriyeliler ve vatandaşlık: Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar çerçevesinde bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 678-705.
- Günay, V.D. (2012). Görsel göstergebilim ve imgenin anlamlandırılması. V.D. Günay, A.F. Parsa (Der.) *Görsel Göstergebilim: İmgenin Anlamlandırılması* içinde. İstanbul: Es Yayınları.
- Kemik, P., Gözübüyük, M. ve Sever, M. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Yoğun Yaşadığı Bölgelerdeki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Görüşleri: Altındağ Örneği. *Mukaddime*, 10(2), 582-596.
- Linkemer, B. (1997). *Profesyonel imaj yaratmak*. İstanbul: Rota Yayınları.
- Martínez, S. C. ve Alvarez, M. D. (2010). Country versus destination image in a developing country. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27(7), 748-764.
- Mazlum, Ö . (2011). Rengin kültürel çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, xxx-xxx.
- Özgül, G . (2016). Sınır kapıları, dikenli teller, yollar, kamplar ve çocuklar: Kurban ve istisna olarak mülteci. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 1-16.
- Pease, A. (1988) *Body language: How to read others' thoughts by their gestures*. London: Sheldon Press.
- Peltekoğlu, F.B. (2014). *Halkla ilişkiler nedir?*. İstanbul: Beta.
- Pirinççi, F. (2018). Suriye'ye komşu ülkelerin Suriyeli mültecilere yönelik politikaları. *Tesam Akademi*, 5(2), 39-60.

- Polat, F. Ç. Ve Kaya, E. (2017). Bir ötekileştirme pratiği: Türkiye’de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 38-48.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC’si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sağır, A. Ve Kurtkara, S. (2018). Sosyoloji bölümü öğrencilerinin " Suriyeli" kavramına ilişkin tutumları üzerine sosyolojik bir çözümleme:Bülent Ecevit Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi örneği. *Journal Of International Social Research*, 11(60), 648-661.
- Sever, M. (1999). Türk mitolojisinde kuşlar. *Milli Folklor*, 42, 83-88.
- Şişçi, F. (2018). Türk mitolojisinde güvercin motifi ve çağdaş Türk resminde temsili. *İdil Sanat Ve Dil Dergisi*, 7(41), 47-53.
- Sönmez, M. Ve Adıgüzel, F. (2017). Türkiye’de Suriyeli sığınmacı algısı: Gaziantep Şehri örneği. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 16(3), 797-807.
- Şen, G. ve Şimşek, H. (2019). Türkiye’deki kamu yönetimi öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılara ilişkin tutumları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1958-1974.
- Yazıcı, İ. (1997). *Kitle iletişiminde imaj kuramsal bir yaklaşım*. İstanbul: Bilim yayınları.
- Yıldırım, A. (2014). Edebiyat ve kültürümüzde tren. *Electronic Turkish Studies*, 9(6). 1153-1161.
- Yuille, J.C. and Catchpole, M.J. (1977). The role of imagery in models of cognition. *Journal of Mental Imagery*, 1,171-180.
- Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2013). *Teoriden pratiğe kurumsal iletişim*. İstanbul: İletişim yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gürbüz, S. (2020). Türk üniversite öğrencileri gözünde Suriye imajı üzerine göstergebilimsel bir çalışma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 3988-4018. DOI: 10.26466/opus.662744

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Öğretim Teknolojilerine Bakış Açısı

DOI: 10.26466/opus.620980

*

Ebru Korkmaz*

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye
E-Posta: eb.korkmaz@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0001-6250-3293](https://orcid.org/0000-0001-6250-3293)

Öz

Bu çalışmada, ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerine bakış açıları, öğretim teknolojilerini kullanabilirlikleri ve öğretim teknolojisinin faydaları incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Veriler 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Doğu Anadolu bölgesinde yer alan bir il merkezi ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 24 ilköğretim matematik öğretmeninden elde edilmiştir. Yapılan analiz sonrası; verilen hizmet içi eğitim kurslarının, öğretmenlerin kendi imkânları doğrultusunda edindikleri bilgilerin, internet erişimli akıllı tahta kullanımının, geogebra gibi çeşitli yazılımların faydalı olduğu görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin büyük bir kısmı, kullanılan öğretim teknolojilerinin matematik dersine yönelik kavram yanılgılarını ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. Bununla birlikte birçok matematik öğretmeni kullanılan teknolojilerin dersin işlenişinde ve müfredat ile paralel olarak konuların yetiştirilmesinde büyük kolaylık sağladığını belirtmiştir. Ayrıca birçok öğretmenin Geogebra yazılım programı ve akıllı tahtanın yanı sıra farklı yazılımlarda da eğitim almak istediği tespit edilmiştir. Buna karşın öğretim teknolojilerine yönelik herhangi bir eğitim almamış öğretmenlerin teknoloji kullanmada güçlük yaşadığı ve kendilerini yeterli düzeyde hissetmedikleri, aynı okulda 4 yıl üzeri görev yapan öğretmenlerin de geleneksel yöntemlerden vazgeçmekte zorlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Matematik Öğretimi, Öğretim Teknolojisi, Akıllı Tahta, Yazılım

Elementary Mathematics Teachers' Perspectives on Instructional Technologies

*

Abstract

In this study, elementary school mathematics teachers' perspectives on instructional technology, their use of instructional technologies and the benefits of instructional technology were examined. A semi-structured interview form was used as a data collection tool. The data were obtained from 24 mathematics teachers working in central elementary schools in a province in Eastern Anatolia at 2018-2019 academic year. After the analysis; it is seen that the in-service training courses provided, the information acquired by the teachers according to their own means, the use of smart board with internet access, geogebra and various software are beneficial. In addition, most of the teachers stated that the usage of instructional technologies could eliminate misconceptions about mathematics lesson. Also, many mathematics teachers expressed that the technologies used in mathematics teaching provide great convenience in parallel with the curriculum in the course. On the other hand, it was seen that teachers who did not receive any training in instructional technologies had difficulty in using technology and did not feel themselves sufficiently. Furthermore, it was determined that the teachers want to get education in different software besides geogebra software program and smart board. On the other hand, it was observed that teachers who did not have sufficient education on instructional technologies had difficulties in using technology and did not feel efficient themselves, and teachers who worked in the same school for more than 4 years had difficulty in giving up traditional methods.

Keywords: *Maths teaching, Instructional technology, Smart board, Software*

Giriş

Gelişmekte olan dünyamızda bilgi teknolojisinin her alanında ilerlemeler, değişiklikler ve yenilikler yaşanmaktadır. Bu gelişmelerden eğitimin de etkilenmemesi hemen hemen kaçınılmazdır (Akkoyunlu, 1995). Ayrıca öğrencilerde matematik yeterliliğini geliştirmek tüm okullar için önemli bir hedef haline gelmektedir (Ball, 2003). Teknolojinin matematik eğitimini etkilemesi sonucu öğrencilerin gelişimi artmakta, dolayısıyla da teknoloji matematiği öğrenme ve öğretmede bir gereklilik olarak görülmektedir (Leinwand ve Burrill, 2002). Öğrencilerin daimi belleklerinin nasıl geliştirileceğinden çok öğrencilerin nasıl destekleneceği matematik öğretiminde sorulması gereken en temel sorulardan biri olmalıdır. Yeni bir problemle karşılaşan bireyin, problemi çözmek için hangi matematiksel kuralları kullanacağını bilmede ve nasıl uzmanlaşmalarını anlamada uzun bir süreçte kazanılan algılarından ziyade bilgi ile girmiş oldukları etkileşim önemli bir rol oynar. Bilmeye ve öğrenmeye odaklandığında, matematik sınıflarında kurulan öğretim uygulamaları büyük önem taşımaktadır (Gresalfi ve Lester, 2009, s.265, 268-269).

Eğitim kurumlarında önceden tasarlanmış hedef, düzen ve sistemli bir plan dâhilinde sürdürülen faaliyetlere öğretim denilmektedir (Güneş, 2014). Bununla birlikte teknoloji belirli hedeflere varmada, belirli problemlere çare bulmada, gözlenebilen ve ispatlanabilen bilgilerde kullanılmaktadır (Demirel, 1993). Öğretim teknolojisi, öğretim problemlerinin çözümünü bulmak amacıyla davranış bilimleri ile fen bilimlerinin yapısından ve daha farklı bilgilerden harmanlanan programlı-düzenli yöntemlerin bir uygulanması olarak tanımlanabilir (Kaya, 2006). Dolayısıyla öğretimdeki problemlerin bilimsel kuramlarla ilişkili olarak ne şekilde bir çözüme ulaşılabileceğini ele alan ve belirleyen yardımcı araca öğretim teknolojisi denebilir. McRel (2012, s.269)' e göre ise öğretim teknolojisi; sınıf içi öğreniminde öğrenciyi teşvik etmek için kullanılan araç gereçleri ifade eder. Matematik öğretiminde genellikle problem çözmede öğretim teknolojisi kullanılır. Böylece öğrenme deneyimleri öğrenci merkezli olarak gerçekleşir. Kullanılan belirli teknolojiler arasında hesap makineleri, elde taşınır veri toplama aygıtları, bilgisayarlar gibi çeşitli yazılım-donanım türleri ve internet bulunmaktadır.

Öğretim teknolojilerini günümüz şartlarına uygun bir şekilde eğitimde kullanmak gerekmektedir. Buradaki büyük sorumluluk öğrencilerin yönlendirilmesidir.

diricisi olan ve bilgi aktaran öğretmenlere düşmektedir. Öğretmen, karatahtadan internetteki çeşitli yazılım programlarına kadar birden fazla araç-gereci kullanabilecek düzeyde olmalıdır (Tor ve Erden, 2004). Kullanılan öğretim teknolojileri ile öğrencilerin ilgi düzeyi ve katılımları artmaktadır. Matematik dersinde kullanılan öğretim teknolojilerinin diğer faydaları arasında; veri toplama ve grafik oluşturmadaki objektiflik, hız; gerçek zamanlı görselleştirme; belirsiz matematiksel süreçlerin etkileşimli olarak modellenmesi; büyük miktarda veri toplayabilme, kolay hesaplama ve analiz edebilme yeteneği; veri toplama ve yorumlamadaki işbirliği; ve sonuçlardaki sunum yöntemlerini değiştirmek için daha fazla fırsat sunması gibi özellikler sayılabilir. Ayrıca teknoloji, tüm öğrenciler için matematiği daha anlamlı hale getirebilmektedir (McRel, 2012).

21. yy. başları itibarıyla gerek değişen öğretim programı gerekse yapılandırıcı yaklaşımın gerekleri doğrultusunda öğrenci merkezli ve düşündürmeye, buldurmaya önem verilmeye başlanmaktadır. Eğitim sistemimizde MEB' in uygulamaları ile birlikte teknolojik faaliyetler kazanımlarda yer almaya başlamıştır. Öğrencilerin soyut düşünebilmeleri, analiz edebilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için teknoloji destekli öğretilere yer verilmiştir. Üniversitelerde verilen teknolojik esaslı dersler ve hizmet içi kurslarda buna yönelik eğitim alan öğretmenlerin daha donanımlı ve yeterli olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak öğrencilerin bilgilerini pekiştirmelerinde, anlayıp yorumlamalarında teknoloji etkisi kaçınılmaz hale gelmektedir (Baki, 2002).

Kabul edilebilir ki eğitimde farklılaşmanın ve ilerlemenin olması için birçok etkene ihtiyaç vardır. Bu etkenlerin en önemlilerinden biri öğretimi başlatan ve şekillendiren öğretmenlerdir. Öğretmenlerin eğitim ve öğretim sürecinde gelişmekte olan teknolojiyi takip edip gerisinde kalmadan kendilerini geliştirmeleri ve öz yeterlik algısına sahip olmaları gerekmektedir (Oral, 2004). Günümüzde artık öğretmenlerin hem teknolojiyi yeterli düzeyde kullanabilir hem de bu teknolojileri öğrenme-öğretme aşamasında istenilen düzeyde uygulayabilir olması gerekmektedir (Gündüz ve Odabaşı, 2004). Bunun için de öğretmenlerin hevesli ve keşfetmeye meraklı olması gerekmektedir. Fakat öğretimi gerçekleştiren öğretmenlerin gerek kara tahtadan akıllı tahtaya geçme aşamasında gerekse farklı yazılımları kullanabilmede zorluk çekmeleri normaldir. Bu zorlukların çözümlenmesinde büyük payı olduğu kabul edilen teknoloji, bilimsel araştırmalar, teorik izahlar ile öğretmenlerin denk geldikleri problemler arasında bir köprü vazifesi görmektedir (Koşar,

Yüksel, Özkılıç, Avcı, Alyaz ve Çiğdem, 2003). Bu köprünün, öğretimi ilgilendiren kısmında bulunan öğretim teknolojilerinin ise öğrenme sürecinin kalitesini artırdığı, öğretmeni aktif kıldığı, öğrencilerin ve öğretmenlerin istenilen amaçları elde etmek için kullandıkları vakti azalttığı, kaliteyi azaltmadan eğitimi ekonomik kıldığı, öğrenciyi süreçte aktifleştirdiği gibi faydalar sağladığı kabul edilmektedir (Öğüt, Altun ve Koçer, 2003).

İlkokul ve ortaokul, öğrencilerin matematik öğrenmeye teşvik edildikleri ve aynı zamanda matematiğin önemini kazandırıldığı bir zamandır. Küçük çocukların rakamlarla ilgili maceralardan hoşlanıp, şekillerle oynamayı sevmeleri öğretilen matematiği sevdiklerinin bir göstergesidir. Ayrıca, okul günlerini dolduran matematiksel sayısız organize faaliyetler matematik öğrenimi ile ilgili bağlantı kurmalarına da yardımcı olmaktadır. “Üç takıma ayrılalım, topu açılalım, maket adama vurun, köşegen boyunca ilerleyin, kütlenin yüzdesini bulun” vb. karşılaşılan faaliyetler sayesinde öğrenciler matematiksel bağlantıları kurup anlamlandırabilirler (Kanold, Briars ve Fennel, 2012, s.1). Öğrencilerin kendilerini geliştirmek için ilgi çekici, teşvik edici ve zenginleştirici bir öğrenme ortamına ihtiyaçları vardır (Stronge, 2013, s.65). 2001 yılında Çin’de gerçekleştirilen müfredat reformu sayesinde öğrenciler geleneksel matematik sınıfları yerine zengin kaynaklı, teknolojik sınıflarda yapılandırılmaya yönelik yöntem ile hazırlanan matematik sınıflarında öğretim görmeye başlamışlardır (Rui ve Ngai-ying, 2013, s.356-358).

İnsan ve bilgisayar arasındaki etkileşime yol açan teknoloji, kişinin bilgisayarla ilgili deneyimiyle birlikte belirli bir konu veya öğeyle nasıl etkileşim kurduğuna dayanır. Kullanıcıların bilgisayar veya farklı teknolojilerle etkileşime girmesi, içinde bulunulan durum düşünce ve teknolojiye duyulan ihtiyacı etkilemektedir. Teknolojinin temeli, insanların teknoloji ile uyumu insan ve bilgisayar arasındaki etkileşim ile belirlenebilir. Hem mesleki hem de sosyal yaşantı açısından yaşanan farklı koşul ve faaliyetler öğretmenlerin matematik dersinde teknoloji entegrasyonuna yönelik temelinin oluşturur. Öğretmenlerin teknolojiyle ilgili duygu ve düşüncelerini belirlemek için geleneksel öğrenme ile etkinlik temelli öğrenme yaklaşımlarının değerlendirilmesi gerekir (Brown, 2017).

Çalışmanın Önemi

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü günümüzde yaşanan teknolojik değişim ve gelişmelere ayak uydurma aşamasında yeterli istek ve uğraşta bulunması gereken öğretmenlerin görevlerinin farklılaştığını ifade etmektedir. Bu görevler arasında öğretmenlerin yeni öğretim teknolojilerini kabul etme ve kullanabilme konusunda esnek olmaları, öğretimde yeniliklere açık olmaları gerektiği yer almaktadır (Varol, 2002). Anlaşılabacağı üzere öğretmenlerin ilk adımda teknolojiyi tanıma, benimseme ve ardından kullanabilmeleri gerekmektedir. Gündüz ve Odabaşı (2004)' nın belirttiği üzere günümüzde öğretmenler teknolojiden aktif bir şekilde yararlanabilmeli, yeteneklerini kullanıp bu teknolojileri öğretim aşamasında kaliteli bir şekilde kullanabilmelidirler. Öğretmenlerin, belirlenen amaç doğrultusunda teknolojinin sağladığı imkânlardan daha aktif faydalanmaları için teknoloji hakkındaki düşünceleri fazlasıyla değerlidir (Çelik ve Kahyaoğlu, 2007). Bu çalışma öğretmenlerin öğretim teknolojilerine yönelik düşünce, tutum, karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini içermesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Teknolojideki yenilikler ve gelişmeler her toplumda ve ülkede yalnızca bir gereklilik olmamakla birlikte toplumun gelişimini ve ilerleyişini sağlamaya yarayan büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Alışlagelmiş öğretmenlik mesleği, karatahta önünde öğretmen merkezli olup geleneksel bir eğitimden öteye gidememiştir. Nitekim özellikle matematik dersinde konuların ve geometrik kavramların soyut olması öğretmen ve öğrenciler için güçlükler neden olabilmektedir. Geleneksel eğitimden çağdaş eğitime geçtiğimiz son yıllarda teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte öğretim teknolojilerine olan ihtiyaç artmış olup mevcut yenilikler kendini eğitim alanında da göstermeye başlamıştır. Bu çalışmanın amacı ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerine yönelik farkındalıklarını belirlemektir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Gerçekleştirilen bu çalışmada hedeflenen şey, araştırılan konuyu derinlemesine incelemek, izah etmek, kriterler etrafında gözden geçirmek ve ortaya çıkan olguları değerlendirip kanıya varmak olduğundan betimsel yaklaşım kullanılmıştır (Çepni, 2007).

Çalışmadan elde edilen verileri incelemek için betimsel yaklaşım boyutunda durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışmada bu desenin kullanılmasının sebebi; ele alınan problem durumunun birçok özelliğini ayrıntılı bir şekilde ve en az zamanda çalışılmasına olanak sağlamasıdır (Yin, 2003; Çepni, 2007).

Çalışma Grubu

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri

Öğretmen	Cinsiyet	Görev Süresi
1	Kadın	1-3 yıl
2	Erkek	4-6 yıl
3	Erkek	1-3 yıl
4	Kadın	1-3 yıl
5	Kadın	4-6 yıl
6	Erkek	1-3 yıl
7	Kadın	1-3 yıl
8	Erkek	7 yıl üzeri
9	Kadın	1-3 yıl
10	Kadın	7 yıl üzeri
11	Kadın	1-3 yıl
12	Erkek	4-6 yıl
13	Kadın	1-3 yıl
14	Erkek	4-6 yıl
15	Erkek	7 yıl üzeri
16	Erkek	7 yıl üzeri
17	Erkek	7 yıl üzeri
18	Kadın	4-6 yıl
19	Erkek	7 yıl üzeri
20	Kadın	1-3 yıl
21	Erkek	4-6 yıl
22	Kadın	1-3 yıl
23	Kadın	1-3 yıl
24	Kadın	4-6 yıl

Yapılan çalışmanın örneklemini Doğu Anadolu’da bir il merkezi ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 24 ilköğretim matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Ortam, kültür, sosyo-ekonomik düzey vb. özelliklerin göz önünde bulundurulması neticesinde çalışma grubunun oluşturulmasında farklı okullar esas alınmıştır. Ayrıca çalışma grubunu oluşturan 24 öğretmen gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin 11’ i erkek, 13’ü kadın olup bulunduğu okuldaki görev süresi 1-3 yıl arası olan 11 öğretmen, 4-6 yıl arası olan 7 öğretmen, 7 yıl ve üzeri olan 6 öğretmen bulunmaktadır. Çalışma grubunun görev sürelerinin belirlenmesinde kullanılan ilk 3 yıl aralığı; öğretmenlerin bulunduğu okuldan görev yeri değişiklik hakkının en az 3 yıl sonra elde edilebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Analizi

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak Baki, Aydın, Özpınar ve Çalık (2009)’ın hazırlamış olduğu yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış bu mülakat formundaki sorulara Ek 1’ de verilmiştir. Bu formun geçerliğini sağlamak için araştırma kapsamı dışında form 4 öğretmene uygulanarak gerekli görülen yerlerde düzeltmeler yapılmıştır. Öğretmenlere uygulanan mülakat formu ortalama 20-25 dk. sürmüştür. Elde edilen veriler Ö1, Ö2, ..., Ö24 şeklinde kodlarla işaretlenip öğretmenlerin her bir soruya yönelik yanıtları gözden geçirilerek benzer olan ve benzer olmayan veriler özetlenerek ve yorumlanarak Tema, Kategori, Kod ve Frekanslar başlıklarında belirlenmiştir. Verilerin analizinde betimsel bir yaklaşımla içerik analizi kullanılmıştır (İşçi ve Öztekin, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıca verilerin analizi iki araştırmacı tarafından önceden tartışılarak görüş birliği dahilinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler kodlara ve temalara göre düzenlendikten sonra doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Temalar altındaki kodların öğretmen tarafından ne kadar sıklıkla ifade edildiği “x” işareti ile belirtilmiştir. Kodlar bir araya getirilerek tablolaştırılmıştır ve sıklıkları belirtilerek yorumlanmıştır. Kodlayıcılar arasında görüş birliğinin ortaya konması için yapılan güvenilirlik çalışmasında; Kodlayıcılar arası görüş birliği/ayrılığı Miles ve Huberman (1994)’ın,

Güvenirlik = $\frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}} \times 100$ formülünden yararlanılarak hesaplanmıştır. % 60 görüş birliğini sağlayan maddeler aynen kabul edilirken,

görüş ayrılığı bulunan ya da %60'ın altında kalan maddeler üzerinde araştırmacılar tarafından tartışılarak ikinci kez uzman görüşü alınmıştır. İkinci uzman görüşünde ise % 80 görüş birliği hedeflenmiştir. Turner ve Carslon (2003) değişen bir ölçüt olmakla beraber 0,75 ve daha büyük ortalamanın uzmanlar arası görüş birliğini gösterebileceğini belirtmişlerdir. Çalışmanın veri analizinde kodlayıcılar arası görüş birliği % 85 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojisine yönelik bakış açıları incelenmiştir. Araştırma kapsamında öğretim teknolojisine yönelik elde edilen bulgular tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretim teknolojisi kavramına yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kod	N	f
Öğretim Teknolojisi	Etkin eğitim için kullanılan araç-gereçler (EBA, Fatih projesi, Akıllı tahta)	Ö1, Ö2, Ö3, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö22	12
	Teknolojinin eğitime uyarlanması	Ö14, Ö19, Ö20, Ö21, Ö24	5
	Dersin kolay anlatılması	Ö4, Ö6	2
	Kalıcı öğrenme	Ö10, Ö12	2
	Planlı etkinlikler	Ö13	1
	Farklı duylulara hitap etme	Ö5	1
	Modern öğretim yaklaşımları	Ö23	1

Öğretim teknolojisinden ne anladıklarına yönelik sorulan soruya öğretmenlerin vermiş oldukları bazı cevaplara aşağıda yer verilmiştir.

- Ö7. Eğitimi iyileştirmek öğretimi faydalı ve kalıcı hale getirmek için kullanılan teknoloji anlamına gelmektedir. Günümüz teknolojisinin bu denli yükselmesi ile öğretimin ayrı düşmesinin imkânsız olduğunu ve eğitimle içiçe olup yüksek öneme sahip olduğunu düşünüyorum.
- Ö9. Öğretim; öğrenmede yol gösteren bir kavram iken öğretim teknolojisi; yol gösteren bu kavrama yardımcı olan araç ve gereçlerdir.
- Ö3. Üretimi gerçekleştiren duyu organlarına fazlasıyla hitap eden ve öğrenimi daha etkin kılan çeşitli teknolojik araçlardır. Akıllı tahta, bilgisayar, EBA ve Fatih projeleri gibi.
- Ö14. Günümüz şartlarında gelişen teknolojinin eğitime uyarlanmış halidir.
- Ö23. Sunum ve görselliğin bol kavramsal yanılgıları ortadan kaldıran kolaylaştıran yeniçağ yöntemidir.

Tablo 3. Öğretmenlerin kullanabildikleri yazılım ve donanımlar

Sıra	Donanımlar ve Yazılımlar	f
1	Bilgisayar	24
2	İnternet	23
3	Akıllı Tahta	22
4	Kitap ve Dergi	21
5	Video	21
6	Kara Tahta	20
7	Yazılımlar (Geogebra, Cabri vb.)	16
8	Projeksiyon	16
9	Hesap Makinesi	16
10	Ses Kayıt Cihazı	16
11	Tepegöz	13
12	CD	13
13	Episkop	1

Tablo 3' te görüldüğü üzere öğretmenler tarafından en çok kullanılan öğretim teknolojileri bilgisayar, internet, akıllı tahta, video, kara tahta, kitap ve dergidir.

Öğretmenlerin öğretim teknolojilerine yönelik düşünceleri incelendiğinde hemen hepsinin öğretim teknolojilerini gayet yararlı gördükleri ve bu teknolojilerin kullanılması gerektiğine yönelik bilgiye ulaşılmıştır. Öğretim teknolojilerini kullanma konusundaki yararlı yönelik görüşler Tablo 4' te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretim teknolojilerinin kullanımının etkileri

Tema	Kategori	Kod	N	f
Öğretim Teknolojisinin Faydaları	Var	Aktarım kolaylığı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö8,Ö15,Ö16,Ö18,Ö22	10
		Somutlaştırma	Ö1,Ö2,Ö3,Ö6,Ö8,Ö9,Ö13,Ö14,Ö24	9
		Etkili öğretim-kalıcılık	Ö1,Ö5,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14	9
		Zamandan tasarruf	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö13,Ö14,Ö20	8
		Farklı duyular	Ö1,Ö5,Ö12,Ö14,Ö18,Ö19	6
		Dikkat çekicilik	Ö3,Ö6,Ö7,Ö9	4
		Eğlence	Ö2,Ö3,Ö6	3
		Katılım artışı-motivasyon	Ö11,Ö13	2
		Bireysel öğrenme ortamı, keşif	Ö13,Ö23	2
		Günlük hayattan örnek	Ö4	1
	Yok	Gelenekselsizlik	Ö17	1
		Faydasız	Ö21	1

Tablo 4 ele alındığında, ilköğretim matematik öğretmenleri çoğunlukla öğretim teknolojilerinin; eğitim ve öğretimi kolaylaştırdığı, zamandan tasarruf

ruf sağladığı, konuları somutlaştırmaya yarar sağladığı, kullanışlılık açısından rahat olduğu ve etkili öğretimi sağladığını ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmen görüşlerinden bir kısmı verilmiştir.

- Ö9. *Öğrenmeyi daha somut hale getirmek ve kalıcılığı arttırmak gibi faydaları vardır. Günümüz teknoloji çağı olduğu için öğretim teknolojilerini kullanmak daha ilgi çekici olmaktadır.*
- Ö12. *Öğrenmenin kalıcı olması için daha fazla duyuya hitap etmesi gerekmektedir. Öğretim teknolojileri ile daha fazla duyuya hitap edilerek öğrenme kalıcı olur. Bunun için etkileşimli program ve yazılımlar bence en etkili olanlardır.*
- Ö5. *Öğretimin süresini azaltmaktadır. Daha az vakitte daha fazla bilgi verilmektedir. Farklı duyu organlarına hitap ettiğinden öğretimi daha kalıcı ve etkin kılmaktadır. Geometri gibi çizim gerektiren derslerden vakit kazanılmaktadır. Geogebra gibi yazılım programları ile 3 boyutlu geometrik cisimlerin anlatımı daha da kolaylaşmaktadır. Bilgisayarın birçok özelliğinden yararlanarak görsel ve işitsel olarak öğrenci daha da etkin olmaktadır.*
- Ö16. *Dersin işlenişinde daha fazla şeyi öğrenciye göstermemizi sağlıyor. Yerinde kullanıldığında çok iyi oluyor ama çoğu zaman okulda kullanım amacının dışına çıkılmaktadır.*
- Ö11. *Dersin daha etkili işlenmesi, kalıcılığı, ilgi çekiciliği ve sınıfın katılım oranı açısından faydalı olduğunu düşünüyorum.*
- Ö23. *Buluş yolunu canlandıran keşfetmeye yarayan bir yöntemdir.*

Olumlu görüşlerin yanı sıra öğretim teknolojilerini faydalı bulmayan 2 öğretmen bulunmaktadır. Ö17'nin 7 yıl ve üzeri, Ö21' in de 4-6 yıl arası görev süresinin olduğu görülmektedir. Aynı okulda 4 yıldan fazla görev yapan her iki öğretmenin de öğretim teknolojilerine sıcak bakmama nedenlerini geleneksel öğretim yöntemlerine duyulan güven ve alışkanlıklardan vaz geçememe olduğunu düşündürmektedir.

- Ö21. *Bazı konular için elbette ki faydalı olabilir fakat genelde faydalı bulmuyorum.*
- Ö17. *Ben gelenekselciyim yüz yüze etkileşimden yanayım. Kalem kağıt ve kara tahta yeterlidir.*

Öğretmenlerin öğretim teknolojileri konusunda karşılaştıkları güçlüklerle yönelik düşüncelerini gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Öğretim teknolojilerinin kullanımında yaşanan sorunlar

Tema	Kod	N	f
Karşılaşılan güçlükler	Bilgi eksiklikleri	Ö2,Ö4,Ö7,Ö13,Ö14,Ö19	6
	Elektrik kesintisi	Ö1,Ö2,Ö5,Ö20	4
	Bakım-denetim	Ö3,Ö5,Ö18,Ö19,Ö24	5
	İnternet	Ö9,Ö10,Ö15,Ö17	4
	Materyal eksikliği	Ö13,Ö14,Ö17	3
	Amaç dışı kullanım	Ö16,Ö19,Ö22	3
	Güncellenme	Ö2,Ö23	2
	Virüs	Ö1	1
	Kazanımlara yönelik teknoloji	Ö12	1
	Yazılım-donanım	Ö8	1
	Not tutmama	Ö21	1

Tablo 5 incelendiğinde Ö1, Ö2, Ö5, Ö20 elektrik kesintisinin çok olduğunu, Ö2, Ö23 akıllı tahtanın güncellenme süresinin uzun olduğunu, Ö3, Ö5, Ö18, Ö19, Ö24 akıllı tahtaların bakım-denetiminin yeterince yapılmadığını belirtilmiştir. Ö2, Ö4, Ö7, Ö13, Ö14, Ö19 öğretim teknolojilerini kullanırken mevcut bilgi eksikliği, tecrübesizlik gibi nedenlerle kendilerini yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu konu ile ilgili başka görüşlere de aşağıda yer verilmiştir.

- Ö12. Her konuya veya her kazanıma uygun öğretim teknolojisi olmayabilir, bu en sık karşılaşılan güçlüktür. Aslında bunu aşmak için de öğretmenlere programlama ve yazılım dersleri verilerek bu konularda kendi öğretim teknolojilerini, oyunlarını oluşturmaları sağlanabilir.
- Ö7. Bazı teknolojileri kullanırken eksik bilgiye sahip olmak
- Ö1. Akıllı tahtaların elektrik kesiminden dolayı devamlı kullanılamaması, Akıllı tahta ve bilgisayarlara virüs bulaşması karşılaşılan güçlükler arasındadır.
- Ö8. Yazılım veya donanımların istenilen güncellikte olmamasıdır. Teknik altyapı yetersizliği mevcuttur.
- Ö15. Öğretmenlerin teknolojik ürünlerin kullanımı konusunda kendilerini yeterince geliştirmemeleri kendileri için sıkıntı oluşturuyor. Bizim karşılaştığımız zorluk ise sınıflarda internet yok. Bu yüzden akıllı tahtalar kullanılmıyor.
- Ö19. Materyallerin amacının dışında kullanılması, tablet veya akıllı tahtaların çalışmaması veya bozuk olması, onarılması gereken materyaller için yeterli teknik ekibin bölgede olmaması, öğretmen ve öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olmaması karşılaşılan güçlükler olarak verilebilir.

Öğretmenlerin eğitim-öğretim sürecinde dersleri için kaçınılmaz olarak nitelendirdikleri öğretim teknolojileri konusundaki düşünceleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 6. Vazgeçilmez olarak nitelendirilen öğretim teknolojileri

Tema	Kategori	Kod	N	f
Vazgeçilmez Öğretim Teknolojisi	Var	Akıllı tahta	Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö22,Ö23	17
		Kara tahta	Ö1,Ö2,Ö6,Ö17,Ö18	5
		Etkileşimli kitaplar	Ö11,Ö12,Ö14,Ö20	4
		Ders kitabı	Ö8,Ö9,Ö14	3
		Farklı yöntem-teknik-yazılımlar	Ö7,Ö24,Ö21	3
		Bilgisayar	Ö5,Ö6	2
		İnternet	Ö17	1
		Projeksiyon	Ö8	1
		Tablet	Ö19	1
	Yok	-	Ö10, Ö15	2

Tablo 6' da görüleceği üzere, öğretmenler için kaçınılmaz olarak nitelendirilen öğretim teknolojilerinin başında akıllı tahta gelmektedir. Bu da akıllı tahtanın ne kadar çok benimsendiğini ve kullanıldığını hatta kaçınılmazlıkta yüzyıllardır kullanılan kara tahtanın önüne geçildiğini göstermektedir. Bunun yanında internet, ders kitapları, etkileşimli kitaplar, bilgisayar, tablet vs. şeklinde fikirler de belirtilmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili farklı bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

- Ö5. *Bilgisayar, akıllı tahta özellikle geometri dersinin öğretiminde kesinlikle var olması gereken öğretim teknolojileridir.*
- Ö7. *Bir matematik öğretmeni olarak akıllı tahta, videolar, Geo gebra gibi önemli yazılımların kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum.*
- Ö18. *Grafikler tablolar ve şekiller olabilir aslında zamandan tasarrufu sağlar Fakat her okulda bunu kullanabilmek mümkün değil bu nedenle normal tahtadan ders işlemek ya da fotokopi kağıtlarından derse devam etmek zorunda kalıyoruz.*
- Ö14. *İnternet olduğu sürece her türlü materyali akıllı tahtadan bulabiliriz. Kitaplar ve ders kitapları da kaçınılmazdır.*

Verilen cevaplar arasında öğretim teknolojilerini kaçınılmaz olarak bulmayan iki öğretmen bulunmaktadır. Ayrıca bu öğretmenlerin buldukları okuldaki görev sürelerinin de 7 yıl ve üzeri olduğu göze çarpmaktadır. Uzun görev süresinin yine öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerinden

vazgeçemediğini veya bilinen eski yöntemlere olan yaklaşımlarını göstermektedir.

- Ö15. *Matematik dersi için konuların bazılarında teknolojiyen yararlanmak faydalı oluyor ama olmazsa olmaz değildir.*
- Ö10. *Hayır. Yoktur.*

Tablo 7. Öğretmenlerin sıklıkla kullandıkları programlar

Tema	Kod	N	f
Bilinen ve Kullanılabilen Yazılımlar	Word	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö23, Ö24	22
	Excel	Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö24	19
	Powerpoint	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21	17
	Geogebra	Ö2, Ö14, Ö17, Ö18, Ö20, Ö21, Ö24	7
	Cabri	Ö7, Ö20	2
	Socratic	Ö7, Ö8	2
	Microsoft office	Ö22, Ö23	2
	Matletic	Ö7	1
	Mattup	Ö14	1
	Outlook	Ö16	1

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin çoğunun Word, Excel ve Powerpoint' i kullanabildikleri, bunun yanında Geogebra, Cabri vs. farklı yazılımları da bilip kullanabildikleri görülmektedir. Öğretmenlerin teknoloji kullanabilme yeterliğine ve bireysel gelişime ilişkin görüşlerine Tablo 8'de ve 9'da yer verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin öğretim teknolojilerini kullanabilme düzeyleri

Tema	Kod	N	f
Teknoloji kullanma yeterliği	Yeterli, iyi	Ö1, Ö2, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö12, Ö16, Ö10, Ö11, Ö15, Ö18, Ö20, Ö22, Ö23,	15
	Orta düzey, geliştirilebilir	Ö3, Ö5, Ö6, Ö14, Ö19, Ö13, Ö17, Ö21	8
	Sınırlı	Ö24	1

Tablo 8 ele alındığında ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerini bilme ve kullanabilme konusunda çoğunlukla yeterli olduğu görülmektedir.

- Ö5. Orta düzeyde Word, Powerpoint' i kullanabilirken Excel' de eksikliklerim bulunmaktadır. Bilgisayarı normal düzeyde kullanabilmekteyim. Çeşitli yazılım programlarını bilsem dersimi daha iyi anlatabilirim. Hazır yayınlardan yararlanıyorum. Yazılım programını çok iyi bilseydim kendi ders notlarımı hazırlayabilirdim. Yavaş kullandığımda vakit kaybı oluyor, bu nedenle hazır materyallerden yararlanıyorum.
- Ö7. Aldığım eğitim ve çabalar neticesinde öğretim teknolojilerinin birçoğuna hâkimim. Elimden geldiğince ve şartlar el verdikçe kullanmaya özen gösteriyorum.
- Ö8. Bilgisayar ve akıllı tahtayı iyi kullanırım. Programlardan ise Powerpoint ve Excel programına hakimim.
- Ö12. Teknoloji ile çok içli dışlı olduğum için son çıkan her türlü teknolojik ürünü takip ederek kullanmaya çalışıyorum.
- Ö13. Çoğunu kullanabilecek yeterlilikteyim ama öğretmenlere bu konu hakkında eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Dersimde etkili olarak akıllı tahta kullanıyorum. Daha fazla öğretim teknolojisini kullanmak isterdim.
- Ö17. Ben gelenekselciyim ama geliştirilmemiz gerektiğini düşünüyorum.
- Ö19. Yeterli olmamakla birlikte orta seviyede olduğumu söyleyebilirim.
- Ö24. Hizmet içi eğitimden aldığım dersler kadar yeterliyim.

Tablo 9. Öğretmenlerin öğretim teknolojilerindeki bireysel gelişimleri

Tema	Kategori	Kod	N	f	
Öğretim Teknolojilerinde Gelişim Çabası	Var	UZEM	Ö5, Ö18, Ö21	3	
		Olabilir	Ö17, Ö22, Ö23	3	
		Kurs-sertifika-seminerler	Ö2, Ö5	2	
		Yeni programlar	Ö3, Ö20	2	
		Öğretim teknolojileri	Ö4, Ö24	2	
		İnternet	Ö6, Ö7	2	
		Hizmet içi kurs	Ö1	1	
	Yok	Hayır		Ö10, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16,	7
				Ö19, Ö11	
		Teknolojik yeterlilik	Ö8, Ö9, Ö12	3	

Tablo 9' da ilköğretim matematik öğretmenlerinin çoğunun öğretim teknolojileri konusunda gelişim çabası içinde olmadıkları görülmektedir. Bunun yanında hizmet içi eğitim ile kendilerini geliştirmeye çalışanların yanı sıra interneti takip ederek kendi çabalarıyla öğretim teknolojileri ile mesleklerinde ilerlemeye çalışanların da bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Ö5' in birden

fazla koda değindiği görülmektedir. Konu ile ilgili bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

- Ö1. *Evet, çabalıyorum kendi imkânlarım içerisinde üniversitenin verdiği sertifika programlarına katılmaya çalışıyorum. Seminer ve kurslar takviye niteliğindedir.*
- Ö5. *Bu konuda çabalarım var. Matematik yazılım programlarını öğrenmeye çalışıyorum. Bunun için üniversitelerde verilen sertifika programlarına katılmaktayım. Bunun dışında akıllı tahtayı daha etkili kullanabilmek için internette verilen çeşitli programları da takip etmekteyim. UZEM ile eksiklerimi gidermeye çalışıyorum. Bilgisayarı daha etkin nasıl kullanabileceğimi araştırmakta ve çabalamaktayım.*
- Ö7. *Evet, mümkün olduğunca internetten sosyal medyadaki aktif üretim yapan sayfalardan, çevremdeki arkadaşlarımdan bir şeyler öğrenip öğretim teknolojisi konusunda kendimi daha da geliştirmeye çalışıyorum.*
- Ö16. *Hayır, böyle bir çabam yoktur.*
- Ö18. *Tabi ki özellikle Z- kitap uygulamalarını akıllı tahtaya yansıtma gibi çeşitli çalışmalarım oldu, fakat dediğim gibi okulun imkânları bu konuda yetersiz.*
- Ö19. *Düşünmüyorum, hayır.*
- Ö15. *Maalesef öyle bir çabam yok.*
- Ö11. *Eğitim sistemimizde olmamasına rağmen babamın da olmadığını düşünüyorum.*
- Ö22. *Gerekli çabaları gösteriyorum.*

Öğretmenlerin teknolojiyi nerede ve nasıl kullandıklarına yönelik görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 10. Derste öğretim teknolojilerini kullanım aşamaları

Tema	Kategori	Kod	N	f
Derste Öğretim Teknolojisi Kullanım Aşamaları	Kullanıyorum	Soru çözümü	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö10, Ö14, Ö19, Ö20, Ö21, Ö23	12
		Ders başı	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö8, Ö14, Ö19	8
		Şekil çizimi	Ö2, Ö3, Ö5, Ö14, Ö16, Ö20, Ö24	7
		Dersin her aşamasında	Ö7, Ö11, Ö12, Ö13	4
		Etkinliklerde	Ö1, Ö2, Ö5	3
		Günderlik hayat	Ö4, Ö19	2
		Konu anlatımı	Ö9, Ö15	2
		Soyut konular	Ö6	1
		Konu sonu	Ö17	1
	Farklı materyal	Ö22	1	
Kullanmıyorum	İmkânsızlıklar	Ö18	1	

Tablo 10' da görüldüğü gibi ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerini genellikle soru çözümünde kullandıkları görülmektedir. Verimli ders işlemek için öğrencilerin görsel ve duyuşsal zekâlarını aktif kullanabilmeleri için faydalı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili farklı bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

- Ö1. *Dersin başında dikkat çekme, soru çözmeye aşamasında ve etkinliklerde kullanıyorum.*
- Ö5. *Dersimin bütün aşamasında kullanmaktayım. Dersin girişinde etkili anlatılabilmek ve dikkat çekmek için görsel öğelere yer veririm. Soru çözümünde powerpoint'in hareketli animasyonlarından yararlanarak soru çözümünü daha anlaşılır cazibeli halde getiririm. Tekrar tekrar yazmamız gereken notları Word'den çıkararak az zamanda daha çok bilgi ve daha az enerji sarf etmiş olurum. Çizim ve görsel gerektiren konularda öğretim teknolojilerini kullanarak çizimlerin daha güzel olmasını sağlıyorum.*
- Ö7. *Bence her aşamada kullanılabilir. Dersin başında öğrencileri güdülemek için ders esnasında etkin katılımı sağlamak için dersin sonunda konuyu değiştirmek için kullanılabilir.*
- Ö14. *Genelde ders kitapları ile konuyu anlatırım daha sonra soru çözümünde öğretim teknolojilerinin kullanırım öğrenilmesi zor öğrencinin yazmak için çok zaman harcayacağı konuları ise akıllı tahta üzerinden anlatırım.*
- Ö19. *Öğrenciye sunuş yoluyla ettikten hemen sonra öğretim teknolojilerini kullanırım.*
- Ö20. *Soru çözümünde üç boyutlu görsellerde ve çizimi zor şekillerde zaman tasarrufu yapmak için kullanırım.*
- Ö22. *Derste farklı materyal kullanımı açısından değerlendirilebilir.*
- Ö18. *Eğitim sistemi öğrencinin fazla soru çözüp sınavda başarılı olmasına dayanmaktadır. Bu nedenle çözebileceğimiz kadar çok soru çözdürüp öğretmeye çalışıyoruz. Okulun imkânları yeni teknolojilerle uyumlu değil. Bu nedenle daha çok kitaplardan faydalanıyoruz.*

Tartışma ve Sonuç

Çalışma doğrultusunda ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojileri kavramından ne anladıkları, yazılım ve donanımlardan hangilerini

bilip kullandıkları, öğretim teknolojilerindeki öz yeterlilikleri, öğretim teknolojilerini kullanım sırasında karşılaştıkları problemleri ve çözüm önerileri, öğretim teknolojilerini derslerinin hangi aşamasında kullandıkları gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular ışığında ilköğretim matematik öğretmenlerinin çoğunlukla bildikleri öğretim teknolojileri arasında Word, PowerPoint ve Excel yer almaktadır. Seyrek olarak da Geogebra, Cabri, dinamik matematik yazılım programları mevcuttur. İlköğretim matematik öğretmenlerinin birçoğu (Ö1, Ö2, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö12, Ö16, Ö10, Ö11, Ö15, Ö18, Ö20, Ö22, Ö23) öğretim teknolojileri konusunda yeterli-iyi olduklarını düşünmektedir. Bunun yanında hizmet içi veya hizmet dışı eğitimler ile kendilerini geliştirmek isteyen ve öğretim teknolojileri hakkında kendilerini orta seviyede bulan (Ö3, Ö5, Ö6, Ö14, Ö19, Ö13, Ö17, Ö21) öğretmenler de mevcuttur. Ayrıca kendini hizmetiçi verilen eğitimler kadar yetkin olduğunu kabul eden (Ö24) bir öğretmen bulunmuştur. Belirtilen farklı düşüncelere sahip öğretmenlerin çalıştığı okuldaki görev sürelerinin veya cinsiyetlerinin bakış açılarında herhangi bir değişikliğe neden olmadığı görülmekle birlikte görev süresi arttıkça öğretmenlerin her zaman kullandığı öğretim yöntem yaklaşımlarının kalıplaştığı, öğretimin gelenekselleştiği söylenebilir.

Korkmaz ve Korkmaz (2015)' in yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının etkileşimli tahta kullanımına yönelik olumlu görüşlerini içeren bulgular ile bu çalışmanın (Tablo 4) öğretim teknolojilerinin kullanımının olumlu etkisine yönelik bulgular paralellik göstermektedir. Attard ve Holmes (2020) teknolojik araç kullanımının, bireysel öğrenme ihtiyacındaki farkındalığı arttırdığını, dersin öğrenci merkezli ve uygulamaya yönelik olduğunu, matematikle etkileşimi arttırdığını; Niess (2005) teknoloji kullanımının, öğrencilerin anlama, öğrenme ve düşünme becerilerini daha üst düzeyde geliştirdiğini, kavram yanılgılarının daha az olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen bulgular bu çalışmanın bulguları (Tablo 4) ile paralellik göstermektedir.

Önal ve Çakır (2016) ile Brown (2017) ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik öğretiminde kullandıkları bilişim teknolojileri hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Araştırma bulguları (Tablo 2) öğretim teknolojisi kavramına yönelik öğretmen görüşleri ile paralellik göstermektedir. Ayrıca Brown (2017) öğretmeni teknoloji kullanmaya teşvik eden etkenlerin arasında müfredatın bunu gerekli kılmasını ve okul yöneticisinin desteğini vurgulamıştır.

Çelik ve Kahyaoğlu (2007) yaptıkları çalışmada eğitimcilerin teknolojiye yönelik tutumlarının belirlenmesinin, olumsuz tutumlara yönelik gerekli tedbirlerin alınmasının eğitim-öğretime fayda sağlayacağını ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmadaki (Tablo 9) öğretmenlerin öğretim teknolojilerindeki bireysel gelişimlerine yönelik sorulan soruda UZEM, kurs, sertifika, seminer, farklı öğretim teknolojileri, internet veya hizmetiçi kurslar ile öğretmenlerin bireysel gelişimlerine önem verdikleri ve gelişimin sağlanmasını istedikleri görülmektedir. Buna karşın 10 öğretmen teknolojik yetersizlikler nedeniyle bireysel gelişimlerinin gerçekleşemediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca (Tablo 8) öğretmenlerin öğretim teknolojilerini kullanabilme düzeyleri ile ilgili sorulan soruda 15 öğretmen kendisini yeterli-iyi düzeyde bulurken kalan 9 öğretmen geliştirilmesi gerektiğini ve kendilerini sadece hizmetiçi verilen eğitimler kadar yeterli gördüklerini belirtmişlerdir.

Wachira ve Keengwe (2011) çalışmalarında eğitimde teknoloji kullanımının artması sonucu karşılaşılan zorluklara dikkat çekmektedir. İstatistiki olarak bilgisayar teknolojisine erişim artarken öğretimi artırmaya yönelik bilgisayar kullanımının düşük olduğunu belirtmişlerdir. Matematik öğretmenleri teknolojiye uyum açısından yazılım yetersizliği, teknik yetersizlikler, teknik destek yetersizliği gibi dışsal engellerin; zaman yetersizliği, yetersiz bilgi, yaşanan kaygı ve güven sorunu gibi içsel engellerin varlığından bahsetmektedir. Elde edilen bulgular yapılan çalışmada (Tablo 5) öğretim teknolojilerinin kullanımında yaşanan birçok sorun ve bulgular ile paralellik göstermektedir.

Hähkiöniemi (2013)'in çalışmasında; geleneksel ve öğretmen merkezli eğitim veren bir matematik öğretmenin GeoGebra ile ilgili aktiviteleri içeren bir matematik öğretimi uygulaması yer almaktadır. Yazılımın kullanımı ile ders öğrenci merkezli bir sürece evrilmiş, öğrencilerin hemen hepsi düşünme sürecine ve derse katılmıştır. Ayrıca derste mevcut uğultuların kesilmesi gibi pek çok farklı olumlu etki de görülmüştür. Buna karşın öğretmen bu uygulamanın çok zaman aldığını, yetiştirilmesi gereken konuların çok olduğunu ve materyal hazırlamanın da fazladan iş yükü oluşturduğunu belirtmiştir. Yıldızhan (2013) yapmış olduğu çalışmada etkileşimli tahtanın öğrenci motivasyonunu artırmasına rağmen öğretmenin kullanırken sorun yaşaması dâhilinde ders işleyişinin olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Öğreticilerin teknoloji ile ilgili teknik donanımlarının öğrenci başarısını doğrudan etkilediğini ifade etmiştir. Elde edilen tüm bu bulgular yapılan çalışmanın (Tablo 2, Tablo 4, Tablo 10) bulguları ile paralellik göstermektedir.

Kurvinen, Kaila, Laakso ve Salakoski (2020)'nin uzun süreli teknoloji kullanımının aritmetik işlem hız düzeyi ve matematik öğrenme performansı üzerine yaptıkları araştırmanın bulgularına göre deney grubu lehine yüksek düzey öğrenme performansı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. Aritmetik işlem hız düzeyi açısından ise gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Elde edilen bulgular (Tablo 3) öğretmenlerin kullanabildikleri yazılım ve donanımlar ile öğretim teknolojilerinin kullanımının etkileri (Tablo 4) beraber değerlendirildiğinde ilgili çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Tablo 3'e göre kullanılabilen yazılım ve donanımlara az sayıda yanıt veren öğretmenlerin öğretim teknolojileri kullanımının etkileri hakkında faydasız veya önemsiz olarak yorumlarda bulunmaları bu duruma örnek olarak verilebilir.

Öneriler

- Gelişen teknolojiyle birlikte öğretmenlerin yeterli donanımlara sahip olabilmeleri için öğretim teknolojilerine yönelik hizmet içi eğitim ve kurs saatleri ve sayıları artırılabilir.
- Okullardaki etkileşimli tahtaların bakım-onarım ve güncellemeleri daha sık ve ilgili uzmanlara yaptırılmalıdır.
- Farkındalığı artırmak ve etkililiği sağlamak adına il veya ilçe geneli eğitimlerin yanı sıra okul bölgeleri kapsamında veya okulların kendi içinde kurslar ve seminerler daha sık olarak verilebilir.
- Müfredat hazırlanırken teknoloji kullanımını teşvik edici bir düzenleme yapılabilir.
- Okullardaki eksiklikler ve gereksinimler (Jeneratör, Antivirüs programı ile diğer yazılım ve donanımlar gibi) güncel ihtiyaçlar doğrultusunda tedarik edilmelidir.
- Öğretmenlere teknolojiyi nasıl kullanacaklarının yanı sıra teknolojiyi kullanarak nasıl öğreteceklerine yönelik eğitim verilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Elementary Mathematics Teachers' Perspectives on
Instructional Technologies**

*

Ebru Korkmaz
Muş Alparslan University

At the present time, it is an important goal to improve students' mathematics competence in educational institutions regularly (Ball, 2003). In terms of achieving this goal, technology is seen as a necessity in learning and teaching mathematics for the development of students, because the rapid development of technology affects mathematics education (Leinwand and Burrill, 2002). In mathematics teaching, instructional technology is generally used in problem solving. Thus, learning experiences take place in a student-centered way. Certain technologies include various types of software and hardware.

It is necessary to use instructional technologies in education in accordance with today's conditions. The great responsibility belongs to the teachers who transfer the knowledge and guide students. The teacher should be able to use more than one tool from the blackboard to various software programs on the Internet (Tor and Erden, 2004). Teachers need to develop themselves and have a self-efficacy perception while following developing technology during education and training without being behind it (Oral, 2004). In this age, teachers should be able to use technology at an adequate level and apply these technologies at the desired level during the learning-teaching process (Gündüz and Odabaşı, 2004).

Students need an interesting, stimulating and enriching learning environment to improve themselves (Stronge, 2013, p.65). In 2001, with the carried out curriculum reform in China, students began to receive education in mathematics classes, which were prepared with a constructive method in rich-sourced, technological classes instead of traditional mathematics classes (Rui and Ngai-ying, 2013, p.356-358). In Turkey, with Fatih Project, it is seen in classes that technology began to be used more actively.

Traditional learning and activity-based learning approaches should be evaluated to determine teachers' feelings and thoughts about technology (Brown, 2017). So, the research is important for including teachers' thoughts,

attitudes, problems and suggestions for solutions. In this context, the aim of the study is to determine the awareness of primary school mathematics teachers on instructional technologies.

In descriptive approach dimension, the case study design was used to examine the data obtained from the study. The reason for using this design in the study is that it enables many features of the situation to be studied in the least amount of time with detail (Yin, 2003; Çepni, 2007). The sample of the study consists of 24 elementary mathematics teachers working in a provincial center primary schools in Eastern Anatolia. In the study group, 11 of the teachers are men and 13 are women. In this study, a semi-structured interview form prepared by Baki, Aydın, Özpınar and Çalık (2009) was used as a data collection tool. Content analysis method was used in the analysis of the data with a descriptive approach (İşçi and Öztekin, 2013; Yıldırım and Şimşek, 2011). In addition, the analysis of the data was carried out in agreement with the two researchers beforehand. After the obtained data is arranged according to the codes and themes, direct quotations are included.

According to the findings of the research, it is seen that the teachers' responses to the question asked about what they understand from instructional technology emphasize the concepts such as tools and equipment used for effective education (EBA, FATİH Project, Interactive Board), adapting technology to education, addressing different senses, and modern teaching approaches. In the second question, it is stated that the most used instructional technologies by teachers are computers, internet, interactive board, video, blackboard, books and magazines. Primary school mathematics teachers stated that mostly instructional technologies facilitate education and training, save time, help to embody issues, are comfortable in terms of usefulness and provide effective teaching. In another question, as the difficulties experienced in the use of instructional technologies, teachers emphasize the problems such as lack of information, power outage, maintenance-control, internet, lack of material, out-of-purpose use, updating, virus, technology for acquisitions, software-hardware and students' not taking notes. Although the internet, textbooks, interactive books, computers, tablets are specified as indispensable teaching technologies, the blackboard in the second place of the list draws attention. It is stated that elementary mathematics teachers are mostly sufficient to know and use instructional technologies, and frequently used prog-

rams are Word, Excel and Powerpoint. But it is seen that most of the elementary mathematics teachers are not in the development effort on instructional technologies. In addition, it is seen that some teachers try to improve themselves with in-service training, as well as some others try to progress in their profession with their own efforts by following the internet. Primary school mathematics teachers stated that they generally use instructional technologies in problem solving, besides, instructional technologies are used in different processes of the course such as the beginning of the course, figure drawing, activities, lecture, abstract topics, and the end of the subject.

In the findings obtained from the research, primary school mathematics teachers rarely use Geogebra, Cabri, dynamic mathematics software programs as the teaching technologies. Many elementary mathematics teachers think that they are sufficient-good on instructional technologies. In addition, there are teachers who want to improve themselves with in-service or some other trainings and find themselves at an intermediate level about instructional technologies. It is seen that the terms in schools or gender of the teachers who have different thoughts, do not cause any change in their perspectives. However, it can be said that as the duration of duty increases, the teaching method approaches that teachers always use become stereotypes and teaching becomes traditional.

In the study, it is seen that teachers give importance to their individual development and want to ensure development in instructional technologies with distant education, course, certificate, seminar, different instructional technologies, internet or in-service courses. In the context of these results, various suggestions are presented for decision makers and executives.

Kaynakça / References

- Akkoyunlu, B. (1995). Bilgi teknolojilerinin okullarda kullanımı ve öğretmenlerin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 105-109.
- Attard, C. ve Holmes, K. (2020). "It gives you that sense of hope": An exploration of technology use to mediate student engagement with mathematics. *Heliyon*, 6, e02945. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019>.
- Baki, A., Aydın Yalçınkaya, H., Özpinar, İ. ve Çalık Uzun, S. (2009). İlköğretim matematik öğretmenleri ve öğretmen adaylarının öğretim teknolojilerine bakışlarının karşılaştırılması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 1(1), 65-83.

- Baki, A. (2002). *Öğrenen ve öğretenler için bilgisayar destekli matematik*. İstanbul: Ceren Yayıncılık.
- Ball, D. L. (2003). *Mathematical proficiency for all students, towards a strategic research and development program in mathematics education*. Science and Technology Policy Institute, Rand Education.
- Brown, J. P. (2017). Teachers' perspectives of changes in their practice during a technology in mathematics education research project. *Teaching and Teacher Education*, 64, 52-65. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2017.01.022>
- Brown, J. (2017). *Teacher's perception of technology use in the elementary mathematics classroom*. Doctoral dissertation, Capella University, USA.
- Çelik, H. C. ve Kahyaoğlu, M. (2007). İlköğretim öğretmen adaylarının teknolojiye yönelik tutumlarının kümeleme analizi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(4), 571-586.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Demirel, Ö. (1993). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Usem Yayınları.
- Gresalfi, M. S. ve Lester, F. (2009). *What's worth knowing in mathematics? Constructivist Instruction: Success or Failure?* (Eds. S. Tobias ve T. M. Duffy). New York: Routledge.
- Gündüz, Ş. ve Odabaşı, F. (2004). Bilgi çağında öğretmen adaylarının eğitiminde öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme dersinin önemi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(1), 43-49.
- Güneş, F. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Hähkiöniemi, M. (2013). Teacher's reflections on experimenting with technology-enriched inquiry-based mathematics teaching with a preplanned teaching unit. *The Journal of Mathematical Behavior*, 32, 295-308. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jmathb.2013.03.007>
- İşçi, S. ve Öztekin, Ö. (2013). Nitel veri analizi (Ed: S. Turan). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel.
- Kanold, T. D., Briars, D. ve Fennel, F. S. (2012) *What principals need to know about teaching and learning mathematics*. USA: Solution Tree.
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme* (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Korkmaz, E. ve Korkmaz, C. (2015). Öğretmen adaylarının etkileşimli tahta kullanımına yönelik görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 477-497.

- Koşar, E., Yüksel, S., Özkılıç, R., Avcı, U., Alyaz, Y. ve Çiğdem, H. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Kurvinen, E., Kaila, E., Laakso, M-J. ve Salakoski, T. (2020). Long term effects on technology enhanced learning: the use of weekly digital lessons in mathematics. *Informatics in Education*, 19(1), 51-75. DOI: 10.15388/in-fedu.2020.04
- Leinwand, S. ve Burrill, G. (2002). *Improving mathematics education, resources for decision making*. Washington, DC: National Academies Press.
- McRel, M. (2012). *What we know about mathematics teaching and learning*. Solution Tree.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. (2nd Ed). Newbury Park, CA: Sage.
- Niess, M. L. (2005). Preparing teachers to teach science and mathematics with technology: Developing a technology pedagogical content knowledge. *Teaching and Teacher Education*, 21, 509-523. doi:10.1016/j.tate.2005.03.006
- Oral, B. (2004). Öğretmen adaylarının internet kullanma durumları. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Öğüt, H., Altun, A. A. ve Koçer, H. E. (2003). Bilgisayar destekli, internet erişimimli interaktif eğitim Cd'si ile e-öğretim. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(4), 67-75.
- Önal, N. ve Çakır, H. (2016) Ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik öğretiminde bilişim teknolojileri kullanımına ilişkin görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 76-94.
- Rui, D. ve Ngai-yin, W. (2013). The learning environment in the chinese mathematics classroom. *How Chinese Teach Mathematics and Improve Teaching* (Eds. Y. Li and R. Huang). New York: Routledge.
- Stronge, J. H. (2013). *Evaluating what good teachers do, eight research-based standards for assessing teacher excellence*. New York: Routledge.
- Tor, H. ve Erden, O. (2004). İlköğretim öğrencilerinin bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(1), 120-130.
- Turner, R. C. ve Carslon, L. (2003). Indexes of item-objective congruence for multidimensiona items. *International Journal of Testing*, 3(2), 163-171.

- Varol, N. (2002). *Bilişim teknolojilerinin eğitim kurumlarında kullanımları ve eğitimcilerin rolü*. Akademik Bilişim Konferansları, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Wachira, P. ve Keengwe, J. (2011). Technology integration barriers: urban school mathematics teachers perspectives. *J Sci Educ Technol*, 20, 17-25. DOI 10.1007/s10956-010-9230-y
- Yıldırım, A. ve Şimşek, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yay.
- Yıldızhan, Y., H. (2013) Temel eğitimde akıllı tahtanın matematik başarısına etkisi. *Middle Eastern and African Journal of Educational Research*, 5, 110-121.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research Design and Methods* (Third Edition). London: New Delhi.

EK 1

1. Öğretim teknolojisi kavramından ne anlamaktasınız?
2. Aşağıdaki donanımlardan hangisi veya hangilerini kullanabirsiniz?
  - Bilgisayar
  - İnternet
  - Akıllı Tahta
  - Yazılımlar
  - Projeksiyon
  - Tepegöz
  - Episkop
  - Kitap ve Dergi
  - Video
  - Karatahta
  - Hesap Makinesi
  - Ses Kayıt Cihazı
3. Öğretim teknolojilerini kullanmanın faydalarına yönelik düşünceleriniz nelerdir?
4. Öğretim teknolojileri kullanımı konusunda karşılaşılan güçlükler nelerdir, okulunuza yönelik tavsiye ve öneriniz var mıdır?

5. Kendi dersiniz için kaçınılmaz olarak nitelendirdiğiniz bir öğretim teknolojisi var mıdır?
6. Bilinen ve kullanılabilen yazılımlar (Word, Excel, Powerpoint vs.) nelerdir?
7. Öğretim teknolojilerini kullanma konusunda öz yeterliliğiniz nedir?
8. Öğretim teknolojilerinde gelişim hakkındaki çabalarınızın olduğunu düşünüyor musunuz?
9. Öğretim teknolojilerinin dersinizin hangi aşamasında kullanabilirsiniz? Neden?

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Korkmaz, E. (2020). İlköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerine bakış açısı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4019-4045. DOI: 10.26466/opus.620980

Hemşirelerde Duygusal Emek Kavramı Üzerine Nitel Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.678995

*

Bünyamin Özgüleş *

* Dr, Yunus Emre Devlet Hastanesi, Eskişehir/Türkiye

E-Posta: bunyas32@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-8401-3620](https://orcid.org/0000-0002-8401-3620)

Öz

Duygusal emek kavramı kısaca, müşterilere karşı yapılması gereken davranış şekli olarak tanımlanmaktadır. Bu davranış şeklinin sağlık sektöründe özellikle de hemşirelik meslek grubunda oldukça fazla kullanıldığı bilinmektedir. Bu araştırmada sağlık sisteminin önemli bir unsuru olan hemşirelerde, çalışma yaşamında hizmet verirken oluşan duygusal emek davranışı hakkında derinlemesine bilgi edinilmesi ve duygusal emek davranışı ile ilgili sosyal gerçeğliğin açıklığa çıkarılma isteği amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda nitel olarak fenomenolojik bir desen çerçevesinde oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile Eskişehir ilinde faaliyet gösteren bir kamu hastanesinde görev yapan 9 hemşire ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular içerik analiz yöntemi ile incelenmiş çeşitli yorum ve çıkarsamalarda bulunulmuştur. Araştırmanın temel bulguları kavramsal kodlamalar vasıtasıyla duygusal emek davranışı hakkında süreç alt boyutlar ve olumlu ve olumsuz etkileri şeklinde temalar ile betimlenmiştir. Araştırmanın bulgularından elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda duygusal emek gösteriminde öne çıkan duyguların, vicdan, merhamet ve hastanın tedavi anındaki durumunun da çok etkili olduğunun ifade edilmiş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Emek, Hemşirelik, Nitel Araştırma

A Qualitative Research on Emotional Labor Concept in Nurses

*

Abstract

The concept of emotional labor is briefly defined as the behavior that needs to be done against customers. It is known that this behavior is used quite a lot in the health sector, especially in the nursing profession group. In this study, it is aimed to obtain in-depth information about the emotional labor behavior and efforts to reveal the social reality about emotional labor behavior in nurses, which is an important element of the health system, while serving in working life. In line with this goal, interviews were conducted with nine nurses work in a public hospital operating in Eskisehir, with a semi-structured interview form created within the framework of a qualitatively phenomenological pattern. The findings were examined by the content analysis method, and various interpretations and inferences were made. The main findings of the study are illustrated by conceptual coding, the themes of process sub-dimensions, and positive and negative effects on emotional labor behavior. One of the analytical results of this study is that the emotions that stand out in emotional labor representation are expressed as very useful in conscience, compassion, and the patient's condition at the time of treatment.

Keywords: *Emotional Labor, Nursing, Qualitative Research*

Giriş

Yaşamış olduğumuz dünyada tanımlanması en zor varlık olarak insanın en önemli özelliği olan duygu durumu ve insanların çalışma hayatındaki en değerli ve kutsal olarak kabul edilen emek kavramlarının birleşmesinden oluşan duygusal emek ile ilgili literatürdeki tanımlarından yapılan çıkarım müşterilere karşı yapılması gereken davranış şeklidir denebilir. İlk olarak Hoshschild (1983, s.7) tarafından kavramsallaştırılan ve çalışanlarda müşterilere karşı hissedilmeyen duyguları gösterme şekli olarak tanımlanan bu kavram özellikle hizmet sektöründe daha fazla konu edilmiş, sağlık alanında da oldukça fazla araştırma konusu olarak araştırılmıştır (Kıyat ve ark, 2018, s.489). Sağlık çalışanları denince ilk akla gelen meslek gruplarından olan hemşirelerin hastalara karşı göstermiş oldukları duygusal emek davranışı ve bu davranışın nasıl şekillendiği özelde sağlık çalışanları ile genelde ise tüm çalışma hayatı ile ilgilidir. Bu araştırmadaki temel hedef, hemşirelerin duygusal emek kavramı ile ilgili sosyal gerçeklik durumlarının araştırılması niyetiyle duygu ve düşüncelerini nitel analiz yöntemleri ile incelenmesidir. Bu kapsamda yapılan çalışma ile hastanelerde görev yapan 9 hemşire ile derinlemesine mülakat yöntemi ile araştırma desenlendirilmiştir.

Duygusal Emek ve Kavramsal Çerçeve

Duygusal emek kavramı ilk olarak Hoshschild (1983, s.7) tarafından ortaya atılmış ve çalışanlarda müşterilere karşı hissedilmeyen duyguları gösterme şeklinde tanımlanmıştır. Bu kavram yıllar içinde önemini artırarak, araştırmacıların oldukça ilgisini çekmiş, ulusal ve uluslararası yazında birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Literatürde her kavram gibi duygusal emeğinde çeşitli araştırmacılar tarafından değişik tanımları yapılmıştır. Bu çalışmada araştırmanın konusu gereği, olgunun fonksiyonel tanımları yapılmak istenmiş olup bu tanımlamaların bazıları şu şekildedir: Chu ve Murrmann (2006, s.1183) mesleğin gerektirdiği kurallar ile toplumun oluşturduğu kurallar temel alınarak kişide oluşan duygu durumunu yansıtmak ve bu duygu ile davranışların duygusal olarak gösterilmesi olarak tanımlanmış, Morris ve Feldman (1996, s.987) duygusal çelişki teorisi açısından, örgütün çalışanlarından bekledikleri duygusal gösterim durumu ile çalışanların içlerinden geldiği gibi göstermiş oldukları duygusal gösterim arasındaki

farkı belirterek, bu duygu durumunu gösterirken gerekli olan çaba, kontrol ve planlamadan bahsetmektedir. Yine bir başka araştırmada Gabriel ve ark. (2016, s.22) çalışanların duygusal emek davranışından motivasyonları ve verimliliklerinin etkilendiğini iddia etmişlerdir. Duygusal emek fikrini ilk öne süren sosyologlar ise müşterilere karşı gösterilen davranışın yüzeysel (sahte) olarak gösterildiğini ifade etmiş ve duygusal emeği bir ürün olarak tanımlamıştır. Yukarıdaki fonksiyonel tanımlardan da anlaşılacağı üzere duygusal emek işin gereklilikleri ve/veya işverenin istediği şekilde çalışanlar tarafından hizmet verilen kişi veya kişilere karşı gösterilen ve emek gerektiren bir duygu durumudur şeklinde de tanımlanabilir (Hochschild 1983, s.7-9).

Duygusal emek kavramını araştırmacılar farklı şekillerde boyutlandırmışlardır. Morris ve Feldman, (1996, s.987); bu boyutları duygusal gösterimin sıklığı, gösterimin kuralları için sarf edilecek dikkat ve gösterilmesi gereken duyguların çeşitliliği ile duygusal uyumsuzluk şeklinde ele almışlardır. Bu boyutları örneklendirmek gerekirse duygusal gösterim sıklığı kasiyerlerin her müşteriye göstereceği duygu durumlarının tekrarı olarak, duyguların çeşitliliği ise sağlık çalışanlarında hastaların durumlarına karşı oluşan duygu durumunu gösterme, duygusal uyumsuzluğa örnek ise polislerin suçlulara karşı sert ifadeler göstermesine karşın çalışma arkadaşlarına samimi ifade göstermesi örnek verilebilir (Morris ve Feldman, 1996, s.987).

Kıyat ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan çalışmada ağır hastaların kaldığı kliniklerde duygusal emek davranışı gösterimlerinin daha fazla olduğu şeklinde ifade etmiştir. Buna ek olarak özellikle poliklinik hastalarından bazıları periyodik muayene ve sağlık raporu almak durumunda olduğu için sağlık çalışanları açısından hasta algısı oluşmadığından dolayı samimi davranış gösterme eğilimleri olduğu değerlendirilmektedir (Kıyat ve ark, 2018, s.489).

Hochschild (1983) tarafından ortaya atılan ve çalışanların müşterilere karşı hissedilmeyen duyguları gösterme şeklinde tanımlanan bu kavram ile ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından modellerin ve alt boyutlarının ortaya konduğu gözlenmiştir. Yapılan çalışmalar ışığı altında aşağıda sunulan dört temel modelin daha çok ilgi gördüğü gözlenmiştir.

- Hochschild Modeli (1983).
- Ashforth ve Humphrey Modeli (1993).
- Morris ve Feldman Modeli (1996).

- Grandey Modeli (2000).

Yukarıdaki modellerin kapsamlı incelemesi yapıldığında duygusal emek davranışı ile ilgili üç alt boyut vardır bunlar; yüzeysel rol yapma, derin rol yapma ve samimi duygular şeklindedir. Yüzeysel rol yapma ve derin rol yapma, duyguların belli bir amaç uğruna manipüle edilmesine odaklanmış iken, doğal olarak hissedilen duygu (samimi duygular) kendiliğinden olan ve gerçek duygulara dayanmaktadır (Basım ve Beğenirbaş, 2012, s.77).

Duygusal emeğin etkileri: Çalışanın işini yaparken sahip olduğu olumlu duygu ve düşünceler özel sektör ve kamu sektöründe “müşteri memnuniyeti” şeklinde geri dönüşlere sebep olmaktadır. Bu sebeple, müşteri memnuniyetini artırmak isteyen kurumlar, çalışanlara performansa dayalı ödeme, maaş, prim vb. gibi uygulamalara başlatmışlardır. Bu yönüyle “duygusal emek” kavramı hem çalışanlar hem de örgütler üzerinde olumlu/olumsuz sonuçları içeren psikolojik birtakım çıktılara neden olmaktadır (Aslan ve Çaldağ, 2011, s.39; Oral ve Köse, 2011, s.473; Seçer, 2012, s.265). Duygusal emek kavramının hem çalışan hem de örgüt için olumsuz sonuçları süreç içerisinde oluşabilir. Örneğin, çalışanlardan beklenen duygusal emek kavramı, çalışanları müşterilerden uzaklaşarak onları birer nesne olarak görmelerine sebep olacaktır. Bu durum ise, başarısızlık ve duyarsızlaşmaya neden olabilmektedir (Kulualp ve Sarı, 2018, s.1172). Kaya ve arkadaşları (2017, s. 62) yapmış oldukları çalışmada duygusal emek gösterimi ile ilgili davranış çeşitlerinin zamana, duruma ve yere göre değişebileceğini bulgulamışlardır. Örgüt yöneticileri, duygusal emek davranışlarını ve bu davranış modelini çalışanlara vereceği eğitimler yoluyla kazandırıp örgütün genel verimliliği ve başarısını arttırmaya katkı sağlayabileceğini ifade etmektedirler (Hochschild, 1979, s.572; Seçer, 2005, s.814-815). Duygusal emeğin birçok çalışmada bağımlı, bağımsız, aracı, düzenleyici gibi birçok değişkenle ele alınan birçok nicel çalışma mevcuttur. Grandey'nin (2000, s.101) duygusal emek davranışını kapsamlı olarak sunduğu model incelendiğinde duygusal emeği girdileri ve çıktıları açısından çok değişkenli bir yapı olarak duygusal olaylar ile kişisel ve örgütsel faktörlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın kuramsal çerçevesini Grandey'nin (2000) modeli oluşturmaktadır. İnsan davranışları ile ilgili kavramsal konularda birden fazla değişkeninin olması konunun çok boyutlu olması ve tek bir çalışma ile bu konular hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olunması nere-

deyse imkânsızdır. Duygusal emek ile ilgili sağlık alanında nicel olarak Gök, (2015, s.292) ilaç mümessilleri ile ilgili, Oral ve Köse (2011), Uzuntarla (2015) ise hekimler ile ilgili anket yöntemi kullanarak araştırmalarda bulunmuştur. Buna karşın Kulualp ve Sarı (2018,s.1167) okul öncesi öğretmenlerin duygusal emek davranışını incelediği nitel çalışmada duygusal çelişki, rol yapma, duygu yönetimi, duyguların bastırılması, olumlu izlenim kategorileri ile almıştır. Kaya ve arkadaşları (2017,s.62) tıbbi sekreterler ile yapmış oldukları nitel çalışmada duygusal emek gösterimi ile ilgili davranış çeşitlerinin zamana, duruma ve yere göre değişebileceğini bulgulamışlardır.

Literatürdeki yapılmış olan çalışmaların birçoğu nicel yöntemlerle ve anket aracılığı ile incelendiği, nitel araştırmaların ise azlığı dikkat çekmektedir (Kıyat ve ark., 2018, s.477). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanarak görüşmelerin yapılması katılımcıların konu hakkında bilgi görüş deneyimleri hakkında bilgi edinmek ve duygusal emek kavramı ile ilgili sosyal gerçekliği açıklığa kavuşturma isteği bu araştırmanın önemli bir özelliğidir. Bu gerçeklik ve hedefler doğrultusunda Araştırmanın temel problemi ve çalışma grubuna sorulacak olan sorular iki ana soru başlığı şeklinde oluşturulmuştur;

- A. Duygusal emek davranışı katılımcılar açısından nasıl bir anlam taşımaktadır?
- B. Duygusal emek gösteriminde bireysel ve kurumsal değişkenler nelerdir?

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Hemşireler hastalarla en fazla zaman harcayan ve iletişim kuran meslek grubudur. Bu iletişim ve zaman içerisinde çalışanlar duygusal emek gösterirken gerekli olan çaba kontrol ve planlamanın yanında duygusal emeğin alt boyutları olan yüzeysel, derin ve samimi davranış sergilemektedirler. Hemşirelerin hastalar ile ilgilenirken hem fiziksel hem de zamansal olarak daha fazla emek harcaması ve duygusal emek gösterimi sebebiyle gösterilen bu duygusal emek davranışı hakkındaki duygu, düşünce ve becerilerinin incelenmesi yönetilmesi ve farkında lığın artırılması neticesinde elde edilecek kazanımlar hem bilim dünyasına hem de sektöre fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu amaçla anket çalışmalarındaki kısıtları ortadan kaldırmak, derinlemesine araştırma yapmak düşüncesiyle fenomenolojik

olarak bireyin yaşam dünyasını ve deneyimlerini tespit etmek (Çoşkun, 2019, s.4) için fenomenolojik desen seçilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat esnasında katılımcılara sorulacak olan soruları belirlemek için ön çalışma yapılmış bu aşamada araştırmacının dışında alanında uzman üç akademisyenden görüş alınmıştır. Aynı hastanede görev yapan 21 katılımcı ile duygusal emek gösterimi hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla açık uçlu sorulara verilen cevaplardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile belirli kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Bu analiz sürecinde literatüre uygun olarak duygusal *emeğin süreçleri olan*; çaba kontrol ve planlama, *boyutları olarak*; yüzeysel, derin ve samimi son olarak da *sebepleri ve sonuçları* açısından spontan, durumsal, mutluluk, tükenme, merhamet, şeklinde 3 ana tema ve 12 kod belirlenmiştir. Bu bilgiler çerçevesinde görüşmecilere mülakat esnasında sorulacak olan sorular aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

1. Duygusal emek kavramını daha önce duydunuz mu? Sizce bu kavram ne anlama gelmektedir?
2. Kurumunuz tarafından hastalara karşı gösterilmesi gereken davranış şekilleri ile ilgili girdileri var mıdır? Varsa nelerdir (eğitim, telkin gibi) ve ne şekildedir.
3. Sizce bireysel olarak hastalara karşı gösterilmesi gereken davranış şekilleri nasıl olmalıdır? Bu konu ile ilgili bilgi ve tecrübeleriniz var mıdır? Varsa ne şekildedir?
4. Duyusal emek gösterimi esnasında duygusal olarak çaba, kontrol ve planlamanız nasıl oluşur.
5. Hastalarla ilgilenirken sahte davranışlar nasıl gösterilir?
6. Hastalarla ilgilenirken empati yapılabilir mi ve/veya nasıl yapılabilir?
7. Hastalarla ilgilenirken içinizden geldiği gibi davranma ne anlama gelir?
8. Sizce duygusal emek göstermenin sebepleri nelerdir? (neden böyle davranırsınız)
9. Sizce duygusal emek davranışı göstermenin sonuçları nelerdir? (bu şekilde davranmak neleri etkiler)
10. Sizi bu şekilde davranmaya iten içsel durumlarınız neler olabilir?

Çalışma Grubu: Mülakat tekniği ile yapılan araştırmalarda verilerin toplanmasında doğaçlama olunması ve örneklem büyüklüğünün azlığı sebe-

biyle yanlış genellemeler yapılması tehlikesi bulunmaktadır (Kothari, 2004, s.116). Fakat mülakat tekniği araştırma konusu hakkında daha fazla ve derinlemesine bilgi edinme araştırmaya katılanlar hakkında ek bilgiler elde edebilme gibi avantajlar sunmaktadır. Nitel araştırmalarda kaç kişiyle görüşülmesi gerektiği ile ilgili bilim insanlarının farklı görüşleri vardır. Bu konuda, Johnson ve Christensen (2004)'a göre; 6-12 kişi; Morgan (1997)' göre; 6-10 kişi; Krueger (2000)'a göre; 6-9 kişiyle mülakatın yapılması yeterli görülmektedir. Aynı zamanda, nitel araştırmalarda seçilecek homojen örneklemde 6-8 kişiye 12-20 soru sorulması uygundur (Kuzel, 1992). Bu amaç ile Eskişehir ilinde bir kamu hastanesinde görev yapan en az on yıllık görev tecrübesi olan, hastalar ile doğrudan iletişimde bulunan ve fizik tedavi ve dahiliye kliniklerinde çalışan 9 hemşire çalışma grubu olarak ele alınmıştır. Çalışma grubundaki katılımcı hemşirelerden randevu alınmıştır, bu aşamada görüşülecek konu ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Böylelikle katılımcıların, araştırılan konu hakkında önceden hazırlık yapımları engellenmek istenmiştir, mevcut duygu durumlarının gerçek durumu yansıtması amaçlanmıştır. Çalışmada örneklem yöntemi olarak olasılıklı olmayan örneklem çeşitlerinden biri olan amaçlı örneklem yöntemi (Gürbüz ve Şahin 2014, s.128) kullanılmış ve 3 farklı klinikte görev yapan 9 hemşire araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmada araştırılan olguya ait görüşülecek kişi sayısı farklılık göstermekle birlikte kişi sayısının fazla olması değil kişilerden elde edilen bilgilerin kalitesi ve niteliği üzerine yoğunlaşmak istenmiştir (Baş ve Akturan, 2013, s.90).

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Derinlemesine görüşme, açık uçlu, keşif yapmak amaçlı bir metottur (Baş ve Akturan, 2013, s.111). Görüşmede, kişilerin karmaşık duygularını anlamaya çalışmak, amaçlanır. Aynı zamanda bu görüşmeler ile katılımcıların deneyimleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılır (Erdoğan vd., 2014, s.145). Çalışmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile katılımcının algıladığı dünyayı kendi ifadeleri ile anlatmasını sağlamak amaçlanmıştır (Merriam, 2013, s.88). Bu amaçla katılımcılardan ilgili onam formu alınarak tamamen gönüllülük esasına göre Kasım-Aralık 2019 ayları arasında görüşmeler yapılmıştır. Böylece problem hakkında tüm sorular ve boyutların ele alınması hedeflenmiştir. Katılımcıların kendilerini tanıtan (yaşı, cinsiyeti,

eğitim durumu, toplam görev süresi) bilgiler (4 soru), duygusal emek davranışları ile ilgili görüşlerini almak amacıyla sorular yöneltmiştir. Gerekli durumlarda, konuyu daha iyi anlamak için hastalarla yaşamış diyalogları ve duygu durumlarını anlatmaları istenmiştir. Bu sorular ile ilgili olarak alanında uzman üç kişiden görüş alınmıştır. Bu da ölçme araçların geçerliliği ile ilgili bir kanıt olarak kabul edilmiştir. Görüşmeler katılımcıların isteklerine göre hastane, işyeri ve ev gibi farklı mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmede veri kaybı olmaması düşüncesiyle görüşmecilerden izin alınarak ses kaydı yapılarak ses kayıtları metin haline getirilmiştir. Metin haline getirilen metinler görüşmecilere tekrar redakte ettirilerek farklı anlamlara gelebilecek metinler düzeltilmiştir. Görüşmeler hemşire 1,2, ifadesi şeklinde kısaltmalar yardımı ile H1,H2, ... şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara ait demografik değişkenler aşağıdaki tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Değişkenler

	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	KIDEM
H.1	44	Kadın	Yüksek lisans	25
H.2	38	Kadın	Lisans	18
H.3	33	Kadın	Lisans	21
H.4	44	Kadın	Yüksek lisans	26
H.5	43	Kadın	Yüksek lisans	21
H.6	41	Kadın	Lisans	21
H.7	40	Kadın	Yüksek lisans	18
H.8	42	Kadın	Yüksek lisans	19
H.9	41	Kadın	Ön lisans	20

Verilerin analizi: Elde edilen veriler ilk olarak araştırmada topladığımız verilerin özellikli olan bazı ifadeleri özgün formunda değişiklik yapmadan katılımcıların söyledikleri şekliyle herhangi bir değişiklik yapmadan direkt alıntı yapılarak betimsel bir yaklaşımla veriler sunulmuştur.

Bu çerçevede literatür ışığı altında metinler incelendiğinde 21 betimlemeden aynı anlama geldiği düşünülen kelimeler çıkarılmış ve 12 kod belirlenmiştir. Bu kodlar da süreç boyut ve sebep sonuç olarak temalandırma yapılmıştır. Daha sonra ilk yaklaşımı da içerecek şekilde açıklayıcı çıkarsamalarda ve yorumlamalarda bulunulmuştur. Bir başka deyişle betimsel ve içerik analizi yöntemiyle veriler analiz edilmiştir. Araştırmanın iç geçerliliği için alanında uzmanlarca incelemesi, katılımcıların teyidi, bulguların doğrudan alıntılar ile verilmesi ve bulguların ilgili alan yazınla tutarlılığı yar-

dımıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Betimsel analiz ile elde ettiğimiz verileri kavramsal çerçevedeki kodlar ve temalara göre tablolaştırıp özetlenerek yorumlama yapılmıştır. Katılımcılara görüşmenin başında duygusal emek kavramını daha önce duymadıkları sorulmuş ve katılımcılardan 6 katılımcı bu kavramı duymadıklarını 3 katılımcı ise duydıklarını belirtmiştir. Bu çerçevede tüm katılımcılara duygusal emeğin kısa tanımlamaları ve örneklendirmeleri yapılarak görüşmeye devam edilmiştir.

Bulgular

Mülakat esnasında sorduğumuz sorular duygusal emek kısmının kavramsal çerçeve kısmında da bahsedilen konu ve temalar ışığı altında değerlendirilmiş ve duygusal emeğin boyutları olan yüzeysel davranış samimi davranış ve derin davranış şekilleri, duygusal emek gösterimindeki planlama çaba ve kontrol duygusu ve duygusal emek göstermenin sebepleri ve sonuçları gibi genel anlamıyla ifade edildiği ayrıca vicdan ve manevi duygular kategorisinde de oluştuğu gözlenmiştir.

Tablo 2. Kod ve temaların görüşmecilere göre farklılıkları

Görüşmeci	Süreç			Boyutlar					Sebepler ve Sonuçları				
	Çaba	Kontrol	Planlama	Spontan	Durumsal	Yüzeysel	Derin	Samimi	Hasta yükü	Mutluluk	Tükenme	Merhamet	Profesyonellik
H.1			2	2	2	5	7	6	1	3	2	2	5
H.2	2		2	1	1	3	3	1	1	2	2	2	4
H.3				1	1	4	2			3	7	1	3
H.4	2		1	2	5	3	3			1	1	3	5
H.5		2	1	1		2	4	1			2		1
H.6	1			1	1	3	1	1	1			1	1
H.7	1	1			2	2	2	1	2		2		
H.8	1					1	3	2		1		1	
H.9	1			1	1	1	1	2		1			

Tablo 2 incelendiğinde kodların ve temaların hepsini birden ifade eden görüşmecinin yüzeysel ve derin davranış konularında fikir verdiği görülmüştür. Kontrol, planlama, hasta yükü, kodlarını diğer kodlamalara göre daha az olduğu görülmüştür.

Süreç: Duygusal emek gösterimi esnasında yapılan ve gerekli olan çaba kontrol ve planlama, duygusal emek gösterimi süreçlerini ifade etmektedir (Morris ve Feldman, 1996,s.987). Çalışmanın bu bölümünde çaba, kontrol ve planlama kodlarına ait kısmı süreç teması olarak nitelendirdiğimizde katılımcıların bu durumu ifade eden düşünceleri ele alınmıştır.

- **H.1:** “duygusal emek böyle bir programlanmış bir davranış şekli değildir, duygusal emek insanın kendinden kaynaklı olur, sen bu duygusal emeği ben bu hastaya gidince duygusal emek gösteriyim, şu şekilde davranayım demiyorsunuz o an hastanın yaşadığı şeyler sizi etkiliyorsa zaten siz o duygusal emeği gösteriyorsunuz ve kendiliğinden gelişen bir şeydir.
- **H.2:** “Ayrıca hasta çok üzülüyor işte çok ağrım var diyor sende doktora tekrar gidiyorsun soruyorsun hastanın çok ağrısı var geçmemiş diyorsun tekrar ağrı kesici yapmak istiyorsun bunu doktorla paylaşıyorsun. Aslında bir planlama değil de kendinden gelişen bir şey hastanın duygusundan ve ağrısından dolayı sende bir şeyler yapabiliymişsin diye çabalıyorsun tabii ki”
- **H.6:** “aniden geliyor ama 21 yıllık hemşireyim yani bir bilgi ve tecrübe birikimim var çok şükür yeteneğim sağlığım yerindeyken bunları yapabiliyorum evet planlama kontrol yapabiliyorum çok şükür”

Bu durumda H.1, H.6 ve H.2 ye ait ifadelerde duygusal emek gösteriminin hem süreç esnasında hem de durumsal olduğunu ve bazen de kendiliğinden oluştuğunu ifade ediyor.

- **H.4:** “mesela şehit ailelerine gittiğimizde durum çok farklı, benim inanışım gereği benim inançlarımda ağlamak yakınmak yoktur benim dini inanışım böyledir ama oraya gittiğinizde ağlıyorlar dövünüyorlar ona da saygı duymam gerekiyor ama oradaki insanlara bunu yapmanız yanlış demiyorum bundan da hoşlanmıyorum ama ses çıkartmıyorum tepki de göstermiyorum tam da bu durumda çaba kontrol planlama oluyor.” Diğer ifadesinde “Meslek bunu gerektiriyor ben daha çok bunu seçici davranış olarak nitelendiriyorum, çünkü herkesin sosyal kültürel seviyesi bir değil sosyal ekonomik seviyesi bir değil hepsinin beklentileri bir değil onu ölçüp tartarak ona göre yaklaşmak hastadan çok hastalık gibi hikâyesi oluyor kişide bireysel olarak”.
- **H.5:** “yani bir hastaya başka başka bir hastaya başka davrandığım oluyor başka bir deyişle adamına göre şerbet misali davrandığım oluyor”. Diğer ifadesinde “bizim kliniğe yatan hastalar en az birkaç ay yatan hastalarımız var düşünün zaten bu insanlar bizim bölüme yatıyorlar adam uzun süre yatacağını biliyor

sen bu hastaya kötü davrandığım anda zaten adamın morali bozuk çünkü bizim hastalar diyabetik ayak ya parmağı kesilecek ya diz altı ampüte olacak ya kalçadan ampüte edilecek hastalar zaten psikolojik olarak diplerde sen şimdi ona kötü davrandığın zaman ya da sorularımı cevaplamadığın zaman asık suratlı davrandığın zaman ister istemez zaten adam çökkünlük yaşıyor üstüne iki kat çökkünlük yaşar hastanın durumuna göre değişiyor davranma seki”.

- **H.7:** “ben çok fazla bastırıyorum evet bazen o kadar absürt istekler de bulunuyorlar ki evlerinde bulamadıkları istekleri sizde istiyorlar. Bunlar gerçekten bitiriyor tahammül sınırlarımı zorluyor, ben ne yapıyorum, bu durumda kendimi zaten zor tutuyorum, 3 e kadar 5 e kadar saymalarım var zaten bu kişileri gördüğüm zaman görmezden geliyorum, kendimce yaptığım çabalar onlar oluyor yada bazen tabii ki diyorum çünkü anlamıyor hayırdan anlayan insanlar değil, yapacağız tabii ki yapacağız zaten elimizden geleni yapıyoruz ama yok doyulmuyor, insanlar doyumsuz bir hale geldi anlamadım, bir de sistem öyle yaptı ki her zaman hasta haklıdır getirdi sürekli bir hasta artsın hasta artsın diye zaten ful aksesuar çalışıyoruz, insanlar ney için çalışıyor para için değil, kimse keyfinden gelip yapmıyor zaten para insanları memnun edecek seviyede de değil en azından ikili ilişkilerimiz iyi olsun ki insanlar onunla motive oluyor ama biraz idare bizim yanımızda değil” diğer ifadesinde “yok artık meslek tecrübesi mi dersiniz yüzüne yansıyor anlıyorsunuz zaten ben de ona göre davranıyorum o kişi gerçekten samimi biliyorum, kimisi var bu durum arkadaşlarında da oluyor bazısı var sorumlu olduğun için sana yağcılık yapıyor anlıyorsun kimisi de gerçekten içten gelerek sana iltifat ediyor mesela, anlıyorsun gerçekten sevdiği için diyor diyorsun”
- **H.8:** “tabii şimdi hasta birkaç parmağını kaybetmiş ayağı da kesilecek ben ona ne kadar destek olabilirim, ne kadar aman boş ver geçer diyebilirim o zamanlarda çok zorlanıyoruz tabii çaba sarf ediyorsunuz, beni en çok zorlayan o tesellisi olmayan şeyler yaşayabiliyorsun yani metanetli ol bu da geçer dediğinizde anlamlı olmuyor”

H.7 ve H.8 duygusal emek gösterimindeki çaba ve kontrolden bahsediyor aynı zamanda bu durum hastanın durumuna göre de şekillendiğini ifade ediyor.

Genel olarak süreç teması ile ilgili İfadeler incelendiğinde görüşmeci H.1, H.2, H.4, H.5, H.6, H.7, H.8 bu durumda hastalar ile ilişkisinde ve bu süreç esnasında durumsal olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca süreç esnasında

çaba planlama ve kontrol duygularının öne çıktığını ve süreç esnasında duygusal olarak tükendiklerini de ifade ediyorlar, ayrı bir durum olarak özellikle görüşmeci H.4 bu duygu durumlarında mesleki gereklilik olduğunu durumsal yaklaşımlardan bahsederek spontane gelişime de uyduğunu söylüyor.

Boyutlar: Duygusal emek alt boyutları açısından incelendiğinde yüzeysel derin ve samimi duygular şeklinde ifade edilmektedir (Basım ve Beğenirbaş, 2012,s.77; Hochschild 1983,s.7-9). Bu çalışmada bu boyutları ifade edecek cümleler aşağıda ele alınmıştır.

- **H.1:** *“Hastaya karşı davranışı, sempatik tavırları, işine göstermiş olduğum emek bunların hepsi duygusal emeğin içinde geçiyor diye düşünüyorum, hastanın canının çok sıkıldığını düşünüp etkinlik planladım”*
- **H.2:** *“Empati yapıyorum o yatak da kendim yatıyor gibi hissediyorum bazen tedavi yaparken odaya girdiğimde, o hissi yaşamaya çalışıyorum. Mesleğin gerektirdiği davranışları çoğu zaman rol yaparak sahte duygular sergiliyorum, rol gereği yapıyorum, sizi çok iyi anlıyorum gibi ifadeler kullanıyorum.”*
- **H.3:** *“Hasta seni negatif etkilediği zaman sende negatif ve sahte duygular sergiliyorsun. Empati yapmadan olmaz”*
- **H.4:** *“Duygulardan tamamen arındırılmış bir şekilde, ya bizim başımıza da bu durum gelseydi diye düşünüyorum, mesela çok üzülüp sevinebilirsin ama bunları maskeleyerek iş hayatında o şekilde yaşayabilirsin”*

Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde görüşmecilerin sadece bir davranış şekli ile yetinmeyip duruma göre farklı davranış sergiledikleri ve duygularını duruma göre eş zamanlı planladıkları anlaşılıyor.

- **H.5:** *“Tabii sahte davranışı ister istemez sergilemek durumunda olduğunuz durumlar oluyor örnek bir tane hasta aslında hastayla ilgili bir sıkıntı yok ama hastanın yakını acayip agresif hasta yattı yatalı hemşireye karşı olsun doktora karşı olsun personele karşı sürekli bir kavga eğiliminde sürekli ses tonu yüksek bu hasta baştan beri böyle size kötü davranıyor sizde kötü davranmanız kavga çıkar bu durumda mecburen o hastaya sinir olsan dahi nefret boyutunda değil de davranışını onaylamasan dahi mecburen o hastaya iyi davranmak güler yüzlü davranmak zorundasın”*

- **H.6:** “Samimi davranışı kullanıyoruz tabi ki tepkisiz kalmıyoruz mecbur kullanıyoruz hasta bir şey dediğinde hastanın tepkisine göre bende tepki gösteriyorum içimden geldiği gibi hasta samimi davranıyorsa bende samimi davranıyorum hasta bana fıkra anlatıyor bende fıkra anlatıyorum. O çünkü duruma göre samimi davranırsa samimi, yüzeysel davranırsa yüzeysel davranıyorum durumsal aslında bu davranış da ama sınırimi her zaman korurum”
- **H. 9:** “İçimden gelerek yaptığım için mutlu oluyorum karşımdakini de mutlu etmiş oluyorum sahte yapsam beni mutsuz ederdi zorunlu yapmış olurum o zaman müziği açıyorum hasta odasına giriyorum mesela ona de enerji veriyor o anlık derdini unutup hastada”

İfadeler incelendiğinde görüşmeciler H.1,H.2,H.3,H.4,H.5,H.6,H.9 duygusal emeğin boyutlarından bahsetmiş olmakla birlikte bu durumun durumsal ve süreç ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca samimi davranmanın kendisini mutlu ettiğini ifade ediyor bu durum sadece olumsuz değil olumlu etkilerine de bir örnek olmaktadır.

Sebepler ve Sonuçları: Yapılan çalışmalara duygusal emeğin sebepleri ve sonuçları açısından bakılmış ve çalışanlarda olumlu ve olumsuz etki ve sonuçları olduğu görülmüştür (Aslan ve Çaldağ, 2011,s.39; Oral ve Köse, 2011,s.473; Seçer, 2012,s.265). Bu çalışmada ise sebep ve sonuçlar hasta yükü, mutluluk, tükenme, merhamet profesyonellik başlıkları altında kodlanmış ve incelenmiştir.

- **H.1:** “Çok fazla sayıda hasta yatırılmış olması hastayı müşteri olarak görülmesi hastayla az zaman geçirilmesi samimi davranışlara engel olmaktadır. Bu yüzden dolayı da gerek bu hemşirelerde gerekse sağlık sunucularında tükenmişliğe neden oluyor, Mesleki tatmin çok önemli benim için bu da özellikle bizlerde ücret değil hastanın bir eline sağlık, Allah razı olsun teşekkür ederim sözleri bizim için sağlık personeli için daha önemli, vicdandan ziyade Allah korkusu diyorum bu konuya dini duygularım diyorum tabii bir yaşlıya hastaya yardım etmek vicdandan daha üst seviye olduğunu düşünüyorum bunun karşılığını alabileceğimi düşünüyorum. Bu yüzden duygusal emek göstermemin samimi davranış göstermemin en büyük nedeni budur diye düşünüyorum”

Görüşmeci H.1 kurumsal olarak hasta fazlalığı ve ücret konusunu ön plana çıkartmakla birlikte mesleki tatminin de öneminden olumlu geri bildirimlerden hoşlandığını ifade ediyor.

- **H.2:** *“Vicdan ve merhamet çok etkiliyor, şu anda annesine bakan çocuk, çocuğuna bakan anne, eşine bakan amca hepsi de beni etkiliyor çok üzülüyorum yıpratıyor meslekle tecrübelendikçe yıpranmamayı öğreneceksin ama bu meslekte evet duygularımı katıyorsun, insanların normal hayatta görmediklerini sen sürekli görüyorsun kötü hasta seni etkiliyor”*
- **H.4:** *“Örnek olarak yaralayıcı vakalarım vardır mesela muhtemelen cinayete kurban gitti ama intihar olarak girildi ben tutanağımı tuttum koydum hala aklıma gelir. Çok üzüldüm hala aklıma gelir birkaç vaka vardır böyle ama işi iş de bırakıp gitmeyi tercih ediyorum”.*
- **H.5:** *“Bu kliniğe ilk başladığımda bir yatan hasta teyze vardı mesela sol bacak ampute sağ bacak çok kötü genel durumu da bozuk, 1999 depreminde beş tane çocuğunu gelinini bir torununu hepsini kaybetmiş bir tane eşi kalmış ve sonrasında şeker hastası olmuş, kadın bu durumdan dolayı bacağına kaybetmiş vesaire durumu çok kötü şimdi bu durumda ister istemez hastaya üzülmeniz bile ne duygusallık kalıyor ne merhamet kalıyor ne vicdan kalıyor herkes elbirliği ile o hasta toparlasın diye çok uğraşıyoruz ama başarılı olmadık hasta yoğun bakıma gitti hastaların %80 i bu şekilde zaten vicdanımı kullanmaya kalksan buraya gelen hastaların hepsinin yatırman lazım, bazıları sana ağlıyor üzülüyor ama yarası bizim hastaneye yatacak durumda olmayan hastalar var. Onlara hizmet veremiyorsun duygusal olmuyorum duygusal bir insan değilim beklide daha doğrusu duygusaldım yaşamışlıklardan ötürü duygusallığımı kaybettim, mesleğin bir sonucu olarak belki de ailemin dışındakiler için duygu ikinci planda kalıyor artık”.*
- **H.6:** *“Birisi ile görüştüğümde hastaya yardımcı olduysam eğer vicdanım çok rahatlar benim ama bir şeyi eksik yaptım ya da yanlış yaptığımda kendimi sorgularım vicdanım sizler şey yapamam ben bütün işimi yapmışımdır ama yine kötü bir şey olabilir vicdanım rahat derim, benim yüzümden kötü bir şey olmuşsa vicdanımı etkiler üzülürüm çok, neden yapmadım derim benim yüzümden olduysa şayet”.*

Görüşmeciler H.2, H.4, H.5 ve H.6 bazı ifadelerinde mesleki gerekliliklerden bahsetse de duygu durumlarından tamamen arınmış olmadıklarını

üzüntü vicdan ve merhamet duygularının ön plana çıktığını ifade etmişlerdir.

- **H.7:** *Ne olabilir en çok insanlar artık suratsız geziyor yüzlerine yansıyor eve gidince canın sıkın oluyor evdekiler bile anlıyor yani ne olduğunu en ufak bir şeye patlıyorsun, o olabilir, tükenmişlik oluyor tahammül sınırların bitiyor çocuğuna bağıriyorsun ondan çıkarıyorsun o olabilir psikolojik olarak da fizyolojik olarak da etkiliyor oran buran ağrıyor başım ağrıyor mesela stres ağrılarım çok oluyor bende başım çok ağrıyor gerilim ağrılarım çok oluyor sır ağrılarım çok oluyor mide ağrım çok oluyor eskiden mide ağrısı bilmezdim asit arttığı için midem çok ağrıyor. Diğer bir ifadesinde “Vicdanlı olduğuma inanıyorum ama karşı taraftan nasıl gözüküyor bilemem ama vicdan giriyor bence bazen karışmayım diyorsun ne hali varsa görsün diyorsun ama yapamıyorsun vicdanın devreye giriyor, hep yardımcı oluyorum yani sonuç da zararda görsem hep yardımcı olmaya çalışıyorum vicdanım devreye giriyor”.*
- **H.8:** *“İnsan olmanın gereği bence benim evde yaşadığım bir problemi burada yatan hastaya yansıtmanın alakası yok. Bu ayrımı iyi yapmak lazım etik değerlere bakmak lazım insani olarak iyi bir hemşire olmak için ve bu işi iyi yapabilmek için gerekli diye düşünüyorum. Bu da bir özveri zaten duygusal emeğin için de özveri de var hastanın hakkı bir de bence burada hiç kimse yatarken asık suratlı hastayı azarlayan birisini istemez herhalde nemrut bir insanı çekmek zorunda değil onun için hastanın da hakkı var diye düşünüyorum”.*
- **H. 9:** *“Hastaya denileni yapmadığı zaman tedavisini takip etmediği zaman kızıyorum aslında hani bunu çok belli etmiyorum mesela seker hastası diyetine dikkat etmesi gerek şeker çok yüksek çıkıyor. Ama biliyorum ki hasta yiyor verilen kurala uymuyor o durumda verdiğim emeğin boşa gittiğini düşünüyorum, boşa giden bir şey var bu durum da mutsuz oluyorum üzülüyorum”. Diğer bir ifadesinde “Victor Hugo’nun bir sözü var vicdan insanın içindeki tanrıdır diye, etkiler beni bu cümle tedavi hazırlarken yanımda kimse yok kuralına göre kendi vicdani duygumla en doğru en dürüst şekilde yapmaya çalışıyorum yapmazsam rahatsız olurum”*

H.7. H.8 ve H.9 ifadelerinde tükenmişlik ve üzüntü yaşadıklarını davranışlarında mesleki ve etik değerlerin etkili olduğunu ifade ediyorlar.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın sonucunda sağlık çalışanlarından hemşirelerde oluşan duygusal emek gösterimi esnasındaki duygu durumları derinlemesine araştırılarak çeşitli yorumlamalarda bulunulabilir. Her insanın olayları algılamaları ve verdikleri tepkiler birbirlerinden çok farklı olarak gerçekleşmektedir (Keçeli 2019,s.1). Öncelikle hemşirelerin literatürde bahsi geçen duygu durumlarını yansıtacak şekilde davrandıkları görülmüştür. Morris ve Feldman (1996,s.987) yapmış olduğu çalışmayı destekler nitelikte çaba kontrol ve planlamanın yapıldığı ve bu planlamanın çoğu zaman spontane geliştiğini bir başka deyişle hem durumsal hem de ani oluştuğunu bütün görüşmeciler ifade etmişlerdir.

Duygusal emeğin boyutları açısından Basım ve Beğenirbaş (2012,s. 77), Hochschild'ın (1983,s.7-9) çalışmalarında da bahsettiği şekilde yüzeysel derin ve samimi davranış şeklinde oluşan duygu durumundan H.1, H.2, H.3,H.4, H.5 kodlu görüşmecilerde oluştuğunu ifade etmiş H.3, H.4, H.6, H.9 kodlu görüşmeciler ise samimi davranıştan söz etmemiştir.

Duygusal emek gösterimindeki yüzeysel davranış Hochschild (1983,s.7-9) tarafından sahte davranış şekli olarak da tanımlanmışlardır fakat sağlık sektöründeki ifadeler incelendiğinde katılımcıların sahte davranış demekten özellikle kaçındıkları görülmüştür. Bu durum da sağlık sektöründeki özel durumdan yani hastanın bir müşteri gibi görülemediğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yine aynı şekilde samimi davranışın az gösteriliyor olması da bu duruma bağlanabilir.

Duygusal emek davranışının sebep ve sonuçları açısından incelendiğinde ise literatürdeki çoğu araştırmacı tarafından dile getirilen etkilerinin olduğu söylenmiştir (Aslan ve Çaldağ, 2011, s.39; Hochschild, 1979, s.572; Oral ve Köse, 2011, s.473; Seçer, 2012, s.265). Kodlar ve temalar çerçevesinde yapılan incelemede mutluluk, tükenmişlik, vicdan meslek gereği profesyonellik gibi konuların sıklıkla ifade edildiği gözlenmiştir. Bu çalışmanın önemli bulgularından bir tanesi de özellikle Türkçe literatürde bahsedilmemiş H.5 görüşmeci hariç tüm görüşmecilerin ifadelerinde bulunan vicdan ve merhamet duygusunu öne çıktığı gözlenmiştir. Bu durum duygusal emek davranışının kurumun veya işin gereği oluşan duygu durumundan çok kişisel özelliklerin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların konu ettikleri bir diğer alan ise hasta yükü olmuştur. Hasta sayısının fazla olması hastalara karşı duygularını kullanırken olumsuz etkilediği bu açıdan bakıldığında kurumun hasta yükünün belli standartlarda tutmasının çalışanların menfaatine olacağı şeklinde değerlendirilmektedir.

Ayrıca tükenmişlik ile ilgili ifadeler incelendiğinde hasta ile geçirilen süre ve mesleki kıdem ile deneyimin belli zamanı aşığı durumlardan sonra tükenmişlik oluştuğunu ifade eden görüşmeciler için belirli zaman aralıklarında klinikler arası rotasyona tabi tutulmaları ve/veya uzun süreli tatile çıkmaları tükenmişlikleri için olumlu etki edeceği düşünülmektedir.

Genelde örgütsel davranış özelde ise duygusal emek davranışı ile ilgili çeşitli eğitimler verilmesinin çalışanların bilgi ve davranışlarında etki edeceği beklenmektedir bu yönüyle duygusal emek ile ilgili çeşitli eğitimlerin verilmesi önerilebilir.

Bu tespitlerin yanında H.1 H.2 H.6 H.7 kodlu görüşmeciler hasta yükünün fazla olmasının davranışlarına olumsuz etki yaptığını ifade etmişlerdir. Ayrıca hasta her zaman haklıdır ve/veya hasta memnuniyeti her zaman ön planda tutulmalıdır anlayışı da çalışanların davranışlarında olumlu ve olumsuz etki edeceğini ifade etmişlerdir. Bu durumun çalışmada baskı oluşturduğuna dikkat çekerek hastaların müşteri gibi algılamalarının doğru olmadığını onlara sadece hasta ve insan olarak bakılmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bu sonuçlar neticesinde duygusal emek davranışının sağlık çalışanlarında farklı algılandığı ve kişilik özelliklerinden etkilenmekle birlikte çalışılan kurumun ve hastanın durumuna göre de şekil aldığı söylenebilir. Ayrıca görüşmecilerin duygusal emek gösterimi sırasında merhamet vicdan ve mutluluk duygusunu dile getirmeleri farklı bir yorum olarak algılanabilir. Yapılan araştırma neticesinde öneri olarak ise görüşmecilerin duygusal emek davranışı hakkında eğitim ve bilgilendirmeler yapılmasının önemli olacağı değerlendirilmektedir. Bu çalışmada duygusal emek davranışını nitel yöntemler ile genel olarak ele almak amaçlanmıştır. Bundan sonra araştırmacılara daha özel konularda örneğin sadece yüzeysel davranış veya samimi davranış gibi belli konularda daha derinlemesine araştırmalar yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Qualitative Research on Emotional Labor Concept
in Nurses**

*

Bünyamin Özgüleş
Yunus Emre State Hospital

In the world we have experienced, the most challenging being to define is the inference of human beings, the most crucial feature of the emotional state of mind. The definitions of emotional labor, which consists of the combination of the most valuable and sacred concepts of labor in working life, is the way of behavior that should be done against customers. Initially described by Hoshschild (1983, p.7) as a way of showing feelings that are not felt towards customers in employees, this concept has been studied as a subject of research in the field of health, especially in the service sector (Kıyat et al., 2018, p.489). The emotional labor behavior of nurses, who are one of the first occupational groups that come to mind when it comes to health care workers, is related to the whole working life with health workers in particular how this behavior is shaped. The main goal of this research is to examine the feelings and thoughts of nurses through qualitative analysis methods to research social reality situations related to the concept of emotional labor. With the current study carried out in this context, the research was designed within the framework of the qualitative in-depth interview method with 9 nurses working in hospitals.

It is noteworthy that most of the studies in the literature have been examined through quantitative methods and via questionnaire, while the scarce qualitative studies have been observed (Kıyat et al., 2018, p.477). In this research, interviews using the semi-structured interview technique is an essential feature of this research, the participants' desire to obtain information about their knowledge and experience and to clarify the social reality related to the concept of emotional labor. In line with this reality and goals, the main problem of the research and the questions to be asked to the study group were formed as two main questions;

A. How does emotional labor behavior mean for the participants?

B. What are the individual and institutional variables in emotional labor representation?

In the first part of the research, a preliminary study was conducted to determine the questions to be asked to the participants during the semi-structured in-depth interview. At this stage, apart from the researcher, opinions were received from three academicians who are experts in their fields. The data obtained from the answers given to open-ended questions to determine their views about the emotional labor representation with 21 participants working in the same hospital, specific categories, and themes were created with the content analysis method. In this analysis process, 3 main themes and 12 codes were determined in accordance with the literature. These themes and codes cover the concepts of effort control and planning for the processes of emotional labor, superficial, in-depth, and sincere behavior for the dimensions of emotional labor, and finally, the concepts of spontaneous, situational, happiness, exhaustion, mercy for emotional labor.

Nine nurses working at a public hospital in Eskişehir province, having at least ten years of experience, communicating directly with patients and working in physical therapy and internal medicine clinics were considered as research sample groups. The purposeful sampling method (Gürbüz and Şahin 2014, p.128), which is one of the non-probable sampling types, was used in the study and 9 nurses working in 3 different clinics were included in the study. Under the purpose of the study, a semi-structured questionnaire prepared by the researcher was used. For this purpose, the relevant consent form was obtained from the participants, and interviews were conducted between November and December 2019 voluntarily.

The data obtained were presented with a descriptive approach by first quoting directly without making any changes, as the participants say, without making any changes in the original form of some expressions of the data we gathered in the research.

In this context, when the texts are examined under the light of the literature, the words that are thought to have the same meaning from 21 descriptions were removed and 12 codes were determined. These codes are themed as a process dimension and cause and result. Later, descriptive inferences and interpretations were made, including the first approach. In other words, the data were analyzed with the descriptive and content analysis methods.

The questions we asked during the interview and the concept of emotional labor was evaluated under the light of the topics and themes mentioned in the conceptual framework. Thus, it has been observed that emotional labor is expressed in general terms such as superficial behavior, sincere behavior and deep behavioral patterns, planning in emotional labor display, sense of effort and control, and the causes and consequences of emotional labor, as well as being in the category of conscience and spiritual emotions.

As a result of this study, various interpretations can be made by thoroughly researching the emotional conditions during the emotional labor screening of health workers and nurses. First of all, it was observed that nurses behaved in a way that reflected the moods mentioned in the literature. Morris and Feldman (1996, p.987) stated that all of the interviewees stated that effort control and planning were carried out to support their work and that this planning was developed spontaneously, in other words, both situational and sudden.

Another area that the participants were talking about was the patient's burden. From this point of view, the number of patients negatively affects their feelings towards patients; it is assessed that it is in the best interests of the employees to keep the patient burden in specific standards.

As a result of these results, it can be said that emotional labor behavior is perceived differently in healthcare workers, and it is influenced by personality traits, but it also takes shape according to the situation of the institution and patient. In addition, it can be perceived that the interviewees express their sense of compassion, conscience, and happiness during the emotional labor demonstration. As a result of the research, it is considered that training and information about the emotional labor behavior of the interviewees will be relevant. In this study, it is aimed to deal with emotional labor behavior with qualitative methods in general. From now on, researchers may be offered more in-depth research on specific topics, such as only superficial behavior or intimate behavior.

Kaynakça / References

Anderson L. B. (2014) *There goes another little chip of your heart: Exploring the intersections of communication, emotional labor, and age*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Purdue University. West Lafayette, Indiana.

- Ashforth B. E. ve Humphrey R. H. (1993) Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review* 18(1), 88-115.
- Aslan, Ş., ve Çaldağ, M. A. (2011). Duygusal emek davranışları. Ö. Yeniçeri, Y. Demirel (ed.), *Yönetimde birey ve örgüt odaklı davranışlar içinde Bursa: Ekin Basım Yayın*.
- Basım H. N. ve Beğenirbaş M. (2012) Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Yönetim ve Ekonomi* 19(1), 77-90.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Chu, K. H. L. ve Murrmann, S. K. (2006). Development and validation of the hospitality emotional labor scale. *Tourism Management*, 27(6), 1181-1191.
- Çoşkun, R.,(2019). Türkçe nitel araştırmalarda nitelik sorunu:Nitel araştırmalar ne kadar bilimsel?. *6.Uluslar arası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Bildiri Kitapçığı*. Moldova.
- Diefendorff J. M.,Croyle M. H. ve Gosserand R. H. (2005) The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies. *Journal of Vocational Behavior*, 66(2), 339-357.
- Erdoğan, S., Nahçıvan, N. ve Esin, N. (2014). *Hemşirelikte araştırma süreç, uygulama ve kritik*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- Gabriel, A. S., Cheshin, A., Moran, C. M., ve Van Kleef, G. A. (2016). Enhancing emotional performance and customer service through human resources practices: A systems perspective. *Human Resource Management Review*, 26(1), 14-24.
- Gök., G. A. (2015). "Presentable" duygusal emek: İlaç mümessillerinde duygusal emeğin işe bağlılığa etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Aralık, 10(3), 277- 300
- Grandey, A. A. (2000). Emotion regulation in the workplace: A new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology*. 5(1), 95-110.
- Johnson, B., ve Christensen L. (2004). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*. Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart: commercialization of human feeling*. Twentieth Anniversary Edition With a New Afterword, Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology*, 85(3), 551-575.

- Gangadharan A. (2014) *Can ı smile with spirit? Towards a process model associating work place spirituality and emotional labor*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Texas-PanAmerican 45-49.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kaya, D.Ş., Yüceler,A., Uludağ,A. ve Karadağ,Ş., (2017). Hasta ilişkilerinde tıbbi sekreterlerin duygusal emek ve iletişim becerilerinin nitel olarak değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(19), 62-76.
- Keçeli, S. (2019). *Çalışan perspektifinden öğrenme yeteneğinin iş performansına etkisi: Sağlık sektörü örneği*. Ankara: Iksad Publications.
- Kıyat, G.B.D., Özgüleş, B., ve Günaydın, S.C. (2018), Algılanan kurumsal itibar ve işe bağlılığın duygusal emek davranışı üzerine etkisi: sağlık çalışanları örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(3), 473-494
- Kothari, C. R. (2004). *Research methodology: Methods and techniques*. New Age International (P) Limited, New Delhi: Publishers (India).
- Krueger, R. (2000). *A focus groups: A practical guide for applied research*. Thousand Oakz, CA: Sage Publications.
- Kulualp,H.G. ve Sarı, Ö.,(2018). Duygusal emek: Okul öncesi öğretmenleri üzerine bir içerik analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 14(4), 1167-1181. <http://dx.doi.org/10.17130/ijmeb.2018445675>
- Kuzel, A. J. (1992). Sampling in qualitative inquiry. In B. F. Crabtree, W. L. Miller (Eds.), *Doing qualitative research* (p. 33-45). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Merriam Sharen, B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*, S. Turan (Çev.) Ankara: Nobel Yayınevi.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research. Qualitative research methods series. 16. Thousand Oaks. CA: Sage Publications.*
- Morris, J. A., ve Feldman, D. C. (1996). The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor. *Academy of Management Review*, 21(4), 986-1010.
- Oral, A. G. L., ve Köse, S. (2011). Hekimlerin duygusal emek kullanımı ile iş doyumunu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler üzerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 463-492.

- Seçer, H. Ş. (2005). Çalışma yaşamında duygular ve duygusal emek: Sosyoloji, psikoloji ve örgüt teorisi açısından bir değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 813-834.
- Seçer, H. Ş. (2012). Duygusal emek: Teorik yaklaşımlar, işleyiş ve sonuçları. A. Keser, G. Yılmaz, S. Yürür (ed.), *Çalışma yaşamında davranış: Güncel yaklaşımlar*. 2. Bsm, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, G., F. (2016). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uzuntarla, Y. (2015). *Kişilik özellikleri ile empatik özellikler arasındaki ilişkide duygusal emek ve tükenmişliğin aracılık rolü: Hekimler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: GATA. Sağlık Hizmetleri, Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özgüleş, B. (2020). Hemşirelerde duygusal emek kavramı üzerine nitel bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4046-4069. DOI: 10.26466/opus.678995

Örgütsel Destek Algısının İşten Ayrılma Niyeti Etkisinde Personel Güçlendirmenin Aracı ve Düzenleyici Rolü:Tekstil Sektöründe Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması

DOI: 10.26466/opus.738785

*

Emre Yakut *

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İ.İ.B.F, Osmaniye/Türkiye
E-Posta: emreyakut@osmaniye.edu.tr ORCID: [0000-0002-1978-0217](https://orcid.org/0000-0002-1978-0217)

Öz

Örgütsel destek algısı, yönetim ile çalışan arasındaki iletişime etki etmesi, yönetimin çalışana adil ve iyi davranışta bulunmasıyla iş sorumluluklarını yerine getiren çalışanın iş tatmini ve örgütsel bağlılığını arttırmaktadır. Bireylerin iş yerinde karar verme sürecine katılmasına ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesine katkı sağlayan personel güçlendirme algısı, düşük seviyede ortaya çıkmasıyla çalışanların örgütsel bağlılığı ile performansının azalmasına ve işten ayrılma niyetinin artmasına neden olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti etkisinde personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici etkisini ortaya koymaktır. Çalışmadaki veriler tekstil sektöründeki çalışanlara uygulanan anket verisinden elde edilmiştir. Çalışma kapsamında ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirildikten sonra hipotezlerin doğruluğunu test etmek için yapısal eşitlik modeli analizi için Lisrel 8.7 yazılımı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular örgüt destek algısının personel güçlendirmeyi pozitif yönde etkilediği ve örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti etkisinde personel güçlendirmenin aracı etkiye sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Ayrıca düzenleyici etki analizinde personel güçlendirmenin yüksek, orta ve düşük düzeyleri için çalışanların örgütsel destek algıları arttıka işten ayrılma niyetinde azalmanın gerçeşleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Destek Algısı, Personel Güçlendirme, İşten Ayrılma Niyeti, Yapısal Eşitlik Modeli

Examining Medaiting and Moderating Role of Personnel Empowerment in the Effect of the Perceived Organizational Support on intention to leave work: Structural Equation Model Application in Textile Sector

*

Abstract

Perceived organizational support increases the job satisfaction and organizational commitment of the employee who fulfills their job responsibilities with the management's fair and good behavior while affecting the communication between the management and employee. The perception of employee empowerment which contributes to enabling employees to participate in decision-making processes and express themselves freely in the work place may decrease the organizational commitment and performance of employees and increase the intention to quit if it occurs in low level. This study aims to reveal the mediating and moderating role of employee empowerment in the effect of perceived organizational support on the intention to quit. The study data were obtained from the scales conducted with employees in the textile sector. After conducting the validity and reliability analyses of the scales within the scope of the study, Lisrel 8.7 software was used for the structural equality model to test the accuracy of hypotheses. The findings of the study revealed that perceived organizational support positively affected employee empowerment, and employee empowerment had an mediating role on the effect of perceived organizational support on the intention to quit. The study also found in the moderating analysis that the intention to quit decreased as perceived organizational support increased in the low, moderate and high levels of employee empowerment..

Keywords: *Perceived Organizational Support, Empowerment, Intention to Quit, Structural Equation Model*

Giriş

Çalışanın örgütsel destek algısı, yönetim ile çalışan arasındaki iletişime etki etmekte (Wayne vd., 1997), yönetimin çalışana adil ve iyi davranışta bulunmasıyla iş sorumluluklarını yerine getiren çalışanın iş tatminini ve örgütsel bağlılığını arttırmaktadır (Eisenberger vd., 2001). İşten ayrılma niyetinin nedenlerinden olan örgütsel destek algısı (Rhoades ve Eisenberger (2002), bireyin işyerinde sosyo-duygusal olarak ihtiyaçlarını yerine getirirken bireyin iş tatmininin artmasına ve işten ayrılma niyetinin azalmasına etki etmektedir (Knapp vd., 2017, s.656).

Bireylerin iş yerinde karar verme sürecine katılmasına ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesine katkı sağlayan personel güçlendirme algısı (Brymer, 1991), düşük seviyede ortaya çıkmasıyla çalışanların örgütsel bağlılığı ile performansının azalmasına ve işten ayrılma niyetinin artmasına neden olabilmektedir (Kim ve Fernandez, 2017; Singh ve Singh, 2019).

Bu çalışmanın amacı tekstil sektöründeki çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici etkisini incelemektir. Çalışanların personel güçlendirme algısını etkileyebilecek işyerindeki bir örgütsel destek anlayışının çalışanların işten ayrılma niyetine etki edeceği, işyerindeki işgücü devir hızı ve işgücü maliyetlerini azaltacağı, sosyal ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu anlamda örgütsel destek anlayışı yöneticiler ve çalışanlar açısından iş hayatında önem arz etmektedir. Ayrıca, bu araştırmada çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici etkisi ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışma altı bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde giriş kısmı anlatılmış, ikinci bölümde kavramlar açıklanmaya çalışılmış, üçüncü bölümde kavramlar arasındaki ilişkileri konu olan çalışmalar özetlenmiş, dördüncü bölümde çalışmanın metodolojisi kapsamında araştırmanın örnekleme, kullanılan ölçekler ve veri toplam yönteminden bahsedilmiş, beşinci bölümde araştırmanın analiz ve bulguları açıklanmaya çalışılmış ve son olarak altıncı bölümde sonuç ve öneriler yer almıştır.

Kurumsal Çerçeve

Örgütsel Destek Algısı

Örgütsel destek algısı, örgütün çalışanların yaptıkları işlere değer vermesi ve refahlarını önemsemesine ilişkin bireylerin duyguları olarak tanımlanmaktadır (Eisenberger vd., 1986, s.500; İplik vd., 2014, s.111; Polatçı, 2015, s.26). Örgütsel destek algısı, bireylerin algıladıkları duygular olup işyerine ve örgüte karşı davranışlarını etkilemektedir (Erdoğan, 1996, s.2; Taştan vd., 2014, s.122). Başka bir ifadeyle DeConinck vd., (2015), örgütsel destek algısını sosyal mübadele kuramına dayandırırken çalışanın gerçekleştirdiği faaliyetlere karşılık yönetim tarafından beklediği olumlu ya da olumsuz tepki olarak açıklamışlardır (Demirer, 2017, s.1046).

Örgütün gerçekleştirdiği politikaların bireyler tarafından algılanmasını ifade eden örgütsel destek teorisi, bireylerin örgüt uygulamalarının faydalı olmalarına katkı sağladığını algıladıklarında örgütsel bağlılık ve artan performansla karşılık verebileceklerini önermektedir (Rhoades ve Eisenberger, 2002, s.698; Demircan ve Yıldız, 2009, s.75). Örgütsel destek algısı sayesinde onaylama ve saygı duyma gibi sosyo-duygusal ihtiyaçları karşılanan bireylerin artan iş performansına bağlı olarak örgütteki iş tatminleri ve örgütsel bağlılıkları artarken işten ayrılma niyetlerinde azalmanın olduğu sonuçları ortaya çıkmaktadır (Rhoades ve Eisenberger, 2002, s.700; Tanrıverdi ve Kılıç, 2016, s.6).

Bireylerin örgütsel destek algısına neden olan iletişim deneyimleri örgütsel destek algısında önem arz etmekte olup, bireylerin yönetim tarafından değerli olduklarına ilişkin olumlu mesajlar almaları örgütsel destek algısına yol açmaktadır (Yılmaz ve Görmüş, 2012, s.4492). Bununla birlikte yöneticilerin çalışanlarına adaletli olması, yönetici desteği sağlaması, bireyleri ödüllendirmesi, çalışma şartlarını kolaylaştırması ve terfi olanağını sağlaması gibi unsurlarla bireylerin örgütsel destek algısı artmakta, bu sayede bireyler örgüte daha fazla katkı sağlamaktadırlar (Akkoç vd., 2012, s.113).

Personel Güçlendirme

Personel güçlendirme, örgütsel yapılar içinde üst yönetimin çalışanın yetki ve sorumluluk kazanmasını sağlayarak işin sahibi haline gelmesi, işi yapabilecek cesarete sahip olması, işi ile ilgili tecrübe kazanması ve özgüven düzeyinin artmasına neden olmaktadır (Gürbüz vd., 2013, s.791; Yüksel ve Adıgüzel, 2015, s.1020). Thomas ve Velthouse (1990), insan kaynakları uygulamalarından olan personel güçlendirme uygulaması çalışana güç ve yetki vererek çalışanın harekete geçmesini sağlayan bir insan kaynakları uygulamasıdır (Karavardar, 2017, s.16). Brymer (1991), örgütteki karar verme sürecine çalışanların katılması ve yöneticiler tarafından çalışanlara takdim edilmesidir (Mete vd., 2015, s.139). Conger ve Kanungo (1988), psikolojik bir bakış açısıyla, personel güçlendirmeyi çalışanın bir görevi gerçekleştirmek için kendi yeteneğinin olduğuna inandığı bir ruh hali olarak açıklamıştır. Spreitzer (1995, s.1443), personel güçlendirme kavramını aşağıdaki dört kategoride sınıflandırarak açıklamıştır (Çavuş, 2008; Kitapçı vd., 2013, s.52; Mete vd., 2015, s.139; Yılmaz ve Karahan, 2015, s.613; Karavardar, 2017, s.16; Eskibina, 2019, s.1607):

Anlam kavramı: Personelin sorumluluğunu üstlendiği göreve ilişkin algıladığı anlam ile kendi hedeflerinin birbirleriyle uyumlu olup olmamasıdır. Thomas ve Velthouse (1990), Düşük seviyedeki anlamlılık çalışan üzerinde ilgisizlik ve kayıtsızlık olarak ortaya çıkarken, yüksek seviyedeki anlamlılık tam tersine işe olan bağlılığa ve sahiplenmeye neden olmaktadır (Karavardar, 2017, s.17).

Yetkinlik kavramı: Spreitzer (1995), personelin verilen işi yapabileceğine inandığı yeteneklerin kendisinde olduğunu ifade etmektedir (Mete vd., 2015, s.139). Düşük seviyedeki yetkinlik, personelin güven eksikliğine neden olurken çalışan sorumluluk almaktan kaçınarak iş tatmininin azalmasına etki edecektir (Thomas ve Velthouse, 1990).

Özerklik kavramı: Gagne ve Deci (2005), özerklik kavramını personelin işi ile ilgili kendi başına karar verebilmesi ve bağımsız olarak seçim yapabilmesi olarak açıklamışlardır (Kitapçı vd., 2013, s.53). Başka bir ifadeyle, Spreitzer

vd., (1999), özerkliği personelin işi ile ilgili konularda özgürce kararlar alabilmesi olarak tanımlamışlardır.

Etki kavramı: Örgütsel katılımı ifade eden etki kavramı, personelin çalışma hayatındaki koşullara stratejik açıdan ve yönetsel anlamda kendisini göstermesidir (Spreitzer vd., 1997).

İşten Ayrılma Niyeti

Bireyin iş yerinde çalışmama isteğini ifade eden işten ayrılma niyeti (Porter vd., 1974), belirli bir süreç içerisinde bireyin çalıştığı iş yerinden gönüllü ya da gönülsüz olarak ayrılmasına neden olurken (Moblely, 1982), bunu birey planlı ve bilinci olarak arzulamaktadır (Tett ve Meyer, 1993, Bayarçelik ve Fındıklı, 2017:19; Bayarçelik, 2020:38). İşyerinden ayrılmayı isteyen çalışan nitelikli ve işletmenin önemli bir personeli ise bu durum işletme için kayıp olurken, niteliksiz ve işletmenin verimsiz bir personeli ise işletme için bu durumda kayıp olarak düşünülmecektir (Arı vd., 2010, s.146).

Çalışanın iş koşullarından dolayı memnuniyetsizliğinin artmasına bağlı olarak işyerinden ayrılma eğiliminde olması işletme için işgücü devir hızını artırabileceği gibi işgücü maliyetlerinin de artmasına neden olabilecektir (Beğenirbaş ve Çalışkan, 2014, s.114; Kanbur, 2018, s.150). Bununla birlikte işletmeler işten ayrılma niyetini önleyici tedbirler almadığı takdirde bu durum zamanla diğer çalışanları da etkileyerek işyerinde işgücü kaybına yol açabilecektir (Onay ve Kılıcı, 2011, s.365). Ayrıca işten ayrılma niyeti çalışanlar arasındaki sosyal ilişkileri zayıflattırırken örgütleri ve çalışanları olumsuz etkilemesi nedeniyle işletmeler için önem arz etmektedir (Yürür ve Ünlü, 2011, s.159; Yılmaz ve Eroğluer, 2018, s.68).

Çalışanın iş tatmininin azalması, örgütsel bağlılığını yitirmesi, iş ve ailesi arasındaki çatışma durumunun ortaya çıkması, duygusal tükenmişliği, sağlık problemleri, iş yerindeki sosyal ilişkilerinin yetersizliği ve sosyal çevre faktörünün kendisi üzerindeki etkisi gibi faktörler çalışanın işten ayrılma niyetine etki etmektedir (Kaymaz vd., 2014, s.45).

Literatür İncelemesi

Örgütsel Destek Algısı ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki

Örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Foong-ming (2008), Malezya’da bilişim sektöründeki çalışanlara gerçekleştirdikleri uygulamada kariyer geliştirme uygulamalarının işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel destek algısının aracı etkisini analiz ederek çalışanların örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Filipova (2011), ABD’de hemşirelere uyguladıkları çalışmada örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde iş tatmini ve örgütsel bağlılığın aracı etkisini araştırarak hemşirelerin örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine yönelik dolaylı etkisinin azaltıcı yönde olduğunu tespit etmiştir.

Duarte vd., (2015), Portekiz’de otel çalışanlarına uyguladıkları çalışmada İK uygulamasının işten ayrılma niyeti etkisinde örgütsel destek algısının aracı etkisinin olduğunu tespit etmiş ve işten ayrılma niyeti ile negatif ilişkiye sahip olduğunu açıklamışlardır.

Kumar (2015), Hindistan’da bilişim teknolojileri sektöründeki çalışanlara uyguladıkları araştırmada örgütsel destek algısı ile örgütsel adalet algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde çalışan bağlılığının aracı etkisini inceleyerek çalışanların örgütsel destek algısının dolaylı ve dolaysız etkisinin işten ayrılma niyeti üzerinde azaltıcı yönde olduğunu belirtmiştir.

Liu ve Liu (2015), Çin’de hemşirelere uyguladıkları çalışmada örgütsel destek algısının işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde kariyer başarısının aracı etkisi ile öz saygının düzenleyici etkisini inceleyerek hemşirelerin örgütsel destek algısının işte kalma niyetini pozitif yönde etkilediği sonucunu ortaya koymuşlardır.

Saoula ve Johari (2016), Malezya’da bilişim ve iletişim sektöründeki çalışanlara gerçekleştirdikleri uygulamada örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine yönelik etkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracı etkisini inceleyerek her iki değişkenin işten ayrılma niyetinde azaltıcı etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

DeConinck ve DeConinck (2017), ABD’de satış temsilcilerine gerçekleştirdikleri çalışmada hizmetkâr liderlik anlayışının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde örgütsel destek algısı ve çalışan performansının aracı etkisini inceleyerek çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine yönelik dolaylı ve dolaysız etkisinin negatif yönde olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Yukarıda bahsedilen çalışmalardan hareketle örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyetine ilişkin geliştirilen hipotez şu şekildedir:

- **H1:** Örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Personel Güçlendirme ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki

Personel güçlendirme ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmalar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

Bhatnagar (2012), Hindistan’da ilaç sektöründe görev yapan yöneticilere uyguladıkları çalışmada personel güçlendirmenin işten ayrılma niyetine yönelik etkisinde işe tutkunluk değişkeninin aracı etkisini inceleyerek yöneticilerin personel güçlendirme algısının işten ayrılma niyetine yönelik dolaylı etkisinin azaltıcı yönde etkili olduğunu açıklamıştır.

Lim vd., (2016), Malezya’da banka çalışanlarına uyguladıkları çalışmada personel güçlendirme, örgütsel destek algısı ve iş tatmininin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini inceleyerek çalışanların personel güçlendirme algısı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu belirtmişlerdir.

Kim ve Fernandez (2017), ABD’de federal hükümetin ve bağımsız ajansın çalışanlarına gerçekleştirdikleri uygulamada personel güçlendirmenin işten ayrılma niyetine yönelik etkisinde iş tatmininin aracı etkisini analiz ederek çalışanların personel güçlendirme algısının işten ayrılma niyetine yönelik dolaylı etkisinin azaltıcı yönde olduğunu ortaya koymuşlardır.

Hampton ve Rayens (2019), ABD’de hemşirelere uyguladıkları araştırma ile personel güçlendirme ile işyerindeki mobbing ve personel güçlendirme ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

Lyu vd., (2019), Çin’de hemşirelere uyguladıkları çalışmada istismarcı yönetim anlayışının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirmenin aracı etkisini araştırarak hemşirelerin personel güçlendirme algısı ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişkinin tespit edildiğini vurgulamışlardır.

Yukarıda açıklanan araştırmalar sonucunda personel güçlendirme ile işten ayrılma niyetine yönelik geliştirilen hipotez şu şekildedir:

- **H₂**: Personel güçlendirme ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Personel Güçlendirmenin Aracı ve Düzenleyici Rolü

İşyerindeki çalışanın saygı görmesi ve mutluluğunun derecesini gösteren örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine yönelik etkisinde personel güçlendirmenin aracı etkisinin araştırıldığı literatürde sınırlı sayıda çalışma yapılmışken, düzenleyici etkisine rastlanılamamıştır. Bu çalışmada personel güçlendirmenin düzenleyici etkisinin de incelenmesi ilgi çekici olacaktır.

Benzer ifadeyle, Iqbal ve Hashmi (2015), Pakistan’da yüksek öğretimde görev yapan çalışanlara uyguladıkları çalışmada çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine yönelik etkisinde personel güçlendirme- nin aracı etkisini inceleyerek örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine yönelik dolaylı ve personel güçlendirme- nin işten ayrılma niyeti üzerindeki doğrudan etkisinin azaltıcı yönde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Akgündüz ve Bardakoğlu (2017), Türkiye’de otel çalışanlarına gerçekleştirdikleri uygulamada örgütsel özdeşleşme ve örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirme- nin aracı etkisini analiz ederek işten ayrılma niyeti üzerinde örgütsel destek algısının dolaylı ve personel güçlendirme- nin doğrudan etkisinin negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

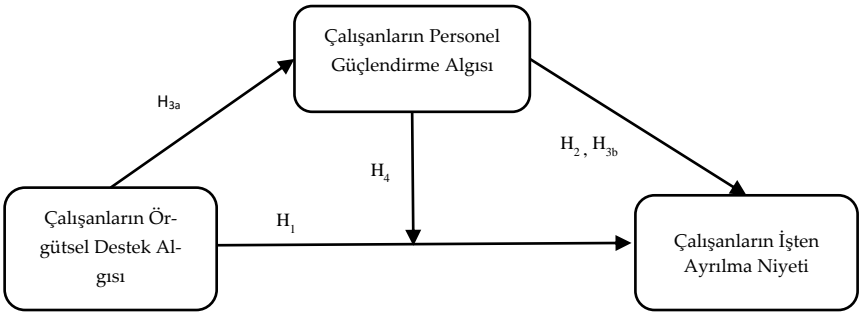
Benzer şekilde, Manzoor vd., (2016), Çin’de üniversite çalışanlarına gerçekleştirdikleri uygulamada insan kaynakları uygulamaları ile çalışanların iş performansı arasındaki ilişkide personel güçlendirme- nin düzenleyici etkisini analiz ederek insan kaynakları uygulamaları ile personel güçlendirme etkileşiminden oluşan etkileşim değişiminin iş performansı üzerinde pozitif yönlü etkiye sahip olduğunu saptamışlardır.

Farzaneh vd., (2014), İran’da gaz dağıtım şirketinin çalışanlarına gerçekleştirdikleri uygulamada kişi organizasyon uyumu ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkide personel güçlendirmenin düzenleyici etkisini inceleyerek kişi organizasyon uyumu ile personel güçlendirmenin etkileşimden oluşan etkileşim değişkeninin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yukarıda bahsedilen araştırmalar sonucunda personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici rolüne ilişkin geliştirilen hipotezler şu şekildedir:

- **H₃**: Örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetine etkisinde personel güçlendirmenin aracı rolü bulunmaktadır.
- **H₄**: Örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde personel güçlendirmenin düzenleyici rolü bulunmaktadır.

Bu çalışmada örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici etkisinin olup olmadığı incelenecektir. Yapılan literatür taraması sonucunda ileri sürülen hipotezlere ilişkin olarak aşağıda araştırmanın modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Metodoloji

Yapılan literatür taraması sonucunda oluşturulan modelin test edilmesine yönelik kovaryans tabanlı çalışan Lisrel 8.7 paket programı kullanılmış, yapısal eşitlik modeli ile aracı değişken analizi gerçekleştirilmiş, ardından SPSS Process macrosundan yararlanılarak düzenleyici değişken analizi yapılmıştır.

Araştırmanın Örneklemi

Çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici rolünün belirlenmesi amaçlanmış, bu çalışmada kullanılacak veriler kolayda örnekleme yöntemi ile Gaziantep'te Tekstil Sektöründe faaliyet gösteren firmaların çalışanlarına online olarak hazırlanan anket formu iletilerek veriler toplanmıştır. Anketi dolduranlar arasından ancak 264 çalışanın anket verileri kullanılmak üzere hazır hale getirilmiştir. Tablo 1'de ankete katılan tekstil sektörü çalışanlarının demografik bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışanların Demografik Özelliklerine İlişkin Veriler

Kategorik Değişkenler	N	%	Kategorik Değişkenler	N	%
Cinsiyeti			Medeni Durum		
Kadın	111	42	Evli	142	53,9
Erkek	153	58	Bekar	122	46,1
Eğitim Seviyesi			İşletmedeki Hizmet Süresi		
Lise	30	11,4	1 yıldan az	18	6,8
Önlisans	51	19,3	1-4 yıl	101	38,3
Lisans	175	66,3	5-8 yıl	64	24,3
Lisansüstü	8	3	9-12 yıl	40	15,2
İşletmedeki Pozisyonu			13-16 yıl	20	7,5
Personel	99	37,5	17-20 yıl	13	4,9
Şef	68	25,8	21 yıl ve üzeri	8	3,0
Orta kademe yöneticisi	89	33,7	İş Hayatındaki Hizmet Süresi		
Üst kademe yöneticisi	8	3	1 yıldan az	3	1,1
Yaş			1-4 yıl	30	11,4
19-25	14	5,3	5-8 yıl	70	26,5
26-32	73	27,7	9-12 yıl	73	27,7
33-39	89	33,7	13-16 yıl	46	17,4
40-45	50	18,9	17-20 yıl	23	8,7
46-52	27	10,2	21 yıl ve üzeri	19	7,2
53-59	6	2,3			
60 ve üzeri	5	1,9			

Araştırmada anketi dolduran çalışanların, %42'sinin kadın ve %58'inin erkek; %53,9'unun evli ve %46,1'inin bekar olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesine yönelik demografik değişkenler açısından çalışanların %11,4'ünün lise, %19,3'ünün ön lisans, %66,3'ünün lisans ve %3'ünün lisansüstü mezunu olduklarını açıklamışlardır. Ankete katılanların işletmedeki mevkisi itibari ile

%37,5'inin personel pozisyonunda, %25,8'sinin şef pozisyonunda, %33,7'sinin orta kademe yöneticisi pozisyonunda ve %3'ünün üst kademe yöneticisi pozisyonunda olduklarını belirtmişlerdir. Yaş kategorik değişkeni bakımından anketi dolduranların %33'ünün 19-32 yaş aralığında, %52,6'sının 33-45 yaş aralığında, %14,4'ünün 46 ve üstü yaş aralığında oldukları anlaşılmıştır. Ankete cevap verenlerin %45,1'i 4 yıldan az, %24,3'ü 5-8 yıl arasında ve %15,2'si 9-12 yıl arasında ve %15,4'ünün 13 yıl ve üzeri çalıştığı işletmede hizmet süresine sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Ankete katılanların %12,5'inin 4 yıldan az, %26,5'inin 5-8 yıl arasında ve %27,7'sinin 9-12 yıl arasında ve %33,3'ünün 13 yıldan fazla iş yaşamlarında hizmet süresine sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Araştırmada Kullanılan Ölçüm Araçları

Örgütsel destek algısı: Araştırmada bireylerin örgütsel destek algısını ölçmek için Eisenberger vd., (1986) tarafından geliştirilmiş 8 maddelik ve tek boyutlu ölçek kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Naktiyok ve Kızıl, 2018, s.273).

Personel güçlendirme algısı: Çalışanların personel güçlendirme algulamalarını ölçmek için Spreitzer (1995) tarafından geliştirilmiş 12 maddelik ve dört boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır (Çavuş, 2008:1292; Candan, vd., 2016, s.257).

İşten ayrılma niyeti algısı : Çalışanlara yönelik işten ayrılma niyetini ölçmede Cammann (1983) tarafından geliştirilmiş olan 3 maddelik ölçek uygulanmıştır (Gürbüz ve Pekmezci, 2012, s.198).

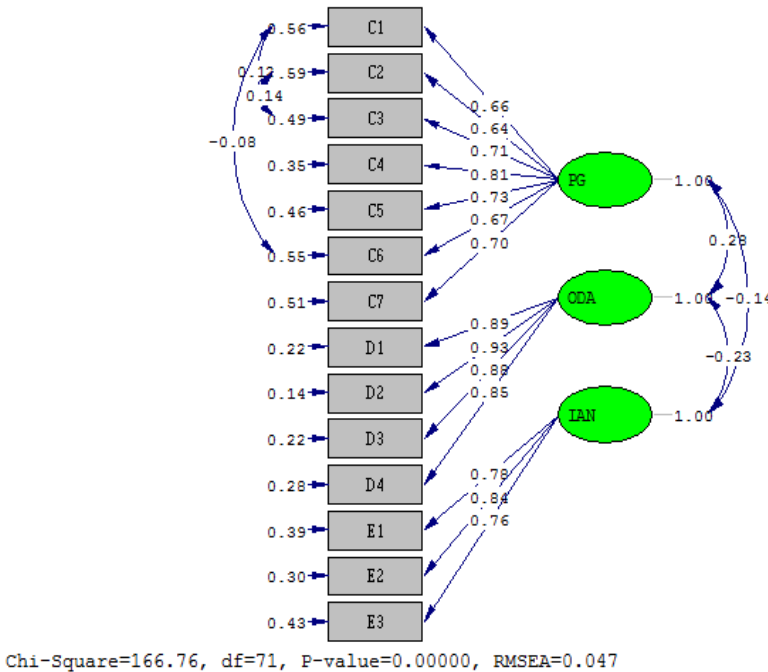
Anket formunun uygulanmasında Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerince Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na başvuru yapılarak kurul tarafından uygun görülen Etik Kurul Onay Belgesi alınmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada verilerin analizinde aracı değişken analizi için Lisrel 8.7 yazılımından yararlanılarak kovaryans temelli yapısal eşitlik modeli analizi gerçekleştirilmiştir.

tirilmiş, düzenleyici değişken analizi için Hayes'in SPSS Process makrosundan yararlanılarak modellerin geçerliliği ve hipotezleri test edilerek doğruluğu saptanmıştır.

Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri: Araştırmanın hipotezlerini doğrulamak için yapısal eşitlik modeli analizine geçmeden önce ölçeklerin yapısal geçerliliği için doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Çalışma kapsamında ilk önce kullanılan ölçekler için faktör yapılarını belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizinden önce veri setinin faktör analizine uygunluğunu test etmek için KMO testi gerçekleştirilmiş ve bu değer 0,862 olarak hesaplanarak örneklem uyumunun iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir (Çokluk vd., 2010, s.207; İplik, 2019:937). Bununla birlikte veri setinin çoklu normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek için Bartlett küresellik testi analizi uygulanmış ve bu değer $(\chi^2 = 4779, p < 0,000)$ sonucunun anlamlı olduğu görülmüştür.

Şekil 2. Araştırma modeline ait doğrulayıcı faktör analizi

Açıklayıcı faktör analizinde yöntem olarak temel bileşenler analiz yöntemi seçilip varimax metodu ile döndürme işlemi gerçekleştirilerek 3 faktörlü yapı elde edilmiş ve personel güçlendirme faktörü için %28,83, örgütsel destek algısı faktörü için %23,93 ve işten ayrılma niyeti için %16,32'lik toplamda ise %69,08'lik varyansı açıklama oranı tespit edilmiştir. Her üç faktörün özdeğeri de kritik değerin üzerinde gerçekleşmiştir.

Açıklayıcı faktör analizi uygulaması sonucunda tespit edilen üç faktörün maddelerce ölçülmesi için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve şekil 2'de araştırma modeline ilişkin doğrulayıcı faktör analizi verilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi uygulaması sonucunda araştırma modelinin standardize edilmiş regresyon katsayıları hesaplanarak test istatistikleri incelenmiştir. Tablo 2'de araştırmanın doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum iyiliği değerleri verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmanın doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum iyiliği değerleri

İndex Değerleri	Ölçeğin Gösterge Değerleri	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Uyum Durumu
χ^2/sd	2,35	≤ 2	≤ 3	Kabul edilebilir uyum
RMSEA indeksi	0,047	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$	İyi uyum göstermekte
CFI indeksi	0,98	$\geq 0,97$	$\geq 0,95$	İyi uyum göstermekte
GFI indeksi	0,97	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	İyi uyum göstermekte

Kaynak: Tabachnik ve Fidell, 2015; Aksu vd., 2017; Alpar, 2013.

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin modelin uyum iyiliği değerlerinin ölçüm modeliyle ilişkilendirildiğinde, ölçüm modelinin iyi düzeyde uyum sağladığı sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2/sd = 2,35$; $p < 0,000$; $CFI = 0,98$; $GFI = 0,97$; $RMSEA = 0,047$). Tablo 3'te analizde kullanılan değişkenlerin Cronbach Alfa katsayıları ile korelasyon katsayıları verilmiştir.

Tablo 3. Analizde Kullanılan Değişkenlere Ait CA ve Korelasyon Katsayıları

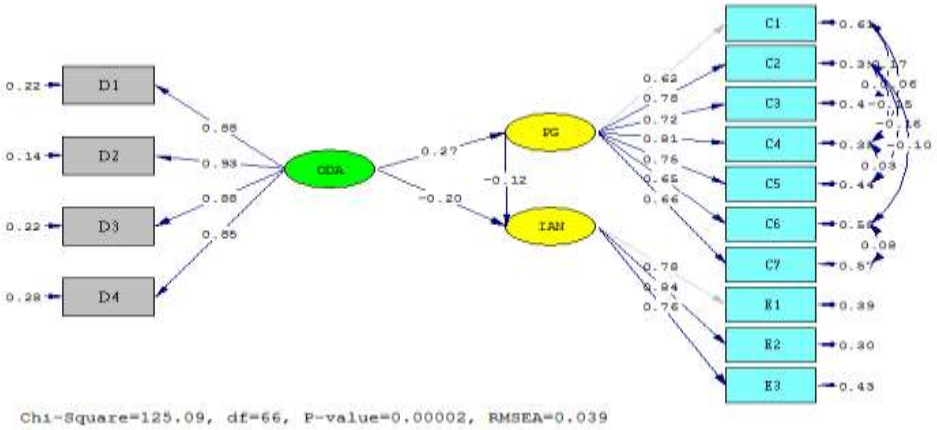
	$\bar{X}$	std sap.	CA	ODA	PG	IAN
ODA	4,25	0,52	0,934	1	0,691***	-0,226***
PG	4,4	0,52	0,875	0,691***	1	-0,141***
IAN	1,83	0,73	0,833	-0,226***	-0,141***	1

*** $p < 0,001$

Araştırmada gizli değişkenleri ölçmek için kullanılan maddelerin birbirleriyle tutarlılığını göstermek için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmış, hesaplanan bu katsayıların değerleri 0,70'in üzerinde olduğu için ölçeklerdeki maddelerin birbirleriyle tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiş, çalışanların örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde ($r = -0,226, p < 0,001$), personel güçlendirme düzeyi ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde ($r = -0,141, p < 0,001$) istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde ankete katılanların örgütsel destek algısı ile personel güçlendirme ilişkisinde ($r = 0,691, p < 0,001$) pozitif yönlü bir doğrusal ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Yapısal Eşitlik Modeli Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirildikten sonra yapısal eşitlik modeli ile araştırmanın hipotezleri test edilmiş, ayrıca araştırmada kovaryans temelli yapısal eşitlik modeli için en yüksek olabilirlik yöntemi seçilerek analiz işlemi gerçekleştirilmiştir.

Şekil 3. Araştırmanın yapısal modeli ve standardize edilmiş katsayıları

Şekil 3'te verilen araştırmanın modeli uyum iyiliği değerleri bakımından karşılaştırıldığında ($\chi^2_{sd} = 1,90; p < 0,000; CFI = 0,99; GFI = 0,97; RMSEA = 0,039$) modelin iyi uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmıştır (Tabachnik

ve Fidell, 2015; Aksu vd., 2017; Alpar, 2013). Şekil 3'teki standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre çalışanların örgütsel destek ($\beta = -0,20; t_h = -4,24; p < 0,000$) ve personel güçlendirme algısının ($\beta = -0,12; t_h = -2,54; p < 0,05$) işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönlü etkisinin olduğu tespit edilmiş ve böylece H₁ ile H₂ hipotezlerinin desteklendiği anlaşılmıştır.

Personel Güçlendirmenin Aracı Etki Analizi

Araştırma modelinde aracı etkiden söz edebilmek için bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında, bağımsız değişken ile aracı değişken arasında ve aracı değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkilerin anlamlı olması gerekmektedir (Baron ve Kenny, 1986, s.1176). Böylece Tablo 4'te araştırma modelinin doğrudan ve dolaylı etkileri gösterilmiştir.

Tablo 4. Aracı Etkiden Sonra Modelin Yol Katsayıları

	Etki	Standardize β Katsayısı	Standart Sapma	t değeri	P değeri
Doğru- dan Etki	ODA -> IAN	-0,20	0,047	-4,24	0,000***
Dolaylı Etki	ODA -> PG -> AN	-0,032	0,01	-3,20	0,01*
Toplam Etki	ODA -> IAN	-0,232	0,045	-5,15	0,000***

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Araştırmada örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki doğrudan etkisi ($\beta = -0,20; t_h = -4,24; p < 0,000$), dolaylı etkisi ($\beta = -0,032; t_h = -3,20; p < 0,01$) ve toplam etkisi ($\beta = -0,232; t_h = -5,15; p < 0,000$) istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir. Böylece personel güçlendirmenin aracı etkisinin olduğuna yönelik H₃ hipotezi desteklenmektedir.

Personel Güçlendirmenin Düzenleyici Etki Analizi

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini etkileyebilen değişken olan düzenleyici değişkeni, iki değişken arasındaki ilişkinin artmasında, azalmasında veya yön değiştirmesinde modelin açıklama gücüne katkı sağlayarak anlamlı bir etkiye neden olmaktadır (Baron ve

Kenny, 1986, s.1174). Düzenleyici değişken analizinde bağımsız değişken ile düzenleyici değişken arasında çoklu doğrusal bağlantının yaşanmaması için değişkenler standartlaştırılıp bu değişkenlerin çarpılmasının ardından elde edilen etkileşimsel etki değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olması gerekmektedir (Baron ve Kenny, 1986; Frazier vd., 2014, s.118). Böylece Tablo 5'te araştırma modelinin düzenleyici etki analizi sonucunda değişkenlerin etki değerleri yer almaktadır.

Tablo 5. Personel Güçlendirmenin Düzenleyici Rolü

Etkiler	İlişkinin Yönü	β katsayısı	Standart sapma	t_0 değeri	Anl. seviyesi	LLCI	ULCI
Temel etki	ODA→IAN	-0,413	0,076	-5,44	0,000***	-0,562	-0,264
	PG→IAN	-0,142	0,071	-2,01	0,05*	-0,282	-0,003
Etkileşimli etki	ODA×PG→IAN	-0,223	0,044	-5,03	0,000***	-0,310	-0,136
	R katsayısı	R ² değeri	F değeri	sd1	sd2	Anl. seviyesi	
	0,30	0,09	25,27	1	260	0,000***	

$p < 0.05$ *, $p < 0.01$ **, $p < 0.001$ ***

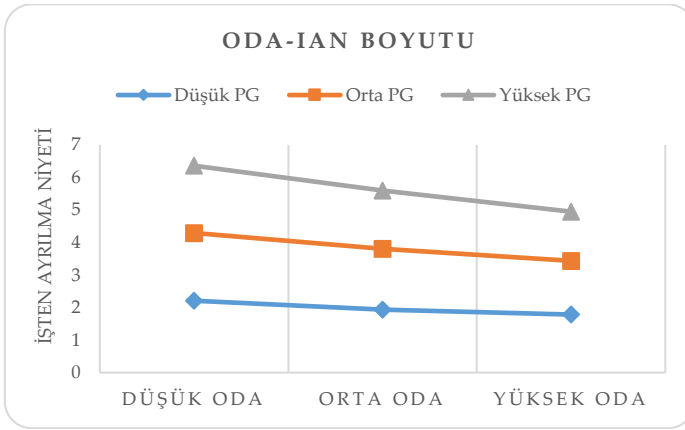
Düzenleyici etki analizi için SPSS'in Process makrosundan yararlanılarak bootstrap tekniği ile 5000 örneklem seçimi gerçekleştirilmiştir. Tablo 5'ten elde edilen bulgular sonucunda örgütsel destek algısı ile personel güçlendirme çarpımından oluşan etkileşim değişkeninin işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönlü etkisinin olduğuna yönelik H₄ hipotezi desteklenmiştir ($\beta = -0,223$; $p < 0,000$; %95 LCI = $[-0,310; -0,136]$). Örgütsel destek algısı ($\beta = -0,413$; $p < 0,000$; %95 LCI = $[-0,562; -0,264]$) ve personel güçlendirmenin $\beta = -0,142$; $p < 0,05$; %95 LCI = $[-0,282; -0,003]$ işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin negatif yönde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tüm modelin etkisinin anlamlı ($F = 25,27$; $p = 0,000$) olduğu ve işten ayrılma niyetindeki değişkenliğin $R^2 = \%9$ 'luk kısmının açıklandığı tespit edilmiştir. Personel güçlendirmenin farklı düzeyleri için örgütsel destek algısının etkileri Tablo 6'da ayrıntılı verilmiştir.

Tablo 6. Farklı Personel Güçlendirme Düzeyleri için Örgütsel Destek Algısının İşten Ayrılmaya Etkisi

PG düzeyleri	β katsayısı	Standart sapma	t_0 değeri	Anl. seviyesi	LLCI	ULCI
Düşük	-0,298	0,075	-3,97	0,001***	-0,445	-0,151
Orta	-0,413	0,076	-5,44	0,000***	-0,562	-0,264
Yüksek	-0,528	0,083	-6,34	0,000***	-0,692	-0,364

$p < 0.05$ *, $p < 0.01$ **, $p < 0.001$ ***

Elde edilen sonuçlara göre personel güçlendirmenin düşük düzeyi için örgütsel destek algısının ($\beta = -0,298$; $p < 0,001$; %95 BGA = $[-0,445; -0,151]$) işten ayrılma niyetine yönelik negatif yönlü anlamlı bir etkisinin olduğu anlaşılmıştır. Benzer şekilde personel güçlendirmenin orta düzeyi için örgütsel destek algısının ($\beta = -0,413$; $p < 0,000$; %95 BGA = $[-0,562; -0,264]$) ve personel güçlendirmenin yüksek düzeyi için örgütsel destek algısının ($\beta = -0,528$; $p < 0,000$; %95 BGA = $[-0,692; -0,364]$) işten ayrılma niyeti üzerindeki anlamlı etkisinin negatif yönde olduğu anlaşılmıştır. Şekil 4'te etkileşimlere ait eğim grafiği gösterilmiştir.

Şekil 4. Farklı PG düzeyleri için ODA'nın IAN'ye etkisi

Şekil 4'te personel güçlendirmenin düşük, orta ve yüksek seviyeleri için çalışanların örgütsel destek algıları arttıkça işten ayrılma niyetinde azalmanın gerçekleştiği görülmektedir. Yüksek personel güçlendirme düzeyinin orta ve

düşük personel güçlendirme düzeylerine göre doğruların eğimleri karşılaştırıldığında örgüt destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma ile çalışanların iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerinde önemli etkileri olan örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin belirlenmesi ve örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde personel güçlendirmenin rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda çalışmanın analizinden elde edilen bulgular, personel güçlendirmenin yüksek, orta ve düşük seviyeleri için çalışanların örgütsel destek algılarının artmasıyla işten ayrılma niyetinde azalmanın olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde örgüt destek algısının personel güçlendirmeyi pozitif yönde etkilediği ve örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti etkisinde personel güçlendirmenin aracı etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Daha önceki yapılan çalışmaların (İqbal ve Hashmi, 2015; Akgündüz ve Bardakoğlu 2017) bulguları ile örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde personel güçlendirmenin aracı etkisine yönelik çalışmanın bu bulgularını desteklemektedir.

Örgütsel destek, çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılığını etkilerken işten ayrılma niyetini azaltmaktadır (Wayne vd., 1997; Eisenberger vd., 2001; Rhoades ve Eisenberger 2002). Çalışanların örgütsel destek algısının işten ayrılma niyetini negatif yönde etkilediğine ilişkin daha önceki yapılan çalışmaların (Foong-ming, 2008; Filipova, 2011; Duarte vd., 2015; Kumar, 2015; Liu ve Liu 2015; Saoula ve Johari 2016; DeConinck ve DeConinck 2017) sonuçları çalışmanın bu sonucunu desteklemektedir.

Personel güçlendirme, işyerindeki bireylerin karar verme sürecine katılmalarına ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine katkı sağlayarak işyerindeki bireylerin örgütsel bağlılığı ve performansının artmasına ve işten ayrılma niyetinin azalmasına etki etmektedir (İplik vd., 2014; Kim ve Fernandez, 2017; Singh ve Singh, 2019). Daha önce çalışanların personel güçlendirme algısı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi konu olan çalışmaların (Bhatnagar, 2012; Lim vd., 2016; Kim ve Fernandez 2017; Hampton ve Rayens 2019; Lyu vd., 2019) bulguları araştırmanın bu bulgusu ile örtüşmektedir.

Araştırmanın diğere bir bulgusu da çalışanların örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide personel güçlendirmenin düzenleyici rolünün varlığıdır. Alan yazıda çalışanların örgütsel destek algısı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide personel güçlendirmenin düzenleyici etkisinin incelendiğı bir araştırmaya rastlanılmadığı için çalışmanın bu sonucunun literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Alan yazıda Manzoor vd., (2016) ve Farzaneh vd., (2014) yapmış oldukları çalışmada personel güçlendirmenin düzenleyici rolünün olduğunu araştırma sonuçlarında ortaya koymuşlardır.

Çalışmanın tekstil sektöründe yapılmış olması araştırmanın önemli bir kısıtı olup farklı sektörde yapılarak sektörler açısından karşılaştırma yapılması önerilmektedir. Ayrıca başka bir çalışmada farklı değişkenleri kullanarak çalışanların işten ayrılma niyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi mümkündür. Bahsedilen bu kısıtlara rağmen personel güçlendirmenin düzenleyici rolünün etkisinin literatüre ve yöneticilere faydası olacağı beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examining Mediating and Moderating Role of
Personnel Empowerment in the Effect of the
Perceived Organizational Support on intention to
leave work: Structural Equation Model Application
in Textile Sector**

*

Emre Yakut

Osmaniye Korkut Ata University

Perceived organizational support is defined as individuals' feelings about the extent to which the organization values the works that employee do and cares about their well-being (Eisenberger et al., 1986, p.500; İplik et al., 2014, pg.111; Polatçı, 2015, p.26). Perceived organizational support is the feelings that the employees perceive and affects their behavior against the work place and organization (Erdoğan, 1996, p.2; Taştan et al., 2014, p.122). DeConinck et al. (2015) based the perception of organizational support on social exchange theory, and explained it as the positive or negative response expected by management in response to the activities performed by the employee (Demirer, 2017, p.1046).

Organizational support theory that expresses the perception of the policies carried out by the organization by individuals suggests that when individuals perceive that organizational practices contribute to their usefulness, they may respond with organizational commitment and increased performance (Rhoades and Eisenberger, 2002, p.698; Demircan and Yıldız, 2009, pg.75). Studies found that while the job satisfactions and organizational commitments of employees increase based on their increased work performance since their socio-emotional needs such as approval and respect were fulfilled thanks to perceived organizational support, their intention to quit decreases (Rhoades and Eisenberger, 2002, p.699; Tanrıverdi and Kılıç, 2016, p.6).

Employee empowerment causes the top management in the organizational structure to enable the employee to gain the authority and responsibility, become the owner of the job, have the courage to do the job, gain experience about the job and increase their self-confidence (Gürbüz et al., 2013,

p.791; Yüksel and Adıgüzel, 2015, p.1020). Thomas and Velthouse (1990) defines employee empowerment practice is among the human resources practices that enable the employee to take action by giving them power and authority (Karavardar, 2017, p.16). Brymer (1991) defines it as the participation of employees in the organizational decision making process and their presentation by the managers (Mete et al., 2015, p.139). From a psychological perspective, Conger and Kanungo (1988) explains employee empowerment as a mood that the employee believes they are capable of performing a task.

The intention to quit which expresses the will of the individual to not work in the work place (Porter et al., 1974) causes individuals to willingly or unwillingly quit their job within a certain time (Mobley, 1982), and the individuals desires it in a planned and conscious way (Tett and Meyer, 1993, Bayarçelik and Fındıklı, 2017, p.19; Bayarçelik, 2020, p.38). If the employee who wants to quit their job is qualified and an important employee of the organization, this situation will be a lost for the organization; however, if they are unqualified and inefficient employee of the organization, it will not be considered as a loss (Arı et al., 2010, p.146).

This study aims to reveal the mediating and moderating role of employee empowerment in the effect of perceived organizational support of the employees in the textile sector on the intention to quit. Additionally, the study will test whether employee empowerment has an mediating and moderating role on the effect of perceived organizational support on the intention to quit with hypotheses.

The study was conducted with employees in the textile sector in Gaziantep, Turkey. Lisrel 8.7 software and Hasyes' SPSS Process macro were used for the analysis of the covariation-based structural equality model.

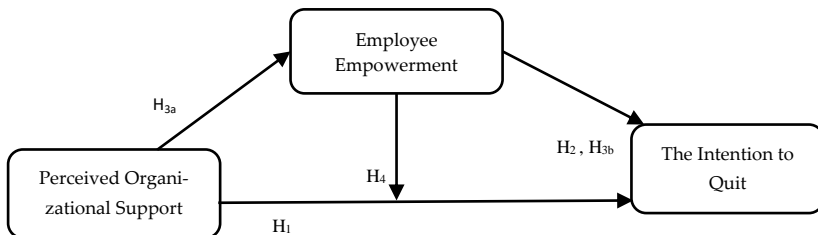

Figure 2. Study Model

This study which aims to reveal the mediating and moderating role of personnel empowerment on the effect of perceived organizational support on the intention to quit will contribute to the relevant literature. The study also represents one of the limited number of practices on the moderating effect of personnel empowerment on the correlation between perceived organizational support and the intention to quit.

The hypotheses of the model formed with the support of the literature are as follows:

- **H₁:** Perceived organizational support has a negative effect on the intention to quit.
- **H₂:** Employee empowerment has a negative effect on the intention to quit.
- **H₃:** Employee empowerment has an mediating role on the effect perceived organizational support on the intention to quit.
- **H₄:** Employee empowerment has a moderating role on the correlation between perceived organizational support and the intention to quit.

The study revealed that perceived organizational support positively affected employee empowerment, and employee empowerment in the effect of the intention to quit has an mediating effect between perceived organizational support and the intention to quit. The findings of previous studies (Iqbal and Hashmi, 2015; Akgündüz and Bardakoğlu 2017) supports the findings of this study on the mediating effect of employee empowerment on the effect of perceived organizational support on the intention to quit.

Organizational support affects the job satisfaction and organizational commitment of employees, and decreases their intentions to quit (Wayne et al., 1997; Eisenberger et al., 2001; Rhoades and Eisenberger, 2002). Similar to this study, previous studies have reported that perceived organizational supports of employees negatively affects their intentions to quit (Foong-ming, 2008; Filipova, 2011; Duarte et al., 2015; Kumar, 2015; Liu and Liu, 2015; Saoula and Johari, 2016; DeConinck and DeConinck, 2017).

Employee empowerment contributes to the participation of employees to organizational decision-making processes and expression of their opinions freely while increasing the organizational commitment and performance of employees and decreasing their intentions to quit (İplik et al., 2014; Kim and Fernandez, 2017; Singh and Singh, 2019). The findings of previous studies on the correlation between employee empowerment and the intention to quit

(Bhatnagar, 2012; Lim et al., 2016; Kim and Fernandez, 2017; Hampton and Rayens, 2019; Lyu et al., 2019) support the findings of the current study.

The study also found that employee empowerment has a moderating role on the correlation between perceived organizational support and the intention to quit. This finding of the study will contribute to the relevant literature as there are no studies which examine the moderating role of employee empowerment on the correlation between perceived organizational support of employees and the intention to quit. Manzoor et al. (2016) and Farzaneh et al. (2014) revealed the existence of moderating role of employee empowerment in their study findings.

The fact that the study was conducted in the textile sector is an important limitation. The researchers suggest that more studies should be conducted in different sectors and comparisons should be made. Additionally, another study may determine the factors affecting employees' intentions to quit by using different variables. Although the abovementioned limitations, the moderating role of employee empowerment is expected to be beneficial for the relevant literature and managers.

Kaynakça / References

- Akgunduz, Y., ve Bardakoglu, O. (2017). The impacts of perceived organizational prestige and organization identification on turnover intention: The mediating effect of psychological empowerment. *Current Issues in Tourism*, 20(14), 1510-1526.
- Akkoç, İ., Çalışkan, A., ve Turunç, Ö. (2012). Örgütlerde gelişim kültürü ve algılanan örgütsel desteğin iş tatmini ve iş performansına etkisi: Güvenin aracılık rolü. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 105-135.
- Aksu, G., Eser, M. T., ve Güzeller, C. O. (2017). *Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapısal eşitlik modeli uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alpar, R. (2013). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arı, G. S., Bal, H., ve Bal, E. Ç. (2010). İşe bağlılığın tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti ilişkisindeki aracılık etkisi: Yatırım uzmanları üzerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 143-166.

- Baron, R. M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bayarçelik, E. B., ve Fındıklı, M. (2017). İş tatminin, örgütsel adaletin işten ayrılma niyeti ilişkisindeki aracılık rolü. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 16-31.
- Bayarçelik, E.B. (2020). Etik liderliğin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel adaletin aracılık rolü. *Turkish Studies - Social*, 15(2), 31-50.
- Beğenirbaş, M., ve Çalışkan, A. (2014). Duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü. *Business and Economics Research Journal*, 5(2), 109-127.
- Beğenirbaş, M., ve Çalışkan, A. (2014). Duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü. *Business and Economics Research Journal*, 5(2), 109-127.
- Bhatnagar, J. (2012). Management of innovation: Role of psychological empowerment, work engagement and turnover intention in the Indian context. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(5), 928-951.
- Brymer, R. A. (1991). Employee empowerment: A guest-driven leadership strategy. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 32(1), 58-68.
- Cammann, C. (1983). Assessing the attitudes and perceptions of organizational members. *Assessing organizational change: A guide to methods, measures, and practices*, 71-138.
- Candan, H., Canbolat, M., e Öksüz, Y. (2016). Personel güçlendirmenin örgütsel bağlılık üzerine etkisi: bir kamu kurumunda araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 255-266.
- Conger, J. A., ve Kanungo, R. N. (1988). The empowerment process: Integrating theory and practice. *Academy of Management Review*, 13, 471-482.
- Çavuş, D. M. F. (2008). Personel güçlendirme: imalat sanayi işletmelerinde bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 3(10), 1287-1300.
- Çokluk, Ö. Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş., (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

- DeConinck, J., DeConinck, M. B., ve Lockwood, F. (2015). Influence of job fit, perceived support, and organizational identification in the sales force: An analysis of antecedents and outcomes. *Archives of Business Research*, 3(5), 51-60.
- DeConinck, J., ve DeConinck, M. B. (2017). The relationship between servant leadership, perceived organizational support, performance, and turnover among business to business salespeople. *Archives of Business Research*, 5(10), 57-71.
- Demircan Ç. N., ve Yildiz, S. (2009). Örgütsel adaletin is tatmini üzerindeki etkisi: "Algılanan örgütsel destek" bir ara değişken mi?. *Electronic Journal of Social Sciences*, 8(28), 68-90.
- Demirer, M. C. (2017). Örgütlerde destek algılarının çalışanın duygularını ifade etmesi üzerine etkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1043-1060.
- Duarte, A. P., Gomes, D., ve Neves, J. (2015). Satisfaction with human resource management practices and turnover intention in a five-star hotel: The mediating role of perceived organizational support. Satisfaction with human resource management practices and turnover intention in a five-star hotel: the mediating role of perceived organizational support, *A Multi-disciplinary E-journal*, 25, 103-123.
- Eisenberger, R., Armeli, S., Rexwinkel, B., Lynch, P. D., ve Rhoades, L. (2001). Reciprocation of perceived organizational support. *Journal of applied psychology*, 86(1), 42-51.
- Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., ve Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied psychology*, 71(3), 500-507.
- Erdoğan, İ. (1996). *İşletme yönetiminde örgütsel davranış*. İstanbul:İşletme Fakültesi Yayını.
- Eskibina, Y. (2019). Personel güçlendirmenin iş tatminine etkisi: Yardımcı yargı personeli üzerine bir araştırma. *Electronic Journal of Social Sciences*, 18(72), 1609-1618.
- Farzaneh, J., Farashah, A. D., ve Kazemi, M. (2014). The impact of person-job fit and person-organization fit on OCB. *Personnel Review*, 43(5), 672-691.
- Filipova, A. A. (2011). Relationships among ethical climates, perceived organizational support, and intent-to-leave for licensed nurses in skilled nursing facilities. *Journal of Applied Gerontology*, 30(1), 44-66.

- Foong-ming, T. (2008). Linking Career development practices to turnover intention: The mediator of perceived organizational support. *Journal of Business and Public Affairs*, 2(1), 1-16.
- Gagne, M., ve Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational behavior*, 26(4), 331-362.
- Gürbüz, G., Kumkale, İ., ve Oğuzhan, A. (2013, September). Bankacılık sektöründe personel güçlendirme uygulamalarının örgütsel bağlılığa etkisi: Trakya Bölgesi bankalarında araştırma. In *International Conference On Eurasian Economies* (Vol. 2, p. 791-800).
- Gürbüz, S., ve Bekmezci, M. (2012). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının bilgi işçilerinin işten ayrılma niyetine etkisinde duygusal bağlılığın aracılık ve düzenleyicilik rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41(2), 189-213.
- Hampton, D., ve Rayens, M. K. (2019). Impact of psychological empowerment on workplace bullying and intent to leave. *JONA: The Journal of Nursing Administration*, 49(4), 179-185.
- Iqbal, S., ve Hashmi, M. S. (2015). Impact of perceived organizational support on employee retention with mediating role of psychological empowerment. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences (PJCSS)*, 9(1), 18-34.
- İplik, E., İplik, F. N., ve Efeoğlu, İ. E. (2014). Çalışanların örgütsel destek algılarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel özdeşleşmenin rolü. 1. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 12.
- İplik, E., Tuğal, F. N., ve Efeoğlu, İ. E. (2014). Çalışanların örgütsel destek algılarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel özdeşleşmenin rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(12), 109-122.
- İplik, E., Tuğal, F. N., ve Efeoğlu, İ. E. (2014). Çalışanların örgütsel destek algılarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel özdeşleşmenin rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(12), 109-122.
- Kanbur, E. (2018). Havacılık sektöründe psikolojik güçlendirme, iş performansı ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 147-162.
- Karavardar, G. (2017). Mavi yakalı çalışanlarda psikolojik personel güçlendirme ve iş tatmini arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik görgül bir araştırma. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 15-26.

- Kaymaz, K., Eroğlu, U., ve Sayılar, Y. (2014). Effect of loneliness at work on the employees' intention to leave. *ISGUC the Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 16(1), 38-53.
- Kim, S. Y., ve Fernandez, S. (2017). Employee empowerment and turnover intention in the US Federal Bureaucracy. *The American Review Of Public Administration*, 47(1), 4-22.
- Kitapçı, H., Kaynak, R., ve Okten, S. (2013). Güçlendirmenin iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisi: kamu ve özel sektörde mukayeseli bir araştırma. *International Review of Economics and Management*, 1(1), 49-73.
- Knapp, J. R., Smith, B. R., ve Sprinkle, T. A. (2017). Is it the job or the support? examining structural and relational predictors of job satisfaction and turnover intention for nonprofit employees. *Nonprofit And Voluntary Sector Quarterly*, 46(3), 652-671.
- Kumar, N. (2015). Role of perceived organizational support and justice on employee turnover intentions: Employee engagement as mediator. *International Journal of Management and Applied*, 1(3), 50-59.
- Lim, Y. J., Osman, A., Abdul Manaf, A. H., ve Abdullah, S. M. (2016). Antecedents and outcome to quit: evidence from financial institution bank employees. *Specialty Journal of Accounting and Economics*, 2(1), 19, 29.
- Liu, J., ve Liu, Y. H. (2016). Perceived organizational support and intention to remain: The mediating roles of career success and self-esteem. *International journal of nursing practice*, 22(2), 205-214.
- Lyu, D., Ji, L., Zheng, Q., Yu, B., ve Fan, Y. (2019). Abusive supervision and turnover intention: Mediating effects of psychological empowerment of nurses. *International Journal of Nursing Sciences*, 6(2), 198-203.
- Manzoor, F., Sadozai, K. N., ve Jan, D. (2016). Evaluating the role of human Resource management (HRM) practices on job performance: An application of employee empowerment as moderator. *City University Research Journal*, 6(2), 354-363.
- Mete, M., Zincirkıran, M., Yalçınsoy, A., ve Pekcan, A. (2015). Personel güçlendirme, örgütsel bağlılık ve iş memnuniyeti ilişkisinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi: Turizm sektöründe bir araştırma. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(12), 137-156.
- Mobley, W. H. (1982). Some unanswered questions in turnover and withdrawal research. *Academy of management review*, 7(1), 111-116.

- Naktiyok, A., ve Kızıl, S. (2018). Örgütsel destek ve özyeterlik algısının akademik erteleme davranışı üzerine etkisi: Araştırma görevlileri üzerinde bir inceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 267-285.
- Onay, M., ve Kılıç, S. (2011). İş stresi ve tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: Garsonlar ve aşçıbaşılar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 363-372.
- Polatçı, S. (2015). Örgütsel ve sosyal destek algılarının yaşam tatmini üzerindeki etkisi: İş ve evlilik tatmininin aracılık rolü. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 25-44.
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., ve Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. *Journal of applied psychology*, 59(5), 603-609.
- Rhoades, L., & Eisenberger, R. (2002). Perceived organizational support: a review of the literature. *Journal of applied psychology*, 87(4), 698-714.
- Saoula, O., ve Johari, H. (2016). The mediating effect of organizational citizenship behaviour on the relationship between perceived organizational support and turnover intention: a proposed framework. *International Review of Management and Marketing*, 6(7S), 345-354.
- Singh, S. K., ve Singh, A. P. (2019). Interplay of organizational justice, psychological empowerment, organizational citizenship behavior, and job satisfaction in the context of circular economy. *Management decision*. *Sociological Review*, 25(2), 161-178.
- Spreitzer, G., M., De Janasz, S. C. ve Quinn, R.E. (1999). Empowered to lead: The role of psychological empowerment in leadership. *Journal of Organizational Behavior*, 20(4), 511 – 526.
- Spreitzer, G.M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Construct definition, measurement, and validation. *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.
- Spreitzer, G.M., Kızılos, M. A. ve Nason, S.W. (1997). A dimensional analysis of the relationship between psychological empowerment and effectiveness, satisfaction, and strain. *Journal of Management*, 23(5), 679-704
- Tanrıverdi, H., ve Kılıç, N. (2016). Algılanan örgütsel destek ve örgütsel yabancılaşma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi, Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1(1), 1-18.

- Taştan, S., İşçi, E., ve Arslan, B. (2014). Örgütsel destek algısının işe yabancılaşma ve örgütsel bağlılığa etkisinin incelenmesi: İstanbul özel hastanelerinde bir çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 121-138.
- Tett, R. P., ve Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: path analyses based on meta-analytic findings. *Personnel psychology*, 46(2), 259-293.
- Thomas, K. W., ve Velthouse, B. A. (1990). Cognitive elements of empowerment: An "interpretive" model of intrinsic task motivation. *Academy of management review*, 15(4), 666-681.
- Wayne, S. J., Shore, L. M., ve Liden, R. C. (1997). Perceived organizational support and leader-member exchange: A social exchange perspective. *Academy of Management journal*, 40(1), 82-111.
- Yılmaz, H., ve Görmüş, A. Ş. (2012). Stratejik girişimciliğin, algılanan örgütsel destek ve örgütsel öğrenme üzerine etkilerinin araştırılması: Tekstil sektöründe ampirik bir çalışma. *Journal of Yasar University*, 7(26), 4483-4504.
- Yılmaz, H., ve Karahan, A. (2015). Yüksek performanslı insan kaynakları yönetimi uygulamaları, psikolojik güçlendirme ve duygusal bağlılık arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Tekstil sektöründe bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 607-637.
- Yılmaz, Ö., ve Eroğlu, K. (2018). Turizm sektöründe personel güçlendirme ve güç mesafesinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi: Bir uygulama. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 7(13), 65-81.
- Yüksel, O., ve Adıgüzel, O. (2015). Kamu hastaneleri birliği kapsamında yer alan sağlık kurumlarında çalışanlar açısından personel güçlendirmenin iş tatmini ve iş motivasyonu üzerine etkilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Journal Of International Social Research*, 8(39), 1019-1027.
- Yürür, S. ve Ünlü, O. (2011). Duygusal emek, duygusal tükenme ve işten ayrılma niyeti ilişkisi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 13(2), 81-104.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yüksel, İ. (2020). Örgütsel destek algısının işten ayrılma niyeti etkisinde personel güçlendirmenin aracı ve düzenleyici rolü: Tekstil sektöründe yapısal eşitlik modeli uygulaması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4070-4100. DOI: 10.26466/opus.738785

Marka Nefreti ve Olası Sonuçları Üzerinde İşletme Telafi Süreçlerinin Düzenleyici Etkisi

DOI: 10.26466/opus.676294

*

Müge Örs* - **Melis Kaytaç Yiğit ****

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İ.İ.B.F, İstanbul / Türkiye

E-Posta: mugeors@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6415-455X](https://orcid.org/0000-0001-6415-455X)

** Dr. Öğretim Üyesi, Avrasya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Trabzon/ Türkiye

E-Posta: melis.yigit@avrasya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7036-166X](https://orcid.org/0000-0001-7036-166X)

Öz

Literatürde az sayıda çalışma olması nedeniyle, çalışmamızda marka aşkı kavramının zıddı olan marka nefreti kavramı incelenmiş ve marka nefreti ile olası sonuçları arasında (marka reddi, negatif WOM, marka öcü) işletmelerin telafi süreçlerinin (tazmin, özür dileme, kendini ifade edebilme) düzenleyici bir etkisi olup olmayacağı araştırılmıştır. Çalışma, kantitatif tanımsal bir araştırma olup, çalışmada marka nefreti yaşamış 213 tüketiciye ulaşılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılan çalışmada, elde edilen veriler, Açıklayıcı ve Doğrulamalı Faktör analizi, Yol Analizi gibi ileri bazı analiz yöntemleri ile SPSS 19 ve AMOS 23 paket programları kullanılarak veri analizine tabi tutulmuştur.

Çalışmanın bulgularına göre, tercih ettiği marka ile nefret boyutuna gelmiş negatif bir ilişki yaşayan tüketicilerde, sırasıyla marka ile ilgili etrafındaki kişilere negatif yönde iletişim yapma (nWOM), markayı reddetme ve markanın ürün ve/veya hizmetlerine karşı bilinçli bir şekilde zarar verme eğilimi olarak adlandırılan markadan öd alma durumlarının geliştiği görülmüştür. Bununla birlikte işletmelerin ortaya koydukları tazmin, özür dileme ve kendini ifade edebilme telafi stratejilerinin, marka nefreti yaşayan tüketicilerin ortaya koydukları reddetme, öd alma veya negatif iletişim yapma davranışlarının azalmasında herhangi bir etkisi olmadığı görülmüştür. Buradan hareketle ortaya çıkan sonuç tüketicinin nefret boyutunda bir ilişki yaşadığı markadan, ne türlü bir telafi hizmeti alırsa alsın, kuvvetli bir negatif duyuğu olan nefretin süreçte hakim geldiği ve müşteriye eski tutumuna döndüremediği yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Marka nefreti, marka reddi, marka öcü, nWOM, telafi stratejileri

Moderation Effect Of Recovery Strategies On The Relationship Between Brand Hate And Its Possible Outcomes

*

Abstract

Due to the limited number of studies in the literature, in this study, the concept of brand hate and its possible outcomes (brand rejection, negative word of mouth, retaliation) were examined in the moderation effect of recovery strategies (apology, compensation and voice). The study is a quantitative descriptive study and it is reached to 213 consumers who had hate relationship with brands. Convinient sampling method was used and the data obtained were subjected to data analysis such as Explanatory, Confirmatory Factor analysis and Path Analysis, using statistical package programme of SPSS 19 and AMOS 23. The findings of the study indicate that consumers who have a brand hate are showing respectively a negative word of mouth, brand rejection and brand retaliation. In addition, it is revealed that recovery strategies (apology, compensation and voice) put forward by companies are not be able to decrease the relationship between brand hate and brand rejection, retaliation or negative word of mouth (nWOM) From this point of view, it is seen that no matter what kind of compensation service the consumer receives from the hated brand prevails in the process (as hate is the strongest negative emotion) and is unable to return the customer to his former attitude.

Keywords: *Brand Hate, brand rejection, brand retaliation, nWOM, recovery strategies*

Giriş

Pazarlamadaki marka literatüründe, markalara yönelik olumlu duygular üzerinde önemli araştırmalar bulunmaktadır. Araştırmaların %98'i pozitif duygular üzerinde dururken, tüketicilerin genellikle markalarla nasıl aşk yaşadıkları araştırılmaktadır (Bagozzi ve Yi, 1988; Laros ve Steenkamp, 2005; Carroll ve Ahuvia, 2006; Albert, Merunka ve Valette, 2008; Batra, Ahuvia ve Bagozzi, 2012; Fetscherin ve Heinrich, 2014). Marka ile aşk yaşayan pek çok tüketicinin daha sadık, marka ile ilgili pozitif yorum yapmaya daha gönüllü ve negatif bilgilere karşı çok daha fazla dirençli olduğu ortaya konulmaktadır (Batra vd., 2012).

Sadece çok az sayıda çalışma markalara olan negatif duygulardan bahsetmektedir (Dalli, Romani ve Gistri, 2006; Fournier ve Alvarez, 2013; Romani vd., 2012; Sarkar ve Sreejesh, 2014). İlginçtir ki markalara karşı beslenen kuvvetli pozitif duygular birdenbire markadan şiddetle hoşlanmama gibi negatif bir duyguya da bürünebilir (Johnson, Matear ve Thomson, 2011). Literatürde çok az sayıda çalışma bu durumun nedenini ortaya koymakla birlikte, ilgili durumun yaratacağı çıktılarını inceleyen daha da az sayıda çalışma bulunmaktadır.

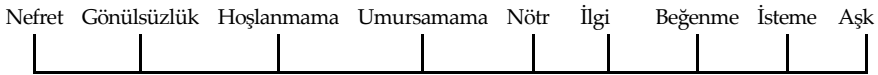
Tüketicilerin bazıları belirli markalara sevgi hissederken, diğerleri markalara karşı kayıtsız kalabilir veya bazıları belirli markalardan nefret edebilirler (Khan ve Lee, 2014). Romani ve arkadaşları (2012), tüketicilerin markalarla ilgili yaşadığı olumsuz duygusal durumlara ilişkin marka araştırmalarında yetersiz bilgi söz konusu olduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili benzer bir argüman da Fetscherin ve Heinrich'ten gelmiş ve yazarlar özellikle tüketici-marka ilişkisinden yaşanan aşırı olumsuz duyguların bir karanlık taraf oluşturduğunu ve bu konunun daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir (Fetscherin ve Heinrich, 2015, s.387).

Dolayısıyla çalışmamızda, marka nefreti kavramı ele alınmış, tüketicilerin belirli bir markaya yönelik geliştirdikleri negatif duyguların nasıl sonuçlar doğurabileceği ampirik bir çalışmayla ortaya konmuştur. Bu ilişkide başarılı bir telafi süreci veren firmaların, ilişkinin yönünü ve gücünü değiştirip değiştiremeyeceği araştırılmıştır. Çalışmanın teorik önemi literatürde az sayıda benzer çalışma olması olup, pratik önemi ise özellikle pazarlama pratisyenlerine marka nefretinin olası sonuçlarının telafisinde ne tarz stratejiler geliştirebileceği ile ilgili yardımcı olmasıdır.

Marka Nefreti Kavramı ve Teorik Altyapısı

Literatürde nefret kavramı, bazen bir motivasyon (Rempel ve Burris, 2005) bazen bir duygu (Weingarten, 2006) bazen de bir tutum olarak ele alınmıştır (Ben-Ze'ev, 2000). Dolayısıyla kavramla ilgili kullanılan genel bir tanım bulunmamaktadır. Pek çok yazarın üzerinde ortak görüş sunduğu bir konu vardır ki, o da nefretin, durağan ve uzun dönemli bir duygu olduğudur (Ben-Ze'ev, 2000; Royzman, 2004; Rempel ve Burris, 2005; Weingarten, 2006).

Weingarten (2006)'a göre nefret her zaman bir obje ve subjeye yönlendirilmektedir. Rempel ve Burris (2005, s.300) nefret kavramını, diğer objelerin iyiliğini azaltmak ya da yok etmek amacıyla ortaya konan bir motivasyon olarak görmektedirler. Ben-Ze'ev (2000, s.381) ise nefreti uzun dönemli bir his olarak tanımlamakta ve nefreti, nesneye yönlendirilen doğal ve tehlikeli hislere sahip olmak olarak açıklamaktadır. Literatürde sıkça kullanılan Sternberg'in aşk üçgeni teorisi (the triangular theory of love) de nefrete uyarlanmış ve nefreti, farklı durumlarda farklı şekillerde çoklu yönleri olabilen bir kavram olarak tanımlanmıştır (Sternberg, 2003, s.306). Aşk üçgeni teorisi, nefret üçgenine uyarlandığında, nefretin üç boyutu; bıkkınlık, korku-kızgınlık, devalüasyon-kayıp olarak adlandırılmıştır (Sternberg, 1986). Yazar bunlara ek olarak, aşk ve nefret spektrumunu oluşturmuş ve derecelendirmede iki uç köşeye nefret ve aşkı koyarak bu iki duygunun arasına sırasıyla gönülsüzlük, sevmeme, saygı duymama, nötr olma, ilgi duyma, beğenme, isteme gibi duygularını da eklemiştir (Sternberg, 1986).

Şekil 1. Aşk ve Nefret Spektrumu

Çalışmamız marka nefreti ile ilgili olduğu için konu aşktan ziyade nefret üzerinde durularak incelenecektir. Nefret ile ilgili yapılan çalışmalarda, Fehr ve Russell (1984) tüketicinin yaşadığı duyguların protiplerini oluşturmuş ve aşktan sonra en güçlü duygunun ikinci sırada nefret olduğunu ortaya koymuştur. Benzer sonuçlara ulaşan Shaver ve arkadaşları da (1987), tüketici tarafından tanımlanan 213 duygu arasında, nefreti 3. sırada güçlü bir duygu

olarak sıralamıştır. Zarantonello ve arkadaşları (2016, s.14) ise gerçekleştirdikleri çalışmada tüketicilerin yaşadığı negatif duyguları, kızgınlık, bıkkınlık, hayal kırıklığı, utanma ve kaçınma gibi duygular olarak tanımlamış ve bu duyguları pasif ve aktif marka nefreti olarak sınıflandırmışlardır.

Pazarlama literatüründe marka nefreti kavramı, Sternberg'in geliştirdiği aşk ve nefret spekturumu baz alınarak, markadan hoşlanmama (brand dislike) ve marka nefreti (brand hate) gibi terimlerle isimlendirilmektedir. Literatüre ilk kez marka nefreti kavramını Grégoire ve arkadaşları (2009) tarafından kazandırılmış olup, yazarlar marka nefretini, markadan öç almak için duyulan nefret veya markadan kaçınma duygusu olarak tanımlamıştır. Romani ve arkadaşları (2009) ise marka nefreti kavramının, tüketicinin markaya yönelik geliştirdiği sevmeme, kızgınlık, mutsuzluk gibi negatif hisler olduğunu belirtmiş olup, Dali ve arkadaşları da (2007) marka nefretini, markayı sevmeme ekseninde değerlendirmiştir. Yazarlar, markanın ürün özelliklerinin, kalitesinin, fiyatının, ürünün kullanıcı profiline marka nefreti yaratabileceğini belirtirken, tüketicinin markayı etik- ahlak dışı veya yasa dışı algılamasının da marka nefretine neden olabileceğini belirtmişlerdir.

Alba ve Lutz (2013) marka nefretini gerçek bir marka bıkkınlığı olarak tanımlamışlar, firmaların değişim maliyetlerinin yüksek olması, pazarda yerel bir monopoli oluşturmaları ya da yeni oyuncuların pazara girişinde engel yaratabilecek politikalarının varlığının tüketicide marka nefreti doğurabileceğini ortaya koymaktadırlar. Yazarlar marka nefreti yaşayan tüketicilerin sosyal medyada duygularını açıkça ifade ettiklerini, bu tarz nefret söylemlerini belirli web siteleri ve şikâyet forumlarında paylaşmaktan çekinmediklerini iletmektedir. Kısaca markadan nefret eden tüketiciler, günlük olarak diğer tüketicilerin de buldukları pek çok sanal ve sosyal ortamda paylaşım yapmaktadırlar.

Bryson ve arkadaşları (2013) ise marka nefretini jenerik bir terim olarak "Bir markaya karşı duyulan yoğun negatif hisler" olarak tanımlamaktadır. Yazarlar genellikle marka nefretini oluşturan öğelerin, ülke menşei etkisi, ürün veya hizmetle ilgili yaşanan müşteri memnuniyetsizliği, ürünü kullanan negatif kullanıcı stereotipleri ve kurumun zayıf sosyal performans anlayışı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu nedenlerin de negatif ağızdan ağıza iletişim yarattığını, boykot veya sabote etme gibi davranışlarla sonuçlandığı açıklamaktadırlar (2013, s. 395).

Pazarlama literatüründe, marka nefreti ile ilişkilendirilebilecek çalışmalar genellikle üç ana çalışma başlığı altında toplanmaktadır. İlki tüketici ile marka arasında yaşanan negatif ilişkileri ele alan çalışmalardır (Fournier ve Alvarez, 2013; Park, Eisingerich ve Park, 2013). İkincisi, marka karşıtı topluluklarının üzerine yapılan çalışmalardır ki bunlar genellikle tüketicilerin marka ile yaşadıkları negatif hisler doğrultusunda bir araya toplanıp, negatif deneyimlerini diğer tüketicilerle paylaştıkları ve hatta ortak bir aksiyon planı belirledikleri görüşünü ortaya koyar (Hollenbeck ve Zinkhan, 2010; Krishnamurthy ve Küçük, 2009). Üçüncüsü ise özellikle hizmet pazarlamasında tüketicilerin hizmet sağlayıcıları ile yaşadıkları negatif deneyimler sonucunda oluşan hizmet hatalarını içeren çalışmalardır (Grégoire, Tripp ve Legoux, 2009; Johnson, Matear ve Thomson, 2011).

Tüketici ile negatif marka ilişkilerine odaklanan pek çok çalışma konuyu, tüketmeme (anti-consumption) (Hogg, 1998; Cherrier, 2009; Cromie ve Ewing, 2009; Iyer ve Muncy, 2009), sadakatsizlik (anti-loyalty) (Rindell, Strandvik ve Wilén, 2014) veya boykot etme (Yüksel ve Mryteza, 2009), markadan kaçınma (brand avoidance) (Lee, Motion ve Conroy, 2009; Liao Chou ve Lin, 2015), markayı reddetme (Sandikci ve Ekici, 2009; Nenycz-Thiel ve Romaniuk, 2011), marka karşıtlığı (brand opposition) (Wolter, Brach, Cronin ve Bonn, 2016), anti-markalaşma, anti-branding (Romani vd., 2012), Dessart, Morgan-Thomas ve Veloutsou, 2016), markayı sevmeme (Dalli vd., 2007; Romani vd., 2009) veya marka nefreti (Küçük, 2008; Krishnamurthy ve Küçük, 2009; Bryson, Atwal ve Hultén, 2013; Zarantonello, Romani, Grappi ve Bagozzi, 2016) perspektiflerinden incelemektedirler.

Marka Nefretinin Olası Sonuçları

Marka nefreti üzerine yapılan araştırmalarda marka nefreti, pasif marka nefreti (markadan kaçınma, markayı değiştirme) ve aktif marka nefreti (negatif ağızdan ağıza iletişim ve marka öcü) olarak sınıflandırılmıştır (Hegner, Fettscherin ve Delzen, 2017). Çalışmamızda hem aktif hem de pasif marka nefreti sonuçları incelenmektedir.

Markayı reddetme (Brand Rejection)

Önceki araştırmaların elde ettiği bulgulara göre, tüketiciler ile markaların arasındaki ilişkinin yakınlığı, tüketicilerin markalara duygusal olarak verdikleri tepkiler ve o marka ile ilgili ne hissettikleri olarak tanımlanmaktadır (Monga, 2002; Breivik ve Thorbjørnsen, 2008). Sternberg (1986, s: 119), aşk ilişkilerinin duygusal temeli olan samimiyetin “yakınlık, bağlanma ve bağlılık duyguları” ile ifade edileceğini ileri sürmektedir. Markaya yönelik gelişen pozitif duygu ve hislere benzer olarak, tüketici markaya negatif hisler beslediği zaman, bu hislerin sonucunda da uzaklaşma ve kaçınma durumunun yaşandığı bilinmektedir. Dolayısıyla marka kaçınması, tüketicilerin bilinçli olarak bir markadan uzak durmayı veya onu reddetmeyi seçtiği durumlarda ortaya çıkmaktadır (Grégoire vd., 2009; Lee vd., 2009, Park vd., 2013; Zaranonello, Romani, Grappi ve Bagozzi, 2016)

Hirschman’ın (1970) çıkış teorisine göre, mutsuz müşteri sesini çıkartarak memnuniyetsizliğini ifade edebileceği gibi, ilgili markayla olan ilişkisini sonlandırarak da tepki verebilir. Bu bağlamda çıkış, tüketicinin markayı bir daha satın almamak üzere marka ile olan ilişkisini sonlandırılmasıdır (Hirschman, 1970). Bununla birlikte markayı reddetmek, markadan çıkmaktan daha güçlü bir kavramdır ve tüketicinin kasten ve bilinçli bir şekilde markayı bırakmayı onaylaması durumunda görünür (Lee vd., 2009, s:170). Genelde literatürde marka reddi, marka değiştirme ile eş anlamlı olarak kullanılsa da (Oliva, Oliver ve MacMillan, 1992), marka değiştirme sadece rakibin daha iyi bir teklif sunmasıyla gerçekleşmektedir (Lee vd., 2009). Bu nedenle çalışmamızda markayı reddetme marka nefretine giden tek pasif neden olarak ele alınmış ve bir sonraki aşaması olan marka değiştirme değişkeni modele eklenmemiştir.

Lee ve arkadaşları (2009), tüketicilerin marka reddetmesi veya kaçınması yaşama durumunun temel nedenlerini; tüketicilerin ürün ve hizmetlerle yaşadığı negatif deneyimlere, markayla yaşanan kimlik uyumsuzluklarına, tüketicinin ödediği bedel karşısında aldığı faydayı değerlendirirken yaşadığı fayda-maliyet eksikliğine ve marka ile etik ve ideolojik uyumsuzluğa bağlamaktadır.

- H1: Marka nefreti ile marka reddi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Negatif Ağızdan Ağıza İletişim Kurma (Negatif WOM)

Negatif WOM, tüketicinin ürün veya hizmetlerle ilgili yaşadığı negatif deneyimleri kötüleyecek şekilde etrafıyla paylaşması olarak tanımlanmaktadır. Tüketici bu negatif deneyimleri etrafındakilerle paylaştığında ilgili firmanın ününü lekeleyeceğini ve etrafındaki kişilerin de o firma ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçireceğini düşünmektedir (Singh, 1988). Tüketicilerin negatif deneyimlerini pozitif deneyimlerine kıyasla paylaşmakta daha istekli olduğu da bilinmektedir (Singh, 1988; Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer ve Vohs, 2001).

Üçüncü parti şikayetleri olarak da tanımlanan, tüketicilerin negatif duygularını medya, tüketici kurumları ve ajansları, yasal bazı tüketici dernekleri gibi belirli organizasyonlarla paylaşmaları, tüketicinin marka nefreti yaşadığı firmanın ceza almasını sağlamak veya yaşadığı probleme çözüm aramakla ilgili olduğu bilinmektedir (Singh, 1988).

Literatürde ikiye ayrılan tüketicinin şikayet etme davranışı kişisel ve kamusal şikayetler olarak sınıflandırılmıştır. (Nyer ve Gopinath, 2005; Christodoulides, Jevons ve Bonhomme, 2012; Presi, Saridakis ve Hartmans, 2014). Kişisel şikayetler tüketicinin bir marka ile ilgili arkadaşlarına ailesine ya da yakın çevresindekilere negatif yaptığı yorumlar paylaşımlar iken, kamusal şikayetler bu negatif yorum ve paylaşımları bloglarda, web sitelerinde ve/veya sosyal medya ortamlarında paylaşmasıdır (Zeithaml, Berry ve Parasuraman, 1996).

Kişisel ve kamusal şikayetler çalışmamızda ayrı ayrı değişkenler olarak değil, özellikle marka nefreti gibi marka ile yaşanan negatif ilişkilerde, önemli bir çıktı olan negatif wom başlığı altında tek bir değişken olarak incelenecektir (Ruiz-Mafe, Aldaz Manzano, Veloutsou, 2015; Zarantonello vd., 2016; Hegner vd., 2017).

- H₂: Marka nefreti ile negatif ağızdan ağıza iletişim kurma (NWOM) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Marka Öcü (Brand Retaliation)

Marka öcü, marka nefretinin en güçlü çıktılarından biridir. Bu tarz çıktılar, tüketiciler marka ile ilgili aktif ve direkt olarak harekete geçmek istediklerinde oluşmaktadır (Sampedro, 2017, s: 27). Grégoire ve arkadaşları (2010)

marka öcünü marka nefretinin bir çıktısı olarak tanımlamakta ve Sternberg (2003) ise marka nefretinin öç alma güdüsünden beslendiğini ifade etmektedir.

Grégoire ve arkadaşları (2010) tüketicilerin, markaların onlara yaşattıkları zarar karşısında, markalardan öç almak için, onları cezalandırmak ve bilinçli bir şekilde zarar vermek istediklerinden bahsetmektedir.

- H3: Marka nefreti ile marka öcü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Telafi Stratejileri

Tüketicilerde bağışlama meydana geldiğinde, nefret ettiği markaya karşı hissettikleri negatif düşünceler, hisler ve davranışlar azabilmektedir (McCullough ve diğerleri, 2000; Worthington, 2005) ve tüketiciler daha az negatif WOM yayma eğiliminde olmaktadır (Tsarenko ve Tojib, 2011).

Pazarlamada tüketicinin bağışlaması, kendisine sunulan telafi stratejileri ile mümkündür. Telafi stratejileri firmaların ürün veya hizmetleri ile ilgili tüketicilerine yaşattıkları bazı eksikler, hatalar ya da sekteler söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır (Gronroos, 2000; Johnston ve Mehra, 2002). Telafi stratejileri genellikle özür dileme (apology), tazmin etme (compensation) veya kendini ifade edebilme (voice) şeklinde şekillenmektedir (Hui ve Au, 2001). Yaşanılan sıkıntı karşısında bunlardan herhangi birinin uygulanması tüketicinin negatif duygularını ortadan kaldırmaktadır (Bitner, Booms ve Tetreault, 1990).

Tazmin Etme: Tazmin etme, uygun ve en çok kullanılan bir telafi stratejisi olarak literatürde yerini almaktadır (Hoffman, Kelley ve Chung, 2003, Inyang, 2015, Baruönü Latif ve Uslu, 2019). Tazmin etme stratejisi, firmaların bir tazmin çeşidi olarak ekonomik bazı çözüm yollarına başvurusudur (Smith ve diğerleri, 1999). Bu strateji genellikle alışveriş ortamında bir taraf diğer taraf karşısında eşit olmayan bir şekilde haksızlığa uğratılırsa veya incitilirse ortaya çıkmaktadır (Walster, Berscheid ve Walster, 1973). Ekonomik tazmin, tüketicinin ürün veya hizmete ödediği bedelin bir kısmını ya da tamamını geri ödemek olabileceği gibi sonraki satın almaları için ekstra bir indirim ya da ek bir ürün hediye etmek de olabilir (Hui ve Au, 2001). Firmaların müşterilerine uygun bir tazmin teklif etmesi müşterilerine gösterdikleri bir

saygı olarak algılanmakta (Conlon ve Murray, 1996) ve oluşabilecek kayıpların engellenmesi için bir teşebbüs olarak görülmektedir. (Walster vd. 1973; Tax Brown ve Chandrashekar, 1998; Gelbrich, Gathke ve Gregoire, 2013, Baruönü Latif ve Uslu, 2019). Yapılan araştırmalar finansal tazminin tüketicilerin bağlılığını desteklediğini göstermektedir (Vazques- Casielles, Iglesias ve Varela-Neira, 2012, Hsu vd., 2017).

- H₄: Marka nefreti ile marka reddi arasındaki ilişkide tazmin etme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.
- H₅: Marka nefreti ile negatif ağızdan ağıza iletişim kurma (NWOM) arasındaki ilişkide tazmin etme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.
- H₆: Marka nefreti ile marka öcü arasındaki ilişkide tazmin etme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.

Özür Dileme: Özür dileme telafi stratejisi ile firmalar sorumluluğu kabul etmekte ve samimi pişmanlıklarını tüketicisine iletmektedirler (Conlon ve Murray, 1996; Blodgett Granbois ve Walters, 1993; Casidy ve Shin, 2015). Barlow ve Moller'a göre özür dileme, firmanın yaşanan negatif bir durum karşısında özrünü dile getirmesidir (Barlow ve Moller, 1996). Telafi stratejilerinden özür dileme, özellikle hizmet hatalarında tüketicinin deneyimlediği negatif olayları bertaraf etmek için, firmaların tüketiciyle nazik bir iletişim kurması, tüketicisine kibarlık ve nezaket göstermesi ve onlarla ilgilenip, onlara empati göstermesidir (Hart, Heskett ve Sasser, 1990; Kelly, Hoffman ve Davis, 1993; Smith, Bolton ve Wagner, 1999, Baruonu Latif ve Uslu, 2019).

- H₇: Marka nefreti ile marka reddi arasındaki ilişkide özür dileme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.
- H₈: Marka nefreti ile negatif ağızdan ağıza iletişim kurma (NWOM) arasındaki ilişkide özür dileme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.
- H₉: Marka nefreti ile marka öcü arasındaki ilişkide özür dileme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.

Kendini ifade edebilme: Kendini ifade edebilme (voice) müşterinin suçlu olarak gördüğü firmaya kendisini ifade edebilmesidir (Hui ve Au, 2001). Goodwin ve Ross kendini ifade edebilmenin hem fonksiyonel hem de değer yaratan faydası olduğundan bahsetmektedir (Goodwin ve Ross, 1992). Aldığı

ürün veya hizmet bağlamında sorun yaşayan tüketicilerin firmalar tarafından dinlenmesi telafi stratejisi anlamında tüketicinin yaşadığı negatif duyguları azaltmaktadır (Walker, 2018). Bu süreçte firmalar müşterilerine hiç müdahale etmeden onları kesintisiz dinlemeleri gerekmektedir (Cottle, 1990). Bu durum kişilerin yaşadığı stres etkilerini azaltıp, duygusal dengesini yeniden geri kazanmalarına neden olmaktadır. Benett'in yaptığı bir araştırmaya göre, yaşadıkları sıkıntıyı dile getirmesine müsaade edilen müşterilerin %82'sinin (Üstelik sadece %12'sinin şikâyeti ile mükemmel bir şekilde ilgilenildiğini ve %18'inin de oldukça iyi ilgilenildiğini ifade etmesine rağmen) firmadan yine aynı miktarda satın alma gerçekleştirdiği görülmektedir (Benett, 1997).

- H₁₀: Marka nefreti ile marka reddi arasındaki ilişkide kendini ifade edebilme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.
- H₁₁: Marka nefreti ile negatif ağızdan ağıza iletişim kurma (NWOM) arasındaki ilişkide kendini ifade edebilme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.
- H₁₂: Marka nefreti ile marka öcü arasındaki ilişkide kendini ifade edebilme telafi stratejisinin düzenleyici etkisi vardır.

Araştırma

Araştırmanın amacı ve önemi

Ulusal ve uluslararası pazarlama literatürüne bakıldığında marka aşkı konusunun sıklıkla çalışılan popüler bir konu olduğu bununla birlikte marka nefreti konusunun ise daha bakir kaldığı ve pek ele alınmadığı görülmektedir. Araştırmanın amacı marka nefreti kavramının olası sonuçlarını literatür ışığında incelemek ve bu ilişkide firmaların güdebileceği telafi süreçlerinin aracı etkisini ölçümlemektir. Araştırmanın teorik önemi telafi stratejileri bağlamında konunun ilk kez ele alınması olması ile birlikte, pratik önemi ise pazarlama profesyonellerine marka nefreti kavramının tüketicide yarattığı olası sonuçları göstermek ve bu negatif çıktıları yönetebilmek anlamında aktif ve/veya marka nefreti yaratmamak bağlamında proaktif stratejiler geliştirmenin önemine vurgu yapmaktır.

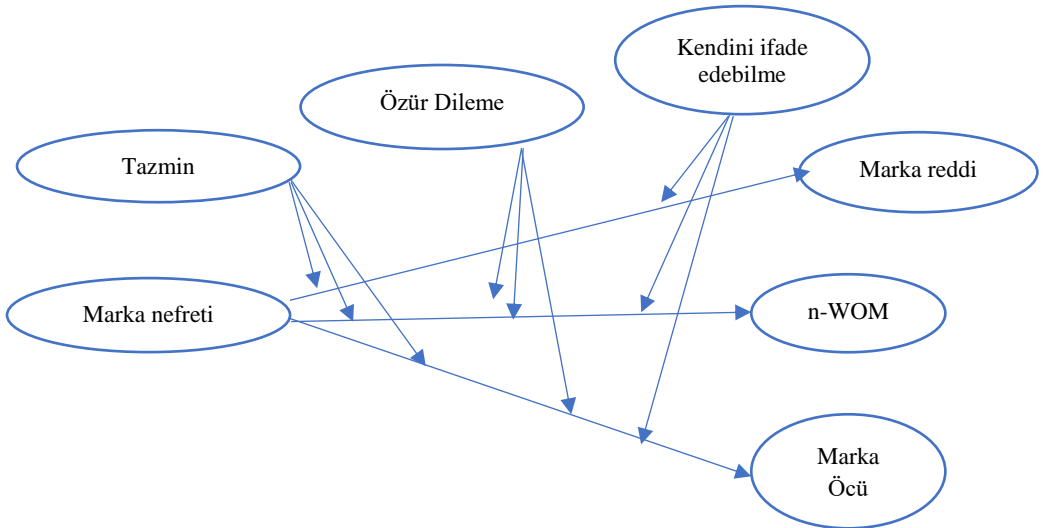
Araştırma Metodolojisi

Araştırma kantitatif tanımsal bir araştırma olup, araştırmada bütçe ve zaman kısıtı nedeniyle tesadüfi olmayan bir örnekleme metodu olan kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak online anket tercih edilmiş olup, eksik verilerin ve uç değerlerin ayıklanma aşamasından sonra toplam 213 adet anket veri analizine tabi tutulmuştur. Anketler İstanbul ilinde toplanmıştır. Çalışmanın ana kütesini bir markayla negatif bir deneyim yaşamış ve o markaya karşı nefret duygusu geliştirmiş tüketiciler oluşturmaktadır. İlgili tüketicilerin toplam sayısını bilmek imkansız olduğundan örneklem büyüklüğü hesaplamalarında, araştırma modeli ve hipotezleri doğrultusunda kullanılacak veri analizlerinin yapılabilmesi için gerekli olan eşik koşulların üzerinde veri toplanmasına dikkat edilmiştir. Pallant'a göre (2013), çoklu regresyon analizine tabi tutulacak verinin örneklem büyüklüğü hesaplanmasında, genellenebilirlik sorunu yaşamamak için $N > 50 + 8m$ formülü kullanılmaktadır. Formülde N değeri, örneklem büyüklüğünü, m değeri ise bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu formüle göre dört bağımsız değişkene sahip olan araştırma modelinde örneklem büyüklüğünün ($N > 50 + 8m = N > 50 + 32 = 82$) sekseniki katılımcıdan fazla olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte çalışmada veri analizinde kullanılan Doğrulayıcı Faktör Analizi, Geçerlilik Analizi ve Yol Analizleri ölçümleri için kullanılan Yapısal Eşitlik Modellemesi yönteminde de Hoelter's Index'e göre örneklem büyüklüğü mutlaka 200'ün üzerinde olmalıdır (Byrne, 2010). Çalışmada ilgili eşik değerlerin üzerinde toplam 213 adet veri toplanmış ve analize tabi tutulmuştur.

Çalışmada anket formu beş farklı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yarayan cinsiyet, yaş, gelir grubu, eğitim, medeni durum ve meslek sorularını içermektedir. Diğer bölümlerde ise sırasıyla marka nefreti, marka reddi, negatif ağızdan ağıza iletişim (nWOM) ve marka öcü ile ilgili sorular sıralanmaktadır. Marka nefreti, ölçeği Lee ve arkadaşlarının (2009) çalışmasından beş soru şeklinde adapte edilmiştir. Modelin çıktı değişkenleri olan marka reddi, negatif ağızdan ağıza iletişim (nWOM) ve marka öcü ise Romani ve arkadaşlarının (2012) ve Thomson ve arkadaşlarının (2012) çalışmalarından adapte edilmiştir. Marka reddi ölçeği üç sorudan, negatif ağızdan ağıza iletişim (nWOM) ölçeği ve marka

öcü ölçeği ise dörter sorudan oluşmaktadır. Üç farklı boyuttan oluşan (Tazmin etme, kendini ifade etme ve özür dileme) telafi ölçeği ise Walker'ın 2018 yılında yaptığı çalışmasından elde edilmiştir. Ölçeğin tazmin boyutu üç, kendini ifade etme boyutu beş, özür dileme boyutu ise üç sorudan oluşmaktadır. Veri 5'li likert tipi ölçek aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın verileri SPSS 19 ve Amos 22 veri analizi programları kullanılarak analize tabi tutulmuş olup, veriler üzerine Açıklayıcı Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analizi, Yapısal Eşitlik Yol Analizi ve aracı değişken (Moderation) analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın modeli aşağıdaki gibidir.

Şekil 2. Marka nefreti ve olası sonuçları üzerinde işletme telafi süreçlerinin düzenleyici etkisi

Bulgular

Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan toplam 213 kişinin katılımcıların 131'i (%61,5) kadın, 82 ise erkektir (%38,5). Genel olarak genç ve orta yaş grubuna sahip olan katılımcıların 82'si (%38,5) 26-34 yaş aralığında olup, 67'si (%31,5) 35-44 yaş aralığındadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu 85 kişi ile (%39,9) özel sektör çalışanı olup, özel sektör çalışanlarını sırasıyla, 45 çalışmayan (%21,1), 33 kamu

çalışanı (%15,5), 25 serbest meslek sahibi (%11,7) , 16 öğrenci (%7,5) ve 9 emekli (%4,2) olan katılımcı grupları izlemektedir. Katılımcıların 128'i evli, 85'i bekar olup, ağırlıklı olarak üniversite (84 kişi, %39,4) ve lise mezunu (60 kişi, %28,2) kişilerden oluşmaktadır. Gelir grupları incelendiğinde katılımcılardan 68 kişinin en yüksek yüzde ile (%31,9) 3.501-5000 TL gelir grubuna ait olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde	Değişkenler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet			Eğitim Durumu		
Kadın	131	61,5	İlköğretim	4	1,9
Erkek	82	38,5	Lise	60	28,2
Yaş aralığı			Ön lisans	20	9,4
18 yaş ve altı	1	0,5	Lisans	84	39,4
19-25	37	17,4	Lisansüstü	45	21,1
26-34	82	38,5	Hane Geliri		
35-44	67	31,5	2020 TL ve altı	8	3,8
45 yaş ve üstü	26	12,2	2021-3500 TL	57	26,8
Meslek			3501 TL- 5000 TL	68	31,9
Öğrenci	16	7,5	5001-7000 TL	44	20,7
Özel Sektör	85	39,9	7001 TL ve üstü	36	16,9
Kamu çalışanı	33	15,5	Total	213	100
Serbest Meslek	25	11,7			
Emekli	9	4,2			
İşsiz/Çalışmıyor	45	21,1			
Medeni Durum					
Evli	128	60,1			
Bekar	85	39,9			

Varsayımlar

Veri analizi öncesinde verinin tamamının uç değer ve eksik değer kontrolleri gerçekleştirilmiş ve veri ileri analiz teknikleri uygulayabilmek anlamında hazır hale getirilmiştir. Veriye parametrik testler uygulayabilmek için verinin normal dağılım göstermesi gerekmektedir (Sipahi ve diğerleri, 2010). Değişkenlerin maksimum ve minimum çarpıklık değerlerine bakılmış ve tüm verinin çarpıklık değerlerinin -1,116 ile 0,692 aralığında, basıklık değerlerinin ise, -1,122 ile 0,919 aralığında dağıldığı görülmüştür. Değişkenlerin çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinin genel olarak 10 değerinin altında olması, verinin kısmen normal dağıldığı anlamına gelmektedir

(Kleine, 2011). Araştırma modelinin diğer bir varsayımı, veriye çoklu regresyon analizi uygulanabilmesinin ön koşulu olan verinin çoklu bağıntı problemi yaşayıp yaşamadığının kontrol edilmesidir. Araştırmadaki tüm bağımsız değişkenlerin Tolerans değerleri 0,1'un üzerinde, VIF değeri de 10'un altındadır (Tablo 2). Bu değerler bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığını ve veriye çoklu regresyon uygulanabileceğini göstermektedir.

Tablo 2. Bağımsız Değişkenlerin Çoklu Bağıntı Analizi

	Tolerans	VIF
Marka nefreti	0,975	1,025
Tazmin	0,516	1,94
Özür dileme	0,539	1,855
Kendini ifade etme	0,572	1,748
Bağımlı değişkenler: Marka reddi, NWOM, Marka Öcü		

Faktör Analizi Sonuçları

Veriye ilk olarak açıklayıcı (AFA) sonrasında da doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi ile toplanan verinin literatürün uygun gördüğü şekilde faktör yüklerinin altında toplanıp toplanmadığı kontrol edilmiş, daha sonra da verinin geçerlilik ölçütlerinin kontrolü için veriye doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)

Veriye uygulanan Açıklayıcı Faktör Analizinde metot olarak maksimum olabilirlik yöntemi tercih edilmiş, rotasyon metodu olarak ise Promax yöntemi kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarının değerlendirilmesinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,60'ın üzerinde olması (KMO, Kaiser, 1970), Bartlett's Test of Sphericity'nin ise .95 anlamlılık düzeyinde anlamlı olması gerekmektedir (Bartlett's, 1970). Yapılan analizlere göre ilgili koşullar sağlanmaktadır. Analizin KMO değeri 0.858, anlamlılık değeri ise 0.00 bulunmuştur (Tablo 3). Hattie'ye göre (1985), faktör analizinde boyutları belirlerken, değişkenlerin birbiri ile olan ilişkilerinin %70'in üstünde olması, hiçbir

faktörün altında tek değişken olmaması, faktör yüklerinin ise 0,50' nin üzerinde olması ve bir değişkenin birden çok faktör arasında yakın değer alması gerekmektedir.

Yapılan açıklayıcı faktör analizinde değişkenlerin ölçek maddeleri (marka nefreti, marka reddi, n-WOM, marka öcü) literatürün öngördüğü şekilde ilgili faktör yükleri altında toplanmış olup, yedi farklı faktör yükü oluşturmuşlardır. Ölçek soruları kendi faktör yükleri altında toplandığı için ölçeklerle ilgili yeni bir isimlendirme yapılmamıştır. Tüm faktör yükleri 0,50'nin üzerinde değer almış olup, faktörlerin açıklayıcılık oranı %74,14'tir.

Tablo 3. Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenilirlik Sonuçları

Faktör	Sorular	Açıklanan Varyans Oranı	Faktör Yükleri	Cronbach Alpha	KMO	P (anlamlılık)
nWOM	NWOM3	40,52	0,894	0,908	0,858	0,000
	NWOM2		0,887			
	NWOM1		0,876			
	NWOM4		0,844			
Marka nefreti	Markanefreti 5	16,28	0,904	0,863		
	Markanefreti 4		0,837			
	Markanefreti 2		0,772			
	Markanefreti 3		0,76			
	Markanefreti 1		0,677			
Marka Öcü	Markaöcü2	9,8	0,884	0,863		
	Markaöcü 3		0,848			
	Markaöcü 1		0,812			
	Markaöcü 4		0,81			
Marka Reddi	Markareddi3	7,4	0,925	0,885		
	Markareddi1		0,857			
	Markareddi2		0,846			

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Promax with Kaiser Normalization.

Doğrulatory Faktör Analizi (DFA) ve Geçerlilik Analizleri

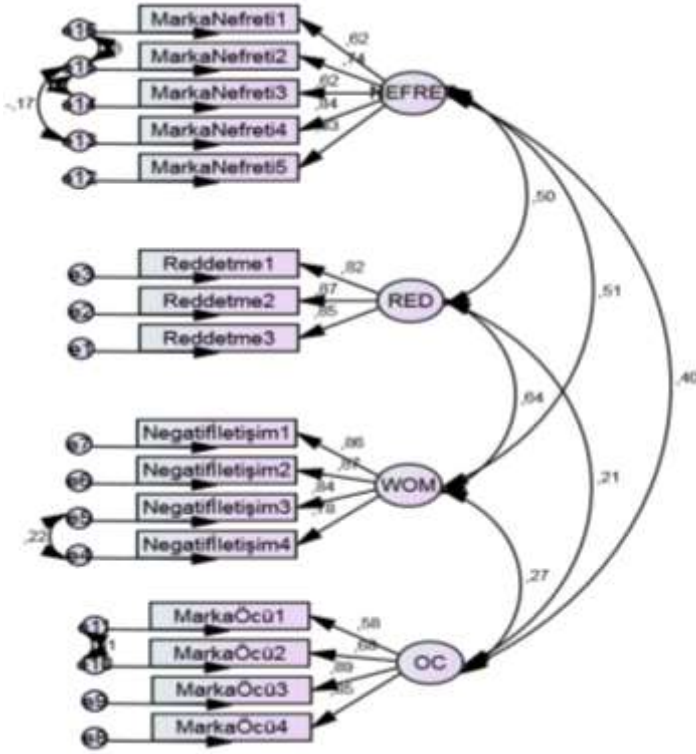
Çalışmada ölçeklerin geçerliliğini test etmek için yakınsama ve ayırım geçerliliği analizlerinden yararlanılmıştır. Yakınsak geçerliliği için değişkenlere ait standart regresyon ağırlıklarının ve ortalama açıklanan varyans (AVE) değerlerinin 0,50'nin üzerinde, yapı güvenilirliği değerlerinin (CR) ise, 0,70'in üzerinde olması gerekmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Tablo 4'te görüldüğü üzere araştırma ölçeğinde yer alan tüm değişkenlerin yapı güvenilirliği

değerleri (CR) 0.70 değerinin üzerindedir. Yine aynı şekilde ortalama açıklanan varyans değerleri (AVE) de 0.50'nin üzerindedir. Dolayısıyla tüm değişkenler için yakınsaklık geçerliliği kriterleri sağlanmaktadır (Hair ve diğerleri, 2010).

Modelin ayırım geçerliliğinin ölçümünde Fornell ve Larcker (1981)'in önerdiği bir faktöre ait ortalama açıklanan varyans değerinin (AVE) karekokuğunun, bu faktörün diğer faktörlerle olan korelasyon değerinden büyük olması ve MSV değerinin AVE değerinden küçük olması yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre modeldeki boyutların ayırı yapılar olduğu ve ayırım geçerliliğinin sağlandığı söylenebilir.

Tablo 4. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	CR	AVE	MSV
WOM	0,905	0,704	0,403
NEFRET	0,854	0,544	0,259
RED	0,834	0,716	0,403
WOM	0,905	0,704	0,403
OC	0,84	0,574	0,161

Şekil 3. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarına göre, ölçeklerin geçerlilik sonuçları eşik değerlerin üstünde çıkmıştır. Analiz esnasında uyum iyiliği skorlarında daha iyi sonuçlar elde edebilmek için, aynı örtük terimlerin altındaki kovaryanslar (marka nefreti ölçeğinde e13-14, e13-15, e 15-16, negatif ağızdan ağıza ölçeğinde e4-5, marka öcü ölçeğinde ise e10-11) birbirine bağlanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi model uyum indislerine göre; marka nefreti, marka reddi, negatif ağızdan ağıza iletişim ve marka öcü değişkenlerinin faktör yapısının ve model uyum değerlerinin oldukça iyi sonuçlar verdiği görülmektedir. Tablo 5'teki model uyum değerlerine bakıldığında, CMIN/DF (χ^2/sd), CFI, PCLOSE değerlerinin iyi, diğer değerlerin ise kabul edilebilir seviyede olduğu görülmektedir (Hu ve Bentler, 1999). Bu bulgular ölçek maddelerinin ilgili boyutlara kabul edilebilir bir uyum göstererek yüklediği şeklinde yorumlanabilmektedir.

Tablo 5. Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndisleri Tablosu

Ölçüm	Eşik değerler	Elde edilen değerler
χ^2/sd (CMIN/sd)	<3 iyi; <5 kabul edilebilir	2,015
Anlamlılık değeri (p value)	>0,05	0,00
CFI	>0,95 iyi; >0,90 geleneksel, >0,80 kabul edilebilir	0,956
RMR	<0,09	0,04
RMSEA	<0,05 iyi; 0,05- 0,10 orta; >0,10 kötü	0,069
PCLOSE	>0,05	0,16

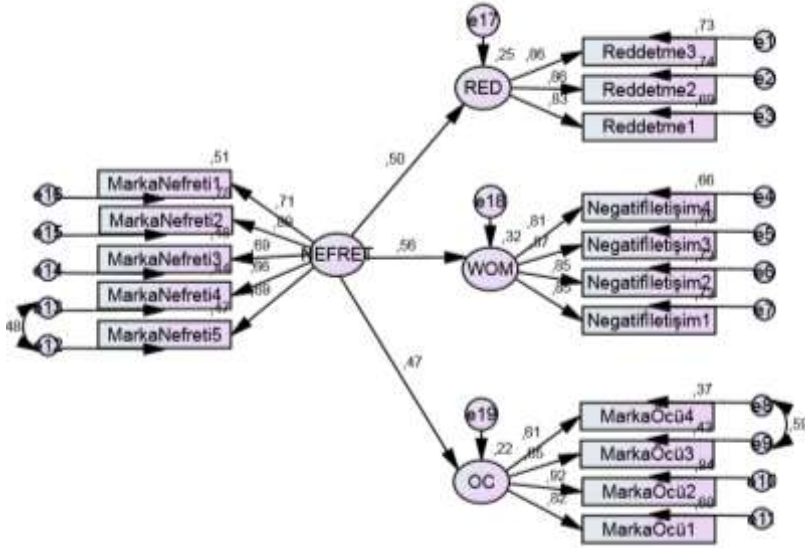
Hipotez Testleri

Araştırma hipotezleri IBM AMOS 24 Programı kullanılarak test edilmiştir. Yapılan yol analizi sonuçlarına göre; marka nefretinin olası sonuçları olarak marka reddi, negatif ağızdan ağıza iletişim ve marka öcü ile ilişkilendirildiği araştırma modelinde, modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve modelin uyum indeks değerlerinin kabul edilen eşik değerlerin üzerinde olduğu görülmektedir. Analiz neticesinde elde edilen uyum indeks değerleri Tablo 6'da paylaşılmaktadır (X^2/sd (CMIN/sd) = 2,538; CFI= 0,929; RMR=0,04; RMSEA= 0,08)

Tablo 6. Yapısal Modele ait Uyum İyiliği Değerleri

Ölçüm	Eşik değerler	Elde edilen değerler
X^2/sd (CMIN/sd)	<3 iyi; <5 kabul edilebilir	2,538
Anlamlılık değeri (p value)	>0,05	0
CFI	>0,95 iyi; >0,90 geleneksel, >0,80 kabul edilebilir	0,929
RMR	<0,09	0,04
RMSEA	<0,05 iyi; 0,05- 0,10 orta; >0,10 kötü	0,08
PCLOSE	>0,05	0

Ölçme modelinin doğrulanmasından sonra örtük değişkenli yapısal model üzerinden araştırma hipotezlerinin geriye kalanları test edilmiştir. Ölçme ve yapısal modele ilişkin analiz değerleri Şekil 3 ve Tablo 8'de gösterilmektedir.

Şekil 4. Araştırma modeline Standardize Yol Diyagram

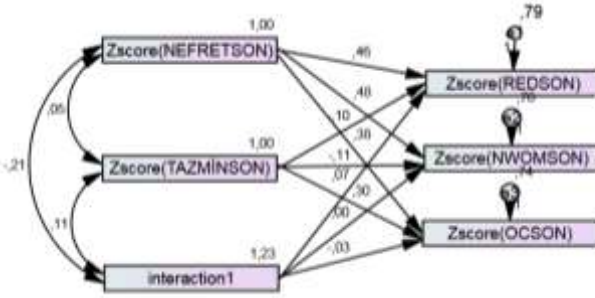
Analiz sonuçlarına göre, marka nefretinin markayı reddetme ($\beta=0,626$; $p<0,01$), negatif ağızdan ağıza iletişim ($\beta=0,680$; $p<0,01$) ve marka öcü ($\beta=0,499$; $p<0,01$), üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda H_1 , H_2 ve H_3 hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 8. Araştırma modelinin Regresyon Analizi Sonuçları

			Estimate	S.E.	C.R.	P
RED	<--	NEFRET	0,626	0,101	6,175	***
WOM	<--	NEFRET	0,68	0,1	6,774	***
OC	<--	NEFRET	0,499	0,096	5,186	***
Reddetme2	<--	RED	0,951	0,065	14,561	***
Reddetme1	<--	RED	0,876	0,062	14,06	***
Negatifİletişim3	<--	WOM	0,998	0,069	14,559	***
Negatifİletişim2	<--	WOM	1,052	0,074	14,249	***
Negatifİletişim1	<--	WOM	1,028	0,072	14,276	***
MarkaÖcü3	<--	OC	1,044	0,085	12,29	***
MarkaÖcü2	<--	OC	1,41	0,152	9,27	***
MarkaÖcü1	<--	OC	1,177	0,128	9,176	***
MarkaNefreti4	<--	NEFRET	0,988	0,081	12,216	***
MarkaNefreti3	<--	NEFRET	1,064	0,118	9,042	***
MarkaNefreti2	<--	NEFRET	1,282	0,118	10,895	***
MarkaNefreti1	<--	NEFRET	1,096	0,118	9,305	***

Araştırma modelinde düzenleyici (moderatör) etkiyi ölçümlemek için Yapısal Eşitlik modellemesinde düzenleyici etki analizi gerçekleştirilmiştir. Analize geçmeden, ilk olarak çoklu bağıntı problemi yaşamamak adına tüm değişkenler standardize edilmiştir (z score). Standardize edilen bağımsız değişkenler ile aracı değişkenin (moderatör) çarpılmasıyla etkileşimsel (interaction) değişkenler oluşturulmuş ve analiz yapılarak etkileşimsel etki değişkeninin sonuç değişkeni (bağımlı değişken) üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığı test edilmiştir (Gürbüz, 2019, s, 138).

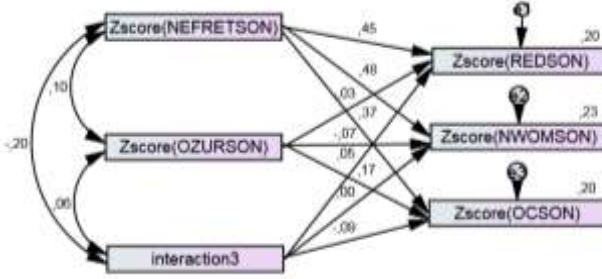

Şekil 5. Marka Nefreti ile Marka Reddi, Negatif Ağızdan Ağıza İletişim ve Marka Öcü arasında Tazmin telafi yönteminin düzenleyici rolüne ait Standardize Yol Diyagramı

Tablo 9’ daki regresyon katsayılarına göre modeldeki özellikle aracı etkiyi ölçümleme yarayan etkileşimsel değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre tazmin ve marka nefretinin çarpılmasıyla oluşan etkileşimsel değişkenin, marka reddine ($\beta=0,06$; $p=0,217$), negatif ağızdan ağıza iletişime ($\beta=0,00$; $p=0,981$) ve marka öcüne giderken ($\beta=-0,03$; $p=0,566$) ilgili değerleri aldığı ve değişkenin modele katkısının istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H_4 , H_5 , H_6 hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 9. Tazmin aracı değişkeni Modeline İlişkin Regresyon Ağırlıkları Sonuçları

			Estimate	S.E.	C.R.	p
ZREDSON	<--	ZNEFRETSON	0,46	0,062	7,372	***
ZREDSON	<--	ZTAZMİNSON	-0,102	0,062	-1,659	0,097
ZREDSON	<--	interaction1	0,069	0,056	1,234	0,217
ZNWOMSON	<--	ZNEFRETSON	0,482	0,061	7,883	***
ZOCSON	<--	ZNEFRETSON	0,385	0,061	6,343	***
ZNWOMSON	<--	ZTAZMİNSON	-0,108	0,06	-1,782	0,075
ZOCSON	<--	ZTAZMİNSON	0,296	0,06	4,951	***
ZNWOMSON	<--	interaction1	0,001	0,055	0,023	0,981
ZOCSON	<--	interaction1	-0,031	0,055	-0,574	0,566

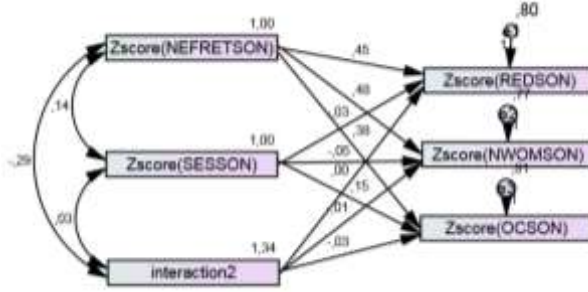

Şekil 6. Marka Nefreti ile Marka Reddi, Negatif Ağızdan Ağıza İletişim ve Marka Öcü arasında Özür dileme telafi yönteminin düzenleyici rolüne ait Standardize Yol Diyagramı

Tablo 10'daki regresyon katsayılarına göre modeldeki özellikle aracı etkiyi ölçümleye yarayan etkileşimsel değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre özür dileme ve marka nefretinin çarpılmasıyla oluşan etkileşimsel değişkenin, marka reddine ($\beta=0,04$; $p=0,427$), negatif ağızdan ağıza iletişime ($\beta=-0,02$; $p=0,964$) ve marka öcüne giderken ($\beta=0,07$; $p=0,165$) ilgili değerleri aldığı ve değişkenin modele katkısının istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H₇, H₈, H₉ hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 10. Özür Dileme Aracı değişkeni Modeline İlişkin Regresyon Ağırlıkları Sonuçları

			Estimate	S.E.	C.R.	P
ZREDSON	<--	ZNEFRETSON	0,453	0,063	7,174	***
ZREDSON	<--	ZOZURSON	-0,034	0,062	-0,541	0,588
ZREDSON	<--	interaction3	0,044	0,055	0,794	0,427
ZNWOMSON	<--	ZNEFRETSON	0,483	0,062	7,821	***
ZOCSON	<--	ZNEFRETSON	0,373	0,063	5,909	***
ZNWOMSON	<--	ZOZURSON	-0,073	0,061	-1,206	0,228
ZOCSON	<--	ZOZURSON	0,169	0,062	2,726	0,006
ZNWOMSON	<--	interaction3	-0,002	0,054	-0,045	0,964
ZOCSON	<--	interaction3	-0,076	0,055	-1,387	0,165

Şekil 7. Marka Nefreti ile Marka Reddi, Negatif Ağızdan Ağıza İletişim ve Marka Öcü arasında Kendini İfade Etme Telafi yönteminin düzenleyici rolüne ait Standardize Yol Diyagramı

Tablo 11'deki regresyon katsayılarına göre modeldeki özellikle aracı etkiyi ölçümleye yarayan etkileşimsel değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre kendini ifade etme ve marka nefretinin çarpılmasıyla oluşan etkileşimsel değişkenin, marka reddine ($\beta=0,00$; $p=0,959$), negatif ağızdan ağıza iletişime ($\beta=-0,01$; $p=0,836$) ve marka öcüne giderken ($\beta=0,02$; $p=0,621$) ilgili değerleri aldığı ve değişkenin modele katkısının istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H_{10} , H_{11} , H_{12} hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 11. Kendini İfade Etme Aracı Değişkeni Modeline İlişkin Regresyon Ağırlıkları Sonuçları

			Estimate	S.E.	C.R.	P
ZREDSON	<---	ZNEFRETSON	0,445	0,064	6,917	***
ZREDSON	<---	ZSESSON	-0,031	0,062	-0,5	0,617
ZREDSON	<---	interaction2	0,003	0,055	0,052	0,959
ZNWOMSON	<---	ZNEFRETSON	0,481	0,063	7,644	***
ZOCSON	<---	ZNEFRETSON	0,378	0,065	5,835	***
ZNWOMSON	<---	ZSESSON	-0,055	0,061	-0,897	0,37
ZOCSON	<---	ZSESSON	0,146	0,063	2,326	0,02
ZNWOMSON	<---	interaction2	-0,011	0,054	-0,208	0,836
ZOCSON	<---	interaction2	-0,027	0,055	-0,494	0,621

Sonuç

Günümüzde marka aşkı gerek akademik gerekse de pratik iş dünyasında tansiyonu yüksek bir konu olarak üst sıralarda yerini korusa da marka aşkı-

nın zıddı olan marka nefreti de tüketicilerin belirli ürün gruplarına ve markalarına karşı yaşadığı negatif bir durum olarak pazarlama teorisyenleri ve pratisyenlerinin dikkat kesildiği yeni dönem konu başlıklarından biridir.

Çalışmamızda literatür ışığında marka nefretinin olası sonuçları gözlemlenmiştir. Araştırma bulgularına göre tükettiği marka ile nefret boyutuna gelmiş negatif bir ilişki yaşayan tüketicilerde, markayı reddetme, marka ile ilgili etrafındaki kişilere negatif yönde iletişim yapma (nWOM) ve markanın ürün ve/veya hizmetlerine karşı bilinçli bir şekilde zarar verme eğilimi olarak adlandırılan markadan öç alma durumlarının geliştiği görülmüştür. Bulgulara göre marka nefreti yaşayan tüketiciler, ilk sırada marka ile ilgili negatif iletişim (nWOM) yapmakta, negatif iletişimi de markayı reddetme ve markadan öç alma gibi eylemlerin takip ettiği görülmektedir. Bununla beraber literatürde yapılan araştırmalar tüketicilerde bağışlama söz konusu olduğunda, nefret ettiği markaya karşı hissettikleri negatif düşünceler, hisler ve davranışların azalabileceği (McCullough ve diğerleri, 2000; Worthington, 2005) ve tüketicilerin daha az negatif WOM yapma eğiliminde olabilecekleri yönündedir (Tsarenko ve Tojib, 2011). Dolayısıyla araştırmamızda işletmeler tarafından verilebilecek bazı telafi stratejilerinin marka nefreti ile olası sonuçları arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkisi olup olamayacağı araştırılmıştır. Araştırmamızın sonuçları; tazmin, özür dileme ve kendini ifade etme telafi stratejilerinin marka nefreti ve olası sonuçları arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkisinin olmadığı yönündedir. Buradan hareketle tüketicinin nefret boyutunda bir ilişki yaşadığı markadan, ne türlü bir telafi hizmeti alırsa alsın, kuvvetli bir negatif duygu olan nefretin süreçte hakim geldiği ve müşteriyi eski tutumuna döndüremediği yönündedir. Dolayısıyla işletmelerin proaktif bir yaklaşımla tüketicisiyle satın alma öncesi, sırası ve sonrasında yaşayabileceği her türlü problemi minimuma indirmesi ve hatta yaşanmaması için maksimum çaba sarf edecek şekilde davranması öncelikli bir yaklaşım olarak önem arz etmektedir. Pek çok akademisyenin de belirttiği gibi nefret kavramı durağan ve uzun dönemli bir duygudur (Ben-Ze'ev, 2000; Rempel ve Burris, 2005; Royzman, 2004; Weingarten, 2006). Bir kere yaşanması durumunda mevcut müşterinin kaybedilmesi, uzun süre geri kazanılamaması ve ilgili müşterinin şikayet yoluyla mutsuzluğunu çevresindekilerle paylaşması gibi nedenlerden ötürü, işletmeyi hem kısa hem de uzun vadede finansal (satış kaybı) ve finansal olmayan (marka değeri kaybı) değer kaybına uğratacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Moderation Effect of Recovery Strategies on the Relationship Between Brand Hate and Its Possible Outcomes

*

Müge Örs – Melis Kaytaç Yiğit
İstanbul Aydın University, Avrasya University

The concept of brand hate was brought to the marketing literature by Grégoire et al. (2009) for the first time and the authors defined brand hate as a form of desire for revenge or desire for avoidance. In the marketing literature, studies that can be associated with brand hate are generally grouped under three main headings. The first one, is the studies that deal with the negative relationships between the consumer and the brand (Fournier ve Alvarez, 2013; Park, Eisingerich ve Park, 2013). The second is the studies on anti-brand communities, which often reveal the view that consumers gathering in line with the negative feelings they have with the brand and share their negative experiences with other consumers and even set a common action plan (Hollenbeck ve Zinkhan, 2010; Krishnamurthy ve Küçük, 2009). The third one is the studies that involve the service errors that occur as a result of the negative experiences of the consumers with the service providers, especially in service marketing (Grégoire, Tripp ve Legoux, 2009; Johnson, Matear ve Thomson, 2011).

In researches on brand hate, brand hate is classified as passive brand hate (brand rejection, brand switching) and active brand hate (negative word of mouth communication and brand revenge) (Hegner, Fetscherin ve Delzen, 2017). In our study, both active and passive brand hate results are examined in terms of recovery strategies.

Brand rejection occurs when consumers consciously choose to stay away from a brand or reject it (Grégoire vd., 2009; Lee vd., 2009, Park vd., 2013; Zarantonello, Romani, Grappi ve Bagozzi, 2016). Lee et al. (2009) stated the main reasons for consumers' experience in brand rejection and/or avoidance as the negative experiences of consumers with products and services, the

identity mismatches with the brand, the benefit-cost deficit and the ethical and ideological mismatch that consumers live with the product /brand.

Negative WOM is defined as the consumer sharing the negative experiences of the product or services with their environment. It is also known that consumers are willing to share their negative experiences compared to her positive experiences (Singh, 1988; Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer ve Vohs, 2001).

Brand retaliation is one of the strongest outcomes of brand hate. Grégoire et al. (2010) define brand retaliation as an output of brand hate and Sternberg (2003) states that brand hate is fed by the revenge. Grégoire et al. (2010) mention that consumers want to punish and deliberately harm hated brands in order to take a revenge.

Consumer forgiveness is possible with the recovery strategies offered to them by the companies. Recovery strategies emerge when there are some deficiencies, errors or inconvenient situations that companies experience with their consumers regarding its products or services (Gronroos, 2000; Johnston ve Mehra, 2002). Recovery strategies are generally shaped as apology, compensation and voice (Hui ve Au, 2001).

The aim of the study is to examine the possible outcomes of brand hate in the light of literature and measuring the mediating effect of recovery strategies. The theoretical significance of the research is being a first time study that the subject has been addressed in the context of recovery strategies. The practical importance of the research is aiming to show the marketing professionals the possible results of the brand hate and emphasizing the importance of developing proactive strategies in the context of not creating brand hate.

The study is a quantitative descriptive study and it is reached to 213 consumers who had hate relationship with brands. Convenient sampling method was used and the data obtained were subjected to data analysis such as Explanatory, Confirmatory Factor Analysis and Path Analysis using statistical package programmes of SPSS 19 and AMOS 23.

The findings of the study indicate that consumers who have a brand hate are showing respectively negative word of mouth, brand rejection and brand retaliation. In addition, it is revealed that recovery strategies (apology, compensation and voice) put forward by companies can not decreasing the relationship between brand hate and brand rejection, retaliation or negative communication behaviors of consumers (nWOM). From this point of view, it is

seen that no matter what kind of compensation service the consumer receives from the hated brand prevails in the process (as hate is the strongest negative emotion) and is unable to return the consumers to their former attitude. Therefore, it is crucial as a priority developing a proactive approach for companies to minimize any problems that they may be experienced before, during and /or after purchasing with their consumers and even act in maximum effort to avoid them. As it is observed, if the brand hate is experienced once, due to reasons such as the loss of the existing customer, not being regained for a long time and customer complaints blocking new potential customers gain, the company will lose financial (loss of sales) and non-financial (loss of brand value) value both in the short and long term.

Kaynakça / References

- Alba, J.W. ve Lutz, R.J. (2013). Broadening (and narrowing) the scope of brand relationships. *Journal of Consumer Psychology*, 23(2), 265-268.
- Albert, N., Merunka, D., ve Valette-Florence, P. (2008). When consumers love their brands. Exploring the concept and its dimensions. *Journal of Business Research*, 61(10), 1062– 1075.
- Bagozzi, R. Ve Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16, 74-94.
- Barlow, J. ve Moller, C. (1996). *A complaint is a gift: Using customer feedback as a strategic tool*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Baruönü Latif F. Ö and Uslu A. (2019). Building e-loyalty for e-retailers: role of justice perception and consumer forgiveness. *Middle East J. Management*, 6(3), 298-317
- Batra R, Ahuvia A. ve Bagozzi R (2012) Brand love. *Journal of Marketing*, 76(2) 1-16.
- Baumeister, R., Bratslavsky, E., Finkenauer, C. and Vohs, K. (2001). Bad is stronger than good. *Review of General Psychology*, 5, 323-370.
- Ben-Ze'ev, A. (2000). *The subtlety of emotions*. Cambridge: MA: MIT Press. [http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=S0rkL_UnlcC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Ben-Ze%E2%80%99ev,+A.+\(2000\).+The+subtlety+of+emotions.+Cambridge,+MA:+MIT+Press.&ots=mebM0zLvIK&sig=i7-St2Ab-JNjG1wxu_r8EiUHSf2c#v=onepage&q=Ben-Ze%E2%80%99ev%2CCambridge%2CMA%3AMIT+Press.&f=false](http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=S0rkL_UnlcC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Ben-Ze%E2%80%99ev,+A.+(2000).+The+subtlety+of+emotions.+Cambridge,+MA:+MIT+Press.&ots=mebM0zLvIK&sig=i7-St2Ab-JNjG1wxu_r8EiUHSf2c#v=onepage&q=Ben-Ze%E2%80%99ev%2CCambridge%2CMA%3AMIT+Press.&f=false) adresinden erişilmiştir.

- Bennett, R. (1997). Anger, catharsis, and purchasing behavior following aggressive customer complaints. *Journal of Consumer Marketing*, 14(2), 156–172.
- Bitner, M. J., Booms, B. H. ve Tetreault, M. S. (1990). The service encounter: Unfavorable incidents. *Journal of Marketing*, 54, 71–84.
- Blodgett, J. G., Granbois, D. H. ve Walters, R. G. (1993). The effects of perceived justice on complainants' negative word-of-mouth behavior and repatronage intentions. *Journal of Retailing*, 69(4), 399–428.
- Breivik, E. Ve Thorbjørnsen, H. (2008). Consumer brand relationships: an investigation of two alternative models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 36(4), 443–472.
- Bryson, D., Atwal, G. ve Hultén, P. (2013). Towards the conceptualisation of the antecedents of extreme negative affect towards luxury brands. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 16, 393–405.
- Carroll, B. ve Ahuvia, A. (2006). Some antecedents and outcomes of brand love. *Marketing Letters*, 17, 79–89.
- Casidy, R. and Shin, H. (2015). The effects of harm directions and service recovery strategies on customer forgiveness and negative word-of-mouth intentions. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 27, 103–112.
- Cherrier, H. (2009). Anti-consumption discourses and consumer-resistant identities. *Journal of Business Research*, 62, 181–190.
- Christodoulides, G., Jevons, C. ve Bonhomme, J. (2012). Memo to marketers: quantitative evidence for change. *Journal of Advertising Research*, 52(1), 53–64.
- Conlon, D. E. ve Murray, N. M. (1996). Customer perceptions of corporate responses to product complaints: The role of explanations. *Academy of Management Journal*, 39(4), 1040–1056.
- Cottle, D. (1990). *Client-centred service*. Chichester: Wiley.
- Cromie, J. ve Ewing, M. (2009). The rejection of brand hegemony. *Journal of Business Research*, 62, 218–230.
- Dalli, D., Romani, S. ve Gistri, G. (2006). Brand dislike: Representing the negative side of consumer preferences. *Advances in Consumer Research*, 33, 87–95.
- Dessart, L., Morgan-Thomas, A. ve Veloutsou, C. (2016). What drives anti-brand community behaviours: an examination of online hate of technology brands. Obal, M.W., Krey, N. ve Bushardt, C. (Eds), *Let's Get Engaged! Crossing the Threshold of Marketing's Engagement Era* içinde (s.473–477), Springer International Publishing,
- Fehr, B. ve Russell, J. (1984). Concept of emotion viewed from a prototype perspective. *Journal of Experimental Psychology*, 113, 464–486.

- Fetscherin, M. ve Heinrich, D. (2014). Consumer Brand Relationships Landscape. *Journal of Brand Management*, 21(5), 366-371.
- Fournier, S. ve Alvarez, C. (2013). Relating badly to brands. *Journal of Consumer Psychology*, 23(2), 253-264.
- Gelbrich, K., Gathke, J. ve Gregoire, Y. (2013). How much compensation should a firm offer for a flawed service? An examination of the nonlinear effects of compensation on satisfaction. *Journal of Service Research*, 18(1), 107-123.
- Goodwin, C., ve Ross, I. (1992). Consumer responses to service failure: Influence of pro- cedural and interactional fairness perceptions. *Journal of Business Research*, 25(2), 149-163.
- Grégoire, Y., Laufer, D. ve Tripp, T. (2010). A comprehensive model of customer direct and indirect revenge: understanding the effects of perceived greed and customer power. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 38,738-758.
- Grégoire, Y., Tripp, T. ve Legoux, R. (2009). When customer love turns into lasting hate: the effects of relationship strength and time on customer revenge and avoidance. *Journal of Marketing*, 73,18-32.
- Gronroos, C. (2000). *Service management and strategy: Marketing the moments of truth in service competition* (2nd ed.). Lexington, MA: Lexington Books.
- Gürbüz, Sait, (2019), *AMOS ile yapısal eşitlik modellemesi, temel ilkeler ve uygulamalı analizler*, Ankara:Seçkin Yayınevi,
- Hair, Jr., Anderson, J. F., Tatham R. E. ve Black, W. C. (2010), *Multivariate data analysis*. 5th ed. New Jersey: Prentice Hall
- Harrison-Walker, L. J. (2019). The critical role of customer forgiveness in successful service recovery, *Journal of Business Research*, 95, 376-391
- Hart, C. W., Heskett, J. L. ve Sasser, W. E. (1990). The profitable art of service recovery. *Harvard Business Review*. 68(July/August), 148-156
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to declines in firms, organizations, and States*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hoffman, K. D., Kelley, S. W. ve Chung, B. C. (2003). A CIT investigation of service scape failures and associated recovery strategies. *Journal of Services Marketing*, 17(4), 322-340.
- Hogg, M. (1998). Anti-constellations: exploring the impact of negation on consumption. *Journal of Marketing Management*, 14, 133-158.
- Hollenbeck, C.R. ve Zinkhan, G.M. (2010). Anti-brand communities, negotiation of brand meaning, and the learning process: the case of Wal-Mart. *Consumption, Markets and Culture*,13(3), 325-345.

- Hsu, C.L., Yu, L.C. ve Chang, K.C. (2017). Exploring the effects of online customer reviews, regulatory focus, and product type on purchase intention: perceived justice as a moderator. *Computers In Human Behavior*, 69, 335–346.
- Hu, L. T., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- Hui, M. K. ve Au, K. (2001). Justice perceptions of complaint-handling: A cross-cultural comparison between PRC and Canadian customers. *Journal of Business Research*, 52, 161–173.
- Inyang, A. E. (2015). The buffering effects of salesperson service behaviors on customer loyalty after service failure and recovery. *Journal of Managerial Issues*, 27(1-4).
- Iyer, R. ve Muncy, J. (2009). Purpose and object of anti-consumption. *Journal of Business Research*, 62(2), 160-168.
- Johnson, A.R., Matear, M. ve Thomson, M. (2011). A coal in the heart: self-relevance as a post-exit predictor of consumer anti-brand actions. *Journal of Consumer Research*, 38(1), 108-125.
- Johnston, R. R. ve Mehra, S. (2002). Best practice complaint management. *Academy of Management Executive*, 16(4), 145–154.
- Kelly, S. W., Hoffman, D. ve Davis, M. A. (1993). A typology of retail failures and recoveries. *Journal of Retailing*, 69(4), 429–452.
- Khan, M. ve Lee, M. (2014). Prepurchase determinants of brand avoidance: the moderating role of country-of-origin familiarity. *Journal of Global Marketing*, 27, 329-343
- Krishnamurthy, S. ve Kucuk, S.U. (2009). Anti-branding on the internet. *Journal of Business Research*, 62(11), 1119-1126.
- Kucuk, S.U. (2008). Negative double jeopardy: the role of anti-brand sites on the internet. *Journal of Brand Management*, 15, 209-222.
- Laros, F. J. M. ve Steenkamp, J. E. M. (2005). Emotions in consumer behavior: A hierarchical approach. *Journal of Business Research*, 58(10), 1437–1445
- Lee, M. S. W., Motion, J. ve Conroy, D. (2009). Anti-consumption and brand avoidance. *Journal of Business Research*, 62(2), 169–180.
- Liao, S., Chou, C. Y. ve Lin, T., (2015). Adverse behavioral and relational consequences of service innovation failure. *Journal of Business Research*, 68(4), 834-839.

- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Jr., Brown, S. W. ve Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586–1603.
- Middle East J. Management, (2019). *Building e-loyalty for e-retailers: role of justice perception and consumer forgiveness*. Vol. 6, No. 3
- Monga, A. (2002). Brand as a relationship partner: gender differences in perspectives. *Advances in Consumer Research*, 29 (1), 36-41.
- Nenycz-Thiel, M. ve Romaniuk, J. (2011). The nature and incidence of private label rejection. *Australasian Marketing Journal*, 19, 93-99.
- Nyer, P. ve Gopinath, M. (2005). Effects of complaining versus negative word of mouth on subsequent changes in satisfaction: the role of public commitment. *Psychology & Marketing*, 22, 937-953.
- Oliva, T., Oliver, R. ve MacMillan, I. (1992). A catastrophe model for developing service satisfaction strategies. *The Journal of Marketing*, 56(July), 83–95.
- Park, C., Eisingerich, A. ve Park, J. (2013). Attachment– aversion (AA) model of customer–brand relationships. *Journal of Consumer Psychology*, 23, 229-248.
- Presi, C., Saridakis, C. ve Hartmans, S. (2014). User-generated content behaviour of the dissatisfied service customer, *European Journal of Marketing*, 48 Nos, 9(10), 1600-1625
- Rempel, J. K. ve Burris, C. T. (2005). Let me count the ways: An integrative theory of love and hate. *Personal Relationships*, 12(2), 297–313.
- Rindell, A., Strandvik, T. ve Wilén, K. (2014). Ethical consumers’ brand avoidance. *Journal of Product and Brand Management*, 23,114-120.
- Romani, S., Grappi, S.ve Dalli, D. (2012). Emotions that drive consumers away from brands: measuring negative emotions toward brands and their behavioral effects. *International Journal of Research in Marketing*, 29, 55-67.
- Romani, S., Sadeh, H. ve Dalli, D. (2009). When the brand is bad, I’m mad! An exploration of negative emotions to brands. *Advances in Consumer Research*, 36, 494-501.
- Royzman, E. B., McCauley, C. ve Rozin, P. (2005). From Plato to Putnam: Four Ways to Think About Hate. R. J. Sternberg (Ed.), *The psychology of hate* içinde (s.3–35). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10930-001>

- Ruiz-Mafe, C., Aldas-Manzano, J. ve Veloutsou, C. (2015). Understanding and Managing Negative eWom: The role of trust, dissatisfaction and negative brand relationships. *10th Global Brand Conference*, Turku, Finland, 27-29 Apr 2015, (Unpublished)
- Hegner, S. M., Fetscherin, M. ve van Delzen, M., (2017). Determinants and outcomes of brand hate. *Journal of Product & Brand Management*, 26 (1), 13-25
- Sampedro, A. (2017). *Brand hate and brand forgiveness: A dynamic analysis*. Honors Program Theses, Rollins College Rollins Scholarship Online, <https://scholarship.rollins.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1053&context=honors> adresinden erişilmiştir.
- Sandıklı, O. ve Ekici, A. (2009). Politically motivated brand rejection. *Journal of Business Research*, 62, 208-217.
- Sarkar, A. ve Sreejesh, S. (2014). Examination of the roles played by brand love and jealousy in shaping customer engagement. *Journal of Product & Brand Management*, 23, 12-22
- Shaver, P., Schwartz, J., Kirson, D. ve O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1061-1086.
- Singh, J. (1988). Consumer complaint intentions and behavior: definitional and taxonomical issues. *Journal of Marketing*, 52, 93-107.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E.S., Çinko, M. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri Analizi*. 3. Baskı, İstanbul:Beta yayınları.
- Smith, A. K., Bolton, R. N. ve Wagner, J. (1999). A model of customer satisfaction with service encounters involving failure and recovery. *Journal of Marketing Research*, 36 (August), 356–372.
- Sternberg, R. J. (2003). A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide. *Review of General Psychology*, 7, 299-328.
- Sternberg, R.J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93(2), 119-135.
- Tax, S. S., Brown, S. W. ve Chandrashekar, M. (1998). Customer evaluations of service complaint experiences: Implications for relationship marketing. *Journal of Marketing*, 62(2), 60–76.
- Thomson, M., Whelan, J. ve Johnson, A. (2012). Why brands should fear fearful consumers: how attachment style predicts retaliation. *Journal of Consumer Psychology*, 22, 289-298.

- Tsarenko, Y. ve Tojib, D. (2011). A transactional model of forgiveness in the service failure context. *Journal of Services Marketing*, 25(5), 381–392.
- Vazques-Casielles, R., Iglesias, V. ve Varela-Neira, C. (2012). Service recovery, satisfaction, and behavioral intentions: Analysis of compensation and social comparison communication strategies. *The Service Industries Journal*, 32(1), 83–103.
- Walster, E., Berscheid, E. ve Walster, G. W. (1973). New directions in equity research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25(2), 151–176.
- Weingarten, K. (2006). On hating to hate. *Family process*, 45(3), 277–88.
- Wolter, J.S., Brach, S., Cronin, J.J. ve Bonn, M. (2016). Symbolic drivers of consumer–brand identification and disidentification. *Journal of Business Research*, 69(2), 785–793
- Worthington, E. L., Jr. (2005). *Handbook of forgiveness*. New York: Brunner-Routledge Press.
- Yuksel, U. ve Mryteza, V. (2009). An evaluation of strategic responses to consumer boycott. *Journal of Business Research*, 62, 248–259.
- Zarantonello, L., Romani, S., Grappi, S. ve Bagozzi, R. (2016). Brand hate. *Journal of Product & Brand Management*, 25(1), 11–25.
- Zeithaml, V., Berry, L. ve Parasuraman, A. (1996). The behavioral consequences of service quality. *Journal of Marketing*, 60, 31–46.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Örs, M. ve Kaytaç Yiğit, M. (2020). Marka nefreti ve olası sonuçları üzerinde işletme telafi süreçlerinin düzenleyici etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4101–4133. DOI: 10.26466/opus.676294

İngilizce Öğretmenlerinin Bilgisayar Destekli DynEd İngilizce Öğretim Yazılımı Hakkındaki Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.670073

*

Bayram Gökbulut*

* Dr. Öğretim Üyesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Zonguldak/Türkiye

E-Posta: bayramgokbulut@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7218-5900](https://orcid.org/0000-0002-7218-5900)

Öz

Teknolojinin etkisi ile globalleşen dünyada insanlara bir yabancı dil bilmesi yetmemekte, birden fazla yabancı dil öğrenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin ortak dili ve evrensel bir dil haline gelmiş İngilizce, herkes tarafından bilinmesi gereken bir dil haline gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı İngilizce dil eğitimine destek olması amacıyla DynEd programını ortaokul ve liselerde uygulamaktadır. Yapılan bu çalışma ile 2008 yılından beri uygulanan DynEd İngilizce dil eğitim yazılımının faydaları ya da uygulamada yaşanan sorunların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 6 ortaokul ve 6 lisede görev yapan toplam 12 İngilizce öğretmeni ile nitel bir çalışma yürütülmüştür. Yüz yüze görüşme ile gerçekleştirilen çalışmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Öğretmenler, DynEd uygulamalarında teknolojik alt yapı eksikliklerinin bulunduğunu, akıllı telefon uygulamalarında işletim sisteminden kaynaklı sorunlar nedeniyle bazı telefonlara yüklenemene problemlerinin yaşadığını dile getirmişlerdir. Öğretmenler, İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunların çözümünde DynEd'in tek başına çözüm olamayacağı, sadece dil eğitimine destek olabileceği görüşünü belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce dil eğitimi, bilgisayar destekli eğitim, öğretmen ve öğrenci teknolojik yeterlilikleri,

Opinions of English Teachers on Computer Based DynEd English Curriculum

*

Abstract

With the influence of technology, it is not enough for people to know a foreign language in a globalized world. As a result of this, people need to learn more than one foreign language. English has become a common language of technology and has become a universal language, a language that everyone should know. The Ministry of National Education is implementing the DynEd program in schools to support English language education in secondary and high schools. The aim of this study is to reveal the benefits of DynEd English language education software that has been implemented since 2008 or the problems in practice. For this purpose, a qualitative study was conducted with 12 English teachers working in 6 secondary and 6 high schools. Data were collected through a semi-structured interview form. Content analysis method was used for data analysis. The teachers stated that there are deficiencies in technological infrastructure in DynEd applications and that there are problems in smartphone applications that cannot be installed on some phones due to operating system problems. The teachers stated that DynEd cannot be the sole solution for the problems in English language education, but can only support language education.

Keywords: *English language training, computer-based training, students and teachers technological competences*

Giriş

Teknoloji ve internetin çok hızlı geliştiği günümüzde eğitim bilimciler, bilgisayar yazılım şirketleri Bilgi İletişim Teknolojilerinden (BİT) yabancı dil eğitiminde etkili kullanılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Teknoloji çağında internetin sağladığı imkânlar ile ülkeler arasında sınırlar kalkmakta, buralarda yaşayanlar için iletişim bir zorunluluk haline dönüşmektedir. Bu ülkeler arasındaki iletişimde teknoloji dili olması ve yaygın kullanımı nedeniyle İngilizce tercih edilmektedir. Dünyada pek çok ülke öğrencilerine İngilizce öğretebilmek amacıyla ilkokuldan itibaren İngilizceyi müfredatlarına dahil etmişlerdir. Ancak İngilizcenin öğretilmesi müfredata dahil olma ile aynı hızda gerçekleşmemiş, öğretimde birtakım zorluklar yaşanmıştır (Enever and Moon, 2009). Yaşanan zorlukların bir kısmı bütün ülkeler için ortak iken, bazıları da yerel ve bölgesel farklılıklardan kaynaklanmıştır. Örneğin Japonya'da İngilizce eğitimi okullar ve yerel yönetimlere bırakılırken, Kore'de merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu eğitim politikaları ve dil eğitimine erişim imkânlarındaki farklılıklar eğitim düzeylerinde de farklılaşmasına neden olmaktadır (Butler, 2009).

Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) öğrencileri geleceğe hazırlamak, 21.yüzyıl becerileri ile donatmak ve dijital çağa hazırlamak amacıyla 2017 yılında İngilizce dersini ilkokul 2. sınıftan başlamak kaydıyla ilk ve ortaöğretimin bütün kademelerinde zorunlu ders kapsamına almıştır (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2017). Müfredatta yapılan bu değişiklikle birlikte MEB 2023 vizyon belgesinde yabancı dil öğretmenlerinin genel ve özel alan yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla uluslararası programlara katılmalarına fırsat yaratılacağı belirtilmiştir (MEB, 2017a).

MEB tarafından yıllardır yabancı dil eğitiminin iyileştirilmesine yönelik girişimler ve eğitim politikaları uygulanmasına rağmen, yabancı dil öğreniminde önemli sorunlar ile karşılaşmaktadır (İşler ve Günbayı, 2017). Bu sorunlardan bir tanesi öğretmenlerin gramer odaklı eğitim uygulamasından kaynaklanmaktadır. Gramer odaklı eğitimde, öğrencilerin sözel olarak kendilerini ifade edememekte ve yabancı dil öğrenmeye karşı olumsuz tutum sergilemelerine neden olmaktadır. (Kırkıç, 2019). Türk Eğitim Derneği tarafından 1983 yılında düzenlenen Orta Öğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Sorunları başlıklı çalışmada o dönemlerde de dil öğretimi ile ilgili

benzer sorunlar olarak kalabalık sınıfların olması, derslerde Türkçe konuşulması, öğrencilerin motivasyon eksiklikleri gösterilmekte, bunların çözümü için ise İngilizce derslerinin filmler, slaytlar ve kasetlerle desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (TED, 1983). Dil eğitiminde yaşanan problemler eğitimcileri yeni arayışlara iterek bilişsel düzeyden sosyo-bilişsel düzeye itmiş, farklı dil becerilerini (dinleme, okuma, yazma, konuşma) teknoloji destekli entegrasyona yöneltmiştir (Tafazoli ve Golshan, 2014).

Ülkemizde yabancı dil eğitiminde başarıya ulaşılması için farklı yöntemlerin uygulanması ve İngilizce eğitimlerin bilişim teknolojileri ile desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Kozikoğlu, 2013). Yabancı dil eğitiminde dil laboratuvarlarında teknoloji destekli eğitimler verilmektedir (Lee, 2000; Meena, 1997). Yabancı dil sınıflarına yeni teknolojilerin entegrasyonu, dil eğitiminde yaşanan problemlerin çözümüne katkı sağlayabilir (Tafazoli ve Golshan, 2014). Bilgisayarlar şekil, ses, grafik vb. görsel ve işitsel öğelerle destekli yazılımlarla öğrencilerin motivasyonlarını artırarak bireysel öğrenmelerine katkı sağlayabilir (Kaplan, Öztürk, Altaylı ve Ertör, 2013). Öğrenciler okul haricinde bilgisayarlar ile saatlerce vakit geçirebilmekte, bunda da bilgisayarların sağlamış olduğu içsel motivasyon etkili olmaktadır (Baek, 2008). Bilgisayarlar uygulamalarda öğrenciye fırsat eşitliği, etkileşim ve tek bir kaynağa bağımlı kalmadan evrensel bir bakış getirmesi gibi sebeplerle (Lee, 2000) eğitimde daha çok tercih edilir hale getirmektedir.

DynEd (Dynamic and Education-Dinamik ve Eğitim) yazılımı MEB tarafından ilk olarak 2008-2009 Eğitim-Öğretim yılında ilköğretim kurumları 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında uygulamaya konulmuştur. Ortaöğretim kurumları 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarında ise 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında uygulanmıştır. DynEd Amerikan menşeli olup, DynEd International Inc. firmasının desteği, Oxford University Press, Longman, Prentice Hall, BBC ve Stanford University gibi eğitim kurumları ile Apple, IBM, SONY, and NEC gibi teknoloji firmalarının katkısı ile uzman eğitimciler, bilgisayar programcıları ile oluşturulmuş 13 milyondan fazla aktif kullanıcısı olan bir yazılımdır (<https://gaziantep.meb.gov.tr>, 2019). DynEd dil eğitimcileri, bilgisayar yazılımcıları, nörologlar ve sanatçıların ekip çalışması ile oluşturulmuş çoklu ortam yabancı dil eğitimi programı olarak bilinmektedir. DynEd nöro-bilimsel yöntemlerle bilginin hafızada kalmasını destekleyen dil eğitimini bilgisayar ortamına taşıyan ve gerçek hayat benzeri uygulamalarla bireylerin kendi kendilerine İngi-

lize öğrenmelerini sağlayan bir eğitim yazılımıdır. DynEd yazılımı ile öğrenciler dinleme, konuşma ve yazma etkinlikleri yapabilmektedir. Öğrenciler programı hem okulda hem de evlerinde kullanabilmekte, öğretmenler öğrencileri bütün aşamalarında izleyebilmektedir. Yazılımın, öğrencinin kendi dil seviyesine uygun düzeyde çalışabilmesi için başlangıçta seviye sınavı yapmaktadır (MEB, 2017b).

Yabancı dil eğitiminde yaşanan bu problemlerin çözümüne yönelik eğitim politikalarında değişiklikler yapılmasına rağmen hala problemler yaşanmaktadır (İşler ve Günbayı, 2017). MEB dil eğitiminde yaşanan problemlerin çözümüne destek olması amacıyla DynEd İngilizce öğretim yazılımı ve BDE uygulamasını ortaöğretim kurumlarında zorunlu hale getirmiştir. Ancak uygulamada birtakım problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemler arasında öğretmenlerin teknoloji tabanlı uygulamalara direnci, teknik ve teorik problemler, yazılım ve donanım, bakım onarım, personel eksikliği ile ekonomik maliyetler sayılabilir (Lee, 2000). Eğitim alanında uygulamaya konulan değişikliklerde öncelikle öğretmenlerin bu değişime inanması, teknoloji ve bilim alanındaki yeniliklerin farkında olması gereklidir (Baki, 2001; Kozikoğlu, 2013). Eğer öğretmenlerin yazılım ve donanımla ilgili teknolojik bilgisi yetersiz ise sınıflarında dijital materyal geliştirme ve kullanmada zorlanabilirler (Baki, 2001). Bilgisayarlar ve yazılımlar ne kadar basit olursa olsun, öğrencilerin bunları kullanmak için belli bir beceriye sahip olmaları gerekir (Gündüz, 2005). BDE'in başarılı bir şekilde uygulanabilmesinde öğrenci ve öğretmenlerin bilgisayar yazılımlarını kullanma becerileri önemli bir faktördür (Şengel, Öncü ve Göktalay, 2014). BDE kullanılan yazılımlar öğrenciler için geliştirilmesine rağmen, bu yazılımları öğrencilere öğretme ve eksikliklerini tespit etme becerisine sahip öğretmenlere ihtiyaç vardır. Öğretmen desteği olmadan bilgisayarlar ve yazılımları tek başına değildir (Gündüz, 2005).

DynEd ile ilgili ülkemizde yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde 2010 yılından itibaren dokuz yüksek lisans, bir doktora tez çalışmasının yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda, Uras (2018), DynEd'in öğrenci başarısını olumlu etkilediği, öğrencilerin İngilizce dersine karşı olumsuz görüşlere sahip olmalarına rağmen, DynEd yazılımına karşı olumlu görüş içerisinde olduklarını belirtmektedir. DynEd eğitim yazılımı, öğrencilerin gramer bilgisi, kelime bilgisi, okuma, dinleme ve akademik başarı ile bireysel öğrenmelerini olumlu etkilerken (Çakmak, 2012; Meri, 2011; Önal, 2015; Selçuk, 2016), konuşma ve yazma becerilerinde o kadar etkili olmamaktadır

(Çakmak, 2012). Öğrenciler yazılımin gerekliliği konusunda olumlu görüşe sahip olmalarına rağmen (Ucur, 2010), özyönetim, farkındalık, eleştirel, yansıma, kendini değerlendirme gibi özerklik becerilerini kazandırmada önemli bir fark yaratmamaktadır (Mete, 2010). Coşkun (2013) İngilizce öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun DynEd uygulaması sınıflarında kullanmadıklarını, kısmen olumlu görüş geliştirdikleri belirtmektedir. Öğretmenlerin olumsuz görüş bildirmesinde bilgisayar bilgilerinin yetersiz olduğuna dair genel bir kanaat olmasına rağmen, yapılan çalışmada bilgisayar bilgisinin öğretmenlerin DynEd'e karşı tutumları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını göstermiştir (Yiğit, 2010). Öğretmenlerin DynEd'i kullanmaktan kaçınmasına neden olan donanım eksikliği (bilgisayar, mikrofon, kulaklık, vb.), İnternet bağlantısı sorunu, yoğun müfredat, kalabalık sınıflar, yetersiz sunucular, teknik problemler ve yöneticilerin olumsuz tutumları yer almaktadır (Coşkun, 2013; Meri, 2011; Sarıcaoğlu, 2010; Yiğit, 2010).

MEB tarafından 2008 yılından beri uygulanmaya çalışılan DynEd İngilizce dil eğitim yazılımının sınıflarda kullanımında birtakım problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin tespitinde DynEd İngilizce eğitim yazılımını okullarda yürütmekte olan İngilizce öğretmenlerinin görüşleri önemli görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda ortaokul ve liselerde görev yapan İngilizce öğretmenleri ile yapılacak nitel bir çalışma konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olunmasını sağlayabilir. DynEd İngilizce dil eğitim yazılımının öğrencilerin İngilizce öğrenmelerine katkıları ya da yaşanan sorunlar hakkında öğretmen görüşleri alanyazına katkı sağlayabilir. Bu amaç doğrultusunda kamuya bağlı ortaokul ve liselerde görev yapan İngilizce öğretmenlerinden aşağıdaki sorulara cevaplar vermeleri istenmiştir.

- Okullarda uygulanan İngilizce dil eğitimini başarılı buluyor musunuz? Neden?
- Bilgisayar destekli DynEd İngilizce dil eğitim programı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- İngilizce dil eğitimine katkısı nedir?
- Uygulamada yaşanan problemler nelerdir?
- DynEd sınıf içerisinde daha aktif nasıl kullanılabilir?

Yöntem

Araştırmanın deseni

Araştırmada, ortaokul ve liselerde görev yapan İngilizce öğretmenlerinin DynEd İngilizce dil eğitim yazılımının yabancı dil eğitimine katkısı konusunda görüşleri alınmıştır. Araştırmada nitel yöntemlerden olgu bilim kullanılmıştır.

Olgu bilim, farkına vardığımız ancak konu hakkında derinlemesine fikir sahibi olmadığımız olgularla ilgilidir. Olgulara yaşadığımız dünyada deneyimler, algılar, yönelimler ve durumlar olarak çevremizde rastlayabiliriz. Veri kaynakları ise olguyu yansıtabilecek, yaşayan ya da dışı vurabilecek kişi ya da gruplardan oluşmakta olup, veriler görüşme yoluyla elde edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yapılan araştırmadaki olgu ya da olay, ortaokul ve liselerde görev yapan İngilizce öğretmenlerinin DynEd dil eğitim yazılımı hakkındaki görüşleridir.

Katılımcılar

Araştırmada olgu ve olayların keşfedilmesi ya da açıklanması için amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının amacı, görel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırma ortaokullarda 6 (ortaokul, imam hatip ortaokulu), liselerde (Anadolu lisesi, fen lisesi, meslek lisesi) 6 olmak üzere toplam 12 İngilizce öğretmeni ile yürütülmüştür. Farklı türde okulların seçimi ile maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde görüşme yapılan öğretmenlerin 2’si erkek, 10’u kadındır. Mesleki kıdemlerine bakıldığında kıdemi 6-10 yıl arasında olan öğretmen 1 iken, geriye kalan öğretmenlerin 11’i 11 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Bu öğretmenlerden 1’i doktora, 11’i lisans mezunudur. Bu öğretmenlerden 6’sı ortaokulda görevde yapmakta olup 6’sı ise lisede görev yapmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgileri

		N
Cinsiyet	Erkek	2
	Kadın	10
Kıdem	6-10 yıl	1
	11-15 yıl	2
	16-20 yıl	6
	21 ve üzeri	3
Eğitim Düzeyi	Lisans	11
	Doktora	1
Okul Türü	Ortaokul	5
	İmam Hatip Ortaokulu	1
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	3
	Anadolu Lisesi	2
	Fen Lisesi	1

Veri toplama araçları

Bu çalışmada, İngilizce öğretmenlerinin DynEd İngilizce dil öğretim yazılımının okullarda uygulanmasına ilişkin görüşlerinin detaylı bir şekilde ortaya konulması amacıyla yapılandırılmış görüşme formuyla veriler toplanmıştır.

Araştırmada görüşme formu kullanılarak katılımcılara önceden hazırlanan sorular yöneltilmiştir. Görüşme esnasında araştırmacı bu sorulara ek sorular sorarak konu hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olabilir, verileri hızlı analiz edebilir ve araştırmanın kapsamı ile karşılaştırma yapabilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Türnüklü, 2000; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Görüşme formu oluşturulurken DynEd ile ilgili yapılmış akademik çalışmalar ile BDE ve BİT'in eğitim ortamlarında kullanılmasına yönelik araştırmalar göz önünde bulundurulmuştur.

Görüşme formu oluşturulurken, İngilizce öğretmenliği alanında lisans derecesine sahip ve Türkiye'de bir devlet üniversitesinde eğitim bilimleri bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapan bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Görüşüne başvurulmuş öğretim üyesi, MEB'de öğretmenlik yapmış ve görev yaptığı süreler içerisinde DynEd ilçe koordinatörlüğü görevini yürütmüştür. Öğretmen görüşlerinin ayrıntılı bir biçimde elde edilebilmesi amacıyla, kapalı uçlu sorular yerine açık uçlu sorular tercih edilmiştir. Öğretmenlerin sorulara evet/hayır şeklinde kısa cevap vermeleri durumu göz önünde bulundurularak alternatif sorular hazırlanarak konu hakkında derinlemesine

bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Hazırlanan görüşme soruları ile araştırma öncesinde bir İngilizce öğretmeni ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama esnasında kayıt altına alınan görüşmeler eğitim bilimleri bölümünde görev yapmakta olan iki akademisyen tarafından analiz edildikten sonra analizler karşılaştırılarak uygunluğuna karar verilmiştir.

Görüşme soruları ve sonda sorular aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Ülkemizdeki yabancı dil eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce yabancı dil eğitiminde başarılı mıyız? Neden?
- DynEd dil eğitim programı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- DynEd uygulama sırasında yaşadığınız sorunlar nelerdir? Sorunlarınızı nasıl çözüyorsunuz?
- DynEd'in İngilizce öğretimine katkısı konusunda ne düşünüyorsunuz?
- DynEd mobil uygulaması hakkında ne düşünüyorsunuz?
- DynEd uygulamasının aktif kullanılması ve başarılı olunması için çözüm önerileriniz nedir?

Verilerin Toplanma Süreci

Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeyle toplanmıştır. Araştırmanın verileri 15-30 Haziran 2019 tarihleri arasında görüşmecilerin görev yaptıkları okullara gidilerek gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler en kısa 11 dakika, en uzun ise 35 dakika sürmüştür. Ortalama görüşme süresi 18 dakika olarak gerçekleşmiştir. Görüşme öncesi araştırmanın amacı hakkında öğretmenlere bilgi verilerek, görüşmenin kayıt altına alınabilmesi için onay alınmıştır. Araştırma soruları ayrı ayrı sorularak kendilerine cevap vermeleri için yeterli zaman tanınmıştır.

Verilerin Dökümü Ve Analizi

Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, içerik analiz tekniği ile analiz edilip, temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Veriler sayısallaştırılıp, araştırma bulguları yorumlanmıştır. İçerik analizinde veriler betimsel olarak fark edilmeyen kavram ve temaların keşfedilmesi sağlanır. Birbirine benzeyen veriler belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir, okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Veriler iki uzman tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Kodlar tema ve alt kategorilere ayrılmıştır. Uzmanlar tarafından belirlenen kodlar incelenerek görüş birliği ve görüş ayrılığı olan kodlar belirlenmiştir. Belirlenen bu kodlardan hareketle görüşler arasındaki uyum oranı belirlenmiştir. Bu oranın hesabında Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü kullanılmıştır [Güvenirlik Formülü: $\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}) \times 100$]. Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmelerinin sonucunda aralarındaki uyumun %90 ve üzeri olması güvenilirlik oranını sağlamış olur (Saban, 2008). Yapılan hesaplamada görüş birliğinin %90'ın üzerinde olduğu görülmüştür. Bu orana göre çalışmanın güvenilir olduğu söylenebilir.

Uzman tarafından temalar kontrol edilerek geçerliliği sağlanmıştır. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi aşamasında, belirlenen çerçeveye göre veriler düzenlenmiştir. Verilerin tanımlanması için, veriler anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmiştir. Bu arada önemsiz görülen veriler dışarıda bırakılmıştır. Düzenlenen veriler tanımlanırken, anlaşılır ve okunabilir olmasına dikkat edilmiştir. Bulgular yorumlanırken ise, bulgular ilişkilendirilmiş, neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklanmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Geçerlilik ve Güvenirlilik Sağlama Aşaması

Araştırma sonuçlarının geçerlilik ve güvenilirliği sağlama adına araştırma yoluyla gerçeğin doğru temsili, sonuçların uygulanması, tutarlılığı sağlama, nesnel ve yansız olma ölçütlerini kullanılmış olup (Yıldırım ve Şimşek, 2011) bunlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Geçerlilik ve güvenilirlik ile ilgili uygulamalar

Ölçüt	Kullanılan Yöntemler	
Geçerlilik	İnanırcılık	Uzman incelemesi Katılımcı teyidi
	Aktarılabirlik	Ayrıntılı betimleme Amaçlı örnekleme
Güvenirlilik	Tutarlık	Tutarlık incelemesi
	Teyit edilebilirlik	Teyit incelemesi

Araştırmada inandırcılığın sağlanabilmesi adına araştırmada elde edilen bütün veriler ve çalışmanın son hali bir uzman akademisyene gönderilerek

uzman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Başkale'e (2016) göre, sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Katılımcı teyidinin alınması için araştırma bulguları katılımcılara e-posta ile gönderilerek bulguların ifade etmeye çalıştıkları konularla örtüşüp örtüşmediğine dair görüşleri alınmıştır. Sonuçların aktarılabilirliğinin (transfer edilebilirlik) sağlanması adına bulgular kısmında katılımcıların görüşlerini aynen yansıtan doğrudan ifadeler yer verilmiştir. Örneklem seçiminde ise amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış olup, teknolojik alt yapısı iyi olan ve alt yapıyı orta düzeyde olan okulların İngilizce öğretmenleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ortaokullarda çalışmaya imam hatip ortaokulu dâhil edilmiştir. Liselerde ise farklı okul türleri (Anadolu, fen, meslek) ve öğrenci başarısı farklı düzeyde olan okullarda araştırma gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik için gerekli olan tutarlılığın sağlanması için görüşmeler kayıt altına alınmış olup, teyit incelemesi için dijital ortamda muhafaza edilmektedir. Nitel araştırmalarda ses kayıtlarının alınması, katılımcının görüşlerine ekleme yapılmadan olduğu gibi yazıya aktırılması güvenilirliği artırmaktadır. Verilerin eksiksiz ve yanlışsız kayıt edilmesinde birden fazla araştırmacının, veri kaynağını kullanması sonuçların güvenilirliğini artıracaktır (Büyüköztürk vd., 2012).

Bulgular

Yapılan araştırmada katılımcılardan elde edilen bilgiler iki başlık altında toplanmıştır. Birinci olarak ülkemizde dil eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri yer almıştır. İkinci olarak ise DynEd İngilizce eğitimi hakkında katılımcıların görüşleri yer almıştır.

İngilizce Dil Eğitiminde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

Araştırma katılımcılarından elde edilen verilerin analizi neticesinde İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunlar başlığı altında *Eğitim Sistemi, Donanım, Ders İçerikleri, Öğretmen ve Öğrenci Kaynaklı* sorunlar olmak üzere beş tema ve bu temalara ait kodlar belirlenmiş olup Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunlar

Kategori	Kodlar	f	
Eğitim Sistemi	Ders saatlerinin az olması	Ö1,Ö3, Ö5,Ö6,Ö10,Ö12	6
	Sınıf mevcutlarının fazla olması	Ö4,Ö10	2
	Hazırlık sınıfının olmaması	Ö3,Ö12	2
	Eğitim sistemi değişikliği	Ö7	1
	Üst düzey İngilizce öğretme çabası	Ö7	1
Donanım	Bilgisayar, dil laboratuvarı, projeksiyon, Akıllı tahta, kulaklık	Ö1,Ö5,Ö6,Ö8,Ö10	5
	Materyal eksikliği	Ö4	1
	Ders İçerikleri	Günlük hayatta kullanılmaması	Ö1,Ö2,Ö5,Ö10,Ö11,Ö12
İçerikleri	Dinleme uygulaması yetersiz	Ö5,Ö6,Ö12	3
	Konuşma uygulaması yetersiz	Ö5,Ö6,Ö9	3
	Telaffuz eğitiminin verilememesi	Ö5,Ö11	2
	Grammer ağırlıklı olması	Ö11	1
	Yazma uygulaması yetersiz	Ö5	1
	Meslek liselerine uygun olmaması	Ö4	1
	Öğretmen Kaynaklı	Öğretmenin almış olduğu eğitim	Ö10
Öğretmenin hizmetiçi eğitim ihtiyacı		Ö10	1
Teknolojiye karşı gösterdiği direnç		Ö10	1
Öğrenci Kaynaklı	Hazır bulunmuşluk düzeyi	Ö4,Ö8	2
	Öğrenci başarı düzeyi	Ö4	1

Tablo 3 incelendiğinde İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunların olarak öğretmenler *Eğitim Sistemi* kaynaklı olarak ilk sırada ders saatlerinin yetersiz olduğunu, sırasıyla sınıf mevcutlarının fazla olması, hazırlık sınıflarının bulunmaması, sistem değişiklikleri ve üst seviyede İngilizce öğretme çabası olarak görüş belirtmişlerdir. Ders saatinin fazla olması ile ilgili Ö5, "...3 saat çocuğa speaking mi öğreteceksin, writtining mi, listening mi hangisini yaptıracağsın? Bir de üstüne DnyEd isteniyor. Bu çocuğa 2 saat mi sadece sen müfredatı işleyeceksin? Sonrasında 1 saati de DynEd'e mi ayıracağsın?" şeklinde görüş bildirmiştir. Sınıf mevcutları ve zamanın yetersizliği ile ilgili olarak Ö10, "...sınıfta bunu çözmeye kalktığımız yaklaşık 36-37 öğrencimiz var, mümkün değil yani. Diğer kazanımları gerçekleştirmeye çalışırken DynEd'i aynı anda götüremiyorsunuz. Sınıf içi ders saatimiz bu noktada yeterli değil." demektedir.

Dil eğitiminde yaşanan sorunlar olarak öğretmenler teknolojik donanım (Bilgisayar, dil laboratuvarı, projeksiyon, akıllı tahta, kulaklık vb.) eksikliklerini görmektedir. Donanım eksiklikleri ile Ö1, "...bilgisayar laboratuvarında hoporlör, kulaklık yok, teknik destekte olmayınca bilgisayar laboratuvarını kullanamıyoruz" derken, Ö8 ise "...bizim okulumuzda akıllı tahtalarımız var, ancak internet alt

yapısı yok", Ö6 "...dil laboratuvarımız yok, tek bir bilgisayarımız var oda öğretmen masasında" şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir.

Dil eğitiminde yaşanan sorunları ders içerikleri bakımından değerlendiren öğretmenlerin 8'i dilin günlük hayatta kullanılmaması, dinleme, konuşma, yazma ve telaffuz uygulamalarının yetersiz, bir öğretmen bunlarla birlikte gramer ağırlıklı bir eğitim olduğunu belirtirken, bir öğretmen ise eğitim müfredatının meslek liselerine uygun olmadığı görüşünü dile getirmiştir. Ö1, "...biz dili yaşayıp kullanamıyoruz. Kullanamadığımız için de başarılı olamıyoruz." Ö2, "...böyle hayatın içinde ya da yabancı biriyle karşılaşınca onla iletişim kuramıyor. What is your name, How are you'dan öteye geçemiyorlar." Ö5, "...daha fazla pratiğe yönelik şeyler yapılması gerektiğine düşünüyorum ben, sadece gramer anlatımından ziyade speaking, listening, writhening bu alanlarda da çocuğu geliştirmek gerektiğini düşünüyorum." Ö9, "...şöyle bir gerçek var, öğretiyoruz ama konuşturamıyoruz." Ö11, "...İngilizce öğretmenin Türk olmaması gerektiğini düşünüyorum." Ö12, "...ders gibi değil, hayatının içine girmesi lazım çocuğun. Onu yaşaması, duyması, hissetmesi lazım."

Dil eğitiminde yaşanan sorunlar ile ilgili görüş bildiren bir öğretmen, öğretmenlerin lisans döneminde aldıkları eğitimin yetersiz olduğunu, teknoloji destekli eğitime karşı direnç gösterdiklerini ve bu konuda hizmetiçi eğitime ihtiyaçları olduğunu, Ö10 "...öğretmen arkadaşların aldığı eğitimden kaynaklanıyor belki. Çok daha interaktif eğitim almadık." şeklinde görüş bildirmiştir.

Dil eğitiminde yaşanan sorunlar arasında öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeyleri konusunda fen lisesinde çalışan bir öğretmen yeterli görmekte iken, ortaokulda çalışan bir öğretmen ise hazırbulunuşluluk düzeylerinin yetersiz olduğunu, Ö4 "...çocuklar hazır bulunuşluk seviyesinde değiller." şeklinde görüş bildirmiştir.

Araştırma katılımcılarından elde edilen verilerin analizi neticesinde İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunlara çözüm önerileri başlığı altında Müfredat, Süre, Yöntem, Öğretmen ve Materyal olmak üzere beş tema ve bu temalara ait kodlar belirlenmiş olup Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. İngilizce dil eğitimine çözüm önerileri

Kategori	Kodlar	f	
Müfredat	Oyun tabanlı	Ö1,Ö4,Ö7,Ö12	4
	Konuşma ağırlıklı olmalı	Ö8,Ö12	2
	Okula göre müfredat	Ö3	1
Süre	Ders saatlerinin artırılması	Ö11	1
Yöntem	Yabancı dil kampı	Ö2,Ö11	2
	Teknoloji desteği	Ö10	1
	Yabancı biriyle konuşma	Ö1	1
Öğretmen	Anadili İngilizce olan öğretmen	Ö11	1
Materyal	Çizgi film destekli ve farklı materyal	Ö2,Ö7,Ö12	3

Tablo 4 incelendiğinde İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunlara çözüm olarak öğretmenler müfredat kategorisi altında oyun tabanlı eğitimi görmektedir. Ö1, "...oyun oynamayı DyneEd yapmaya tercih ettiklerini gözlemledim." Ö5, "...İngilizceyi oyun düzeyinde anlatılması gerekir. Mesela programda hayvanlar ünitesi oluyor, bu hayvanlar ünitesinde geçen kelimeleri bir zihin haritası şeklinde çocukların oynayabilecekleri şekilde bir oyunla öğretebilir." Ö7, "Bugünün çocukları eğlenceli şeyler arıyor, heyecan verici, eğlenceli, oyun içerisinde. Hep ne diyoruz biz. Oyunlarla öğretilim, çocukları merkeze alalım." Ö9, "...milli eğitimin ürettiği bir sistem olsun, milli bir sistem olur milli oyunlar olur." şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Aynı kategori altında iki öğretmen derslerin konuşma ağırlıklı işlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ö8 "...çocukları bol bol konuşturmak lazım, aslında var olan kelime bilgisini, gramer bilgisini ortaya koyacak çalışmalar yapılabilir." Ö3 ise, "...bence meslek liselerinde müfredatı bizim belirlememiz gerekiyor. Bize Fen lisesiyle, Anadolu Lisesiyle, diğer liselerle aynı müfredatı işlememizi istiyorlar."

İngilizce ders saati süre konusunda 6 öğretmen yetersiz olduğunu belirten, iki öğretmen ders sürelerinin artırılması gerektiğini, bunlardan Ö5, "...ders saati olarak yetmiyor. Ders saatlerinin artırmaları lazım." şeklinde çözüm önerisi getirmiştir.

İngilizce dil eğitiminde yöntem konusunda çözüm önerisi getiren iki öğretmen yabancı dil kamplarının gerekliliğini, bir öğretmen yabancı biriyle konuşma, bir öğretmen ise, teknoloji destekli eğitimin gerekliliğini belirtmişlerdir. Ö11, "...sorunların çözülebilmesi için dil kampları olması lazım." Ö10, "...öğretmenlerin teknoloji destekli eğitim alması gerekiyor."

Öğretmen boyutunda İngilizce dil eğitimine çözüm olarak bir öğretmen anadili İngilizce olan öğretmenler tarafından İngilizce eğitiminin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ö11, "...ben kendim İngilizce öğretmeni olduğum halde

bir İngilizce öğretmenin Türk olmaması gerektiğini düşünüyorum bana kalırsa bir dili, o dilin kendi ana dili olan kişisinden öğrenmek gerekiyor.”

Dil eğitimine çözüm olarak materyal konusunda iki öğretmen çizgi film destekli ve farklı materyallerin kullanılması gerektiği görüşünü bildirmişlerdir. Ö12, “...ben öğrencilerime yabancı şarkılar dinlemek, yabancı filmler, çizgi filmler seyretmelerini ben öneriyorum.” derken, Ö2 “...daha çok hayata katan şeyler mesela, çizgi film tarzında küçük şeylerde...” İngilizce eğitimine destek olabileceğini belirtmiştir.

İngilizce Öğretmenlerinin Dyned Dil Eğitim Programı Hakkındaki Görüşleri

Bu bölümde araştırmaya katılan İngilizce öğretmenleri ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlikleri, öğrencilerin DynEd kullanımları ve ilgi düzeyleri, kullarındaki sorunları, eğitime katkısı ve DynEd etkili kullanılması için öğretmen önerilerinden oluşan temalar yer almaktadır.

Öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlik düzeyleri ve öğrencilerin DynEd'e yönelik ilgileri

Araştırma katılan öğretmen ve öğrencilerin teknoloji kullanım yeterlikleri ile öğrencilerin DynEd kullanımı ve DynEd'e karşı ilgilerine ait temaların yet aldığı kodlar Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmen ve öğrencilerin teknoloji yeterlikleri ile DynEd'e ilgileri

Kategori	Kodlar	f	
Öğretmen Teknoloji yeterliliği	Yeterliyim	Ö1,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö12	8
	Yetersizim	Ö2,Ö3,Ö10	3
	Kısmen yeterliyim	Ö11	1
Öğrenci teknoloji yeterliliği	Yeterli düzeyde	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12	12
Öğrenci DynEd kullanımı	Çok kolay	Ö1,Ö5,Ö7,Ö9,Ö10,Ö12	6
Öğrenci DynEd'e yönelik ilgi düzeyi	İlgi çekici değil	Ö1,Ö3,Ö4,Ö7,Ö9,Ö10,Ö11	7
	İlgi çekici bulanda var bulmayanda	Ö2,Ö5,Ö12	3
	İlgi çekici	Ö6	1

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 8'i teknoloji kullanım düzeylerini yeterli görürken, bir tanesi kısmen yeterli görmekte, geriye kalan 3'ü ise yetersiz görmektedir. Yetersizim diyen öğretmenlerden Ö2, “...böyle ben bilgisayar kullanımında falan sayılarla pek aram yoktur, Biraz zor öğreniyorum.”, Ö3 “...yani idare ediyorum ama başka bir liseye gitsem yeterli bulmuyorum kendimi. Bilgisayar

eğitimim var ama geliştirmeye çalışsam da olmuyor bir türlü olmuyor...” derken, Ö10 *“...elbette yeterdi değilim ama mümkün olduğunca teknolojiyi kullanmaya çalışıyorum. Kendimi bu noktada güncellemeye çalışıyorum.”* şeklinde teknoloji yeterliklerini tanımlamışlardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı öğrencileri teknoloji kullanım düzeylerini yeterli görmekte, bunlardan 6’sı ise öğrencilerin DynEd’i çok kolay kullandıklarını belirtmektedir. Yine bu öğretmenlerden 7’si öğrencilerin DynEd’i ilgi çekici bulmadığını, 3’ü ilgi çekende var çekmeyende, 1’i ise öğrencilerin DynEd’i ilgi çekici bulduklarını belirtmiştir. Bu öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir.

- Ö8, *“...öğrencilerin teknoloji kullanım yeterliklerinin olduğunu düşünüyorum. Yeni nesil bizden daha aktif kullanıyor interneti, bilgisayarı. Donanımlı olduklarını düşünüyorum.”*
- Ö1, *“...çok az bir kısmı ilgi çekici bulup devamlılığını sağlarken diğerlerinin ilgisini çekemiyor. 250 öğrenciden belki de 10 öğrenci çok ciddi bir başarı sarf etmiştir.”*
- Ö2, *“...yani ne buluyor ne bulmuyor, orta düzeyde.”*
- Ö4, *“...ders haricinde o konularda çok yetenekliler ama istiyorlarsa yaparlar ama istemiyorlar. Tabii kesinlikle yeterlilikleri var.”*
- Ö5, *“...ilgi çekici bulan da var, bulamayan da...”*
- Ö7, *“...kesinlikle bulmuyorlar. En çalışkan öğrenci bile sıkılıyor. ...bunlara uygun bir eğitim sistemi yok.”*
- Ö7, *“...kullanmama, ilgi çekici bulmama nedenlerini tam olarak bilemiyorum ama bir sürü de alternatifi de var aslında DynEd’in ondan dolayı da olabilir.”*
- Ö12, *“...öğrencilerin her şey için teknolojik yeterliği var.”*

DynEd İngilizce dil eğitim yazılımının özellikleri

DynEd İngilizce dil eğitim yazılımı teması altında özellikler, öğrenci takibi ve sık kullanılanlar olmak üzere 3 kategori ile bunlara ait kodlar oluşturulmuştur. Kategoriler ve altında yer alan kodlar Tablo 6’te verilmiştir.

Tablo 6. DynEd İngilizce dil eğitim yazılımının özellikleri

Kategori	Kodlar	f	
Özellikler	Telaffuz	Ö1,Ö5,Ö6,Ö8,Ö10,Ö12	6
	Dinleme	Ö1,Ö6,Ö10,Ö12	4
	Konuşma	Ö1,Ö5,Ö6,Ö8,Ö12	5
	Yazma	Ö1,Ö5,Ö12	3
	Ses kaydı	Ö1,Ö10	2
	Yeterlilik sınavı	Ö10	1
	Oyun özelliği	Ö10	1
	Özdenetim	Ö10	1
Öğrenci takibi	Başarı düzeyi	Ö1,Ö2,Ö5,Ö6,Ö10,Ö11,Ö12	7
	Sistemde kalma	Ö1,Ö2,Ö5,Ö6,Ö10,Ö11,Ö12	7
	İlerleme ve raporlama	Ö1,Ö2,Ö5,Ö6,Ö10,Ö11,Ö12	7
	Eksikliklerini görme ve geri dönüt	Ö1,Ö5,Ö10	3
Sık kullanılanlar	Kelime çalışması	Ö5,Ö6,Ö8,Ö10	4
	Boşluk doldurma	Ö2,Ö10,Ö11	3
	Test çözme	Ö5,Ö12	2
	Grammer uygulaması	Ö3,Ö4	2

Araştırmaya katılan öğretmenlerin DynEd'in özellikleri olarak 6'sı telaffuz, 5'i konuşma, 4'ü dinleme, 3'ü yazma, 2'si ses kaydı, 1'i yeterlik sınavı, 1'i oyun ve 1'i özdenetim özelliğini belirtmiştir. Bu kodlara göre öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

- Ö1, "...çok fazla okuma evet ama yazma konusunda değil sadece dinleme, konuşma özellikle, listening ve speaking konularında çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Duyduklarımı kaydediyorlar, kaydettiklerinde kendi seslerini normal orijinal sesle kıyaslama şansları olduğu için telaffuza da oldukça faydalı."
- Ö5, "...hem konuşma soruları var hem yazma soruları var. Speaking ile çocuk telaffuzu duyuyor. Nokta nokta kısma yerleştireceği şeyi telaffuz ederek duyunca kendi telaffuzu da geliyor. Yani yeni yeni kelimeler de öğreniyor."
- Ö8, "...bence telaffuz da çok fazla etkisi var. Özellikle dinleme ve konuşma alanındaki bizim eğitim sistemimizdeki o eksikliği tamamladığını düşünüyorum."
- Ö12, "...İngilizce ne yaparlarsa yapsınlar mutlaka katkısı vardır. ...biz duyacakları en ufak bir kelimeye, en ufak bir şarkıya bile muhtacız. Mutlaka katkı sağlar."
- Ö10, "...bir yeterlik sınavı var öğrencinin seviyesine göre modül açılıyor. Bu güzel bir şey. Var olan seviyeden doğru ilerliyor çocuk, hani çok basit bir şeyden başlamıyor ve kilitli modülleri kendisi ilerledikçe açıyor. Arada keyifli oyunlar var, dinleme parçaları falan var, kendi sesini kaydedip telaffuzu geliştirme şansı var diyalogları pratik yapıp. Bu noktada özdenetimini sağlayabilir."

Öğrencilerin DynEd üzerinden çalışmalarının izlenmesini kapsayan öğrenci takibi kategorisinde başarı düzeyi, sistemde kalma, ilerleme ve raporlama ile eksiklikleri görme ve geri dönüt kodları oluşmuştur. Araştırmaya katılan 7'si öğrencilerin başarı düzeylerini DynEd üzerinden görebildiklerini, 7'si DynEd sisteminde kalınan süreyi, 7'si ilerleme ve raporlamaları, 3'ü ise eksiklikleri görme ve geri dönüt verebildiğini belirtmiştir. Bunlara ait bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir.

- Ö1, "...kayıt yöneticisi ile yüzde kaç ilerlediklerini görebiliyoruz. DynEd üzerinden yüzde kaç girmiş, kaç, ne kadar durmuş. Sistem yeterince ses kaydı yapmıyorsun diyebiliyor, daha sık çalışmalısın, son haftalarda fazla girmemişsin gibi uyarılarda bulunarak çocukları yönlendiriyor, eksiklerini tamamlamasına için yardımcı oluyor."
- Ö6, "...DynEd seviye tespit sınavı var. Herkesi farklı farklı bölümlerden başlatıyor. Kimisi en alt seviyeden kimisi daha üst seviyeden başlıyor. Puanlama sistemi çok güzel. Çünkü öğrenci hangi seviyeye geldiğini görebiliyor."
- Ö7, "...şöyle her yaptığına puan veriyor, sürekli kullanmasını istiyor. Aslında sistem güzel bir puanlama üzerine kurulmuş."
- Ö10, "...öğrencileri sistemden takip edebiliyoruz aylık raporlar şeklinde zaten biz alıp hem Milli Eğitim'e hem okula teslim ediyoruz. Adım adım, kaç saniye, ne kadar kaldı bunları görmek çok kolay. Bu raporları öğrencilerle de paylaşıyoruz dönüt olarak. ...seviyesine göre ilerledikçe başardıkça bir sonraki modül açılıyor. Bu bize öğrencinin gelişimini gösteriyor. Öğrenci yanlış yaptıkça sistem onu geri gönderiyor, doğruyu bulana kadar devam ediyor. Dolayısıyla eksik kalan öğrenmeyi de tamamlamış oluyor. Bu noktada dönütler alabiliyoruz."

Öğrencilerin DynEd'in hangi özelliklerini en sık kullandıklarına dair dört adet kodlama yapılmıştır. Kelime çalışması 3, boşluk doldurma 3, test çözme ve gramer uygulamaları konusunda 1 öğretmen öğrencilerin sık kullandıklarını belirtmiştir. Ö6 ve Ö8, "...genelde kelime çalışıyorlar." Ö5, "...işte kelimeleri belki oradan duyduğu kelimeler tanidik geliyor, gördüğü kelimeler." Ö10, "...kelime aşinalığı oluyor." Ö12, "...test çözme en çok yapıyorlar." Ö5, "...genelde test çözme kısmını kullanıyorlar." Ö3, "...programa ilgi duyup kullanan çok az sayıdaki öğrencilerimizin en fazla kullandığı beceri alanı ise gramerdi." Ö11, "...arka arkaya açılan soru grupları içinde sadece soru cevaplayıp boşluk doldurdular."

DynEd programı kullanım sorunları

DynEd kullanım aşamalarında yaşanan sorunlar teması altında donanım, cep telefonu, zaman, veli ve sorun çözümü olmak üzere 5 kategori ile bunlara

ait kodlar oluşturulmuştur. Kategoriler ve altında yer alan kodlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. DynEd programının kullanımındaki sorunlar

Kategori	Kodlar	f	
Donanım	Bilgisayar projeksiyon, Akıllı tahta, kulaklık bulunmaması	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10	9
	Dil laboratuvarının bulunmaması	Ö1,Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10	7
	İnternet bağlantısı olmaması	Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8	5
Akıllı telefon	Yazılım yükleme	Ö2,Ö3,Ö5,Ö6,Ö11	5
	Akıllı telefon olmaması	Ö3,Ö4,Ö5	3
	Sürükle bırak işleminin zorluğu	Ö6	1
Zaman	Süre yetersizliği	Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö10	6
Veli	İlgisi	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12	10
Problem çözümü	İdare desteği	Ö1,Ö2,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10	6
	Arkadaş desteği	Ö2,Ö3,Ö10,Ö11,Ö12	5
	Bilgisayar öğretmeni desteği	Ö1,Ö2,Ö10	3
	DynEd koordinatör desteği	Ö1,Ö2,Ö6	3
	Whatsup grubu	Ö6,Ö10	2

DynEd kullanımında yaşanan problemlerin başında donanım sorunlarının yer aldığı görülmüştür. Donanım eksikliği olarak bilgisayar, projeksiyon, akıllı tahta ve kulaklık vb. cihazların bulunmadığını 9, dil laboratuvarının bulunmadığını 7 ve internet bağlantısının bulunmadığını ise 5 öğretmen belirtmiştir. Öğretmenlerin donanım ile ilgili görüşleri bazıları aşağıda verilmiştir.

- Ö1, "...bilgisayar laboratuvarında ses, kulaklık olmadığı için teknik destek olmadığı için bilgisayar laboratuvarını hiç kullanamadık."
- Ö2, "...mikrofon ve kulaklık eksikti."
- Ö4, "...bilgisayar laboratuvarı falan yok....ama dil laboratuvarları olsa bir de...."
- Ö5, "...sınıflarda ya projeksiyon olmuyor, ya akıllı tahta olmuyor."
- Ö6, "...işte sınıfta bilgisayarımız yok. Projeksiyon var...."
- Ö7, "...maalesef alt yapı olmadığı için, akıllı tahtalarımızda internet yok ....bunu bir tane akıllı tahta ile yapacağım, bilgisayar odasına indireceğim, 15 tane bilgisayar yok."

DynEd akıllı telefon uygulaması üzerinden yaşanan problemlere ait üç kod oluşturulmuş olup bunlar; yazılım yüklenmesi, sürükle bırak işlemi ve akıllı telefona sahip olunmaması şeklinde kodlanmıştır. Bu kodlardan yazılım yükleme problemine ait 5 öğretmen, akıllı telefona sahip olunmamasına ait 3 öğretmen ve sürükle bırak işleminin zorluğuna ait bir öğretmen görüş

bildirmiştir. Ö2, "...DynEd mobil cihazların telefonuna yüklemeye çalıştık. Apple telefonlarda problemler oldu, iPad falan tabletlerde problem oldu." Ö6, "...mobil uygulamayı kullanıyorlar ama dediğim gibi genelde o sürüklenme kısmında sanırım, bana çünkü hep telefonda kullananlardan o sorun gelmişti." Ö3, "...bu programı kullanmaları için gereken internet, akıllı telefon vs. gibi donanımlarının eksikliğinden kaynaklı bir ilgisizlik söz konusu." Ö4, "...işte, akıllı telefonu yoktur, evde tableti yoktur, pc'si yoktur. ...bazıları da akıllı telefonuma kurdum ama telefonum kaldırmadı diyenler var."

DynEd'in sınıf içerisinde kullanımına yönelik zamanın yeterli olmadığını öğretmenler belirtmiş olup zaman kategorisi süre yetersizliği kodu oluşturulmuş, bu koda dair 4 öğretmen görüş bildirmiştir. Ö6, "...ders saatleri yetersiz. Bence en az bir 10 saat olması lazım, çok ütöpik bir durum belki ama. Esas sıkıntı zaman sıkıntısı." Ö7, "...okulda pek tercih etmiyoruz çünkü müfredatı yetiştirme telaşı var." Ö10, "...sınıf içerisinde zaman yeterli oluyor."

Öğrenci velilerinin DynEd hakkında ilgisine yönelik oluşturulan koda 10 öğretmen görüş bildirmiştir.

- Ö2, "...velilerimizin profili belli. Çoğu Kırsal Kesim. Öğrencisinin sınıfından Haberi yok, numarasını geçtim. Şu anda velilerle bunu konuşmak ütöpik bir durum."
- Ö3, "...DynEd uç bir şey veliler için, yok yani bilgileri. Destek alamıyoruz."
- Ö5, "...velilerin çoğu çocukların bilgisayarlarına kurdu. Veliler destek oldu. 5'lerde bunu sağlamamızın sebebi zaten velilerin desteğiydi."
- Ö6, "...veliler destek oluyor ama sanırım çok da farkında değiller."
- Ö7, "...veliler dyned konusunda biraz bilgisiz diyebiliriz. İlgili öğrencilerin velileri daha çok dynedin ne olduğunu biliyor."
- Ö10, "...bu noktada herhalde en habersiz olan kesim velilerdi. Velilerin dyned diye bir sistemden çoğunun haberinin olmadığını düşünüyorum varsa bile isim olarak kulaklarında ama içeriğinin ne olduğunu, çocuğuna ne kattıklarını bildiklerini düşünmüyorum."

DynEd kurulumu ve kullanımında öğretmenler yaşanan problemlerin çözümünde en çok desteği kimlerden aldıklarına dair oluşturulan kodlar idare, arkadaş, bilgisayar öğretmeni, DynEd koordinatörü ve Whatsup grubu desteği olmak üzere toplam 5 kod adet oluşmuştur. Bu kodlara idare ile ilgili olarak 6 öğretmen, arkadaş desteği 5 öğretmen, bilgisayar öğretmeni ve DynEd koordinatörü desteği 3 öğretmen ve Whatsup desteği konusunda 2 öğretmen görüş bildirmiştir. Bu görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

- Ö1, "...bu seneki uygulamasında yeterli desteği Koordinatör öğretmenimizden aldık. Neyi, nasıl yapacağımızı anlattı ve okuldaki bilgisayar öğretmenimiz sayesinde de bir şeyler yaptık."
- Ö2, "...okul İdaresi destek oldu. Özellikle de DynEd kullanımı için okula telefon getirilmesi, kurslarda kullanılabilmesi için gerekli desteği sağladı."
- Ö5, "...DynEd Whatsapp grubunda sorabileceğimiz kişiler vardı. Onlardan destek alabiliyoruz."
- Ö10, "...Whatsup grubu var ve orada koordinatör yönlendirmeler yapıyor."

DynEd'in İngilizce eğitiminde yaşanan problemlere ne derecede çözüm getireceği ve DynEd'in daha aktif kullanılmasına yönelik 2 kategori ve bunlara ait kodlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. DynEd'in İngilizce eğitime katkısı ve etkili kullanımı

Kategori	Kodlar	f
İngilizce eğitime katkısı	DynEd İngilizce eğitim sorunlarını çözüm olmaz	Ö3,Ö4,Ö5,Ö7,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12 8
	Destekleyici olur	Ö5,Ö6,Ö7,Ö8 4
Etkili kullanım	Müfredata yönelik düzenleme	Ö6,Ö7 2
	Öğrencinin ihtiyaç hissetmesi	Ö3 1
	Kurulum basitleştirilmeli	Ö12 1
	Alt yapı desteği sağlanmalı	Ö10 1
	Öğrenci ve velilere tanıtım yapılmalı	Ö5 1

DynEd'in İngilizce eğitime katkısı kategorisinde 8 öğretmen "DynEd İngilizce eğitim sorunlarını çözüm olmaz." görüşünü bildirirken, 4 öğretmen "destekleyici olur." şeklinde görüş bildirmiştir. Bu görüşlerin bazıları şu şekildedir.

- Ö3, "...DynEd bu sorunlara çözüm olamaz"
- Ö4, "...DynEd bu sorunlara mümkün değil, çözüm olamaz."
- Ö5, "...eksikleri Dyned ile tamamladık desek yalan olur, dyned sadece destekleyici olacaktır."
- Ö6, "...tek başına Dyned sadece bir araç, iyi bir araç."
- Ö9, "...evet, konuşma, ben konuşmaya çok takıyorum maalesef. Evet yazma olabilir, dinleme evet dinleme de var. Ancak konuşmaya ağırlık vermediği sürece bunun çok yürüyeceğini düşünmüyorum açıkçası."
- Ö10, "...kısmen olabilir, kısmen olabilir. Çünkü artık biliyorsunuz bir sürü şey var, yöntem var. Flip classroom bunlardan bir tanesi."
- Ö11, "...Dyned yabancı dil sorununa çözüm olamaz. Bunun için en iyi yol dil kampları."

- Ö12, “.....Dyner tek başına yabancı dil eğitimindeki bu eksiklere yardımcı olmaz.”
- Ö3, “.....İngilizce'nin eksikliğini hissetmeleri etmeleri lazım. Yani ihtiyaç olarak görmedikleri sürece öğrenmek istemeyecekler, öğrenmek istemedikleri şeyi de niye çalışsın?”
- Ö5, “....Çocuklara da veliye de dyneri güzel tanıtılabilmek lazım.”
- Ö6, “...biraz daha müfredata yönelik olabilir. Çünkü dyner müfredata yönelik değil.”
- Ö7, “....Dyner programı yenilenirse, güncellenirse eğitim sistemindeki sorunlara çözüm olamaz ama programa yardımcı olabilir.”
- Ö9, “.....Çok fazla konuşma üzerine olmadığından dolayı sorunlar olduğunu zaten söylemiştim. Dyner bu aşamada bu sorunlara çözüm olamaz.”
- Ö10, “.....Öncelikle alt yapının düzeltilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani bu bütün okullara zorunlu olacaksa az önce de dediğim gibi bilgisayarı olmayan okullar var.”
- Ö12, “....Önce kurulumun düzenlenmesi lazım, rahatlaması lazım ondan sonra. İçeriği güzel. Sonuçta listening, speaking koydularsa yeterlidir, güzeldir.”

Tartışma ve Sonuç

Yapılan bu çalışma ile İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunların derinlemesine araştırılması, 2008 yılından itibaren eğitim sistemimizde uygulanan DynEd yazılımının İngilizce dil eğitimine katkısı, DynEd uygulaması esnasında yaşanan sorunlar ve bu sorunların giderilmesine yönelik öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

Yıllardır yabancı dil eğitiminde yaşanan sorunların çözümü için eğitim programları, uygulanan eğitim politikalarında değişikliğe gidilerek sürekli yenilikler yapılmasına rağmen yabancı dil öğreniminde önemli sorunlar ile hala karşılaşmaktadır (İşler ve Günbayı, 2017). Yabancı dilde yaşanan sorunlar ile ilgili 1983 yılında Türk Eğitim Derneği (TED) tarafından yapılan çalışmada sınıfların kalabalık olması, eğitim esnasında Türkçe konuşulması, sistem değişiklikleri, yabancı romanların okutulmaması, öğretmenlerin öğrencileri güdüleyemediklerinden bahsedilmekte ve çözüm olarak da teknolojiden yararlanılması gerektiği belirtilmektedir (TED, 1983). Yapılan çalışmada İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunlar hakkında öğretmenlerle ya-

pılan görüşmelerin analizinde belirttikleri konular, ders saatlerinin yetersizliği, sınıf mevcutlarının fazla olması, sistem değişiklikleri ve İngilizce hazırlık sınıflarının olmamasını göstermektedirler. Aradan otuz beş yıldan daha fazla bir süre geçmesine rağmen TED'in yaptığı çalışma ile araştırma bulguları aynen örtüşmektedir. Yine araştırma bulgularında okullarda bilgisayar, dil laboratuvarı, projeksiyon, akıllı tahta, kulaklık, mikrofon gibi donanım eksikliklerinin bulunduğunu, bunlarında teknoloji destekli eğitime engel olduğunu öğretmenler vurgulamaktadır. Araştırmada donanım eksikliklerinin ile birlikte dil eğitiminde problem olarak günlük hayatta kullanılmaması, telaffuz problemleri, gramer ağırlıklı eğitim, yazma uygulamalarının bulunmaması, müfredatın okullara uymaması, öğretmenlerin teknolojiye karşı gösterdikleri direnç ve öğrencilerin önbilgileri ile hazır bulunuşluk düzeylerinin yetersizliği gösterilmektedir. Araştırmada İngilizce dil eğitiminde yaşanan problemlerin çözümü için öğretmenler oyun tabanlı eğitim, konuşma ağırlıklı, okullara göre düzenlenen müfredat, ders saatlerinin artırılması teknoloji destekli materyallerin sınıf ortamlarında kullanılmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Kırkç (2019) yabancı dil öğreniminde öğrencilerin karşılaştığı en önemli sorun, dilbilgisi odaklı öğretmenler olduğunu belirtmiştir. Özellikle yabancı dil eğitiminde sıkıntılar yaşanan ve istenilen başarıya ulaşılamayan ülkemizde, dil öğretiminde verimi artırmak ve öğrencilere farklı olanaklar sunmak adına yabancı dil eğitim programlarının başta bilgisayar olmak üzere çeşitli bilişim teknolojileriyle desteklenmesi gerekmektedir (Kozikoğlu, 2013).

MEB yabancı dil eğitimine destek olması amacıyla DynEd İngilizce dil eğitim yazılımını 2008 yılından itibaren okullarda uygulamaya çalışmaktadır. Yeni teknolojileri kullanarak dil eğitiminde başarı elde edilmek amaçlanıyorsa, öncelikle öğretmenlerin buna inandırılmasına ihtiyaç vardır (Baki, 2001). Öğretmenin inanması kadar teknoloji konusunda yeterlikleri önem taşımaktadır. Araştırma bulgularında öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu teknoloji kullanımı konusunda kendilerini yeterli görmekte iken, bir bölümü ise kendilerini yetersiz görmekte, yalnızca bir öğretmen kendisinin kısmen yeterli olduğu belirtmiştir. Öğrencilerin teknoloji kullanımı ile ilgili yeterliklerine öğretmenlerin tamamı öğrencilerin çok iyi düzeyde olduğunu belirtmiştir. Yine öğretmenlerin çoğu öğrencilerin DynEd'i çok kolay kullandıklarını belirtmelerine rağmen, öğrenciler için DynEd'in ilgi çekici olmadığı görüşündedirler. Araştırma bulgusunu destekler yönde, Meri (2012) birinci kademe

öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %66.6'sının öğretmen desteği olmadan DynEd'i kullandıklarını belirtmiştir. Bunda da öğrencilerin dijital çağda dünyaya gelmiş olmaları ve teknoloji ile içiçe büyümüş olmaları etkili olabilir. Teknoloji tabanlı BDE İngilizce eğitiminde öğrencilerin farkındalığı, öğrenmeye karşı tutumları ve dijital okuryazarlık etkili olmaktadır (Lai ve Gu, 2011).

Öğretmenler DynEd yazılımının özelliklerini; telaffuz, dinleme, konuşma, yazma, ses kaydı, seviye sınavı, oyun özelliği, özdenetim olarak sıralamışlardır. Öğrencinin DynEd kullanımının takibi konusunda ise; başarı seviyelerini, sistemi kullanma sürelerini, ilerleme aşamalarını, raporlama ve öğrencinin eksikliklerini görebildiklerini belirtmektedirler. Öğrencilerin en sık kullandıkları özellikler olarak kelime çalışmaları, boşluk doldurma, test çözme ve gramer uygulamaları olduğunu tespit etmişlerdir.

DynEd yazılımının kullanılmasında donanım ile ilgili yaşanan problemler hakkında öğretmenler; bilgisayar, dil laboratuvarı, projeksiyon, akıllı tahta, kulaklık vb. donanımların bulunmaması aynı zamanda internet bağlantısının olmadığını belirtmişlerdir. İnternet bağlantısının olmaması dil eğitimini olumsuz etkilemektedir (Meena, 1997).

DynEd yazılımının akıllı telefonlarda kullanımı ile ilgili olarak; akıllı telefonların işletim sistemlerinden kaynaklı yüklenememe, sürükle bırak özelliklerinin kullanılmasında problemlerin yaşandığını araştırmada elde edilen bulgular arasındadır. DynEd sınıf içerisinde uygulama süresinin yetersiz olduğu, öğrenci velilerinin de ilgisiz olduğu elde edilen diğer bir bulgudur. DynEd kurulum ve sınıf içerisinde uygulamada yaşanan problemlerin çözümünde ise; bilişim öğretmenleri, DynEd koordinatörü ve deneyimli arkadaşlarından destek aldıkları görülmüştür.

Araştırma bulgusunda öğretmenlerin belirttiği problemler olarak öğrencilerin yabancı dile karşı ilgisizliği, ders saatlerinin yetersiz olması, altyapı ve donanım eksiklikleri, müfredatın okullara göre ayrı olması gerektiği, ders içeriklerini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin belirtmiş olduğu bu problemler İşler ve Günbayı (2017) öğretmenlerle yapmış oldukları çalışma ile örtüşmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun görüşü DynEd İngilizce dil eğitiminde yaşanan sorunlara çözüm olamayacağı görüşünde, bir kısmı da destekleyici olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğ-

retmenlerin en temel görevleri, öğrencilerin öğrenebilecekleri bir öğrenme ortamı hazırlamaktır. Öğrenciler kendilerini sözlü olarak ifade etmekte özgür ve rahat hissetmelidirler. Aksi takdirde, öğrencilerin İngilizce konuşma becerilerinin geliştirilmesi engellenecek ve dil öğrenme süreci sonuçsuz kalacaktır (Kırkıcı, 2019). Bilgisayarların dil öğretiminde tercih edilmesinin nedenleri uygulamalı eğitim fırsatı, motivasyon, öğrenci başarısını artırması, daha fazla etkileşim, bireysel öğrenme, tek bir kaynağa bağımlı kalmadan öğrenme ve evrensel bakış açısı getirmesidir (Lee, 2000). Eğer öğretmen kullanacağı donanım ve yazılım hakkında yeterli bilgiye sahip değilse BDE başarılı olunması beklenmemelidir (Baki, 2001). Araştırmada öğretmenler yabancı dil eğitiminde yaşanan sorunları ders içeriklerinde günlük konuşma etkinlikleri, dinleme, telaffuz ve yazma etkinliklerinin olmaması olarak belirtmişlerdir. DynEd'in özellikleri hakkında ise telaffuz, dinleme, konuşma, yazma, ses kaydı, oyun tabanlı uygulamalarının yer aldığını belirtmelerine rağmen, DynEd'in İngilizce dil eğitimine çözüm olamayacağı görüşünü dile getirmişlerdir. Bu durum belirttikleri problemlerin aslında kendi ifadeleri ile DynEd içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu durum öğretmenlerin kendi görüşlerinin birbiriyle çeliştiğini göstermektedir. Bunun nedeni okullarda teknolojik donanım (bilgisayar, akıllı tahta, mikrofon, kulaklık vb.) konusunda yeterli olmaması, dil laboratuvarlarının bulunmamasından kaynaklanıyor olabilir. Yada öğretmenler her ne kadar teknoloji kullanımı konusunda yeterli oldukları görüşünü belirtse de bu durum teknolojinin eğitim uygulamalarında kullanılmaması, BDE konusunda yetersiz olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun DynEd'in dil eğitimine katkısının olmayacağını düşünmesine rağmen Meri (2012) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %86.6'sının İngilizce öğrenimine katkı sağladığı ve bilmedikleri kelimeleri öğrendiklerini ortaya koymuştur.

Yapılan çalışmada öğretmenler DynEd'in sınıf içerisinde uygulaması için ders saatlerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Meri (2012) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerde DynEd için ayrılan sürenin yetersiz olduğunu belirtmektedir.

Yapılan bu çalışma on iki İngilizce öğretmeni, altı ortaokul ve altı lise ile sınırlı bir çalışmadır. Okulların teknolojik donanımları arasında farklar olduğu gibi, özellikle liselerin öğrenci profilleri ve başarı düzeyleri arasında da önemli farklar bulunmaktadır. Yapılacak diğer çalışmalarda teknolojik alt

yapı ve öğrenci profilleri göz önünde bulundurularak başka çalışmalar yapılabilir. Öğretmenler kendilerini teknoloji kullanımında yeterli görmelerine rağmen teknolojinin pedagoji ile birlikte kullanılması konusunda yetersizlikleri olabilir. DynEd uygulanan okullarda İngilizce öğretmenlerine teknopedagogik eğitim konusunda hizmetiçi eğitimler verilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Opinions of English Teachers on Computer Based
DynEd English Curriculum**

*

Bayram Gökbulut
Zonguldak Bülent Ecevit University

With the development of technology and globalization of the world, English has become the common communication language of countries. Many countries in the world provide English education to students starting from primary school. However, there are difficulties in English education in many countries. At the beginning of these difficulties, it is very important to develop students' listening, understanding and writing skills together. It can support students from computer-aided education in acquiring these skills to students. Many countries in the world use Dynamic and Education (DynEd), a computer-aided educational software.

In Turkey, the Ministry of Education has put English DynEd computer aided educational software applications in primary and secondary schools in 2008. DynEd English education software started to be implemented in high schools in 2014. Some problems arise during the implementation of the DynEd English education software implemented in primary, secondary and high schools. In order to make detailed determination of these problems, the opinions of English teachers were needed.

Teachers' opinions were needed to identify problems in English education and DynEd education.

English teachers were asked to answer the following questions:

- Do you find successful English language education in schools? Why is that?
- What do you think about the DynEd English language training program?
- What is its contribution to English language education?
- What are the problems in practice?
- How can DynEd be used more actively in class?

Phenomenon science, one of the qualitative methods, was used in the research. Phenomenology is about the facts that we realize but do not have in-depth insight on the subject.

In the research, maximum diversity sampling was used. Research Data were collected from 12 English teachers. 6 of these teachers work in secondary school and 6 in high school. 2 of the teachers are male and 10 are female.

The data were collected through a semi-structured interview form consisting of open-ended questions. Before the research, a pilot application was carried out with interview questions. In the study, the interviews lasted 11 minutes and the longest 35 minutes. The average interview time was 18 minutes. Before the interview, the teachers were informed about the purpose of the research and permission was obtained to record the interview. Themes and codes were created by using the content analysis method in the analysis of the data. The data were individually coded by two experts. The codes are divided into themes and subcategories. The codes determined by the experts were examined and the codes with consensus and disagreement were determined. Themes were checked by the expert and their validity was provided.

Problems in English language education;

They stated problems in English language education, less class hours, and excessive class sizes. Changing the education system very often affects English education negatively. As problems in language education, teachers see technological equipment (Computer, language laboratory, projection, smart board, headset etc.) deficiencies.

Problems in language education arise from the language not being used in daily life, and the inadequacy of listening, speaking, writing and telephony practices. It is emphasized that the curriculum should be different than the schools.

Teachers' views on DynEd software; They listed as pronunciation, listening, speaking, writing, sound recording, level exam, game feature, self-control.

As for the monitoring of the student's use of DynEd; They state that they can see their level of success, the times of using the system, their progress, reporting and student's shortcomings. They determined that vocabulary studies, filling in spaces, solving tests and grammar applications were the most frequently used features of students.

There are problems with hardware when using DynEd software. These problems arise from hardware such as computer, language lab, projection, smart board, headset. There are also problems with the internet connection.

DynEd software has problems with drag and drop features on smartphones. The implementation time in DynEd class is insufficient. Student parents are not interested in DynEd. Teachers receive support from IT teachers and DynEd coordinator in DynEd setup and classroom applications.

The teachers state that the students are not interested in the foreign language. Course hours are insufficient for DynEd application. DynEd software is not compatible with the school curriculum. There are problems arising from infrastructure and hardware.

The vast majority of teachers state that DynEd cannot solve the problems experienced in English language education. It states that some teachers will support English education. In the study, teachers stated that the lesson hours were insufficient for the implementation of DynEd in the classroom.

Kaynakça / References

- Baek, Y. K. (2008). What hinders teachers in using computer and video games in the classroom? Exploring factors inhibiting the uptake of computer and video games. *CyberPsychology & Behavior*, 11(6), 665-671.
- Baki, A. (2001). Bilişim Teknolojisi ışığı altında matematik eğitiminin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 149, 26-31.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Butler, G. Y. (2009). Teaching English to young learners: The influence of global and local factor. J. Enever, J. Moon & U. Raman (Eds.), *Young Learner English Language Policy and Implementation: International Perspectives* içinde (s. 23-29). Reading: Garnet Education.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö.E., Demirel, F., Karadeniz, Ş. ve Kılıç Çakmak, E. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri. (Geliştirilmiş 12. Baskı)*. Pegem Akademi: Ankara.
- Coşkun, P. E. (2013). *Bilgisayar destekli DynEd programının ilköğretim İngilizce dersini desteklemesi hakkındaki öğretmen görüşleri: Kırşehir ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kırşehir.

- Çakmak, B. (2012). *Appraising DynEd: A study into the teaching of language skills and technical features*. Master's thesis. İstanbul University Institute of Social Sciences Department of foreign Language Teaching, İstanbul.
- Enever, J. ve Moon, J. (2009). New global contexts for teaching Primary ELT: Change and challenge. J. Enever, J. Moon & U. Raman (Eds.), *Young Learner English Language Policy and Implementation: International Perspectives* (s. 5-21). Reading: Garnet Education
- Gündüz, N. (2005). Computer assisted language learning. *Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 193-214.
- İşler, S. ve Günbayı, İ. (2017). Orta öğretim yabancı dil program değişikliklerine ilişkin öğretmen görüşleri: *Bir durum çalışması*. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 34, 2146-9199.
- Kaplan, A., Öztürk, M., Altaylı, D., ve Ertör, E. (2013). Sınıf öğretmenlerinin bilgisayar destekli öğretime yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre karşılaştırılması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 4(2).
- Kırkıç, K. A. (2019). The effect of an innovative teaching technique on the success and attitudes of sixth grade english language students. *Educational Research and Reviews*, 14(7), 254-261.
- Kozikoğlu, A. G. İ. (2013). Yabancı dil öğretiminde bilgisayar kullanımına ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 373-394.
- Lai, C. ve Gu, M. (2011): Self-regulated out-of-class language learning with technology. *Computer Assisted Language Learning*, 24:4, 317-335
- Lee, K. W. (2000). English teachers' barriers to the use of computer-assisted language learning. *The Internet TESL Journal*, 6(12), 1-8.
- Meena, S. (1997). The internet and foreign language education: Benefits and challenges. *The Internet TESL Journal*, 3(6), xxx-xxx.
- Meri, S. (2011). *Autonomous computer-assisted language learning: Turkish primary school students' perception of DynEd software*. Master's thesis, School of Law, Arts and Social Sciences School of Humanities, University of Southamton. U.K.
- Meri, S. (2012). Autonomous computer-assisted language learning: Turkish Primary school students' perceptions of dyned software. In *International Conference "ICT For Language Learning"*.
- Mete, H. C. (2010). *Uzaktan İngilizce öğretiminde öğrenen özerkliğinin DynEd bağlamında ölçülmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017a). *2023 Eğitim Vizyon Belgesi*.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017b). *Resmi Örgün Okulları DynEd İngilizce Dil Eğitimi Kullanım Klavuzu*.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2019). DynEd bilgisayar destekli yabancı dil öğretim sistemi, 12.12.2019 tarihinde, <https://gaziantep.meb.gov.tr/www/dyned-bilgisayar-destekli-yabanci-dil-ogretim-sistemi/icerik/1381> adresinden erişilmiştir.
- Önal, F. (2015). *DynEd yazılımının öğrencilerin başarısına, bilişsel yüklenme düzeylerine etkisinin ve tasarım açısından uygunluğunun incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 55(55), 459-496.
- Sarıcaoğlu, A. (2010). *The use of the international computer-assisted language learning program "Dynamic English" (DynEd) in primary schools in Turkey*. Master's Thesis, Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- Selçuk, E. H. (2016). *DynEd eğitim yazılımının yabancı dil öğretiminde akademik başarıya etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adıyaman.
- Şengel, E., Öncü, S., ve Göktaş, Ş. B. (2014). Achievement in language learning: Effects of various computer assisted activities and computer literacy. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-1), 267-279.
- Tafazoli, D. ve Golshan, N. (2014). Review of computer-assisted language learning: History, merits & barriers. *International Journal of Language and Linguistics*, 2(5-1), 32-38.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız*. Ankara.
- TED (1983). *Yabancı dil öğretimini ve sorunları*. Türk Eğitim Derneği Bilimsel Toplantısı, Ankara
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(24), 543-559.
- Ucur, A. (2010). *DynEd programının uygulanabilme etkililiği hakkında öğrenci görüşleri: Safranbolu örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Dalı, Sakarya.

- Uras, K. S. (2018). *DynEd mobil yazılımının ortaöğretim öğrencilerinin İngilizce dersi akademik başarılarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Nitel araştırma yöntemleri. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, M. A. (2010). *Teachers' attitudes towards the "DynEd" in primary education in Turkey: From the 4th to 8th grades*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gökbulut, B. (2020). İngilizce öğretmenlerinin bilgisayar destekli DynEd İngilizce öğretim yazılımı hakkındaki görüşleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4134-4165. DOI: 10.26466/opus.670073

Narsisistik Kişilik Envanteri-13 (NKE-13)'nin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.635725

*

Uğur Doğan * - Tuğba Seda Çolak**

* Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

E-Posta: ugurdogan@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7603-6470](https://orcid.org/0000-0001-7603-6470)

** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi

E-Posta: tugbacolak@duzce.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7219-1999](https://orcid.org/0000-0002-7219-1999)

Öz

Bu çalışmanın amacı Gentile ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen Narsisistik Kişilik Envanteri-13 (NKE-13)'nin Türk kültüründeki psikometrik özelliklerini ortaya koymaktır. Ölçeğin uyarlama çalışması için Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinin çeşitli fakültelerinde öğrenimine devam eden 308 üniversite devam eden beliren yetişkinlik dönemindeki öğrenciler ile çalışılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için ilk önce Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır, daha sonraki aşamada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısının belirlenmesi için Cronbach Alpha katsayısı Jamovi programı kullanılarak hesaplanmıştır. DFA sonucuna göre orijinal ölçekte de olduğu gibi, ölçeğin 3 faktörlü yapısı (liderlik/otorite, grandiyözite/ gösterişçilik, hak iddia etme/ sömürü) elde edilmiş ve elde edilen yapıya ilişkin ilişkin uyum indekslerinin iyi sonuç verdiği görülmüştür ($\chi^2=130$, $df=60$, $\chi^2/df=2.17$; RMSEA=0,0614, CFI=0,938; TLI=0.919). Ölçeğin güvenirliliğini belirlemek için yapılan güvenirlilik analizinde ölçeğin bütünü için Cronbach Alpha içtutarlılık katsayısı .84, alt boyutlarda ise liderlik/otorite için .78, grandiyözite/gösterişçilik için .72, hak iddia etme/sömürü için .61 bulunmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına göre üniversite öğrencileri için geliştirilen NKE-13 Türkçe uyarlama çalışmasının Türk kültüründe iyi sonuçlar verdiği görülmüştür. Sonuçlar ölçme aracının Türkçe uyarlamasının geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Narsisistik Kişilik Envanteri-13, NKE-13, doğrulamalı faktör analizi, geçerlik ve güvenirlilik

The Turkish Adaptation of Narcissistic Personality Inventory-13 Scale: The Validity and Reliability Study

*

Abstract

The aim of this study was to examine the reliability and validity of the Turkish translation of the Narcissistic Personality Inventory-13 (NPI-13). This scale was developed by Gentile et al. (2013)/ NPI-13 Scale for college students was first translated into Turkish and then back-translated. Subsequently, the questionnaire was administered to 308 college students. The internal consistency of the scale was examined for reliability, and second-order confirmative factor analysis (CFA) was conducted using Jamovi program for the validity of the scale. CFA, similar to the original scale, confirmed the fit of the 3-factor model (Leadership/ Authority; Grandiose/ Exhibitionism; Entitlement/ Exploitativeness). ($\chi^2=130$, $df=60$, $\chi^2/df=2.17$; RMSEA=0,0614, CFI=0,938; TLI=0.919). The internal consistency reliability coefficient of the whole scale is .84, Leadership/ Authority is .78, Grandiose/ Exhibitionism is .72, Entitlement/ Exploitativeness is .61. Our findings show that the Turkish version of the NPI-13 Scale has acceptable levels of reliability and validity for the selected samples.

Keywords: *Narcissistic Personality Inventory-13, NPI-13, confirmative factor analysis, reliability, validity*

Giriş

Türkçedeki karşılığı özseverlik olan Narsisizm (Voltan-Acar, 2012), Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM) 5’de kişilik bozuklukları arasında yer almaktadır. Özsever (Narsisistik) kişilik bozukluğu yetişkinlik döneminin erken safhalarında ortaya çıkan, empati yoksunluğu, büyülenme ve beğenilme ihtiyaçlarını içeren bir örüntüye sahiptir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Bu tanımlama ile DSM 5 Psikanalitik bakış açısından uzak bir sistemi benimseyip, ruhsal sorunların anlaşılmasını biyolojik temelli çalışmalara indirgeyerek zorlaştırması konusunda eleştirilirken, Psikanalitik çalışmalar da öznellikleri nedeniyle eleştirilmiştir. Çağdaş çalışmalar Psiko-dinamik çalışmaların ampirik temelli ilerlemesini sağlayarak bu eleştirilerin önüne geçmeyi hedeflemiştir (Kotan, Kotan ve Özçürümez-Bilgili, 2018). Freud, benliğe yönelik narsisistik libidoyla, insanlara yatırım yapılan nesne libidosunu ayırmasıyla, bebeğin anne kucağındaki tüm güçlü olma duygusunu açıklamak için birincil narsisizm terimini ortaya atmıştır. Kendisini aneyle bütünleşik bir varlık olarak algılayan bebek, annenin yetersiz olduğu zamanlarda oluşturduğu hayal kırıklıklarıyla farklı bir varlık olduğunu anlar ve tümgüçlülük algısı zedelenir. Çocuk bu travmayla başa çıkamadığında içsel bir tüm güçlü anne temsili oluşturarak “grandiyöz kendilik” olarak adlandırılan yapının temelini oluşturur (Wallace, 2008). Narsisistik kişilikte bölme mekanizması gerçek kendilik, ideal kendilik ve ideal nesne arasındaki gerilimi ortadan kaldırmak için, bu imgelerin bir kombinasyonu olan şişirilmiş kendilik kavramı aracılığıyla istenmeyen kendilik ve nesne imgelerinden uzaklaşılmasını sağlar (Volkan, 2007).

Daha sonraki dönemlerde, özellikle Freud’un takipçileri için olmak üzere, narsisizm dikkat çekici bir konu olmaya devam etmiştir. Masterson (2014) Terk Depresyonu Kuramında narsisizmi gerçek kendiliğin bozulması sonucu oluşan psikopatolojik bir savunma olarak ele alır. Çağdaş Nesne İlişkileri Kuramı olarak tanımlanan Aktarım Odaklı Terapide narsisizm, normal davranışların engellenmesi, belli davranışların abartılması gibi faktörler sonucunda ortaya çıkan kişilik örgütlenmesindeki patoloji olarak ele alınır (Yeomans, Clarkin ve Kernberg, 2016). Narsisizm konusunda önemli bir isim olan Kohut (1998)’a göre ise eşduyum yetersizliği nedeniyle anne/babanın kendilik nesnesi işlevi görevini yerine getirememesi sonucu ortaya çıkan primer

narsisizmdir. Sağlıklı bir kimlik bütünlüğü için kendilik nesnesi desteği ile sekonder narsisizme ulaşmanın hedef olduğunu belirtir.

Patolojik narsisizm kırılğan, grandiyöz, açık, gizli gibi türlere ayrılmaktadır (Pincus ve Lukowitsky, 2010). DSM kriterlerine göre problemlili kişilik özellikleri ya da belirtileri bilişte, duygulanımda, kişilerarası işlevsellikte ve dürtü kontrolünde olmak üzere 4 alandan ikisinde problem yaşanmasını içerir ve narsisistik kişilik özelliklerinde en sık görülen türün işlevsellikte bozulma olduğu düşünülmektedir (Miller ve Campell, 2010). Kişilerarası ilişkilerde narsisistik özelliklere sahip olma ile bağıllık arasında negatif ilişki bulunmuş ve narsisistik kişilerin ilişkide kalma süresinin kısa olduğu görülmüştür (Campbell ve Foster, 2002). Narsisistik kişilik yapısına sahip olan kişiler duygulanımda sığ bir yapıya sahiptirler ve yetersizliklerini göstermekten imtina ederler (Williams, 2013). Bilişsel şemalar üzerine yapılan bir araştırmanın sonucunda narsisizmin tetiklediği erken dönem uyumsuz şemalarının tümünün duygusal ihmal, dürtü kontrolü, bağımlılık ve kimlik oluşturma temalarıyla yakından alakalı olduğu bulunmuştur (Anlı, Can ve Evren, 2017). Erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek düzeyde görülen narsisistik eğilimler (Aslan, Mert ve Yıldız, 2016), kardeş sayısı azaldıkça artmaktadır ve anne babası ayrı olan ergenlerin narsisistik puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur (Karakuş, 2017).

Son yıllarda narsisizm bir patoloji unsuru olmanın yanında bir de kişilik özelliği olarak ele alınmaya başlanmıştır (Demirci ve Eksi, 2017). Kişilik bozukluğundan, kişilik yapısını ayıran özelliklere göre Narsisistik kişilik yapısında bireyler eleştiriyi göğüsleyebilir, kişilerarası ilişkilerinde sömürücü değil, kendi amaçlarına yönelik davranır. Özel bir insan oldukları düşüncesiyle olmasa da düşüncelerini iyi pazarlarlar, yarışmayı severler ve kendilerini en başarılı olarak görürler. Eşsiz bir niteliğe sahip olduklarını düşünmelerine rağmen ayrıcalık beklemez, beğeni ve övgüyü ölçülü bir şekilde kabul edebilirler. Empati kurabilirler ve başkalarının kendilerine hep iyi davranmasını beklerler (Köroğlu ve Bayraktar, 2010). Narsisistik özelliklerin başarı isteğini artırdığı ve başkalarının baş etmekte zorlandığı, cesaret kırıcı durumlarda ayakta kalabilmelerini sağlıyor olması muhtemel bir durumdur (Lelord ve Andre, 2015). Aynı zamanda narsisizm ve benlik saygısı arasında olumlu ilişki bulunmuştur (Karakuş, 2017). Narsisizm beş faktör kişilik özelliklerinden düşük uyumluluk, yüksek atılganlık ve eğlence arama gibi özellikleri içeren dışadönüklük özelliklerine sahiptir (Miller ve Campell, 2010).

Narsisizmi ölçmeye yönelik Türkçe çeşitli ölçme araçları bulunmaktadır. Atay (2009), Ames, Rose ve Anderson (2006)'un geliştirdiği tek boyutlu Narsistik Kişilik Envanterinin uyarlama çalışmasını gerçekleştirmiştir. 16 maddeden oluşan ölçek ikili derecelendirme türüne sahiptir ve özellikle örgütsel davranışa odaklanan normal narsisizmi ölçmektedir. Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği Thomaes, Stegge, Bushman, Olthof ve Denissen (2008) tarafından geliştirilmiş, Türkçe uyarlama çalışması Akın, Şahin ve Gülşen (2015) tarafından yapılmıştır. Çocukluk çağındaki narsistik özellikleri bir kişilik özelliği olarak ölçen 10 maddelik ve tek boyutlu bir ölçektir. Ekşi (2016) klinik olmayan gruba yönelik DSM kriterlerine uygun olarak kişilik patolojisi olan narsisizmi ölçen Beş faktör Narsisizm Envanterinin kısa formunun uyarlamasını gerçekleştirmiştir. Glover, Miller, Lynam, Crego ve Widiger (2012)'in geliştirdiği, Kırılgan Narsisizmi ve Grandiyöz Narsisizmi ölçmeye yönelik içeriğe sahip ölçek 15 alt boyuttan oluşmaktadır. Narsistik Hayranlık ve Rekabet Ölçeği Back ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiş, Türkçe uyarlama çalışması Demirci ve Ekşi (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. 18 maddelik uzun ve 6 maddelik kısa olmak üzere iki formdan oluşmaktadır. Özsoy, Rauthmann, Jonason ve Ardıç (2017) Tek Maddeli Narsisizm Ölçeğini Türkçeye uyarlamıştır. Konrath, Brian ve Bushman (2014) tarafından geliştirilen ölçek 7'li Likert tipinde derecelendirme ile özbildirimle kişinin kendini ne kadar narsistik gördüğünü değerlendirmesine dayalıdır.

Narsisizmin kişilik özelliğini belirlemeye yönelik öz bildirim formları, DSM bilgileri ışığında hazırlanan formlar olduğu için klinik olmayan grupta yine de kişilik bozukluğuna yakın bir yapıyı ölçmektedir (Miller ve Campell, 2010). Kişilik ölçümlerinde güvenilir ve geçerli kısa formlar araştırmalardaki yeni ilerlemeleri teşvik edebileceği için çok değerli olmalarının yanında hem patolojik narsisizm hem de özsaygıdan ayrı bir şekilde normal narsisizmi ayırt eden ölçeklere (Gentile vd., 2013) ihtiyaç duyulmasından kaynaklı NKE-13'ün Türkçe'ye uyarlanması önemli olarak değerlendirilmektedir. Türkçe ölçme araçlarına bakıldığında normal narsisizmi ölçen ölçek sayısı ve bu ölçeklerin bir kısmının patolojik yapı (Büyükgüngör, 2016), örgütsel yapı (Atay, 2009) gibi normal örneklemin dışındaki yapılara yönelik olması bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir. Demirci ve Ekşi (2017)'nin uyarlama çalışmasında hayranlık boyutu büyülenme, benzersizlik ve cazibe altboyutları ile rekabet boyutu ise değersizleştirme, üstünlük ve saldırganlık altboyutları ile

DSM kriterlerine dayalı bir şekilde narsisizmin özelliklerini ölçmektedir. Ancak bütüncül bir narsisizm puanı vermiyor olması da yeni ölçme araçlarına ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma kapsamında Gentile ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen Narsisistik Kişilik Envanterinin-13 (NKE-13) Türkçe'ye uyarlanması amaçlanmaktadır. NKE-13 grandiyöz narsisizmi ölçen kısa bir ölçektir. Hak-iddia etme/sömürü, gösterişçilik ve liderlik/otorite alt boyutlarından oluşan bu ölçeğin, kişilik özelliği olarak narsisizmi grandiyözite açısından ölçmesi konusunda literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma kapsamında hem ölçeğin 13 maddelik kısa formunun Türkçe'ye kazandırılması hem de klinik olmayan normal örneklem üzerinde çalışmanın yapılması önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında NPI-13'nin Türkçe uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma gurubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin çeşitli bölümlerine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin 212'si kadın (%69), 96'sı (%31) erkektir. Katılımcıların yaşları 18 ila 67 arasında değişmektedir (Ort:21.31, Ss:3.366). Çalışma grubunun seçiminde seçkisiz olmayan, uygun örnekleme yöntemi benimsenmiştir.

Veri Toplama Araçları

NKE-13: Gentile ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen ölçek, 13 maddeden ve 3 boyutlu bir yapıdan oluşmakta, derecelendirmesi 1=Tamamen katılmıyorum 6=Tamamen katılıyorum arasında değişmektedir. Ölçeğin çeşitli versiyonlarının geliştirilmesi için çeşitli yaş grupları ile çalışılmıştır. 13 maddelik versiyonunun geliştirilmesinde yaş ortalaması 33.30 olan (Ss:12.21) Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan %48.7'si kadın, %51.3'ü erkek olan bir örneklemeden veri toplanmıştır. Ölçeğin 3 faktörlü yapısının DFA uyum indekslerinin iyi olduğu görülmüştür ($\chi^2=333.41$, $df=62$, $\chi^2/df=5.37$; $RMSEA=0,059$, $SRMSR= .056$, $CFI=0,931$). Ölçeğin bütünü için Cronbach

Alpha değeri .82 bulunurken liderlik/otorite için .73, grandiyözite/gösterişçilik için .75 , hak iddia etme/sömürü için .52 bulunmuştur.

İşlem

NKE-13'nin uyarlama ve psikometrik çalışmalarını yapabilmek için, öncelikle, ölçeğin geliştiricilerinden mail ile izin alınmıştır. Daha sonra 2 ayrı kendi alanlarında uzman ve İngilizce Öğretimi Anabilim Dalı'nda çalışan akademisyenler tarafından maddelerin Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır. Çevirinin ardından, rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında uzman tarafından ölçeğin nihai hali verilmiştir. Bu işlemin ardından yazalar tarafından ölçek maddelerinin hem İngilizcesi hem Türkçesi olan bir form ile değerlendirme formu oluşturulmuştur. Bu form kullanılarak uzmanlar tarafından ölçeğin orijinaline uygunluğu konusunda gerekli görüş alınmış ve gerekli düzeltmeler uzman görüşlerine istinaden yapılmıştır. Uzmanlardan alınan geribildirim istinaden ölçeğin alt boyutları için; liderlik/otorite, grandiyözite/gösterişçilik, hak iddia etme/sömürü isimleri faktörleştirme tamamlanmıştır. Maddelerin son hali, madde sayısı, sıralaması ve derecelendirmesi bakımından özgün ölçekteki düzeni korunmuştur.

Bir sonraki aşamada, Türkçe Eğitimi alanında uzman ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı çalışan akademisyenler tarafından maddeler incelenerek ölçeğin Türkçe formunun son hali verilmiştir. Çalışma bittikten sonra 1 İngilizce uzmanı tarafından geri-çeviri yapılmış ve elde edilen İngilizce form farklı 3 uzman tarafından incelenmiş ve orijinal ölçekle iyi derecede benzeştiği tespit edilmiştir. Tüm bu işlemlerden sonra dil geçerliliği aşaması tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, ölçek uyarlama çalışmalarında kullanılan Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapı geçerliliğini test etmek için, Cronbach Alpha analizi ise iç tutarlılığı belirlemek için güvenilirlik analizinde kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi (AFA) gizil faktörlerin sayısını, modelinin veya faktörlerin ilişkisini bilemez fakat DFA ile daha önce elde edilmiş bir yapı ile ilgili bütün bilgilere sahiptir (Çelik ve Yılmaz, 2013). DFA'nın temel özelliği bir hipotezi test edebilmesidir. Aynı zamanda daha önce elde edilmiş yapının farklı bir örneklemede aynı şekilde olup olmadığını sorgulamada kullanılabilecek en

uygun analiz DFA'dır. Analizlere başlanmadan önce veri setinde uç değer olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bu amaçla her bir katılımcının toplam puanı hesaplanmış ve bu toplam puanlar z puanına dönüştürülmüştür. Aritmetik ortalama ve standart sapmanın kullanıldığı bir istatistik tekniğidir. Standart puan, katılımcı puanının grubun puan ortalamasından olan farklarının standart kayma birimi cinsinden belirtilmesidir. Teorik olarak -3 ile +3 dışında kalan puanlar uç veri olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple -3 ile +3 dışında z puanına sahip veriler olup olmadığına bakılmış ve bu aralık değere sahip veri olmadığı görülmüştür. Verilerin analizinin tüm aşamalarında Jamovi (2019) programı kullanılmıştır. Jamovi R (2018) altyapısını ve paketlerini kullanan bir yazılımdır. Jamovi DFA için Lavaan (Rosseel vd. 2018) paketini kullanmaktadır.

Bulgular

Betimsel İstatistikler

Ölçme aracının uyarlanma çalışmasında veri ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Hesaplanan değerler tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Narsistik Kişilik Envanteri-13 Değerleri

Boyut	Madde	Ort	Ss	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu		t	C.A
Liderlik/ Otorite	Madde 1	2.90	1.32	.45	.52	-10.93*	.78
	Madde 2	3.11	1.20	.64	.58	-15.67*	
	Madde 3	2.64	1.00	.61	.65	-13.41*	
	Madde 4	2.74	1.16	.54	.61	-13.24*	
Grandiyözite /Gösterişçilik	Madde 5	3.58	1.06	.40	.28	-8.67*	.72
	Madde 6	2.11	1.16	.43	.54	-9.96*	
	Madde 7	2.68	1.20	.56	.67	-14.31*	
	Madde 8	1.80	1.07	.37	.32	-7.88*	
	Madde 9	2.93	1.18	.56	.59	-13.52*	
Hak İddia Etme/ Sömürü	Madde 10	2.71	1.13	.39	.29	-8.45*	.61
	Madde 11	3.35	1.18	.53	.52	-10.28*	
	Madde 12	2.67	1.14	.25	.25	-5.10*	
	Madde 13	3.18	1.21	.55	.53	-12.77*	

* P < .05, C.A= Cronbach Alpha

Ölçek maddelerinin ortalamaları incelendiğinde, likert tipi bir ölçek olan “geliştirilen Narsistik Kişilik Envanteri-13” ortalamalarının en düşüğünün

1.80 en yüksekine 3.58 arasında değiştiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ölçek maddelerinin standart sapmalarının çok büyük olmadığı da görülmektedir.

Yapı Geçerliği

Ölçeğin yapı geçerliği için DFA yapılmıştır. DFA sonucunda ölçme aracının üç faktörlü yapısı (liderlik/otorite, grandiyözite/gösterişçilik, hak iddia etme/sömürü) doğrulanmıştır. Ölçeğe ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Tablo 1. Narsistik Kişilik Envanteri-13 DFA Değerleri

Faktör	Madde	Değer	SH	%95 Güven Aralığı		Z	P	S.D
				Alt Sınır	Üst Sınır			
Liderlik/ Otorite	Madde 1	0.737	0.075	0.589	0.885	9.78	<.001	0.561
	Madde 2	0.860	0.065	0.733	0.988	13.21	<.001	0.722
	Madde 3	0.773	0.054	0.669	0.878	14.44	<.001	0.769
	Madde 4	0.817	0.063	0.693	0.940	12.93	<.001	0.707
Grandiyözite/ Gösterişçilik	Madde 5	0.416	0.065	0.288	0.545	6.39	<.001	0.397
	Madde 6	0.605	0.072	0.464	0.749	8.34	<.001	0.524
	Madde 7	0.914	0.067	0.789	1.050	13.79	<.001	0.768
	Madde 8	0.386	0.066	0.251	0.509	5.77	<.001	0.357
	Madde 9	0.930	0.066	0.798	1.055	14.13	<.001	0.786
Hak İddia Etme/ Sömürü	Madde 10	0.504	0.069	0.355	0.625	7.11	<.001	0.438
	Madde 11	0.805	0.069	0.674	0.944	11.74	<.001	0.686
	Madde 12	0.364	0.072	0.222	0.505	5.04	<.001	0.320
	Madde 13	0.876	0.070	0.743	1.019	12.54	<.001	0.730

SH=Standart Hata, SD=Standart Değer

DFA'ya ilkin bakılması gereken bir diğer sonuç ise uyum indeksleridir. Ölçeğin DFA'dan elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde iyi sonuç verdiği görülmüştür ($\chi^2=130$, $df=60$, $\chi^2/df=2.17$; RMSEA=0,0614, CFI=0,938; TLI=0.919). Bunun yanında bütün faktör yüklerinin anlamlı ve orta seviyenin

üstünde değerler aldığı görülmektedir. Ölçeğin DFA analizine ilişkin diğer veriler tablo 3 'de sunulmuştur.

Tablo 3. Narsistik Kişilik Envanteri-13 Faktör Kovaryansları

		%95 GA						
		Değer	SH	Alt Sınır	Üst Sınır	Z	p	SD
Liderlik/Otorite	Liderlik/Otorite	1.000						
	Grandiyözite/Gösterişçilik	0.585	0.057	0.474	0.696	10.321	<.001	0.585
	Hak İddia Etme/Sömürü	0.735	0.050	0.637	0.832	14.763	<.001	0.735
Grandiyözite/ Gösterişçilik	Grandiyözite/Gösterişçilik	1.000						
	Hak İddia Etme/Sömürü	0.622	0.060	0.505	0.739	10.449	<.001	0.622
Hak İddia Etme/Sömürü	Hak İddia Etme/Sömürü	1.000						

GA=Güven Aralığı, SH=Standart Hata, SD=Standart Değer

Tablo 3'e bakıldığında NKE 13'ün DFA sonucunda boyutlar arasındaki faktör kovaryanslarının hesaplandığı görülmektedir. Lider/otorite ile grandiyözite/gösterişçilik arasındaki kovaryansın .58, lider/otorite ile hak iddia etme/sömürü arasındaki kovaryans .73, grandiyözite/gösterişçilik ile hak iddia etme/sömürü .62 olduğu görülmektedir.

Güvenirlilik Çalışması

İç Tutarlılığın Hesaplanması: Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, ölçeğin güvenilirliğini ortaya koymak için yapılan ilk analizdir. Analiz sonucu iç tutarlılık katsayısı ölçeğin bütünü için .84, liderlik/otorite için .78, grandiyözite/gösterişçilik için .72 , hak iddia etme/sömürü için .61 bulunmuştur. Özdamara (2004)'e göre .60 ile .80 arasında olan iç tutarlılık değerleri "oldukça güvenilir", .81 ve üstü değerleri mükemmel ele almaktadır.

Alt-Üst Grup Güvenirliği: Ölçeğin güvenirligi belirlemek için yapılan bir diğer işlem alt % 27 ile üst % 27 'lik grupların arasındaki farka bakmaktır. Ölçekten ele edilen toplam puana göre üst puanlara sahip %27'lik grup ile alt puanlara sahip % 27'lik grupların farklı olması beklendiği için grupların madde ortalama puanları arasında da anlamlı bir fark olması beklenmektedir. Büyüköztürk (2007)'e göre, ölçeğin güvenirligini gösteren bir kriter de alt

ve üst grupların maddelere verdikleri yanıtlar arasında fark olmasıdır. Araştırma grubunun üst %27 (N:83) ile alt %27 (N:83) grupların ölçek maddelerinin puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için t-testi yapılmıştır. Yapılan analiz göre alt ve üst grubun maddelere verdikleri cevap ortalamaları arasında anlamlı ($p < .001$) istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür. Bu sonuçla ilgili olarak maddelerin iyi bir ayırt ediciliğe sahip oldukları belirtilebilir. Analize ilişkin t değerleri tablo 1'de verilmiştir.

Madde Toplam Korelasyon: Bu yöntem her madde ile ölçek puanı arasındaki korelasyon katsayısının hesaplanmasına dayanır. Herhangi bir maddede korelasyon katsayısının işareti eksi, değeri sıfır veya sıfıra yakınsa bu durum, maddenin diğer maddelerin ölçmek istediği tutumu ölçmeye uzak olduğunu gösterir. Aynı şekilde ölçeği oluşturan her maddenin birbiriyle olan ilişkisinin yüksek olması da önemlidir. Maddelerin ölçek puanlarıyla ve birbirleriyle yüksek korelasyonlara sahip olmaları aynı boyutta ölçme yaptıklarını gösteren bir durumdur (Ghiselli, Campbell, Zedeck, 1981; akt. Tezbaşaran, 1996). Bu ölçeğin AFA sonuçlarına göre madde toplam korelasyonları ise 0.28 ile 0.67 arasında değişmektedir. Analize ilişkin değerler tablo 1'de verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Gentile ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen Narsisistik Kişilik Envanteri-13'nin Türkçe versiyonun psikometrik özelliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için yapılan DFA sonucunda uyum indeksleri göz önünde bulundurulduğunda ölçeğin üç boyutlu yapısının kabul edilebilir düzeyde sonuçlar verdiği ($\chi^2=130$, $df=60$, $\chi^2/df=2.17$; $RMSEA=0,0614$, $CFI=0,938$; $TLI=0,919$) ve ölçeğin orijinal yapısının Türkçe versiyonunun yapısıyla uyduğu görülmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının oldukça güvenilir bulunması (.84) ölçeğin Türkçe yapısının güvenilir olduğunu göstermektedir.

NKE-13 grandiyöz narsisizmi ölçen bir ölçme aracıdır. Yakın zamanın literatürüne bakıldığında Narsisizm normal ve patolojik olmak üzere ikiye ayrılırken grandiyözite her ikisinde de ortak bir özellik olarak görülebilmektedir. Narsisistik Grandiyözite aşırı değer verilme, hak edilmiş benlik imgesi, sömürücü, teşhirci davranışlar idealize edilmiş fantezileri içe alma ve farklı uyumsuz kendini geliştirme stratejileriyle tanımlanır. Patolojik narsisizm

önemli bozukluklarla ilişkiliyken normal narsisizm uyumlu olmayan işleyişi, başarı motivasyonunu ve hırsları destekleyebilir (Pincus ve Lukowitsky, 2010). Narsistik kişilik bozukluğu ve kişilik özelliklerindeki bozulma diğer kişilik bozukluklarından daha farklı ve karmaşık bir yapıdadır. Her ikisinde de açıkça kişilerarası boyutta bozulma söz konusudur. Narsistik bireyler öz saygılarında ve statülerinde artışı toplumsal anlamda baskın olma ve statü davranışları, bilişleri, ve duyguları yoluyla arayacaktır (Miller ve Campell, 2010). Bu bilgilerden hareketle toplumda görülme sıklığı artış gösteren narsistik kişilik yapısını ölçen ölçme araçlarına ihtiyacın her geçen gün arttığı söylenebilir. Kısa ölçeklerin güvenilirliği konusundaki endişelere rağmen NKE-13, 40 maddelik uzun formu, narsisizm ve narsisizmle ilişkili özellikleri ölçen ölçekler, ve psikopati, histronik kişilik bozukluğu gibi yakın bozuklukları ölçen ölçeklerle güçlü korelasyonlara sahiptir (Gentile vd., 2013).

Türkçe’de narsisizmi ölçmek için kullanılan çeşitli ölçme araçları bulunmasına rağmen, yeterli olmadığı görülmektedir. Atay (2009)’un Türkçe’ye kazandırdığı, NKE-40’dan yola çıkılarak geliştirilen NKE-16 orijinal formu tek boyutlu olup, Türkçe uyarlama çalışması örgütsel süreçlerde narsisizmi ölçmeye yönelik olarak uyarlanmıştır. NKE-13, 40 maddelik uzun formun sahip olduğu üç alt boyutu da içeren, uygulama açısından kolaylık sağlayan bir ölçek olarak değerlendirilmiştir (Gentile vd., 2013).

Yapılan çalışma sonucunda NKE-13 liderlik/otorite, grandiyözite/ gösterişçilik, hak iddia etme /sömürü olmak üzere 3 alt boyuttan oluşan, geçerli ve güvenilir, Türkçe kullanıma uygun bir ölçme aracı olarak kabul edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Turkish Adaptation of Narcissistic Personality Inventory-13 Scale: The Validity and Reliability Study

*

Uğur Doğan – Tuğba Seda Çolak

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Düzce Üniversitesi

Narcissism is among the personality disorders in the Diagnostic and Statistical Handbook of Mental Disorders (DSM) 5. Narcissistic personality disorder has a pattern that emerges in the early stages of adulthood and includes the lack of empathy, needs for growth, and appreciation (American Psychiatric Association, 2013).

In recent years, Narcissism has been started to be considered as a personality trait as well as an element of pathology (Demirci & Eksi, 2017). According to the characteristics that separate the narcissistic personality structure from the personality disorder, individuals in the narcissistic personality structure can stand up to criticism, and act in their purposes, not exploitative in their interpersonal relationships. They market their thoughts well, they like to compete and they see themselves as the most successful. Although they think they have a unique quality, they do not expect privilege. They can empathize and expect others to always treat them well (Köroğlu & Bayraktar, 2010). It is likely that narcissistic features increase the desire for success and enable others to survive in discouraging situations (Lelord and Andre, 2015). At the same time, a positive relationship was found between Narcissism and self-esteem (Karakuş, 2017).

Although some scales measure Narcissism as a personality trait, they are limited, and mostly these scales are not suitable for normal sample people. Therefore new and reliable scales in Turkish are needed. This study aims to adapt NPI-13 to Turkish, and it is essential because the study group consists of normal sample.

The study group of the research consists of students who are educated in various programs of Muğla Sıtkı Koçman University Education Faculty in 2017-2018. 212 (69%) of the students are female, 96 (31%) of them are male.

The ages of participants ranged from 18 to 67 (Avg: 21.31, SD: 3.366). While the study group was being determined, convenience sampling, which is not random, was used.

NPI-13: The scale was developed by Gentle et al. (2013) consists of 13 items and a 3 dimensional structure. CFA fit indices of the 3 factor structure of the scale were found to be good ($\chi^2=333.41$, $df=62$, $\chi^2/df=5.37$; RMSEA=0,059, SRMSR= .056, CFI=0,931). The Cronbach Alpha value for the whole scale was .82, while it was .73 for leadership/ authority, .75 for grandiose/ exhibitionism, .52 for entitlement/ exploitativeness.

In the analysis of the data, confirmatory factor analysis (CFA) was used to test construct validity, and the Cronbach alpha internal consistency was used in the reliability analysis. Jamovi (2019) program was used in all stages of data analysis.

Descriptive Statistics: When the averages of the scale items are examined, it is seen that averages of the "Narcissistic Personality Inventory-13", which is a Likert type scale, range between the lowest 1.80 and the highest 3.58. In general, it can be seen that the standard deviations of the scale items are not very large.

Construct Validity: When the fit indexes of the analysis are analyzed, it is seen that it gives good results ($\chi^2 = 130$, $df = 60$, $\chi^2 / df = 2.17$; RMSEA = 0.0614, CFI = 0.938; TLI = 0.919). In addition, all factor loads appear to have significant and above-average levels.

As a result of the CFA of the NPI-13, the covariance between Leadership/ authority and grandiose/ exhibitionism dimensions is .58, covariance between leadership / authority and entitlement/ exploitativeness dimensions is .73, covariance between grandiose/ exhibitionism and entitlement/ exploitativeness dimensions is .62.

As a result of the analysis, the internal consistency coefficient Cronbach Alpha was .84 for the whole scale, .78 for leadership/authority, .72 for grandiose/ exhibitionism, and .61 for entitlement/ exploitativeness.

The t-test was performed for the significance of the differences between the item mean scores of the upper 27% (N: 83) and lower 27% (N: 83) groups taken from the study population. As a result of the t-test performed according to the average results of the groups, a significant difference ($p < .001$) was found between the lower and upper groups. Regarding this result, it can be stated that the items have good discrimination.

According to the EFA results of this scale, item-total correlations vary between 0.28 and 0.67.

In this study, it was aimed to determine the psychometric properties of the Turkish version of the Narcissistic Personality Inventory-13 developed by Gentile et al. (2013). Considering the compliance indexes of the CFA for the construct validity of the scale, the three-dimensional structure of the scale gives acceptable results ($\chi^2 = 130$, $df = 60$, $\chi^2 / df = 2.17$; RMSEA = 0.0614, CFI = 0.938; TLI = 0.919) and the original structure of the scale seems to match the structure of the Turkish version. The fact that the internal consistency coefficient of the scale is quite reliable (.84) shows that the Turkish structure of the scale is reliable.

NPI-13 is a measurement tool that measures grandiose Narcissism. Looking at the recent literature, Narcissism is divided into two as normal and pathological, while Grandiosity can be seen as a standard feature in both. Narcissistic Grandiosity is defined by overvaluation, deserved self-image, exploitative, exhibitionist behaviors, strategies to include idealized fantasies and different incompatible self-development. While pathological Narcissism is associated with essential disorders, healthy Narcissism can support incompatible functioning, motivation for success, and ambitions (Pincus and Lukowitsky, 2010). Narcissistic personality disorder and impairment in personality traits are different and complicated than other personality disorders. Both are clearly impaired in the interpersonal dimension. Narcissistic individuals will seek an increase in their self-esteem and status through social dominance and status behavior, cognition, and emotions (Miller & Campell, 2010). Based on this information, it can be said that the need for measuring tools that measure the narcissistic personality structure, which has an increasing frequency in the society, increases day by day. Despite concerns about the reliability of short scales, NPI-13 has strong correlations with its long-form of 40 items, scales Narcissism and measuring properties related to Narcissism, and scales measuring close disorders such as psychopathy and histrionic personality disorder (Gentile et al., 2013).

Kaynakça

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal elkitabı (DSM-5) tanı ölçütleri başvuru elkitabı* (Çev. E. Köroğlu). Ankara: HYB Yayıncılık

- Ames, D. R., Rose, P. ve Anderson, P.C. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40, 440-450.4
- Anlı, İ., Can, Y. ve Evren, C. (2017). Erkek Alkol Kullanım Bozukluğu Hastalarında Patolojik Narsisizmin Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Gelişimi Üzerindeki Etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(1), 63-74. doi:10.18863/pgy.281127
- Aslan, M., Mert, H.Ş ve Yıldız, M. (2016). Narsistik kişilik ile affedicilik arasındaki ilişkinin incelenmesi. 2. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi*, Hatay, Türkiye.
- Atay, S. (2009). Narsistik kişilik envanteri'nin Türkçe'ye standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 181-196.
- Back, M. D., Küfner, A. C., Dufner, M., Gerlach, T. M., Rauthmann, J. F., ve Denissen, J. J. (2013). Narcissistic admiration and rivalry: Disentangling the bright and dark sides of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 105(6), 1013.
- Büyükgüngör, A. (2016). *The Turkish adaptation of the pathological narcissism inventory*. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Campbell, W.K. ve Foster, C.A. (2002). Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 484-495. DOI: 10.1177/0146167202287006
- Demirci, İ. ve Ekşi, F. (2017). Büyüklenmeci narsisizmin iki farklı yüzü: Narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46,37-58. DOI:10.15285/ma-ruaebd.330008
- Ekşi, F. (2016). The short form of the Five-Factor narcissism inventory: Psychometric equivalence of the Turkish version. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16, 1081-1096. <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2016.4.0001>
- Gentile, B., Miller, J.D., Hoffman, B.J., Reidy, D.E., Zichner, A., ve Campbell, W.K. (2013). A test of two brief measures of grandiose narcissism: The narcissistic personality inventory–13 and the narcissistic personality inventory–16. *Psychological Assessment*, 25(4), 1120-1136. DOI: 10.1037/a0033192
- Glover, N., Miller, J. D., Lynam, D. R., Crego, C., ve Widiger, T. A. (2012). The Five-Factor Narcissism Inventory: A five-factor measure of narcissistic personality traits. *Journal of Personality Assessment*, 94, 500–512. <http://dx.doi.org/10.1080/00223891.2012.670680>

- Karakuş, Ç. (2017). *Lise öğrencilerinde psikolojik savunmalar açısından narsisizm ve benlik saygısının karşılaştırılması*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kohut, H.(1998). *Kendiliğin çözümlenmesi*. İstanbul: Metis Yayınları
- Konrath, S., Brian, P.M., ve Bushman, B.J. (2014). Development and validation of the Single Item Narcissism Scale (SINS). *PLoS ONE*, 9, 8.
- Kotan, V.O., Kotan, Z. ve Özçürümez-Bilgili, G. (2018). Psikanalitik ilkeleri temel alan tanısıl sınıflandırma Sistemleri. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 55, 91-97. <https://doi.org/10.29399/npa.19505>
- Köroğlu, E. ve Bayraktar, S. (2010). *Kişilik bozuklukları*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Lelord,F.ve Andre, C. (2015).*"Zor kişilikler"le yaşamak*(24.baskı).İstanbul:İletişim Yayınları
- Masterson, J.F. (2014). *Gerçek kendilik: Gelişimsel kendilik ve nesne ilişkileri yaklaşımı*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Miller, J. D., ve Campbell, W. K. (2010). The case for using research on trait narcissism as a building block for understanding narcissistic personality Disorder. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 1(3), 180-191. DOI: 10.1037/a0018229
- Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi-II, (Çok değişkenli Yöntemler)*, 5. Baskı. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özsoy, E., Rauthmann, J.F., Jonason, P.K., ve Arduç, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14. doi: 10.1016/j.paid.2017.05.019
- Pincus, A. L. ve Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421-446. doi: 10.1146/annurev.clinpsy.121208.131215.
- R Core Team (2018). R: A Language and environment for statistical computing. [Computer software]. Retrieved from <https://cran.r-project.org/>.
- Rosseel, Y., vd. (2018). *lavaan: Latent Variable Analysis*. [R package]. Retrieved from <https://cran.r-project.org/package=lavaan>.
- The jamovi project (2019). *jamovi*. (Version 1.0) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>.
- Thomaes, S., Bushman, B. J., Denissen, J., Stegge, H. ve Olthof, T. (2008). Development And Validation Of The Childhood Narcissism Scale. *Journal of Personality Assessment*, 90, 382– 391.

- Volkan, V. (2007). *Psikoterapide nesne ilişkileri: Nörotik, narsisistik, sınırda ve psikotik hastaların tedavisinde nesne ilişkileri pratiği*. İzmir: Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi
- Voltan-Acar, N. (2012). *Psikolojik danışma ve rehberlik sözlüğü İngilizce/Türkçe* (1. baskı). Ankara: Nobel yayın
- Wallace, E.R. (2008). *Dinamik psikiyatri kuramı ve uygulaması* (Çev. H. Atalay). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Williams, N. (2013). *Psikanalitik tanı: Klinik süreç içinde kişilik yapısını anlamak*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Yeomans, F.E., Clarkin, J.F., ve Kernberg, O.F. (2016). *Borderline Kişilik Bozukluğu için Aktarım Odaklı Psikoterapi*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.

Ek 1. Ölçek Maddeleri

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.

	Tamamen Katılmıyorum					Tamamen Katılıyorum
	①	②	③	④	⑤	
1					① ② ③ ④ ⑤	
2					① ② ③ ④ ⑤	
3					① ② ③ ④ ⑤	
4					① ② ③ ④ ⑤	
5					① ② ③ ④ ⑤	
6					① ② ③ ④ ⑤	
7					① ② ③ ④ ⑤	
8					① ② ③ ④ ⑤	
9					① ② ③ ④ ⑤	
10					① ② ③ ④ ⑤	
11					① ② ③ ④ ⑤	
12					① ② ③ ④ ⑤	
13					① ② ③ ④ ⑤	

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Doğan, U. ve Çolak, T. S. (2020). Narsisistik kişilik envanteri-13 (NKE-13)'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4166-4184. DOI: 10.26466/opus.635725

Günümüzün Dijitalleşen İşletmelerinde Yeni Liderlik Ve Motivasyon Modelleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.699386

*

Başak Demiryumruk Dikici*

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul/Türkiye
E-Posta: basak.demiryumruk@gmail.com ORCID: [0000-0002-1431-5172](https://orcid.org/0000-0002-1431-5172)

Öz

Günümüz şirketlerinin amacı potansiyeli yüksek çalışanları örgütlerine çekmek, onları en verimli şekilde çalışır halde örgütte tutmak, örgütün hedefleri doğrultusunda en üst verimlilikte ve karlılıkta çalışarak pay sahiplerine ve paydaşlarına sürdürülebilir şekilde katkı sunmaktır. Bu nedenle şirketin amaç ve hedeflerine direkt etkisi olduğu belirlenmiş motivasyon ve liderlik modelleri önemini korumakta ve korumaya devam etmektedir. Bu anlamda küresel ortamlarda faaliyette bulunan işletmelerin dijitalleşmesi hayati bir husus iken dijitalleşme süreçlerinde motivasyon ve liderlik modellerinin nasıl şekillendiği de son derece önemlidir. Yüz yılı aşkın süredir üretim yapan, dünyanın farklı noktalarında sadece dağıtım ağı ile değil üretim tesisleriyle de önemli yatırımları bulunan A, B ve C Firmaları da bu yönleri itibarıyla bu araştırmada yer almıştır. Çalışmada dijitalleşmenin firmalara getirdiği avantajlar ve zorluklar, Endüstri 4.0 ve dijitalleşme ile değişen liderlik prensipleri ve bunların çalışan motivasyonuna nasıl yansıdığı şirket çalışanlarına yapılan anketlerle incelenerek ele alınmıştır. Bu çalışma günümüzün dijitalleşen işletmelerinde yeni dünyanın gerektirdiği liderlik prensiplerini inceleyerek şirketin benimsediği ve diğer modern liderlik davranışlarının çalışanların motivasyonlarına etkisini ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dijitalleşme, endüstri 4.0, liderlik, motivasyon*

A Comparative Research on New Leadership and Motivation Models in Digitalized Companies

*

Abstract

The aim of today's companies is to attract employees with high potential to their organizations, to keep them working in the most efficient manner, to work in the highest efficiency and profitability in line with the objectives of the organization and to contribute to the shareholders and stakeholders in a sustainable way. Therefore, the culture, motivation, employee engagement and leadership models that have a direct impact on the company's goals and objectives remain and maintain their importance. In this sense, while digitalization of businesses operating in global environments is a vital issue, it is extremely important how motivation and leadership models are shaped in digitalization processes. The companies A, B and C, which have been manufacturing for more than a century, and have significant investments in not only distribution networks but also in production facilities in different parts of the World is included in this study. In this study, the advantages and challenges of the digitalization, the changing principles of the industry and their reflections on motivation is examined through surveys conducted through employees. This study examines the impact of the company's adopted and other modern leadership behaviors on the motivation of employees by examining digitalized companies and the leadership principles required by the new world.

Keywords: *Digitalization, Industry 4.0, leadership, motivation*

Giriş

Günümüzde önemi giderek artan globalleşme bireyleri etkilediği gibi işletmeleri de etkilemektedir. Değişen dünya, yeni ekonomi ve özellikle dijitalleşme ile birlikte şirketler farklı ülkelere yatırım yapmakta, farklı ülkeler içerisinde farklı coğrafi bölgelerde satış-pazarlama ağları kurmakta ve hatta üretim tesisleri inşa etmektedirler. Farklı lokasyonlarda faaliyet gösteren bu global işletmeler buldukları ana ülkede sağladıkları başarı oranlarını diğer lokasyonlarında da aynı seviyede tutmaya gayret ederler. Şirketler, yöneticilerin sergiledikleri liderlik modellerini, çalışan motivasyon seviyelerini ve hatta çalışan devir oranlarını belirli bir seviyede tutarak global marka olarak her noktada aynı karakteri göstermeye çalışırlar.

Günümüzün yoğun rekabet ortamında artık şirketlerinin amacı sadece üretim veya satış yapmak değil aynı zamanda potansiyeli yüksek çalışanları örgütlerine çekmek, onları en verimli şekilde çalışır halde örgütte tutmak, örgütün hedefleri doğrultusunda en üst verimlilikte ve karlılıkta çalışarak pay sahiplerine ve paydaşlarına sürdürülebilir şekilde katkı sunmak olmuştur. Bu nedenle şirketin amaç ve hedeflerine direkt etkisi olduğu belirlenmiş motivasyon ve liderlik modelleri önemini korumakta ve korumaya devam etmektedir. Artan rekabet ortamının zorluklarına bir de sürekli devinim halinde olan küresel pazarlar ve yeni üretim sistemleri girmekte dünya topyekün bir dönüşüm içinde sürekli yeniliklere sahne olmaktadır. Sürekli iş hayatı gündeminde yer alan dijitalleşme de bu yeni dünya oluşumlarının en büyük zeminlerinden biridir. Bildiğimiz gibi 18. yüzyıl sonlarında su ve buhar gücünün kullanıldığı mekanik üretim sistemleri (Endüstri 1.0) 20. yüzyıla girerken yerini elektrik gücüne ve onun yardımıyla gerçekleşen seri üretime (Endüstri 2.0) bıraktı. 1970'lere geldiğimizde ise bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile daha otomatikleşmiş üretim sürecine geçilmiştir (Endüstri 3.0).

21. yüzyıl ise artık siber-fiziksel sistemlere dayalı üretimin yapılabildiği, nesnelerin internet üzerinden haberleşebildiği ve yönetilebildiği, otonom etkileşim ve sanallaştırmanın neredeyse her sektöre uyarlanabildiği bambaşka bir sanayi devrimini getirdi. Endüstri 4.0 olarak adlandırılan bu yeni dönemde artık teknoloji günlük hayatta ve iş hayatında geleneksel çalışma sistemlerini kökten değiştirmekte. Değişen teknolojiye ve çalışma sistemlerine ayak uydurmak için şirketlerde pek çok çalışmalar yürütülmekte. Bu dönüşümün en büyük parçası olan dijitalleşmenin yani elle toplanan verilerin ve

mesleki süreçlerin bilgisayara ya da dijital ortama aktarılmasının önemi de giderek artıyor. Bilgisayarların işlev güçleri sayesinde süreçler hızlanıyor; tüm verilere erişim ve kaynak yönetimi kolaylaşıyor. Tüm bu dönüşüm firmalar için sadece üretim ve diğer hizmetlerinde değil liderlik ve çalışan motivasyonu konularında da bambaşka açılımlara imkan sağlıyor. Bu değişimi yaşayan şirketlerdeki liderlik ve çalışan motivasyonu bu çalışmada kapsamlı şekilde ele alınacaktır.

Şirketlerde Dijitalleşme ve Yeni Liderlik

1800'lü yıllarda buharlı makinalar icat edilmiş ve böylece Birinci Sanayi Devrimi başlamış ve o dönemde yapılan bilimsel çalışmalarla teknolojiye gelişmeler yaşanmıştır. Bu durum ise 2000'lerde Endüstri Devrimlerinin sonuncusu olan 4. Endüstri Devrimi'ni başlatmıştır. Endüstri 4.0 döneminde, yaşanan teknolojik gelişmeler çok daha hızlı ilerlemektedir. Bu gelişme, Endüstri 4.0'ı diğer sanayi devrimlerinden ayıran en önemli özelliğidir. 4. Endüstri Devrimi; devletlerde, firmalarda ve toplumun tüm alanında önemli bir dizi değişikliklerin olmasını sağlamıştır. Endüstri 4.0 kavramı, sanayideki üretim sürecinin dijital ortama entegrasyonu ve entegrasyon sonrasında akıllı ürünler geliştirme, verimliliği artırılmış üretim gerçekleştirme, devamlılığı olan müşterilere ulaşma ve lojistik ağı kuvvetli olan çok boyutlu bir sistemi anlatmaktadır (Özkan, Al ve Yavuz, 2018, s.126). Endüstri 4.0 ile üretilen teknolojiler, firmaların yönetim, ekip kurma ve finansman yöntemlerini etkilemektedir. Bunun yanında dijital teknolojiler, firmaların değişim hızında ve boyutunda değişiklikler yaşatmaktadır (Schwab, 2017, s. 59). Endüstri 4.0 dönemi ile birlikte çalışan kesim de hızlı ve kolay bir şekilde bilgiye ulaşabilmiş, büyük miktarlardaki veriler kolaylıkla bir yerden bir yere aktarılabilmiştir.

Endüstri 4.0 dönemindeki firmaların değişim ve gelişmeleri şunlardır (Özkan, Al ve Yavuz, 2018, s. 126): Yönetim, imajı iyileştirme, misyon ve vizyonu iyileştirme ve devam etme, organizasyonel yapıyı iyileştirme ve ekip çalışmasını ön plana çıkarma, çalışanların memnuniyetini artırma, finansal bir bakış açısıyla, büyümeyi ve kârı arttırmak, sermaye çekmek ve yeni yatırımlar yapmak ve ortak ve hissedarlara daha fazla kar vermek, aynı zamanda da şirket varlığını ve ödeme gücünü korumak, maliyet açısından, tüm maliyetlerin kontrolü ve azaltılması ile daha düşük maliyetli ama daha kaliteli ve uygun fiyatların üretimi, üretimde insan-makine işbirliğini sağlamak ve seri

üretimi arttırmak, yani verimliliği ve üretkenliği arttırmak, optimum üretimi gerçekleştirerek sürekliliği sağlamak, satış ve pazarlama açısından, üstün rekabet gücü elde ederek veya pazara hükmederek pazar payını arttırmak, müşteri istek ve ihtiyaçlarını hem kalite hem de fiyat, satış sonrası hizmetler (servis, dağıtım, yedek parça ve değişim hizmetleri) ve her türlü faaliyetlerin geliştirilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine, bilişim teknolojilerinden daha çok önem verilmektedir ve daha fazla yararlanmaktadır.

Çalışma ortamındaki yaygın dijitalleşme ve artan teknoloji kullanımı, firmalarda üretkenliğin artmasında, maliyet tasarrufu yapılmasında ve karmaşıklaşan pazarda esneklik ve uyum kabiliyeti kazanılmasında rol oynamaktadır. Firmalar böylelikle evrensel insan kaynağı ile uluslararası düzeyde işbirlikleri yapabilmekte ve işgörenler internet erişiminin olduğu her yerde dünyanın her noktasından çalışmayı sürdürebilmektedir. Dijitalleşmenin kazandırdığı yeniliklerden biri de farklı zaman diliminde ve ülkelerdeki çalışanların ve yöneticilerin, Skype, e-posta ve bulut depolama teknolojileri ile uzaktan çalışabilmesidir. Bu sayede firmalar müşteri ziyaretleri veya farklı çalışma gruplarıyla yapılan işler için pahalı yolculuklara bütçe ayırma gereksinimi duymamaktadırlar. Dijitalleşmenin firmalara sağladığı fırsatlar, işgörenler ve firmaların fiziki bölgelere ve işbirliği içinde olunan pazarlara olan zorunlu bağımlılığını ortadan kaldırmaktadır. Firmalar kurulduğu yerde kalma mecburiyeti hissetmeden çalışmak istedikleri ortamlara rahatlıkla ulaşabilmektedir. Akıllı telefonlar, tabletler ve diğer mobil cihazlar çalışanların herhangi bir yerden iş yapabilmesini, işgörenlerin çalıştıkları, iş yaptıkları kişilerle bağlantıda kalabilmelerini, işbirliğinde bulunabilmelerini sağlamaktadır (Tarıyan, 2018, s. 71). Dijitalleşme dönemi çalışma ortamında yeni liderlik yaklaşımlarını da gündeme getirdi. Bir sonraki başlık altında değerlendirilecek konu ile bu yeni yaklaşımlar ele alınacaktır.

Dijitalleşen İş Ortamında Yeni Liderlik Uygulamaları

Gelişen dünyada, bu gelişmelerden olumsuz etkilenen insan ilişkilerinin olduğu düşünülmektedir. Halbuki tüm değişimler ve gelişimler de insanlar tarafından olmaktadır. Tarihte bazı insanlar isminden bahsettirebilirken bazılarıysa sadece kendilerine verilen görevleri yaparak hayattan ayrılmışlardır. Aynı zamanda insanlar birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için savaşmışlar.

Bu üstünlük savaşı siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda kendisini göstermiştir. Bu savaşta başarının elde edilmesinde rolleri olan mücadele önderlerinin liderlik başarısına bağlıdır. 21. yüzyıl insanların hayatında etken rolü olan bilgi ve teknoloji çağı, her geçen gün değişen, gelişen ve bu durumun hızına yetişilemeyen bir çağdır. Bu değişim ve gelişimler insanların kendilerini takip eden liderlerin özelliklerini etkilemiştir. Önceleri otokratik ve egemensel bir liderlik anlayışı varken iken Birinci Sanayi Devrimi dönemi (Buhar Gücü Keşfi) ile başlayan ve Endüstri 4.0 döneminde kadar daha bilimsel bir liderlik anlayışına geçilmiştir. Bu dönemde liderlik tanımı çok değişikliğe uğrayarak, modern yönetim tarzlarıyla birlikte şeffaf bir yapıya dönüşerek daha demokratik ve katılımcı olmaktadır.

Liderlik Teorileri

Değerlere Dayalı Liderlik

Değerler, inançların, olaylara karşı gösterilen tutumların, hissedilen duyguların ve çeşitli oluşumlara verilen yanıtların bir araya gelmiş halidir. İnsanlar açık veya gizli bir şekilde, olaylara, fikirlere veya nesnelere iyi veya kötü, uygun veya uygunsuz, doğru veya yanlış gibi değerler yükler. İş hayatıyla ilgili bu tür hisler ve düşünceler kurumsal değerleri ifade eder. Günümüzde, değerlerle yönetim tarzı, değerlere dayalı liderlik gibi kavramlar giderek daha fazla kullanılmaya başlamıştır. Kişisel ve kurumsal değerler, insanların yetiştirilme tarzları, yaşam tecrübeleri, dini inançları, çalışma arkadaşları ve sosyal çevreleri ile şekillenir. İnsanlar dünyaya neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlıyor olarak gelmemektedir.

Değerlerin en önemli işlevi, insanlara bireysel ve kurumsal gereksinimleri karşılayacak standartlar sağlamak, onların özgüven ve motivasyon duygularını geliştirmektir. Belli değerlere bağlılık, insanların güvenini ve kendilerine olan saygısını arttırmaktadır. Ahlak ve beceriler için sosyal ve kurumsal standartlara sahip olmak, başkalarının saygı duymasını da sağlamaktadır. Değerlere dayalı liderlik, insanlara değerlerini hatırlatmaktadır ve neyin gizlendiğini netleştirmektedir. Gerekirse önemli ve öncelikli değerlerin ortaya çıkarılmasını ve yeniden düzenlenmesini sağlamaktadır. Böyle bir liderlik tarzına sahip insanlar, inançlarını ve değerlerini sıralamaktadır ve öncelik sırasına

koymaktadır, davranışlarını ve varsayımlarını yönlendiren değerler hakkında tam, doğru ve tutarlı bir bütünlük sağlamaktadır.

Taylor (2010, s. 7) değer temelli liderliği, “kişisel kazanç odaklı olmadan, tedarikçilere, ortaklara, müşterilere ve firmaya değer getiren bir liderlik felsefesi” olarak tanımlamıştır. Başka bir tanımsa değerlere dayalı liderlik; liderüye ilişkisinde ortak değerlere odaklanan bir liderlik yaklaşımıdır (Maier ve ark., 2015, s. 384). Yönetim kuramcıları tarafından kurumsal liderlerin ahlak ve etik gereksinimleri birçok kez ele alınmıştır. Değer merkezli liderlik çalışmaları da bu gereksinimlerden hareketle, bir firmanın ve yöneticisinin değerlerini uyumlaştıran bir liderlik tarzı için gerçekleştirilmiştir (Fernandez ve Hogan, 2002, s. 26). Yani değerlere dayalı liderlik, bir liderin yöneticilik faaliyetlerini yaparken, kararlar alırken değerleri, inançları, tutumları, normları ne kadar dikkate alındığıyla ilgilidir.

Dönüşümsel Liderlik

James McGregor Burns 1978 yılında yazdığı ve sosyolojik bir çalışma olan “dönüşümsel liderlik” adlı çalışmasını kavram olarak geliştirmiştir. Burns’e göre dönüşümcü liderler işgörenlerini adalet ve eşitlik gibi hususlarda yüksek düzeyde motivasyon sağlayan bireyler olarak görmektedir. Bass tarafından geliştirilen dönüşümcü liderlikse basit alışveriş, değiş-tokuş metotlarının dışına çıkılmakta alternatif düşünce sistemleri geliştirilmektedir. Liderin amacı işgörenlerin tutumlarında farklılık yaratmak, ortak bir vizyon oluşturmak, örgütsel amaçlara ve hedeflere yönelik bağlılık sağlamak, kişisel gelişimi olanaklı kılan bir örgüt iklimi oluşturmaktır (Bakan ve ark., 2015, s. 203). Bass tarafından geliştirilen liderlik yaklaşımı firmaların geleneksel yönetimden modern yönetime geçişte sürecin yürütülmesini sağlayan bireylerin yetiştirilmesidir.

Dönüşümsel liderlik, izleyenlere, firmanın mükemmel performansa ulaşmasını sağlayan daha yüksek heves, özveri, bağlılık ve ekstra gayret gösterimlerine ilham verme hususunda güçlü bir potansiyel ortaya koymaktadır. İşgörenlerin güven, sadakat, adalet ve öz-yeterlik, özgüven ve öz-değer artışlarına dayanmaktadır (Rua ve Araujo, 2016, s. 46). Dönüşümcü liderlik genellikle en etkili liderlik biçimi olarak belirtilmektedir. Dönüşümsel liderlik tarzı, ortak değerlere ve gereksinimlere vurgu yapan çok boyutlu bir liderlik tarzını ifade etmektedir. İzleyenlerin kişisel gereksinim ve değerlerinden çok

ortak değerlere ve gereksinimlere dayanmaktadır ve izleyenlerin beklentilerinin dışında performans sergilemelerini sağlamaktadır. Değişime ve dönüşüme odaklanması ile dönüşümcü liderlik takipçilerin duygularına dokunmaktadır (Güllüce ve ark., 2016, s. 264). Dönüşümsel liderler, işgörenlerin motivasyonlarını artırma ve geleceğe yönelik bir vizyon oluşturarak takipçilerini bu vizyona inandırma beceri, kapasite ve enerjisine sahiptir (Gül ve Şahin, 2011, s. 242).

Dönüşümsel liderlik, örgüt üyelerini değiştirme ve dönüştürme sürecidir. Bu liderlik tarzını uygulayan liderler izleyenlerini becerilerinin ötesinde yapabildiklerinden veya istediklerinden daha fazlasını yapmaya ve çalışmaya teşvik etmektedir. Dönüşümcü liderler adanmış ve doyumlu izleyenlere sahip olma eğilimindedir. İşgörenlerini yetkilendirir, gereksinimlerine ve gelişimlerine dikkat etmektedir, kendi liderlik potansiyellerini arttırmalarına yardımcı olmaktadır (Mujic ve ark., 2014, s. 259).

Otantik Liderlik

Yapılan pozitif örgütsel davranış alanındaki araştırmalarda, geleneksel liderlik yaklaşımlarının yerine işgörenlerin pozitif taraflarına önem verilmesi gerektiğini vurgulayan pozitif liderlik tarzlarına ağırlık verilmektedir (Ilies, Morgeson ve Nahrgang, 2005'den aktaran Yeşiltaş, Kanten ve Sormaz, 2013, s. 334). Pozitif liderlik tarzlarından bir tanesi olan otantik liderlik, küresel rekabet koşullarında örgütlerin gereksinimlerine cevap verebilecek, iş yaşamında güven sağlayabilecek, pozitif, etik ve şeffaf davranışlar sergileyebilecek, temeli pozitif örgütsel davranışlara dayanan bir liderlik tarzıdır (Wang ve ark., 2014, s. 5). Otantik liderler geleneksel yönetim anlayışını modern yönetim anlayışı ile harmanlayarak daha pozitif bir yönetim anlayışını kabul etmektedir.

Kesken ve Ayyıldız (2008, s. 736-738)'a göre; bu tarz liderler kendi karakterine, öz değerlerine, duygularına ve tercihlerine bağlı olduğu oranda otantiktir. Otantik liderler örgütü belirlenmiş olan hedefleri gerçekleştirmede birçok özelliği barındırır. Bu özelliklerden bazıları aşağıdadır: Akıl ile beraber tutku, merhamet gibi davranışları kullanır. İzleyicilerini güçlendirir ve onlara hizmet etmek isterler. Öncelikle kendilerine karşı dürüsttür ve başkalarının ne dediğinden ziyade kendi doğrularını dikkate alır ve doğrularından vazgeçmezler. Otantik lider doğuştan getirilen bir özellik değildir ancak

otantik liderler bu özelliklerini devamlı geliştirilebilir. Otantik liderler başkalarını taklit etmez. Otantik liderler sosyal menfaatleri, kişisel menfaatlerinin üzerinde tutar.

Otantik liderlik yeni gelişen liderlik kuramlarından birisi olup, liderlik literatürü içerisinde geniş yer almış bir kavramdır. Otantik liderlik, liderlik kuramı içerisinde halen emekleme sürecindedir (Billsberry ve North-Samardzic, 2016, s. 2). Firmalar otantik liderler sayesinde rekabetçi pazar koşullarında sürdürülebilirliği sağlamaktadır (Zubair ve Kamal, 2015, s. 152). Otantik liderler firma içerisinde lider üye etkileşimini de artırmaktadır (Hirst ve ark., 2016, s. 486). Otantik liderler; kendilerini izleyenlerine açarak ve gizlilerini azaltarak onlarla etkin iş ilişkileri kurmaktadır (Xiong ve Fang, 2014, s. 923). Dijital dünyada çalışanları elinde tutmak isteyen firmalar, onları duygusal ve ahlaki yönden örgüte bağlamayı amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda bir sonraki bölümde bu eylemi nasıl ve ne şekilde gerçekleştirdiği ele alınacaktır.

Motivasyon Kavramı

Rekabet koşullarının zorlaşması organizasyonları daha kaliteli ürün ve hizmeti daha az maliyetle üretmeleri hususunda mecbur bırakmaktadır. Bu mecburiyet ise iş gücünün verimli çalışması için gerekli olan motivasyonun artması konusunda gün geçtikçe daha fazla hissettirmektedir. Bir çalışanın motive edilmesi bireysel ve örgütsel yönden incelenmesi gereken bir konudur. Örgütsel yönden bakıldığında, “çalışanın motive edilmesi; çalışanın ihtiyaçlarının temin edilerek örgüt tarafından tayin edilmiş amaçlar doğrultusunda faaliyette bulunmasının sağlanması” olarak ifade edilirken, kişi yönünden ise “kişilerin belirli bir amacı gerçekleştirmek amacıyla kendi istek ve arzuları ile davranmaları ve çaba içinde olmaları” şeklinde tanımlanmaktadır (Turhan ve Çetinsöz, 2019, s. 272).

Motivasyon, bir kişiyi faaliyette bulunmaya teşvik eden içsel faktörler ile faaliyete iten dışsal faktörleri içermektedir. Bu nedenle motivasyona yönelik teorik bilgilerin bir kısmı motivasyonun varolmasını ortaya çıkaran dışsal ve içsel faktörlerden bahsedilmektedir (Herzberg, 1966, Alderfer, 1972; McClelland, 1961 Maslow, 1943), diğer kısmı da bu faktörlerin oluşmasının sürecini anlatmaktadır (Bandura, 1977; Adams, 1963; Porter & Lawler, 1968; Locke, 1968; Vroom, 1964). Bu teoriler doğrultusunda yapılan ampirik çalışmaların

işçi motivasyonu ile ilgili önemli etkileri olmuştur. Fakat, Gallup'un yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre uygulamada faydalı olacak işgören motivasyonu ile ilgili çalışmaların alan yazında az olduğu görülmektedir (Tağ ve Çetin-kaya, 2019, s. 859).

İş Motivasyonunun Anlamı ve Önemi

İş motivasyonu, örgütün hedeflerine ulaşabilmesi yönünde çalışanın çaba gösterme ve devamlılığını sağlama hususunda ne derece istekli olduğu ile ilgilidir. Pinder (2014, s. 11) iş motivasyonunu "iş ile ilgili davranışı başlatma, yönüne, şekline, süresine ve yoğunluğa karar verme konusunda çalışanın içsel motivasyonunun yanında dış çevre faktörlerinin teşvik ettiği bir dizi enerjik güçler" olarak tanımlamıştır. Tanımda bahsedilen enerjik güçler; ihtiyaçlar, güdüler, itici faktörler ve dışsal faktörlerin çok bileşenli yapısını belirtmektedir (Köse, 2019, s. 135).

Örgütsel ve bireysel hedeflere ulaşmak adına işgörenlerin motive edilmesi konusu önem taşımaktadır. Motivasyon kavramını, işgörenin belirli hedef ve ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için faaliyette bulunma, hedef belirleme ve sonuca ulaşmaya değin gerekli çabayı devam ettirme süreci olarak tanımlanabilir. Motivasyon sürecinde dışsal ve içsel unsurlar etkili olmaktadır. İş hayatında motivasyonun asıl amacı, işgörenlerin başarı seviyelerini yükselterek verimlilik ve etkinlik çerçevesinde örgütsel hedeflere ulaşılmasını sağlamaktır. Yöneticinin de başarılı olma ihtimali büyük oranla örgütün, örgütsel hedefler doğrultusunda motive edebilmesiyle bağlantılıdır. Hedeflenen başarı seviyesine gelebilmek için iş görenler maddi ve manevi motivasyon araçları ile desteklenmelidir (Köse, 2019, s.132).

İşgörenler sorumlu oldukları görevleri yapmaya motive olmadıkça, örgüt içinde verimlilik ve etkenlik sağlanması söz konusu olmaz. Örgüt içinde etkin bir motivasyon, verilen emirlerin kabulünü kolaylaştırdığı gibi, görevlerin daha hızlı ve verimli olarak yerine getirilmesine de destek olur. Bir kişinin fiziki varlığı, emeği ve zamanı finansal olarak satın alınabilir; ancak onun yaratıcılığı, sadakati, girişimci ruhu, fiziken, zihnen ve ruhen kendisini örgütün hedefleri doğrultusunda kullanılması parayla satın alınamaz bir durumdur. Bunlar yalnızca örgüt içinde iyi bir motivasyonun varlığı ve teşvikiyle sağlanabilir (Güzel, 2010, s. 3416).

Motivasyon Teorilerinin Başlıca Katkıları

Motivasyon, bir bireyi belirli bir amaç doğrultusunda faaliyete geçiren güç veya bir ya da birden fazla bireyi belirli bir doğrultu istikametinde devamlı olarak harekete geçirme çabası olarak ifade edilebilir. Organizasyonun sahip olduğu kısıtlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılırken, sınırsız olan bütün ihtiyaçların karşılanmasına dair mal ve hizmet sunmak basit bir faaliyet olmayıp bazı teknik ve idari analizlerden geçmesi gereken bir süreçtir (Keser, 2012, s. 96). Motivasyon, bir kişiyi faaliyette bulunmaya teşvik eden içsel faktörler ile faaliyete iten dışsal faktörleri içermektedir. Bu nedenle motivasyona yönelik teorik bilgilerin bir kısmı motivasyonun varolmasını ortaya çıkaran dışsal ve içsel faktörlerden bahsedilmektedir (Herzberg, 1966, Alderfer, 1972; McClelland, 1961 Maslow, 1943), diğer kısmı da bu faktörlerin oluşmasının sürecini anlatmaktadır (Bandura, 1977; Adams, 1963; Porter ve Lawler, 1968; Locke, 1968; Vroom, 1964). Bu teoriler doğrultusunda yapılan ampirik çalışmaların işçi motivasyonu ile ilgili önemli etkileri olmuştur. Fakat Gallup'un yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre uygulamada faydalı olacak işgören motivasyonu ile ilgili çalışmaların alan yazında az olduğu görülmektedir (Tağ ve Çetinkaya, 2019, s. 859).

İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisinin başlıca katkısı, kişiler belli bir sıralama gösteren ihtiyaçlara sahiptir ve onları tatmin edecek şekilde davranmaktadır. Çift faktör teorisinde ihtiyaçlar temel motivasyon faktörüdür ancak bazı faktörler motive etmez, motivasyonun varlığı için gereklidir. Davranışsal şartlandırma teorisinde, belirli ödül ve ceza uygulaması ile aruz edilen davranışların kuvvetlendirilebileceği gibi arzu edilmeyen davranışlarında zayıflatılabileceğidir. Eşitlik teorisinin başlıca katkıları, bireylerin çaba sarfettikleriyle sonuçta elde ettiklerinin karşılaştırılabilmesidir. Hedef teorisinde, ulaşılmak istenen hedeflerin ulaşılabilirliği ile çalışanların performansları ve motivasyonları arasında ilişki olmasıdır. Başarma ihtiyacı teorisinde de bir çalışanın performansı sahip olduğu başarı ihtiyacıyla açıklanabilmektedir. Motivasyon teorilerini temel alarak geliştirilen sosyal motivasyon, farklı ihtiyaçları olan çalışanların ayrı ayrı tatmin etmek yerine üyesi olduğu örgütün ihtiyaçlarını karşılayarak, örgüt hedefleriyle özdeşleştirilebileceğini savunmuştur. Sonuç olarak her teori örgütün verimlilik ve etkinliğini arttırabilmek için personeli en üst düzeyde amaçlara motive etmenin yollarını aramaktadır, kendi bakış açısından çözüm yolları bulmaktadır. Yönetici başarıyı yakalayabilmek

için işgörenleri motive eden faktörleri iyi tahlil etmeli, hedefler doğrultusunda davranmalıdır.

Yöntem

Bu çalışma ile dijitalleşme ortamının firmalara getirdiği avantajlar ve zorluklar, dijitalleşme ile değişen liderlik prensipleri ve bunların çalışan motivasyonuna nasıl yansdığı yapılan anketlerle incelenerek ele alınmıştır. Bu araştırmada; X firmasının (Firma A, Firma B, Firma C) çalışanlarıyla anket gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışanlara, bağlı buldukları firmanın hangi departmanında çalıştıkları ile doğum yıl aralığı, cinsiyeti vb. profil sorularına yanıt alınmıştır. Profil sorularının yanında katılımcılara Liderlik ve Motivasyon kapsamlı toplam 59 ifade yöneltilerek ölçülmüştür. İfadelerin başlıklara göre dağılımı şu şekildedir; liderlik ölçeği 33 ifade (5'li likert ölçek), motivasyon ölçeği 26 ifade (5'li likert ölçek)'dir.

Çalışma kapsamında Firma B'nin İstanbul'da yer alan genel müdürlük, pazarlama ve satış fonksiyonları ile üretim tesisleri, Firma C'nin Aksaray'da yer alan üretim tesislerinde ve ayrıca Firma A'nın Almanya ofisinde ayrı ayrı gerçekleştirilecek görüşme ve anketlerde şu konularda bulgular elde edilmeye çalışılacaktır: Şirkette sergilenen liderlik davranışları ile motivasyon arasında nasıl bir ilişki vardır? X, Y ve Z jenerasyonları arasında motivasyon ve beklenen liderlik düzeyleri açısından fark bulunmakta mıdır? Liderlik tarzları kişilerin motivasyon nasıl etkilemektedir. Tüm bu değişkenler şirketin farklı lokasyonlarında farklılık göstermekte midir?

Verilerin analizinde SPSS 15.00 İstatistik Paket Programı kullanılmıştır. Ordinal ve Nominal ölçekli soruların çözümlemesinde tanımlayıcı istatistikler (Descriptive Statistics), likert ölçekli soruların analizinde ise Faktör analizi kullanılmıştır. Faktörlerin ve değişkenlerin güvenilirliğini ölçmek için yapılan Güvenilirlik Analizi'nde (Reliability Analysis) ise Cronbach Alpha değeri kullanılarak yorumlanmıştır. Hipotezler testi için ise Basit Regresyon analizi kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırma tek firma üzerinden yürütülmüş ve aynı firmanın farklı lokasyonlarındaki çalışanlar üzerinden çalışılmıştır. Bu çalışmada X firmasına bağlı

toplam 150 çalışan ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan tüm analizler, her bir görüşmeci aynı firmayı temsil ettiğinden, tek veri olarak değerlendirilmek üzere toplam 150 baz üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapılan ölçeklemenin faktör ve güvenilirlik analizleri de 150 kişi üzerinden yapılmıştır.

Bulgular

Demografik bulgular

Anketi eksiksiz dolduran 150 çalışanın tanımlayıcı istatistikleri şöyledir. Katılımcıların %90,7'si (n=136) Türkiye, %18,6'sı (n=31) Almanya bölgesine bağlı çalışanlardır. Lokasyonların dağılımına bakıldığında çalışanların %58,7'si Hadımköy, %24,7'si Hoşdere, %11,3'ü Aksaray ve %5,3'ü ise Almanya'da çalışmaktadır. Ayrıca ülke ve lokasyon dağılımı çizelge 8'de gösterilmiştir. Katılımcıların %35,3'ü kadın, %64,7'si erkeklerden oluşurken, en yüksek mevcudu %52,7 ile Y jenerasyonu paylaşmaktadır. Örneklemdaki X jenerasyonun oranı %8,0 Z jenerasyonunun oranı ise %39,3'dür. Ankete katılanların bağlı oldukları departmanlar firmanın yapısına bağlı olarak oldukça geniş bir dağılım göstermiştir.

Araştırmaya katılan görüşmecilerin %52'si Memur, %27,3'ü E4, %11,3'ü E5, %5,3'ü E3, %1,3'ü E2, %1,3'ü Müdür Yardımcısı ve %1,3'ü Uzman düzeyinde çalışanlardan oluşmaktadır. Çalışanların kıdemlerine bakıldığında uzun soluklu bir çalışma hayatı olduğu söylenebilir. Görüşmecilerin %80'inin üzerinde 5 yıl ve daha uzun süredir çalıştıkları, %62'sinin ise 10 yıl ve üzeri süredir burada çalıştıkları gözlenmiştir. PEP Stajyerinden geçenlerin oranı %15,6 iken, stajyerlikten geçmeyenlerin oranı %84,4'dür. Görüşmecilerin toplam kıdemine bakıldığında ortalama kıdem yılı 11 yıldır. 10 yıl ve üzeri kıdeme sahip çalışanların oranı %76'dır. 5-10 yıl arası çalışma hayatı olanların oranı ise %19,3'dür.

Jenerasyona göre farklılıkların incelenmesi

Katılımcılara yöneltilen doğum yıl aralığı grupları üzerinden oluşturulan X,Y ve Z jenerasyonlarına göre liderlik, rekabet, motivasyon ve bağlılık ifadelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenecektir.

X Jenerasyonu → 1965-1979 yılı doğumlu

Y Jenerasyonu → 1980-1999 yılı doğumlu

Z Jenerasyonu → 2000-.... yılı doğumlu

Tablo 1. Jenerasyona Göre Ana Değişkenler Arasındaki Farklılıklar

	X Jenerasyonu (A)	Y Jenerasyonu (B)	Z Jenerasyonu (C)
Baz	12	79	59
Liderlik	3,87	3,72	3,61
Motivasyon	4,13^c	3,87	3,77

Tablo 1’de sütunda jenerasyonlar, satırda ise genel ölçüm başlıkları bulunmaktadır. Tablonun içindeki rakamlar her bir ölçüm değişkeni için hesaplanan ortalama puanlardan (Mean) oluşmaktadır.

Tablo 1’de Baz olarak görünen satır, her bir jenerasyonun ana datada kaç örnekleme temsil edildiğini gösterirken, Jenerasyonların hemen altındaki A, B, C harfleri ise kırılım değişkenlerini temsil eden basit harflerdir. Bu harflerle hangi grubun hangi gruba göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğunun hem okunması hem de aktarılması daha kolay olmaktadır.

Sonuçlara göre motivasyon puanlarında jenerasyona göre anlamlı farklılık vardır. X Jenerasyonunun ortalamasının (4,13) diğer gruplara göre yüksek olduğu görülürken, Z Jenerasyonuna (C) göre bu fark %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılıktır.

Pearson Korelasyon analizine ilişkin bulgular

Korelasyon analizi iki veya daha fazla değişken arasında bir ilişki olup olmadığını, şayet bir ilişki varsa bu ilişkinin şiddetini ve yönünü ortaya koyan bir istatistik analizdir. Korelasyon katsayısı üzerinden ölçülür. Korelasyon katsayısı $-1 < r < +1$ arasında değişmekle birlikte, sıfıra yaklaştıkça ilişki zayıflar, 1’e yaklaştıkça ilişki kuvvetlenir. Korelasyon katsayısının işareti ise ilişkinin yönünü gösterir. (-) ters yönlü ilişkiyi, (+) ise doğrusal bir ilişki olduğunu gösterir. Korelasyon analizleri birden fazla bakış açısıyla incelenmiştir. Tablo 2’deki korelasyon tablosu; Faktör analizi sonrasında oluşan 20 faktör boyutunun birbirleriyle ilişkisini görmek amaçlı gerçekleştirilmiştir. Bahse konu 20 faktör boyutu, faktörleştiği değişkenler üzerinden ortalama alınarak hesaplanmıştır. Her bir ölçüm toplam 150 kişi üzerinden hesaplanmıştır.

Tablo 2. Pearson Korelasyon Analizi

	Takdir ve Ödüllendirme	Yetkinlik	Fiziksel Koşullar	Motivasyon
Değişim Odaklı Liderlik	0,651	0,531**	0,32**	0,357**
İlişki Odaklı Liderlik	0,639**	0,431**	0,266**	0,263**
Görev Odaklı Liderlik	0,561**	0,352**	0,332**	0,211**

* $p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$

Tablo 2’de faktör sonrası oluşan boyutların korelasyon katsayıları belirtilmiştir. Tabloda her bir faktör boyutu olan değişken ortalamalarının birbirleriyle ilişkisi gözlenmiştir.

Tablo 3. Ana Değişkenler ile Faktör Boyutları Arasındaki Pearson Korelasyon Analizi

	Liderlik Tarzı	Motivasyon
Değişim Odaklı Liderlik	0,976(**)	0,672(**)
İlişki Odaklı Liderlik	0,891(**)	0,604(**)
Görev Odaklı Liderlik	0,817(**)	0,534(**)
Takdir ve Ödüllendirme	0,681(**)	0,905(**)
Yetkinlik	0,514(**)	0,832(**)
Fiziksel Koşullar	0,334(**)	0,503(**)
Motivasyon	0,334(**)	0,639(**)

* $p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$

Tablo 3’de ana değişkenler ile faktör boyutlarına ait ortalamaların birbirleriyle korelasyonu incelenmiştir. Tabloya göre tüm değişkenlerle (Liderlik Tarzı ve Motivasyon) $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişkiye sahip olan boyutlar aşağıdaki gibidir;

- Değişim Odaklı Liderlik
- Takdir ve Ödüllendirme
- Motivasyon

İlişki Odaklı Liderlik, Görev Odaklı Liderlik, Takdir ve Ödüllendirme, Yetkinlik, Fiziksel Koşullar ve Motivasyon boyutları ile Liderlik Tarzı ve Motivasyon değişkenleri $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Aslında genel olarak Tablo 3’de değişkenler ile değişkenlerden doğan boyutlar aralarındaki ilişki bakımından incelenmiş oldu. Değişim Odaklı Liderlik, İlişki Odaklı Liderlik ve Görev Odaklı Liderlik Liderlik değişkeninin altında; Takdir ve Ödüllendirme, Yetkinlik, Fiziksel Koşullar ve Motivasyon Motivasyon altında faktörleşmişti. Korelasyon analizi ile değişkenlerin sadece kendilerine ait boyutları ile arasındaki ilişki değil, bununla birlikte birbirleri arasındaki ilişki de çözümlenmiştir.

Boyutlar hem birbirleriyle hem de değişkenlerle çeşitli düzeylerde ilişki dedir. Bu ilişkilerin anlamlılığı yukarıda açıklanmış olup ilişkinin şiddeti hakkında fikir sahibi olmak için tablodaki r değerleri incelenmelidir.

Tablo 4. Ana Değişkenlerin Birbirleriyle Kendi İçindeki Korelasyonu

	Liderlik	Rekabet	Motivasyon	Bağlılık
Liderlik	1	0,513(**)	0,669(**)	0,350(**)
Motivasyon	0,669(**)	0,560(**)	1	0,452(**)

* $p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$

Tablo 4’de ana değişkenlerin birbirleriyle kendi içlerindeki korelasyonu çift yönlü olarak incelenmiştir.

Ana değişkenlerin birbirleriyle ilişkisi incelendiğinde en yüksek ilişkinin $r=0,669$ ile Liderlik ile Motivasyon arasında olduğu görülmektedir.

Hipotezlere ilişkin bulgular

Aşağıda yapılan Regresyon Analizinin bağımlı, bağımsız değişkenlerin, beta katsayılarının, düzeltilmiş R^2 ’lerin, F değerlerinin, sonuç ve hipotezlerin gösterildiği tablo yer almaktadır.

Tablo 5. Araştırma Hipotezlerinin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler	B	p	R ²	F	Sonuç	Hipotezler
Değişim Odaklı Liderlik		0,324	0,000			Kabul	H4a: Değişim Odaklı Liderlik Motivasyonu pozitif yönde etkiler
İlişki Odaklı Liderlik	Motivasyon	0,105	0,141	0,032	42,292	Red	H4b: İlişki Odaklı Liderlik Motivasyonu pozitif yönde etkiler
Görev Odaklı Liderlik		0,064	0,398			Red	H4c: Görev Odaklı Liderlik Motivasyonu pozitif yönde etkiler
Takdir ve Ödüllendirme		0,548	0,000			Kabul	H10a: Takdir ve Ödüllendirme Liderliği pozitif yönde etkiler
Yetkinlik	Liderlik	0,195	0,031	0,482	35,64	Kabul	H10b: Yetkinlik Liderliği pozitif yönde etkiler
Fiziksel Koşullar		0,114	0,085			Red	H10c: Fiziksel Koşullar Liderliği pozitif yönde etkiler
Motivasyon		-0,061	0,480			Red	H10d: Motivasyon Liderliği pozitif yönde etkiler

Yukarıdaki tabloda değişim odaklı liderliğin motivasyonu, takdir ve ödüllendirme ve yetkinliğin ise liderliği pozitif etkilediği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde giderek daha çok artan rekabet, hız ve dijitalleşme tüm şirketleri potansiyeli yüksek çalışanları örgütlerine çekme ve özellikle değişen jenerasyon dinamikleri ile onları örgütte yüksek performansla çalışır halde tutma konusunda zorlamaktadır. Örgütler hedefleri doğrultusunda yüksek karlılıkta çalışarak pay sahiplerine ve paydaşlarına sürdürülebilir katkı sağlamakla yükümlüdür. Bu bağlamda motivasyon ve liderlik modelleri şirketin amaç ve hedeflerine direkt etkili olarak günümüzün iş dünyasında son derece önemli hale gelmiştir. İşletmelerin başarısı için sahip olduğu finansal ve fiziksel olanaklarının yanısıra çalışanlarının yetenekleri, yöneticilerinin liderlik şekilleri de büyük önem taşır. Bu bağlamda çalışmamızda hem şirket içi değişkenlere bakılmış hem de çalışanların motivasyonları değerlendirilmiştir. Araştırma birbirlerini etkileyen değişkenlere baktığımızda; değişim odaklı liderlik boyutunun motivasyonu pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Motivasyon boyutlarının etkileme oranı incelendiğinde ise; takdir ve ödüllendirme ile yetkinliğin liderliği pozitif yönde etkilediği sonucu alınmıştır.

Bu araştırmada görev odaklı ve ilişki odaklı liderlik davranışları değişim odaklı liderlik davranışlarına göre daha fazla çıkmıştır. Davranışsal liderlik yaklaşımlarından Ohio Üniversitesi Liderlik Yaklaşımı bu araştırma sonucunu desteklemektedir. Kişiyi dikkate alma ve insiyatif kullanma davranışları görev ve ilişki odaklı liderlik özelliklerini ifade etmektedir.

Araştırmamıza konu olan şirketlerde her ne kadar farklı coğrafi lokasyonlar bulunsa da aynı şirketin kültürel özelliklerini taşıdıkları ancak bunun jenerasyonlar nezdinde farklılaştığı söylenebilir. Bu yönü ile günümüzün dijitalleşen ortamında şirketler için çok önemli bulunan genç ve yetenekli jenerasyonların örgütlere çekilebilmesi ve örgütte tutundurulabilmesi için örgütlerin son derece dikkatli olması gerekiyor. Zira yıllardır başarılı şekilde faaliyetinde bulunan bu gibi örgütlerde farklı jenerasyonların bir arada uyum içerisinde çalışması son derece önemlidir. Ancak motivasyon boyutunda jenerasyonlar arası farklı anlayış ve beklentiler dikkatli şekilde ele alınarak uygu-

lamalar hayata geçirilmelidir. Örgütün yüksek karlılıkta çalışarak pay sahiplerine ve paydaşlarına sürdürülebilir katkı sağlamaya devam etmesi, rakiplerine fark yaratan hamlelerde bulunabilmesi, gelecek için sağlam adımlar atarak hızla değişen dünya dinamiklerine çevik şekilde uyumlanabilmesi ancak tüm bu farklılıkları tespit ederek ve uygun hamleleri hayata geçirmesi ile mümkün olabilecektir. Bu anlamda örgütte yürütülebilecek odak grup çalışmaları ile örgütün geleceği adına son derece faydalı öngörü ve tespitlerde bulunularak geleceğe hazırlanması mümkün kılınabilir.

Bu araştırma sonucu ile Endüstri 4.0 döneminde firmaların yeni liderlik tarzlarının, çalışanların motivasyonlarının belirlenmesi hem işletme literatürüne hem de faaliyet gösteren firmalara yol gösterici olacağı ve rekabet avantajı sağlamada katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dijital dünyada firmalar rekabet avantajı sağlayabilmek için yeni teknolojilerden faydalanmalı ve yönetim tarzlarını da değiştirmelidir. Bu sebeple firmalara verilebilecek önerilerden en önemlisi değişim odaklı liderlik anlayışı ile hareket etmeleridir. Firmaların başarılı olmasında etkisi olan insan kaynağının motivasyonunu da sağlaması önemlidir. Bu yüzden motivasyon aracı olarak firmalar objektif performans değerlendirme sistemini kullanmalı ve başarılı çalışmalar gerçekleştiren çalışanlarına terfi olanakları sunmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Comparative Research on New Leadership and
Motivation Models in Digitalized Companies**

*

Başak Demiryumruk Dikici
İstanbul Aydın University

Globalization, which is becoming more and more important today, affects individuals as well as businesses. With the changing world, new economy, and especially digitalization, companies are investing in different countries, establishing sales-marketing networks in different geographic areas and even building production facilities in different countries. These global enterprises operating in different locations try to keep their success rates at the same level in other locations in their home country. Companies try to show the same character at every point as a global brand by keeping the leadership models, employee motivation levels and even employee turnover rates at a certain level.

In today's intense competitive environment, the purpose of their companies is not only to produce or sell, but also to attract high-potential employees to their organizations, to keep them in the organization in the most efficient way, to work in the highest efficiency and profitability in line with the goals of the organization and to contribute to the shareholders and stakeholders in a sustainable manner. has been to present. For this reason, the motivation and leadership models, which have been determined to have a direct effect on the company's goals and objectives, maintain and continue to stand out. The global markets and new production systems, which are constantly in motion, are entering the challenges of the increasing competition environment, and the world is constantly witnessing innovations in a total transformation. Digitalization, which is constantly on the business agenda, is one of the biggest grounds of these new world formations. As we know, in the late 18th century, mechanical production systems using water and steam power (Industry 1.0) left its place to electrical power and its mass production (Industry 2.0) when it entered the 20th century. In the 1970s, a more automated production process was initiated with the development of information technologies (Industry 3.0).

The 21st century brought a completely different industrial revolution, where production based on cyber-physical systems can be made, objects can be communicated and managed over the internet, and autonomous interaction and virtualization can be adapted to almost any industry. In this new period called Industry 4.0, technology is radically changing the traditional working systems in daily life and business life. Many studies are carried out in companies to keep up with changing technology and working systems. Digitalization, which is the biggest part of this transformation, increases the importance of transferring hand-collected data and professional processes to computers or digital media. Thanks to the functional power of computers, processes are accelerating; Access to all data and resource management becomes easier. All this transformation allows for companies to have completely different initiatives not only in production and other services but also in leadership and employee motivation. Leadership and employee motivation in companies experiencing this change have been extensively discussed in this study.

Nowadays, increasing competition, speed and digitalization force all companies to attract high-potential employees to their organizations and to keep them working with high performance in the organization, especially with the changing generation dynamics. Organizations are obliged to make a sustainable contribution to their shareholders and stakeholders by working with high profitability in line with their goals. In this context, motivation and leadership models have become extremely important in today's business world, directly influencing the company's goals and objectives. In addition to the financial and physical possibilities for the success of the enterprises, the talents of the employees and the leadership styles of their managers are of great importance. In this context, in our study, both the internal variables were subjected and the motivations of the employees were evaluated. When we look at the variables that affect each other in the research; change-oriented leadership dimension has been shown to affect motivation positively. When the influence rate of motivation dimensions is examined; appraisal and rewarding and competence have been concluded that positively affect leadership.

In this research, task-oriented and relationship-oriented leadership behaviors were more common than change-oriented leadership behaviors. Ohio University Leadership Approach, one of the behavioral leadership

approaches, supports this research result. Person-taking and initiative behaviors represent task- and relationship-oriented leadership characteristics.

Although there are different geographic locations in the companies that are the subject of our research, it can be said that they have the cultural characteristics of the same company, but this differs in terms of generations. With this aspect, organizations should be extremely careful in order to attract young and talented generations that are very important for companies in today's digital environment, and to be promoted in organizations. Because in such organizations that have been operating successfully for years, it is extremely important that different generations work together in harmony. However, practices should be put into practice by carefully considering different understandings and expectations between generations in terms of motivation. The organization continues to make sustainable contributions to its shareholders and stakeholders by working at high profitability, to make moves that make a difference to its competitors, to be able to adapt to the rapidly changing world dynamics by taking solid steps for the future, only by identifying all these differences and realizing appropriate moves. . In this sense, it can be made possible to prepare for the future by making highly useful foresights and determinations for the future of the organization with the focus group works that can be carried out in the organization.

As a result of this research, it is thought that determining the new liberty styles and motivation of the firms in Industry 4.0 period will contribute to both the business literature and the companies that operate and provide a competitive advantage. In the digital world, companies must take advantage of new technologies and change their management styles in order to gain competitive advantage. For this reason, the most important of the suggestions that can be given to companies is to act with a change-oriented leadership approach. It is also important to ensure the motivation of the human resource, which has an impact on the success of companies. Therefore, companies should use the objective performance evaluation system as a motivation tool and offer promotion opportunities to their employees who perform successful studies.

Kaynakça / References

- Bakan, İ., Erşahan, B., Büyükbeşe, T., Doğan, İ. F. ve Kefe, İ. (2015). Dönüşümcü ve etkileşimci liderlik ile öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki. *International Journal Of Economic and Administrative Studies*, 1(14), 201-222.
- Billsberry, J. ve North-Samardzic, A. (2016). Surfacing authentic leadership: Inspiration from after life. *Journal Of Leadership Education*, 15(2), 1-13.
- Fernandez, J. ve Hogan, R. T. (2002). Values based leadership. *The Journal for Quality and Participation*, 25(4), 25-26.
- Gül, H. ve Şahın, K. (2011). Bilgi toplumunda yeni bir liderlik yaklaşımı olarak transformatiyonel liderlik ve kamu çalışanlarının transformatiyonel liderlik algısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 237-239.
- Güllüce, A. Ç., Kaygın, E., Kafadar, S. B. ve Atay, M. (2016). The relationship between transformational leadership and organizational commitment: A study on the bank employees. *Journal of Service Science and Management*, 9(1), 263-275.
- Güzel, Ö. F. (2010). Turizm öğrencilerinin staj döneminde edindikleri motivasyonun Herzberg teorisine göre değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 20(5), 3415-3429.
- Hirst, G., Walumbwa, F., Aryee, S., Butarbutar, I. ve Chen, C. J. (2016). A multi level investigation of authentic leadership as an antecedent of helping behavior. *J Bus Ethics*, 139(1), 485-499.
- Keser, A. (2012). *Motivasyon: Çalışma psikolojisi* (3. Baskı). Bursa: Ekin Yayınları.
- Kesken, J. ve Ayyıldız, A. N. (2008). Liderlik yaklaşımlarında yeni perspektifler: pozitif ve otantik liderlik. *Ege Akademik Bakış*, 8(2), 729-754.
- Köse, E. (2019). Çalışanların iş tatmini algıları ile iş motivasyonu düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılması. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 131-148.
- Maier, T., Bombard, P., Gentile, M. ve Tavanti, M. (2015). Millennial generation perceptions of value-centered leadership. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 1(14), 382-397.
- Mujkic, A., Sehic, D., Rahimic, Z. ve Jusic, J. (2014). Transformational leadership and employee satisfaction. *Econviews, God*, 27(2), 259-270.
- Özkan, M., Al, A. ve Yavuz, S. (Eylül 2018). Uluslararası politik ekonomi açısından dördüncü sanayi-endüstri devriminin etkileri ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 126-156.

- Rua, O. M. ve Araujo, J. C. (2016). Linking transformational leadership and organizational trust: Has organizational commitment a mediating effect on it. *Cuadernos De Gestión*, 16(1), 43-62.
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi* (Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Optimist Yayıncılık.
- Tağ, N. M. ve Çetinkaya, B. (2019). Öznel iyi oluş hali, başkasına güven ve iş motivasyonu arasındaki ilişki: Beklenti teorisi çerçevesinde çok düzeyli analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(3), 857-884.
- Tarıyan, Ö. (2018, Şubat 23). İnovasyon kültürünün ve teknolojinin çalışma hayatı üzerinde etkileri. *The Deloitte Times*, 1-76. <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/about-deloitte/topics/the-deloitte-times-subat-2018.html> adresinden alındı.
- Turhan, M. ve Çetinsöz, B. C. (2019). Duygusal zekâ ve motivasyon arasındaki ilişki: turizm programı öğrencileri üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 268-287.
- Wang, H., Sui, Y., Luthans, F. D., Wang, D. ve Wu, W. Y. (2014). Impact of authentic leadership on performance: Role of followers' positive psychological capital and relational processes. *Journal of Organizational Behavior*, 35(1), 5-21.
- Xiong, H. ve Fang, P. (2014). Authentic leadership, collective efficacy and group performance: an empirical study in China. *Social Behavior and Personality*, 42(6), 921-932.
- Yeşiltaş, M., Kanten, P. ve Sormaz, Ü. (2013). Otantik liderlik tarzının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi: konaklama işletmelerine yönelik bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42(2), 333-350.
- Zubair, A. ve Kamal, A. (2015). Authentic leadership and creativity: mediating role of work-related flow and psychological capital. *Journal of Behavioural Sciences*, 25(1), 150-171.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demiryumruk Dikici, B.. (2020). Günümüzün dijitalleşen işletmelerinde yeni liderlik ve motivasyon modelleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4185-4207. DOI: 10.26466/opus.699386

Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Algısı: Kadınlar Kendilerini Nasıl Güçlendirebilir?

DOI: 10.26466/opus.663605

*

Ali Belli* – Gülden Aynacı**

*Y. L. Öğrencisi, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, Trakya Üniversitesi, Edirne / Türkiye

E-Posta: ali_05_95@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-7606-6290](https://orcid.org/0000-0001-7606-6290)

**Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Yüksekokulu, Trakya Üniversitesi, Edirne / Türkiye

E-Posta: guldenaynaci@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-2112-8631](https://orcid.org/0000-0002-2112-8631)

Öz

Toplumda karşılaşılan sosyal statü eşitsizliklerinden kadınlar en çok olumsuz etkilenen kesim olmaktadır. Kadınların toplumda bulunduğu statü ile direkt olarak ilgisi olan bu durum, her alanda kadınların insan haklarından yararlanma konusunda, erkeklerle eşit olabilmesine engel olmaktadır. Bu eşitsizliklerin önüne geçilmesi önemlidir. Toplumun geleceğinin önemli bir yapıtaşı olan üniversite öğrencilerinin, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarının hangi yönde olduğunun öğrenilmesi faydalı olacaktır. Böylece üniversitelerde verilen eğitimin içeriğine, toplumsal cinsiyet tutumlarına yönelik olarak eşitlikçi bir bakış açısının yerleşmesinde önemli bir katkıda bulunulacaktır. Çalışmamız Eylül 2019- Ocak 2020 tarihleri arasında Trakya Üniversitesi lisans öğrencileri ile yapıldı. Araştırmanın evrenini Türkiye’deki üniversite öğrencileri, örneklemini Trakya Üniversitesi lisans eğitimi alan 466 üniversite öğrencisi oluşturdu. Araştırma kapsamında öğrencilerin sosyodemografik bilgilerini ve yaşam tarzlarını değerlendirmek üzere “Kişisel Bilgi Formu” kullanıldı. Kişisel bilgi formunda katılımcılara, toplumsal cinsiyet kavramını bilip bilmedikleri soruldu. Feminizme, miras paylaşımına ve kadın-erkek eşitliğine bakış açıları ile ilgili sorular yöneltildi. Öğrencilere “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ)” uygulandı. Toplumsal cinsiyete yönelik geleneksel görüşlere sahip olan lisans öğrencilerinin olması, üniversitelerin eğitim süreçlerinde, çağı yakalama hedefini tam anlamıyla gerçekleştiremediğini göstermesi bakımından düşündürücüdür. Bununla birlikte, hem sorunların hem çözümlerin kökeninde toplumsal dinamiklerin bulunduğu hatırlanmalıdır. Toplumsal değişimin bir süreç olduğu, çağdaş medeniyet seviyesinde ilerlemeyi sürdürmek için, gençlerden başlamak gerekliliği de alınacak önlem ve önerilerin ilk aşamasıdır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet, üniversite öğrencileri, toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği, kadın sağlığı

The Perception Of The Gender Roles Amongst University Students; How Can Women Empower Themselves?

*

Abstract

Women are the most adversely affected section by social status inequalities in the society. This situation, which is directly related to the status of women in society, prevents women from being equal to men in terms of benefiting from human rights in every field. It is important to avoid these inequalities. It will be useful to learn the direction of the university students' attitudes towards gender roles, which is an important building block of the future of the society. Thus, an important contribution will be made in the establishment of an egalitarian perspective on gender attitudes to the content of education provided in universities. Our study was conducted between September 2019 and January 2020 on undergraduate students of Trakya University. The research was carried out with 466 university students studying at Trakya University. "Personal Information Form" was used to evaluate the sociodemographic information of the students. Participants were asked if they knew the concept of gender. Questions were raised about their perspectives on feminism, heritage sharing and gender equality. The Gender Roles Attitude Scale (GRAS) was applied to the students. The fact that undergraduate students have traditional views on gender indicates that universities are not fully achieving the goal of catching the era in their educational processes. However, it should be remembered that social dynamics are at the root of both problems and solutions. The necessity of starting from young people is the first stage of the measures and suggestions to be taken, in order to maintain progress in the level of contemporary civilization, as the social change is a process.

Keywords: *gender, university students, gender roles attitude scale, women's health*

Giriş

Türkiye’de eğitimde cinsiyet eşitliliği üzerine çalışmalar yıllardır devam etmektedir. Kaydedilen ilerlemeler, devam eden zorluklar üzerine düşünmek önemlidir. Toplumsal cinsiyet kavramına üniversite öğrencilerinin yaklaşımını anlayabilmek, genç nesilde toplumsal değişimleri yansıtması açısından önemlidir.

Toplumsal cinsiyet teriminin temelinde yatan başlıca sorunlardan biri, kadın ve erkek olarak insanların toplum içindeki farklılıklarıdır. Bu farklılık; doğaları gereği mi ortaya çıkmaktadır, yoksa yaşadıkları toplumsal süreç mi onları farklı kılar? (West ve Fenstermaker, 2016) Bu sorun toplumsal cinsiyet kavramının tanımlanmasında ve tartışmasındaki ana merkezi temsil eder.

Cinsiyet kavramı, erkek ve kadın olarak insanların, biyolojik özelliklerindeki farklılıklarına göre sınıflandırılması olarak açıklanabilir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise, toplum içerisindeki kadın ve erkeğin kültürel ve sosyal alandaki farklı tutum, rol ve davranışlarını açıklamak için kullanılan bir kavramdır (Goldscheider, Bernhardt, ve Lappegård, 2015). Açıkçası cinsiyet kavramı insanların fizyolojik ve anatomik farklılıklarıyla ilgilenirken, toplumsal cinsiyet kavramı ise kültürel ve toplumsal olarak kadın ve erkek arasındaki farklılıklarla ilgilenir.

Toplumsal yaşamda, çalışma yaşamında, aile ve evlilik yaşamında kadınlara yönelik olan ayrımcılıklar, kadınların sosyal yaşamlarındaki statülerini olumsuz olarak etkilemektedir. Bu sebeple geçmişten günümüze kadınlar çoğunlukla erkeklerin arkasında kalmış, istedikleri statülere ulaşamamış, erkekler ve kadınlar arasında eşitsizlikler meydana gelmiştir. Fakat günümüze yaklaştıkça, kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi, üniversite hayatına daha fazla girmeye başlamasıyla cinsiyetlerin üstlendiği gelenekçi roller kadınlar için olumlu şekilde değişiklik göstermeye başlamıştır (Boyd, Hunt, Kandell, ve Lucas, 2003; West ve Fenstermaker, 2016). Bu konunun ortaya çıkarılması ve Türkiye’de bu konuda üniversitelerdeki öğrencilerin görüşlerinin belirlenmesi için daha çok çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Gençlerin ihtiyaçlarına cevap verebilmenin başlıca yolu, öncelikle fikirlerini ve algılarını değerlendirmekten geçer.

Toplumda karşılaşılan sosyal statü eşitsizliklerinden kadınlar en çok olumsuz etkilenen kesim olmaktadır. Toplumdaki kadınların bulunduğu statü ile direkt olarak ilgili olan bu durum, her alanda kadınların insan hak-

larından yararlanma konusunda, erkeklerle eşit olabilmesine engel olmaktadır. Bu eşitsizliklerin önüne geçilmesi önemlidir (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Toplumun geleceğinin önemli bir yapıtaşı olan üniversite öğrencilerinin, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarının hangi yönde olduğunun öğrenilmesi faydalı olacaktır. Böylece üniversitelerde verilen eğitimin içeriğine, toplumsal cinsiyet tutumlarına yönelik olarak eşitlikçi bir bakış açısının yerleşmesine önemli bir katkıda bulunulacaktır.

Amaç

Bu çalışmada Trakya Üniversitesi öğrencilerinin, toplumsal cinsiyete bakış açılarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Geleceğimizi emanet ettiğimiz eğitimli gençlerimizin bakış açısı ve etkileyen parametreler değerlendirilmektedir. Trakya Üniversitesinde eğitime devam etmekte olan öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği ile toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarını ölçmek üzere yapılan bu çalışmada; öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ve okudukları bölümlerle ilgili bilgiler ışığında toplumsal cinsiyet rolleri yönünden yaşamlarında toplumsal cinsiyete ait tutumlarının oluşup oluşmadığının incelenmesi ve araştırılması hedeflenmektedir.

Yöntem

Çalışmamız Eylül 2019- Ocak 2020 tarihleri arasında Trakya Üniversitesi lisans öğrencileri ile yapıldı. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki üniversite öğrencileri, örneklemini Trakya Üniversitesi lisans eğitimi alan 466 üniversite öğrencisi oluşturdu. Araştırma kapsamında öğrencilerin sosyodemografik bilgilerini ve yaşam tarzlarını değerlendirmek üzere "Kişisel Bilgi Formu" kullanıldı. Kişisel bilgi formunda katılımcılara sosyodemografik özelliklerin yanında; bölümleri, toplumsal cinsiyet kavramını bilip bilmedikleri soruldu. Feminizme, miras paylaşımına ve kadın-erkek eşitliğine bakış açıları ile ilgili sorular yöneltildi.

Öğrencilere "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ)" uygulandı (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Ölçekten alınan veriler ve kişisel bilgi formu birlikte değerlendirildi, değişen parametreler ve ölçek arasında ilişki

olup olmadığı incelendi. Gençlerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ve etkileyen parametrelerin varlığı değerlendirildi.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRT): GRAS; üniversite öğrenimine devam eden gençlerin, toplumsal cinsiyete dair yaklaşım ve görüşlerinin değerlendirilmesi için kullanılmaktadır. Beşli likert tipi olan bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmıştır. 5 alt ölçekten oluşmaktadır (Zeyneloğlu & Terzioğlu, 2011). Her bir alt ölçege ait sorulardaki yargılara, katılma düzeyine göre işaretleme yapmaları istenir. 5 puan; verilen cümledeki yargıya "tamamen katıldığını" ifade ederken; "katılıyorum" ifadesi için ise 4'ü işaretlemesi istenir. Kararsız olan öğrenci sorudan 3 puan alır. "Katılmıyor" ise; 2 puan; "kesinlikle katılmadığında" ise 1 puan almaktadır.

Katılımcıların TCRTÖ puanları arttıkça, toplumsal cinsiyete daha ılımlı baktığı sonucuna varılmaktadır. Çalışmamızda, TCRTÖ 5 alt ölçeği de değerlendirildi. TCRTÖ'nün ilk alt ölçeği "eşitlikçi cinsiyet rolü"dür. Bu alt ölçekten alınan puanlar arttıkça, katılımcıların toplumsal cinsiyete eşitlikçi bakışı olduğu sonucuna varılmaktadır.

- İkinci alt ölçeği: "geleneksel cinsiyet rolü"dür. Bu alt ölçekten alınan puanlar arttıkça; eşitlikten uzaklaşma olduğu yargısına varıldı.
- Üçüncü alt ölçek olan "evlilikte cinsiyet rolü"nden alınan puanlar arttıkça, kadının evlilikte geri planda durması gerektiği düşüncesi ön plana çıkar.
- Dördüncü alt ölçek olan "kadın cinsiyet rolü"nden alınan puanlar arttıkça, kadın olmanın toplumsal cinsiyet açısından önemli olduğu sonucuna varılmaktadır.
- Beşinci alt ölçek; "erkek cinsiyet rolü"nden alınan puanlar arttıkça, erkek olmanın toplumsal cinsiyette daha etkin olduğunu savunan düşüncenin ağırlıkta olduğu sonucuna varıldı.

Etik Kurul Onayı: Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik kurulundan, çalışma için etik kurul onayı alındı (Karar No: 2019/ 431). Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formlarını imzalamaları istendi.

İstatistiksel Analiz

Toplanan verileri değerlendiren tüm istatistiksel analizler SPSS 20.0 Paket Programı kullanılarak gerçekleştirildi. Veriler uygun tanımlayıcı istatistikler ile özetlendi. Sayısal değişkenler için ortalama, standart sapma; kategorik değişkenler için ise sıklık ve yüzde değerlendirildi. Verilerin normal dağılım kontrolü Shapiro-Wilk testi ile kontrol edildi. İkili grup karşılaştırmaları Student t testi ile yapıldı. Tek yönlü varyans analizi, ikiden fazla gruplar için karşılaştırmalarda kullanıldı. Tek yönlü varyans analizi sonrası çoklu karşılaştırmalar Bonferroni testi ile değerlendirildi. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiler için Ki-kare testi kullanıldı. Sayısal değişkenler için tanımlayıcı istatistikler, ortalama ve standart sapma olarak verildi. Kategorik değişkenler için tanımlayıcı istatistikler yüzde ve sıklık olarak verildi. Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi %5 olarak belirlendi.

Bulgular

Çalışmamız Eylül 2019-Ocak 2020 tarihleri arasında 479 gönüllü lisans öğrencileri ile yapıldı. 13 öğrenci çalışmamızdaki soruların tamamına yanıt vermediği için çalışma dışına çıkartıldı. 18-26 yaş, 466 gönüllü üniversite öğrencisi ile tamamlanan çalışmada; katılımcıların 342'si kız; 124'ü erkekti. Çalışmamızdaki katılımcıların yaş ortalaması $20,66 \pm 1,79$ idi (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri

Parametreler	n	Ortalama	Standart sapma
Yaş	466	20.66	1.79
TCRA	466	61.37	13.47
Alt Ölçekler	466		
1. Eşitlikçi cinsiyet rolü	466	27.96	5.29
2. Geleneksel cinsiyet rolü	466	8.48	6.54
3. Evlilikte cinsiyet rolü	466	6.11	4.50
4. Kadın cinsiyet rolü	466	15.00	3.87
5. Erkek cinsiyet rolü	466	3.85	4.41

^{^^}TCRA: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Algısı Ölçeği, n= 466

Katılımcıların TCRTÖ'den aldıkları puanlara bakıldığında; puan ortalaması 61.37 ± 13.47 (35.00-122.00) idi. 5 alt ölçek için alınan puanlar incelendi.

“Eşitlikçi cinsiyet rolünden” aldıkları puanın ortalaması 27.96 ± 5.29 ; “Geleneksel cinsiyet rolünden” aldıkları puanın ortalaması 8.48 ± 6.54 idi. “Evlilikte cinsiyet rolü alt ölçeği” puanı ortalaması 6.11 ± 4.50 idi. Kadın cinsiyet rolü alt ölçeği puanı ortalaması 15.00 ± 3.87 idi. Erkek cinsiyet rolü alt ölçeği puanı ortalaması 3.85 ± 4.41 idi (Tablo 1).

Tablo 2. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Algısının, Sosyodemografik Özelliklere Göre Değişimi

Parametreler	TCRA				1. alt ölçek eşitlikçi			2. alt ölçek geleneksel		
	n	Ort	Standart sapma	p	Ort	Standart sapma	p	Ort	Standart sapma	p
Cinsiyet										
Kadın	342	68.55	16.01	<0.001*	29.31	4.13	<0.001*	6.67	5.45	<0.001*
Erkek	124	58.77	11.37		24.22	6.26		13.49	6.71	
Kardeş sayısı										
0	25	59.74	12.75	0.058	27.84	5.89	0.033*	9.68	6.26	0.027*
1	156	59.92	11.90		28.76	4.80		7.75	5.99	
2	125	63.60	16.85		27.93	5.19		7.72	6.60	
3	160	63.71	14.57		27.21	5.64		9.61	6.92	
Yaşamınızı nerede sürdürdünüz?										
Köy, kasaba	81	60.60	13.96	0.011*	26.69	5.87	0.026*	11.13	6.70	<0.001*
İlçe	177	60.76	12.57		28.54	4.98		7.37	6.06	
İl merk.	208	64.70	13.73		27.96	5.24		8.39	6.62	
Memleketiniz hangi coğrafi bölgemizdir?										
Marmara	268	67.07	17.58	0.022*	28.36	4.83	<0.001*	8.22	6.17	<0.001*
Ege	91	58.94	12.12		28.86	5.02		6.81	5.68	
İç Anadolu	19	62.42	17.92		26.15	7.19		10.21	8.95	
Güneydoğu-Doğu Anadolu	63	60.84	12.08		25.46	6.17		11.71	7.07	
Karadeniz	25	60.80	13.69		28.04	5.17		7.96	7.40	
Bölümünüz hangisidir?										
Eşit ağırlık	36	63.75	19.20	0.999	27.41	6.75	0.238	10.13	8.35	0.565
Sayısal	305	61.16	12.75		28.11	5.35		8.19	6.15	
Sözel	125	61.21	13.26		27.76	4.65		8.72	6.86	
Toplumsal cinsiyet kavramını daha önce duydunuz mu?										
Evet	411	66.40	11.44	<0.001*	28.35	5.04	<0.001*	8.00	6.45	<0.001*
Hayır	55	60.70	13.59		25.07	6.20		12.10	6.13	
Feminizm konusunda bilginiz var mı?										
Evet	428	70.44	13.96	<0.001*	28.28	5.05	<0.001*	8.03	6.40	<0.001*
Hayır	38	60.57	13.14		24.39	6.57		13.57	5.98	
Sizce Türk toplumunda eşitlikte söz etmek mümkün mü?										
Evet	183	60.33	12.63	0.101	27.37	5.44	0.053	9.65	6.95	0.004*
Hayır	283	62.98	14.56		28.34	5.16		7.73	6.16	
Sizce mirasta kime daha çok pay verilmelidir?										
Kadın	20	68.45	13.86	<0.001*	25.75	7.15	<0.001*	12.45	5.23	<0.001*
Eşit	417	75.00	16.71		28.51	4.76		7.67	5.99	
Erkek	29	60.09	12.57		21.58	6.54		17.41	7.50	

Gençlerin toplumsal cinsiyet rolleri algıları, sosyodemografik özelliklerine göre incelendi. Erkek öğrencilerin TCRTÖ ortalaması 58.77 ± 11.37 idi. Kız öğrencilerin ortalaması 68.55 ± 16.01 idi. Her iki cinsiyet arasında ölçek toplam puanlarında anlamlı farklılık vardı ($p < 0.001$). Bunun yanında TCRTÖ alt ölçekleri için de, kız ve erkekler arasında istatistiksel anlamlı farklılık vardı ($p < 0.001$). Kızlarda eşitlikçi alt ölçek puanları yüksek iken; erkeklerde geleneksel alt ölçek puanları yüksek idi (Tablo 2).

Tablo 3. Katılımcıların TCRA alt ölçeklerinin, katılımcıların özelliklerine göre değişimi

Parametreler	3. alt ölçek evlilikte			4. alt ölçek kadın			5. alt ölçek erkek			
	n	Ort	Standart sapma	p	Ort	Standart sapma	P	Ort	Standart sapma	P
Cinsiyet										
Kadın	342	5.11	3.26	<0.001*	15.97	4.37	<0.001*	3.02	3.53	<0.001*
Erkek	124	8.86	6.08		14.65	3.62		6.12	5.63	
Kardeş Sayısı										
0	25	7.12	6.22	0.001*	14.68	4.12	0.499	4.28	5.40	0.187
1	156	5.29	3.69		14.73	3.89		3.41	3.83	
2	125	5.72	4.40		15.09	3.42		3.40	4.18	
3	160	7.06	4.82		15.25	4.15		4.56	4.87	
Yaşamınızı nerede sürdürdünüz?										
Köy, kasaba	81	6.67	4.84	0.278	15.39	3.75	0.292	4.80	4.77	0.065
İlçe	177	6.07	4.21		15.07	3.72		3.80	4.39	
İl merkezi	208	5.93	4.62		14.80	4.05		3.52	4.24	
Memleketinizin hangi coğrafi bölgemizdir?										
Marmara	268	5.61	3.90	<0.001*	15.00	3.75	0.934	3.67	3.95	0.057
Ege	91	5.31	3.81		14.89	3.39		3.13	4.15	
İç Anadolu	19	7.94	7.09		14.26	3.24		3.84	5.31	
Güneydoğu-Doğu Anadolu	63	8.73	5.66		15.46	4.98		5.66	5.71	
Karadeniz	25	6.40	4.84		14.92	14.92		3.76	4.70	
Bölününüz hangisidir?										
Eşit ağırlık	36	7.36	6.45	0.569	14.61	5.25	0.176	4.22	5.67	0.597
Sayısal	305	5.98	4.38		15.17	3.74		3.77	4.41	
Sözel	25	6.08	4.09		14.71	3.72		3.92	4.01	
Toplumsal cinsiyet kavramını daha önce duydunuz mu?										
Evet	411	5.91	4.45	<0.001*	14.80	3.90	<0.001*	3.67	4.46	<0.001*
Hayır	55	7.58	4.65		16.52	3.25		5.20	3.80	
Feminizm konusunda bilginiz var mı?										
Evet	428	5.80	4.24	<0.001*	14.89	3.88	0.010*	3.60	4.32	<0.001*
Hayır	38	9.60	5.81		16.34	3.50		6.65	4.50	
Sizce Türk toplumunda eşitlikten söz etmek mümkün mü?										
Evet	183	6.67	4.93	0.016*	15.13	3.95	0.808	4.23	4.52	0.080
Hayır	283	5.75	4.18		14.92	3.83		3.60	4.33	
Sizce mirasta kime daha çok pay verilmelidir?										
Kadın	20	7.25	4.86	<0.001*	16.65	4.61	0.002*	6.45	5.52	<0.001*
Eşit	417	5.68	3.87		14.79	3.80		3.43	4.00	
Erkek	29	11.48	8.08		16.89	3.65		8.10	6.19	

Erkek öğrencilerin düşünceleri değerlendirildiğinde, evlilikte erkek cinsiyet rolünün baskın geldiği izlendi ($p < 0.001$). Kadınlar için ise, kadın cinsiyet rolünün erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir ($p < 0.001$) (Tablo 3).

Kardeş sayısına göre incelendiğinde; toplam ölçek puanları açısından farklılık saptanmadı. Eşitlikçi alt ölçek puanları az kardeşi olanların en düşük olduğu görülmektedir. Kardeş sayısı arttıkça TCRTÖ puanında artma izlendi ($p = 0.058$). Kardeş sayısı ile geleneksel alt ölçeği arasındaki değişime bakıldığında; üçten fazla kardeşi olanların puanları daha yüksek idi ($p = 0.027$) (Tablo 2). Kadın ve erkek alt ölçekleri ile kardeş sayısı arasında ilişki bulunamadı. Evlilikte erkek cinsiyet rolünün baskın olduğunu düşünenler; ya kardeşi hiç olmayanlar ya da 3 ten fazla kardeşi olanlar olduğu görülmektedir. 1 veya 2 kardeşe sahip olanların evlilikte erkeğin baskın olduğunu düşünmemektedirler (Tablo 3).

Öğrencilere yaşamlarını nerde sürdürdükleri soruldu. Köy ve kasabalardan gelenlerin, toplam ölçek puanları; il ve ilçe merkezindekilerden daha düşük idi ($p = 0.011$). Eşitlikçi alt ölçek puanları ise ilçelerden gelen gençlerin daha yüksekti ($p = 0.026$). Geleneksel alt ölçek puanları ise, köy ve kasabalardan gelenlerin daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 2). Yaşadıkları yerlere göre gruplandırıldıklarında öğrencilerin 3., 4., 5. alt ölçek puanları ortalamaları arasında istatistiksel anlamlı farklılık bulunamadı (Tablo 3).

Öğrenciler memleketlerine göre 5 gruba ayrıldı. 268 öğrenci Marmara Bölgesi'nden gelmekteydi. 91 öğrencinin Ege, 19 öğrencinin İç Anadolu, 63 öğrencinin Güneydoğu ve Doğu Anadolu, 25 öğrencinin Karadeniz Bölgesi memleketi idi. TCRTÖ puanı en yüksek olan öğrenciler Marmara Bölgesi'nden gelenler idi ($p = 0.022$). Eşitlikçi alt ölçek puanları en yüksek olanlar, Ege Bölgesi'nden gelen öğrenciler idi. Geleneksel alt ölçek puanları en yüksek olan öğrenciler ise, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu' dan gelenler olduğu görülmektedir ($p < 0.001$) (Tablo 2).

Katılımcıların memleketleri ile, kadın ve erkek alt ölçek puanları açısından fark yoktu. Evlilikte eşitlik ölçek puanları, Türkiye'nin doğusuna gittikçe artmakta idi ($p < 0.001$) (Tablo 3).

Öğrencilerin 305'i sağlık lisans öğrencisi iken; 125 öğrenci uygulamalı teknik bilimler öğrencisi, 36 öğrenci eğitim bilimleri öğrencisi idi. TCRTÖ puanları ve 5 alt ölçek puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık saptanmadı (Tablo 2).

Çalışmamızdaki öğrencilerin 55'i (% 11.80) toplumsal cinsiyet kavramını hiç duymadığını belirtti. Toplumsal cinsiyet kavramını duymuş olanlar ile duymuş olmayanlar arasında, TCRTÖ puanları açısından farklılık vardı ($p < 0.001$). Eşitlikçi alt ölçekten yüksek puan alanların toplumsal cinsiyet kavramını daha önce duyduğunu belirten öğrenciler olduğu görülmektedir. İkinci alt ölçek olan geleneksel toplumsal cinsiyet alt ölçeğinden yüksek puan alanların, bu kavramı duymamış olanlar olduğu görülmektedir (Tablo 2). Toplumsal cinsiyet kavramı hakkında fikri olmayanların, alt ölçeklerdeki puanlarının da, eşitlikçi düşünceden uzaklaşmakta olduğu görülmektedir. Erkek egemenliğinin toplumda baskın olması gerektiği yaklaşımı bu cevabı veren öğrencilerde izlendi ($p < 0.001$) (Tablo 3).

Feminizm konusunda hiç bilgisi olmayanlar 38 kişi (%8.15) idi. Feminizm konusunu daha önce duymuş olanların TCRTÖ puanları daha yüksekti ($p < 0.001$) (Tablo 2). Feminizm konusunu duyduklarını ifade edenlerin, eşitlikçi alt ölçek puanları daha yüksek idi, geleneksel görüşün baskın olduğu alt ölçek puanları ise düşüktü ($p < 0.001$) (Tablo 2).

Kadın-erkek eşitliğinin toplumumuzda olduğunu düşünen gençlerin sayısı 183 (%39.27) idi. 283 kişi (% 60.73) ise, toplumumuzda eşitlik olmadığı yönünde görüş bildirdi. TCRTÖ puanları, eşitlik olduğunu düşünenlerde daha düşük idi. Yine toplumumuzda eşitlik olduğunu düşünen katılımcılara bakıldığında, eşitlik olmadığını düşünenlere göre; kadın cinsiyet rolü ve evlilikte cinsiyet rolü alt ölçek puanları daha yüksek idi (Tablo 3). Türk toplumunda eşitlik olduğunu belirtenlerin geleneksel cinsiyet rolü alt ölçeği puanları da yüksek idi ($p = 0.004$) (Tablo 2). Eşitlikçi cinsiyet rolü, kadın cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü alt ölçekleri açısından farklılık saptanmadı (Tablo 3).

Miras konusundaki görüşleri sorulduğunda ise; 20 (%4.29) kişi kadınlara 29 (%6.22) kişi erkeklere daha çok pay verilmesi gerektiğini belirtti. 417 katılımcı, eşit verilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Eşit verilmesi gerektiğini düşünenlerin, TCRTÖ puanları, eşitlikçi cinsiyet rolü alt ölçek puanları daha yüksek iken; erkek cinsiyet rolü ve kadın cinsiyet rolü alt ölçekleri puanları arasında farklılık vardı (Tablo 3).

Çalışmamızda ölçeğe ait bazı sorular detaylı incelendi. Her alt ölçekten birer soruya verilen cevapları etkileyen sosyodemografik özellikler incelendi. Eşitlikçi cinsiyet rolü olan ilk alt ölçekten seçilen soru: "ev işlerinin ailede eşit paylaşımına yaklaşımınız nedir" sorusu idi. Kız öğrenciler ile erkekler

arasında görüş ayrılığı belirgindi. Kızlar %92.70 eşit paylaşımdan yanaydı ($p < 0.001$). Toplumsal cinsiyet kavramını daha önce duyanlar ve feminizmin anlamını bildiklerini ifade edenler, ev işlerinde eşitlikten yana idi (Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların bazı TCRA sorularına verdikleri yanıtların, bazı parametrelere göre değişimi

Parametreler	n	Ev işlerinin eşit paylaşımı olmalıdır.		p	Genç kızların flört etmesine izin verilmelidir.		p	Evde erkeğin her dediği yapılmalıdır.		P
		Katılmıyorum	Katılıyorum		Katılmıyorum	Katılıyorum		Katılmıyorum	Katılıyorum	
Cinsiyet										
Kadın	342	% 7.30	%92.70	<0.001*	%32.10	%67.90	-	% 98.90	%1.10	< 0.001*
Erkek	124	%40.40	%59.60		%62.10	%37.90		% 82.20	%17.80	
Kardeş sayısı										
0	25	%12.00	%88.00	0.722	%32.00	%68.00	0.064	% 96.00	% 4.00	0.114
1	156	%14.70	%85.30		%34.00	%66.00		% 94.90	% 5.10	
2	125	%17.60	%82.40		%39.20	%60.80		% 93.60	% 6.40	
3	160	%16.90	%83.10		%48.20	%51.80		% 94.40	% 5.60	
Yaşamınızı nerede sürdürdünüz?										
Köy, kasaba	81	%23.50	%76.50	0.339	%42.00	%58.00	0.473	% 92.60	% 7.4	0.693
İlçe	177	%14.80	%85.20		%35.10	%64.90		% 94.40	% 5.60	
İl merkezi	208	%14.40	%85.60		%43.70	%56.30		% 95.10	% 4.90	
Memleketiniz hangi coğrafi bölgemizdir?										
Marmara	268	%15.30	%84.70	0.083	%38.10	%61.90	0.009*	% 94.80	% 5.2	0.003*
Ege	91	% 9.90	%90.10		%33.00	%77.00		% 94.50	% 5.5	
İç Anadolu	19	%21.10	%78.90		%42.10	%57.90		% 84.20	%15.80	
Güneydoğu-Doğu Anadolu	63	%25.30	%74.70		%58.80	%41.20		% 96.90	% 3.1	
Karadeniz	25	% 20.00	%80.00		% 40.00	% 60.00		% 88.00	% 12.00	
Bölümünüz hangisidir?										
Eşit ağırlık	36	% 16.70	% 83.30	0.365	% 30.50	% 69.50	0.350	% 94.50	% 5.50	0.987
Sayısal	305	% 15.00	%85.00		% 38.60	% 61.40		%94.40	% 5.60	
Sözel	25	% 18.40	%81.60		% 46.40	% 53.60		%94.40	% 5.60	
Toplumsal cinsiyet kavramını daha önce duydunuz mu?										
Evet	411	% 13.30	%86.70	<0.001*	% 37.50	% 62.50	0.036	% 94.90	% 5.10	0.560
Hayır	55	% 35.40	%64.60		% 60.00	% 40.00		% 90.90	% 9.10	
Feminizm hakkında bilginiz var mı?										
Evet	428	% 14.60	%85.40	0.010*	% 38.10	% 61.90	< 0.001*	% 95.80	% 4.20	< 0.001*
Hayır	38	% 31.60	%68.40		% 63.20	% 36.80		% 78.90	% 21.10	
Sizce Türk toplumunda eşitlikten söz etmek mümkün mü?										
Evet	183	% 19.60	%80.40	0.056	% 41.00	% 59.00	0.674	% 92.80	% 7.20	0.036*
Hayır	283	% 13.70	%86.30		% 39.50	% 60.50		% 95.40	% 4.60	
Sizce mirasta kime daha çok pay verilmelidir?										
Kadın		% 20.00	%80.00	<	% 45.00	% 55.00	< 0.001*	% 90.00	% 10.00	< 0.001*
Eşit		% 13.20	%86.80	0.001*	% 37.90	% 62.10		% 96.70	% 3.30	
Erkek		% 55.10	%44.90		% 68.90	% 31.10		% 65.50	% 34.50	

İkinci alt ölçek olan “geleneksel cinsiyet rolü” ölçeğinden seçilen soru; “kadının yapacağı meslekler ile, erkeğin yapacağı meslekler ayrıdır” önerisine katılım oranları incelendi. Erkek öğrencilerin % 50.80’i bunun doğru olduğunu düşünmekte idi (Tablo 5).

Tablo 5. Katılımcıların bazı TCRA sorularına verdikleri yanıtların, bazı parametrelere göre değişimi

Parametreler	Kadının yapacağı meslekler ile erkeğin yapacağı meslekler ayrı olmalıdır.			Aile gelirini sadece erkek yönetmelidir.			
	Katılmıyorum	Katılıyorum	p	Katılmıyorum	Katılıyorum	p	
Cinsiyet							
Kadın	342	% 87.70	% 12.30	<0.001*	% 97.10	% 2.90	<0.001*
Erkek	124	% 49.20	% 50.80		% 84.70	% 15.30	
Kardeş sayısı							
0	25	% 68.00	% 32.00	0.037*	% 92.00	% 8.00	0.044*
1	156	% 87.20	% 12.80		% 94.20	% 5.80	
2	125	% 88.00	% 12.00		% 96.80	% 3.20	
3	160	% 80.60	% 19.40		% 91.20	% 8.80	
Yaşamınızı nerede sürdürdünüz?							
Köy, kasaba	81	% 76.60	% 23.40	0.114	% 90.10	% 9.90	0.088
İlçe	177	% 91.00	% 9.00		% 94.30	% 5.70	
İl merkezi	208	% 81.30	% 18.70		% 94.70	% 5.30	
Memleketiniz hangi coğrafi bölgemizdir?							
Marmara	268	% 84.40	% 15.60	0.520	% 95.10	% 4.90	0.012*
Ege	91	% 89.10	% 10.90		% 93.40	% 6.60	
İç Anadolu	19	% 79.00	% 21.00		% 100.00	% 0.00	
Güneydoğu-Doğu Anadolu	63	% 42.02	% 57.98		% 87.30	% 12.70	
Karadeniz	25	% 80.00	% 12.00		% 92.00	% 8.00	
Bölümünüz hangisidir?							
Eşit ağırlık	36	% 83.30	% 16.70	0.006*	% 88.80	% 11.20	0.567*
Sayısal	305	% 87.80	% 12.20		% 93.80	% 6.20	
Sözel	25	% 75.20	% 24.80		% 95.20	% 4.80	
Toplumsal cinsiyet kavramını daha önce duydunuz mu?							
Evet	411	% 85.20	% 14.80	0.042	% 94.40	% 5.6	0.159
Hayır	55	% 76.40	% 23.60		% 89.10	% 10.9	
Feminizm konusunda bilginiz var mı?							
Evet	428	% 84.90	% 15.10	0.660	% 94.90	% 5.10	<0.001*
Hayır	38	% 76.40	% 23.60		% 81.50	% 18.50	
Sizce Türk toplumunda eşitlikten söz etmek mümkün mü?							
Evet	183	% 78.70	% 21.30	0.124	% 93.50	% 6.5	0.089
Hayır	283	% 87.60	% 12.40		% 94.00	% 6.00	
Sizce mirasta kime daha çok pay verilmelidir?							
Kadın	20	% 65.00	% 35.00	0.003*	% 85.00	% 15.00	<0.001*
Eşit	417	% 86.20	% 13.80		% 96.20	% 3.80	
Erkek	29	% 65.50	% 34.50		% 65.40	% 34.60	

Üçüncü alt ölçek olan “evlilikte cinsiyet rolü” alt ölçeğinden, “evde erkeğin her dediği yapılmalıdır” yargısına verdikleri yanıtlar incelendi. Genç kızların % 98.90’u bu yargıya katılmazken; erkeklerin de % 82.20’si katılmıyordu. Feminizm hakkında bilgisi olmadığını ifade edenlerin, feminizm konusunda bilgisi olduğunu söyleyenlere göre, evde erkeklerin her dediğinin yapılması gerektiğini düşünme oranları daha fazlaydı ($p < 0.001$) (Tablo 4).

Dördüncü alt ölçek olan, kadın cinsiyet rolü alt ölçeğinde incelenen yargı; “genç kızların flört etmesine ailesi izin vermelidir” idi. Kız öğrenciler % 67.90 katılırken, erkekler % 62.10 katılmıyordu. Feminizm hakkında bilgisi olduğunu ifade edenlerin % 61.90’u genç kızların erkek arkadaşı olmasına ailesinin izin vermesi gerektiğini düşünüyordu (Tablo 4).

Beşinci alt ölçek olan “erkek cinsiyet rolü” alt ölçeğinden; “ailede gelirin yönetimi erkekte olmalıdır” sorusu detaylandırıldı. Erkek öğrencilerin %15.30’u doğru olduğunu belirtirken; kadınların ise % 2.90’u bu yargıya katılmaktaydı. Feminizm konusunda fikri olmayanların %18.50’si bu yargıya katılmaktaydı. Mirastan erkeğe daha fazla pay verilmesi gerektiğini savunanların %34.60’ı aile gelirini erkeğin yönetmesi gerektiğini düşünüyordu (Tablo 5).

Sonuç ve Tartışma

Toplumsal cinsiyet, bütün dünyada ortak bir kadınlık erkeklik kimliğinin var olup olmadığı tartışmalarının ardından ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyet, toplumsal hayatta kadın ve erkeğe yüklenen rol ve sorumlulukları barındırır. İnsanların, sosyal yerlerinin belli olduğunu, sadece bu yerleri kadın rollerini kadınların, erkek rollerini ise erkeklerin doldurmasını bekler. Üniversiteler de; toplumda hakim olan kültür anlayışını yeniden üreten bir yapı olarak, toplumsal cinsiyet davranışlarını destekleyen unsurları barındırır. Okuldaki; cinsiyet söylemleri, uygulanan müfredatlar, işbölümü cinsiyet kavramlarının yeniden üretilmesinde etkindir (Baker, 2016; Lips, 2017). Her dönemde üniversiteler toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli bir yer tutar.

Gençlerin toplumsal cinsiyet algısı pek çok farklı etkenler tarafından ortaya çıkmakta ve bu yapı bireylerin hayatının her alanında farklı biçimlerde de olsa etkisini göstermektedir (Ihlen & Fredriksson, 2018; West & Fenstermaker, 2016). Toplumsal cinsiyet, sosyal ortamlarda en küçük birim olan

aile kurumundan başlayarak, aile içindeki rol modelleri gözlem yoluyla öğrenilmektedir. Bütün sosyalleşme süreçlerinde kadın ve erkek olarak gençler bu normları içselleştirir ve öğrenirler. Gençlerin bakış açısına değer verilmesi, toplumun geleceğine yapılacak en önemli yatırımlardandır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal yapının içinde ve sosyal ortamlarda kadınlığın ve erkeklığini ifade edilif biçimi ve kültürün bireylerden bekle- diklerini ortaya koyar (Boyd et al., 2003; Goldscheider et al., 2015). alış- mamızda da, erkeklere uygun olduğunu düşünülen davranışlar erkeksi, kadınlara uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı olarak nitelen- dirilmiştir. Bu tanımla kadınsı-erkeksi davranışların cinsiyet kavramından bağımsız bir Şekilde ifade edilmesinin yanında kişilerin içinde oldukları ortama göre geleneksel özellik gösterdiği gözlenmiştir. Aile yapısı daha kompakt olan gençlerin geleneksel görüşleri ağırlık kazanmıştır.

Literatürde, toplumsal cinsiyet sadece kadınlar üzerinden analiz edilmiş olması sebebiyle anlamsal olarak zamanla dar gelmeye başlamıştır. Erkekler büyük oranda bu kavram alanının dışarısında kalmıştır. Cinsel bir devrim ile toplumsal cinsiyet kavramının prangalarından kadınlarla birlikte erkek- lerin de kurtulacağı düşünülmektedir. Ataerkil yapı kadınları hapsedtiği gibi erkeklerin de hapsediği anlayışı, son zamanlarda dile getirilmeye baş- lanmış ve toplumsal cinsiyet kavramının tanımı ve kapsamı genişletilerek kadın ve erkek her iki cinsiyetin de bu yapıdan etkilendiği ve her iki cinsiyet- in de bu kavram sebebiyle ortaya çıkan eşitsizliklerin ortaya kaldırılması için birlikte mücadele etmesi gerektiği ortaya atılmıştır (Beck ve Beck- Gernsheim, 2018). Kadınlar nasıl eve ve ev işlerine hapsediysa, erkekler de eve para getirmeleri ve evi geindirmeleri konusunda iş rollerine hapsed- mişlerdir. Çalışmamızda da, erkek öğrencilerin yarısının, profesyonel iş hayatında, kadınların erkeklerle eşit olamayacağını belirtmişlerdir.

Kadın ve erkekler arasındaki davranış farklılıklarının ortaya çıkışıyla il- gili birden fazla yaklaşım vardır. En sık karşımıza çıkan, bu farklılıkların biyolojik kaynaklı olduğudur. Bir diğer yaklaşıma göre, toplumsallaşan cinsiyet rollerinin toplumun içinde doğduktan sonra ğrenildiğidir. En yay- gın görüşlerden bir diğeri ise, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının biyolojik temellerinin olmadığı ve bu kavramların toplum tarafından ortaya çıkarıldığına yönelik görüştür (Boyd et al., 2003; Goldscheider et al., 2015; West ve Fenstermaker, 2016). Çalışma yaşamı ve kadın ile yapılan çalışma- larla; erkek öğrencilerin, kadının çalışma yaşamına katılımına ilişkin görüş-

lerinin cinsiyet ayrımcılığını destekler nitelikte olduğu dikkati çekmektedir (Fogarty, Allen, Allen, ve Walters, 2016). Bizim çalışmamızda erkek üniversite öğrencileri erkeklerin daha farklı ve kaliteli meslekler de çalışmalarını gerektiğini savunmaktaydı.

Yapılan araştırmalarda; gençlerin cinsiyetlerine göre aile yaşamı ile ilgili önermelere ilişkin bakış açıları incelendiğinde, mirastan sadece erkek çocuklarının yararlanma hakkı olduğu savunulan görüşler olduğu görüldü (Pate-man, 2018). Çalışmamızda, eşit verilmesi gerektiği görüşü ağırlık kazansa da; erkek öğrencilerden % 23.38'i, mirasın sadece erkeklere verilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Üniversiteli gençlerin çalışma yaşamı, toplumsal yaşam ve aile yaşamı ile ilgili toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha geleneksel bir bakış açısına sahip oldukları göze çarpmaktadır. Ancak evlilik yaşamı ile ilgili önermeleri değerlendirdiğimizde; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha geleneksel bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir (Powell, 2018). Çalışmamızda, erkek öğrencilerin geleneksel alt ölçekten aldıkları puanlar daha yüksekti. Kız öğrencilerin eşitlikçi alt ölçekten aldıkları puanlar daha yüksekti. Toplumumuzda gençlerimizin aydınlık bir geleceğe ulaşabilmeleri için; değer yargılarının bilinmesi gerektiği unutulmamalıdır. Özellikle genç erkek üniversite öğrencilerinin eğitim seviyesinin yükseltilmesi ile, toplumsal cinsiyete eşitlikçi bakış açısı genişleyecektir.

Gençlerin cinsiyetlerine göre evlilik yaşamı ve aile yaşamı şekillenmektedir (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Ailede evin reisinin erkek olması gerektiği, ailede ev işlerinin sorumluluğunun yalnızca kadında olması gerektiği, erkek öğrenciler tarafından daha ağırlıklı olarak benimsenmektedir (Oakley, 2018; Powell, 2018). Çalışmamız da evlilikte cinsiyet rolü ve evde erkeğin her istediğinin yapılması yargılarını incelediğimizde; erkek katılımcıların eşitlik görüşünden uzaklaştıkları görüldü. Genç lisans öğrencilerinden oluşan katılımcılarımızın, toplumun aydın kesimi arasına girmektedir. Ancak görülmektedir ki; özellikle erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği için alması gereken daha çok yol vardır.

Genç nesillerde, toplumsal yaşam incelendiğinde; kız ve erkeklerin görüşleri arasında anlamlı farklılıklar vardır. Erkek üniversite öğrencileri, kadının çalışma yaşamında ön planda olmasını desteklememektedir. Erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre çalışma yaşamında daha geleneksel bakış

açısına sahip oldukları görülmektedir (Baker,2016; Powell, 2018). Literatürle uyumlu olarak çalışmamızda da, erkek ve kadının yapacağı mesleklerin farklı olduğunu, aile gelirinin erkeğin idaresinde olduğunu düşünenler daha çok erkek öğrenciler idi. Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine daha az inanmalarının nedeni; toplum tarafından da destek görmeleri ve yararlarına olan bu durumdan faydalanmakta olmalarıdır.

Yapılan çalışmalarda, niversite ğrencilerinin, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri incelendiğinde; mesleki ve evlilik yaşamlarında; erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha geleneksel görüşlere sahiplerdir (Glick ve Fiske, 2018; Powell, 2018). Çalışmamızda, toplumsal yaşam ve aile yaşamı ile ilgili konularda; kız ve erkek öğrencilerin bazı alanlarda eşitlikçi, kız öğrencilerin evlilik alanında geleneksel, erkek öğrencilerin mesleki yaşamda geleneksel davranabildiği göze çarpılmaktadır.

Üniversite ğrencilerinin ailelerinin yaşadığı yerler de, düşüncelerinin şekillenmesinde önemlidir. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yerlere göre toplumsal cinsiyete bakışları değişmektedir. Ailelerin köy, ilçe ya da ilde yaşamalarına göre farklılaşmaktadır. Yaşamlarını daha çok il ve ilçe merkezinde geçirmiş olanların toplumsal cinsiyette eşitlik algıları; kasaba ve köylerde yaşayanlardan daha yüksektir (Powell, 2018; Spain, 1992). Çalışmamız da literatürle uyumlu şekilde; yaşadığı yerin gelişmişliği arttıka; öğrencilerin geleneksel yaklaşımdan uzaklaşarak; eşitlikçi yaklaşıma sahip olduğu görüldü.

Literatürde, kardeş sayısı ile toplumsal cinsiyet rollerine dair tutumlar değişmektedir. Kardeş sayısı arttıka, eşitlikçi yaklaşımın yükseldiği belirtilmektedir (Dhar, Jain, ve Jayachandran, 2019; Powell, 2018). Çalışmamızda, kardeş sayısı ile; TCRTÖ puanları aynı yönde artmaktaydı. Kardeş sayısı arttıka, eşitlikçi düşünceye sahiptiler.

Genç neslin, ailede kararların erkek ve kadın tarafından birlikte verilmesi gerektiğini düşündüğü yapılan çalışmalar da gösterilmiştir (Boyd et al., 2003; Galanti, 2003). Bizim çalışmamızda da, kız öğrenciler erkeklerin her dediğinin yapılmaması gerektiğini savunurken, erkek öğrencilerde de erkeğin evde tek karar verici olması gerektiğini düşünenlerin oranı % 17.80'di. Bir başka deyiş ile aslında erkeklerin de çoğunluğu, aile kararlarında her zaman tek başlarına sorumluluk almak istemediklerini belirtti.

Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal ilişkileri anlamak ve yorumlamak için önemli bir yönelim sağlamaktadır. Bu ynle birlikte toplumun

içinde var olduğu kabul edilen ideoloji, güç ilişkileri ve toplumda yer alan sınıf gibi kavramların yorumlanıp daha iyi anlaşılmasını mümkün kılar (Ihlen & Fredriksson, 2018). Yine bu açıdan bakarak ailede, toplumsal yapılarda ve üniversitelerde yer alan egemen düşüncelerin nasıl yer aldığı hakkında ipuçları incelenmelidir.

Eşlerin evde görev ve sorumlulukların paylaşımında adil olması kültürlerarası farklılıklar göstermektedir. Kadın ve erkekler arasında bir görüş ayrılığı da bu konuda ortaya çıkmaktadır. Evlilikte cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolüne yaklaşım; erkek öğrencilerde, kızlara göre daha geleneksel çerçevede kalmaktadır (Boyd et al., 2003; Galanti, 2003). Çalışmamızda; eşitlikçi cinsiyet rolünü yansıtan; ev işlerinin eşit paylaşımı olmalıdır, yargısı incelendi. Öğrencilerin, ev işlerinin eşit paylaşımı yaklaşımlarına bakıldığında; kızların % 92.70'i onaylarken, erkeklerin % 59.60'ı onaylamaktaydı. Erkeklerin de bu yaklaşımı dikkat çekiciydi. Ev işlerinin eşit paylaşılması gerekliliği fikrinin; kardeş sayısı ve il merkezinde yaşama oranı arttıkça daha fazla savunulmakta olduğu görülmektedir. Aile ve sosyal çevrenin çocuğun yaşamının şekillenmesindeki değeri eşsizdir. Eğitimin aile bireylerinin hepsini kapsayacak şekilde verilmesi, toplumun cinsiyet rolleri algısı üzerine eşitlikçi yaklaşımın desteklenmesi, toplumsal refahı arttıracaktır.

Çalışmamız Türkiye'de üniversite öğrencilerinde, toplumsal cinsiyet alanında yapılan nadir çalışmalar arasındadır. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ait genel yaklaşımları eşitlikçi tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Ancak detaylı değerlendirildiğinde erkek öğrencilerin, geleneksel cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolünde daha geleneksel davrandığı izlenmektedir.

Öneriler

Çalışmamız üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerini ortaya koymasından önem taşımaktadır. Çağdaş nesiller yetiştirmeyi hedeflemiş olan üniversite eğitim ve öğretiminde toplumsal cinsiyet bakış açısının yeri önemlidir. Toplumsal cinsiyete yönelik geleneksel görüşlere sahip olan lisans öğrencilerinin olması, üniversitelerin eğitim süreçlerinde, çağı yakalama hedefini tam anlamıyla gerçekleştiremediğini göstermesi bakımından düşündürücüdür. Bunun yanında gelenekselleşmiş ataerkil düşünce kalıplarının kısa zamanda değiştirilerek yerine eşitlikçi yaklaşımla-

rın yerleştirilebilmesi gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte, sorunların ve ozmlerin kökeninde toplumsal dinamiklerin bulunduğu hatırlanmalıdır. Toplumsal değişimin bir süreç olduğu, ağdaş medeniyet seviyesinde ilerlemeyi sürdürmek için bir noktadan başlamak gerekliliği de alınacak önlem ve önerilerin ilk aşamasıdır.

Üniversitelerde kadınların, gerek ğrenci gerek ğretim görevlisi olarak üniversitelerin gelişimi ve ilerlemesine katkıları göz ardı edilmemelidir. Yapılacak değerlendirmelerle, kadınların kariyerlerinde müdahalelerin etkinliği kritik noktalarda test edilerek, planlanacak stratejilerle genç kızların ve toplumun geleceği için eşsiz katkılar sağlanabilir.

Gençlerin toplumsal cinsiyet bakış alarını daha geniş çapta belirlemek için üniversitelerde araştırmalar desteklenmelidir. Ülkemizde bölgesel farklılıkları ortaya çıkarmak amacı ile farklı üniversitelerde toplumsal cinsiyet araştırmalarının yapılması önerilir. Toplumsal cinsiyet eşsizliğine ilişkin düzenlenen eğitimler ile niversite ğrencilerinin farklı üniversitelerde bilgi ve görüşlerini paylaşmaları desteklenebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik araştırma birimlerinin kurulması ve bu tür etkinliklere erkek öğrencilerin katılımının desteklenmesi önemlidir.

Teşekkür: İstatistiksel değerlendirmeler için Dr. ğr. yesi Selçuk Korkmaz'a teşekkr ederiz.

EXTENDED ABSTRACT

**The Perception Of The Gender Roles Amongst
University Students; How Can Women Empower
Themselves?**

*

Ali Belli – Gülden Aynacı
Trakya University

Studies on gender equality in education in Turkey continue for years. It is important to reflect on progress made, ongoing challenges. Understanding the approach of university students to the concept of gender is important in terms of reflecting social changes in the young generation. One of the main problems underlying the term gender is the differences of people in society as men and women. This problem represents the main center in the definition and discussion of the concept of gender. Women are the most affected by the social inequality in the society. It is important to prevent these inequalities. It will be useful to learn the direction of university students' attitudes towards gender roles, which is an important building block of the future of society. Thus, an important contribution will be made to the content of education provided at universities and to establish an egalitarian perspective towards gender attitudes. In this study, it was aimed to evaluate the perspectives of students of Trakya University on gender. The perspective of our educated young people whom we entrust our future and the influencing parameters were evaluated. In this study, which was conducted to measure the perceptions of students who continue their education at Trakya University towards gender roles attitude scale and gender roles; In the light of the socio-demographic characteristics and knowledge of the students, it was aimed to examine whether gender attitudes were formed in their lives in terms of gender roles. Our study was conducted between September 2019 and January 2020 with Trakya University undergraduate students. The universe of the research university students in Turkey, Trakya University undergraduate study sample constituted the area of 466 university students. Within the scope of the research, "Personal Information Form" was used to evaluate the sociodemographic information and lifestyles of the students. In

the personal information form, besides the socio-demographic characteristics; they were asked if they knew the sections, the concept of gender. Questions regarding feminism, heritage sharing and perspectives on gender equality were asked. "Gender Roles Attitude Scale (GRAS)" was applied to students. The data taken from the scale and the personal information form were evaluated together, and whether there was a relationship between the changing parameters and the scale was examined. Attitudes towards gender roles in young people and the presence of influencing parameters were evaluated. It is used to evaluate the gender approaches and views of young people who continue their university education. The validity and reliability of this scale, which is a five-point Likert type, has been proved. It consists of 5 subscales. They are asked to mark the judgments in the questions of each subscale according to their level of participation. Our study of university students in Turkey is among the few studies in the field of gender. The general approaches of students regarding gender roles show that they have an egalitarian attitude. However, when evaluated in detail, it is observed that male students behave more traditionally in traditional gender role, gender role in marriage and male gender role. Our study is important in terms of revealing the gender opinions of university students. The role of gender perspective is important in university education and training, which aims to raise contemporary generations. Having undergraduate students who have traditional views on gender is thought-provoking in terms of showing that universities cannot fully achieve the goal of catching up in their education. In addition, it is not a realistic approach to replace the traditional patriarchal thought patterns in a short time and replace them with egalitarian approaches. It should be remembered, however, that social dynamics are at the root of problems and solutions. It is the first stage of the measures and suggestions to be taken, from which a social change is a process, the necessity of starting from a point in order to continue to progress at the level of modern civilization. The contribution of women in universities to the development and advancement of universities as students and lecturers should not be ignored. With the evaluations to be made, the effectiveness of interventions in women's careers can be tested at critical points, and the strategies to be planned can make unique contributions to the future of young girls and society. Research at universities should be supported to more broadly determine the gender perspectives of young people. In order to reveal regional

differences in our country, it is recommended to conduct gender studies in different universities. With the trainings on gender inequality, university students can be supported to share their knowledge and opinions at different universities. It is important to establish research units for gender equality and to support the participation of male students in such activities.

Kaynakça / References

- Baker, D. R. (2016). *Equity issues in science education Understanding girls*. Springer. 127-160.
- Beck, U., ve Beck-Gernsheim, E. (2018). *The normal chaos of love*. John Wiley & Sons.
- Boyd, V. S., Hunt, P. F., Kandell, J. J., ve Lucas, M. S. (2003). Relationship between identity processing style and academic success in undergraduate students. *Journal of College Student Development*, 44(2), 155-167.
- Dhar, D., Jain, T., ve Jayachandran, S. (2019). Intergenerational transmission of gender attitudes: Evidence from India. *The Journal of Development Studies*, 55(12), 2572-2592.
- Fogarty, M. P., Allen, A., Allen, I., ve Walters, P. (2016). *Women in top jobs: Four studies in achievement*. Routledge.
- Galanti, G.-A. (2003). The Hispanic family and male-female relationships: An overview. *Journal of Transcultural Nursing*, 14(3), 180-185.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (2018). *The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism Social Cognition*Routledge.116-160
- Goldscheider, F., Bernhardt, E., ve Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207-239.
- Ihlen, Ø., ve Fredriksson, M. (2018). *Public relations and social theory: Key figures, concepts and developments*. Routledge.
- Lips, H. M. (2017). *Sex and gender: An introduction*. Waveland Press.
- Oakley, A. (2018). *The sociology of housework (reissue)*. Policy Press.
- Pateman, C. (2018). *The disorder of women: Democracy, feminism and political theory*. John Wiley & Sons.
- Powell, G. N. (2018). *Women and men in management*. Sage Publications.
- Spain, D. (1992). *Gendered spaces*. Univ of North Carolina Press.
- West, C., ve Fenstermaker, S. (2016). *Doing difference race, gender and class*. Routledge.83-105.

Zeyneloğlu, S., ve Terzioğlu, F. (2011). Development and psychometric properties gender roles attitude scale. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(40), 409-420.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Belli, A. ve Aynacı, G.(2020).niversite oğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolleri algısı: Kadınlar kendilerini nasıl güçlendirebilir?.*OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4208-4229. DOI: 10.26466/opus.663605

Dizilerdeki Batılı Karakterlerin Anlatı Yapısındaki Sunumu Üzerine Bir Çözümleme

DOI: 10.26466/opus.671798

*

Mert Gürer* – Saadet Zeynep Varlı Gürer**

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Kocaeli/Türkiye

E-Posta: mertgurer@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2940-2009](https://orcid.org/0000-0002-2940-2009)

** Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Kocaeli/Türkiye

E-Posta: zeynepvarli@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2362-9277](https://orcid.org/0000-0003-2362-9277)

Öz

Yüzyıllar boyunca insanlık uygar topluluklar olma ekseninde ilerlerken kendilerini tanımlama ve konumlandırma yönünde çalışmışlardır. Batılılar Doğulu toplulukları oryantalist bakış açısı ile değerlendirirken Doğulular da Batılları oksidentalist bakış açısı ile yorumlamıştır. Bu tanımlar tarih boyunca yaşanan savaşlar, saldırılar ve korkular ekseninde şekillenmiştir. Ama günümüzde bu olgu kültür endüstrileri ile imge dünyamıza daha etkin bir şekilde sunulmaktadır. Kitle iletişim araçlarının içerisinde etki gücü yüksek olan televizyonda yer alan diziler bunun en canlı örneğidir. Dizilerde kurgulanan anlatı içerisinde oluşturulan karakterlerin özellikleri toplumların diğerlerini nasıl tanımladığının ve onu nasıl gördüğünün de en somut göstergesidir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; Türk televizyon dizileri aracılığıyla oksidentalist bakış açısı doğrultusunda, Doğulu'nun Batı'lıyı dizi karakteri özelinde biçimlendirmesi ve çizdiği kodların içeriği nasıl anlamlandırdığının ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de yayımlanmış olan Filinta, Erkenci Kuş ve İsimsizler dizilerinde yer alan Batılı karakterlerin anlatı yapısındaki işlevleri ve karakter tasarımları irdelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgulardan en önemlisi Batı'lı karakterlerin büyük bir oranda dizi içerisinde sorun çıkaran, geldiği bu topraklardaki geleneksel tutumları bir şekilde zedelemeye çalışan bireyler olarak kılıplaştırılmış olmasıdır. İlgili dizilerde yer alan Batı'lı karakterler karanlık tarafları ile dizisel anlatıda kötülük üzerine kurgulanmıştır. Bu doğrultuda, oksidentalist bakış ile Batılı kötü, engelleyici ve karanlık bir kişi olarak betimlenmiştir. Böylece Batılı'nın diziler aracılığı ile olumsuz karakterler olarak stereotipleştiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oksidentalizm, Türk Dizileri, Eyleyenler Şeması, Karakter Tasarımı

Analysis of The Presentation of Narrative Structures of Western Characters in TV Series

*

Abstract

As humanity evolved towards civilized communities over centuries, they have worked towards self recognition and positioning. Westerners have evaluated Eastern societies from an orientalist point of view, while Easterners have used an occidentalist approach to interpret Western societies. These definitions have been built over offensives and fears throughout history. However, evolving definitions are being more effectively introduced into our symbolic World using cultural industries. Series featured on television are probably the liveliest example in this sense, the television being the most powerful among medias of mass communication. Characters fantasized in stories told on TV series could serve as a measure of how societies view and define others. In this context, the aim of this study is to analyze the way an Easterner would structure and code for a Westerner over an occidentalist view point, using Turkish TV series as a media. In accordance with this aim, certain Westerner characters featured on Turkish TV Series, namely Filinta, Erkenci Kuş and İsimsizler, have been analyzed using their functionality in the narrative structures as well as their fictious characteristics. The most important finding attained as the result of the analysis is that the Westerner characters are usually trouble makers who try to hurt the traditional attitudes in the lands that they newly arrive. In the above mentioned series, the Western characters are fictionalized over evil acts through their dark sides. In the context, the occidentalist point of view presents the Westerners as evil, obstructive and dark personalities. Therefore, Western characters are reotyped as negative personalities.

Keywords: *Keywords School development model, administrator, school*

Giriş

Doğu kendini tanımlarken Batı'dan, Batı da kendini tanımlarken Doğu'dan bir parçayı içinde barındırmaktadır. Kültürel aktarımların ve kimlik inşalarının temelinde karşıtlıkların oluşturduğu bir söylem yer almaktadır. Batılılık/Oryantalizm ile Doğululuk/Oksidentalizm arasındaki kavramsal ayrımlar ürettikleri sosyo-kültürel ürünlerin kitle iletişim araçları aracılığıyla topluluklara aktarılma sürecinde belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle oryantalizmin ve oksidentalizmin karşıtlık temelli ilişkisel boyutunun tanımlanarak anlatım dillerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Televizyonun en önemli özelliklerinden bir tanesi de hikaye anlatıcısı olmasıdır. İçeriklerinin bütünü bir hikaye çerçevesinde şekillendirilerek izler kitlesine sunulur. Böylece, gerçek hayattaki olaylar hakkında kitlelerin düşüncelerinin gelişmesini sağlarken kurmacaya dayalı ürünlerle de anlatılarını oluşturmaktadır. Farklı kesimlerin görüşlerinin televizyon aracılığıyla temsil edilmesini ele alırken öncelikle televizyonun temsil yeteneği ve bu yeteneği oluşturan anlatım araçları önem arz etmektedir. Televizyonda hedefine ulaşmış iyi bir programın arkasında sadece iyi bir öyküleme sanatı değil aynı zamanda televizyonun teknik özelliklerinin de etkili bir şekilde kullanılması yer almaktadır.

Bu çalışma, televizyon ürünleri içerisindeki en etkili hikaye anlatım özelliğine sahip olan dizilerde yer alan Batılı anlatımın ve karakter yapısının nasıl inşa edildiği sorusuna yanıt aramıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesini en iyi temsil edebileceği düşünülen amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenen Filinta, Erkenci Kuş ve İsimsizler dizileri belirlenmiştir. Bu dizilerin anlatı yapısı içerisinde yer alan Batılı karakterlerin analizleri gerçekleştirilecek olup oksidentalist bakış açısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Doğu'nun Batı'yı Kendi Anlatım Diliyle Tanımlaması

Batı medeniyetine yönelik eleştirel bilim, ideoloji ve söylem olarak içeriklendirilmektedir. Bu nedenle Garbiyatçılığın, “Batı”, “medeniyet” ve “eleştirel anlama” kavramları ile ele alınması gerekmektedir. “Batı” kavramı, gündelik hayattan ekonomiye tarihten sosyolojiye pek çok unsuru içinde barındırmaktadır.

Hasan Hanefi (2007) Doğu'lu bakış açısını şöyle ifade etmektedir; “kin veya hükmetme güdüsüyle hareket etmez. Bilerek veya bilmeyerek nesnesini veya konusunu, önceden tanımlı yaklaşım ve yargılarla deforme etmez.” Ok-sidentalizm incelediği nesnesiyle kullandığı metoduyla ve taşıdığı amaçla-ryla gayretli bir bilim olmaya çalışır. 'Öteki'nin kendisi üzerindeki baskıcı imgelemesinden kurtulmaya çalışır ve bu gayret gerçekten yaratıcı bir güç-tür. Bu güç, oryantalizmdeki özne nesne güç ilişkisinin üzerindeki perdeyi yırtarak hakikati ortaya çıkarır(Hanefi, 2007, s.82). Chen, Xiaomei(1995)'e göre, hangi şekle bürünmüş olursa olsunlar hem Oryantalizm hem de Oksi-dentalizm hiçbir zaman “bizatihi olarak nesneye” değinmez, sadece erk iliş-kisine gönderme yapar. Bunun ötekiindeki olumlu ya da olumsuz yansıması ise doğal olarak inceleme konusu yerli kültürün sorunlu ve genelde çelişkili sosyal, siyasal ve iktisadi koşullarına ve kişinin erk dizgesi içerisindeki konu-muna bağlıdır (Chen, 1995, s.48).

Batı'yı merkeze alan (Batı'dan kasıt Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'dır) ve genel olarak dünyanın bunların dışındaki yerlerini Doğu olarak kurgulayan bu söylemin altında Batı ile bunun gerisi arasındaki ekonomik ve siyasal güç ilişkileri yatmaktadır(Uluç, 2009, s.156). Ian Bruma(2004a)'ya göre; Oksiden-talizm, aydınlanma karşıtlığının bir parçasıydı elbette, ama aynı zamanda en-düstrileşmeye karşı da bir tepkiydi. Bazı Marksistler bu fikrin çekiciliğine ka-pılmışlardı, ama aşırı sağdaki düşmanları da bu konuda onlara katılmıştı. Oksidentalizm, rasyonalizme (soğuk, mekanik Batı'ya, makine uygarlığına) ve sekülerizme karşı bir ayaklanma olduğu kadar, bireyselciliğe karşı da bir ayaklanmaydı. Oksidentalizmi uyandıran Avrupa sömürgeciliği idi, bugün de küresel kapitalizm aynı sonuca yol açmaktadır. Ama ancak Batı'ya karşı girişilen ayaklanma tam bir yıkım biçimini aldığı anda, Batı insani olmaktan uzak görüldüğünde ve ayaklanma bir cinayet haline geldiğinde Oksidenta-lizm'den söz edilebilir(Buruma, 2004a, s.280-281).

Modern toplum sanayileşmiş, insanın bir özne olduğu, rasyonel ve bütün-cül bir yapıdır. Modernleşme teknik, ekonomik, toplumsal ve aynı zamanda “siyasal” bir nitelik arz etmektedir. Modernlik, gelenekselin karşısında gün-delik hayatın birçok alanında varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda Couze Venn(2000), Oksidentalizm ve modernlik üzerine şunları aktarmaktadır; “çağdaşlık, emperyal yönetim anlayışı ve günümüzde buna eklenen yeni ile-tişim ortamlarında ve ifade biçimlerinde ortaya çıkan karmaşık boyun eğ-dirme / özneleştirme aygıt ve düzenekleri ile yerkürenin her bir köşesinde

ekile gelmiş, kanıksanmışın görünmezliği içerisinde kuluçkalanıp, kesinlikle yer yer direnişlerle karşılaşsa da, batıcılık akım ve düşüncesini olumlayan yaşam tarzları ve aynı öncelikleyen bir değerler ve öğretiler sistemi üzerinden yetiştirilip büyütülmüştür” (Venn, 2000, s.49).

Batı'nın Doğu'yu algılama, anlama, açıklama ve tanımlama şekli olan oryantalizm, Batı'nın Doğu incelemesi anlamına gelir. Doğu incelemelerinden elde edilen veriler, Batı'nın siyasi ve iktisadi amaçları için kullanılmış ve Batı bu amaçlarına ulaşmada başarılı olmuştur. Oryantalizmin temelinde iki önemli kavram yer almaktadır; Avrupa-merkezcilik ve ötekileşme. Avrupa-merkezcilik, ötekileşme ve oryantalizm, birbirleri ile etkileşim halinde olan ve birbirlerini besleyen kavramlardır (Metin 2013, s.17).

Batıcılık tam olarak ismiyle tümleşik ikircikli anlamından ötürü bir kavram olarak yararlıdır. Her ne kadar Batıcılık var olan yazında hem Batılılığı hem de Batı karşıtlığını anlamı içerisinde birlikte barındıran bir sözcük olsa da, kanımca bu durum yalnızca kuramsal karşıtlığın varlığına işaret etmekle kalmayıp, aynı zamanda çok önemi bir şeyi, Doğuculuk ve Batıcılığın hem Batılı hem de Batılı olmayan usundaki tarihsel iç içe geçmeyi ve birbiri yerine kullanımını ortaya koymaktadır. Bu durum bakış açısına göre değişmekle birlikte çağdaşlık söyleminin ister istemez Batılı Doğu tanımlarındaki dolambaçlı betimleri veya Doğunun Batının kendisine bakışına tepkilerini kapsadığını görmemiz olasıdır (Ahıska 2010, s.5).

Mutman (2007), oryantalizmin bizi, Doğu'nun ve Doğulunun oryantalizmin söylediği gibi olmadığını söylememiz şeklinde bir ters çevirmeye zorladığını ifade etmektedir. Ancak bu ters çevirme riskli bir süreçtir çünkü oryantalizm her türlü bilgiyi kendi antropolojik ve söylemsel yapısı içinde hazmetmektedir. Bu sebeple oryantalizmin karşısına basitçe gerçekleri ve olguları çıkartmamız mümkün değildir. İkincisi, böyle bir ters çevirmenin kuracağı kültürel kimlik siyaseti yetersizdir ve her zaman otoriter milliyetçi veya fundamentalist biçimlere dönüşmeye meyillidir (Mutman, 2007, s.196).

Garbiyatçılık, Batı'nın yarattığı öteki konumunu sahiplenerek onun sınırları içinden eylemek, ancak bir yandan bu konumun içini layıkıyla (ve alkış bekleyerek) doldurmaya çalışırken bu dayatmaya çeşitli taktiklerle direnmektir (Ahıska, 2009, s.1054). Batıcılık, doğuculuğun öteki yanı, tersi ve hatta zıddıdır. Eğer doğuculuğun ereği (Doğulu) kendini (Batılı) ötekinin gözünden görmekse, batıcılığın amacı “Ben” ve “Öteki” kavramlarına egemen tarihsel ikilem karmaşasını, “Ben” olmanın güçsüzlük duygusu ile Ötekinde

hissedilen gerçek dışı güçlülük duygusu arasındaki eytişim ilişkisini ortadan kaldırmaktır. Eski doğuculuk öğretisi Avrupa'da sömürge düzeninin olduğu dönemde sömürgeleştirilen uluslarla ilgili olası en çok bilgiyi toplama isteğinin bir sonucu olarak beliren ve gelişen bir dalga olduğu için, Batı "Ben" rolünü üstlenmiş, bir özneye dönüşerek Batıdan olmayarı "Öteki" olarak değerlendirilmiş, onu nesneye indirgemıştır. Eski doğuculuk Avrupalı "Ben" ülkesindeki Avrupalı olmayan "Öteki"ni anlatır, ki araştıran öznenin araştırılan bilgi/biliş nesnesi ile ilişkisi bundan ibarettir. Sonuçta, kendini araştıran özne yerine koyan Avrupalı "Ben" gerçek dışı bir güçlülük aşamasına yükselirken, Avrupalı olmayan "Öteki" araştırma nesnesi olduğundan, bir yetersizlik duygusu geliştirmiştir (akt. Elsherif, 2015, s.623-624).

Oryantalizm, doğuyu cisimleştirmekle kalmaz, aynı zamanda doğunun kurumlarını, anlayış, yol ve yordamları ile ilgi odak ve alanlarını da ortaya koyar; bunlarla ilgili bir açıklamadır. Doğu ve doğuculuk, mutlak bir batı varsayar ve buna eş doğrultuda, seyrek açıklıkla dile getirilen bir Batıcılık söylemi benimser (Lindstrom, 2003, s.33). Oksidentalizm de, dolayısıyla, çağdaşlaşma akımının ters çevrilmiş bir biçimi, ama bütün olarak ele alındığında iki karşıt görüşün birleşik bir bütün, tek bir tümel yapı oluşturduğu kanısına salık verebilecek şekilde tasarlanmış tamamlayıcıdır. Oksidentalizm, her ne kadar (dışlama - değilleme yoluyla) çağdaşlaşma yapısının bir parçası olarak tüm dönemlerde mantıksal açıdan örtülü, gizli kalmış olsa da, egemenin gücünü yitirdiği dönemlerde görülmektedir(Friedman 2009, s.94). Batı medeniyetinin bir değerler sistemi olması karşıtlık/düşmanlık vs. algılar içinde "Doğulu" ya da "Batılı" öznenin yanı sıra garbiyatçılığın kültür ve değer felsefesi bakımından nesneleştirilmesine yol açmaktadır.

Oryantalizm Batının sömüren, Doğunun sömürülen konumunda olması sebebiyle sömürgeciliğin bir vasıtası olarak kabul edilmektedir. Pek çok oryantalist çalışma ile sömürgeciliğin yaygınlaşması sağlandı ve sömürgeciliğin bilimsel temelleri oryantizm sayesinde sağlanmış oldu. Buradan yola çıkarak oryantizmi, siyasi pratikteki karşılığı Doğu'nun geçmişte sömürge oluşu ve Batı tarafından ele geçirilişi olan bilimsel bir hareket olarak tanımlayabiliriz (Said E., 2000, s.43). Batıcılık başat bir söylem olarak tarih boyunca kayrılmış, öncelikli ve ayrıcalıklı öznelerine toplumsal sınıf, cinsiyet ve köken/inanç bağlamlarında bağımsızlık düşlemi sunar. Onlara güç kullanmaları ve uygulamaları için belirlenmiş ve resmen desteklenen bir ortam sağlar(Ahıska 2010, s.14).

Batıcılık sömürgecilik ve anamalcılık olguları ile çarpıtılmış özel bir çağdaşlık yolunu yoktan var eden bir soy ağacını ifade eder. Bu akım on dokuzuncu yüzyıl girişinden itibaren görülmeye başlayan ve öznelleştirme/boyun eğdirme sürecinin etkileri ile ast kitle oluşturma ve terbiye mühendisliğinde kurumsallaşan sultacı, yayılmacı yönetim anlayışı ile ilişkilendirilmektedir (Venn, 2000, s.19). Mutman; Oryantalizm hegemonik bir işlemdir, bir merkez-kurma veya merkezleme (centering) işlemi. Bu işlemin özü de şudur: Edebi, bilimsel, siyasal, vb. değişik söylem tarzları içinde çoğaltılan ve siyasal, iktisadi, akademik, ahlaksal vb. iktidarların değişik kurumsal kertelerinde eklenilen karmaşık bir stratejik hareket ile Batı kendi kimliğini 'öteki' olarak imlediği bir mekandan ayırt ederek kurar(akt. Arlı 1996, s.21).

Şark'ın hâlâ yaşayan öğelerini Batılı modernliğin/medeniyetin en iyi yanlarıyla birleştirebileceğini hayal eder. "Köprü" metaforu Türkiye'yi "benzersiz" bir kaybin olduğu kadar kendinden menkul bir iktidarı kurmanın alanı olarak tarif etmektedir. Garbiyatçılığın dinamiği budur (Ahıska, 2009, s.1050). Oksidentalizm, Fransızcada Batı manasına gelen "occident" kelimesinden türemiştir. Doğulu/Doğu'ya özgü olan Oriental, Batılı/Batı'ya özgü olan ise Occidental olarak tanımlanmaktadır.

Oksidentalizm bir karşı-araştırma alanıdır; Doğu'da geliştirilmiş ve Batı'yı Batılı Olmayan bakış açılarıyla araştırmak üzere geliştirilmiş bir alan. Benlik algısında öteki daima bir imajdır. Bir imaj daima bir karikatürdür ve hedefe atış yapmaya yarar(Kutluer, 2006, s.443). Oksidentalizmin konusu olan Batı, tarihi, coğrafik, sosyo-kültürel ya da değersel bir Batı'dır. Oryantalizmin konusu öncelikli Doğu, oksidentalizmin öncelikli konusu Batı olması beklenirken "ben" ve "öteki" olguları anlamlandırma ve tanımlama bağlamında kavramların odaklanma evrenini değiştirmektedir.

Oksidentalizm, terim olarak birçok anlama gelmektedir, ancak bu tanımların hepsi ortak bir temel düşünceye dayanmaktadır, o da, oksidentalizmin her ne kadar oryantalizmin sahip olduğu donanımına sahip olmayan ve hali hazırda belirsiz veya problemlili bir disiplin olarak görülse de, Batının yazılması, kurgulanması, yaratılması pratiği; Batı'yı kurma, temsil etme denemesi olduğudur. Oksidentalizm söylemi, Batının Hindistan'da uyguladığı hegemonya veya Amerika'nın Japonya'da uyguladığı kültürel kolonizasyon gibi birçok olumsuz örnekten dolayı İslamcı, Batı karşıtı duygu ve davranışlara dönüşmüştür(Özçelik, 2015, s.178-179). Oksidentalizmin Doğu'nun çalışması

gerekliliğinden doğmakta olup Doğuyu Doğululaştırılmışlığından kaynaklı olarak oksidentalizm geniş kapsamda değerlendirilmektedir.

Oksidentalizm ve Oryantalizm kavramları, aynı tarihsel süreçten ve dönüşümlerden geçmemişlerdir. Oryantalizm, gerek yapısal gerekse yaygınlaşma açısından Oksidentalizme oranla daha kapsamlı bir nitelik göstermektedir. Bu iki kavram arasında bir çeşit etki-tepki ilişkisi yaşanmaktadır. Karşılıklı bu tip tepkisel yaklaşımlar anlamaktan öte olumsuz nitelendirilmeye müsait bir tavır olarak kavranabilmektedir. Birbirleri ile taban tabana zıt en az iki görüş saptanabilmektedir. Bunlardan ilki, batıdaki Oryantalizmin karşıt imgesi olarak ortaya çıkan Oksidentalizm olup, batı eksenli Oryantalizmin kurbanları olarak “ötekileşen” kitlenin Batıyla ilgili oluşturduğu kurgudur. İkinci görüş ise Oryantalizmin ikiz imgesi olarak ortaya çıkan Oksidentalizm olup, Batının başkalarını Doğucu nitelendirmesiyle “ötekileştirirken” kendisi ile özdeşleştirdiği görüntüdür(Santos, 2009, s.105).

Bununla birlikte, konuyla ilgili farklı yaklaşımlar ve tanımlamaları iki maddede toparlamak mümkündür: (1) Oksidentalizm, tıpkı oryantalizm gibi, Doğu ile Batı arasında köklü bir ayırım zemini oluşturan özel bir epistemoloji ve ontolojiye dayalı bir düşünce modelidir. (2) Oksidentalizm, Batılı toplumlar ve kültürlerin araştırılmasıyla ilgili ilmî-akademik faaliyetler setini tanımlayan ve dolayısıyla enformatik bir duyarlılığa işaret eden bir kavramdır (Öztürk, 2006, s.48).

Bugüne dek anlatıla ve anlaşıla gelen biçimiyle Batıcılık dediğimiz şey hasımlarının fırçasından çıkma insanlık dışı bir batı portresidir. Bu durumun yol açtığı ön yargılar kümesini incelemek ve bunların tarihsel kökenlerinin izini sürmektir. Bunların kolayca özel bir İslam sorunu olarak açıklanmalarının olanak dışı olduğu açıktır. Müslüman aleminde pek çok şey ters gitmiş olmasına karşın, Batıcılığın bundan elli yılı aşkın süre önce baş gösteren Japon antipatisi gibi bir Orta Doğu rahatsızlığına indirgenmesi olanaksızdır. Günümüzün yerleşik tıpsal terimler dizgesini kullanmak bile Batıcuların dolaysız zehirli söz sanatı alışkanlığını körüklemektedir(Buruma, 2004b, s.5-6). Oksidentalizmin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için güçlü bir medeniyet algısı ile beraberinde eğitim müfredatının yenilenmesi, sosyal ve iktisadi yaşamın farklılaşması, kısacası bir toplumun referans aldığı kodların değişmesi gerekmektedir.

Oksidentalizm, oryantalizmin yarattığı bilgi nesnesi olan “Doğu”nun bir karşıtı olmaya aday “Batı” bilgisi arayışıdır. Fakat bu bilgi etkinliği, oryantalizmin belirleyip işaretlediği anlamları zorunlulukla referans almak durumundadır. Bu anlamların beslediği kaynakların başında ise, anti-sömürgeci mücadelenin hakim ideolojisi olan milliyetçilik gelmektedir. Oryantalizm ve oksidentalizm, rakip ideolojiler rolünden çok, aralarında ontolojik bir eşitsizliğin ve asimetrik bir söylem yarasının hüküm sürdüğü bir karşıt ideolojiler rolüne daha yakın bir görüntü çizmektedir. Nihai olarak bu iki söylem biçimi, kendi tarihsel koşullandırmalarının getirdiği yükü, sosyal araştırmaların aldığı yönün farklılığı arasındaki derin çatışmanın tarafları olarak da değerlendirilebilir. Oksidentalizm belki de oryantalizm ile hiçbir zaman karşılaştırılmayacak özelliği, onun emperyal bir siyasetin aleti ve üreticisi olmamasıdır. Oksidentalizm, daha çok bir ‘bilişsel travma’ ile başa çıkmaya çalışan bir söylemdir. Bu anlamıyla da oryantalizmin narsisizminden uzak, belirli düzeyde bir simgesel şiddetle de yüzleşmiş olan tarihi sürecin ürünüdür(Arlı, 2014, s.77-78).

Oksidental tepkilerin oluşmasında, Batı kökenli modernleşme kuramının da etkisi olduğu açıktır. Modernite, tüm “iyiliğin” Batıdan kaynaklandığı, Batı kültürünün, yaşam biçiminin, iktisadi ve siyasal yapısının yüzyılların süzgecinden geçerek bugünkü ideal haline geldiğini varsayarak, Doğuya da bunu bir hedef olarak sunar. Modernleşme kuramı ile oryantalist bakış bu nedenle çoğu yerde aynı dili konuşmaktadır. Oryantalizm ise, tarihsel sürecin geleneksel ve modern dönemlerinde dikotomik bakış açısını büyük ölçüde sürdürmüştür(Uzun ve Atasever, 2010, s.180). Oksidentalizmi farklı bakış açılarının bileşiminden oluşmaktadır; Batı üzerine yapılan düşünceleri bir savunma mekanizması olarak görmekte, Batı’yı düşman olarak konumlandırmakta, nasıl bir Batı’lı olunura cevap aramaktadır.

Biz de oksidentalizmi: “Doğu’nun kendi Doğululuğundan kaçarak modern Batılı olma serüveninde, Batı’nın dayattığı evrensel, monolitik ve homojen yaşam tarzlarını; çeşitlilik, çoğulluk ve heterojenlik adına parçalayarak var oluşunu sürdürmesi” şeklinde tanımladık. Oksidentalizmin tarihselliğini Doğu’nun modernizm ile karşılaşmasından sonrasına konumlandığı-mızda, yapılacak olan tasnif denemesi doğal olarak, modernizm kavramını konunun merkezine yerleştirmektedir. Bu düşünce doğrultusunda oksidentalizmi iki ana kanalda tasnif etmenin uygun olacağı düşüncesi tarafımızda hasıl olmuştur: İlk olarak, Arap seçkinlerinin Batı’ya Batı’nın diliyle seslenme

manevrası olarak oksidentalizm ve ikinci olarak Doğu toplumlarının sahip olduğu gelişme arzusu doğrultusunda modernleşmeyi araçsallaştıran istenç olarak oksidentalizm(Öztürk, 2017, s.170). Oksidentalizm'e göre ise, Batı tek başına modernizmin, değişimin ve gelişmişliğin sembolü değildir. Batı'ya karşı olmak ile beraber oryantalizmin yöntemini kullanarak daha kapsamlı, daha karmaşık bir olgu olan oryantalizm ile çatışmakta olan Oksidentalizmin kendi modernitesini kendisinin yaratması beklenmektedir.

Doğu-Batı adları verilen iki farklı dünya kendine ait söylemini her türlü insan etkinliği düzleminde inşa etmektedir. Bu ön-kabul, 'Doğu' adı verilen teorik 'şey' ile ilgili tüm çalışmaların da başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Oryantalizm, bize Doğu hakkında 'bilgi'ler sunmaktadır. Bu bilgi, Batı'nın merceğinden yansıyan 'Doğu' bilgisidir. Aynı zamanda bu bilgi, nedense, 'Doğu' diye adlandırılan yerdeki insanların akıl edip üretmedikleri, onlara kendilerinden olmayan insanlarca sunulan bir bilgidir ve bu bilgi öteki olarak işaretlenen dünyaya ilişkin bir şeyleri bilmektedir. Oryantalizm, kurduğu Doğu hakkında, söylenen sözleri, yapılan çalışmaların, seyahatnamelerin, anıların kısacası 'Doğu' olarak adlandırılan bir hayat dünyasının anlatıldığı ve resmedildiği büyük bir bilgi yapısının adıdır(Arlı, 2014, s.15-16).

Kitle İletişim Araçları Aracılığıyla Oryantalizm-Oksidentalizm İkilemi

Doğu/Batı ayrımı yüzyıllardır süregelen bir ikiliği ifade etmiştir. Söz konusu ayrım, birtakım kurgusal söylemler yoluyla üretilmiş ve bu nedenle Doğu/Batı sınırı tarih boyunca değişken bir niteliğe sahip olmuştur. Bu noktadan itibaren Doğu'nun ötekileşme süreci başlayarak ayrımı keskinleştiren itici gücü oluşturmuştur. Doğu'nun, Batı'nın kültürel dışarıya olmaya başladığı, özellikle on altıncı yüzyıldan itibaren Avrupa kendisini ötekenden ayırarak self/other ikiliği yaratmıştır. Batı'yı ifade eden Avrupa'nın bir bilinç olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Batı'nın sahip olduğu bu bilinç şeklinin bir sorunsal olarak incelenmesi gerektiğini düşünen bazı yazarlar Batı'nın (occident) kendisinde olan olumsuz yönlerini Doğu (orient)'e aktararak kendisine ait bir bilinç düzeyi oluşturduğunu belirtirler (Uzun ve Atasever, 2010, s.180).

Görüldüğü kadarıyla Oksidentalizm, maddi bağlamda Batı'nın kazanımlarını almalı, kendine entegre etmeli ve buradan neticelere çıkararak kendi

alanını kendi yaratmalıdır. Öte yandan kültürel bağlam da mümkün olduğunca kendi değerler manzumesini muhafaza etmelidir. Zira Doğu'nun en önemli dinamiğini kültürel birikimleri oluşturmaktadır (Çaycı, 2015, s.71).

Oryantalizm, Batı'nın Doğu'ya bakışını anlatan akademik bir bilgi bütünüdür. Bu tanım, belirli bir döneme kadar olumlu anlamıyla kullanılmış, bu dönemin ardından sömürgeci düşünceyle iç içe geçtiğinden dolayı olumsuz bir anlam yüklenip eleştirilemeye başlanmıştır. Oryantalizmin olumsuzlanmasının ardında yatan temel sebep onun ötekileştirici olma fonksiyonu olduğu söylenebilir. Bu niteliğini, Doğu ile Batı arasında kurmuş olduğu biz/onlar dikotomisi ile oluşturmuş ve öteki olarak nitelediği Doğu hakkında çeşitli dışsallaştırıcı bakış açıları geliştirmiştir (Uzun ve Atasever, 2010, s.175). Kitle iletişim araçları ve onların Batılılarca kontrolü bu imajı Batı için pekiştirirken zıtlarını da Doğu için vurgulamayı sürdürür. Oryantalizm merkezin, Oksidentalizm çevrenin bir ürünüdür. Merkezin üstad, çevrenin tilmiz; merkezin üretici çevrenin tüketici olduğu bu ilişki biçimini değiştirmenin yöntemi Oksidentalizm'dir (Kutluer, 2006, s.443).

Oryantalist söylem, Batı-Doğu veya Avrupa- Asya karşıtlığı üzerine ve Avrupa'nın salt akıl bakımından değil, erdem ve ahlak bakımından da üstün olduğunu öne sürümüne dayandırılır (Kula, 2011, s.226). Batıyla/modernizmle irtibata geçilmesinden sonra 'kimliğini' öteki üzerinden kurgulaması gerektiğini öğrenen İslam kültürü kendi kimliğini paradoksal şekilde Batı modernizmi karşıtlığı ile kurgulamıştır (Öztürk, 2017, s.127-128).

Oksidentalizm ile yapılması gereken, Doğulu kimliğinin ortaya konulmasıdır. Bu ortaya konuş sürecinde Batılı değerden hareket edilmemelidir. Ortaya konan kimlik Batı'nın ötekisi/Batılı olmayan olmamalıdır. Doğu kendi kimliğini Batı'dan hareketle değil, kendinden hareketle ortaya koyduğunda, Batı öteki değil diğeri olacaktır (Metin, 2013, s.82). Oksidentalizm, "ben" olarak Batı ile "öteki" olarak Doğu arasındaki bu ilişki tarzını düzelterek Doğu'yu "ben" Batı'yı ise "öteki" haline getirmektedir. "Ben" ile "Öteki" arasındaki ilişki, bir üst alt ilişkisi yaratmadan özneler arası eşit, musavi ve akli başında bir ilişki olabilir. Yapıcı oksidentalizm, yıkıcı oryantalizmin yerine geçecek bir karşılıktır (Hanefi, 2006, s.80-81).

Oksidentalizm ulusal karakteri, ulusal kültürün ve hayat tarzının yabancılaşmaya ve sadakatsizliğe karşı kısmi bir savunmasıdır; aynı zamanda elitlerin seçimi olan oryantalizme karşı halkı temsil eden daha kapsamlı ve geniş

bir açılımdır, yönetenlerin seçimi olan oryantalizme karşı yönetilenlerin ideolojisidir, kilise dogmalarına dayalı olarak hareket eden hükmedici oryantalizme karşı özgürlükçü teolojiler gibi özgürleştiren bir araçtır (Hanefi, 2006, s.83).

Doğunun farklılığı, Batının kendi yapısını, yöntemlerini, yaşayış biçimlerini genel anlamda toplumsal ve siyasal varlığını “meşrulaştırmaya” yarayan bir araç biçiminde de algılanmıştır. Daha sonraki süreçlerde de bu algı, derinleşerek devam etmiş, “geri kalmış” Doğuya bakanlar, her bakışlarında kendi durumları daha “ileri” bir düzey olarak kabul etmişlerdir. Batı’daki her tür iktidar formasyonu da, kendi olumsuz taraflarını, “Doğu gibi olmaktan kaçınmak” için “göze alınan durumlar” olarak açıklamış, kendi konumlarını da zaman zaman “ölümü gösterip sıtmaya razı olma” bağlamında meşrulaştırmaya çalışmışlardır (Uzun ve Atasever 2010, s.176). Doğu ve Batı sahip oldukları kitle iletişim araçları üzerinden kendi anlatı dillerini oluşturmakta böylece karşıtlıklarını topluluklara aktarabilecek bir mecraı meydana getirmektedirler. Kitle iletişim araçlarının kendine has özellikleri ile uyumlu içeriğin oluşturulması iletinin daha etkin bir rol oynamasını sağlamaktadır.

Televizyon Dizilerinin Anlatı Yapısı ve Etkisi

Televizyon, kendi anlatım unsurları ile oluşturduğu dil ile içerikleri görüntü ve ses unsurları ile özgün bir aktarım gerçekleştirmektedir. Bu görsel ürünleri evrensel ifadeler üzerinden şekillendirilen program türlerinin başında diziler gelmektedir. İnsanlar televizyon başında, değişik görüntülerle izlediği dünyanın pasif birer antropologu ve etnologu haline gelirler. Şeylerin ekran aracılığıyla temsillerinin kurgulanması değişik tekniklerle işlenen ve çıkara temelli önyargılarla beslenen ‘görüntü’yü yeni bir iktidar metafiziğinin üretim ekonomisi içine sokmaktadır (Arlı, 2014, s.35).

Televizyon ve toplum arasında televizyon programları aracılığı ile bağ kurulur. Bu bağın periyodik olarak yenilenen öncelikli türü dizi filmlerdir. Bu program türünde hayatta bulunan unsurlara karakterler aracılığı ile yer verildiği görülür. Bu durum dizi film karakterlerine toplum üyelerine örnek oluşturucu bir özellik kazandırmaktadır (Kırtepe 2015, s.115). Televizyonda sunulan tanımlamalar ile bireyler, tutum ve davranışlarını da şekillendirmektedirler. Özellikle diziler, günlük yaşamın sıradanlığına karşı izleyenlere suni dramatik anlatı yaşantılar sunmaktadır.

Günümüzde televizyonun çıktılarının büyük bir çoğunluğunu drama dizileri ve seriyaller¹ oluşturmaktadır. Önceleri bu iki format arasındaki farklılıkları ortaya koymak çok daha kolayken, bu iki türün birbirine çok yaklaşması ile birlikte ayırım yapmak giderek zorlaşmaktadır. İki formatta aynı karakterlere ve aynı mekâna sahip bölümlerden oluşmakta, ancak; dizide, bir bölüm sona erdiğinde bütün olaylar çözümlenmiş halde kalmakta, yani her bölüm kendi içinde küçük bir film olma özelliği taşımaktadır. Seriyalde ise bölüm olayların en çarpıcı yerinde bitmekte, gelecek bölüme çözümlenmiş olaylar sarmaktadır. İzleme alışkanlığı yaratmak dizilerin ve seriyallerin ana amacını oluşturmaktadır. Fakat bu konuda seriyallerin, dizilerden daha başarılı olduğu görülmektedir. Dizilerde her bölümdeki konu çekici olmayabileceğinden; bağımlılık yaratmamaktadır. Seriyallerin olumsuz yönünü ise bir bölümü kaçırın izleyicinin artık diziyi izlemek istemeyeceği gerçeği oluşturmaktadır. Bu nedenle seriyallerin olaylar dizisi, oldukça yavaş ilerlemekte, aylar, yıllar boyu sürebilmektedir. Seriyallerin öyküleri, bir ana olaylar dizisinin yanı sıra içiçe geçen çok sayıda olaylar dizisinden oluşmaktadır (Kula 2012, s.514-515).

Dizilerin formatları televizyonun yapısal özelliklerine çok uygun olmasından dolayı izleyici algılama, bağlantı kurma gibi durumları diğerlerine göre daha kolay yapmaktadır. Bu dizilerdeki karakterler de izleyici üstünde belli bir etkiye sahiptir. Bu karakterler ve yaşanan olaylarla birey, değişik insan ilişkileri, sorunlar ve tanımlamalarla karşılaşarak kendi içinde bulunduğu dünya hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası ve kültürel aracı olan televizyonda yayınlanan dizilerin toplumsal ve kültürel yapıyı yansıtması, pekiştirmesi ve zaman zaman da biçimlendirmesi kaçınılmazdır (Oğuz 2005, s.170-171).

Toplumsal roller, değer yargıları üzerine iletilere yer veren diziler, gündelik hayata dair olanların izleyiciler tarafından öğrenilmesini ve hayata geçirilmesini sağlamaktadır. Dramalardaki anlatının bunu sağlayabilmesi için anlamlı ve anlaşılabilir olması gerekmektedir ki bunun için izleyicinin “ortak değerler”in aktarması gerekmektedir. Daha önceleri popüler olan tek bölüm-

---

¹ Seriler, her bir bölümün bağımsız olduğu ve kendi içinde belli bir kapanma mantığı içeren olaylar etrafında kurulan ve uzun yıllar süren diziler, mini diziler olarak tanımlanabilir. Seriyaller, bütünlüklü bir hikâyeyi belli sayıdaki bölüme yayarak bir devamlılık içinde anlatan anlatı formudur (Özsoy, 2011 :129).

lük dramalar giderek ekrandan kaybolmuş, yerine neredeyse yıllar süren diziler gelmiştir. Bunun temel nedenini ticari tercihler ile açıklamak mümkündür (Çaplı, 2002, s.123).

Dizilerin hikayeleri toplumsal gelişmelerden ve olaylardan etkilenmektedir. Bu şekilde izleyici içinde yaşadığı toplumsal olayları, siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmeleri ya doğrudan ya da imalı bir şekilde alabilmektedir. Dizide ayrıca toplumsal kurallar, roller ve ilişkilerle ilgili yeni iletilere başka bir deyişle olması gereken iletilere de rastlanmaktadır (Oğuz Yaktıl 2005: 175). Goldberg ve Rabkin'e göre her dizi aynı zamanda yazarların, yönetmenlerin, oyuncuların, bestecilerin, yapımcıların ve diğer pek çok kişinin yaratıcı katkılarını içeren bir sanat çalışmasıdır. Bir diziyeye yönelik yazmak için hikayenizi anlatmada diğerleri ile yaratıcı iş birliğinin gereklidir (Goldberg Rabkin, 2003, s.14). Televizyon anlatılarının metinsel bir yapı olarak kavranması; anlatı yapısının farkına varılması, alt metinlerin izleyici tarafından alınması, aktarılan değerlerin gerçeklik kavramı ile analiz edilebilmesine imkan sunmaktadır. Günümüzdeki televizyon anlatım dili, kurgusal metinlere, yan anlamlara ve stereotip anlatılara dayanmaktadır.

TV dizileri, bireylere tüketilecek sonsuz nesnelere yoluyla oluşturulacak yaşam tarzları ile ilgili bilgiler vermekte güzel evler, göz kamaştırıcı kıyafetler, pahalı arabalar, değerli hediyeler, mücevherler, partiler paranın yapabildiklerine TV dizilerinin dünyasından verilebilecek ilk örnekler arasında yer almaktadır. Dizilerde, zengin biriyle evlenmek mutlu olunacağına işaret etmektedir. Partiler ve evlilik törenleri, büyük ve görkemli olmakta; gece soap opera²larında hiçbir program türünde olmadığı kadar çok zengin insana rastlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu diziler zenginlerin hayatını anlatan bir dizi türü gibi görünmektedir. Diziler yoluyla, izleyiciler, abartılı kıyafetleri, evleri, mücevherleri, kısacası zenginliğe dair her şeyi istemeye, bu zengin yaşamı arzulamaya davet edilmektedir (Kula 2012, s.508).

Televizyon dizileri, izleyicileri sıradanlıktan kurtaran en önemli programlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşam pratiklerinin dramatik anlatı yapısı içinde yer verildiği dizilerin olay örgüleri bu yaklaşımdan uzaktadır. Diziler dramatik yapıları, oyuncularını, mekanları olup ve sunulan yaşam

---

² Televizyonda gündüzleri kadın izleyicilere yönelik yayınlanan, sonu gelmeyen, her bölüm bir sonraki bölümün seyredilmesini sağlayacak bir merak öğesiyle biten, çeşitli yan öykülerle beslenen ve haftanın beş günü yayınlanan bir program türüdür (Özmen, 2014: 53).

tarzları ile izleyicisinin kendisinden bir parça bulmakta bu da empati ve öykünme davranışlarını canlandırmaktadır.

Dizilerde, zengin biriyle evlenmek mutlu olunacağına işaret etmektedir. Partiler ve evlilik törenleri, büyük ve görkemli olmakta; gece soap operalarında hiçbir program türünde olmadığı kadar çok zengin insana rastlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu diziler zenginlerin hayatını anlatan bir dizi türü gibi görünmektedir. Diziler yoluyla izleyiciler abartılı kıyafetleri, evleri, mücevherleri, kısacası zenginliğe dair her şeyi istemeye, bu zengin yaşamı arzulamaya davet edilmektedir (Kula 2012, s.508). Dizileri ile toplumsal değerler aktarılırken çeşitli semboller, simgeler kullanılmaktadırlar. Bu görsellik anlatının zenginleştirilmesini sağlamakta ve dramatik anlatı yapısının geleceği açısından izleyiciye ipuçları sunabilmektedir.

Televizyon dizileri belirli konular üzerinden inşa edilmektedir. Bunlar: yoksulluk, aşk, zenginlik, şiddet, savaş, kahramanlık, cinsiyet, aile, adalet, sağlık, eğitim, din, gençlik, cinayet, hırsızlık, intihar vb. sosyal konu ve sorunlardan oluşmaktadır. Dizilerin öykü ve senaryosu, toplumsal ve bireysel sorunlar çerçevesinde, toplumun kültürel değerleri üzerinde inşa edilir. Televizyon dizileri izleyicileri ile yoksulluk, sevgisizlik, yalnızlık, güven arayışı, umutsuzluk, adaletsizlik, şiddet, çalışma, ev ve okul hayatında yaşanan pek çok bireysel ve toplumsal sorunlar üzerinden iletişim kurar (Karaboğa 2016, s.187). Televizyon, izleyicisini ikna edici, zorlayıcı ve tahrik eden bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dizilerin süreklilik taşıyan ana konuları ve karakterleri bu dizileri izleyen, yine süreklilik taşıyan bir kitlenin oluşmasına neden olmuştur. Bu da televizyonların reklam gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Reklam gelirlerindeki bu artış izleyicilerin dizilerin kahramanlarıyla bütünleşip, duygusal bir yakınlık kurarak, konuya dahil olmalarıyla ortaya çıkmıştır (Mutlu 1991, s.204).

Yaygınlığı ve etkisi çok geniş olan televizyon, kimi özelliklerinden dolayı övgüyle bahsedilen bir araçken, kimi özelliklerinden dolayı da eleştirilerin odağında yer almıştır. Çünkü televizyon çok boyutlu bir araçtır. Televizyon, hem bir endüstri, hem teknolojik bir araç, hem kültür ve sanat üretimi hem eğlence kaynağı hem de siyasal ve toplumsal bir kurumdur. Dolayısıyla televizyona ait bu değişik düzeylerin kendi özgül gereklilikleri vardır ve bu gereklilikler, televizyon iletişiminin sınırlarını belirlemektedir üstelik de bu belirleme birbirleriyle çelişebilen gerekliliklerin zorunlu birlikteliği sonucunda ortaya çıkmaktadır (Şeker 2016, s.35). Televizyonun bir temsil aracı olarak

gerçekliğin bir parçasını betimlemekten çok, gerçekliği üretmektedir. Bu nedenle televizyon gerçekliğin üstünü örtmek yerine, anlatıyı ideolojik bir aktarım ile sunmaktadır. Sonuç olarak, yeniden üretilen gerçeklik televizyonun görselliğiyle desteklenmektedir.

Televizyon ileti sistemlerini ve sembolleri üretirken bunu kendine özgü anlatım biçimlerini sergileyebildiği değişik program türlerinden yararlanarak yapar. Bu program türlerinden biri de dizilerdir. Dizilerin formatları televizyonun yapısal özelliklerine çok uygun olmasından dolayı izleyici algı-lama, bağlantı kurma gibi durumları diğerlerine göre daha kolay yapmaktadır. Bu dizilerdeki karakterler de izleyici üstünde belli bir etkiye sahiptir. Bu karakterler ve yaşanan olaylarla birey, değişik insan ilişkileri, sorunlar, tanımlamalarla karşılaşarak kendi içinde bulunduğu dünya hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası ve kültürel aracı olan televizyonda yayınlanan dizilerin toplumsal ve kültürel yapıyı yansıtmayı, pekiştirmesi ve zaman zaman da biçimlendirmesi kaçınılmazdır. Bunun Türk televizyonlarında yayınlanan popüler dizilerde hangi boyutlarda var olduğunun saptanması ve sorgulanması bu çalışmanın sorununu oluşturmaktadır (Oğuz Yaktıl, 2005, s.170-171).

Dramalar, günlük yaşama dair öğelerden üretilmektedir. Dizilerde aktarılan hikayelerde izleyicinin gündelik yaşam pratikleri ile biçimlenmektedir. Dizilerin elindeki en önemli güç oluşturulan gerçeklik ile yaşanan arasında kurduğu paralelliktir.

Dizi bu bakımdan toplumsal yapıdaki düzeni koruyucu bir görevle, öğretmen görevi de görüyor. Bu sınırlar çerçevesinde kalanlar ödüllendirilerek, bunun dışında kalanlar da cezalandırılarak düzen sağlanıyor; ancak bütün bunlarla birlikte, dizinin verdiği başka iletiler de söz konusudur. Bu iletiler toplumsal düzeni koruyucu özellikler gösterse de, toplumdaki huzuru bozmama konusunda insanları uyarıp, gelenekselliği barındırsa da bunun geriye gitmekle eşanlamlı olmaması bakımından olumlu sinyaller taşımaktadır (Oğuz Yaktıl, 2005, s.181). Diziler için televizyon ürünleri içerisinde farklı örneklerden esinlenilsin esinlenilmesin önemli bir biçim yakıştırması yapılmaktadır. İzleyici, dizideki karakterlerin yaşamlarından biri hâline dönüşmeye başladığını düşünmek ile birlikte, diziyeye karşı olan bağımlılığını ve bu bağımlılığın getirdiği koşulsuz izleme alışkanlığını da sürdürmektedir.

Televizyon yayınları Türk izleyicisinin gündeminde de önemli bir yer tutar. Toplum, okumaya ilişkin yatkınlığının olmaması nedeniyle izlemeye eğilimlidir. Haber ve benzer ciddi olaylara ilişkin tartışmaları televizyon üzerinden takip eden, demokratik tercihlerini televizyonda oluşan gündeme göre şekillendiren, eğlenceye dair gereksiniminin büyük bölümünü de aynı medya üzerinden gerçekleştiren bir toplum yapısı söz konusudur (Şeker 2016, s.34). Televizyonun, milli kültür üzerinde oldukça önemli etkilerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat bu etki olumlu doğrultuda olabileceği gibi, olumsuz doğrultuda da gerçekleşebilir. Televizyon kimi zaman, ulusal kültür öğelerinin özellikle çocuklar ve gençler tarafından öğrenilip benimsenmesi, bunların davranışlara yansıtılarak ulusal kültürün sonsuza kadar yaşatılması amacını engelleyici doğrultuda etki yapabilmektedir (Arslan 2004, s.14).

Televizyon, günümüzde en çok tüketilen ve izleyici üzerinde büyük etkilere sahip bir görsel-işitsel kitle iletişim ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyonun bu özelliğini en iyi yansıtan televizyon dizileri, hem ülkemizde hem de dünyada yaygın bir izleyici kitlesine ulaşmaktadır. Günümüzde, televizyon izleyicisinin başında harcadığı zamanın büyük kısmını kapsayan dramatik ürünler artık gündelik hayatın bir parçası olmakta ayrıca yaşam tarzlarının biçimlenmesinde de etkileyici konumdadır.

Bir ortam olarak televizyon, diziler, durum komedileri ve dram dizileri gibi kurgusal türlerde en yoğun dozundan yasa dayatmaları ile bu her iki anlatı türüne birlikte yer verirken, haber ve güncel olaylara ilişkin tartışma programları kazalar ve kurnalsızlıklar alanında uzmanlaşmaktadır. Öte yandan, televizyonun “unutkanlığı” nedeniyle haberler kimi zaman etkin tüzecü, yasa dayatıcı kimliğe bürünmekte, dramalar ise kurnalsızlıkları işlemektedir. Bu akıntı ve söyleşme çözümleyici açısından özellikle ilginçtir çünkü, buradan anlamdaki zamana bağlı kayma ve değişimlerin izi sürülebilir, ki bu kültürü anlamak için gereklidir (Hartley 2001, s.216-217).

Televizyon toplumun eğlenme, eğitime ve haberdar olma konusunda temel kaynaklarından birisidir. Televizyon yayıncılığı haber ve bilgi kaynağı olma yönündense eğlence ve boş vakitlerin değerlendirildiği bir araç konumuna gelmektedir. Televizyondaki dizilerin yayıncı kuruluşlardaki sayılarının her geçen gün artması bireyi tüketime yönlendiren unsurların içeriklerde kullanılması git gide artış göstermesine neden olmaktadır.

Araştırma

Araştırmanın Amacı

Televizyon, izler kitlesine “öğretici” rolünü üstlenerek bir şeyler aktarmaktadır. Televizyonda farklı program türlerinin teknik ve estetik olanakları bilgilendirme ve eğlendirme işlevinin görsel yönünü beslemektedir. Yayın sürecinde kullanılan öğeler izleyicilerin gündelik yaşamlarının vazgeçilmez bir parçasını desteklemektedir.

Televizyon anlamı inşa eden, anlamlandırma sürecine katkıda bulunan bir araç olduğu için bir temsil aracı ve bir temsil sistemidir. Televizyonun ikonik gösterge sistemi içinde fonksiyonu herhangi bir imgenin temsil edilişi maddi dünyadaki göndergesini ispatlaması şeklinde gerçekleşir. Televizyonda temsillerin oluşumu, yani televizyonun dil ve anlamı kültüre bağlaması, onun bu ikonlaştırma işlemi ile gerçekleşir. Televizyon sadece kültürün yansıtıldığı bir araç değil; ortak yaşam pratiklerinin üretilip, dolaşıma sokulduğu ve yeniden üretildiği bir ortamdır. Çalışmanın amacı; Türk televizyon dizileri aracılığıyla oksidental bakış açısı doğrultusunda, Doğulu’nun Batı’lıyı dizi karakteri özelinde biçimlendirmesi ve çizdiği kodların içeriği nasıl anlamlandırıldığının ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda dizilerde yer alan Batı’lı karakterlerin anlatı yapısı içerisindeki işlevleri ve karakter tasarımları irdelenecektir.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın evrenini ülkemizdeki televizyon kanallarında yayınlanan dizileri kapsamakta örneklemini ise amaçlı/yargısal örnekleme yöntemi ile seçilen Filinta, Erkenci Kuş ve İsimsizler dizileri oluşturmaktadır. Bu çalışma ile televizyon dizileri ile Türkiye’de Batı’nın karakterler üzerinden nasıl anlatıldığının ortaya konulması hedeflenmektedir.

Çalışma kapsamında olasılıksız/rastlantısal olmayan örnekleme yönteminde, örneklem birimi olarak seçilecek birey ya da objeler arasında eşit derecede seçilme şansı bulunmamakta ve araştırmacının tutum ve kanaatleri geçerlik kazanmaktadır. Amaçlı/yargısal örnekleme yönteminde ise örneklem birimleri araştırma amaçlarına en uygun verileri sağlayacağı düşünceyle araştırmacı tarafından seçilmektedir (Erdoğan 2007: 174-179). Araştırmanın amacına bağlı olarak seçilerek derinlemesine inceleme yapılmasına

olanak sağlayan örneklem, belli ölçütler ile üzerinde çalışılmak istendiğinde kullanılmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Dizisel anlatılar da kurmacadır dolayısı ile içerisinde yer alan kahramanlar da kurmaca karakterlerden oluşmaktadır. Zeynel ve Ayşe Kıran'a göre, bir imgelem ürünü olan varlığını anlatı içerisinde sürdüren kişiyi, gerçek dünyada somut olarak yaşayan, bir geçmişi bir geleceği olan bireylerle karıştırmamak gerekir. Ayrıca kahramanın sözcükler dışında bir varlığı da bulunmamaktadır (Kıran ve Kıran 2000, s.133). Dizisel anlatının kahramanları kurmaca da olsa içinden çıktığı toplumun değerlerini taşıyarak ete kemiğe bürünmektedir. Her bir anlatı karakteri hikayenin yapısal unsurlarıdır. Bu bağlamda Türk dizilerinde yayınlanmakta olan Batılı karakterler de kitle iletişim araçları ile çizilen Batılı stereotiplerin yansıması adına önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Batılı karakterlerin ilgili diziler içerisindeki konumlarını anlayabilmek için anlatı içerisinde nasıl sunulduklarını çözümlenmek gerekmektedir. Zeynel ve Ayşe Kıran'ın, anlatı içerisinde yer alan kahramanı çözümlenmeye yönelik ortaya koydukları başlıklar baz alınacaktır. Bu bağlamda, kahramanın özellikleri, yaşı, fiziksel yapısı, beceriye ilişkin özellikleri, kahramanın sunulması, kahramanın durumu ve işlevleri ele alınacaktır (Kıran ve Kıran 2000, s.133-144). Batılı karakterlerin cinsiyeti, dizi içerisinde hangi ülke vatandaşı olarak sunuldukları, fiziksel özellikleri, meslek bilgileri gibi demografik bilgileri aktarılacaktır. Daha sonra bu karakterin dizi içerisindeki amacı aktarılacaktır. Diğer bir tabloda Batılı karakterin dizi içerisinde diğer karakterlerin gözünde nasıl tanımlandığı nitel verilerle ele alınacaktır. Ayrıca, dizi anlatısı içerisinde, Batılı karakterin işlevi Greimas'ın "eyleyenler şeması" doğrultusunda ele alınacak ve kahramanla arasındaki ilişki ortaya konacaktır. Bu da Türk dizileri örneklemleri üzerinden ilerlediği için merkezine Türk kahramanı alan anlatıda Batılı karakterin işlevinin ortaya konmasını sağlayacaktır. Ayrıca yapısalçı çözümlenme bağlamında John Fiske'nin, Saussure üzerinden belirttiği doğrultuda, "göstergeleri anlamının yollarından biri de göstergelerin diğer göstergelerle olan yapısal ilişkisini anlamaktır" (Fiske 1996, s.83) yönlendirmesinden yola çıkarak dizisel bir çözümlenme de gerçekleştirilecek ve dizisel karşıtlıklar ortaya konmaya çalışılacaktır. Tüm bunlar ekseninde

amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenen Türkiye’de yayınlanmış olan Filinta, Erkenci Kuş ve İsimsizler dizilerinde sunulan Batılı karakterlerin anlatı yapısı içerisindeki yeri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Bulguları

1. Dizisel Anlatıda Batılı Karakterin Analizleri

Tablo 1. Batılı Karakterlerin Özellikleri

Dizi Adı	Dizinin Türü	Dizinin Yayın Dönemi	Karakterin Adı	Karakterin Cinsiyeti	Karakterin Ülkesi	Karakterin Yer Aldığı Bölümler
Filinta	Polisiye	2014-2016	Anitta Von Wilhem	Kadın	Alman	11-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26. bölümler
İsimsizler	Aksiyon	2017-2017	Dr. Otto Klause Adle	Erkek	Alman	1-10. bölüm arası
Erkenci Kuş	Romantik Komedi	2018-2019	Fabri	Erkek	İtalyan	4-5-16-17-18-19-20-21-25-26-27-28-29. bölümler

İrdelenen dizilerde Batılı karakterlere baktığımızda ikisi Alman biri İtalyan uyrukludur. Dizilerin ikisi aksiyon biri de romantik komedi türündedir. Karakterlerin ikisi erkek biri kadındır. İrdelenen dizilerdeki Batılı karakterler en az 10 bölüm dizi anlatısında yer almışlar ve aktif olarak kahramanın karşısına çıkmışlardır.

Tablo 2. Batılı Karakterlerin Becerileri/Meslekleri, Amaçları ve Eylemleri

Dizi Adı	Karakterin Adı	Mesleği	Karakterin Dizi İçerisindeki Amacı	Amaçlarına Yönelik Gerçekleştirdikleri Eylemler
Filinta	Anitta Von Wilhem	Avrupa'nın en ünlü şarkıcısı	Alman casus. Osmanlı-Rus savaşının fitilini ateşleyecek faaliyetlerde bulunmak. Daha sonra da Almanya'nın Rusya'ya ele geçirmesini sağlamak.	Cinayet işlemek, entrika çevirmek, tehdit etmek, şantaj yapmak ve kumpas kurmak
İsimsizler	Otto	Doktor ayrıca Fundamentum Ospitaleri Vakfı'nın (Yardım Kuruluşu) Türkiye temsilcisi	Türkiye'yi bölmeye ve yok etmeye çalışmak ayrıca kahramanın sevdiği kadını elde edebilmek	Cinayet işlemek, terör saldırısı planlamak, tehdit etmek, kumpas kurmak, teröriste yardım etmek, entrika çevirmek
Erkenci Kuş	Fabri	İtalyan işinsanı/ Can Yaman'ın reklam şirketinin hissedarı	Can Yaman'ı yenilgiye uğratarak Sanem'i (sevdiği kadını) elde edebilmek.	Yalan söylemek, entrika çevirmek, yasadışı ortaklık kurmak, kanunsuz hisse devretmek, şirket bilgilerini izinsiz sızdırmak, tehdit etmek ve şantaj yapmak

İncelenen dizilerde yer alan Filinta’da Anitta ve İsimsizler’de Otto karakterleri en başta kahramanın koruduğu vatana zarar vermek isteyen Batılı dış güçlerin ete kemiğe bürünmüş halleri olarak sunulmuştur. Dost görünen düşman ülkeler gibi bu iki karakter de asıl amaçlarını gizli tutan karakterlerdir. Bu karakterler için kendi ülkelerinin hedefleri ön plandadır. İçinde buldukları topluma ve kurumlara asla saygıları bulunmamaktadır. Dizisel anlatı içerisinde karakterler, hedefleri doğrultusunda adam öldürmek, yalan söylemek, entrika çevirmek, şantaj yapmak, kumpas kurmak gibi pek çok olumsuz davranışı da sergilemişlerdir. Erkenci Kuş dizisinde bulunan Fabri karakteri diğer iki Batılı karakterden eylemleri açısından ayrılmaktadır. Fabri’nin dizi içerisindeki amacı kahraman Can Yaman’ın sevdiği kadını elde edebilmektir. Dolayısı ile aralarını açacak ve ilişkilerini bozacak faaliyetler gerçekleştirmiş ve bunun yanında amacını gerçekleştirmek adına da şirketini yasadışı işlere sokmuştur. Ayrıca bir diğer karakter olan Otto’nun da Türkiye’yi bölmek amacının yanında bir de özne konumundaki Fatih’in sevdiği kadını elde edebilmek vardır. Bu bağlamda irdelenen dizilerde Batılı erkek karakterlerin kahraman ile sevdiği kadın arasına giren önemli bir engelleyici rolü oynadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 3. Batılı Karakterlerin Sunulması-Fiziksel Özellikleri

Dizi Adı	Karakterin Adı	Cinsiyet	Yaşı	Fiziksel Özellikleri	Giysilerine İlişkin Ayrıntılar
Filinta	Anitta Von Wilhem	Kadın	25-30	sarımsık, açık tenli, mavi gözlü, uzun boylu, ince, güzel	Çok şık, modayı yakından takip eden, Avrupa
İsimsizler	Otto	Erkek	45-50	esmer, kahverengi gözlü, kır sakallı, orta boylu	Genelde klasik serbest giyim (tek ceket, uzun kollu gömlek ya da triko bluz, tek pantolon) yarı-resmi, entelektüel bir görünüm
Erkenci Kuş	Fabri	Erkek	35-40	kumral, mavi-yeşil gözlü, orta boylu, ince, yakışıklı, tıraşlı	Takım elbise, smokin giyen zevkli ve şık bir erkek

Dizisel anlatıda, Batılı karakterlerin fiziksel özelliklerini değerlendirdiğimizde Otto haricinde diğerlerinin Avrupalı görümlere sahip olduklarını söyleyebiliriz. Anitta karakterini oynayan Wilma Elles, Alman’dır. Sarımsık ve

uzun boylu olan Anitta, meşhur bir şarkıcı olması özelinde şık giyinen ve dönem modasını takip eden bir profil çizmektedir. Otto karakterini canlandıran Giovanni Arvaneh’de aslen Alman doğumlu İtalyan asıllı bir oyuncudur. Fiziksel özellikleri kendisini Batılı olarak tanımlamaya izin verecek nitelikte farklılık göstermemektedir. Orta boylu ve esmerdir. Dizisel anlatıda aksiyon içerisinde olmasından ötürü klasik serbest giyim tercih eden, düzgün giyinen entelektüel görünümlü bir karakterdir. Fabri karakterini oynayan Özgür Özberk ise incelenen bu oyuncular arasındaki tek Türk’tür. Ama kumral ve açık renk gözleri ile Batılı bir görünüm ortaya koymaktadır. Fabri, dizisel anlatıda genelde takım elbiseli ve şık bir görünüm sergilemiştir. Dolayısı ile Anitta ve Fabri karakterleri fiziksel özellikleri ile genel olarak Türkler’den ayrılmaktadır.

Tablo 4. Batılı Karakterin Dizi İçerisinde Doğulu Karakterler Tarafından Tanımlanması

Dizi Adı	Karakterin Adı	Dizi İçerisinde Diğer Doğulu Karakterler Tarafından Tanımlanması
Filinta	Anitta Von Wilhem	Güzel ama beceriksiz, şeytanın elinde küçük bir oyuncak, şeytanın elçisi
İsimsizler	Otto	Sözde müttefik, insanlığa zarar veren, katil, devrim mühendisi ³ , güven veremeyen biri, Lawrence, yılan, teröristle işbirliği yapan, şerefsiz, kansız
Erkenci Kuş	Fabri	Yolsuzluk yapan, etik dışı faaliyet gösteren, vergi kaçakçısı olan, fırsatçı

İrdelenen dizilerde Batılı karakterlerin anlatıda yer alan diğer karakterler tarafından tanımlanması da önemli veriler içermektedir. Bunlar, işlevleri ve amaçları bakımından kötü karakterlerdir ve kahramanı amaçları doğrultusunda engellemektedirler. Dolayısı ile onlar hakkında yapılan tanımlar olumsuz yakıştırmalar ve sıfatlar barındırmaktadır. Anitta ve Otto karakterlerine yakıştırılan olumsuz nitelermeler sadece karakteri değil onun temsil ettiği düşünceyi ve amaçları da kapsamaktadır. Çünkü bu iki karakter ayrıca ülkelerinin izleyecekleri dış politikalarının görünen yüzleridir. Dost görünen yabancı ülkelerin Türkiye üzerindeki emellerinin yansımasıdır.

Tablo 5. Batılı Karakterin Dizisel Anlatıdan Çıkma Nedeni

Dizi Adı	Karakterin Adı	Karakterin Diziden Ayrılma Nedeni
Filinta	Anitta Von Wilhem	Babası tarafından yurtdışına kaçırılması
İsimsizler	Otto	Daha önce işbirliği yaptığı kişi tarafından öldürülmesi
Erkenci Kuş	Fabri	Organize suçlar tarafından tutuklanması

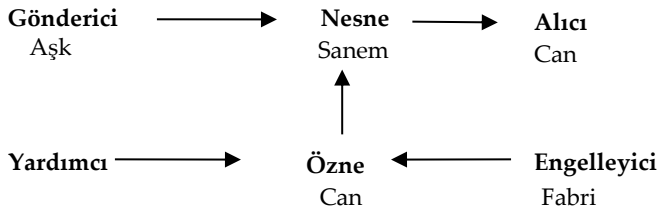
³ Burada olumsuz anlamda kullanılmıştır. İçine girdikleri toplumların çöküşünü hızlandırmak için sözde devrimler gerçekleştirenler.

İncelenen bu karakterler dizisel anlatıdaki eylem çizgisinde tutum ve davranışlarında bir değişiklik göstermemişlerdir. İncelenen üç dizide de Anitta, Otto ve Fabri karakterleri kötüdür ve kötü olarak diziden ayrılmışlardır. Eylemlerinde iyi olma yönünde bir tutum geliştirmemişlerdir. Filinta dizisinde Anitta tutuklanmak üzereyken babası tarafından yurtdışına kaçırılmıştır. Dolayısı ile Anitta üzerinden gerçekleştirilecek planlar da son bulmuştur. Otto ise Elif'i öldürmüş ve daha önce işbirliği yaptığı emniyet Müdürü Fuat'ın üzerine bu cinayeti yıkmaya çalışmıştır. Bunun için girdikleri mücadelede Fuat tarafından öldürülmüş ve diziden ayrılmıştır. Böylece Otto'nun Türkiye üzerine gerçekleştirmeyi düşündüğü hain planlar da sekteye uğramıştır. Fabri karakteri ise yapmış olduğu yasa dışı eylemler yüzünden Organize Suçlar birimi tarafından tutuklanmıştır. Onun tutuklanması Can ve Sanem'in hem iş hem de özel yaşamını kolaylaştırmıştır. Bu şekilde üç karakterin de dizisel anlatıdan ayrılmış olması kahramana karşı gerçekleştirdikleri kötü eylemler yüzünden bir şekilde cezalandırıldıkları algısını desteklemiş ve kahramanın da amacına bir adım daha yaklaşabilmesini sağlamıştır.

2. *Erkenci Kuş Dizisindeki Batılı Karakterin Analizi*

Erkenci Kuş Dizisinde Fabri'nin Dramatik Anlatı Yapısındaki Rolü: Erkenci Kuş dizisinde reklam şirketi sahibi Can Yaman ve o şirkette staj yapmaya başlayan Sanem'in aşkı anlatılmaktadır. Bu aşk, hikaye gereğince iki tarafın birbirine kimi zaman yaklaşması kimi zaman da ulaşamaması üzerine kuruludur. Dolayısı ile dizisel anlatıda bölümler bazında engelleyici ve yardımcılar farklılaşmakta ve değişmektedir. Fabri karakteri, 4. bölümde diziye giren reklam ajansına iş verecek büyük bir firmanın patronu olan İtalyan iş insanını temsil etmektedir. Sanem'i gördükten sonra Can Yaman için bir tehlike oluşturmuştur. Fabri, Sanem'i beğenmiş ve ondan hoşlanmıştır ve bunu belli etmekten de kaçınmamaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak için Sanem ve Can'ın sevgili olduğu ve aralarında çok büyük bir aşk yaşandığı bilgisi şirket çalışanı Cengiz Özdemir (CeyCey) tarafından yayılmıştır. Birinin sevgilisi olmak içinde bulunduğu toplumda bir kadına koruma alanı sunduğu için 4. bölümün sonu ve 5. bölümde Fabri'nin bu aşkı engellemesinin geçici bir süre için önüne geçilmiş olmaktadır. Fabri karakteri 5. bölümden sonra diziye tekrar 16. bölümle girmiştir. Sanem'i elde edebilmek için Can'ı bir şekilde yenilgiye uğratmak dizi içerisinde bu karakterin amacı durumundadır. Bundan

sonraki bölümler, Can'dan öç almak isteyen kişilerin ortak hareket etmesi üzerine kuruludur. Amaç, Can'ı yenilgiye uğratmak ve bunun sonunda Sanem'in Fabri ile ilgilenmesini sağlamaktır. Bunun için Fabri, Sanem'in kendi için yaptığı parfümün formülünü elde etmek ve onu üretmek istemektedir. Can ise Sanem'in kokusunun hiçbir şekilde Fabri'nin eline geçmesini istememektedir bunu bir ölüm kalım savaşına ve iktidar mücadelesine dönüştürmüşlerdir. Can'ın reklam ajansı ekonomik bir sıkıntı yaşamış ve Fabri, Sanem'i zorlayıp onunla gizli bir anlaşma yaparak Can'ın şirketine ortak olmuştur. Fabri'nin bundan sonra izleyeceği adım gizli anlaşma ile ele geçirdiği kokunun üretimini yaparak Can'ı mağlup etmektir. Can'a düşman olan Aylin ve Emre ile üçlü bir ittifak kurarlar. İlerleyen bölümlerde Fabri yapmış olduğu kötü planların sonucunu çeker ve birlik olduğu Aylin ile organize suçlar tarafından yasadışı ortaklık, kanunsuz hislerin devri, şirket bilgilerini izinsiz sızdırmak sebebiyle tutuklanırlar ve usulsüz üretim nedeniyle işletme de mühürlenir. Dolayısı ile Fabri amacına ulaşamamış ve Türk adaleti tarafından cezalandırılmış bile görünse Can'ın ve Sanem'e olan güvenini bozarak aralarının geçici bir süre gerçekler ortaya çıkana kadar bozulmasına sebep olmuştur. Anlatıda, Fabri'nin Erkenci Kuş dizisindeki serüveni Can Yaman'ı yenilgiye uğratabilecek ve Sanem'le aralarının bozulmasını sağlayacak eylemler üzerine kurulmuştur. İşlevi, kahramanın hedefi olan aşka engel olmaktır. Bunun için bahsi geçen bölümlerde çeşitli faaliyetler göstermiştir. Bu karakter, iyinin karşısında kötü olarak konumlandırılmıştır. Dolayısı ile anlatıdaki di zisel karşıtıklara da değinmek faydalı olacaktır.

Ayhan Işık (Sanem Arkadaş)
Cengiz Özdemir (Sanem işarkadaşı)
Osman Işık (Sanem'in mahalleden arkadaşı)
Leyla (Sanemin Ablası)

Erkenci Kuş Dizisi Anlatısında Özne-Kahraman Can Yaman Açısından Eyleyen Şeması

Erkenci Kuş Can Yaman ve Fabri Özelinde Dizisel Karşıtlıklar: Erkenci Kuş dizisinde kahraman Can Yaman'ın Sanem'e ulaşmasını engelleyen ve bu işlevi yerine getiren Fabri'nin anlatıda sunulan özellikleri üzerinden dizisel karşıtlıklar belirlenmiştir.

Can Yaman

Türk Erkeği

İyi

Geleneksel

Aile Bağlarına Önem Veren

Sportif

Duygusal

Özü sözü bir

Korumacı tutum

Etik

Paylaşımçı

Dürüst

Fabri

İtalyan Erkeği

Kötü

Modern

Bireysel

Şık

Rasyonel

Kurnaz

Elde etmeye yönelik tutum

Etik dışı

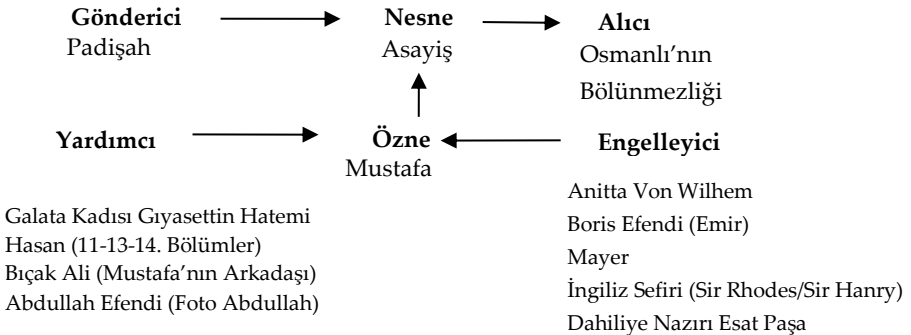
Çıkarıcı

Dürüst olmayan

3. *Filinta Dizisindeki Batılı Karakterin Analizi*

Filinta Dizisi Anitta Karakterinin Dramatik Anlatı Yapısındaki Rolü:19. yüzyılın İstanbul'unda geçen dizide genç zabıt Mustafa, asayişin sağlanması için Galata Kadısı Gıyasettin Hatemi ve arkadaşlarıyla birlikte düşmanlara karşı savaşıyorlar. İşlenen suçları çözmeye çalışırken arka planda bir yüce efendi etrafında kurulmuş kardeşliğin temsilcisi Boris Efendi (asıl kimliği değil) Osmanlı'yı zarara ve yıkıma uğratacak her türlü organizasyonu yapıyor. Ayrıca Osmanlı'yı bölmek isteyen Almanya ve İngiltere de çeşitli faaliyetlerle Osmanlı'yı zayıflatmaya çalışıyor. Onlara yardım eden Dahiliye Nazırı Esat Paşa tüm bu yapıların üstünü örtmeye ve gerçek suçluların yakalanmasını engellemeye çalışıyor. Diziye 11. bölümde dahil olan Anitta Von Wilhem, Avrupa'nın en önemli şarkıcılarında bir tanesi. Osmanlıya konser vermek için geliyor fakat asıl amacı Alman casusu olarak burada kurulacak Osmanlı bankasına Almanya'dan gizli para akışını sağlamak. Bunun için varlıklı bir Alman banker olan Mayer'den aldığı altınları banka kurmakla görevli olan Boris'e ulaştırılmasını sağlıyor. Boris, Osmanlı'nın yıkılması için faaliyet gösteren karanlık ve kirli bir tarafı olan bir adam. O da bu amaç doğrultusunda Almanya ile birlik oluyor. Anitta'nın bir diğer görevi de Osmanlı'nın önemli

paşalarından biri olan Vardarlı Ömer Ali Paşayı öldürüp bunu Ruslar'ın işi gibi gösterip Osmanlı-Rus savaşını başlatmak böylece Almanya Rusya'yı ele geçirerek dünyanın en büyüğü olmayı amaçlıyor. Onların bu konuda faaliyet gösterecek adamı da Anitta oluyor. Fakat karşısında güçlü ve akıllı bir zabıt olan Mustafa ve Kadı Gıyasettin var. Her yaptığı eylemde onlar karşısına çıkıyor onlardan intikam almak için Mustafa'nın zabıt arkadaşı olan Hasan'ı öldürüyor ve Mustafa'dan intikam aldığını düşünüyor. Hapishaneye düşüyor oradan bir şekilde çıkartılıyor ama bu sefer de banka kuruluna kadar İstanbul'u terk etmemesi isteniyor. Verdiği açıklar ile ipleri Boris'in eline geçiriyor. Dizi içerisinde inişli çıkışlı bir grafik çiziyor. Sevgili olan Alman subayı Albrecht'den bebek bekliyor. Babasının bu ilişkiyi onaylamayacağını bildiği için bunu gizlemeye çalışıyor. Sevgilisi öldürülüyor. Ama Anitta'nın bu sırrı onun en büyük zaafı oluyor. Yapmış olduğu eylemlerde bir başarı elde edemiyor sıkışıp kaldığı İstanbul'dan kaçmayı planlıyor. Mustafa onu kaçarken yakalayıp iki kişinin öldürülmesinden sorumlu tutarak hapse atılmasını sağlıyor. Önemli bir Alman generali olan babası Kurt Von Willhem tarafından kaçırılıyor ve bu şekilde diziden ayrılmış oluyor. Anitta karakteri, içinde bulunduğu bölümler doğrultusunda önce Osmanlı-Rus Savaşını başlatacak eylemler yapmak hem de Osmanlı'yı yok etme planlarının bir parçası olan bankanın kurulması için gerekli iletişim ve para transferinin sağlanması adına faaliyetler gösteriyor. Özellikle yoğun olarak 11. ve 13. bölümde yapmış olduğu eylemler ile anlatının öznesi konumunda olan Mustafa'yı Osmanlı'daki asayiş konusunda engellemiş oluyor. Daha sonraki bölümlerde de dolaylı yollardan Boris'e yardım etmek zorunda kalarak eylemlerini gerçekleştirmiş

Filinta Dizisi Anlatısında Özne-Kahraman Mustafa Açısından Eyleyen Şeması

Filinta Dizisi Mustafa ve Anitta Özelinde Dizisel Karşıtlıklar: Filinta dizisinde kahraman Mustafa'nın Osmanlıda gerçekleştirmeye çalıştığı asayışı bozan ve engelleyen Anitta'nın anlatıda sunulan özellikleri üzerinden dizisel karşıtlıklar belirlenmiştir.

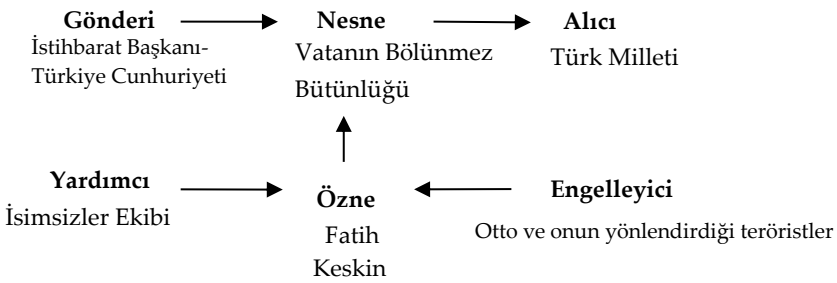
<u>Mustafa</u>	<u>Anitta</u>
Türk	Alman
Zabit	Casus
Suçsuz	Suçlu
İyi	Kötü
Kurtarıcı	Katil
Becerikli	Beceriksiz
Yiğit	Kalleş

4. İsimsizler Dizisindeki Batılı Karakterin Analizi

İsimsizler Dizisi Otto Karakterinin Dramatik Anlatı Yapısındaki Rolü: Virankaya Kaymakamı Orhan Yağız'ın bombalı saldırıda öldürülmesi sonucunda, kahramanımız genç diplomat Fatih'in bu göreve talip olması ile hikaye başlar. Kahramanımız Fatih, kaymakam olarak göreve başladığı ilk gün kendini terör saldırısının içinde bulur. Bu macerada ona özel hareket polisi "Dayı" lakaplı Hasan, özel hareket polisi Murat, yüzbaşı Olcay, terörlere mücadele eden Ahmet, istihbaratçı Kürşat, istihbaratçı Seher, makam şoförü Derman ve doktor Elif eşlik eder. İsimsizler olarak kendini tanımlayan bu ekip devleti için çalışan, yüreklerinde vatan sevgisi olan bireylerden oluşmaktadır. Bu bireyler vatani teröristlerden temizlemek için her türlü tehlikeyi göze almış kişilerdir. Fatih bu ekibe önderlik eden kişidir. Otto'nun yer aldığı bölümlerde, kahramanımız önderliğindeki ekip, devlet yapılanmasının içine sızmış Fettullahçı terör örgütü, bölücü terör örgütü ve dost görünen düşman ülkelerle amansız bir mücadele gerçekleştirmektedir. Dizi anlatısındaki kahraman Fatih Keskin, Otto ve onun liderliğinde düzenlenen saldırılar ve hain planlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Otto, aslen Alman bir doktordur. Virankaya ve çevresinde halk arasında sağlık taraması yapan bir insanı yardım vakfının başındadır. Ama aslında Otto'nun Virankaya'da bulunma sebebi, bölgenin istikrarsızlaştırılması için terör örgütüne danışmanlık yapmak ve onlarla işbirliği yaparak Türkiye'nin bölünmesini sağlamaktır.

Ayrıca dış güçler ve onları finanse edenler, Türkiye'yi saf dışı bırakarak Ortadoğu enerjisinin bekçiliğini yapabilmek için birleşik bir Kürdistan oluşturmaya çalışmaktadır. Otto'nun hedefi, Enerji hattını koruyacak Suriye'deki Kürt kantonunu birleştirmektir. Dolayısı ile dizi içerisinde çok çeşitli saldırılar düzenlerler. Ayrıca, Otto, Virankaya'da doktorluk görevini yapmakta olan Zeynep'e de sempati duymakta ve onu etkilemeye çalışmaktadır. Bunu yaparken aynı zamanda Fatih Keskinle Zeynep'in yakınlaşmasını da engellemeye çalışmaktadır. Dolayısı ile Fatih'i hem vatani korurken yarattığı kaos ve terör eylemleri ile engellemektedir hem de Zeynep ile özel bir ilişki kurmasına mani olmaktadır. Otto zaten Zeynep'i 9. bölümde öldürerek ortadan kaldırmıştır. 10. bölümde kendisi de öldürülerek diziden ayrılmıştır. Otto'nun dizi anlatısında yer aldığı 10 bölümde engelleyici olarak işlev yerine getirdiğini söylememiz yerinde olacaktır.

İsimsizler Dizisi Anlatısında Özne-Kahraman Fatih Keskin Açısından Eyleyen Şeması

İsimsizler Dizisi Fatih ve Otto Özelinde Dizisel Karşıtlıklar: İsimsizler dizisinde kahraman Fatih Keskin ve ekibinin vatanın bölünmez bütünlüğüne yönelik yapmaya çalıştığı faaliyetleri yarattığı kaos ortamı ve teröristler ile yaptığı eylemler ile engellemeye çalışan Otto karakteri ile dizisel karşıtlıkları aşağıdaki gibidir.

<u>Fatih Keskin</u>	<u>Otto</u>
Türk	Alman
Kaymakam	Casus
Suçsuz	Suçlu
İyi	Kötü
Kurtarıcı	Katil
Teröristle Savaşan	Teröristle Birlik Olan
Türkiye'yi Koruyan	Türkiye'yi Bölmeye Çalışan

İncelenen dizilerde yer alan iki Alman ve bir İtalyan'dan oluşan Batılı karakterin, kahramanın karşısında engelleyici rolü oynadıkları saptanmıştır. Bu karakterler, dizi anlatısına girdikleri andan itibaren gerçek amaçlarını gizleyen karanlık tarafları olan kişilerdir. Filinta'dan Anitta ve İsimsizler'den Otto'nun planları Türkiye'nin bölünmesini ve güç kaybetmesini sağlamaktır. Bunun için her türlü kötülüğü yaparak kahramanı ve ekibini tuzağa düşürmeye çalışmışlardır. Erkenci Kuş'tan Fabri ve yine Otto karakteri kahramanın sevdiği kıza ulaşmasını da engellemek için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bunlar, dizisel anlatının kahramanını yenmeye odaklanırken sevdiği kadını da elde etmeye çalışarak onu ruhen de yenilgiye uğratmayı amaçlamışlardır. Karakterlerin, diziden ayrılış şekilleri (kaçırılma, öldürülme ve tutuklanma) de işledikleri eylemlerin sonucunu yansıtacak düzeydedir. Dizisel öyküde Batılı'nın diğer bireyler tarafından tanınması da önemli veriler taşımaktadır. Onlara yakıştırılan sıfatlar olumsuz niteliklerinin altını çizecek doğrultudadır.

Ele alınan diziler ekseninde Batılı karakterler, Türkiye'ye, kahramana ve onun yardımcılarına da sempati beslemeyen profillerdir. Bu bağlamda dizisel karşıtlıklarda kahramanda var olan olumlu yanların karşısında Batılı karakterin olumsuz yanları yer almıştır. Tüm bu nitelikler aynı zamanda bir ileri okumada Batılı'nın Türk dizilerinde olumsuz bir şekilde temsil edildiğini de bizlere göstermiştir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Toplumların geçmişten günümüze gelişimlerini şekillendiren, sahip oldukları kültürel birikimleri ve bu birikimleri ile meydan getirdikleridir. Toplumlar gelişme sürecinde sahip oldukları konumlar ile kendilerini anlamlandırmakta bununla beraber kendisinden farklı olanı da tanımlamaktadır. Batı'dan bakınca oryantalizm Doğu'dan bakınca oksidentalizm olumlu veya olumsuz karşıtlığa dair olan ifadenin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kitle iletişim araçları karşımıza karşıtlıkların aktarım aracı olarak çıkmaktadır. Televizyon, özellikle görselliği ve işitselliği bir arada kullanması nedeniyle kitleler üzerinde etkili birikimler bırakabilmektedir.

Ece Ünür'ün Yerli Dizilerdeki Kimlik Kalıpları kitabında kapsamlı bir şekilde ele aldığı doğrultuda, ülkemizde yayınlanmakta olan dizilerdeki karakterlerin hemen hemen hepsini Türkler oluşturmaktadır. Çalışmanın yapıldığı yıldan bu yana diziler içerisinde bu konuda bir farklılaşmadan söz etmek mümkün değildir. O dönem incelenen dizilerde Rus ve Ukrayna vatandaşlarının hayat kadını olarak betimlendiği tespit edilmiştir. Bu bireyler stereotipleştirilerek sunulmuş ve ötekileştirilerek diskriminasyona maruz bırakılmışlardır (Ünür, 2015, s.156). Bu çalışmada ise ele alınan diziler ekseninde oluşturulan Batılı karakterler dizinin ana karakteri yani anlatım diliyle kahramanı ile sorunu olan kişilerden oluşmuştur. Dizisel anlatıda bu karakterler yer aldıkları bölümler bazında engelleyici işlevi görmüştür. Olay örgüsü içerisinde incelenen diziler ekseninde Batılı karakterlerin kahramanı yani özneyi amacına ulaşması konusunda sekteye uğratmaktadır. İrdelenen Batılı karakterlerin amacı, kahramanı ilerlediği yolda engellemek, amacına ulaşmasını geciktirmek olarak belirlenmiştir. Dizisel ekseninde kahramana öykünme ve özdeşleşme yaşayan izleyiciler açısından sunulan Batılı karakterler yıllardır oryantalist bakış açısı ile ötekileştirilen Doğuyu bu sefer oksidentalit bakış açısı ile Batılı ekseninde ötekileştirmekte ve bir stereotipe sokmaktadır. Batılı karakterler büyük bir oranda dizi içerisinde sorun çıkarıcı, geldiği bu topraklardaki geleneksel tutumları bir şekilde zedelemeye çalışan bireyler olarak kalıplaştırılmıştır. Batılı karakterler karanlık tarafları olan kötülerdir ve dizisel anlatıda yer aldıkları süre boyunca faaliyetleri kötülük üzerine kurulmuştur. Adam öldürmek, kanundışı davranmak, teröristle birlik olmak, yalan söylemek gibi genel ahlak kurallarına uzak işlevler gerçekleştirmişlerdir. Dolayısı ile Batılı karakterlerin eylemleri dizisel öyküde farklılık gösterse de hepsinin ortak özelliği "kötü" olmaktır. Kahramanla özdeşim kuran izleyici açısından hem kahramana hem de Türkiye'ye yapılan her tür olumsuz tutum ve davranış önyargının oluşmasına katkı sağlayacak nitelik taşımaktadır. Yapılan inceleme sonucunda irdelenen diziler ekseninde oksidentalit bakış, Batılı'nın kötü, engelleyici ve karanlık kişiler olduğu yönündedir. Bu da Batılı'nın olumsuz karakterler olarak stereotipleşmesine yol açmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of The Presentation of Narrative Structures of Western Characters in TV Series

*

Mert Gürer – Saadet Zeynep Varlı Gürer
Kocaeli University, Kocaeli University

For centuries, humanity has been trying to identify and position themselves in the eyes of other communities while they are on their way to civilization. Throughout history, these definitions have been formed as the distinction of East and West by the locations of continents on the surface of earth, but over time, this distinction has started to have very different qualities in a cultural, economic and sociological context. When defining themselves the East contains a part from the West and the West contains a part from the East. In the basis of cultural transfers and identity constructions there is a discourse formed by the contrasts. Furthermore, these definitions have been shaped in the axis of wars, attacks and fears over the years. Conceptual distinctions between Westernness / Orientalism and Orientalism / Oxidentalism are evident in the process of transferring the socio-cultural products they produce to the communities through mass media. Today, this phenomenon is presented to our image world more effectively with the culture industries. The TV series that have a high impact power within the mass media are the most vivid examples of this. One of the most important features of television is that it is a storyteller. Whole of their contents are shaped within the framework of a story and presented to the audience. Thus, it provides the development of the thoughts of the masses about real life events, and also creates narratives with fiction-based products. The biggest power behind a good program that has reached its goal on television is a good story transfer. Especially TV series are high-impact elements. The features of the characters created in the narrative set up of the series are also the most concrete indicator of how societies define and see others.

In this study it is aimed to reveal Eastern formatting of Western by series character and how the codes it draws make sense of the content with the oxidental perspective through Turkish television series. Accordingly, the

universe of the research covers the series broadcasted on television channels in our country, while the sampling of the series are Filinta, Erkenci Kuş and İsimsizler, selected by the purposeful / judicial sampling method. In the research axis, it is aimed to be revealed how the Western is told through the character of the series in Turkey. Serial narratives are also fictional, so the heroes included in them are also fictional characters. But the heroes of the serial narrative, even if it is fictional, carry the values of the society from which they come from, as flesh and bone. Each narrative character is the structural elements of the story. In this context Western characters in Turkish series are important sources for the reflection of Western stereotypes drawn by mass media. In order to understand the positions of Western characters in the related series, how they are presented in the narrative has been analyzed. The titles Zeynel and Ayşe Kıran (2000, p. 133-144) put forward to analyze the hero in the narrative are based on. In this context, the characteristics, age, physical structure, skill-related features of the hero, presentation of the hero, status and functions of the hero are discussed. Demographic information such as the gender of the western characters, the citizens of which country they are presented in the series, their physical characteristics, and their occupational information were transferred. Then, the purpose of this character in the series was presented. In another table, how the Western character is defined in the eyes of other characters of the series is discussed with qualitative data. Also, in the narrative of the series, the function of the Western character was examined in accordance with Greimas' "scheme of actors" and the relationship between the hero was presented. This led to the determination of the function of the Western character in the narrative, which takes the Turkish hero to the center, as it progresses through the Turkish series sample. In the context of structuralist analysis, a serial analysis was carried out and serial contrasts were determined based on the direction that John Fiske (1996, p.83) stated through Saussure, "one of the ways to understand the indicators is to understand the structural relationship of the indicators with other indicators". The most important finding revealed as a result of these methodological steps is that there are problems between the western characters and the main character of the series, which is hero in the narrative language. In the serial narrative, these characters served as a blocker on the episodes they were included. It was determined that the hero, the subject, were disrupted in terms of reaching the aim by the Western characters in the axis of the series examined. The

aim of the studied Western characters was to prevent the hero on the way he progressed and to delay his achievement in the serial narrative. At the same time, the Western characters presented for the viewers who are emulating and identifying the hero on the serial axis are marginalizing the East, which has been marginalized with an orientalist point of view for years, this time with an occidentalist point of view and putting it into a stereotype. Western characters have been molded as individuals who cause a great deal of problems in the series, who try to damage the traditional attitudes in the lands they arrive with their actions and look down to the society. Western characters are evil with dark sides, and almost all their activities are based on evil during their time in serial narrative. They have performed functions far from general moral rules such as killing, acting illegally, collaborating with terrorists, lying. Therefore, although the actions of the Western characters differ in the serial story, the common feature of all of them is to be “bad”. For the audience, who identifies with the hero, any type of negative attitudes and behavior towards both hero and Turkey have the quality to contribute to the formation of bias. The occidentalist view on the axis of the series analyzed, the result of the investigation is that the Western is bad, disabling, dark people and does not act in accordance with the general moral rules. This resulted in the stereotyping of the West as evil characters with negative attitudes.

Kaynakça

- Ahıska, M. (2009). Garbiyatçılık: Türkiye'de modernliğin grameri. Ed. T. Bora ve M. Gültekinil *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, içinde(s.1039-1065). İstanbul: İletişim.
- Ahıska, M. (2010). *Occidentalism in Turkey: Questions of modernity and national identity in turkish radio broadcasting*. New York: Tauris Publishers.
- Arlı, A. (2014). *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. İstanbul: Küre,
- Arslan, A. (2004). Bir Sosyolojik Olgu Olarak Televizyon", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Buruma, I. (2004). Oksidentalizmin kökenleri. Trans. A. Kaftan, *Cogito - Ölüm: Bir Topografya*, 40, 278-285.
- Buruma, I. ve Margalit, A. (2004). *Occidentalism the west in the eyes of its enemies*. New York: The Penguin Press,
- Chen, X. (1995). *Occidentalism*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve etik*. Ankara: İmge Kitabevi,

- Çaycı, A. (2015). *Oryantalizm Oksidentalizm ve Sanat*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Elsherif, A. (2015). Occidentalism and cultural identity. *Interventions*, 17(5), 621-639.
- Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist Metodoloji*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erjem, Y., ve Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 15-30.
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. Trans by. S. İrvan, Ankara: Ark Yayınları,
- Friedman, J. (2009). Occidentalism and the categories of hegemonic rule. *Theory, Culture & Society*, 26(7-8), 85-102.
- Goldberg, L., ve Rabkin, W. (2003). *Successful television writing*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc,
- Hanefi, H.. (2007). Oryantalizmden oksidentalizme. Tran. by. H. Çopur, *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu, 09-10 Aralık 2006*, İstanbul: İBB Yayınları,
- Hartley, J. (2001). *Uses of television*. London and New York: Routledge,
- Karaboğa, T. (2016). Dizi izleyicilerinin televizyon dizilerinde sunulan tüketim unsurlarına yönelik eğilimleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 182-208.
- Kıran, Z. ve Kıran A. (2000). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kırtepe, S. (2015). Dizi karakterlerinden etkilenme hakkında izleyici değerlendirmeleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 115-130.
- Kula, O. B. (2011). *Batı edebiyatında oryantalizm-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kula, N. (2012). TV dizileri yoluyla yeniden üretilen tüketim kültürü. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 507-530.
- Kutluer, İ. (2006). Hangi oksidentalizm?. *Marife-Bilimsel Birikim Dergisi Oksidentalizm Özel Sayısı* 6(3), 437-452.
- Lindstrom, L. (2003). Cargoism and occidentalism. Ed.J. Carrier, *Occidentalism Images Of The West*, içinde (s.33-60), Oxford: Clarendon Press.
- Metin, A. (2013). *Oksidentalizm iki doğu iki batı*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Mutlu, E. (1991). *Televizyonu anlamak*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Mutman, M. (2007). Şarkiyatçılık/Oryantalizm. Ed.. U. Kocabaşoğlu *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, içinde (s.189-211), İstanbul; İletişim.
- Oğuz Yaktıl, G. (2005). Tv dizileri ve kültürel iletilerin yayılma süreci. *Kurgu Dergisi*, 21, 169-182.

- Özçelik, T. G. (2015). Doğu ve batı dikotomisinin yarattığı gerçeklik: Oryantalizm-oksidentalizm". *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6(19), 168-193.
- Özçelik, G. (2017). *Oksidentalizm doğu toplumlarında modernizme ulaşan mecburi istikamet*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Özmen, S. (2014). *Radio ve televizyon okumaları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özsoy, A. (2011). *Televizyon ve İzleyici*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Öztürk, M. (2006). Oksidentalizm bağlamında Afgânî Abdud Ekolü. *Marife*, 6(3), 43-69.
- Said, E. W. (2000). *Oryantalizm Eleştirileri*. Trans. by. İ. Özkan, S. Şahin, & Ş. Özden, İstanbul: İlk Bahar Yayınevi.
- Santos, B. De Sousa. (2009). A non occidental West. *Theory, Culture & Society*, 26 (7–8) 103–125.
- Şeker, T. (2016). Türkiye’de televizyon yayıncılığında eğlencenin egemenliği. *TRT Akademi*, 1(1), 32-49.
- Uluç, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Uzun, T. ve Atasever, G. (2010). Türkiye’de modernleşme süreci bağlamında oryantalist ve oksidentalist bakışlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 175-182.
- Venn, C. (2000). *Occidentalism, modernity and subjectivity*. London: Sage Publications.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gürer, M. ve Varlı Gürer, S. Z. (2020). Dizilerdeki batılı karakterlerin anlatı yapısındaki sunumu üzerine bir çözümleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4230-4264. DOI: 10.26466/opus.671798

Farklı Öğretim Kademelerindeki Öğrencilerin Deneme Türündeki Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.733517

*

Serdar Derman *

* Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üni.Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak, Konya/Türkiye
E-Posta: serdarderman@gmail.com ORCID: [0000-0001-6209-0249](https://orcid.org/0000-0001-6209-0249)

Öz

Dil becerileri anlama (dinleme-okuma) ve anlatma (konuşma-yazma) olmak üzere dört temel dil becerisinden oluşmaktadır. Bu dil becerileri arasında yazma öğretimi en son ve en zor gelişen dil becerisidir. Bu çalışmada ortaokul, lise ve üniversite düzeyindeki öğrencilerin deneme türünde kaleme aldıkları kompozisyonları aracılığıyla yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma ortaokul, lise ve üniversite (lisans) öğrencilerinin yazma becerilerini detaylı bir biçimde ele alması, ortaya çıkan yapılar içerisinde nedensel bağlantı olduğu varsayılan olayları açıklamaları bakımından kesitsel bir durum çalışmasıdır. Bu araştırmanın katılımcıları İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinin farklı programlarında öğrenim gören 80 öğretmen adayı ile Konya il merkezindeki bir devlet lisesinin 12. sınıfına devam eden 80 öğrenci ve Konya il merkezindeki bir devlet ortaokulunun 8. sınıfına devam eden 80 öğrenciden oluşmaktadır. Farklı öğretim düzeylerindeki öğrencilerin deneme türünde kaleme aldıkları kompozisyonlar bu araştırmanın veri kaynağını oluşturmuştur. Verilerin analizinde tematik içerik analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin oluşturdukları metinleri değerlendirmek için dış yapı (biçim), dil ve anlatım (üslup), yazım ve noktalama özellikleri ile ilgili ölçütler içeren "değerlendirme cetveli" kullanılmıştır. Analizler sonucunda metnin dış yapısı unsurlarından kağıt düzeni; düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanma; konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılması; paragraflar arası geçiş sağlayabilme; yazıda verilmek istenen temel iletiyi, duyguyu, anafikri işleme; anafikri yardımcı fikirlerle destekleme; sonuç ifadesinin konuyu bağlayıcı ve etkileyici olması; kurallara uygun cümle kurma; kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılması; konuyu kendine özgü ifadelerle anlatabilme ölçütlerinde öğretim düzeylerine göre artan kademeli bir artış belirlenmiştir. Başlığı konuyla ilişkilendirme, cümlede gereksiz sözcük tekrarı yapılmaması, yazım kurallarına uyulması, noktalama işaretlerini doğru yerde kullanma ölçütlerinde öğretim düzeylerine göre dengeli bir artış olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ilgili çalışmalarla karşılaştırılarak öğretime yönelik bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deneme yazma, yazılı anlatım, farklı öğretim kademeleri, içerik analizi

Evaluation of Written Expression Skills of Experiment Type of Students in Different Teaching Levels

*

Abstract

Language skills consist of four basic language skills: understanding (listening-reading) and telling (speaking-writing). Among these language skills, teaching writing is the latest and most difficult developing language skill. The aim of this study is to evaluate the written expression skills of middle school, high school and university level students through essays written in the essay type. This research is a cross-sectional case study in which middle school, high school and university (undergraduate) students take a detailed account of their writing skill. The participants of this study were 80 teachers from different programs of the Faculty of education of a State University in the Central Anatolia region and 12 from a state High School in the central Konya province. 80 students attending class and 8 of a state secondary school in the city center of Konya. It consists of 80 students who attend its class. The essays written by students at different levels of education in the essay type formed the data source of this research. Thematic content analysis was used in the analysis of the data. In order to evaluate the texts the students created, an "evaluation chart" containing criteria related to external structure (form), language and expression (style), spelling and punctuation were used. As a result of the analysis, a gradual increase in criteria such as paper layout, using a smooth, legible and busy writing, explaining the subject with logical consistency and integrity, being able to pass between paragraphs, processing the basic message, feeling, anaphicry, supporting the subject with helpful ideas, making the result statement binding and expressive, making sentences according to the rules, using the words in a proper and correct sense was determined by different levels of teaching. It was determined that there was no balanced increase in the criteria such as associating the title with the subject, not repeating unnecessary words in the sentence, following the spelling rules, using punctuation marks in the right place. The findings were compared with the related studies and some inferences were made about teaching.

Keywords: Essay writing, written expression, different levels of teaching, content analysis

Giriş

Türkçe öğretiminin etkinlik alanları, Türkçenin dört temel becerisinin öğrencilere kazandırılması ilkesinden hareketle ortaya konulmuştur. Böylece bu temel beceriler olan anlama (okuma, dinleme) ve anlatım (konuşma, yazma) Türkçenin temel becerileri olarak karşımıza çıkar. Türkçe derslerinin temel hedefi, öğrenciye bu becerileri kazandırmaktır. Ana dili edinim süreci içerisinde örgün eğitimin başlamasıyla birlikte öğrenciler ilk olarak temel okuma ve yazma becerisini kazanırlar. Okuyup yazabilme yeteneğini kazanan öğrencilerin, öğretim süreci içerisinde Türkçenin dört temel becerisini kazanmalarını ve aşamalı olarak bu becerilerini daha güzel, daha doğru olarak kullanmalarını sağlamak hedeflenir (Derman, 2008, s.1).

Problem Durumu

Yazma becerisinin öğretimi, okullarda, ilk olarak okuma becerisinin kazandırılmasıyla başlayan süreci takip etmektedir. Bu süreç çocuğun harflerden önce resim ve şekilleri çizmesi, gördüğü kelime ve heceleri taklit etmesi ve son olarak harfleri yazması sürecine kadar devam etmektedir. Okuma yazma aşamasını tamamlayan öğrencilerin bundan sonraki süreçte akıcı olarak okuması ve seri olarak yazması hedeflenmektedir (Güneş, 2013, s.166-167).

Yazmak, duyduklarımızı, düşündüklerimizi, tasarladıklarımızı, görüp yaşadıklarımızı yazı ile anlatmaktır. Konuşma gibi, başkalarıyla iletişim kurmanın, kendimizi anlatmanın bir yoludur (Sever, 1995, s.22). Kompozisyon ya da yazı, birbiriyle ilgili paragrafların bir başlık altında oluşturduğu bütündür. Herhangi bir konuda duygu, hayal ya da özgün fikirleri belli bir düzen ve bütünlük içinde yazıya geçirme işine de yazma denir. (Göçer, 2010, s.178). Aktarılmak istenen anlamların sembollerle kodlanması” şeklinde tanımlayabileceğimiz yazı yani yazma becerisi en son olarak edinilen temel dil becerisidir (Karadağ ve Maden, 2014).

Yazılı anlatım, dilin kuralları dâhilinde dilin tüm inceliklerini içine alan bir süreci oluşturur. İnsanlar olayları söz ile anlatırken akıcı, sürükleyici, zevk uyandırıcı bir anlatım şekline büründürürken aynı olayı yazılı olarak anlatmaları istendiğinde daha çekimser, içe kapanık hatta konuyu geçiştiren tavırlar sergiledikleri görülmektedir. Bu tavrın sebebinin yazılı anlatımın

zorlu bir süreç olmasından kaynaklandığı söylenebilir. (Yakıcı, Yücel ve diğerleri, 2011)

Etkili ve güzel yazı yazabilmekse başta iyi bir yazma eğitimi almaya ve bunu uygulayabilmeye bağlıdır. Bu gerçekten hareketle, öğrencilere çocuktan başlayarak yazma eğitiminin verilmesi, yazılarının incelenmesi ve hatalarının ortaya çıkarılıp bunlara göre çalışmalar yapılması onların bu becerilerinin gelişmesine ve dolayısıyla iyi yazı yazabilmelerine katkı sağlayabilir. Yazma eğitiminin önemli bir kısmı ilköğretim döneminde verilmektedir (Arıcı ve Ungan, 2008).

Okullarımızda verilen yazma eğitiminin ulaşmak istediği nihai nokta, edebî değer taşıyan anlatma yeteneğinin öğrencilere kazandırılmasıdır. Bu ifadedeki amaç, öğrencilerin yazarlık seviyesinde eserler kaleme alması değildir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki iyi ve doğru yazmak, yazma zevk ve alışkanlığına sahip olmak, yazma yöntem ve tekniklerini bilmek, yazılı anlatımlarda dilbilgisi kurallarına uygun olarak yazmak sadece yetenekle sınırlı değildir; aynı zamanda yeterli bilgiyi edinmeye bağlı olarak da gelişmektedir (Karadağ ve Maden, 2014, s.271-272). Bu sebeple yazma becerisinin tüm öğretim kademelerinde birbirini takip eden ve tamamlayan bir anlayışla sadece bir ders etkinliği olmaktan ziyade hayatla iç içe ve hayata dönük iletişimsel bir eylem olarak düşünmek, tasarlamak ve yapılandırmak gerekir. Yazmak, sosyal bir varlık olan insanın düşünceye ve estetiğe bakan yüzünün en doğal, en etkili ve kalıcı biçimde dışavurumudur. Öyleyse yazma öğretiminin bir yönü ilgi, tutum, heves ve heyecan gibi psikolojik unsurlara bağlıyken daha önce belirtildiği gibi bir yönü de bilgi ve tecrübe aktarımına dayalıdır.

Ülkemizde eğitim sisteminin bireylere istenilen ölçü ve niteliklerde bir yazma becerisi kazandırdığı söylenemez. Bu hususta yapılan akademik çalışmalarda belirtilen sorunlardan biri de öğretim kademelerinin birbirini destekleyemediğidir. Öğrencilerin yazılarının öğretimin ilerleyen kademelerinde aşamalı olarak derinleşmesi, dil kullanımı açısından doğru, kurallı ve etkili bir kullanımın yanında farklı dil yapılarını Türkçemizin dil zenginliğini yansıtacak bir biçimde bünyesinde barındırması beklenir.

Farklı öğretim kademelerine yönelik öğretim programlarında söz konusu bu ilkelere değinilmekte ancak bu ilkeler öğrencilerin yazma alanındaki akademik başarılarına aktarılamamakta ve öğrencilerden beklenen nitelikli yazılar elde edilememektedir. Bir önceki öğretim kademesindeki eksiklikle-

rin bir sonraki öğretim kademesinde büyüyürek devam etmesi yazma öğretimini sıradan, kısır ve sınırlı bir çerçevede sürdürülen bir etkinlik alanına dönüştürmektedir.

Alanyazında yazma becerisinin farklı unsurlarına yönelik sayı ve nitelik açısından oldukça verimli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan belirli bir kısmı da farklı öğretim kademelerindeki öğrencilerin yazılarının değerlendirilmesine, bu değerlendirmelerden hareketle yazma ilkelere çerçevesinde yapılan hataların belirlenmesine yöneliktir.

Yazma becerisinde hataların tespit edilmesi, düzenleyici, kavratıcı, gelişimsel geribildirim verme bakımından öğrenciler için ne kadar önemliyse öğretimin planlanması, düzenlenmesi, tamamlanması, eksikliklerin giderilmesi bakımından öğretmenler için de en azından o kadar değerlidir.

Yazılı anlatımla ilgili farklı öğretim kademelerine yönelik çalışmalarda, öğrenci yazılarından tespit edilen sorunlardan biri de öğrencilerin tek tip ve benzer konularda yazılar kaleme almaları, farklı temalarda ve farklı türlerde yazı yazmakta zorlanmalarıdır. Yaşamın getirdiği gereksinimler doğrultusunda öğrencilerin farklı türlerde metinler yazmayı öğrenmeleri son derece önemlidir. Bu metin türleri, edebi türler (deneme, hikâye, şiir, mektup vb.) olabileceği gibi, günlük yaşamın farklı alanlarında ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik metin türleri de (davetiye, broşür, reklam metni, kartvizit, ilan vb.) olabilir (Coşkun ve Tiryaki, 2013).

Bu çalışmada ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin bilgilendirici metin türlerinden biri olan deneme türündeki yazılarının birlikte değerlendirilerek söz konusu öğretim kademelerinin genel durumu ve yapılan hata türleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bilgilendirici metin oluşturma, ortaokul ve lise Türkçe/Türk dili ve edebiyatı öğretim programlarında üzerinde önemle durulan hususlardan biridir.

Ortaokul düzeyinde, Türkçe Öğretim Programı'nda 7 ve 8. sınıf düzeyindeki yazma kazanımlarında şu ifadeler yer almaktadır: "Bilgilendirici metin yazar. a) Öğrencilerin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde yazacaklarını belirleyerek bir metin taslağı oluşturmaları, düşünceyi geliştirme yollarını kullanmaları, yazılı ve çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunmaları sağlanır. b) Öğrenciler günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir (MEB, 2018a, s.46). Ayrıca programda yer alan "Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler./Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır./Yazdıklarını düzenler. a) Anlama dayalı anla-

tım bozuklukları bakımından yazdıklarını gözden geçirmesi ve düzeltmesi sağlanır. b) Metinde yer alan yazım ve noktalama kuralları ile sınırlı tutulur." ifadelerine yönelik kategoriler veri değerlendirme cetvelinde yer almıştır.

Lise düzeyinde ise Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda deneme türündeki yazma kazanımları 12. sınıfta "Öğrencilerden istedikleri bir konuda deneme yazmaları istenir./ Öğrencilerin yazdığı yazılar çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya...) sergilenir." şeklinde yer almaktadır (MEB,2018b, s.62).

Yine programda yer alan "Yazacağı metnin türüne göre konu, tema, ana düşünce, amaç ve hedef kitleyi belirler./ Yazacağı metni planlar./ Metin türüne özgü yapı özelliklerine uygun yazar. a. Metnin türüne göre birimlere, paragraflara, bölümlenmelere, giriş-gelişme-sonuç/serim- düğümçözüm aşamalarına ve olay örgüsüne dikkat çekilir. b. Başlığı belirlemesi ve gerekirse alt başlık/bölüm başlığı ve epigraf kullanması sağlanır./ Metin türüne özgü dil ve anlatım özelliklerine uygun yazar./ Farklı cümle yapılarını ve türlerini kullanır./ Yazdığı metni dil bilgisi, yazım ve noktalama bakımından gözden geçirmesi sağlanır./ Birimler, paragraflar, bölümler, olay örgüsü/kurgu ve başlık gibi yapı ve şekil unsurları arasındaki anlam bağlantıları, tutarlılık, denge ve akış bakımından gözden geçirmesi sağlanır./ Yazısının okunaklılığını ve sayfa düzenini gözden geçirmesi sağlanır." ifadeleri dikkate alınarak veri değerlendirme cetveli gözden geçirilmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programları (2006a, 2015, 2018a) ile Türk Türk Dili ve Edebiyatı/Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programları (2006b, 2018b) yazma amaç ve kazanımları bakımından Konya ili ortaokul 8. sınıf, lise 12. sınıf ve lisans 3. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin yazılı anlatım becerileri karşılaştırıldığında ortaya nasıl bir durum çıkmaktadır?

Alt Problemler

1. Ortaokul düzeyindeki öğrencilerin yazılı anlatım becerileri hangi seviyededir?
2. Lise düzeyindeki öğrencilerin yazılı anlatım becerileri hangi seviyededir?
3. Lisans düzeyindeki öğrencilerin yazılı anlatım becerileri hangi seviyededir?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ortaokul, lise ve lisans düzeyindeki öğrencilerin deneme türünde kaleme aldıkları kompozisyonları aracılığıyla yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi ve öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Türkçe öğretiminin dört temel becerisinden biri olan yazma becerisinin öğrencilere kazandırılması, ortaokul Türkçe öğretim programında, ortaöğretim Edebiyat dersi öğretim programında ve öğretmen yetiştirme programlarında önemli görülen ve geniş yer ayrılan önemli bir husustur.

“Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2006, 2015, 2018), “Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2018) ve “Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2005, 2011) yazma becerisinin nitelikleri, öğretim şekli, öğrenciye kazandırılması hedeflenen kazanım ve alışkanlıklar, yazma becerisinin değerlendirilmesi gibi hususlar ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Lisans öğrencilerinin de daha önceki öğretim basamaklarında edindikleri Türkçe dersine ait beceri ve alışkanlıklarını sürdürmeleri ön görülmüş ve lisans programlarının tamamında bu amaca hizmet etmek gayesiyle Türk Dili dersleri zorunlu ders olarak yer almıştır.

Öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinde yukarıda belirtilen hususun yanında güzel konuşma ve yazma becerisi, tüm disiplinlerde temel öğretmen yeterlilikleri çerçevesinde de önemli bir beceri alanı olarak görülmektedir. Örgün öğretimin farklı basamaklarında kazandırılması hedeflenen yazma becerisinin hangi basamakta ne düzeyde kazandırılabilirdiğinin belirlenmesi, yapılan öğretimin niteliği ile ilgili de birtakım bilgiler (öğretimdeki boşluklar, eksikler, zorluklar gibi) ortaya koyacaktır. Bu nedenle bu çalışmada ortaya konan bulguların yazma becerisinin kazandırılmasına yönelik öğretime ve alan eğitimi alanyazınına, program geliştirme çalışmalarına ve kitap yazarlarına katkı sağlama potansiyeli yüksektir.

Model

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada deneme türü esas alınarak ortaokul, lise ve lisans düzeyindeki öğrencilerin yazma performansları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu araştırma ortaokul, lise ve üniversite (lisans) öğrencilerinin yazma becerilerini detaylı bir biçimde ele alması, ortaya çıkan yapılar içerisinde nedensel bağlantı olduğu varsayılan olayları açıklaması (Yin, 1984; akt: Subaşı ve Okumuş, 2017) bakımından kesitsel bir durum çalışmasıdır. Araştırmalar, verilerin toplanma zamanına göre anlık, kesitsel ve boylamsal olarak sınıflandırılır. Aynı grup üzerinde boylamsal bir çalışmanın zaman, maliyet, kontrol gibi güçlükler nedeniyle yapılamaması durumunda grubun zamana bağlı gelişimini temsilen alt grupların tek bir zamanda seçilip verilerin toplanması ise kesitsel araştırmaları tanımlar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016, s.13). Durum çalışmaları bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın ya da sosyal grubun derinlemesine incelendiği yöntem olarak tanımlanmaktadır. Araştırmalarda durum çalışmaları; a) Bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek b) Bir olayı değerlendirmek, bir olaya ilişkin olası açıklamaları geliştirmek amaçlarıyla kullanılır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 22; Creswell, 2016). Bu araştırmada ele alınan durum, ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin yazma becerilerindeki gelişimin gözlenmesidir.

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcıları İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinin farklı programlarında öğrenim gören 80 öğretmen adayı ile Konya il merkezindeki bir devlet lisesinin 12. sınıfına devam eden 80 öğrenci ve Konya il merkezindeki bir devlet ortaokulunun 8. sınıfına devam eden 80 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmışlardır. Deneme türüne Türkçe Dersi Öğretim Programında (MEB, 2018) en geniş kapsamda 8. sınıfta; Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (MEB, 2018) 12 . sınıfta yer verilmesi

sebebiyle, bu çalışma ortaokul ve lise düzeyi için sekiz ve onikinci sınıfa devam eden öğrencilerle yürütülmüştür.

Verilerin Toplanması

Farklı öğretim düzeylerindeki öğrencilerin deneme türünde kaleme aldıkları kompozisyonlar bu araştırmanın veri kaynağını oluşturmuştur. Katılımcılardan, aynı tema ile ilgili güdümlü yazma tekniğine uygun olarak kompozisyonlarını yazmaları istenmiştir. Katılımcılardan deneme türünde “İnsanlar niçin edebî eser okumalıdır?” sorusuna uygun olarak bir ders saatinde (ortalama 45 dakika), metin oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerin kendi el yazılarıyla kaleme aldıkları kompozisyonlar bu araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur. Çalışma, 2018-2019 öğretim yılının ekim, kasım ve aralık aylarında yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizinde, tematik/kategorik içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Öğrenciler tarafından oluşturulan metinler, değerlendirme cetveline göre değerlendirilmiştir. Önceden belirlenen kategoriler ve bu kategorilere ait alt boyutlar belirlenerek kategorik analiz yapılmıştır. “Kategori analizi, genel olarak belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler hâlinde gruplandırılmasını ifade eder.” (Bilgin, 1995, s.96-97).

Değerlendirme Cetveli

Öğrencilerin oluşturdukları metinleri değerlendirebilmek için Oktay’ın (2019) mektup ve hikâye türündeki yazıları değerlendirmek üzere oluşturduğu “değerlendirme cetveli” esas alınmıştır. Bu cetvel danışmanlığı tarafınca yürütülen yüksek lisans tez çalışmasında (Oktay, 2019) araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Söz konusu çalışma (Oktay, 2019) 2006 programları esas alınarak yürütüldüğü için “değerlendirme cetveli” halihazırda kullanılan öğretim programları esas alınarak incelenmiş, cetvelde yer alan ölçütlerin halihazırda kullanılan öğretim programlarında karşılığının olması

sebebiyle değerlendirme cetvelinin bu çalışmada herhangi bir değişiklik yapılmadan, mevcut haliyle kullanılmasına karar verilmiştir.

Metinlerde dış yapı olarak kâğıt düzenine (Kâğıdın kenarlarında, paragraf, satır aralarında uygun boşluk bırakılıp bırakılmadığı) ve metinlerin düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı ile yazılıp yazılmadığına bakılmıştır.

Dil ve anlatımla ilgili değerlendirme ölçütlerinde başlık; ana fikir; yardımcı fikirler; alıntı, örnek ve benzetmelerin kullanılma durumu; sonuç ifadeleri; anlatım bozuklukları ve kaynak kullanımı gibi özelliklere bakılmıştır.

Yazım ve noktalama kategorisinde ise yazım kuralları ve noktalama işaretlerinin doğru kullanım durumlarına bakılmıştır.

Değerlendirme cetvelinde yer alan ölçütler kontrol listesi mantığıyla düşünülmüş, ilgili ölçütteki özelliklere göre yazılar değerlendirilmiştir. Çalışma daha çok hata analizine dayandığı için puanlama veya derecelendirmeli puanlama ölçeği hazırlanması yoluna gidilmemiştir. Çalışmada, ölçütün ölçtüğü özelliğin öğrencilerin yazılarında olup, olmadığı veya ölçüt kapsamında yapılan hatalar belirlenerek bunlara ait yüzdeler raporlanarak, ilgili tablolarda sunulmuştur. Bu çalışmadaki öğrenci kompozisyonlarının değerlendirilmesi daha çok hata analizine dayandığı için puanlama veya derecelendirmeli puanlama ölçeği hazırlanması yoluna gidilmemiştir. Bu çalışmada, değerlendirilen ölçütlere göre öğrencilere başarı puanları takdir etmek ve bu puanlar üzerinden ortaokul, lise ve lisans düzeyinde puana dayalı grup karşılaştırması yapmak, süreç temelli bir beceriyi ölçmek noktasında ölçme ve değerlendirme açısından uygun bulunmadığından, puan yerine uygunluk ve hata temelinde yüzdeler oranların verilmesi yaklaşımı benimsenmiştir.

Analizde değerlendirme cetvelinin nasıl kullanıldığı şöyle özetlenebilir: Öğrencinin yazdığı metin okunmadan önce metinde anlatılanlardan ve metindeki diğer özelliklerden etkilenmemek için biçim özellikleri bakımından metin alanı içindeki ve dışındaki boşluklara dikkat edilir. Metin baştan sona hızlı bir biçimde okunur. Bu okuyuşta öğrencinin yazısına alışılmaya çalışılır. Metinde anlatılan konu ve olay anlamaya çalışılır. İlk okuma sonunda -varsa- okunması güç olan sözcüklere dikkat edilir. Biçim özelliklerine puan verilir. Bu arada öğrencinin anlatımı hakkında bir fikir edinilir. Sözcük seçimi, cümle uzunlukları, paragraf bütünlüğü ve yazım ve noktalamada yapılan hatalar göz önünde bulundurulur. İkinci okuyuşta sözcük,

cümle ve paragraf özelliklerine puan verilir. Bu aşamada niteleyici sözcüklere ve kalıplaşmış ifadelerin kullanılmasına; cümle yapılarına, dizilişlerine dikkat edilir. Değerlendirme cetvelinde yer alan özelliklere göre değerlendirilen yazıdaki olumlu ve olumsuz özellikler işaretlenerek sayılır ve elde edilen sayılara yüzdelik oran olarak gösterilir. Değerlendirme sürecinde kimi özelliklerin (biçim, yazım ve noktalama, cümle) puanlaması hata sayımına dayanır. Hata sayımında excel programı kullanılmıştır. Veriler excel programında yüzde hesapları alınarak çözümlenmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Ortaokul Düzeyindeki Öğrencilerin Kaleme Aldıkları Yazılar Çerçevesinde Yazılı Anlatım Becerileri Hangi Düzeydedir?

Tablo 1. Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin "Deneme" Türündeki Yazılarına Yönelik Değerlendirme Cetveli

DENEME TÜRÜ	Yazılı anlatımda aranacak özellikler	Evet %	Hayır %
Dış Yapı (Biçim)	Kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmıştır.	53.75	46.25
	Düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmıştır.	53.75	46.25
	Başlık konuyla ilgilidir.	62,5	37,5
	Konu, mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmıştır.	42,5	57,5
	Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmıştır.	27,5	72,5
	Yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmıştır.	45	55
	Ana fikir ve duygu, yardımcı fikir ve duygularla desteklenmiştir.	22,5	77,5
Dil ve Anlatım (Üslup)	Örnek ve benzetmeler yeterli olup içeriğe uygundur.	15	85
	Sonuç bölümü metnin türüne uygun ve etkilidir.	43,75	56,25
	Cümle kuruluşları dil bilgisi kurallarına uygundur.	48,75	51,25
	Kelimeler yerinde ve doğru anlamda kullanılmıştır.	67,5	32,5
	Cümlede kelime tekrarları yapılmamıştır.	18,75	81,25
Yazım ve Noktalama	Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmıştır	73,75	26,25
	Yazıda yazım kurallarına uyulmuştur.	53,75	46,25
	Noktalama işaretleri doğru yerde kullanılmıştır.	52,5	47,5

Tablo 1. incelendiğinde sekizinci sınıf öğrencilerinin yazı kâğıdının kenarlarında, paragraf ve satır aralarında %53.75 oranında uygun boşluklar bıraktıkları, %46.25 oranında ise yazı kâğıdının kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluk bırakmadıkları görülmektedir.

Düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmasında oran %53.75 iken %46.25 oranında düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Başlığın konuyla ilgili olmasındaki oran %62.5 iken başlığın konuyla ilgili olmamasının oranı %37.5'tir.

Konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmasındaki oran %57.5 iken konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmamasındaki oran %42.5'tir.

Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmasındaki oran %27.5 iken paragraflar arasında uygun geçiş sağlanamamasında bu oran %72.5'tir.

Yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmasında %45'lik bir oran var iken bu oran yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmamasında %55'tir.

Ana fikir ve ana duygunun yardımcı fikir ve duygularla desteklenmesindeki oran %26.5 iken ana fikir ve ana duyguyu yardımcı fikir ve duygularla desteklememe oranı %77.5'tir.

Örnek ve benzetmelerin yeterli olup içeriğe uygun olmasındaki oran %15 iken alıntı, örnek ve benzetmelerin içeriğe uygun olmaması oranı %85'tir.

Sonuç bölümünün metnin türüne uygun ve etkili olmasındaki oran %43.75 iken sonuç ifadesinin konuyu bağlayıcı ve etkileyici olmamasındaki oran %56.25'tir.

Cümle kuruluşlarının dil bilgisi kurallarına uygun olmasında %48.75'lik bir oran varken cümle kuruluşlarının dil bilgisi kurallarına uygun olmamasında %51.25'lik bir oran söz konusudur.

Kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılmasındaki oran %62.5 iken kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılmamasındaki oranın %37.5 olduğu görülmüştür.

Cümlede kelime tekrarları yapılmamasında %18.75'lik bir oran tespit edilmişken cümlede kelime tekrarları yapılmasında bu oran %81.25 olmuştur.

Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmadaki oran %73.75 iken konuyu kendine özgü ifadelerle anlatamamada bu oran %26.25'tir.

Yazıda yazım kurallarına uyulmasında %53.75'lik bir oran söz konusu iken yazıda yazım kurallarına uyulmamasında bu oran %46.25'tir.

Noktalama işaretlerinin doğru yerde kullanılmasındaki oran %52.25 iken noktalama işaretlerinin doğru yerde kullanılmamasındaki oran %47.75'tir.

Lise Düzeyindeki Öğrencilerin Kaleme Aldıkları Yazılar Çerçevesinde Yazılı Anlatım Becerileri Hangi Düzeydedir?

Tablo 2. Lise 12. Sınıf Öğrencilerinin "Deneme" Türündeki Yazılarına Yönelik Değerlendirme Cetveli

Deneme Türü	Yazılı anlatımda aranacak özellikler	EVET %	HAYIR %
Dış Yapı (Biçim)	Kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmıştır.	36.25	63.75
	Düzenli, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmıştır.	61.25	38.75
	Başlık konuyla ilgilidir	51.25	48.75
	Konu, mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmıştır	51.25	48.75
	Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmıştır.	43.75	56.25
	Yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmıştır.	71.25	28.75
	Ana fikir ve duygu, yardımcı fikir ve duygularla desteklenmiştir	70	30
Dil ve Anlatım (Üslup)	Örnek ve benzetmeler yeterli olup içeriğe uygundur.	56.25	43.75
	Sonuç bölümü metnin türüne uygun ve etkilidir.	67.5	32.5
	Cümle kuruluşları dil bilgisi kurallarına uygundur.	56.25	43.75
	Kelimeler yerinde ve doğru anlamda kullanılmıştır	85	15
	Cümlede kelime tekrarları yapılmamıştır.	35	45
Yazım ve Noktalama	Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmıştır	100	0
	Yazıda yazım kurallarına uyulmuştur.	43.75	56.25
	Noktalama işaretleri doğru yerde kullanılmıştır.	48.75	51.25

Tablo 2. incelendiğinde 12. sınıf öğrencilerinin kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmasında %36.25'lik bir oran görülürken kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmamasındaki oran %63.75'tir.

Düzenli, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmasındaki oran %61.25 iken %38.75 oranında düzenli, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Başlığın konuyla ilgili olmasındaki oran %51.25 iken başlığın konuyla ilgili olmamasının oranı %48.75'tir.

Konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmasında %51.25'lik bir oran varken konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmamasındaki oran %48.75 olmuştur.

Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmasında %43.75'lik bir oran görülürken paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmamasında bu oran %56.25'tir.

Yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmasında %71.25'lik bir oran var iken yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmasında bu oran %28.75'tir.

Ana fikir ve ana duygunun yardımcı fikir ve duygularla desteklenmesinde %70'lik bir oran görülürken ana fikir ve ana duygunun yardımcı fikir ve duygularla desteklenmemesindeki oran %30 olarak tespit edilmiştir.

Örnek ve benzetmelerin yeterli olup içeriğe uygun olmasındaki oran %56.25 iken alıntı, örnek ve benzetmelerin yetersiz veya içeriğe uygun olmaması oranı %43.75'tir.

Sonuç bölümünün metnin türüne uygun ve etkili olmasında %67.5'lik bir oran görülürken sonuç ifadesinin konuyu bağlayıcı ve etkileyici olmasındaki oran %37.5'tir.

Cümle kuruluşlarının dil bilgisi kurallarına uygun olmasında %56.25'lik oran varken cümle kuruluşlarının dil bilgisi kurallarına uygun olmamasında %43.75'lik bir oran söz konusudur.

Kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılmasındaki oran %85 iken kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılmamasındaki oranın %15 olduğu görülmüştür.

Cümlede kelime tekrarları yapılmamasındaki oran %35 iken cümlede kelime tekrarları yapılmasındaki oran %45 olmuştur.

Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatma oranı %100 iken konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmamada bu oran %0'dır.

Yazıda yazım kurallarına uyulmasında %43.75'lik bir oran söz konusu iken yazıda yazım kurallarına uyulmamasının oranı %56.25'tir.

Noktalama işaretlerinin doğru yerde kullanılmasında %48.75'lik bir oran görülürken noktalama işaretlerinin doğru yerde kullanılmamasında bu oran %51.25'tir.

Lisans Düzeyindeki Öğrencilerin Kaleme Aldıkları Yazılar Çerçevesinde Yazılı Anlatım Becerileri Hangi Düzeydedir?

Tablo 3. Lisans 3. Sınıf Öğrencilerinin “Deneme” Türündeki Yazılarına Yönelik Değerlendirme Cetveli

Deneme Türü	Yazılı anlatımda aranacak özellikler	EVET %	HAYIR %
Dış Yapı (Biçim)	Kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmıştır.	78.75	21.25
	Düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmıştır.	78.75	21.25
	Başlık konuyla ilgilidir	46.25	53.75
	Konu, mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmıştır	77.5	22.5
	Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmıştır.	66.25	33.75
Dil ve Anlatım (Üslup)	Yazıda verilmek istenen ana fikre ulaşılmıştır.	76.25	23.75
	Ana fikir ve duygu, yardımcı fikir ve duygularla desteklenmiştir	75	25
	Örnek ve benzetmeler yeterli olup içeriğe uygundur.	48.75	51.25
	Sonuç bölümü metnin türüne uygun ve etkilidir.	76.25	23.75
	Cümle kuruluşları dil bilgisi kurallarına uygundur.	76.25	23.75
Yazım ve Noktalama	Kelimeler yerinde ve doğru anlamda kullanılmıştır	90	10
	Cümlede kelime tekrarları yapılmamıştır.	12.5	87.5
	Konuyla ilgili kaynaklara başvurulmuş ve yeterince yararlanılmıştır	48,75	51,25
	Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmıştır	97.5	2.5
	Yazıda yazım kurallarına uyulmuştur.	76.25	23.75
	Noktalama işaretleri doğru yerde kullanılmıştır.	80	20

Tablo 3. incelendiğinde lisans üçüncü sınıf öğrencilerinin kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakmalarındaki oran %78.75 iken kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmamasındaki oran %21.25'tir.

Düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmasındaki oran %78.75 iken %21.25 oranında düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Başlığın konuyla ilgili olmasında %46.25'lik bir oran görülürken başlığın konuyla ilgili olmamasının oranı %53.75'tir.

Konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmasında %77.5'lik bir oran varken konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmamasındaki oran %22.5 olmuştur.

Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmasında %66.25'lik bir oran görülürken paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmamasında bu oran %33.75'tir.

Yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmasında %76.25'lik bir oran var iken bu oran yazıda verilmek istenen temel iletiye/duyguya ulaşılmamasında %23.25'tir.

Ana fikir ve ana duygunun yardımcı fikir ve duygularla desteklenmesindeki oran %75 iken ana fikir ve ana duygunun yardımcı fikir ve duygularla desteklenmemesindeki oran %25 olarak tespit edilmiştir.

Örnek ve benzetmelerin yeterli olup içeriğe uygun olmasındaki oran %48.75 iken alıntı, örnek ve benzetmelerin yetersiz veya içeriğe uygun olmaması oranı %51.25'tir.

Sonuç bölümünün metnin türüne uygun ve etkili olmasında %76.25'lik bir oran görülürken sonuç ifadesinin konuyu bağlayıcı ve etkileyici olmasında bu oran %23.75'tir.

Cümle kuruluşlarının dil bilgisi kurallarına uygun olmasında %76.25'lik bir oran varken cümle kuruluşlarının dil bilgisi kurallarına uygun olmamasında %23.75'lik bir oran söz konusudur.

Kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılmasındaki oran %90 iken kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılmamasındaki söz konusu oranın %10 olduğu görülmüştür.

Cümlede kelime tekrarları yapılmamasındaki oran %12.5 iken cümlede kelime tekrarları yapılmasında bu oran %87.5 olmuştur.

Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmada %97.5'lik bir oran görülürken konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmamada söz konusu oran %2.5'tir.

Yazıda yazım kurallarına uyulmasında %76.25'lik bir oran söz konusu iken yazıda yazım kurallarına uyulmamasında bu oran %23.75'tir.

Noktalama işaretlerinin doğru yerde kullanılmasındaki oran %80 iken noktalama işaretlerinin doğru yerde kullanılmamasındaki oran %20'dir.

Tartışma ve Sonuç

1. Kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakma hususunda ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %53.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %36.25 ve lisans öğrencilerinin %78.75 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre kâğıdın kenarlarında, paragraf

ve satır aralarında uygun boşluklar bırakma hususunda dikkat çekici bir biçimde ortaokul öğrencilerinin lise öğrencilerinden daha başarılı oldukları gözlenmiştir. Bu kategorideki en yüksek oranın lisans öğrencileri tarafından ortaya konulması düzeye paralel bir artış olarak açıklanabilir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki çeşitli ortaokullarda öğrenim gören 585 sekizinci sınıf öğrencisi ile yapılan benzer bir çalışmada (Demir, 2013, s.47) “öğrencilerin kâğıt ve sayfa düzenine dikkat etme” kategorisinde %60 oranında başarılı oldukları bulgusuna yer verilmiştir. Bu oran çalışmamızdaki bulguları destekleyici mahiyettedir.

İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin yazdıkları hiâye türündeki metinler üzerinden yapılan diğer bir çalışmada da (Eğilmez ve Berber, 2017, s.173) kâğıda yazıyı düzgün yerleştirme açısından hikâyeler değerlendirildiğinde, öğrencilerin %28’inin birinci düzeyde kaldığı, %40’ının orta düzeyde başarılı olduğu ve %30’unun sayfa kenarlarında uygun boşluklar bırakarak kâğıda yazıyı düzgün bir şekilde yerleştirdikleri ve böylece üçüncü düzeyde yer aldıkları bulgusu paylaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin yazılı anlatımlarının değerlendirildiği çalışmada Arıcı (2008) örnekleme katılan yaklaşık her beş öğrenciden birinin (%19.2) yazdığı yazıda kâğıt düzenine yeterince özen göstermediğini belirtirken Derman (2010) ise bu kategoride lisans düzeyindeki öğrencilerin kâğıt düzeniyle ilgili olarak %25 oranında hata yaptıklarını tespit etmiştir. Bu rakamlar öğrencilerin genel olarak kâğıt düzeniyle ilgili kurallara uyma ve hata yapmama hususundaki yetkinliklerinin ortalamanın üzerinde ve başarılı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

2. Düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanma hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %53.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %61.25 ve lisans öğrencilerinin %78.75 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Çalışmamıza benzer olarak ortaokul, lise ve üniversite düzeyindeki öğrencilerin mektup ve hikâye türündeki yazılarının değerlendirildiği yüksek lisans tezinde, (Oktay, 2019) bu kategoride mektup türünde ilköğretimde % 56.25, ortaöğretimde % 46.25 ve lisans düzeyinde %80; hikâye türünde ilköğretimde % 48.75, ortaöğretimde % 37.5 ve lisans düzeyinde % 82.5 oranlarında başarılı oldukları bulgularına ulaşılmıştır. Bu oranlar çalışmamızın sonuçlarıyla uyumludur ancak çalışmamızda farklı düzeylerdeki öğrenciler arasında ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru beklenen kademeli bir artış olduğu gözlenmiştir.

3. Başlığı konuyla ilişkilendirme hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %62.5, lise düzeyindeki öğrencilerin %51.25 ve lisans öğrencilerinin %46.25 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Burada beklenmedik bir biçimde öğretim düzeyi arttıkça doğru kullanıma yönelik oranların azaldığı görülmektedir. Lise ve lisans öğrencilerinin ortaokul öğrencilerine göre daha başarısız olmaları yazıya uygun başlık oluşturmayı bilmemelelerinden ziyade yeterli motivasyona sahip olmadıkları, bu hususu yeterince dikkate almadıklarıyla açıklanabilir.

Eğilmez ve Berber, (2017) çalışmalarında öğrencilerin hikâyeleri için seçtikleri başlıkların değerlendirmiş ve öğrencilerin %89'unun, hikâyenin konusunu doğrudan başlık olarak yazdıklarını, metne özgün bir başlık koymadıklarını; %4'ünün konuya uygun ve çarpıcı bir başlık yazabildiklerini; %6'sının ise hiç başlık yazmadıklarını belirtmektedirler.

Demir, (2013) yazıya, konuyla ilgili kısa ve dikkat çekici bir başlık bulma noktasında ortaokul öğrencilerinin orta düzeyde (%57) başarılı olduklarını belirtirken Arıcı (2008) üniversite öğrencilerinin başlıkla ilgili hata oranlarını %7.2, Derman (2010) ise %20 olarak belirlemişlerdir ki bu oranlar, bu çalışmadaki hata oranlarına göre (54,75) oldukça düşüktür. Bu durum araştırmacının kontrolü dışında uygulama için seçilen zamanın öğrenciler için uygun düşmemesiyle, öğrencilerin uygulama için yeterince güdülenemedikleriyle veya uygulamayı geçiştirme psikolojisiyle özensiz ve çalakalem yaptıklarıyla açıklanabilir.

4. Konunun mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %42.5, lise düzeyindeki öğrencilerin %51.25, lisans öğrencilerinin %77.5 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Burada ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru kademeli bir artış gözlenmiştir. Bu artış, beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çalışmamızın bulguları farklı türlerde yazılan metinler (mektup, öykü) üzerinden yapılan Oktay'ın (2019) çalışmasındaki sonuçlarla uyumludur. Oktay, bu kategoriye yönelik olarak mektup türünde ilköğretimde % 48.75, ortaöğretimde % 72.5, lisans düzeyinde %90; hikâye türünde ilköğretimde % 57.5, ortaöğretimde % 77.5, lisans düzeyinde % 65 oranında bir başarı belirlemiştir.

5. Paragraflar arası geçiş sağlayabilme hususunda ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %27.5, lise düzeyindeki öğrencilerin %43.75 ve lisans öğrencilerinin %66.25 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Burada da ortaokul

kul düzeyinden lisans düzeyine doğru beklenen kademeli bir artış olduğu sonucuna ulaşılabilir ancak diğer kategorilere nazaran paragraflar arası geçiş sağlayabilme hususunda ortaokul öğrencilerinin çok başarısız, lise öğrencilerinin başarısız, lisans öğrencilerinin ise orta seviyede başarılı oldukları görülmektedir. Lisans öğrencilerinin bu kategorideki başarı durumları Karatay'ın (2010) öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Genel anlamda öğrencilerin başarı oranlarının düşük kalması, öğretim kademelerinde yazının planlanması, paragraf oluşturma, taslağa uygun paragraf geçişleri sağlama husularında nitelikli bir öğretimin yapılamadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca metin oluştururken bağdaşıklık ve tutarlılık özelliklerinin kavratılmadığı, bu konuyla ilgili dil bilgisi yapılarının işlevsel ve uygulamalı bir biçimde metin bağlamında işlenmediği de söylenebilir. Nitekim Kan ve Tiryaki'nin (2015) çalışmasında "paragrafta cümleler arasında uygun geçişler sağlanmaması" kategorisinde Türkçe öğretmeni adaylarının %81,37 oranında başarısız olmaları durumun vehametini gözler önüne sermektedir.

6. Yazıda verilmek istenen temel iletiyi/duyguyu, ana fikri işleme hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %45, lise düzeyindeki öğrencilerin %71.25 ve lisans öğrencilerinin %76.25 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu kategoride de ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru kademeli bir artış gözlemlenmiştir. Çalışmamızın bulgularında ortaya çıkan oranlar Oktay'ın (2019) çalışmasıyla uyumludur.

7. Ana fikri yardımcı fikirlerle destekleme hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %22.5, lise düzeyindeki öğrencilerin %70 ve lisans öğrencilerinin %75 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru olumlu yönde bir artış olduğunu ortaya koymaktadır ancak ortaokul öğrencilerinin başarı yüzdesi lise ve lisans düzeyiyle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, öğrencilerin farklı metinlerden hareketle ana fikir ve onu destekleyen yardımcı fikirlerin metinlerde nasıl yer aldığını belirlemeye yönelik anlama çalışmalarına yeterince maruz kalmadıkları ve bunun yanında ana fikir ve yardımcı fikir kavramlarını uygulamalı olarak pekiştirecekleri taslaktan hareketle bilgilendirici metin yazmayla ilgili yeterince etkinlik yapmadıkları ileri sürülebilir.

Ana fikir ve onu destekleyen yardımcı fikirlerin metinlerde istenen nitelik ve seviyede kullanılmadığına yönelik farklı öğretim kademelerine yönelik Demir (2013), Arıcı (2008), Arıcı ve Ungan (2008), Eğilmez ve Berber (2017), Derman (2010) tarafından yapılan çalışmalarda benzer sonuçları ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmalardaki sonuçlar araştırmamızın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

8. Yazıda örnek ve benzetmelere yeterince yer verme ve kullanılan örnek ve benzetmelerin içeriğe uygun olması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %15, lise düzeyindeki öğrencilerin %56.25 ve lisans öğrencilerinin %48.75 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu kategorideki yüzdelik dağılımların dengeli bir biçimde oluşmadıkları göze çarpmaktadır. Ortaokul öğrencilerinin başarı yüzdeleri diğer öğretim kademelerindeki öğrencilere göre oldukça düşükken lisans öğrencilerinin az bir farkla da olsa lise öğrencilerine göre daha başarısız olmaları dikkat çekicidir.

Oktay, bu kategoriye yönelik olarak mektup türünde ilköğretimde % 15, ortaöğretimde %55, lisans düzeyinde %18.5; hikâye türünde ilköğretimde %17.5, ortaöğretimde %62.5, lisans düzeyinde % 12.5 oranında bir başarı belirlemiştir. Çalışmalardaki bulgulara ait oranların hem çalışmalara hem de öğrenim seviyelerine göre birbirlerinden oldukça farklılaşması öncelikle kaleme alınan metin türünün özellikleriyle ilişkilendirilebilir. Deneme türünde hem benzetme hem de örnekler yer alabilirken hikâye türünde örnekten ziyade benzetmeler kullanılabilir. Mektup ise örnek vermek için daha uygun bir tür olarak nitelendirilebilir.

9. Sonuç ifadesinin konuyu bağlayıcı ve etkileyici olması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %43.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %67.5, lisans öğrencilerinin %76.25 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu durum ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru kademeli bir artışın olduğunu göstermektedir.

Demir (2013), yazıyı etkili ifadelerle sonuçlandırma kategorisinde %76'lık bir oran belirlerken Oktay (2019) mektup türünde ilköğretimde % 27.5, ortaöğretimde % 45, lisans düzeyinde % 91.25; hikâye türünde ilköğretimde %48.75, ortaöğretimde %51.25, lisans düzeyinde % 53.75'lik bir oranı belirlemiştir. Bu sonuçlar elde ettiğimiz bulgularla uyumludur.

Kan ve Tiryaki'nin (2015) %65,69 oranında sonuç paragrafı yapılmadığına yönelik bulgusu, çalışmanın katılımcılarının Türkçe öğretmeni adayları oldukları göz önünde bulundurulduğunda oldukça dikkat çekicidir. Kaldı

ki yönergede öğretmen adaylarına sunulan yazma konusu, sonuç paragrafının kolaylıkla oluşturulabileceği “Sıkı bir maratondan sonra KPSS’ye girdiniz ve çok iyi bir puan aldınız. Artık istediğiniz yerde Türkçe öğretmenisiniz. Şimdi neler yapacağınızı bizimle paylaşır mısınız?” konusudur.

10. Cümle kuruluşlarının kurallara uygun olması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %48.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %56.25, lisans öğrencilerinin %76.25 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Burada yine beklentilere uygun olarak ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru kademeli bir artış gözlemlenmektedir.

11. Kelimelerin yerinde ve doğru anlamda kullanılması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %67.5, lise düzeyindeki öğrencilerin %85 ve lisans öğrencilerinin %90 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu hususta ortaokul düzeyinden lisans düzeyine doğru kademeli bir artışın olmasının yanında başarı oranlarının her kademede oldukça yüksek oranda oluşu dikkate değerdir.

12. Cümlede gereksiz sözcük tekrarı yapılmaması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %18.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %35 ve lisans öğrencilerinin %12.5 oranında gereksiz sözcük tekrarı yaptıkları görülmektedir. Bu kategorideki değerlendirmeye yönelik ifadenin olumsuz olduğu ve bu kategorideki oranların ters yüzdeler olduğu göz önüne alındığında öğrencilerin başarı oranlarının yüksek olduğu söylenebilir. Bu kategoride lise öğrencilerinin gereksiz sözcük tekrarı yapma oranlarının diğer öğretim kademesindeki öğrencilerin oranlarına nazaran yüksek oluşu dikkat çekicidir.

13. Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatabilme hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %73.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %100, lisans öğrencilerinin %97.5 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir.

14. Yazım kurallarına uyulması hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %53.75, lise düzeyindeki öğrencilerin %43.75, lisans öğrencilerinin %76.25 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Bu oranlara göre lise öğrencilerinin yazım kurallarına uyulması hususunda daha çok hata yapmaları dikkat çekicidir. Benzer bir durum bir sonraki kategori olan noktalama işaretlerini doğru yerde kullanma hususunda da benzer bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Eğilmez ve Berber, (2017) bu hususta öğrencilerin %47’sinin oldukça başarısız olduğunu; %43’ünün orta düzeyde başarılı olduğunu ve %11’inin

hikâyesinin tamamında yazım kurallarına uygun yazdığını belirlemişlerdir. Demir (2013) ise yazım kurallarını kavrayarak uygulama oranının %43 olduğunu belirtmektedir. Bu veriler çalışmamızın verileriyle oldukça uyumludur.

15. Noktalama işaretlerini doğru yerde kullanma hususunda, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin %52,5, lise düzeyindeki öğrencilerin %48,75, lisans öğrencilerinin ise %80 oranında başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Bu kategoride Eğilmez ve Berber, (2017) çalışmalarında yer alan katılımcıların %17'sinin noktalama işaretlerini kullanma konusunda oldukça eksik kaldıklarını, %51'inin yazılarının tamamında noktalama işaretlerini doğru kullanamadıklarını %32'sinin ise noktalama işaretlerini doğru ve uygun olarak kullandıklarını belirtmektedir.

Arı (2010), Altıncı ve Yedinci sınıf öğrencilerinin hikâye türündeki yazılarını değerlendirdiği çalışmasında altıncı sınıfta okuyan erkek öğrencilerin yazım ve noktalama kullanımlarına yönelik düzeylerini %64,2 oranında yetersiz, %30,4 oranında orta, %5,4 oranında iyi, %0 oranında çok iyi; kız öğrencilerin oranlarını ise %41,2 oranında yetersiz, %39,8 oranında orta, %14,4 oranında iyi, %4,6 oranında çok iyi olarak sınıflandırmıştır. Yedinci sınıflarda da benzer oranlar görülmektedir. Bu sonuçlar öğrencilerin bu kategoride genel olarak yetersiz olduklarını ortaya koymaktadır.

Bu oran Demir'in çalışmasında (2013) da aynıdır (%32). Derman (2010), Türkçe öğretmen adaylarının %70'inin imla, %28,75'inin noktalama hatası yaptıklarını ortaya koymaktadır.

Arıcı ve Urgan (2008) da benzer sonuçlar ortaya koymuşlardır. Bağcı (2010) ise noktalama ve imla bilgisine yönelik olarak Türkçe öğretmeni adaylarının başarı oranını % 66 olarak belirtmektedir.

Özbay (1995), İkinci Çelikpazu (2006), İnce (2006), Ayyıldız ve Bozkurt (2006), Büyükkiz (2007), Oktay (2019) gibi araştırmacıların çalışmalarında da yazım ve noktalama yanlışlarının yapılmasına yönelik benzer tespitler yer almaktadır. Söz konusu araştırmalardaki sonuçlar araştırmamızın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir:

- Öğrencilerin yazma becerilerindeki hatalarını ortadan kaldırmaya yönelik öğretim tasarlama ilkelerine uygun çalışmalara ağırlık verilmelidir.

- Öğrencilerin yazma becerilerindeki hata merkeze alan ve hata çözümlenmeleri üzerinden öğrencilerdeki farkındalığı arttırmaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir.
- Yazma becerisinin geliştirilmesine yönelik dersler daha işlevsel ve uygulamaya dayalı olarak işlenmelidir.
- Farklı edebî türlerde daha nitelikli yazıların üretimini sağlayacak hayatta iç içe, öğrenciyle uyumlu yazma atelyeleri oluşturulabilir.
- Öğretim programlarındaki kazanımların çok soyut ve kapsamlı oluşu, yazılı anlatımda türlerin nasıl öğretileceği ile ilgili müfredat boşlukları oluşturmaktadır. Ders kitaplarında, türlerin yazımına yönelik tema önerilerinin dışında türlerin nasıl yazılacağını kavratmaya yönelik aşamalı etkinliklerin de bulunması yararlı olacaktır.
- Bu çalışmada değerlendirilen ölçütler dışında öğrencilerin yazılarını estetik dil kullanımı açısından değerlendirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of Written Expression Skills of
Experiment Type of Students in Different Teaching
Levels**

*

Serdar Derman

Necmettin Erbakan University

Language skills consist of four basic language skills: understanding (listening-reading) and telling (speaking-writing). Students first gain basic reading and writing skills with the beginning of formal education within the acquisition process of the mother tongue.

Being able to write effectively and well depends on getting a good writing education and applying it. Moving from this fact, giving education to students starting from childhood, examining their writings and revealing their mistakes and working accordingly can contribute to the development of these skills and therefore to be able to write well. An important part of writing education is given in the primary education period.

It is at least as valuable for teachers as it is important for students to identify errors in writing skills, to arrange, grasp and developmental feedback, in terms of planning, organizing, completing and eliminating deficiencies.

In this study, it was tried to determine the general status of the education levels and the types of errors made by evaluating the essay type, which is one of the informative text types of secondary school, high school and university students. Creating informative texts is one of the issues that are emphasized in secondary and high school curriculum.

In this study, it is aimed to evaluate the written expression skills of the students at the middle, high school and undergraduate level through essays and to compare the written expression skills of the students.

In addition to the aforementioned issue, good speaking and writing skills are seen as an important skill field in all disciplines within the framework of basic teacher competencies. It will also reveal some information (such as gaps, deficiencies, difficulties in teaching) about determi-

ning the level of writing skill that is aimed to be gained at different levels of formal education, and at what level, and the quality of the education. For this reason, it has a high potential to contribute to teaching and field education literature, program development studies and book writers to gain the writing skills of the findings revealed in this study.

In this study, writing performances of middle school, high school and undergraduate students were tried to be determined based on the essay writing. This research is a cross-sectional case study in terms of detailed handling of writing skills of secondary school, high school and university (undergraduate) students, explaining the events that are assumed to be a causal connection among the emerging structures. The situation addressed in this research is the observation of the improvement in the writing skills of middle school, high school and university students.

The participants of this study were 80 teachers from different programs of the Faculty of education of a State University in the Central Anatolia region and 12 from a state High School in the central Konya province. 80 students attending class and 8 of a state secondary school in the city center of Konya. It consists of 80 students who attend its class.

The essays written by students at different levels of education in the essay type formed the data source of this research. Thematic content analysis was used in the analysis of the data. In order to evaluate the texts the students created, an "evaluation chart" containing criteria related to external structure (form), language and expression (style), spelling and punctuation were used.

As a result of the analysis, a gradual increase in criteria such as paper layout, using a smooth, legible and busy writing, explaining the subject with logical consistency and integrity, being able to pass between paragraphs, processing the main idea, main feeling, tendency, supporting the subject with helpful ideas, making the result statement binding and expressive, making sentences according to the rules, using the words in a proper and correct sense was determined by different levels of teaching. It was determined that there was no balanced increase in the criteria such as associating the title with the subject, not repeating unnecessary words in the sentence, following the spelling rules, using punctuation marks in the right place.

The findings were compared with the related studies and some inferences were made about teaching.

In line with these results, the following suggestions can be included:

- Studies that comply with the principles of teaching design to eliminate students' mistakes in writing skills should be emphasized.
- Emphasis should be placed on studies focusing on students' writing skills and increasing their awareness through error analysis.
- Lessons to improve writing skills should be taught more functional and practice-based.
- Writing workshops that are compatible with the student and which are compatible with life, can be created to provide the production of more qualified articles in different literary genres.
- The fact that the achievements in the curriculum are very abstract and comprehensive creates curriculum gaps regarding how to teach the types in written expression. In the textbooks, it would be useful to find gradual activities to understand how the genres are written, besides the theme suggestions for the writing of genres.
- Apart from the criteria evaluated in this study, studies can be conducted to evaluate students' writings in terms of aesthetic language use.

Kaynakça / References

- Arı, G. (2010). Altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinin yazdığı hikâye edici metinlerin değerlendirilmesi. *TÜBAR*, 27, 43-75.
- Arıcı, A. F. (2008). Üniversite öğrencilerinin yazılı anlatım hataları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 209-220.
- Arıcı, A. F. ve Ungan, S. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yazılı anlatım çalışmalarının bazı yönlerden değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20.
- Ayyıldız, M. ve Bozkurt, Ü. (2006). Edebiyat ve kompozisyon eğitiminde karşılaşılan sorunlar, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 45-52.
- Bağcı, H. (2010). Türkçe öğretmeni adaylarının yazılı anlatım yeterlilik düzeyleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 45-68.
- Bilgin, N. (1995). Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Büyükkız, K. K. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerinin söz dizimi ve anlatım bozukluğu açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (3. bsk). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, T. (2013). Yazma becerisine yönelik kazanımların ortaokulda gerçekleşme düzeyi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 1(1), 45-56.
- Derman, S. (2008). *Dil bilgisi öğretiminde metinlerin seçimi üzerine bir araştırma (7. Sınıf)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Derman S. (2010). Türkçe Öğretmen adaylarının yazılı anlatım becerilerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Kemal Akman MYO Tebliğ Günleri*, 13-15 Mayıs 2010, Ereğli-Konya.
- Eğilmez, N. İ., ve Berber, Z. T. (2017). Beşinci sınıf öğrencilerinin hikâye yazma becerileri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 164-187.
- Ekinci Çelikpazu, E. (2006). *Erzurum merkez ilçe ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Journal of International Social Research*, 3(12).
- Güneş, F.(2013). *Yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- İnce V. (2006). *İlköğretim 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Muğla.
- Kan, M. ve Tiryaki, E. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının metin oluşturmadaki sorunları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2).
- Karadağ, Ö. ve Maden, S. (2014). Yazma eğitimi: Kuram, uygulama, ölçme ve değerlendirme. Güzel A., Karatay H.(Ed.), *Türkçe Öğretimi El Kitabı*, içinde (s.265- 301). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N.(2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Karatay, H. (2010).Bağdaşıklık araçlarını kullanma düzeyi ile tutarlı metin yazma arasındaki ilişki.*Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13).
- MEB (2006a). *İlköğretim Türkçe dersi, 6 ,7, 8. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

- MEB (2006b). *Dil ve anlatım dersi öğretim programı 9 ,10, 11, 12. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2011a). *Dil ve anlatım dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2011b). *Türk Edebiyatı dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2018a). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB.
- MEB. (2018b). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Mete, F. (2015). Türkçe öğretmenliği bölümünde yazma eğitimi dersi: Bilme ve uygulama karşılaştırması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(2), 81-91.
- Oktay E., (2019). *Öğretim kademelerine göre öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özbay, M. (1995). *Ankara merkez ortaokullarındaki üçüncü sınıf öğrencilerin yazılı anlatım becerileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sever, S. (1995). *Türkçe öğretiminde tam öğrenme*. Ya-pa Yayınları.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Yakıcı, A.,Yücel, M., Yelok, V., S. ve Doğan, M. (2011). *Üniversiteler için Türkçe1 yazılı anlatım*. Ankara: Gazi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Derman, S. (2020). Farklı öğretim kademelerindeki öğrencilerin deneme türündeki yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4265-4292. DOI: 10.26466/opus.733517

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Dersini Almış Öğrencilerin Klinik Rahatlık ve Endişe Durumu ile Öz Yeterlilik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.659694

*

Birsen Mutlu* - Merve Azak** - Sümeyye Kalaycı***

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi,
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: bdonmez@istanbul.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8708-984X](https://orcid.org/0000-0002-8708-984X)

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Çocuk
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: merve.azak@istanbul.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4299-3322](https://orcid.org/0000-0003-4299-3322)

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sağlık Bil. Ens., İstanbul/Türkiye

E-Posta: skalayci97@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6269-9991](https://orcid.org/0000-0002-6269-9991)

Öz

Araştırma, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği (ÇSHH) dersini almış hemşirelik öğrencilerinin klinik endişe/rahatlık durumu, çocuk kliniklerindeki uygulamalara ilişkin yeterlilik düzeyi ve öz yeterlilik algısı arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yapıldı. Tanımlayıcı ilişki arayıcı olarak yapılan araştırmanın evrenini İstanbul'da bir üniversitede öğrenim gören hemşirelik öğrencileri oluşturdu. Örnekleme ÇSHH dersi almış 295 öğrenci yer aldı. Veri toplamada Öğrenci Bilgi Formu, Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı (PHÖKREDA), Çocuk Kliniği Uygulamaları (Bakım-Tanı ve Tedavi) Yeterlilik Düzeyi Formu (ÇKUYDF) ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği (GÖYÖ) kullanıldı. Çalışmaya katılan öğrencilerin %57,3'ünün 4.sınıf öğrencisi, %15,6'sının erkek, %7,5'nin ÇSHH Anabilim Dalı'nda intern olduğu, %35,9'unun mezun olduktan sonra çocuk ile ilgili bir bölümde çalışmayı istediği saptandı. PHÖKREDA ölçeğinin rahatlık alt boyutu ile ÇKUYDF puanları arasında pozitif yönde, %18 düzeyinde; PHÖKREDA ölçeğinin endişe alt boyutu ile GÖYÖ toplam puanı ve GÖYÖ başlama alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptandı. Sonuç olarak öğrencilerin endişesi düştükçe genel öz yeterlilik algısının arttığı ve kendini bir işe/uygulamaya başlama konusunda yeterli algıladığı, klinikte rahatlığı arttıkça öğrencilerin kendini çocuk uygulamalarında daha yeterli gördüğü saptanmıştır. Öğrencilerin rahatlık ve endişe düzeyi öz yeterlilik algısını ve klinikteki uygulamalardaki yeterlilik algısını etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: çocuk, endişe, hemşirelik fakültesi, öğrenci, rahatlık, uygulama, yeterlilik

Investigation of the Relationship Between Clinical Comfort-Worry and Self-Efficacy Perceptions of Nursing Students Who Have Taken Pediatric Nursing Course

*

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between clinical anxiety / comfort status, adequacy level and self-efficacy perception of pediatric clinics in nursing students who have taken Pediatric Nursing course. This descriptive correlational study was conducted with nursing students in Istanbul. The sample included 295 students who had taken pediatric nursing courses. Data were collected using Student Information Form, Pediatric Student Comfort and Worry Assessment Tool (PSCWAT), Pediatric Clinic Proficiency Level Form (PCPL) and General Self-Efficacy Scale (GSES). Most of the students (57.3%) participated in the study were 4th grade students, 15.6% were male, 7,5% of them were intern at the pediatric clinics, 35.9% of the students wanted to work in a pediatric department after graduation. There was a positive correlation between the comfort subscale of PSCWAT and PCPL scores at 18%. There was a negative correlation between anxiety subscale of PSCWAT and total score of GSES. Consequently, it was found that as the students' anxiety decreased according to PSCWAT scale, their perception of self-efficacy increased and they perceived themselves sufficient to start practice. According to the PSCWAT scale, it was found that the students had more self-efficacy in the pediatric practice as their comfort in the clinic increased. The level of comfort and anxiety of students affects self-efficacy perception in clinical practice.

Keywords: *child, anxiety, nursing faculty, student, comfort, practice, self-efficacy*

Giriş

Hemşirelik eğitimi klinik uygulama ve teorik bilginin iç içe verildiği, birbirini tamamlayan bir eğitim sürecidir. Hemşirelik eğitiminde temel amaç, öğrencilere mesleki açıdan bilişsel, duyuşsal ve psikomotor boyutta temel bilgi, beceri, davranış ve tutum kazandırmaktır (Fırat Kılıç, 2018; Dikmen, Denat, Başaran ve Filiz, 2016; Karadağ, Derya ve Ucuzal, 2011). Öğrenci aldığı teorik bilgileri klinik uygulamalarda beceriye dönüştürürken yeni bilgi, beceri ve iletişim deneyimleri ile karşılaşır. Klinik uygulama deneyimleri öğrencilerin bilgi ve becerilerini hayata geçirerek öğrenme imkânı sağlar (Karadağ vd., 2011). Hemşirelik öğrencileri klinik uygulama deneyimlerini hemşirelik eğitimlerinin en kaygı verici bileşenlerinden biri olarak tanımlamışlardır (Bayar, Çadır ve Bayar 2009). Bunda etkili olan faktörler klinik uygulamalarda profesyonel bilgi ve becerilerin eksikliği ile birlikte hasta sorumluluğunun alınması, zaman yönetimi, motivasyon eksikliği ve klinik durumlarla baş etme yetersizliğinin yaşanması olarak sıralanabilir (Kürtüncü, Çınar, Kahraman ve Demirbağ, 2017; Erbil, Kahraman ve Bostan, 2006).

Yapılan çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin eğitimleri içinde en çok ÇSHH dersinin klinik uygulamasında kaygı yaşadıkları belirlenmiştir (Kubin ve Wilson, 2017; Lassche, Al-Qaaydeh, Macintosh ve Black, 2013; Al-Qaaydeh, Lassche ve Macintosh, 2012). Öğrencilerin, klinik uygulamalarında yaşadıkları olumlu veya olumsuz deneyimlerin ve kişisel yapılarının klinik uygulama başarılarına etki ettiği düşünülmektedir. Öğrencilerin klinik uygulama başarıları endişe, stres, kaygı, motivasyon ve öz yeterlilik düzeyleri gibi faktörlerden etkilenir (Açıksöz, Uzun ve Arslan, 2016). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği (ÇSHH) dersinin klinik uygulamasında öğrenciler, çocuklar ile geçirdikleri klinik deneyim boyunca yüksek düzeyde anksiyete yaşarlar ve bakım verirken endişelidirler (Kubin vd., 2017; Al-Qaaydeh vd., 2012). Yapılan bir çalışmada öğrencilerin çocuk kliniklerinde yaşadığı bu endişelerin; yenidoğan bir bebeğe dokunmak, çocuk ve bakım vericisi ile iletişime geçememek, çocukların düşük dozlardaki ilaç uygulamaları, çocuk ve bakım vericisine uygun ve etkili bakım verememek, çocuğa zarar vermek ve çocuk veya bakım vericisine psikososyal açıdan yeteri kadar destek olamamak gibi düşüncelerden kaynaklandığı görülmektedir (Arslan, Şener ve Canggür, 2018).

Öz yeterlilik (self efficacy) kavramını ilk kez Bandura tanımlamıştır. Bandura öz yeterlilik kavramını kişinin yaşamı ve yaşadığı olayların üzerinde etkili olabilmesi için gerekli olan eylemleri başlatabilme ve eylemlerinin sonuçlarını alabilme inancı olarak tanımlamıştır (Dikmen vd., 2016; Yıldırım, Karaca, Ankaralı, Açıkgöz ve Akkuş, 2016; Keskin ve Orgun, 2006). Kişi bir sonuca ulaşabileceğini düşünüyorsa daha etkin davranarak eylemlerinin gidişatını kendisi belirler. Öz yeterlilik kişinin yetenekli olması ile değil kişinin kendi kaynaklarına güvenmesi ile ilişkilidir. Herhangi bir durumla karşılaşan bireyin öz yeterliliği düşük olduğunda o durum karşısında eyleme geçemeyecektir (Açıksöz vd., 2016; Yıldırım vd., 2016). Öz yeterlilik düzeyi aynı zamanda, kişinin bir eylemi gerçekleştirirken karşılaşacağını düşündüğü zorluğun derecesini ifade eder (Arseven 2016). Öz yeterlilik algısı yüksek olan kişiler, öz yeterlilik algısı düşük olan kişilere göre olumsuz durumlar ile karşılaştığında baş etmede daha hızlı ve kararlı davranır. Aynı zamanda hedefe ulaşmada daha fazla mücadele ettikleri görülmüştür (Yiğitbaş ve Yetkin, 2003; Zengin, 2007; Dikmen, vd. 2016).

Hemşirelik öğrencilerinin öz yeterlilik algısı ve klinik ortamda karşılaştıkları stres gibi öğrenmeyi etkileyebilecek durumların ve bu durumların öğrenme ile ilişkilerinin anlaşılması, hemşirelik eğitimini geliştirmeye uygun olarak, faaliyetlerin planlanmasını sağlayacağı ve hemşirelik eğitiminin geleceğine yönelik etkileri olacağı bildirilmektedir (Açıksöz, vd. 2016). Bu nedenle klinik stres ve öz yeterlilik algılarının öğrenci hemşirelerin akademik başarı ve klinik uygulama becerilerine nasıl etki edeceği incelenmelidir.

Yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerine klinikte yapmaktan korktuğunuz olumsuz deneyim nedir diye sorulduğunda, yanlış uygulama yapmak en çok cevap verilen seçenek olmuştur (Bayar, vd., 2009). Öğrencilerin yanlış uygulama yapma korkusunun öz yeterlilik eksikliği veya klinik endişe ile ilişkili olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Klinik uygulama ile ilgili duygular incelendiğinde ise öğrenciler çoğunlukla heyecan, endişe ve korku hissettiklerini, çok az bir kısmı klinikte rahatlık hissettiğini belirtmiştir (Açıksöz vd., 2016; Bayar vd., 2009). Klinik deneyimde yaşanan değişken duygu durumlarının neyin sonucu veya neye neden olduğu irdelenmeli bu konuda çalışılarak öğrencilerin klinik deneyimlerde yaşadığı kaygı, stres gibi olumsuz duyguların öğrenci ve klinik ortama etkileri incelenmelidir. Bu araştırma, çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersini almış hem-

şirelik öğrencilerinin klinik endişe ve rahatlık durumlarının, çocuklarda bakım, tanı ve tedavi uygulamalarına ilişkin yeterlilik düzeyleri ve klinik uygulama yeterlilik düzeylerinin belirlenmesi ile birlikte öz yeterlilik algı düzeylerine bakılarak değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapıldı.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Tipi

Araştırma, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersi almış hemşirelik fakültesi öğrencilerinin klinik endişe/rahatlık durumu, çocuk kliniklerindeki uygulamalara ilişkin yeterlilik düzeyi ve öz yeterlilik algısı arasında ilişkiyi araştırmak amacıyla tanımlayıcı tipte yapıldı.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul'da bir üniversitenin hemşirelik fakültesinde öğrenim gören ve çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği (ÇSHH) dersi almış 368 öğrenci oluşturdu. Örneklem hesabına gidilmeksizin evrenin tamamına ulaşılmaya çalışıldı. 321 öğrenciye ulaşıldı. 26 öğrencinin veri toplama formlarında eksikler saptanması nedeniyle araştırmanın örneklemini 295 öğrenci oluşturdu.

Veri toplama formları ve araçları

Veri toplamada; Öğrenci Bilgi Formu, Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı (PHÖKREDA), Çocuk Kliniği Uygulamaları (Bakım-Tanı ve Tedavi) Yeterlilik Düzeyi Formu (ÇKUYDF) ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği (GÖYÖ) kullanıldı. Araştırmacılar tarafından hazırlanan Öğrenci Bilgi Formu; öğrencilerin demografik bilgilerini sorgulayan 4 soru, mesleği seçme, başarı durumu, ÇSHH dersi stajına ve ileride çocuk ile ilgili bir bölümü tercih etmeye ilişkin 9 sorudan oluşmaktadır.

Çocuk Kliniği Uygulamaları (Bakım-Tanı ve Tedavi) Yeterlilik Düzeyi Formu (ÇKUYDF), araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olup öğrencilerin

öğrencilik dönemlerinde çocuk dersi stajında yaptıkları uygulamaları sorgulayan 32 sorudan oluşmaktadır. Her bir uygulamanın karşısında öğrenci “yapabilecek yeterlilikteyim” veya “yeterli değilim” şıklarından birini işaretlemiştir. Öğrencinin yeterlilik düzeyi hesaplanırken yeterli değilim 0, yapabilecek yeterlilikteyim 1 puan olarak puanlanmış ve 32 soru 100 puan üzerinden hesaplanmıştır.

Genel Öz Yeterlilik Ölçeği (GÖYÖ), yetişkinlerin genel öz yeterliliklerini belirlemek amacıyla Sherer vd. (1982) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından yapılmıştır. Toplam 17 maddeden oluşan ölçek beşli likert tipinde olup her sorunun puanı 1 (hiç) ve 5 (çok iyi) arasında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek toplam puan 17 ile 85 arasında değişmektedir. Ölçek toplam puanın artması öz yeterlilik inancının arttığını göstermektedir. Ölçekteki 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 16 ve 17. maddeler ters puanlanmaktadır.

Pediyatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı (PHÖKRE), Al-Qaaydeh vd. (2012) tarafından 2012 yılında ilk kez pediatri kliniğine çıkan hemşirelik öğrencilerinin klinik ortamındaki endişe duydukları alanlar ile kendilerini konforlu hissettikleri alanları belirlemek için geliştirilmiştir. Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları 2018 yılında Arslan vd. (2018) tarafından yapılmıştır. Ölçek, endişe ve rahatlık olmak üzere iki boyut ve 11 maddeden oluşan likert tipinde bir ölçüm aracıdır. Modelin ilk boyutu (Endişe) 5 maddeden ve ikinci boyutu (Rahatlık) 6 maddeden oluşmaktadır. 6 soru öğrencilerin pediatri kliniği sırasındaki rahatlık seviyesini ve 5 soru ise endişe düzeyini ölçen sorulardan oluşmaktadır. Ölçeğin rahatlık boyutundaki 3. ve 5. maddeleri ters maddelerdir. Bu ölçüm aracı “Kesinlikle katılıyorum” “Katılıyorum”, “Katılmıyorum” “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Uygun değil” şıklarından oluşan 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddelere (endişe veya rahatlık) “uygun değil” şeklinde işaretleme yapanlara puan verilmemekte ve değerlendirme dışı bırakılmaktadır.

Verilerin Toplanması

Veriler Aralık 2018-Mart 2019 tarihleri arasında bir devlet üniversitesinde öğretime devam eden, ÇSHH dersini almış olan 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden toplandı. Araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler araştırmacının gözetiminde öğrenci bilgi formu, GÖYÖ, ÇKUYDF ve PHÖKRE Değerlendirme

Aracı'nı ortalama 20 dakikada doldurdu. Ölçek formları doldurulurken sorusu olan öğrencilerin soruları yanıtlandı.

İstatistiksel Değerlendirmeler

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için IBM SPSS Statistics 22 (IBM SPSS, Türkiye) programı kullanıldı. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro Wilks testi, Q-Q grafikler ve histogramlar ile değerlendirildi. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (ortalama, standart sapma, frekans, yüzde) yanı sıra normal dağılım gösteren niceliksel verilerin iki grup arası değerlendirmelelerinde Student-t testi kullanıldı. Niceliksel veriler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde Pearson korelasyon analizi kullanıldı. Anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirildi.

Etik konular

Araştırmanın yapıldığı üniversitenin Hemşirelik Fakültesi'nden kurum izni ve İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan etik kurul izni (no: 35980450-663.05) alındı.

Bulgular

Çalışma %84,4'ü (n=249) kadın, %15,6'sı (n=46) erkek olmak üzere toplam 295 ÇSHH dersini almış hemşirelik öğrencisinin katılımı ile yapılmıştır. Öğrencilerin yaşları 19 ile 26 yıl arasında değişmekte olup, ortalaması $21,28 \pm 1,08$ yıldır.

Tablo 1. Öğrencilere ilişkin tanıtıcı özellikler (N=295)

Tanıtıcı Özellikler		Min- Maks	Ort±SS
Yaş (yıl)		19-26	21,28±1,08
		n	%
Cinsiyet	Kadın	249	84,4
	Erkek	46	15,6
Sınıf	3. Sınıf	126	42,7
	4. Sınıf	169	57,3
Yaşanılan yer	Aile ile birlikte	180	61,0
	Yurt/Apart vb.	93	31,5
	Öğrenci evi	22	7,5
Hemşirelik bölümü seçme durumu	İsteyerek	85	28,8
	Kısmen isteyerek	166	56,3
	İstemeyerek	44	14,9
Hemşirelik okumayı seçme nedeni	Hemşire olmak istediği ve bu mesleği sevdiği için	90	30,5
	Mezun olunca iş bulma sıkıntısı yaşamayacağı için	173	58,6
	Ailesi istediği için	22	7,5
	Ailede rol model bir hemşire olduğu için	2	0,7
Hemşirelik bölümünde okumaktan memnun olma	Tanıdıkların tavsiyesi nedeniyle	8	2,7
	Evet	229	77,6
Mezun olunca hemşirelik yapabileceğine inanma	Hayır	66	22,4
	Evet	215	72,9
Genel akademik not ortalaması	Kararsız	71	24,1
	Hayır	9	3,1
	1,00-1,99	6	2,0
Şu anki durum	2,00-2,99	176	59,7
	3,00-3,49	97	32,9
	3,50-4,00	16	5,4
	İntörn öğrenci olarak devam etme	83	28,1
Mezun olunduktan sonra çocuk ile ilgili bir bölümde çalışmayı isteme	İntörnlük programı tamamlanmış	86	29,2
	3.sınıf öğrencisi	126	42,7
Derslerde öğrenilen bilgileri uygulamalarda kullanabilme	Evet	106	35,9
	Hayır	189	64,1
	Evet	246	83,4
	Hayır	49	16,6

Öğrencilerin %57,3'ünün (n=169) 4.sınıf olduğu, %56,3'ünün (n=166) kısmen isteyerek hemşirelik bölümünü seçtiği, %58,6'sının (n=173) mezun olunca iş bulma sıkıntısı yaşamayacağını düşündüğü için hemşirelik bölümünü okumayı seçtiği, %77,6'sının (n=229) hemşirelik bölümü okumaktan memnun olduğu, %72,9'unun (n=215) mezun olunca hemşirelik yapabileceğine inandığı, %59,7'sinin (n=176) genel akademik not ortalamasının 2,00-2,99

arasında olduğu, %35,9'unun (n=106) mezun olduktan sonra çocuk ile ilgili bir bölümde çalışmayı istediği ve %83,4'ünün (n=246) derslerde öğrenilen bilgileri uygulamalarda kullanabildiği saptandı.

Tablo 2. Öğrencileri çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersi stajında endişelendiren durumlar (N=295)

Durumlar	n	%
Çocuk ve/veya yakını ile iletişime geçmekte zorlanma	79	26,8
Yanlış uygulama yaparak hastaya zarar vermek	200	67,8
Hastanın canını yakmak	136	46,1
Yapılacak uygulama hakkında yeterince bilgili olmamak	72	24,4

Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersi stajında öğrencilerin %26,8'inin (n=79) çocuk ve/veya yakını ile iletişime geçmekte zorlanma, %67,8'inin (n=200) yanlış uygulama yaparak hastaya zarar verme, %46,1'inin (n=136) hastanın canının yakma ve %24,4'ünün (n=72) yapılacak uygulama hakkında yeterince bilgili olamama endişesi yaşadığı saptandı (Tablo 2).

Öğrencilerin ÇKUYDF puanı 0 ile 100 arasında değişmekte olup, ortalaması 66,88±26,87'dir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,943 olarak saptandı.

Öğrencilerin %23,7'si (n=70) PHÖKREDA formuna uygun değil cevabını vermiştir, dolayısıyla bu öğrencilerin cevabı kayıp veri olarak göz önünde bulundurularak geriye kalan 225 öğrenci ile değerlendirmeler yapılmıştır. Öğrencilerin rahatlık alt boyutu puanları 12 ile 23 arasında değişmekte olup, ortalaması 18,01±2,06'dır. Rahatlık alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,530 olarak saptandı.

Tablo 3. Öğrencilerin ÇKUYDF, PHÖKREDA puanları ve GÖYÖ toplam ve alt boyut puanlarının dağılımı

Ölçekler	Alt Boyutlar	Min-Maks	Ort±SS	Cronbach Alfa
ÇKUYDF	Yeterlilik düzeyleri(%)	0-100	66,88±26,87	0,943
PHÖKREDA (n=225)	Rahatlık	12-23	18,01±2,06	0,530
	Endişe	5-20	12,98±2,84	0,892
GÖYÖ	Başlama	9-45	33,95±7,16	0,884
	Yılmama	8-25	17,84±3,41	0,657
	Sürdürme çabası-ısrar	3-15	10,44±2,14	0,543
	Toplam	33-85	62,22±10,54	0,874

Öğrencilerin endişe alt boyutu puanları 5 ile 20 arasında değişmekte olup, ortalaması $12,98 \pm 2,84$ 'tür. Endişe alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,892 olarak saptandı.

Öğrencilerin GÖYÖ başlama alt boyutu puanları 9 ile 45 arasında değişmekte olup, ortalaması $33,95 \pm 7,16$ 'dır. Başlama alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,884 olarak saptandı. Öğrencilerin yılmama alt boyutu puanları 8 ile 25 arasında değişmekte olup, ortalaması $17,84 \pm 3,41$ 'dir. Yılmama alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,657 olarak saptandı. Öğrencilerin sürdürme çabası-ısrar alt boyutu puanları 3 ile 15 arasında değişmekte olup, ortalaması $10,44 \pm 2,14$ 'tür. Sürdürme çabası-ısrar alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,543 olarak saptandı. Genel öz yeterlilik ölçeği toplam puanları 33 ile 85 arasında değişmekte olup, ortalaması $62,22 \pm 10,54$ 'tür. Genel öz yeterlilik ölçeği için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise 0,874 olarak saptandı (Tablo 3).

Yeterlilik düzeyleri (ÇKUYDF puanı) ile sürdürme çabası-ısrar alt boyutu puanları arasında pozitif yönde, %12,7 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptandı ($p:0,029$; $p<0,05$). Yeterlilik düzeyleri ile rahatlık alt boyutu puanları arasında pozitif yönde, %18 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptandı ($p:0,007$; $p<0,01$).

Tablo 4. Öğrencilerin ÇKUYDF, PHÖKREDA puanlarının ve GÖYÖ alt boyut ve toplam puanlarının korelasyon değerlendirmesi

GÖYÖ	ÇKUYDF Yeterlilik Düzeyleri(%)	PHÖKREDA Rahatlık (n=225)	PHÖKREDA Endişe (n=225)
	r; p	r; p	r; p
Başlama	0,006; 0,919	0,062; 0,358	-0,212; 0,001**
Yılmama	0,082; 0,162	0,123; 0,066	-0,096; 0,151
Sürdürme çabası-ısrar	0,127; 0,029*	0,124; 0,063	-0,131; 0,052
Toplam	0,056; 0,335	0,108; 0,106	-0,203; 0,002**
ÇKUYDF Yeterlilik Düzeyleri (%) - PHÖKREDA Rahatlık	r; p	0,180; 0,007**	
ÇKUYDF Yeterlilik Düzeyleri (%) - PHÖKREDA Endişe	r; p	-0,087; 0,195	

r: Pearson Korelasyon Analizi

* $p<0,05$

** $p<0,01$

Endişe alt boyutu ile başlama ($p:0,001$) alt boyut ve GÖYÖ toplam ($p:0,002$) puanları arasında negatif yönde ve sırasıyla %21,2 ve %20,3 düzeylerinde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptandı ($p<0,01$; $p<0,05$) (Tablo 4).

Tablo 5. Genel akademik ortalamaya göre ÇKUYDF, PHÖKREDA puanlarının ve GÖYÖ alt boyut ve toplam puanlarının karşılaştırılması

Ölçekler	Alt Boyutlar	Genel Akademik Ortalama		t	p
		3,00 altı (n=182)	3,00 ve üzeri (n=113)		
		Ort±SS	Ort±SS		
ÇKUYDF	Yeterlilik düzeyleri (%)	67,55±26,72	65,79±27,18	0,545	0,586
PHÖKREDA (n=225)	Rahatlık	17,92±2,16	28,16±1,90	-0,845	0,399
	Endişe	13,17±2,85	12,70±2,83	1,217	0,225
GÖYÖ	Başlama	33,34±7,19	34,93±7,03	-1,866	0,063
	Yılmama	17,54±3,47	18,32±3,27	-1,918	0,056
	Sürdürme çabası ısrar	10,25±2,18	10,75±2,06	-1,977	0,049*
	Toplam	61,12±10,81	64,00±9,87	-2,298	0,022*

t: Student-t Testi

*p<0,05

Genel akademik ortalaması 3,00 ve üzerinde olanların GÖYÖ sürdürme çabası-ısrar alt boyut puan ortalaması, genel akademik ortalaması 3,00'ın altında olanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p:0,049; p<0,05). Genel akademik ortalaması 3,00 ve üzerinde olanların GÖYÖ toplam puan ortalaması, genel akademik ortalaması 3,00'ın altında olanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p:0,022; p<0,05) (Tablo 5).

Tablo 6. Öğrencilerin çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği intörnü olma durumlarına göre ÇKUYDF, PHÖKREDA puanlarının ve GÖYÖ alt boyut ve toplam puanlarının karşılaştırılması

Ölçekler	Alt Boyutlar	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Alanında İntörn Olma		t	p
		Evete (n=36)	Hayır (n=133)		
		Ort±SS	Ort±SS		
ÇKUYDF	Yeterlilik düzeyleri (%)	77,13±23,39	68,09±26,28	1,476	0,143
PHÖKRED A (n=225)	Rahatlık	18,79±2,26	17,51±1,89	2,500	0,014*
	Endişe	11,95±3,10	13,04±2,73	-1,501	0,137
GÖYÖ	Başlama	35,09±7,99	32,34±7,39	1,541	0,126
	Yılmama	18,86±3,14	17,63±3,19	1,630	0,106
	Sürdürme çabası-ısrar	10,86±1,91	10,71±2,00	0,331	0,742
	Toplam	64,82±11,85	60,67±10,47	1,619	0,108

t: Student-t Testi

*p<0,05

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında intörn olan öğrencilerin PHÖKREDA rahatlık alt boyutu puan ortalaması, intörn olmayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p:0,014; p<0,05).

Tartışma

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersini alan öğrenciler klinik alanlarda ilk kez özellikle hasta çocuklarla karşılaştığında yoğun stres yaşayabilmektedirler. Öğrencilerin ÇSHH dersinin stajında yaşadıkları endişe onların öğrenmelerini engelleyebilir ve klinik performanslarını düşürebilir. Bu nedenle öğrencilerin endişe düzeyini etkileyen durumların saptanması önemlidir. Bu amaçla araştırmada öğrencilerin yaş ortalaması ve kaçınıcı sınıf olduğunun endişe düzeylerini etkileyip etkilemediği karşılaştırıldığında ölçek puan ortalamalarında anlamlı bir değişiklik olmadığı ortaya konmuştur. Şavk (2012) “hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi anksiyete düzeylerinin belirlenmesi” konulu çalışmasında da, öğrencilerin şu anda yaşadıkları yer, akademik başarı ortalaması ve sosyoekonomik durumu ile durumluk-sürekli kaygı puan ortalamaları arasında bir fark olmadığı bulunmuştur. Bizim araştırmamızda genel akademik ortalaması 3 ve üzeri olan öğrencilerin rahatlık düzeyinin yüksek, endişe düzeyinin düşük olduğu bulunmuş, ancak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Klinik uygulamada öğrencilerde en fazla stres yaratan klinik stresörlerin hasta ve klinik çalışanları ile iletişim, mesleki bilgi ve beceride eksiklik, akademik stresörlerin ise eğitimciler ile iletişim ve sınavlar olduğu belirtilmektedir (Jimenez vd., 2010). Bu araştırmada öğrencilerin %26,8’i çocuk ve bakım vericisi ile iletişime geçmekte zorlanma ve %24,4’ü ise yapılacak uygulamalar hakkında yeterince bilgi sahibi olmama nedeni ile endişe duyduklarını bildirdiler. Ayrıca öğrencilerin ÇSHH dersinin stajında ilk sırada yanlış uygulama yaparak hastaya zarar vermektan korktukları (%67,8, n=200), ikinci sırada hasta çocuğun canını yakmak istemedikleri (%46,1, n=136) belirlenmiştir. Arslan ve ark. (2018) çalışmalarında da öğrencilerin çocuk kliniklerinde yenidoğan bir bebeğe dokunma, çocuk ve bakım vericisi ile iletişime geçme, ilaç uygulamaları, çocuk ve bakım vericisine uygun ve etkili bakım verme, çocuğa zarar verme korkusu ve çocuk veya bakım vericisine psikososyal açıdan yeteri kadar destek olma konularında endişe yaşadıkları bildirilmiştir. Lassche vd. (2013) hemşirelik öğrencilerinde Pediatrik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme ölçeğini kullanarak yaptığı çalışmada öğrencilerin en çok çocuklara yapılan işlemlerde ağrıya neden olmaktan endişelendiklerini bildirmiştir.

Oermann ve Lukomski'nin (2001) çocuk kliniklerinde yaşadıkları stres ve zorlukları araştırdıkları çalışmalarında da öğrenciler bilgi ve pratikte kendilerini eksik hissetmeleri nedeni ile stres yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu araştırmada, yapılan diğer çalışmalarla benzer olarak öğrencilerin bilgi ve uygulamaya ilişkin eksiklik hissetmeleri nedeniyle endişe yaşadıkları görülmektedir. Bu endişeyi azaltmak amacıyla kliniğe çıkmadan önce teorik dersler ile paralel biçimde uygulama yapmaya olanak sağlayacak farklı yaş gruplarını içeren simülatörler ile pratik yapmak öğrencinin endişesini azaltabilir. Bu uygulama aynı zamanda öğrencinin özgüvenine ve öz yeterliliğine olumlu katkı sağlayabilir. Megel vd. (2012) ÇSHH dersini alacak öğrencilerle yaptıkları çalışmada da klinik uygulamaya çıkmadan önce simülatörler üzerinde pratik yapan öğrencilerin, yapmayan öğrencilere göre klinik uygulamanın ilk gününde daha az anksiyete yaşadığı bildirilmiştir.

Yapılan çalışmalarda öz etkililik-yeterlilik algısı yüksek olan bireylerin zorlu işlere girişmekte ve başarılı olma konusunda daha mücadeleci davrandıkları ve başarıya ulaşma konusunda eylemlerini sürdürmede çok daha fazla çaba gösterdikleri bildirilmiştir (McLaughlin vd., 2008; Yiğitbaş vd., 2003; Gözüm vd., 1999). Araştırmada öğrencilerin kendini yeterli görme (ÇKUYDF puanı) durumu PHÖKREDA ölçeği rahatlık alt boyutu puanları arasında ve kendini yeterli görme (ÇKUYDF puanı) durumu ile GÖYÖ sürdürme çabası-ısrar alt boyutu puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulundu. Bu sonuç bize öğrencinin kendisini uygulamalarda yeterli gördükçe kendini daha rahat hissettiğini ve klinik uygulamaları sürdürme çabası içinde olduğunu göstermektedir.

Eğitim, bireyin yaşamında önemli bir yere sahip olması nedeni ile önemli stres faktörlerinden birisidir. Eğitimin stres faktörleri içerisinde de önemli bir yerinin olmasının nedeni altta yatan başarısızlık korkusudur. Başarı, bireyin hayatında öz güvenin ve yeterlilik duygusunun artmasında önemli rol oynar. Eğitimde stres, endişe yaşayan bireylerde başarısızlık korkusu ile benlik saygısı, öz güven ve öz yeterlilik giderek azalabilir. Yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin %65,8'inin eğitim ile ilgili stres yaşadığı ve bu stresi yaşayan öğrencilerin kendine güvensiz yaklaşım sergiledikleri bildirilmiştir (Güler ve Çınar 2010). Bu çalışmada PHÖKREDA ölçeğinin endişe alt boyutu ile GÖYÖ başlama alt boyutu ve GÖYÖ toplam puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulundu. Bu sonuca göre öğrencilerin endişe düzey-

lerinin arttıkça öz yeterliliklerinin azaldığı, bu durumda bir işe başlamada isteksiz olduğu, uygulamalarda başarısız olma ve kendilerini yetersiz hissetme duygularının arttığı söylenebilir. Sanders and Lushington (2002) diş hekimliği öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada stres düzeyi yüksek olan öğrencilerde akademik başarının düşük olduğunu bildirmektedir. Bu çalışmada genel akademik ortalaması 3,00 ve üzerinde olan öğrencilerin genel öz yeterlilik puanları, genel akademik ortalaması 3,00'ın altında olanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulundu. Akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin kendilerini klinik uygulamada daha yeterli gördükleri söylenebilir. Ayrıca bu çalışmada genel akademik ortalaması 3,00 ve üzerinde olan öğrencilerin GÖYÖ ölçeği sürdürme çabası-ısrar alt boyut puan ortalaması, genel akademik ortalaması 3,00'ın altında olanlardan anlamlı düzeyde yüksekti. Bu durum akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin klinik uygulamada daha aktif olmaya çalıştığını ve ısrarla yaptığı uygulamayı başarmaya çalıştığını göstermektedir.

Öğrencilerin kaygı ve endişe yaşamaları, klinikte ilk defa çocuklar ile karşılaşmış olmaları ve bu ilk defa karşılaştıkları küçük yaş grubuna nasıl uygulama yapılacağını tam olarak bilmemeleri nedeni ile olabilir. Çalışmada ÇSHH dersinin intörnü olan öğrencilerin PHÖKREDA rahatlık alt boyutu puan ortalaması, ÇSHH dersi intörnü olmayan öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksekti. Ders programı kapsamında ÇSHH dersinin intörnü olan öğrenciler klinikte dört gün uygulama yapma imkanı bulmaktadır. Bu nedenle klinikte çocuklarla daha fazla karşılaşp, daha fazla uygulama imkanı bulan öğrencilerin çocuk hastalar ile ilgilenirken kendilerini daha rahat hissettiğini ifade etmesi beklenen bir sonuçtur. Literatürde bu araştırma ile uyumlu olarak hemşirelik öğrencilerinin kliniğin ilk gününe göre son gününde daha hafif düzeyde kaygı yaşadıkları bulunmuştur (Karagözoğlu vd., 2014; Bayar vd., 2009; Hacıhasanoğlu vd., 2008; Şirin vd., 2003). Öğrencilerin klinikte ilk defa özellikle hasta ve küçük yaş grubundaki çocuklar ile karşılaştıklarında kendilerini rahat hissetmemeleri daha fazla uygulama imkanı bulduklarında bu sorunun ortadan kalktığını göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, ÇSHH dersinin klinik stajında öğrenciler en çok çocuk hastaya yanlış uygulama ile zarar vermekten ve canını yakmaktan korkmaktadırlar.

Öğrencilerin kendisini yeterli algılama düzeyi arttıkça kendini klinikte daha rahat hissettiği ve uygulamaları sürdürme çabası içinde olduğu, endişe düzeyinin artmasının bir uygulamaya başlamayı ve öz yeterlilik düzeyini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin başarı not ortalamasının iyi olmasının genel öz yeterliliğini olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Genel öz yeterlilik, endişe-rahatlık, kendini yeterli hissetme birbirini etkileyen faktörlerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin klinikte kendini daha rahat hissetmesi, endişe düzeyinin azalması için staj öncesi klinikte karşılaşabilecekleri tüm uygulamaları simülatör üzerinde uygulamasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ancak hemşirelik fakültelerine alınan öğrenci sayısının fazlalığı nedeniyle her bir öğrencinin her uygulamayı simülatör üzerinde tek tek uygulama şansı zor olmaktadır. Bu durumda öğrenciler ÇKUYDF ile değerlendirilerek kendini yeterli görmediği uygulamalara öncelik verilebilir. Ayrıca bazı fakülte ve yüksekokullarda simülatör maketi de bulunmamaktadır. Bu durumda da öğrencileri yeterli hale getirmek için öğretim üyeleri tarafından hazırlanmış senaryo örneklerinden ve rol-play uygulamalarından yararlanılabilir. Bu sayede öğrenci klinikte kendini yetersiz bulduğu uygulamalardaki eksiklerini öğretim üyelerinin rehberliğinde gidebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of the Relationship Between Clinical Comfort-Worry and Self-Efficacy Perceptions of Nursing Students Who Have Taken Pediatric Nursing Course

*

Birsen Mutlu- Merve Azak - Sümeyye Kalaycı
İstanbul University-Ceraahpaşa

Nursing education is a complementary education process in which clinical practice and theoretical knowledge are intertwined. The main purpose in nursing education is to provide students with basic knowledge, skills, behavior and attitudes in terms of professional cognitive, affective and psychomotor dimensions (Fırat Kılıç, 2018; Dikmen, Denat, Başaran and Filiz, 2016; Karadağ, Derya and Temizlik, 2011). While the student transforms the theoretical knowledge into skill in clinical practice, he encounters new knowledge, skills and communication experiences. Clinical practice experiences enable students to learn by realizing their knowledge and skills (Karadağ et al., 2011). Nursing students have defined their clinical practice experiences as one of the most worrying components of nursing education (Bayar, Çadır and Bayar 2009). The factors that are effective in this can be listed as taking the responsibility of the patient together with the lack of professional knowledge and skills in clinical practice, lack of time management, lack of motivation and inability to cope with clinical situations (Kurtuncu, Cinar, Kahraman and Demirbag, 2017; Erbil, Kahraman and Bostan, 2006).

In the studies conducted, it was determined that the most common among the education of nursing students was the clinical practice of pediatric nursing lesson (Kubin and Wilson, 2017; Lassche, Al-Qaaydeh, Macintosh and Black, 2013; Al-Qaaydeh, Lassche and Macintosh, 2012). It is thought that the positive or negative experiences and personal structures of the students affect their clinical practice success. Clinical application success of students is affected by factors such as anxiety, stress, motivation and self-efficacy levels (Açıksöz, Uzun and Arslan, 2016). In the clinical practice of the pediatric nur-

single lesson, students experience a high level of anxiety throughout their clinical experience with children and are anxious while providing care (Kubin et al., 2017; Al-Qaaydeh et al., 2012).

Bandura defined the concept of self efficacy for the first time. People with high self-efficacy perception act faster and more determined when coping with negative situations than people with low self-efficacy perception. At the same time, it was observed that they struggled more in reaching the target (Yiğitbaş and Yetkin, 2003; Zengin, 2007; Dikmen, et al. 2016). It is reported that understanding the situations that may affect learning such as self-efficacy perception of nursing students and the stress they encounter in the clinical environment and the relationship of these situations with learning, in accordance with the development of nursing education, will enable planning the activities and have implications for the future of nursing education (Açıksöz, et al. 2016). For this reason, how the perceptions of clinical stress and self-efficacy affect the academic success and clinical practice skills of student nurses should be examined. In a study conducted, when asked to the nursing students what is the negative experience you are afraid to do in the clinic, doing the wrong application was the most answered option (Bayar et al., 2009). Whether students' fear of misapplication is associated with a lack of self-efficacy or clinical concern needs to be assessed. When the feelings related to clinical practice were examined, students stated that they mostly felt excitement, anxiety and fear, and only a few of them felt comfortable in the clinic (Açıksöz et al., 2016; Bayar et al., 2009). The results of the variable emotional states experienced in the clinical experience or what causes them should be examined, and the effects of negative emotions such as anxiety and stress experienced by students on the clinical experience should be examined.

This research was carried out in a descriptive type in order to investigate the relationship between the clinical anxiety / comfort status of the nursing faculty students who took pediatric nursing lessons, the level of efficacy related to the practices in pediatric clinics, and self-efficacy perception.

The universe of the research was 368 students who studied at a university nursing faculty in Istanbul and took pediatric nursing lessons. The entire universe was tried to be reached without going through the sample account. 321 students were reached. Due to the lack of data in 26 students' data collection forms, the sample of the study was 295 students.

In data collection; Student Information Form, Pediatric Nursing Student Clinical Comfort and Worry Assessment Tool (PSCWAT), Pediatric Clinic Proficiency Level Form (PCPL) and General Self-Efficacy Scale (GSES) were used. The data were collected from 3rd and 4th grade students who continued their education at a public university between December 2018 and March 2019, and took pediatric nursing courses. Students who accepted to participate in the study filled the student information form, GSES, PCPL and Pediatric Nursing Student Clinical Comfort and Worry Assessment Tool in 20 minutes under the supervision of the researcher. While filling the scale forms, the questions of the students who had questions were answered. When evaluating the findings obtained in the study, IBM SPSS Statistics 22 for statistical analysis (SPSS IBM, Turkey) programs were used. The suitability of variables to normal distribution was evaluated with the Shapiro Wilks test, Q-Q graphs and histograms. While evaluating the study data, Student-t test was used to evaluate the descriptive statistical methods (mean, standard deviation, frequency, percentage) as well as between two groups. Pearson correlation analysis was used to evaluate the relationship between quantitative data. Significance was evaluated at the level of $p < 0.05$.

Students who take pediatric nursing lessons may experience intense stress in clinical areas for the first time, especially when they meet sick children. The anxiety students experience in the internship of the pediatric nursing course may hinder their learning and lower their clinical performance. Therefore, it is important to identify situations that affect students' level of anxiety. In clinical practice, it is stated that the most stressful clinical stressors in students are communication with patients and clinical staff, lack of professional knowledge and skills, and academic stressors are communication and exams with trainers (Jimenez et al., 2010). In this study, 26.8% of the students stated that they had trouble communicating with the child and the caregiver and 24.4% of them stated that they were concerned about the practices to be done. In addition, it was determined that the students were afraid of harming the patient (67.8%, $n = 200$) in the first place during the internship of the pediatric nursing lesson, and they did not want to hurt the sick child in the second place (46.1%, $n = 136$). Arslan et al. (2018), in their study with students in child clinics, reported that students were concerned about touching a newborn baby, communicating with the child and caregiver, drug applications, providing appropriate and effective care to the child and caregiver, fear of harming

the child, and providing adequate support to the child or caregiver in terms of psychosociality. Lassche et al. (2013) reported that students were worried about causing pain in the operations performed on children, using the Pediatric Comfort and Anxiety Rating Scale among nursing students.

In Oermann and Lukomski's (2001) studies, where they investigated the stresses and difficulties they experienced in children's clinics, the students reported that they experienced stress due to their lack of knowledge and practice. In this study, it is seen that students experience anxiety due to lack of knowledge and practice similar to other studies. In order to reduce this anxiety, practicing with simulators containing different age groups, which will allow to practice in parallel with theoretical lessons before going to the clinic, can reduce the student's anxiety. This application can also contribute positively to the student's self-confidence and self-efficacy. Megel et al. (2012), in their study with students who will take pediatric nursing lesson, it was reported that the students who practiced on simulators before the clinical practice experienced less anxiety on the first day of clinical practice than those who did not.

In this study, the PSCWAT comfort subscale mean score of the students who were intern of the pediatric nursing course was statistically significantly higher than the students who did not have the pediatric nursing course. Within the scope of the curriculum, students with the intern of the pediatric nursing course have the opportunity to practice in the clinic for four days. For this reason, it is an expected result that the students who encounter the children more in the clinic and find more opportunities to express themselves feel more comfortable while dealing with the pediatric patients. In accordance with this research, it has been found in the literature that nursing students experience more mild anxiety compared to the first day of the clinic (Karagözoğlu et al., 2014; Bayar et al., 2009; Hacıhasanoğlu et al., 2008; Şirin et al., 2003). This problem disappears when students find more practice in the clinic for the first time, especially when they encounter patients and children in the younger age group.

Studies have reported that individuals with high self-efficacy perception are engaged in challenging jobs and are more struggling to be successful and do much more to continue their actions to achieve success (McLaughlin et al., 2008; Yiğitbaş et al., 2003; Gözüm et al., 1999). In the study, a positive correlation was found between students' self-seeing (PCPL score) status and

PSCWAT scale comfort sub-dimension scores, and between self-seeing (PCPL score) status and GSES sustaining-persistence sub-dimension score. This result shows us that the student feels more comfortable and seeks to continue clinical practices as he/she sees himself adequate in practice.

Education is one of the important stress factors as it has an important place in the life of the individual. The reason why education has an important place in stress factors is the underlying fear of failure. Success plays an important role in increasing the self-esteem and sense of competence in the life of the individual. Self-esteem, self-confidence and self-efficacy may gradually decrease due to the fear of failure in individuals who experience stress and anxiety in education. In a study, it has been reported that 65.8% of nursing students experience stress related to education and students experiencing this stress have an insecure approach (Güler and Çınar 2010). In this study, a negative correlation was found between the anxiety subscale of the PSCWAT scale and the GSES baseline and the total scores of the GSES. According to this result, it can be said that as the level of anxiety of the students increases, their self-efficacy decreases, in this case they are reluctant to start a job, they are afraid of being unsuccessful in applications and they experience feelings of inadequacy more. Sanders and Lushington (2002) reported in a study with dentistry students that academic achievement was low in students with high stress levels. In this study, it was found that students with a general academic average of 3.00 and above had a higher self-efficacy score than those with a general academic average of less than 3.00.

As a result, in the clinical internship of the pediatric nursing lesson, students are most afraid to hurt and cause physical harm to a child with misapplication. It is seen that as the students' self-perception level increases, they feel more comfortable in the clinic and strive to continue their practices, and an increase in the level of anxiety negatively affect starting an application and self-efficacy level. In addition, it was determined that the good grade point average of the students positively affected the general self-efficacy. General self-efficacy, anxiety-comfort and feeling adequate are factors that affect each other. In line with these results, it is thought that it would be beneficial to apply all the applications that they may encounter in the clinic before the internship on the simulator in order to make the students feel more comfortable in the clinic and to decrease the level of anxiety. However, due to the high number of students enrolled in nursing faculties, it is difficult for each

student to apply each application individually on the simulator. In this case, students can be evaluated with PCPL and priority can be given to applications that they do not consider sufficient. In addition, some faculties and schools do not have a simulator model. In this case, scenario examples and role-play applications prepared by faculty members can be used to make students sufficient. In this way, the student can eliminate the deficiencies in practices that he/she finds insufficient in the clinic under the guidance of the faculty members.

Kaynakça / References

- Açıksöz, S., Uzun, Ş., ve Arslan, F. (2016). Hemşirelik öğrencilerinde öz yeterlilik algısı ile klinik uygulamaya ilişkin kaygı ve stres durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 58, 129-135.
- Al-Qaaydeh, S., Lassche, M. ve Macintosh, C. I. (2012). Exploratory factor analysis of the pediatric nursing student clinical comfort and worry assessment tool. *Journal Of Pediatric Nursing*, 27, 39-43.
- Arseven, A. (2016). Öz yeterlilik: Bir kavram analizi. *Electronic Turkish Studies*, 11(19), 64-80.
- Arslan, S., Şener, D. K. ve Cangür, Ş. (2018). Validity and reliability of clinical comfort and worry assessment tool of pediatric nursing student. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 61-66.
- Bayar, K., Çadır, G. ve Bayar, B. (2009). Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya yönelik düşünce ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *Taf Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), 16-22.
- Dikmen, Y., Denat, Y., Başaran, H. ve Filiz, N. Y. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin öz etkililik-yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Journal Of Contemporary Medicine*, 6(3), 206-213.
- Erbil, N., Kahraman, A. N. ve Bostan, Ö. (2006). Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi anksiyete düzeylerinin belirlenmesi. *Journal Of Anatolia Nursing And Health Sciences*, 9(1), 1-16.
- Fırat Kılıç, H. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin eğitim stresi ve mesleki benlik saygısı arasındaki ilişki. *Journal Of Hacettepe University Faculty Of Nursing*, 5(1), 49-59.
- Gözüm, S. ve Aksayan, S. (1999). Öz-etkililik-yeterlilik ölçeği'nin türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliliği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 21-34.

- Güler, Ö. ve Çınar, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresörler ve kullandıkları başatma yöntemlerinin belirlenmesi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Sempozyum Özel Sayısı*, 253-261.
- Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P., Yılmaz, S. ve Yıldırım, A. (2008). Sağlık yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 69-75.
- Jimenez, C., Navia-Osorio, P. ve Vacas Diaz, C. (2010). Stress and health in novice and experienced nursing students. *Journal of Advanced Nursing*, 66, 442-455.
- Karadağ, E., Derya, A. Y. ve Ucuzal, M. (2011). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin öz etkililik-yeterlik düzeyleri. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi*, 4(1), 13-20.
- Karagözoğlu, Ş., Özden, D., Türk, G. ve Yıldız, F. T. (2014). Klasik ve entegre müfredat programı hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik uygulamada yaşadıkları kaygı, klinik stres düzeyi ve etkileyen bazı faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(4), 266-274.
- Keskin, G. Ü. ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz etkililik-yeterlilik düzeyleri ile basa çıkma stratejilerinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7(2), 92-96.
- Kubin, L. ve Wilson, C. E. (2017). Effects of community volunteer children on student pediatric assessment behaviors. *Clinical Simulation in Nursing*, 13(7), 303-308.
- Kürtüncü, M., Çınar, N., Kahraman, İ. ve Demirbağ, B. C. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk onkoloji kliniğindeki deneyimleri: Niteliksel çalışma. *Sağlık Bilimleri Ve Meslekleri Dergisi*, 4(1), 8-15.
- Lassche, M., Al-Qaaydeh, S., Macintosh, C. I. ve Black, M. (2013). Identifying changes in comfort and worry among pediatric nursing students following clinical rotations. *Journal of Pediatric Nursing*, 28(1), 48-54.
- McLaughlin, K., Moutray, M. ve Muldoon, O. T. (2008). The role of personality and self-efficacy in the selection and retention of successful nursing students: a longitudinal study. *Journal of Advanced Nursing*, 61(2), 211-221.
- Megel, M. E., Black, J., Clark, L., Carstens, P., Jenkins, L. D., Promes, J., vd. (2012). Effect of high-fidelity simulation on pediatric nursing students' anxiety. *Clinical Simulation in Nursing*, 8(9), e419-e428.
- Oermann, M. H., ve Lukomski, A. P. (2001). Experiences of students in pediatric nursing clinical courses. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 6(2), 65-72.
- Sanders, A. E., ve Lushington, K. (2002). Effect of perceived stress on student performance in dental school. *Journal of dental education*, 66(1), 75-81.

- Sherer, M., Maddux, J. E., Mercandante, B., Prentice-Dunn, S., Jacobs, B., ve Rogers, R. W. (1982). The self-efficacy scale: Construction and validation. *Psychological reports*, 51(2), 663-671.
- Şavk, Ş. (2012). *Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi anksiyete düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. K.K.T.C Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Programı, Lefkoşa.
- Şirin, A., Kavak, O. ve Ertem, G. (2003). Doğumhane stajına çıkan öğrencilerin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7(1), 27-32.
- Yıldırım, N., Karaca, A., Ankaralı, H., Açıkgöz, F. ve Akkuş, D. (2016). Stress experienced By Turkish nursing students and related factors. *Clin Exp Health Sci*, 6, 121-128.
- Yiğitbaş, Ç., ve Yetkin, A. (2003). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin öz-etkililik-yeterlilik düzeyinin değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7, 6-13.
- Zengin, N. (2007). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde öz-etkililik-yeterlilik algısı ve klinik uygulamada yaşanan stresle ilişkisinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 49-57.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Mutlu, B., Azak, M. ve Kalaycı, S. (2020). Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği dersini almış öğrencilerin klinik rahatlık ve endişe-durumu ile öz yeterlilik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4293-4315. DOI: 10.26466/opus.659694.

İşsizlik Histerisinin Geçerliliğinin Sınanması: E7 Ülkelerine İlişkin Ampirik Bir Çalışma

DOI: 10.26466/opus.730129

*

Yusuf Bozgeyik *

* Dr.Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: ybozgeyik@gantep.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2613-2792](https://orcid.org/0000-0003-2613-2792)

Öz

Veri ücret düzeyinde çalışmak isteyip iş bulamayanlar olarak tanımlanan işsizlik, özellikle gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından birisidir. Yüksek işsizlik Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için uzun yıllar çözüm bekleyen temel ekonomik sorunlar arasındadır. Tam istihdam düzeyindeki işsizlik oranı gösteren doğal işsizliğe ulaşmak, ekonomi yönetiminin istihdam politikalarındaki temel hedefi konumundadır. İşsizlik histerisinin varlığı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomi yönetimleri açısından önem arz etmektedir. İşsizlik oranlarının şoklardan sonra ortalamaya dönme eğiliminde olmasında ilgili politikalara aktif bir şekilde müdahale etmeleri gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda işsizlik histerisinin geçerliliği hakkında bir görüş birliği olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada gelişmekte olan E7 ülkelerinde işsizlik histerisinin geçerliliği incelenecektir. Bu doğrultuda E7 ülkelere ait 1991-2018 dönemi yıllık işsizlik oranları analize dahil edilmiştir. Öncelikle serilerin doğrusallığı incelenmiştir. Doğrusal özellikte olan işsizlik oranı serilerine yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. Doğrusal olmayan serilere ise doğrusal olmayan birim kök testleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda Çin dışında diğer ülkelerde işsizlik histerisinin geçerli olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik Histerisi, Gelişmekte Olan Ülkeler, Birim Kök Testleri.

Examining Validation of Unemployment Hysteresis: An Empirical Study on E7 Countries

*

Abstract

Unemployment, which is defined as those who want to work at the data wage level but cannot find a job, is one of the main problems of developing countries. High unemployment solutions for many years for developing countries such as Turkey is among the outstanding basic economic problems. Achieving natural unemployment, which shows the unemployment rate at full employment level, is the main target of economic administrations in employment policies. The presence of unemployment hysteresis is important for the economic management of developed and developing countries. If unemployment rates tend to return to average after shocks, they need to actively intervene in related policies. In the studies conducted, it is seen that there is no consensus about the validity of the unemployment hysteresis. This study will examine the validity of the unemployment hysteresis in developing E7 countries. Accordingly, the annual unemployment rates of the E7 countries for the period 1991-2018 are included in the analysis. First of all, the linearity of the series was examined. Structural fracture unit root tests were applied to the unemployment rate series, which are linear. Nonlinear series were applied to non-linear unit root tests. As a result of the analysis, it is seen that unemployment hysteresis is not valid in other countries except China.

Keywords: *Unemployment Hysteresis, Developing Countries, Unit Root Tests*

Giriş

Veri ücret düzeyinde çalışmak isteyip iş bulamayanlar olarak tanımlanan işsizlik, özellikle gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından birisidir. Enflasyon gibi başka ekonomik sorunlarla birlikte yaşandığında ise gelişmekte olan ekonomiler için daha köklü sorun haline gelmektedir. 1956 yılında Philips eğrisi ile açıklanan enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki, 1970 petrol krizi ile birlikte sorgulanmaya başlanmış ve stagflasyon krizi ile birlikte farklı iktisat politikalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yüksek işsizlik Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için uzun yıllar çözüm bekleyen temel ekonomik sorunlar arasındadır. Tam istihdam düzeyindeki işsizlik oranı gösteren doğal işsizliğe ulaşmak, ekonomi yönetimlerinin istihdam politikalarındaki temel hedefi konumundadır. 1980-2000 yılları arasında tek haneli rakamlarda seyreden işsizlik oranı 2001 Şubat krizi ile birlikte çift haneli rakamlara ulaşmış ve günümüzde %13 dolayında seyretmektedir.¹

Türkiye’de uzun dönem işsizlik rakamları incelendiğinde (bu durum genellikle doğal işsizlik oranı olarak kabul edilir), ekonomide işsizlik histerisinin olmadığı söylenebilir. İşsizlik rakamlarını yükselmesinin nedeni Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik krize dayalı olduğu söylenebilir.

Türkiye’ye benzer şekilde gelişmekte olan ülkelerde, yükselen ekonomileri gösteren E7 (Emerging Seven- Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye) ülkelerinde de genellikle işsizlik histerisinin olmadığı ortaya konulmuştur. Bu ülkelerde işsizlik oranının yüksek seyretmesinin nedenini, histeri dışında işsizliği etkileyen diğer ekonomik faktörlerde aramak gereklidir. 2008 mortgage krizi sonrası AB ülkeleri gibi E7 ülkeleri de ekonomik krizden etkilenmiş ve işsizlik oranları bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Tablo 1’de E7 ülkelerine ait işsizlik oranları gösterilmektedir. Tablo 1’e göre Türkiye’nin işsizlik oranında diğer gelişmekte olan ülkelere göre negatif ayrıştığı söylenebilir. Bu durum Türkiye’nin seçilen zaman periyodunda diğer ülkelere göre ekonomik sıkıntılar dışında siyasi sorunlar ve jeopolitik riskler yaşamamasından da kaynaklanmaktadır.

---

¹ TÜİK Veritabanı- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Tablo 1. E7 Ülkeleri İşsizlik Oranları

	Brezilya	Çin	Hindistan	Endonezya	Meksika	Rusya	Türkiye
1991	6.26	2.40	2.36	2.54	3.05	5.07	8.21
1992	6.42	2.40	2.41	2.67	3.10	5.18	8.51
1993	6.03	2.70	2.57	3.28	3.21	5.88	8.96
1994	6.10	2.90	2.59	3.63	4.25	8.13	8.58
1995	6.42	3.00	2.61	3.99	6.89	9.45	7.64
1996	7.25	3.10	2.66	4.37	5.25	9.66	6.63
1997	8.16	3.20	2.63	4.68	4.05	11.81	6.84
1998	9.42	3.20	2.67	5.46	3.57	13.26	6.89
1999	10.21	3.30	2.74	6.30	2.49	13.04	7.69
2000	9.89	3.30	2.73	6.08	2.56	10.58	6.49
2001	9.61	3.80	2.87	6.08	2.54	8.98	8.38
2002	9.37	4.20	3.05	6.60	3.00	7.88	10.36
2003	9.99	4.60	3.18	6.66	3.45	8.21	10.54
2004	9.10	4.50	3.10	7.30	3.94	7.76	10.84
2005	9.57	4.50	3.10	7.95	3.56	7.12	10.64
2006	8.64	4.40	2.74	7.55	3.57	7.05	8.72
2007	8.33	4.30	2.40	8.06	3.63	6.00	8.87
2008	7.34	4.60	2.27	7.21	3.87	6.20	9.71
2009	8.52	4.70	2.47	6.11	5.36	8.30	12.55
2010	7.73	4.50	2.44	5.61	5.30	7.37	10.66
2011	6.92	4.50	2.52	5.15	5.17	6.54	8.80
2012	7.19	4.60	2.69	4.47	4.89	5.44	8.15
2013	6.99	4.60	2.82	4.34	4.91	5.46	8.73
2014	6.67	4.60	2.77	4.05	4.81	5.16	9.88
2015	8.44	4.60	2.78	4.51	4.31	5.57	10.24
2016	11.61	4.50	2.73	4.30	3.86	5.56	10.84
2017	12.83	4.40	2.56	4.18	3.42	5.21	10.82
2018	12.54	4.42	2.55	4.30	3.32	4.74	10.90

Bu çalışmada gelişmekte olan E7 ülkelerinde işsizlik histerisinin geçerliliği incelenecektir. Bu doğrultuda E7 ülkelerine ait 1991-2018 dönemi yıllık işsizlik oranları analize dahil edilmiştir. Öncelikle serilerin doğrusallığı incelenmiştir. Doğrusal özellikte olan işsizlik oranı serilerine yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. Doğrusal olmayan serilere ise doğrusal olmayan birim kök testleri uygulanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde işsizlik histerisine ait genel bilgiler verilmiş, ikinci bölümde ilgili literatür özetlenmiş, üçüncü bölümde veri ve yöntem ele alınmış, dördüncü bölümde bulgular verilmiş ve son bölümde sonuçlar ele alınmıştır.

İlgili Literatür

İşsizlik histerisinin geçerliliği ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle birim kök testlerinin uygulandığı görülmektedir. Özellikle güncel çalışmaların çoğunda işsizlik oranlarının doğrusal yapıda olmadığı görülmüş ve doğrusallığın dikkate alındığı güncel test teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada gelişmekte olan E7 ülkeleri analize dahil edildiği halde işsizlik histerisi ile ilgili olabildiğince geniş kanıtlar sunan çalışmalar incelenmiştir. Yapılan literatür araştırması özet halinde Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. incelendiğinde bulguların farklılık gösterdiği ve henüz işsizlik histerisinin geçerliliği noktasında bir fikir birliğine varılamadığı görülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda işsizlik histerisinin gelişmiş ülkelerde geçerli olduğu ancak gelişmekte olan ülkelerde genellikle geçerli olmadığı vurgulanmıştır (Akdoğan, 2017).

Tablo 2. Literatür Özeti

Çalışma	Ülke	Dönem	Frekans	Yöntem	Sonuç
Türkiye					
1 (Barışık ve Çevik, 2008)	Türkiye	1923-2006	Yıllık	Birim Kök Testleri ve Yarı Parametrik Güçlü Hafıza Modelleri	Türkiye için işsizlik histerisi geçerlidir.
2 (Güloğlu ve İspir, 2011)	Türkiye Sektörel İşsizlik	1988-2008	Yıllık	Birim Kök Testleri	Türkiye'nin 9 sektörüne ait işsizlik oranları panel birim kök testleri ile sınanmış ve sonuç olarak işsizlik histerisi reddedilmiştir.
3 (Bayrakdar, 2015)	Türkiye	2000-2013	Çeyreklik	Birim Kök Testleri	İşsizlik Histerisi Geçerlidir
4 (Güriş, Tiftikçigil ve Tıraşoğlu, 2017)	Türkiye	1970-2014	Yıllık	Birim Kök Testleri	Analiz sonucunda Türkiye işsizlik oranlarının doğrusal olmayan yapıda olduğu ve işsizlik histerisinin geçerli olmadığı vurgulanmıştır.
OECD Ülkeleri					
5 (Roed, 1996)	OECD Ülkeleri	1970-1994	Çeyreklik	Birim Kök Testleri	Finlandiya, İtalya, İspanya, İsveç ve ABD’de işsizlik histerisi geçerli değilken analize dahil edilen diğer ülkelerde geçerlidir.
6 (C.-C. Lee ve Chang, 2008)	OECD Ülkeleri	1855-2004	Yıllık	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 14 ülkenin tamamında işsizlik histerisi reddedilmiştir.

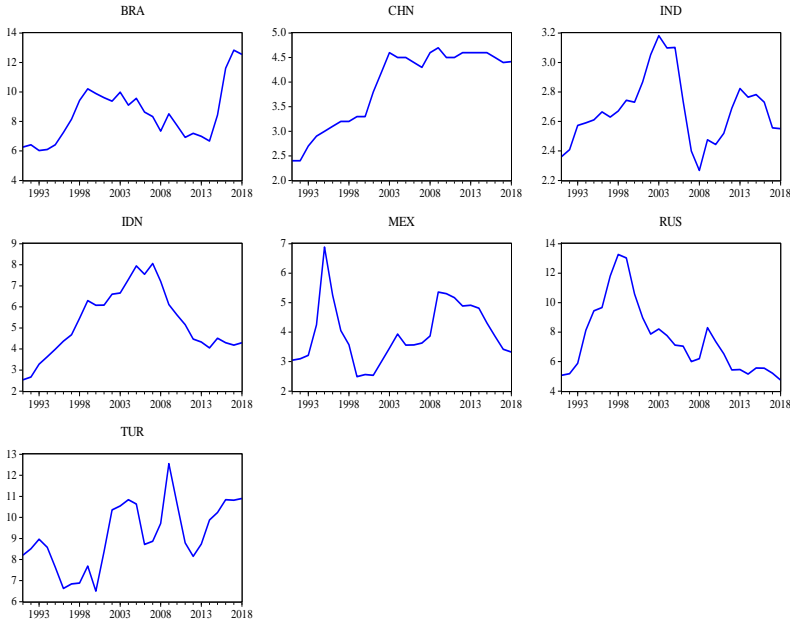
7	(Meng, Strazicich ve Lee, 2017)	OECD Ülkeleri	1983-2013	Çeyreklik	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 14 ülkenin 4'ünde işsizlik histerisi, 3'ünde doğal işsizlik oranı, 7'sinde de yapısalci hipotez geçerlidir.
8	(Khraief, Shahbaz, Heshmati ve Azam, 2018)	OECD Ülkeleri	1980-2013	Yıllık	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 29 ülkeden 25'inde işsizlik histerisi reddedilmiştir. Türkiye'de doğal işsizlik formu geçerlidir.
Avrupa Ülkeleri						
9	(Chang, Lee, Nieh ve Wei, 2005)	Avrupa Ülkeleri	1961-1999	Yıllık	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 10 ülkeden Belçika ve Hollanda hariç diğer ülkelerde işsizlik histerisi geçerlidir.
10	(Klinger ve Weber, 2016)	ABD ve Almanya	1960-2015	Aylık	Markov Rejim Değişim Modeli	Almanya için İşsizlik Histerisi geçerli iken ABD için geçerli değildir.
11	(Furuoka, 2017a)	Avrupa Ülkeleri	1991-2015	Yıllık	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 5 ülkenin 4'ünde işsizlik histerisi geçerlidir.
12	(Akdoğan, 2017)	Avrupa, ABD, Japonya	1983-2014	Çeyreklik	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen ülkelerin (Türkiye dahil) %60'ında işsizlik histerisi reddedilmiştir.
13	(Obradović, Ristić ve Lojanica, 2018)	Güney Doğu Avrupa Ülkeleri	2005-2017	Çeyreklik	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 10 ülkenin 8'inde İşsizlik Histerisi geçerli iken Türkiye'de doğal işsizlik formu geçerlidir.
Gelişmekte Olan ve Diğer Ülkeler						
14	(Gustavsson ve Österholm, 2006)	Avusturya, Kanada, Finlandiya, İsveç ve ABD	1948-2005	Aylık	Birim Kök Testleri	Avustralya dışında diğer ülkelerde işsizlik histerisi geçerli değildir.
15	(Munir ve Ching, 2015)	Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	1980-2009	Yıllık	Birim Kök Testleri	Panel birim kök testleri sonucunda analize dahil edilen ülkelerde işsizlik histerisi geçerli değildir.
16	(Furuoka, 2017b)	İskandinav Ülkeleri	2000-2014	Çeyreklik	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 4 ülkenin hepsinde işsizlik histerisi reddedilmiştir.
17	(Akkuş ve Topuz, 2019)	En Kırılgan Beşli	1980-2016	Yıllık	Birim Kök Testleri	Türkiye dahil analize dahil edilen 5 ülkede de işsizlik histerisi geçerlidir.
18	(Yaya, Ogbonna ve Mudida, 2019)	Afrika Ülkeleri	1991-2017	Yıllık	Birim Kök Testleri	Analize dahil edilen 42 ülkenin 7'sinde işsizlik histerisi geçerli iken diğer ülkelerde geçerli değildir.

Veri Seti

Çalışmada E7 ülkelerinin 1991-2018 yıllarına ait işsizlik verileri kullanılmıştır. Mevsimsel değişimlerin etkisinden kurtulmak için veriler yıllık frekansta oluşturulmuş ve veri seti Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen ülkeler, kısaltmaları ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te gösterilmiştir. Ayrıca serilere ait zamanyolu grafikler Şekil 1'de verilmiştir. Tablo 3'e göre en yüksek ortalama işsizlik oranı Türkiye'de gerçekleşmiştir. Onu sırasıyla Brezilya ve Rusya izlemiştir. En düşük işsizlik oranı ise Hindistan'da gözlemlenmektedir

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

Ülke	Kodu	Ortalama	Maksimum	Minimum
Brezilya	BRA	8.4839	12.8270	6.0300
Çin	CHN	3.9220	4.7000	2.4000
Hindistan	IND	2.6795	3.1820	2.2680
Endonezya	IDN	5.2658	8.0600	2.5400
Meksika	MEX	3.9762	6.8880	2.4880
Rusya	RUS	7.5224	13.2610	4.7440
Türkiye	TUR	9.1447	12.5520	6.4950

Şekil 1. Serilere Ait Zamanyolu Grafikleri

Metodoloji

Çalışmanın amacı E7 ülkelerinde işsizlik histerisinin geçerliliğini test etmektir. Bu amaç doğrultusunda serilerin durağanlığı incelenecektir. Doğrusal olmayan zaman serileri için klasik birim kök testleri sapmalı sonuçlar verebilecektir. Bu nedenle çalışmada öncelikle doğrusallık testi uygulanmış ve serilerin doğrusal olup olmaması durumuna göre uygulanacak birim kök testleri belirlenmiştir. Doğrusallık testi olarak (Harvey, Leybourne ve Xiao, 2008)' in metodolojisi uygulanmıştır. Metodolojinin yazımında Gozbasi vd. (2014), Kılıç ve Buğan (2016) ve Buğan vd. (2019) 'nin çalışmalarından yararlanılmıştır.

Harvey vd. (2008), serilerin durağanlığı I(0) olduğunda aşağıdaki modeli geliştirmişlerdir;

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \sum_{j=1}^p \beta_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem (1) için temel ve alternatif hipotezler şu şekilde olacaktır;

$$H_{0,0} : \beta_2 = \beta_3 = 0$$

$$H_{1,0} : \beta_2 \neq 0 / \beta_3 \neq 0$$

Bu durumda Wald istatistiği şu şekilde hesaplanacaktır;

$$W_0 = T(RSS_0^r / RSS_0^u - 1)$$

ve kısıtlanmamış EKK regresyonuna (1) ait artıkların kareleri toplamını temsil etmektedir.

Serilerin I(1) olduğu durumlarda ise;

$$\Delta y_t = \lambda_1 \Delta y_{t-1} + \lambda_2 (\Delta y_{t-1})^2 + \lambda_3 (\Delta y_{t-1})^3 + \sum_{j=2}^p \lambda_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Denklem (2) için temel ve alternatif hipotez şu şekilde olacaktır;

$$H_{0,1} : \lambda_2 = \lambda_3 = 0$$

$$H_{1,1} : \lambda_2 \neq 0 / \lambda_3 \neq 0$$

Bu durumda Wald istatistiği şu şekilde hesaplanacaktır;

$$W_1 = T(RSS_1^r / RSS_1^u - 1)$$

RSS_0^r ve RSS_0^u kısıtlanmamış EKK regresyonuna (2) ait artıkların kareleri toplamını temsil etmektedir.

Seriler durağan olduğunda $I(0)$, W_0 ; birim kök içerdiğinde $I(1)$ ise W_1 kullanılacaktır. Ancak serilerin durağanlığı bilinmediği durumlarda ağırlıklandırılmış ortalama test istatistiği kullanılmaktadır:

$$W_\lambda = \{1 - \lambda\}W_0 + \lambda W_1 \quad (3)$$

Çalışmada endekslere ait W_λ istatistikleri hesaplanmıştır.

Doğrusal olmayan serilere. (Kapetanios, Shin ve Snell, 2003) ve (Kruse, 2011) tarafından geliştirilen birim kök testleri uygulanacaktır. Kapetanios vd. (2003), serilerde birim kök olduğuna dair kurulan temel hipotezi doğrusal olmayan üstel düzgün geçişli model (ESTAR- Exponential Smooth Transition Autoregressive) ile test etmiştir. Kapetanios vd. (2003), ESTAR sürecini şu şekilde önermiştir:

$$\Delta y_t = a y_{t-1} + \phi y_{t-1} (1 - \exp\{-\gamma(y_{t-1} - c)^2\}) + \varepsilon_t \quad (4)$$

$\varepsilon_t \sim iid(0, \sigma^2)$. $a=0$ kısıtı altında;

$$\Delta y_t = \phi y_{t-1} (1 - \exp\{-\gamma(y_{t-1} - c)^2\}) + \varepsilon_t \quad (5)$$

$c=0$ kısıtı altında;

$$\Delta y_t = \phi y_{t-1} (1 - \exp\{-\gamma y_{t-1}^2\}) + \varepsilon_t \quad (6)$$

Yardımcı regresyon;

$$\Delta y_t = \beta_1 y_{t-1}^3 + u_t \quad (7)$$

Şeklinde kurulmaktadır. Kapetanios vd. (2003), Dickey-Fuller tipi t-testi ile temel ($H_0 : \beta_1 = 0$) ve alternatif ($H_1 : \beta_1 < 0$) hipotezlerini, KSS ismiyle şu şekilde geliştirmişlerdir;

$$KSS \Rightarrow \frac{1/4W(1)^4 - 3/2 \int_0^1 W(r)^2 dr}{(\int_0^1 W(r)^6)^{1/2}} \quad (8)$$

Kapetanios vd. (2003), düzgün geçiş fonksiyonundaki c parametresinin sıfıra eşit olduğunu varsaymışlardır. Ancak yapılan ampirik çalışmalarla c parametresinin finansal ve ekonomik zaman serilerinde sıfıra eşit olmasının güç olduğu ortaya konulmuştur (Kruse, 2011).

Kruse (2011), düzgün geçiş fonksiyonundaki c parametresinin sıfıra eşit olmadığı durumlara da izin veren doğrusal olmayan bir model önermiştir:

$$\Delta y_t = \beta_1 y_{t-1}^3 + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1} + u_t \quad (9)$$

Testin gücünü artırmak için $\beta_3=0$ varsayımı altında model şu hali almıştır:

$$\Delta y_t = \beta_1 y_{t-1}^3 + \beta_2 y_{t-1}^2 + u_t \quad (10)$$

$\beta_1 = \gamma\phi$ ve $\beta_2 = -2c\gamma\phi$. Temel ve alternatif hipotezler şu şekilde kurulmuştur;

$$H_0 : \gamma = 0 \quad (10 \text{ numaralı regresyon modelinde; } H_0 : \beta_1 = \beta_2 = 0)$$

$$H_1 : \gamma > 0 \quad (10 \text{ numaralı regresyon modelinde; } H_1 : \beta_1 < 0, \beta_2 \neq 0)$$

Abadir ve Distaso (2007) tarafından önerilen standart Wald test istatistiği hesaplandıktan sonra doğrusal olmayan ESTAR yeni birim kök testinin test istatistiği şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\tau = t_{\beta_2=0}^2 + 1(\hat{\beta} < 0)t_{\beta_1=0}^2 \quad (11)$$

Bu çalışmada da karşılaştırma yapmak amacıyla hem KSS, hem de test istatistikleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Çalışmada serilere öncelikle Harvey vd. (2008) doğrusallık testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo 4'e göre Çin, Hindistan, Meksika ve Türkiye işsizlik oranı serileri doğrusal değildir. Buna karşılık Brezilya, Endonezya ve Rusya doğrusal yapıdadır. Dolayısıyla doğrusal ve doğrusal olmayan serilere farklı birim kök testleri uygulanacaktır.

Tablo 4. Doğrusallık Testi Sonuçları

Ülke	Harvey T.İst.	W_λ	Ülke	Harvey T.İst.	W_λ
BRA	3.7		MEX	20.06***	
CHN	7.03**		RUS	1.08	
IND	7.34**		TUR	7.52**	
IDN	1.72				

** ve *** sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı temsil etmektedir. Kritik değerler, Harvey vd. (2008)'in makalesinden alınmıştır.

Ülkelere ait işsizlik oranı serileri birim kök içeriyorsa söz konusu ülkeler için işsizlik histerisinin varlığından söz edilebilir. Serilerde birim kökün varlığı, dışsal şoklar neticesinde serilerin tekrar ortalamaya dönme eğilimi göstermediği anlamına gelmektedir.

Doğrusal özellikte olan Brezilya, Endonezya ve Rusya işsizlik oranı serilerine bir ve iki yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. Bir kırılmalı testler için ADF temelli Zivot ve Andrews (1992) ve LM temelli Lee ve Strazicich (2013) metodolojileri uygulanmıştır. İki kırılmalı testler için ise yine ADF temelli Narayan ve Popp (2010) ve LM temelli Lee ve Strazicich (2003) metodolojileri uygulanmıştır. Testlere ait sonuçlar Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5'e bakıldığında Brezilya işsizlik oranı bir kırılmalı birim kök testi sonuçlarına birim kök içermekte iken iki kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre durağandır. İki yapısal kırılma ile durağanlık sağlandığına göre seri durağan kabul edilebilir. Bu durumda Brezilya için işsizlik histerisi hipotezi reddedilecektir. Benzer durum Rusya ve Endonezya işsizlik oranları için de geçerlidir. Dolayısıyla doğrusal olan her 3 ülke işsizlik oranları düzey değerde durağan bulunmuş ve işsizlik histerisi hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5. Doğrusal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

		Model A: Düzeyde Kırılma			Model C: Düzey ve Trendde Kırılma			
		Test İst.	Fraction (λ)	Kırılma Tarihi	Test İst.	Fraction (λ)	Kırılma Tarihi	
BRA	Bir Kırılmalı Testler	ADF	-3.398	0.857	2014	-2.988	0.643	2008
		LM	-2.069	0.607	2007	-3.109	0.536	2005
	İki Kırılmalı Testler	ADF	-4.5**	0.5	2004	-6.633***	0.357	2000
				0.643	2008		0.786	2012
		LM	-2.49	0.464	2003	-5.546*	0.286	1998
				0.607	2007		0.857	2014
IDN	Bir Kırılmalı Testler	ADF	-4.303	0.571	2006	-4.938*	0.429	2002
		LM	-2.085	0.25	1997	-3.905	0.571	2006
	İki Kırılmalı Testler	ADF	-4.695**	0.214	1996	-5.685***	0.286	1998
				0.607	2007		0.429	2002
		LM	-2.142	0.25	1997	-6.237**	0.429	2002
				0.893	2015		0.75	2011
RUS	Bir Kırılmalı Testler	ADF	-4.192	0.321	1999	-4.71	0.286	1998
		LM	-2.354	0.679	2009	-4.174	0.357	2000
	İki Kırılmalı Testler	ADF	-4.367**	0.321	2009	-6.967***	0.25	1997
				0.643	2008		0.607	2007
		LM	-2.636	0.357	2000	-6.934***	0.214	1996
				0.679	2009		0.393	2001

*, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı temsil etmektedir. Kritik değerler, Lee ve Strazicich (2003), Lee ve Strazicich (2013), Narayan ve Popp (2010), Zivot ve Andrews (1992) çalışmalarından alınmıştır.

Doğrusal olmayan Çin, Hindistan, Meksika ve Türkiye işsizlik oranları için Kapetanios vd. (2003) ve Kruse (2011) doğrusal olmayan birim kök testleri uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 6'ya göre Çin işsizlik oranları birim kök içermekte iken Endonezya, Meksika ve Türkiye işsizlik oranları düzey değerde durmaktadır. Dolayısıyla Çin için işsizlik histerisi hipotezi kabul edilecek ve Endonezya, Meksika ve Türkiye için reddedilecektir. Tüm E7 ülkeleri için bulgular ele alındığında sadece Çin için işsizlik histerisinin varlığına dair kanıtlar elde edilmiş, diğer ülkeler için işsizlik histerisinin geçerliliğine dair bulgular elde edilmemiştir.

Tablo 6. Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri

	Lag	KSS			τ		
		Model 1	Model 2	Model 3	Model 1	Model 2	Model 3
CHN	1	0.29	-2.34	-2.14	11.28**	5.40	4.48
	2	0.27	-1.34	-1.92	8.33*	1.82	3.67
	3	0.33	-1.40	-1.78	8.54*	1.87	3.13
IND	1	-0.05	-2.93**	-2.90	7.18	11.99**	11.64*
	2	-0.06	-2.73*	-2.74	5.40	11.97**	11.98*
	3	-0.42	-2.78*	-2.78	5.86	16.63***	16.69**
MEX	1	-1.89	-4.73***	-4.52***	21.64***	21.46***	20.01***
	2	-1.68	-4.53***	-4.28***	22.61***	19.59***	17.91***
	3	-1.72	-4.57***	-4.29***	20.15***	19.99***	18.12***
TUR	1	-0.69	-3.61***	-4.63***	9.15*	13.06**	20.98***
	2	-0.35	-3.24**	-4.12***	5.99	10.38**	16.58**
	3	0.04	-2.70*	-3.41**	4.16	7.19	11.27*
Kritik Değerler	%1	-2.82	-3.48	-3.93	13.15	13.75	17.1
	%5	-2.22	-2.93	-3.4	9.53	10.17	12.82
	%10	-1.92	-2.66	-3.13	7.85	8.6	11.1

* , ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı temsil etmektedir.

Sonuç

Dünya ekonomilerinde yükselen ülkeleri gösteren E7 ülkelerinin, dünya gayrisafi yurtiçi hasılasından almış olduğu pay son yıllarda gittikçe artmaktadır. Bununla birlikte dünyayı etkileyen krizlerden bu ülkeler de gelişmiş ülkeler gibi etkilenmektedir. Bunun sonucunda işsizlik gibi sosyal boyutu olan ekonomik problemler de ortaya çıkmaktadır. Ekonomi yönetimleri bu problemleri istihdam politikaları ile aşmaya çalışırken işsizlik histerisi gibi ekonomi literatüründeki farklı sorunlarla karşılaşabilmektedir.

Bu çalışmada E7 ülkelerinde işsizlik histerisinin geçerliliğine ilişkin doğrusal yapısal kırılmalı ve doğrusal olmayan birim kök testleri uygulanmıştır. Buna göre E7 ülkelerinde Çin dışında işsizlik histerisinin geçerli olmadığı ortaya konulmuştur. Çin'in işsizlik oranları dışındaki diğer ülke işsizlik oranları şoklardan sonra ortalamaya dönme eğiliminde değildir. Bunun için hükümetlerin işsizlik ile ilgili politikalar geliştirirken daha aktif ve etkin istihdam politikaları belirlemesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examining Validation of Unemployment Hysteresis:
An Empirical Study on E7 Countries**

*

Yusuf Bozgeyik
Gaziantep University

Unemployment, which is defined as those who want to work at the data wage level but cannot find a job, is one of the main problems of developing countries. When it comes to other economic problems such as inflation, it becomes a more rooted problem for emerging economies. The relationship between inflation and unemployment, which was announced with the Philips curve in 1956, began to be questioned with the 1970 oil crisis and led to the emergence of different economic policies with the stagflation crisis.

High unemployment solutions for many years for developing countries such as Turkey are among the outstanding fundamental economic problems. Achieving natural unemployment, which shows the unemployment rate at full employment level, is the main target of economic administrations in employment policies. The unemployment rate, which hovered at single digits between 1980 and 2000, reached double digits with the February 2001 crisis and is now around 13%.

Considering the long-term unemployment figures in Turkey (in this case, it is generally accepted as the natural rate of unemployment), said that the absence of hysteria unemployment in the economy. Why the rise of unemployment in developing countries such as Turkey said to be based on the economic crisis.

In developing countries in a similar way to Turkey, showing the E7 emerging economies (Emerging Seven- Brazil, China, India, Indonesia, Mexico, Russia, and Turkey), it is generally in the country's unemployment hysteria. The reason for the high rate of unemployment in these countries is to look for other economic factors that affect unemployment, other than hysteria. E7 countries, like the EU countries, were affected by the economic crisis after the 2008 mortgage crisis, and unemployment rates were negatively affected by this situation.

This study will examine the validity of the unemployment hysteria in developing E7 countries. Accordingly, the annual unemployment rates of the E7 countries for the period 1991-2018 are included in the analysis. First of all, the linearity of the series was examined. Structural fracture unit root tests were applied to the unemployment rate series, which are linear. Non-linear series were applied to non-linear unit root tests.

In the study, the unemployment data of E7 countries between 1991-2018 were used. To get rid of the effects of seasonal changes, the data were created on an annual frequency, and the data set was obtained from the World Bank database.

The study aims to test the validity of the unemployment hysteria in E7 countries. For this purpose, the stationarity of the series will be examined. Classical unit root tests for non-linear time series may yield deviated results. For this reason, firstly, the linearity test was applied, and the unit root tests to be applied according to whether the series is linear or not were determined. The methodology of (Harvey, Leybourne, and Xiao, 2008) was applied as the linearity test.

The share of E7 countries, which show the rising countries in the world economies, has been increasing in recent years from the gross domestic product of the world. However, these countries are affected by the crises affecting the world like developed countries. As a result, economic problems with social dimensions such as unemployment also arise. While economic administrations try to overcome these problems with employment policies, they may encounter different problems in economic literature such as unemployment hysteria.

In this study, linear structural break and non-linear unit root tests on the validity of unemployment hysteresis were applied in E7 countries. Accordingly, it has been demonstrated that unemployment hysteria is not valid in E7 countries except China. Unemployment rates in other countries, other than China's unemployment rates, do not tend to return to average after shocks. For this, governments need to set different employment policies when developing unemployment policies.

Kaynakça / References

- Abadir, K. M. ve Distaso, W. (2007). Testing joint hypotheses when one of the alternatives is one-sided. *Journal of Econometrics*, 140(2), 695-718. doi:10.1016/j.jeconom.2006.07.022
- Akdoğan, K. (2017). Unemployment hysteresis and structural change in Europe. *Empirical Economics*, 53(4), 1415-1440. doi:10.1007/s00181-016-1171-8
- Akkuş, Ö. ve Topuz, S. G. (2019). Validity of unemployment hysteresis: The most fragile five developing countries. *Sosyoekonomi*, 27(39), 69-80. doi:10.17233/sosyoekonomi.2019.01.04
- Barışık, S. ve Çevik, E. İ. (2008). Yapısal kırılma testleri ile Türkiye’de işsizlik histerisinin analizi: 1923-2006 Dönemi. *KMU İİBF Dergisi*, 10(14), 109-134.
- Bayraktar, S. (2015). Türkiye için işsizlik histerisi ya da doğal işsizlik oranı hipotezinin geçerliliğinin sınanması. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 45-61.
- Buşan, M. F., Çevik, E. İ. ve Çevik, N. K. (2019). Katılım 30 Endeksi İçin Zayıf Formda Etkin Piyasa Hipotezinin ARFIMA-FIEGARCH Model ile Analizi. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019(5), 219-241.
- Chang, T., Lee, K.-C., Nieh, C.-C. ve Wei, C.-C. (2005). An empirical note on testing hysteresis in unemployment for ten European countries: Panel SURADF approach. *Applied Economics Letters*, 12(14), 881-886. doi:10.1080/13504850500365871
- Furuoka, F. (2017a). A new test for analysing hysteresis in European unemployment. *Applied Economics Letters*, 24(15), 1102-1106. doi:10.1080/13504851.2016.1257209
- Furuoka, F. (2017b). A new approach to testing unemployment hysteresis. *Empirical Economics*, 53(3), 1253-1280. doi:10.1007/s00181-016-1164-7
- Gozbasi, O., Kucukkaplan, I. ve Nazlioglu, S. (2014). Re-examining the Turkish stock market efficiency: Evidence from nonlinear unit root tests. *Economic Modelling*, 38, 381-384. doi:10.1016/j.econmod.2014.01.021
- Gustavsson, M. ve Österholm, P. (2006). Hysteresis and non-linearities in unemployment rates. *Applied Economics Letters*, 13(9), 545-548. doi:10.1080/13504850500401437
- Güloğlu, B. ve Ispir, M. S. (2011). Doğal İşsizlik oranı mı işsizlik histerisi mi Türkiye için sektörel panel birim kök sınaması analizi. *Ege Akademik Bakis (Ege Academic Review)*, 11(2), 205-205. doi:10.21121/eab.2011219565

- Güriş, B., Tiftikçigil, B. Y. ve Tıraşoğlu, M. (2017). Testing for unemployment hysteresis in Turkey: Evidence from nonlinear unit root tests. *Quality & Quantity*, 51(1), 35-46. doi:10.1007/s11135-015-0292-z
- Harvey, D. I., Leybourne, S. J. ve Xiao, B. (2008). A powerful test for linearity when the order of integration is Unknown. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 12(3). doi:10.2202/1558-3708.1582
- Kapetanios, G., Shin, Y. ve Snell, A. (2003). Testing for a unit root in the nonlinear STAR framework. *Journal of Econometrics*, 112(2), 359-379. doi:10.1016/S0304-4076(02)00202-6
- Khraief, N., Shahbaz, M., Heshmati, A. ve Azam, M. (2018). Are unemployment rates in OECD countries stationary? Evidence from univariate and panel unit root tests. *The North American Journal of Economics and Finance*. doi:10.1016/j.najef.2018.08.021
- Kılıç, Y. ve Buğan, M. F. (2016). The efficient market hypothesis: Evidence from Turkey. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 6(10), 262-272.
- Klinger, S. ve Weber, E. (2016). Detecting unemployment hysteresis: A simultaneous unobserved components model with Markov switching. *Economics Letters*, 144, 115-118. doi:10.1016/j.econlet.2016.04.027
- Kruse, R. (2011). A new unit root test against ESTAR based on a class of modified statistics. *Statistical Papers*, 52(1), 71-85. doi:10.1007/s00362-009-0204-1
- Lee, C.-C. ve Chang, C.-P. (2008). Unemployment hysteresis in OECD countries: Centennial time series evidence with structural breaks. *Economic Modelling*, 25(2), 312-325. doi:10.1016/j.econmod.2007.06.002
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2003). Minimum lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089. doi:10.1162/003465303772815961
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2013). Minimum LM unit root test with one structural break. *Economics Bulletin*, 33(4), 2483-2492.
- Meng, M., Strazicich, M. C. ve Lee, J. (2017). Hysteresis in unemployment? Evidence from linear and nonlinear unit root tests and tests with non-normal errors. *Empirical Economics*, 53(4), 1399-1414. doi:10.1007/s00181-016-1196-z
- Munir, Q. ve Ching, K. S. (2015). Revisiting the Hysteresis Hypothesis in Unemployment in Selected Emerging Economies. *International Journal of Economic Perspectives*, 9(3), 22-32.

- Narayan, P. K. ve Popp, S. (2010). A new unit root test with two structural breaks in level and slope at unknown time. *Journal of Applied Statistics*, 37(9), 1425–1438.
- Obradović, S., Ristić, L. ve Lojanica, N. (2018). Are unemployment rates stationary for SEE10 countries? Evidence from linear and nonlinear dynamics. *Zb. Rad. Ekon. Fak. Rij.*, 36(2), 559-583.
- Roed, K. (1996). Unemployment hysteresis—Macro evidence from 16 OECD countries. *Empirical Economics*, 21(4), 589-600. doi:10.1007/BF01180703
- Yaya, O. S., Ogbonna, A. E. ve Mudida, R. (2019). Hysteresis of unemployment rates in Africa: New findings from Fourier ADF test. *Quality & Quantity*, 1-15. doi:10.1007/s11135-019-00894-6
- Zivot, E. ve Andrews, D. W. K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251-270. doi:10.1080/07350015.1992.10509904

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bozgeyik, Y. (2020). İşsizlik histerisinin geçerliliğın sınanması: E7 ÷lkelere ilişkin ampirik bir çalışma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4316-4333. DOI: 10.26466/opus.730129

Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar - İnternet Ve Playstation Oyunları Kullanımına İlişkin Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.627504

*

Mikail Tel *

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ

E-Posta: mikailtel@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0629-7357](https://orcid.org/0000-0002-0629-7357)

Öz

Bu çalışmanın amacı profesyonel futbolcuların, bilgisayar, internet ve playstation oyunlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmanın örneklemini Türkiye’ de farklı kulüplerde profesyonel olarak futbol oynayan 154 futbolcudan oluşmaktadır. Bu araştırma tarama modelinde olup, betimsel bir nitelik arz etmektedir. Verilerin elde edilmesinde araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde yüzde frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma teknikleri kullanılmıştır. Demografik verilere dayalı karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Demografik verilere bakıldığında yaşları genç, üniversite mezunu veya okuluna devam eden ve bekar bireylerden oluşmaktadır. Profesyonel futbolcuların % 43,9’unun süper lig de ve %52.0’ nın da 3. lig de oynadıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %84,3’ünün kendilerine ait bilgisayarlarının olduğu belirlenmiştir. İnternet kullanma süreleri %50 1-2 saat kullandıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %56,2’si her zaman playstation oynadıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların % 76,1’i 1 saat, %14.1 2 saat playstation oynamaktadır. Playstation oyunlarını evde oynadıkları belirlenmiştir. Oynadıkları oyunlara bakıldığında futbol ve okey- satranç- tavla oynadıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların eğlenmek ve stres atmak amacıyla oynadıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların PES ve FİFA adlı oyunu oynadıkları belirlenmiştir. Profesyonel futbolcuların %83.8’ nin e postası olduğu, %70.8 nin msn, %82.5 nin de facebook kullandığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, profesyonel futbol oynayan futbolcular bilgisayar-interneti sıklıkla kullandıkları, iletişime açık oldukları, playstation oyunlarını sıklıkla ve futbol oyununu oynadıkları belirlenmiştir. Profesyonel futbolcuların playstation oyunlarını gerçek bir oyunmuş gibi algıladıkları ve oynadıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Profesyonel Futbol, Playstation ve Futbol,

Perceptions Of Professional Football Players About Using Computer – Internet And Playstation Games

*

Abstract

The aim of this study is to determine the perceptions of professional players about computers, the internet and PlayStation games. The sample of the study included 154 football players who professionally play football in various clubs in Turkey. This study was conducted with a survey model and had a descriptive quality. In the data collection, the survey form created by the researchers was used. In the data analysis, frequency, arithmetic means and standard deviation techniques were used. In the comparisons based on demographic data, one-way variance analysis was used. Considering the demographic data, the participants consisted of young individuals who were either studying in university or graduated and were single individuals. It was also determined that 43.9% of the professional football players played in the super league and 52.0% of them played in the 3rd league. It was determined that 84.3% of the participants in the study owned personal computers. As for the time of using the internet, it was determined that 50% of them used it for 1-2 hours. It was determined that 56.2% of the participants always played PlayStation. 76.1% of the participants played PlayStation games for 1 hour while 14.1% of them played for 2 hours. It was determined that they played PlayStation games at home. Considering the games played by the participants, it was determined that they played football and tiles-chess-backgammon. It was determined that the participants in the study played games for having fun and relieving stress. It was determined that the participants in the study played games called PES and FIFA. The professional football players stated that 83.8% of them had e-mail addresses while 70.8% of them used MSN and 82.5% of them used Facebook. In conclusion, it was determined that the professional football players used computers-internet frequently and they were open for communication. Additionally, it was determined that they played PlayStation games frequently and played football games. It was finally concluded that the professional football players perceived and played PlayStation games as real games.

Keywords: Football, Professional Football, PlayStation and Football

Giriş

Günümüz bilim ve teknoloji dünyasındaki hızlı gelişmeler toplumsal hayatın her alanını etkilemektedir (Yaman ve Yaman, 2008). Bilgisayar ve internet günlük hayatımızın içerisinde önemli bir yer tutmakta ve hayatımızın her alanında kullanılmaktadır (Önür ve Kalamın, 2016). İnternet insanların bilgi saklamak, paylaşmanın yanı sıra bilgiye kolay ulaşma gereksiniminden ortaya çıkmış, birden çok bilgisayar sistemlerinin “TC/IP” protokolü ile birbirlerine bağlı olduğu ve dünyada giderek daha çok gelişen evrensel bir iletişim ağı olarak ifade edilir (Wingate, 2001). Başka bir kavramla internet, dünya üstündeki farklı bilgisayar ağlarının ortak bir dil ağında bilgisayarların birbirlerine bağlamak suretiyle, bireylerin bilgileri paylaşma olanağı sağlayan evrensel bir ağ olarak ifade edilmektedir (Köksal ve Ark., 1999).

Dünyada 1993 yılındaki interneti kullanan birey sayısı, “900 bin” civarında iken, 2002 yılı Şubat ayında “544,2 milyon” internet kullanıcısı, 2004 yılının sonlarında ise “934 milyon” internet kullanıcı sayısına ulaşılmıştır. (İnternet, www.gloreach.com/globstats/). Dünyada interneti kullanan kişi sayısı 2005 yılının sonunda ise 1,07 milyara, 2007 yılının sonunda ise 1,35 milyar kişiye ulaşmıştır. (www.ntvmsnbc.com/news/288144.asp). Türkiye İstatistik Kurumu 2018 yılında hane halkı Bilişim Teknolojileri Birimi araştırma neticesinde 74 yaşındaki bireylerde internet kullanım seviyesi %72,9 oranına yükselmiştir. Bilgisayar ve İnternet kullanımı 2018 yılı verilerine göre

16-74 yaş aralığında yer alan grupta sırasıyla; %59,6 iken %72,9 seviyesinde olduğu belirlenmiştir. 2017’de bu oranlar sırasıyla; %56,6 seviyesinde iken %66,8 seviyesine yükselmiştir. Bilgisayarı ve İnterneti kullanma seviyesi “16-74 yaş aralığındaki erkek bireylerde” %68,6 oranından %80,4 oranına, kadın kullanıcılarında ise %50,6 oranından %65,5 oranına yükselmiştir. Bu sonuçlar dışında her 10 haneden 8’inde internetin olduğu belirlenmiştir. Bilişim teknolojileri hane halkı internet kullanımı araştırmaları neticesinde Nisan 2018’de %83,8’i gibi bir oranda hanelerin evinde internet erişimine sahip olduğu belirlenmiştir (Tuik, 2018).

Günümüzde internet kullanan birey sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Günlük hayatımızda dijital bağlantılar yaşamımızın bir parçası olmuştur. Yapılan araştırma sonuçlarına göre dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu en az bir tane akıllı telefon kullandığı ve dünya üzerindeki internet kullanımının büyük kısmının akıllı cep telefonlarından olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de

ise her geçen gün internet kullanımı ve kullanıcı sayısı sürekli artmaktadır. Türkiye’de “48 milyon” kişinin internete bağlandığı görülmektedir. (www.dijitalajanslar.com,2017). İnsanların internet kullanım oranlarının masa üstü ve taşınabilir bilgisayarlara göre akıllı telefonlarda daha fazla olduğunu ifade edilmiştir (Kaya ve Ark., 2017).

Teknoloji insanların mücadelesi olarak ortaya çıkmış bir ürün olup, bireylerin ilişkilerinde etkili olmasının yanı sıra farklı sosyal çevrelerin oluşmasında büyük katkı sağlamıştır (Bila, 2001). Toplumların yapısında olumlu veya olumsuz etkilerinin gözlemlendiği internet, insanların sosyal hayatlarının ve kültürlerinin üzerinde değişiklikler oluşturması kaçınılmaz bir neticedir. Ayrıca internet pek çok teknolojik bileşeni (ses, grafik ve video, vb.) birlikte sunan teknoloji oluşunun yanında, kişilerin bu yollar ile haber aldığı ve aldığı bu haberlerle eğlendiği, eğitildiği, bunun yanında bu haberlere karşın anında memnuniyet ve tepki gösterebilmesi, internetin kullanımının insanların arasında tercih edilmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir etkidir (Akbaş, 2002). İnternet bireyler arasında pek çok kültürel ve fiziksel özellikleri (mesafe, yaş, cinsiyet, ırk, kültür, vb.) ortadan kaldırmaktadır.

İnternetin oluşturduğu anonim karakterler ve benzer biçimde düşünen kişilerin, zamanın ve mekânın durumuna bağlı kalmaksızın kolayca bir araya gelip, sanal topluluk oluşturmak, farklı kültürden kişilerin birbirini tanıma imkanı sunmak, sanal olarak başlanan ilişkilerden reel yaşama geçen ilişkilerin oluşmasının yanı sıra bireylerin tüm düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi sosyal yaşamda görülen en büyük değişimlerdir (Bila, 2001).

Günümüzde internet yaşamın her alanında ve binlerce sektör tarafından kullanılan zaruri bir araçtır. İnternet ile yerinden alışveriş, bankacılık hizmetleri, işe gitmeyerek evde çalışma gibi kolaylıklar bireyin sosyal yaşamını da etkilemektedir (Bostancı, 2000). Bir çok alanda kullanılan bilgisayar-internet bunların dışında bir eğlence aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Çelen ve ark., 2011, Kıran, 2013, Korkusuz ve Karamete, 2013). Çocuklar ile gençler internet ve bilgisayar ortamında sürekli oynadıkları oyunların olduğu bilinmektedir. Bu oyunlar genel olarak “Level Bilgisayar Oyunu Dergisinde”; “aksiyon, macera, motor sporları ve yarış, rol yapma, canlandırma, simülasyon, strateji ve spor oyunları” biçiminde sınıflandırılmıştır (Gürcan ve Ark., 2008, Binark ve Sütçü, 2011).

Bilgisayarda oynanan oyunlar yalnızca çocukların değil gençler ile yetişkinlerinde eğlenceli zaman ve boş zamanlarını değerlendirmede sürekli yaptıkları bir etkinlik olduğu görülmektedir (Güllü ve Ark., 2012). Yapılan araştırmalar kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla bilgisayar oyunu oynadıklarını belirlemiştirler (Tüfekçi,2007).

Spor oyunları içerisinde popüler olarak Playstation önemli bir yer tutmaktadır. Tüzün ve Özdiñ yaptıkları çalışmada spor temasını barındıran oyunların en popüler oyunlar olduğunu ifade etmişlerdir (Tüzün ve Özdiñ,2010). Araştırma grubundaki katılımcıların en fazla oynadıkları üç oyunun futbol içeriği barındıran oyunlar olması ilgi çekicidir. Arnas yaptığı çalışmada çocukların oyun tercihlerinde %23,3'ü spor içerikli oyunlar oynadıklarını belirlemiştir (Arnas, 2005). Tel yaptığı çalışmada ortaokul öğrencilerinin en çok tercih ettikleri oyunların FİFA olduğunu belirlemiştir (Tel, 2015).

Futbol insanlar arasında sürekli oynanan ve izlenen ve aynı zamanda dünya genelinde en fazla oynanmakta ve izlenmektedir. Türkiye'de lisanslı oyuncu sayısı olarak en fazla futbol branşında olduğu görülmektedir. Türkiye'de aktif olarak futbol branşında lisanslı oyuncu sayısı 602.465 kişidir (shgm.gsb.gov.tr). Ayrıca 2007 TÜİK verilerine göre amatör olarak aktif ve faal olarak lisanslı futbolcu sayısı 210.445 kişi olduğu görülmektedir (TÜİK, 2007). Bu araştırmanın amacı, toplumda sıklıkla takip edilen profesyonel olarak futbol hayatlarını devam ettiren kişilerin bilgisayar, internet ve playstation oyunları hakkındaki görüşlerini belirlemektir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırma profesyonel futbolcuların, bilgisayar, internet ve playstation oyunlarını kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Araştırma tarama modelinde olup, betimsel bir nitelik arz etmektedir. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2010).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye'deki 2015-2016 sezonu içerisinde mücadele eden takımlardır. Örneklemi ise bu kulüpler içerisinde seçilen ve ankete gönüllü olarak katılmak isteyen spor kulüplerindeki 154 profesyonel futbolcudan oluşmaktadır. Bu spor kulüpleri 'Elazığspor, Diyarbakırspor, Adıyamanspor, Malatyaspor, Denizlispor' da oynayan profesyonel futbolculardan oluşmaktadır. Spor kulüplerinin ve oyuncuların tespitinde tesadüfi yöntem kullanılarak anketler gönüllük esasında uygulanmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Uygulama

Bu araştırmada, verileri anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Anket formu oluşturulurken yerli ve yabancı literatür taramasının yanı sıra alanında uzman kişilerin görüşleri de alınarak oluşturuldu. Ankette beşli likert dereceleme ölçeği kullanılmıştır. Dereceleme "Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Kısmen Katılıyorum, Hiç Katılmıyorum" şeklindedir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların bilgisayar, internet ve playstation oyunlarına katılma durumlarına yönelik yapılan boyutun faktör analizi sonucunda; KMO; 0,684 ve Bartlett Testi; 550,184 ayrıca Cronbach Alpha değeri 0,758 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS istatistik paket program kullanılmıştır. Araştırmaya katılan sporcuların demografik bilgileri ve bilgisayar ve internet kullanım düzeylerini belirlemek için verilerin analizinde yüzde (%)ve frekans(f) analizleri yapıldı. Araştırmaya katılan sporcuların yaş değişkenine göre; bilgisayar-internet kullanma ve bilgisayar-playstation oyunlarına katılma durumlarına ilişkin görüşlerini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, araştırma sonuçlarına ilişkin elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Demografik Özellikleri ve İnternet Kullanma Süreleri

Tablo 1. Araştırmaya katılanların yaş durumlarına göre dağılımı

Yaş	f	%
20 yaş ve altı	31	20,1
21-25 yaş	86	55,8
26-30 yaş	21	13,6
31-35 yaş	16	10,4
35 yaş ve üstü	0	0
Toplam	154	100

Tablo 1'e bakıldığında araştırma grubunda yer alan sporcuların % 20,1'inin 20 yaş ve altında, % 55,8'inin ise 21-25 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Araştırmada % 13,6'sının 26-30 yaş aralığında, % 10,4'ünün de 31-35 yaşları arasında olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda profesyonel olarak futbol oynayan kişilerin % 89,5'lik kısmının 30 yaş altında olduğu görülmektedir. Türkiye'de nüfusun büyük bir kısmının genç nüfus olması büyük potansiyel olarak görülmektedir (Ramazanoğlu, 2013).

Tablo 2. Araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni Durum	f	%
Evli	45	29,2
Bekar	109	70,8
Toplam	154	100

Tablo 2 değerlendirildiğinde sporcuların % 29,2'sinin evli, % 70,8'inin bekar olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim Durumu	f	%
İlkokul	0	0
Ortaokul	3	1,9
Lise	88	57,1
Üniversite	63	40,9
Toplam	154	100

Tablo 3'e bakıldığında katılımcıların % 1,9'unun ortaokul mezunu, %57,1'inin lise düzeyinde öğrenim gördüğü ya da öğrenimlerine devam ettikleri, % 40,9'unun da üniversite mezunu olduğu ve eğitimine devam ettiği

görülmüştür. Bu sonuçlar katılımcıların eğitim durumlarının lise ve üniversite düzeyinde oldukları söylenebilir.

Tablo 4. Araştırmaya katılanların bilgisayar durumlarına göre dağılımı

Bilgisayarınız Var mı?	f	%
Evet	129	84,3
Hayır	24	15,7
Toplam	153	100

Tablo 4 değerlendirildiğinde sporcuların % 84,3'lük kısmının kendine ait bir bilgisayarının olduğunu, % 15,7'lik kısmının ise kendine ait bir bilgisayarının olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya katılanların internet kullanım sürelerine göre dağılımı

İnternet Kullanım Süresi	f	%
1 saatten az	47	31,1
2 saat	43	28,5
3 saat	27	17,9
4 saat	13	8,6
5 saat ve üzeri	21	13,6
Hiç kullanmıyorum	0	0
Toplam	151	100

Tablo 5'e bakıldığında katılımcıların internet kullanım süreleri sırasıyla, % 31,1'inin günde bir saatten az, % 28,5'inin günde iki saat, % 17,9'unun günde üç saat, %8,6'sının günde dört saat, % 13,6'sının günde beş saat ve üzerinde internet kullandığı belirlenmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya katılanların oynadıkları lige göre dağılımı

Eğitim Durumu	f	%
Süper lig	65	43,9
Bank Asya	2	1,4
2. Lig	4	2,7
3. Lig	77	52,0
Toplam	148	100

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılanların oynadıkları lig durumuna bakıldığında % 43,9'unun süper lig, % 1,4'ünün Bank Asya, % 2,7'sinin 2. Lig ve %52,0'sinin 3 ligde futbol oynadıkları görülmektedir.

Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar ve Playstation Oyunlarına Katılma Durumlarına İlişkin Görüşleri

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Playstation Oyunları Oynama Durumlarına İlişkin Görüşler

Playstation oyunları oynuyor musunuz?	f	%
Evet	81	56,2
Bazen	49	34,0
Hayır	14	9,8
Toplam	169	100,0

Tablo 7'ye bakıldığında araştırma grubunun % 56,2'sini playstation oyunu oynadıklarını, % 34,0'ünün bazen oynadıklarını, % 9,8'lik kısmının playstation oyunu oynamadıkları belirlenmiştir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar Oyunlarına Ayırdıkları Sürelere İlişkin Görüşler

Bilgisayar oyunlarına günde ne kadar zaman ayırıyorsunuz?	f	%
1 saatten az	108	76,1
2 saat	20	14,1
3 saat	9	6,3
4 saat	2	1,4
5 saat ve üzeri	3	2,1
Toplam	153	100,0

Tablo 8'e bakıldığında katılımcıların % 76,1'inin 1 saatten daha az, % 14,1'inin 2 saat, %6,3'ünün 3 saat, % 1,4'ünün 4 saat, % 2,1'inin de 5 saat ve üzerinde zamanlarını bilgisayar oyunlarına ayırdıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar-Playstation Oyunlarını Nerede Oynadıklarına İlişkin Görüşler

Nerede oynuyorsunuz?	f	%
Evde	67	47,9
Oyun Salonlarında	9	6,4
Kulüp Tesislerinde	58	41,4
Diğer	6	4,3
Toplam	155	100,0

Tablo 9 incelendiğinde araştırma grubunun bilgisayar ile playstation oyunlarını, % 47,9'u evinde, % 6,4'ü oyun salonunda, % 41,4'ü kulüp tesislerinde ve % 4,3'ü ise ev, oyun salonu ve kulüp tesisleri dışındaki mekânlarda oynadıkları belirlenmiştir.

Tablo 10. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar-Playstation Oyunlarında Hangi Tür Oyun Oynadıklarına İlişkin Görüşler

Bilgisayar-playstationda hangi tür oyunları oynuyorsunuz?	f	%
Futbol	133	52,8
Strateji-rol oynama	29	11,6
Araba yarışı	20	8
Savaş	16	6,5
Korku	2	0,9
Simülasyon	3	1,4
Flash oyunları (küçük oyunlar)	6	2,4
Tavla-Okey-Satranç	43	17,1
Toplam	252	100,0

Tablo 10'a bakıldığında, katılımcıların % 52,8'si futbol, % 11,6'sı strateji ve rol oynamak, % 8,0'i araba yarışı, % 6,5'i savaş oyunları, % 0,9'u korku oyunları, % 1,4'ü simülasyon oyunları, % 2,4'ü flash oyunları (küçük oyunlar) ve % 17,1'i ise tavla, okey, satranç vb. oyunlar oynadıkları belirlenmiştir.

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Playstation Oyunlarını Oynama Sebeplerine İlişkin Görüşleri

Niçin playstation oyunlarını oynuyorsunuz?	f	%
Eğlenmek	96	40,9
Stres atmak	77	32,7
Zeka geliştirmek	24	10,2
Boş zamanları değerlendirmek	38	16,2
Toplam	235	100,0

Tablo 11 incelendiğinde, futbolcuların % 40,9'unun eğlenmek, % 32,7'sinin stres atmak, % 10,2'sinin zeka geliştirmek, % 16,2'sinin boş zamanları değerlendirmek amaçlarıyla playstation oyunları oynadıkları görülmüştür.

Tablo 12. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Oynadıkları Futbol Oyunları Türüne İlişkin Görüşleri

Hangi Futbol oyunlarını oynuyorsunuz?	f	%
FİFA	75	34,1
PES	109	49,5
Football Manager	27	12,3
Diğer	9	4,1
Toplam	220	100,0

Tablo 12 değerlendirildiğinde araştırma grubunun % 34,1'i FIFA oynadığını, % 57,0'si PES oynadığını, % 13,0'i Football Manager oynadığını, % 2,0'si ise diğer futbol oyunları oynadıkları belirlenmiştir.

Profesyonel Futbolcuların İletişime Sahip Olma Durumu ve Kullanma Sıklığına İlişkin Görüşleri

Tablo 13. Profesyonel Futbolcuların İletişime Sahip Olma Durumuna İlişkin Görüşleri

	İletişime Sahip Olma Durumu			
	Yok		Var	
	f	%	f	%
1. E postanız var mı?	25	16,2	129	83,8
2. MSN kullanıyor musunuz?	45	29,2	109	70,8
3. Facebook'a sahip misiniz?	20	13,0	127	82,5
4. Twitter'a sahip misiniz?	81	52,6	66	42,9
5. Kişisel web sayfanız var mı?	137	89,0	10	6,5

Tablo 13 incelendiğinde futbolcuların % 83,8'si bir e-posta hesabına sahip olduğunu, %70,8'i MSN kullandığını, % 82,5'i Facebook hesabına sahip olduğunu, % 42,9'u Twitter hesabına sahip olduğunu ve % 6,5'i ise kişisel web sayfası olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar katılımcıların sosyal medyada iletişim kurmaya önem verdiklerini göstermektedir.

Tablo 14. Profesyonel Futbolcuların İletişimi Kullanma Sıklığına İlişkin Görüşleri

	İletişime Sahip Olma Durumu									
	GBK		HG		HBK		HB		ABK	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. E postanız var mı?	17	11,0	26	16,9	25	16,2	27	17,5	27	17,5
2. MSN kullanıyor musunuz?	28	18,2	24	15,6	26	16,9	17	11,0	6	3,9
3. Facebook'a sahip misiniz?	7	4,5	3	1,9	22	14,3	57	37,0	36	23,4
4. Twitter'a sahip misiniz?	8	5,2	13	8,4	26	16,9	22	14,3	69	44,8
5. Kişisel web sayfanız var mı?	81	52,6	49	31,8	14	9,1	0	0	0	0

GBK (Günde birkaç kez), **HG** (Her gün), **HBK** (Haftada birkaç kez), **HB** (Haftadabir), **ABK** (Ayda birkaç kez)

Tablo 14 incelendiğinde futbolcuların % 23,4'ü Facebook hesabını günde birkaç defa, % 3,9'u MSN hesabını ayda birkaç defa kullandığı belirlenmiştir. Bu durum futbolcuların sosyal medyaya önem verdiğini söyleyebiliriz.

Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Görüşleri

1. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Yaş Değişkenine Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Görüşleri

Tablo 15. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Yaş Değişkenine Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Görüşleri

M. No	1-20 yaş (a) (n = 67)		21-30 yaş (b) (n = 77)		31 yaş ve üzeri (c) (n = 18)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	P	
1	3,80	0,79	4,07	0,90	3,32	0,97	8,810*	0,000*	a-b, b-c
2	4,00	0,63	3,65	0,92	4,00	0,94	2,940	0,056	
3	2,77	1,58	3,30	1,32	3,25	1,33	1,708	0,185	
4	3,64	0,66	3,56	1,18	3,56	1,16	0,064	0,938	
5	3,90	0,66	3,41	1,23	3,02	1,36	4,539*	0,012*	a-b, a-c
6	3,48	1,28	3,84	1,02	3,19	1,48	4,019*	0,020*	a-b, b-c
7	2,93	1,43	3,59	0,97	2,37	1,40	13,890*	0,000*	a-b, b-c
8	3,03	1,40	2,88	1,21	2,38	0,90	2,921	0,057	
9	2,76	1,59	2,46	1,29	2,32	1,22	0,924	0,399	
10	2,90	1,55	2,18	1,34	1,67	1,08	7,197*	0,001*	a-b, a-c
11	3,90	0,70	3,91	0,93	3,27	1,30	5,689*	0,004*	a-c, b-c
12	3,51	1,58	3,34	1,04	3,21	0,94	0,569	0,568	
13	3,06	1,31	3,04	1,18	3,59	1,03	2,933	0,056	
14	3,67	0,94	3,76	0,82	3,62	0,89	0,379	0,686	
15	3,74	1,06	3,75	0,83	4,24	0,54	4,896*	0,009*	a-c, b-c
16	3,54	1,54	3,48	0,99	4,21	0,53	6,540*	0,002*	a-c, b-c
17	4,10	1,18	3,56	1,06	3,89	0,87	3,303*	0,040*	a-b, b-c

(1. Madde Tv., video, film izleme, 2. Müzik dinleme, indirme, 3. Oyun oynama, 4. Haberleşme (e posta), 5. Sohbet etme, 6. Futbol programlarını ve yorumları takip etme, 7. Gazete, dergi okuma, 8. Ders, ödev için bilgiye ulaşma, 9. Yarışmalara katılma, 10. Bahis, iddia oyunları oynama- takip etme, 11. Spor aktivitelerini takip etme, 12. Alışveriş yapma, 13. Bankacılık işlemleri, 14. Haberleri takip etme, 15. Kendim ve takımım ile ilgili haberleri takip etme, 16. Rakip takımların haberlerini takip etme, 17. Mesleki araştırma.)

Tablo 15'e bakıldığında, birinci madde olan "TV, video, film izleme" görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre yapılan varyans analizi neticesinde anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. İnterneti "TV, video, film izleme" amacıyla kullanma görüşünü 21-30 yaşındaki futbolcular 1-20 yaş ve 31 yıl ve üzeri yaşındaki futbolculara göre daha çok kullandıklarını yapılan anova test sonucunda belirlenmiştir. Buna göre, futbolcuların yaşı arttıkça internette TV, video, film izleme amacı ile daha çok kullandığını söyleyebiliriz.

Yine Tablo 15'e bakıldığında, beşinci madde olan "sohbet etme" görüşüne katılımcıların yaş değişkenine göre yapılan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. İnterneti "sohbet etme" amacı ile kullanma görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolcular yaşındaki futbolculara göre daha çok kullandıklarını yapılan anova test neticesinde belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaşı arttıkça interneti sohbet etmek amacı ile daha az kullandığını söyleyebiliriz.

Tablo 15 değerlendirildiğinde, altıncı madde olan "futbol programlarını ve yorumları takip etme" görüşüne maddesine araştırma grubunun yaş değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. İnterneti "futbol programlarını ve yorumları takip etme" amacıyla kullanma görüşünü 21-30 yaş ve 1-21 yaşındaki futbolcular 31 yıl ve üzeri yaşındaki futbolculara göre daha çok kullandığı yapılan anova test neticesinde görülmüştür. Bu sonuçlar, futbolcuların yaşı arttıkça interneti futbol programları ve yorumlarını takip etmek amacı ile daha az kullandığını söyleyebiliriz.

Tablo 15' bakıldığında, yedinci madde olan "gazete, dergi okuma" görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre yapılan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık olduğu belirlenmiştir. İnterneti "gazete, dergi okuma" amacıyla kullanma görüşünü 21-30 yaş ve 1-21 yaşındaki futbolcular 31 yıl ve üzeri yaşındaki futbolculara göre daha fazla kullandıklarını uygulanan anova testi neticesinde görülmüştür. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş düzeyi arttıkça gazete, dergi okuma amacı ile interneti daha az kullandığını söyleyebiliriz.

Yine Tablo 15 değerlendirildiğinde, onuncu madde olan "Bahis, iddia oyunları oynama-takip etme" görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine

göre uygulanan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir . İnterneti “bahis, iddia oyunları oynama-takip etme” amacı ile kullanma görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki yaşındaki futbolculara kıyasla daha fazla kullandığını uygulanan anova test neticesinde belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş düzeyi arttıkça interneti bahis, iddia oyunları oynama-takip etme amacı ile daha az kullandığını söyleyebiliriz.

Tablo 15 değerlendirildiğinde, on birinci madde olan “spor aktivitelerini takip etme” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık bulunduğu belirlenmiştir . İnterneti “spor aktivitelerini takip etme” amacı ile kullanma görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular ve 21-30 yaş aralığındaki futbolcular 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha fazla kullandığı uygulanan anova test neticesinde görülmüştür. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş seviyesi arttıkça interneti spor aktivitelerini takip etmek için daha fazla kullandığını söyleyebiliriz.

Tablo 15 incelendiğinde, on beşinci madde olan “kendim ve takımım ile ilgili haberleri takip etme” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmiştir . İnterneti “kendim ve takımım ile ilgili haberleri takip etmek” için kullandığı görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular ve 21-30 yaş aralığındaki futbolcular 31 yıl ve üzerindeki futbolculara göre daha az kullandığı uygulanan anova test neticesinde görülmüştür. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş düzeyi arttıkça interneti kendim ve takımım ile ilgili haberleri takip etmek için daha fazla kullandıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 15 değerlendirildiğinde, on altıncı madde olan “rakip takımların haberlerini takip etme” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık olduğu belirlenmiştir . İnterneti “rakip takımların haberlerini takip etmek” için kullanma görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular ve 21-30 yaş aralığındaki futbolcular , 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha az kullandıklarını uygulanan anova test neticesinde belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş düzeyi arttıkça interneti rakip takımların haberlerini takip etmek için daha fazla kullandıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 15 değerlendirildiğinde, on yedinci madde olan “mesleki araştırma” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizi neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık olduğu belirlenmiştir . İnterneti “mesleki araştırma yapmak” için kullanma görüşüne 21-30 yaş aralığındaki futbolcular 1-20 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha az kullandıklarını uygulanan anova test neticesinde belirlenmiştir.

Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Yaş Değişkenine Göre Sportif Siteleri Takip Etme Durumuna İlişkin Görüşleri

Tablo 16. Araştırmaya Katılan Profesyonel Futbolcuların Yaş Değişkenine Göre Sportif Siteleri Takip Etme Durumuna İlişkin Görüşleri

M. No	1-20 yaş (a) (n = 67)		21-30 yaş (b) (n = 77)		31 yaş ve üzeri (c) (n = 18)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	p	
1	4,38	0,76	4,05	0,77	4,02	0,72	2,480	0,087	
2	3,93	1,43	3,77	0,80	3,43	1,28	2,058	0,131	
3	4,29	0,82	3,44	0,84	2,70	1,50	19,658*	0,000*	a-b, a-c
4	4,38	0,76	3,83	0,82	3,67	1,45	4,766*	0,010*	a-b, a-c
5	1,64	1,11	2,12	1,40	1,94	1,52	1,345	0,264	

(1.madde Uluslararası maçları takip etme **2.madde** maçları canlı takip etme **3.madde** federasyon siteleri **4.madde** Spor basını takip **5.madde** Bahis siteleri.)

Tablo 16 değerlendirildiğinde, üçüncü madde olan “federasyon siteleri” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir . İnterneti “federasyon siteleri” görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha fazla benimsedikleri uygulanan anova test neticesinde görülmüştür. Bu sonuçlar futbolcuların yaş seviyesi yükseldikçe federasyon sitelerini daha az takip ettiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 16 değerlendirildiğinde, dördüncü madde olan “spor basını takip” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir . İnterneti “spor basını takip etmek” görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara göre daha fazla

benimsediklerini uygulanan scheffe testi neticesinde belirlenmiştir Bu sonuçlar, futbolcuların yaş seviyesi yükseldikçe spor basınına daha az takip ettiklerini söyleyebiliriz.

Profesyonel Futbolcuların Yaş Değişkenine Göre Bilgisayar ve Playstation Oyunlarına Katılma Durumlarına İlişkin Görüşleri

Tablo 17. Profesyonel Futbolcuların Yaş Değişkenine Göre Bilgisayar ve Playstation Oyunlarına Katılma Durumlarına İlişkin Görüşleri

M. No	1-20 yaş (a) (n = 67)		21-30 yaş (b) (n = 77)		31 yaş ve üzeri (c) (n = 18)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	p	
1	4,00	1,29	2,44	1,49	3,56	1,31	16,914*	0,000*	a-b, b-c
2	3,96	1,30	2,51	1,42	2,92	1,01	13,710*	0,000*	a-b, a-c
3	4,32	0,94	2,44	1,37	2,50	1,20	26,580*	0,000*	a-b, a-c
4	3,00	1,63	2,41	1,42	1,96	1,37	3,753*	0,026*	a-b, a-c
5	4,41	0,71	3,03	1,77	4,39	1,16	14,564*	0,000*	a-b, b-c
6	3,16	1,86	2,45	1,59	2,14	1,20	3,367	0,037*	a-b, a-c

(1.Madde Bilgisayar da futbol oynama futbol becerimi geliştiriyor, **2. Madde** Bilgisayarda futbol oynama futbol oyun stratejimi geliştiriyor **3.Madde** Futbol oyununda kullandığım taktiksel varyasyonları antrenman ve maçlar da kullanırım **4.Madde** Bilgisayar oyunlarını kaybettiğim zaman üzülüyorum **5.Madde** Bilgisayar oyunlarını kazanmak veya kaybetmek beni duygusal olarak etkilemiyor **6.Madde** Bilgisayardaki futbol oyunlarına gerçek maç gibi konsantre olurum)

Tablo 17 değerlendirildiğinde, birinci madde olan “bilgisayarda futbol oynama futbol becerimi geliştiriyor” görüş maddesine araştırmaya katılanların yaş değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. “Bilgisayarda futbol oynama futbol becerimi geliştiriyor” görüşünü 21-30 yaş aralığındaki futbolcular 1-20 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara göre daha az benimsedikleri yapılan anova testi sonucunda görülmektedir.

Tablo 17 incelendiğinde, ikinci madde olan “bilgisayarda futbol oynama futbol oyun stratejimi geliştiriyor” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri sonuçlarında istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir. “Bilgisayarda futbol oynama futbol becerimi geliştiriyor” görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaşındaki futbolcular

ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha çok benimsedikleri uygulanan anova test sonuçlarında belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş seviyesi yükseldikçe arttıkça bilgisayarda futbol oynama futbol oyun stratejimi geliştiriyor görüşünü daha az benimsedikleri söylenebilir.

Tablo 17 incelendiğinde, üçüncü madde olan “futbol oyununda kullandığım taktiksel varyasyonları antrenman ve maçlarda kullanırım” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir . “futbol oyununda kullandığım taktiksel varyasyonları antrenman ve maçlarda kullanırım” görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaşındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha çok benimsedikleri uygulanan anova testi neticesinde belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş seviyesi yükseldikçe futbol oyununda kullandığım taktiksel varyasyonları antrenman ve maçlarda kullanırım görüşünü daha az benimsedikleri söylenebilir.

Tablo 17 incelendiğinde, dördüncü madde olan “bilgisayar oyunlarını kaybettiğim zaman üzülüyorum” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir . “bilgisayar oyunlarını kaybettiğim zaman üzülüyorum” görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-30 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha çok benimsedikleri uygulanan anova testi sonucunda belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş seviyesi yükseldikçe bilgisayar oyunlarını kaybettiğim zaman üzülüyorum görüşünü daha az benimsedikleri söylenebilir.

Tablo 17 incelendiğinde, beşinci madde olan “bilgisayar oyunlarını kazanmak veya kaybetmek beni duygusal olarak etkilemiyor” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri sonucunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir . “bilgisayar oyunlarını kazanmak veya kaybetmek beni duygusal olarak etkilemiyor” görüşünü 21-30 yaş aralığındaki futbolcular 1-20 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha az benimsedikleri uygulanan anova testi sonucunda belirlenmiştir.

Tablo 17 değerlendirildiğinde, altıncı madde olan “bilgisayardaki futbol oyunlarına gerçek maç gibi konsantre olurum” görüşüne araştırma grubunun yaş değişkenine göre uygulanan varyans analizleri neticesinde istatistiksel olarak bir farklılık belirlenmiştir . “bilgisayardaki futbol oyunlarına gerçek maç gibi konsantre olurum” görüşüne 1-20 yaş aralığındaki futbolcular 21-

30 yaş aralığındaki futbolcular ve 31 yıl ve üzerindeki futbolculara kıyasla daha çok benimsedikleri uygulanan anova testi sonucunda belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbolcuların yaş seviyesi yükseldikçe bilgisayar oyunlarını kaybet-tiğim zaman üzülyorum görüşünü daha az benimsedikleri söylenebilir.

Sonuçlar ve Öneriler

Bu araştırmada profesyonel futbolcuların bilgisayar ve internet kullanımı hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine bakıldığında yaş aralığı %55.8'i nin 21-25 yaşları arasında olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların medeni durumlarına bakıldığında %70.8 bekar, eğitim durumları ise %57.1 lise mezunu, %40.9 da üniversite mezunu yada öğrencisi oldukları belirlenmiştir. Araştırma grubunun demografik özellikleri incelendiğinde katılımcıların genellikle, yaşlarının genç, lise ya da üniversite mezunu oldukları veya okullarına devam ettikleri ve medeni durum açısından bekar kişilerden oluşmaktadır. Tel (2011) halı sahalarda futbol oynayan bireylerin bazı değişkenler açısından incelediği araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir Abakay ve Kuru (2010) yaptıkları çalışmada amatör futbolcuların 18-33 yaş aralığında değiştiğini tespit etmişlerdir. Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların %43.9 u süper ligde, %52 de 3. Ligde futbol oynadıkları belirlenmiştir. Profesyonel futbolcuların %31.1 bir saat, %28.5 ise 2 saat internet ve bilgisayar başında zaman geçirdikleri belirlenmiştir. 3 saat ve üzeri internet ve bilgisayar başında zaman geçirenlerin oranı %40.1 olarak görülmektedir. İnternet ve bilgisayar başında zaman geçirme oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Tel ve Erdoğan (2015) yaptıkları araştırmada doktorların internet kullanım düzeylerinin yüksek olduğu belirlemiştirler. Bu sonuçlar gelişen teknolojiyle beraber akıllı telefonlarda meydana gelen değişimler neticesinde internete bağlanmak kolay ve ucuz olduğundan internete bağlı zaman geçirme sürelerinin yükseldiği kanısındayız.

Araştırmada yer alan profesyonel futbolcuların %84,3'ünün kendilerine ait bilgisayarlarının olduğu görülmektedir. Tel (2015) yaptığı çalışmada ortaokul öğrencilerinin bilgisayara sahip olma oranının %57.8 olduğunu tespit etmiştir. Son zamanlar özellikle internete kolaylıkla bağlanabilen akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla beraber bu oranların yükseldiği düşünülmektedir. İnsanların evlerinde kendilerine ait bilgisayarlarının bulunması bilgisayar

oyunların oynamasında önemli bir etken olup olumsuz yönde etkilemektedir (Koçak ve Köse, 2014).

Araştırmada yer alan profesyonel futbolcuların % 56,2'nin playstation oyunlarını oynadığını, % 34,0'nün bazen oynadığını, % 9,8'nin ise playstation oyunlarını oynamadığını tespit edilmiştir. Tel ve ark. (2017) tarafından amatör futbolculara yönelik yapılan araştırmada katılımcıların % 55,0'inin playstation oyunlarını oynadığını, % 29,0'unun bazen oynadığını, % 16,0'sının ise playstation oyunlarını oynamadıklarını belirlemiştirler. Araştırmada katılımcıların playstation oyunlarını oynama oranının %84 gibi çok yüksel bir orana sahip olduğu görülmektedir. Futbolun çoğunlukla gençler arasında sıklıkla oynadığı bilinmektedir. Uluç ve ark., (2014) yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinde %92,5'lik gibi büyük bir çoğunluğunun bilgisayar oyunlarını oynadıklarını tespit etmişlerdir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların % 76,1'i 1 saat, % 47,9'u evde playstation oyunları oynadığı belirlenmiştir. Tel ve Ark. (2017) tarafından amatör futbolculara yönelik yapılan araştırmada katılımcıların % 54,2'sinin 1 saatten daha az oyun oynadığı, iki saat oyun oynayanların oranı ise %20.9 olduğunu belirlemiştirler. 3 saat ve üzerinde oyun oynayanların oranı ise %12.4 olarak tespit edilmiştir. Bilgisayar ile video oyunlarının ergen bireylerde bağımlılık yaptığı yapılan çalışmada görülmektedir (Koçak ve Köse, 2014).

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların % 52,8'inin futbol oyununu oynadığı, % 40,9'unun eğlenmek amacıyla ve % 49,5'inin PES adlı oyunu oynadığı belirlenmiştir. Tel ve Ark. (2017) tarafından amatör futbolculara yönelik yapılan araştırmaya katılanların, % 43,8'inin futbol oyununu oynadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda üniversite öğrencilerinin playstation oyunları içerisinde en fazla oynadığı strateji ve yarış olduğu belirlenmiştir (Uluç ve Ark. 2014). Amatör olarak futbol oynayan bireylerin futbol sporunu sevdiğinden dolayı futbol oyununu daha fazla oynadığı söylenebilir. Profesyonel sporcular amatör futbolculara göre playstation oyunlarını daha fazla oranlarda oynamaktadırlar.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların niçin playstation oynadıkları sorusuna verdikleri cevaplarda 40,9'u eğlenmek, %32,7' si stres atmak, %16,2' de boş zamanları değerlendirmek olarak belirtmişlerdir. Tel ve Ark (2017) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların % 40,2'si eğlenme amaçlı

ve %29,6'lık kısmı stres atmak için %19,7 si ise boş zamanlarını değerlendirmek için bu tür oyunları oynadıklarını ifade etmişlerdir.

Uluyol ve ark. (2014) yaptıkları çalışmada katılımcıların; %64.51'nin eğlence amaçlı, %19.35 stres atmak için, %12.90'unun ise boş zamanlarını değerlendirmek için oyun oynadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Uluyol ve ark., (2014) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun eğlenmek ve stres atmak için oyun oynadıklarını belirtmişlerdir. Günümüzde bilgisayarda oynanan oyunlar ergen bireyler için eğlenmek ve boş zamanlarını değerlendirme aracı olarak görülmektedir. (Koçak & Köse, 2014). Tüzün ve Özdiç (2010) yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin yaklaşık %40'ının bilgisayar oyunlarını eğlenmek için oynadıklarını ve bu sonuçlar çalışmamızla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların iletişime sahip olma durumlarına bakıldığında e posta %83.8, facebook %82.5 ve MSN kullananların oranı %70.8 olduğu belirlenmiştir. Futbolcuların sosyal medyayı çok iyi kullandıkları görülmektedir. Tel ve Ark (2017) tarafından amatör futbolculara yapılan çalışmada Araştırmaya katılanların % 95,8'inin Facebook hesabının olduğu ve % 28,8'inin günde birkaç kez Facebook hesaplarını takip ettiği belirlenmiştir. Ülkemizde özellikle gençler tarafından facebook kullanıldığı belirlenmiştir. Tel ve ark., (2017) yaptıkları çalışmada futbolcuların sosyal medya platformları arasında en çok facebook kullandıkları (We are Social, 2017) ve araştırmaya katılanların e posta adresi bulunanların oranı %88.5 olarak belirlenmiştir. Bu oranın yüksek olması araştırmaya katılan grubun genç yaşlarda olması ile açıklanabilir.

Profesyonel futbolcuların oynadıkları futbol oyun türlerine bakıldığında % 34,1'inin FIFA, % 57,0'ının PES, % 13,0'ının Football Manager ve % 2,0'ının da diğer futbol oyunlarını oynadıkları görülmektedir. Tel ve Ark (2017) tarafından amatör futbolculara yapılan araştırmaya katılan futbolcuların oynadıkları futbol oyununa bakıldığında % 57,0'ının PES adlı oyunu oynadığı belirlenmiştir. Akın (2008) tarafından yapılan çalışmada katılanların %76.6'ının PES oyununu favori olarak oynadıkları belirlenmiştir. Amatör ve profesyonel futbolcular tarafından oynanan oyunlar benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların yaş değişkenine göre bilgisayar ve internet kullanımına ilişkin görüşlerine bakıldığında 1-20 yaş ve 21-30 yaşındaki futbolcular, 31 yaş ve üstü futbolculara göre “gazete-dergi okuma”, “kendim ve takımım ile ilgili haberleri takip etme”, “rakip takımların haberlerini takip etme” ve “spor aktivitelerini takip etme” amacıyla daha çok kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların yaş değişkenine göre sportif siteleri takip etme durumlarına ilişkin görüşlerine bakıldığında 1-20 yaşındaki futbolcuların 21-30 yaş ve 31 yaş ve üzeri futbolculara göre daha çok “federasyon siteleri” ve “spor basını” takip ettikleri belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların yaş değişkenine göre bilgisayar ve playstation oyunlarına katılma durumlarına ilişkin görüşlerine bakıldığında 1-20 yaşındaki futbolcuların 21-30 yaş ve 31 yaş ve üzeri futbolculara göre “bilgisayarda futbol oynama, futbol oyun stratejimi geliştiriyor”, “futbol oyununda kullandığım taktiksel varyasyonları antrenman ve maçlarda kullanırım”, “bilgisayar oyunlarını kaybettiğim zaman üzülüyorum” ve “bilgisayardaki futbol oyunlarına gerçek maç gibi konsantre olurum” görüş maddelerini daha çok benimsedikleri belirlenmiştir. Profesyonel futbolcuların sanal ortamda oynadıkları oyunu gerçek oyunmuş gördükleri ve burada geliştirdikleri taktikleri sahada uygulamaya çalıştıkları belirlenmiştir.

Sonuç olarak, profesyonel olarak futbol oynayan futbolcuların bilgisayar ve interneti sıklıkla kullandıklarını, iletişime açık olduklarını, playstation oyunlarını sıklıkla oynadıklarını, oyun türü en fazla futbol oyunlarını oynadıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca araştırmada yer alan Profesyonel futbolcuların playstation oyunlarını gerçek bir oyun gibi algılayarak oynadıklarını belirlenmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Perceptions Of Professional Football Players About Using Computer - Internet And Playstation Games

*

Mikail Tel
Firat University

Football is a sports branch that is frequently practiced in professional and amateur levels as well as synthetic pitches and school teams in Turkey. In parallel to this popularity, football players are viewed and respectable individuals in society. Football and football players always take place on social media. This constantly increases the popularity of football and football players. Today, along with rapid development in the science and technology world, the usage of computers-internet increases. Football also takes place on social media frequently. Today, one-third of the news in the media is conducted on the subject of sports and football. Professional football and the lives of football players who practice this sport are shared on social media. Within this scope, the usage of computer-internet, having communication and frequency, and the period of playing digital games of professional football players are constantly wondered. This study aims to determine the perceptions of professional football players towards the computer, internet and PlayStation games.

The perceptions of professional football players towards the usage of computer, internet and PlayStation games were investigated according to different variables and answers for the following questions were searched:

- 1- Individual and socioeconomic levels of professional football players
- 2- Computer and internet usage levels and frequencies of professional football players
- 3- Determination of technology and social media usage levels of professional football players

This study was conducted to determine the perceptions of professional football players towards the computer, internet and PlayStation games. The study was conducted with the surveying model and had a descriptive

quality. Surveying models are research approaches that aim to describe a past or present phenomenon (Karasar, 2010).

The population of the study covers the teams that competed in the 2015-2016 season in Turkey. The sample of the study consisted of 154 professional football players who played in these sports clubs and who agreed to participate in the study voluntarily. These sports clubs consisted of professional football players who played in “Elazığspor, Diyarbakırspor, Adıyamanspor, Malatyaspor and Denizlispor”. In the determination of the sports clubs and players, the random sampling method was employed and the questionnaires were conducted with the principle of volunteerism. The study was conducted by the researcher who went to the football clubs.

In this study, the data were collected using the questionnaire method. In the development of the questionnaire form, expert opinions were received as well as conducting a literature review. In the questionnaire, a 5-point Likert-type scale was used. The scale included responses as “Strongly Agree, Agree, Indecisive, Partially Agree, Strongly Disagree”.

As a result of the factor analysis conducted for the participation status of professional football players in the computer, internet and PlayStation games, it was determined that the KMO and Bartlett test values were 0.684 and 550.184, respectively in addition to the Cronbach Alpha value of 0.758.

In the data analysis, SPSS statistics package software was used. To determine the demographic information and the levels of computer and internet usage levels of athletes who participated in the study, the percentage (%) and frequency (f) analyses were conducted. According to the age variable of the participating athletes, one-way variance analysis (ANOVA) was used to determine their perceptions according to the athletes’ status of using computer-internet and participating in computer-PlayStation games.

When the demographic characteristics of the participants in the study were investigated, it was determined that 58% of the age distribution was between 21 and 25 years old. When the marital status variable of the participants was examined, it was determined that 70.8% of them were single in addition to 57.1% of the participants who had high school degrees and 40.9% of them were university graduates or students. When the demog-

raphic characteristics of the study group were investigated, it was observed that the participants were generally young in terms of age, had high school or university degrees or continued studying in their schools as well as being single in terms of marital status. It was determined that the professional football players who participated in the study included 43.9% of players in the super league and 52% of the players who played in the third league. It was determined that 31.1% of the football players spent one hour and 28.5% of them spent two hours on the internet and computers. It was observed that 40.1% of the participants spent 3 hours and above for the internet and computers.

It was observed that 84.3% of the professional football players in the study had personal computers. It was determined that 56.2% of the professional football players in the study played PlayStation games in addition to 34.0% of the participants who played them sometimes and 9.8% of them who never played PlayStation games. It was also determined that 76.1% of the professional football players in the study played PlayStation games for 1 hour and 47.9% of them played them at home. It was determined that 52.8% of the professional football players in the study played football and 40.9% of them played them for fun in addition to 49.5% of them who played the game called PES. For the question of reasons for playing PlayStation games, it was determined that 32.7% of the football players played it to relieve stress and 16.2% of them played them for making use of leisure time. When the types of football games played by professional football players were investigated, it was observed that 34.1% of them played FIFA and 57.0% of them played PES in addition to 13.0% of them who played Football Manager and 2.0% of them who played other football games.

According to the age variable of the professional football players in the study, when their perceptions towards using computers and the internet were investigated, it was determined that football players who were 1-20 years old and 21-30 years old used them for "reading newspaper-magazines", "following news about myself and my team", "following the news about rival teams" and "following sports activities" more compared to football players who were 31 years old and above. According to the age variable of the professional football players in the study, when their percep-

tions towards following sportive websites were investigated, it was determined that the football players who were 1-20 years old followed the websites, “federation websites” and “sports press”, more compared to football players who were 21-30 years old and 31 years old and above. According to the age variable of the professional football players in the study, when their perceptions towards participating in the computer and PlayStation games were investigated, it was determined that football players, who were 1-20 years old, adopted perception items such as “playing football in computers develop my football game strategies”, “I use the tactical variations that I use in football games in training and matches”, “I feel disappointed when I lose computers games” and “I concentrate for the football games in computers just as real matches” more compared to football players who were 21-30 years old and 31 years old and above. It was observed that professional football players viewed the virtual football games they play as real games and they attempted to practice the tactics they developed there in the field.

In conclusion, it was determined that football players, who play football professionally, used computers and the internet frequently while playing PlayStation games frequently in addition to playing football games the most in terms of the type of games. Additionally, it was determined that the professional football players in the study perceived and played the PlayStation games as real games.

Kaynakça / References

- Abakay, U. ve Kuru, E. (2010). Profesyonel ve amatör futbolcuların statü değişkeni açısından başarı motivasyonu farklılıkları. *Niğde University Journal of Physical Education And Sport Sciences*, 4(3), 186-191.
- Akbaş, D.M. (2002). *İnternet iletişimi ve demokrasi üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Akın, E. (2008). *Elektronik spor: Türkiye’deki elektronik sporcular üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Eskişehir.

- Arnas, Y.A. (2005). Evaluation of using interactive communication tools habit of 3-18 age group children and adolescents. *The Turkish Online Journal Of Educational Technology – Tojet*, 4(4), 59-66.
- Bila, C. (2001). *Bireysel ve kitle iletişim aracı olarak internet ve toplumsal etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Binark, M., ve Bayraktutan, G. S. (2011). Dijital Oyun Kültürü Haritasında Oyuncular: Dijital Oyuncuların Habitusları ve Kariyer Türevleri. Aydemir A.T (Derleyen), İstanbul, Alternatif Bilişim.
- Can, U.A. (1997). *İnternet kitabı*. Ankara: Adanet.
- Çelen, F.K., Çelik, A., ve Seferoğlu, S.S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *Akademik Bilişim*, 2, 1-8.
- Games For Adults To Play Even. www.glgreach.com/globstats/, 06.08.2004.
- Göknur, B.E. (2000). İnternet'in sosyolojik boyutu. III. *Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Eskişehir.
- Güllü, M., Arslan, C., DüNDAR, A., ve Murathan, F. (2012). Examination of primary school children's computer, game addiction. *Adıyaman University Institute of Social Sciences Magazine Year*, 5(9), 89-100.
- Gündoğdu, C., Karataş, Ö. ve Nacar, E. (2011). Malatya'daki amatör futbolcuların futbola yönelmelerinde medyanın etkisi ile ilgili görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 73-80.
- Gürcan, A., Uslu, R., ve Özhan, S. (2008). *Digital games and their effect on children*. Research Report of T.R General Directorate of Family and Social Researches, November, Ankara.
- İnternet Kullanıcısı 1 Milyara Ulaştı. www.ntvmsnbc.com/news/288144.asp. 2017.
- İnternet Ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri 2017. <http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017/> 07.11.2017.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kıran, Ö. (2013). A study on the secondary school students' interest in the computer games containing violence. VII. *Sociology Congress. Proceedings Book*, 02.05, October, Muğla, 55-63.
- Koçak, H., ve Köse, Z. (2014). Ergenlerin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve sosyalleşme süreçleri üzerine bir araştırma: Kütahya İli örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayısı, 21-32.
- Köksal, A.T., Oktay, D., ve Eser, S. (1999). *Kim korkar bilgisayardan: İnternet*. İstanbul: Pusula Yayınevi

- Korkusuz, M.E. ve Karamete, A. (2013). Educational game development models. *Necatibey Eğitim Fak. Elektronik Fen ve Matematik Dergisi*, 7(2), 78-109.
- Önür, N., ve Kalaman, S. (2016). Dijital gündelik yaşam: Yeni toplumsallıklar ve dijital yabancılaşma. *The Journal of Academic Social Science*, 4(35), 269-289.
- Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü. www.sgm.gsb.gov.tr. 1.11.2017.
- Spor İstatistikleri. www.tuikspor.istatistikleri 2007, 1.11.2017.
- Tel, M. (2011). Halı Sahada Futbol Oynayanların Yaralanma Durumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 25 (3), 125 – 131.
- Tel, M. (2015). Examination of students' digital gaming habits at secondary school level in Elazığ Province of Turkey. *Educational Research and Reviews*, 10(8), 1300-1310.
- Tel, M., ve Erdoğan, R. (2015). Doktorların boş zaman etkinliğine katılma durumlarının incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4, 383-395.
- Tüfekçi, A. (2007). Bilgisayar öğretmen adaylarının bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 38-54.
- Türkiye’de İnternet Kullanım Alışkanlıkları. www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/turkiyenin-internet-kullanim-aliskanliklari-tuik-2018, 15.09.2019 ind.
- Tüzün, H., ve Özdiñ, F. (2010). Öğretmen adaylarının bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve tercihlerine yönelik bir durum çalışması. *Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumu II*, 16–18 Mayıs Hacettepe Üniversitesi, Beytepe- Ankara.
- Uluşol, Ç., Demiralay, R., Şahin, S., ve Eryılmaz, Ş. (2014). Öğretmen adaylarının oyun tercihleri ve bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının incelenmesi: Gazi Üniversitesi Örneği. *Journal Of Instructional Technologies Teacher Education*, 3(2), 1-7.
- Ünsal, B., ve Ramazanoğlu, F. (2013). Spor medyasının toplum üzerindeki etkisi. *Journal Of Research In Education And Teaching*, 2(1) 36-46.
- We Are Social. www.wearesocial. 2017.
- Wingateü, P. (2001). *İnternet*. (Çev. S. İkiz), Ankara:Tübitak Yayınları,.
- Yaman, M., ve Yaman, Ç. (2008). Beden eğitimi ve spor bölümü öğrencilerinin bilgisayar kullanma yeterlilikleri. *Akademik İncelemeler*, 3(1), 176-191.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tel, M. (2020). Profesyonel futbolcuların bilgisayar – internet ve playstation oyunları kullanımına ilişkin görüşleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4334-4361. DOI: 10.26466/opus.627504

Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumlarının Yaşam Kalitesi, Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi: Doğu Marmara Bölgesi Üniversiteleri Örneği

DOI: 10.26466/opus.665339

*

Ülkü Çoban* - Betül Bayazıt** - Merve Uca ***

*Dr. Öğr. Üyesi. Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Yalova / Türkiye

E-Posta: ulku.coban@yalova.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8308-7655](https://orcid.org/0000-0001-8308-7655)

**Doç.Dr. Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, İzmit /Kocaeli/Türkiye

E-Posta: betul.bayazit@kocaeli.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3547-2035](https://orcid.org/0000-0003-3547-2035)

***Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Aydın Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: merveuca@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3325-8828](https://orcid.org/0000-0003-3325-8828)

Öz

Bu araştırmada; Doğu Marmara Bölgesi Üniversitelerinde (Kocaeli Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yalova Üniversitesi) farklı programlarda öğrenim gören öğrencilerin spora yönelik tutumlarının yaşam kalitesi düzeyine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Doğu Marmara bölgesinde yer alan 5 Devlet üniversitesinin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan toplam 933 lisans ve ön lisans öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklemin de, çalışma grubunu oluşturan üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının yaşam kalitesine etkisi incelenmiştir. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodları (Sayı, Yüzde, Aritmetik Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. "t-testi", ANOVA, "Post-Hoc" "Tukey" ve "Dunnnett T3" testi uygulanmıştır. Verilerin çözümlenmesi SPSS 20.0 paket programında yapılmıştır. Verilerin analizi %95 güven aralığında, $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Çalışma grubunun eğitim aldığı üniversite, eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş, sportif tutum, yaşam kalitesi, puan ortalamaları, her ne kadar istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmasa da, hemen hemen tüm parametrelerde ($p < 0,05$) düzeyde pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. Sportif tutumun yaşam kalitesini pozitif yönde anlamlı düzeyde ($p < 0,05$) açıkladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite öğrencisi, Spora Yönelik Tutum, Yaşam Kalitesi

Analyzing the Effect of University Students' Attitudes towards Sports on Quality of Life:Eastern Marmara Region Universities Sample

*

Abstract

In this study; The aim of this study is to determine the effects of attitudes of students studying in different programs in East Marmara Region Universities (Kocaeli University, Düzce University, Sakarya University, Abant İzzet Baysal University, Yalova University) on their quality of life . This research was carried out on 933 undergraduate and associate students studying in different departments of 5 foundation universities in East Marmara region. The effect of attitudes of the university students, who constitute sportive attitude the study group, on the quality of life, were investigated. In the research sample, the effect of the attitudes of the university students, who form the study group, on their quality of life and their levels were examined. Descriptive statistical methods (Number, Percentage, Arithmetic Mean, Standard deviation) were used in the evaluation of the study data. "T-test", ANOVA, "Post- Hoc" and Tukey "and" Dunnett T3 "test were applied. Data analysis was performed in SPSS 20.0 package program. Data analysis was evaluated at 95% confidence interval and $p < 0.05$ significance level. First of all the sample group, education level, gender, age, sportive attitude, quality of life were not statistically significant. It was found that it had a positive and significant relationship in all mostall parameters ($p < 0.05$). It shows that sportive attitude explains the quality of life positively and significantly ($p < 0.05$).

Keywords: University Student , Attitude Towards Sports, Quality Of Life

Giriş

Spor fert ve toplum ilişkilerini geliştirdiği gibi, toplumun yüceltilmesinde önemli bir araçtır. Gelişmiş toplumlar, sporu en önemli propaganda aracı olarak kabul etmişler ve dış ülkelerde kendilerini temsil edecek gençlerin en iyi şekilde yetiştirilmesi gereğine inanmışlardır (Yetim. 2016). Tutum (attitude) kavramı ise psikolojinin önemli bir kavramıdır. Kelime anlamı olarak tutumun, iyi-kötü, zararlı-faydalı, hoş-nahoş ve olağan-olağandışı gibi öz-nitelik boyutlarında psikolojik bir nesnenin değerlendirmesini temsil ettiği konusunda genel bir fikir birliği vardır (Ajzen 2001).

Bir başka deyişle tutum, bireyin karşılaştığı çıkan bir uyaran (nesne, durum, olay) karşısında onunla ilgili olumlu veya olumsuz değerlendirme yapmasıdır. Tutumlar, bilişsel, etkisel ve davranışsal olmak üzere üç grupta incelenir. Bilişsel tutum düşünceleri, etkisel tutum duyguları ve davranışsal tutumlar davranışları kapsamaktadır (Gerrig ve diğ. 2013) Üniversite öğrencilerinin kültürel ve sosyal normların oluşumundaki rolleri göz önüne alındığında bu öğrencilerin sahip oldukları sportif aktivite alışkanlıklarının önemi artmaktadır. Düzenli olarak yapılan spor aktivitelerinin sağlık üzerindeki etkileri kabul edilmekle birlikte yaşam kalitesi ile arasındaki ilişki net bir şekilde açıklanamamıştır. Genel olarak spora yönelik tutum ile yaşam kalitesi, düzeylerine ilişkin yeteri kadar araştırma yapılmadığı görülmüştür. Sportif aktivitelerin çocuk ve genç bireylerin iletişim becerilerinin güçlenmesinde ve sosyalleşmesinde en önemli araçlardan biri olduğu açıktır. Sporun bireyin kişilik gelişiminde ve topluma adaptasyon sürecinde etkili olduğunu ortaya koyan bulgular elde edildiği gibi olumsuz bazı etkiler yarattığı da araştırmalarda ortaya konulmuştur.

Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının yaşam kalitesi ile arasında bir ilişki olduğu ve spora yönelik tutumun öz yeterlilik duygularını arttırarak yaşam kalitesinde de pozitif yönde bir etki yarattığı düşünülmektedir. Bununla beraber, sporla uğraşan birey sayısını arttırarak spor toplumu oluşturmak için yapılan tüm çalışmaların temel hedeflerine bakmak gerekmektedir. Bu şekilde cinsiyet farkı olup olmadığı, spor etkinliklerine ne kadar eğilimli oldukları, sportif bakış açıları, sporsal alışkanlıkları, spor etkinlikleri ile kişiliklerini nasıl terbiye edebildikleri gibi temel konuların, geleceğimize ışık tutacak üniversite öğrencileri üzerinde çalışılması ihtiyacını doğurmaktadır.

Alan yazın incelendiğinde üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ile ilgili çalışma bulmakta güçlük çekilirken; ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumlarını incelemiş olan çalışmalar bulunabilmektedir (Güllü 2009, Çetin 2007, Taşğın ve Tekin 2009, Şişko ve Demirhan 2002). Literatürdeki bu eksikliğin giderebilmesi adına; bu araştırmada, spor dışındaki alanlarda eğitim gören üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının, Yaşam Kalitesi düzeylerine etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma “tarama modeli” olarak tasarlanmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” (Karasar, 2009,). Araştırmada öğrencilerin spora yönelik tutumlarının yaşam kalitesi, düzeylerine belirleyici etkileri ortaya konulacaktır. Araştırmanın bağımsız değişkenini spora yönelik tutum; bağımlı değişkeni ise yaşam kalitesi, oluşturmaktadır. Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik kurulunun 19.07.2017 tarihli kararı ve KÜ GOKAEK 2017/10.15 no’lu raporu ile araştırmanın amacı, hedefleri ve yöntemi gönüllüler açısından beklenen yarar ve riskler dikkate alınarak değerlendirilerek ve araştırmanın ilgili protokol doğrultusunda belirtilen merkezlerde yürütülmesi etik açısından uygun bulunmuştur.

Evren ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini Doğu Marmara bölgesindeki beş devlet üniversitesinin de öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Doğu Marmara bölgesinde devlet üniversitesi olarak Kocaeli Üniversitesi toplam öğrenci sayısı 81.000 üzeri; Düzce Üniversitesi toplam öğrenci sayısı 29.477; Sakarya Üniversitesi toplam öğrenci sayısı 93.464; Yalova Üniversitesi toplam öğrenci sayısı 14.816; Abant

İzzet Baysal Üniversitesi toplam öğrenci sayısı 32.906; dır. Örnekleme Doğu Marmara bölgesinde yer alan beş üniversiteden 933 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, spora yönelik tutum ölçeği, yaşam kalitesi ölçeği, uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan "Spora Yönelik Tutum Ölçeği (SYTÖ)" Şentürk (2014) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 25 madde ve 3 alt boyuttan (spora ilgi duyma, sporla yaşama ve aktif spor yapma) oluşmaktadır. SYTÖ 5'li likert tipi "Tamamen Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2), Kesinlikle Katılmıyorum (1)" şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 25 ve maksimum puan 125'tir. Puanın yüksekliği, spora yönelik tutumun yüksekliğine işaret etmektedir.

Çalışmada yaşam kalitesini belirlemek için Dünya Sağlık Örgütü tarafından, 15 işbirliği merkezinin katılımıyla hazırladığı 27 soruluk WHOQOL-BREF (dünya sağlık örgütü yaşam kalitesi ölçeği kısa form) ölçeğinin Türkçe versiyonu uygulanmıştır. Anket, kişinin kendi yaşam kalitesini puanlaması mantığına dayanmaktadır. WHOQOL (100 soru) ve WHOQOL-BREF (26 soru) olmak üzere, tam ve kısaltılmış şekilde iki formu vardır (Başaran, Güzel ve Sapel 2005). WHOQOL-BREF ölçeği; bedensel alan, psikolojik alan, sosyal ilişkiler ve çevre olmak üzere dört alt alandan oluşmaktadır. Likert tipi bir ölçektir. Farklı kültürlerde saha çalışmaları yapılmış olan ölçek, erişkin yaş grubuna uygulanabilmekte ve yaşam kalitesinin güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olarak kabul edilmektedir (Fidaner ve diğ. 1999). Orijinal versiyonu 26 maddeden oluşan ölçeğin, Türkçe versiyonu 27 maddeden oluşmaktadır. Fidaner ve diğ. tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Pack age for Social Sciences) for Windows 20.0 programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Aritmetik Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. Hipotez testleri olarak; iki bağımsız örneklem grubu ortalamaları açısından farklı

olup olmadığını anlamak için “t-testi”, grup sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda ise “ANOVA” kullanılmıştır. ANOVA testinde farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak üzere “Post-Hoc” testlerinden varyans eşitliği durumuna göre “Tukey” veya “Dunnnett T3” testleri uygulanmıştır. Bağımlı değişkenin bağımsız değişken ile arasındaki ilişkiyi, ilişkinin şiddeti ve yönü açısından analizlemek için bu çalışmada “Regresyon Analizi” yapılmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında, anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır; Doğu Marmara Bölgesi Üniversitelerinin farklı programlarında öğrenim gören öğrencilerde; Spora yönelik tutum yaşam kalitesine nasıl bir etki yaratmıştır. Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında farklı programlarda öğrenim gören 386’sı erkek 547’si kadın olmak üzere toplam 933 gönüllü öğrenci ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular

Tanımlayıcı İstatistiklere (Ölçütlere) İlişkin Bulgular

Tablo 1. Örneklem Grubunun Yaşlarına İlişkin Bulgular

Yaş Grubu	Frekans	Yüzde (%)
18 yaş ve altı	55	5,9
19 yaş	145	15,5
20 yaş	200	21,4
21 yaş	190	20,4
22 yaş	150	16,1
23 yaş ve üzeri	193	20,7
Toplam	933	100,0

Örneklem grubunun yaşlarına göre dağılımı tablo.1’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 4’nün (%0,4)17,49’unun (%5,3) 18,145’inin (%15,5) 19,200’ününün (%21,4) 20, 190’ınının (%20,4) 21, 150’sininin (%16,1) 22, 83’ününün (%8,9) 23, 56’sınının (% 6) 24, 31’ininin (%3,3) 25 yaşında ve 23’ününün (%2,5) 26 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Spor Yaptığı Sürelere İlişkin Bulgular

Spor Yaptıkları Yıl	Frekans	Yüzde
Hiç	313	33,5
1 yıl	240	25,7
2 yıl	90	9,6
3 yıl	50	5,4
4 yıl	44	4,7
5 yıl ve üzeri	196	21,0
Toplam	933	100,0

Örneklem grubunun spor yaptığı süreler göre dağılımı tablo 2'de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 313'ü (%33,5) hiç spor yapmamıştır. Örneklem grubunun 240'ı (%25,7) 1 yıl, 90'ı (%9,6) 2 yıl, 50'si (%5,4) 3 yıl, 44'ü (%4,7) 4 yıl, 47'si (%5) 5 yıl, 29'u (%3,1) 6 yıl, 18'i (%1,9) 7 yıl, 20'si (%2,1) 8 yıl, 14'ü (%1,5) 9 yıl, 40'ı (%4,3) 10 yıl, 29'u (%3,0) ise 11 yıl ve 11 yıldan daha uzun süre ile spor yapmıştır. Örneklemimizde en uzun spor yapan 20 yıl ise 1 kişidir, onu takip eden 17 ve 16 yıl ile yine 1'er kişidir.

Tablo 3. Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	386	41,4
Kadın	547	58,6
Toplam	933	100,0

Örneklem grubunun cinsiyetlerine göre dağılımı tablo 3'te incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 386'sı (% 41,4) erkek, 547'si (% 58,6) kadındır.

Tablo 4. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular

Medeni Durum	Frekans	Yüzde (%)
Evli	22	2,4
Bekâr	910	97,6
Toplam	932	100,0

Örneklem grubunun medeni durumlarına göre dağılımı tablo 4'de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 22'si (% 2,4) evli, 910'u ise (% 97,6) bekârdır.

Tablo 5. Örneklem Grubunun Okuduğu Üniversiteye İlişkin Bulgular

Üniversite	Frekans	Yüzde (%)
Bolu	201	21,5
Düzce	140	15,0
Kocaeli	182	19,5
Sakarya	118	12,6
Yalova	292	31,3
Toplam	933	100,0

Örneklem grubunun okumakta olduğu üniversitelere göre dağılımı tablo 5'te incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 201'i (% 21,5) Bolu Üniversitesi'nde, 140'ı (%15) Düzce Üniversitesi'nde, 182'si (% 19,5) Kocaeli Üniversitesi'nde, 118'i (% 12,6) Sakarya Üniversitesi'nde, 292'si (% 31,3) Yalova Üniversitesi'nde eğitim yaşantılarına devam etmektedir.

Tablo 6. Örneklem Grubunun Eğitim Düzeyine İlişkin Bulgular

Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde (%)
Önlisans	34	3,7
Lisans	887	95,4
Yüksek Lisans	9	1,0
Toplam	930	100,0

Örneklem grubunun öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeylerine göre dağılımı tablo.6'da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 34'ü (% 3,7) ön lisans düzeyinde, 887'si (%95,4) lisans düzeyinde, 9'u (% 1) yüksek lisans düzeyinde öğrenim görmektedir.

Tablo 7. Örneklem Grubunun Kendilerinin ve Ailelerinin Ekonomik Gelir Düzeylerine İlişkin Bulgular

Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde (%)
0-500 TL (en düşük)	36	3,9
501-1500 TL(düşük)	185	19,9
1501-2500 TL(orta)	360	38,7
2501-5000 TL(yüksek)	277	29,8
5001 TL ve üstü(en yüksek)	73	7,8
Toplam	931	100,0

Örneklem grubunun kendilerinin ve ailelerinin ekonomik gelir düzeylerine göre dağılımı tablo 7.'de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 3'ünün (% 3,9) ekonomik düzeylerinin 0-500 TL (en düşük),

185'inin (% 19,9) 501-1500 TL (düşük), 360'ının (% 38,7) 1501-2500 TL (orta), 277'sinin (% 29,8) 2501-5000 TL (yüksek), 73'ünün (% 7,8) 5001 TL ve üstü ekonomik düzeye sahip oldukları görülmektedir.

Örneklem grubunun genel olarak kendi ekonomik gelir düzeyinden memnun olma durumlarına göre dağılımı tablo 8'de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 61'inin (% 6,6) hiç memnun olmadığı, 115'inin (% 12,4) memnun olmadığı, 326'sının (% 35) kısmen memnun olduğu, 386'sının (% 41,5) memnun olduğu, 43'ünün (% 4,6) çok memnun olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Örneklem Grubunun Genel Olarak Kendi Ekonomik Gelir Düzeyinden Memnun Olma Durumlarına İlişkin Bulgular

Memnuniyet	Frekans	Yüzde (%)
Hiç değil	61	6,6
Değil	115	12,4
Kısmen memnun	326	35,0
Memnun	386	41,5
Çok memnun	43	4,6
Toplam	931	100,0

Tablo 9. Örneklem Grubunun Gelir Getirici Bir İş Olarak Sporu Yeterli Görme Durumlarına İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde (%)
Hiç değil	122	13,1
Değil	270	29,0
Kısmen yeterli	353	37,9
Yeterli	156	16,7
Çok Yeterli	31	3,3
Toplam	932	100,0

Örneklem grubunun gelir getirici bir iş olarak sporu yeterli görme durumlarına göre dağılımı tablo 9 da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 112'sinin (% 13,1) hiç yeterli görmediği, 270'inin (% 29) yeterli görmediği, 353'ünün (% 37,9) kısmen yeterli gördüğü, 156'sının (% 16,7) yeterli gördüğü, 31'inin çok yeterli gördüğü görülmektedir.

Örneklem grubunun başarı düzeylerine göre dağılımı tablo 10'da incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin 65'inin (% 7) Başarısız Öğrenci, 547'sinin (% 58,6) Başarılı Öğrenci, 216'sının (% 23,2) Onur Öğrencisi, 105'inin (% 11,3) Yüksek Onur Öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Örneklem Grubunun Başarı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Başarı Düzeyi	Frekans	Yüzde (%)
Başarısız Öğrenci	65	7,0
Başarılı Öğrenci	547	58,6
Onur Öğrencisi	216	23,2
Yüksek Onur Öğrencisi	105	11,3
Toplam	933	100

Tablo 11. Örneklem Grubunun Sportif Tutumları, Yaşam Kaliteleri ve Alt Boyutları, Puanlarına İlişkin Bulgular

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Sportif Tutum	933	1,84	4,96	3,076	0,543
Yaşam Kalitesi	933	1,54	5,00	3,512	0,533
Algılanan Yaşam Kalitesi	933	1,00	5,00	3,284	1,133
Algılanan Sağlık Kalitesi	933	1,00	5,00	3,394	1,160
Çevresel Sağlık Boyutu	933	1,25	5,00	3,553	0,589
Ruhsal Sağlık Boyutu	933	1,00	5,00	3,324	0,750
Bedensel Sağlık Boyutu	933	1,20	5,00	3,652	0,693
Sosyal İlişkiler Boyutu	933	1,00	5,00	3,658	0,787

Tablo 11’de görüldüğü gibi öğrencilerin sportif tutum puanları 1,84 ile 4,96 arasında değişmektedir. Sportif tutum puan ortalaması ise 3,076’dır. Yaşam Kalitesi 1,54 ile 5,00 arası değişmekte olup ortalaması ise 3,512’dir. Algılanan yaşam kalitesi puanı ise 1-5 arası değişmekte ve 3,284 ortalamaya sahiptir. Algılanan sağlık kalitesi 1-5 arasında değer almış ve ortalaması 3,394’tür. Yaşam kalitesinin alt boyutları çevresel sağlık, ruhsal sağlık, bedensel sağlık ve sosyal ilişkiler boyutu sırası ile 1,25 ile 5 arası, 1 ile 5 arası, 1,20 ile 5 arası ve 1 ile 5 arasında değişmektedir ve ortalamaları ise sırası ile 3,553, 3,324, 3,652 ve 3,658’dir.

Farklılıkların Analizine İlişkin Bulgular

Öğrencilerinin spora dair tutumlarının puan ortalamalarının, spor yaptıkları yıl miktarına göre anlamlı düzeyde farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi (f testi) ile yapılmıştır. Yapılan ANOVA testi sonucu tablo 12’de ifade edilmektedir. F değeri 14,588 bulunmuştur. Bu sonuç 0,05 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır. Farklılığın kaynağını anlamak test yapmadan önce, varyans eşitliği hipotezi test edilmiştir. Levene testi sonucunda ($p < 0,05$) varyansların eşit olma-

dığı sonucu çıkmıştır. Bu nedenle Post-hoc testlerinden Dunnett T3 testi uygulanmıştır. Bu testin sonucunda, 05 anlamlılık düzeyinde; hiç spor yapmamış olmak ile 1 yıl yapmanın ve de 5 yıl ve üzeri yıl spor yapmanın sportif tutumu farklılaştırdığını görmekteyiz. Aynı şekilde 1 yıl spor yapmış olmak ile 2 yıl ve de 5 yıl ve üzeri spor yapmış olmak sportif tutumu farklılaştırmaktadır. 4 yıl yapmak ile 5 yıl ve üzerinde spor yapmış olmak da, 05 anlamlılık düzeyinde sportif tutumu farklılaştırmaktadır.

Tablo 12. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Sportif Tutumlarının Spor Yaptığı Süre Değişkenine Göre Farklılaşması

Spor Yaptıkları Yıl	N	Ortalama	Std. Sapma			
Hiç	313	3,04	0,45			
1 yıl	240	2,91	0,46			
2 yıl	90	3,19	0,60			
3 yıl	50	3,13	0,58			
4 yıl	44	2,92	0,52			
5 yıl ve üzeri	196	3,31	0,65			
Toplam	933	3,08	0,54			
(I) Spor Yapılan Yıl	(J) Spor Yapılan Yıl	(i-j)	Std. Hata	p		
Hiç	1 yıl	0,130	0,039	,013		
	2 yıl	-0,150	0,068	,349		
	3 yıl	-0,094	0,086	,989		
	4 yıl	0,119	0,083	,900		
	5 yıl ve üzeri	-0,269	0,053	,000		
1 yıl	2 yıl	-0,280	0,070	,001		
	3 yıl	-0,225	0,087	,161		
	4 yıl	-0,011	0,084	1,000		
	5 yıl ve üzeri	-0,399	0,055	,000		
	2 yıl	3 yıl	0,056	0,103	1,000	
4 yıl		0,269	0,101	,121		
5 yıl ve üzeri		-0,119	0,078	,869		
3 yıl	4 yıl	0,214	0,113	,604		
	5 yıl ve üzeri	-0,174	0,094	,629		
Sportif Tutum	4 yıl	5 yıl ve üzeri	-0,388	0,091	,001	
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	f	p
Sportif Tutum	Gruplar arası	20,078	5	4,016	14,588	,000*
	Gruplar içi	255,180	927	,275		
	Toplam	275,259	932			

* $p < 0,05$

Tablo 13. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Sportif Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşmasına İlişkin t Testi Bulguları

	Cinsiyet	n	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Sportif Tutum	Erkek	386	3,02	0,57	-2,666	0,008*
	Bayan	547	3,12	0,52		

* $p < 0,05$

Üniversite öğrencilerinin sportif tutum puan ortalamalarının, cinsiyetlerine göre farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Yapılan t testine ilişkin bulgular tablo 13'te verilmiştir. Yapılan Levene testi sonucunda varyansların eşit olduğu sonucu elde edilmiştir ($p > 0,05$). Eşit varyans kabulüne göre baktığımız t-testi sonucu ise bize iki grubun birbirinden anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir ($p < 0,05$). Yani cinsiyetler arasında sportif tutum açısından istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 14. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerin Sportif Tutumlarının Medeni Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına İlişkin T Testi Bulguları

	Medeni Durum	n	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Sportif Tutum	1	22	3,44	0,64	0,398	0,001*
	2	910	3,07	0,54		

* $p < 0,05$

Üniversite öğrencilerinin sportif tutum puan ortalamalarının, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Yapılan t testine ilişkin bulgular tablo 14'te verilmiştir. Yapılan testte, Levene testi sonucunda varyansların eşit olduğu sonucu elde edilmiştir ($p > 0,05$). Eşit varyans kabulüne göre baktığımız t-testi sonucu ise bize iki grubun birbirinden anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir ($p < 0,05$). Yani medeni durumun farklı olması sportif tutum açısından farklılık oluşturmuştur.

Tablo 15. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Sportif Tutumlarının Okudukları Üniversite Değişkenine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Bulguları

	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	f	p	
Sportif Tutum	Gruplar arası	39,785	4	9,946	39,199	0,000*
	Gruplar içi	235,473	928	0,254		
	Toplam	275,259	932			

Tablo 16. Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerinin Sportif Tutumlarının Okudukları Üniversite Değişkenine Göre Farklılaşmanın Anlamlılığına İlişkin Çoklu Karşılaştırma Testi (Post Hoc - Dunnett T3 Testi)

	(I) Unı	(J) Unı	(i-j)	Std. Hata	p
Sportif Tutum	Bolu	Düzce	0,573	0,045	0,000*
		Kocaeli	0,178	0,050	0,004*
		Sakarya	-0,142	0,067	0,302
		Yalova	0,154	0,048	0,014*
	Düzce	Kocaeli	-0,395	0,044	0,000*
		Sakarya	-0,715	0,063	0,000*
		Yalova	-0,420	0,042	0,000*
		Kocaeli	Sakarya	-0,320	0,067
	Kocaeli	Yalova	-0,025	0,047	1,000
		Sakarya	Yalova	0,295	0,065

* $p < 0,05$

Öğrencilerinin spora dair tutumlarının puan ortalamalarının, okudukları üniversiteye göre anlamlı düzeyde farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi (f testi) ile yapılmıştır. Yapılan ANOVA testi sonucu tablo 16’da ifade edilmektedir. f değeri 39,199 bulunmuştur. Bu sonuç 0,05 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğunu ortaya koymuş bulunuyor. Farklılığın kaynağını anlamak için test yapmadan önce, varyans eşitliği hipotezi test edilmiştir. Levene testi sonucunda ($p < 0,05$) varyansların eşit olmadığı sonucu çıkmıştır. Bu nedenle Post-hoc testlerinden Dunnett T3 testi uygulanmıştır. Tablo 16 bu testin sonucunda, 05 anlamlılık düzeyinde; Bolu Üniversitesi’nin Sakarya Üniversitesi dışında tüm üniversitelerden farklılaştığını, Düzce Üniversitesinin tüm üniversitelerle farklılık gösterdiği, Kocaeli Üniversitesi’nin Yalova Üniversitesi dışında Yalova Üniversitesinin de Kocaeli Üniversitesi dışında tüm üniversitelerden farklılaştığını, Sakarya Üniversitesinin de Bolu dışında benzerlik gösterdiği başka üniversite olmadığı görülmektedir.

Araştırma Modeline İlişkin Bulgular

Tablo 17. Üniversite Öğrencilerinin Sportif Tutumları, Yaşam Kalitelerini Açıklama Gücü

Model	r	r ²	r ²	f	p	Std. Hata	ß	t	p
Sportif Tutum	,232 ^a	0,054	0,053	0,518697	,000 ^b	0,031	0,232	7,266	0,000*

* $p < 0,05$

Üniversite öğrencilerinin sportif tutumlarının, yaşam kalitelerini açıklama gücünü ortaya koymak amacıyla basit doğrusal regresyon analizi tekniği kullanılmıştır. Analize ilişkin bulgular tablo 17'de verilmiştir. Sportif tutumun yaşam kalitesini açıklamada bağımsız değişken olarak analize sokulması ile hesaplanan regresyon katsayısı 0,232 (R) bulunmuştur. Hesaplanan bu değere göre yaşam kalitesi varyansın yani değişkenliğin %5,4 ü sportif tutumdan kaynaklanmaktadır. Hesaplanan f değeri ($f=52,800$) sportif tutumun yaşam kalitesini anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir ($p<0,01; p<0,05$).

Üniversite öğrencilerinin sportif tutumlarının, yaşam kalitelerini açıklama gücü tablo 11'de verilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde hesaplanan t değeri, sportif tutumun yaşam kalitelerini anlamlı düzeyde açıkladığı göstermektedir. Kısmi korelasyon katsayısına (β) bakıldığında sportif tutumun yaşam kalitesi ile 0,232 düzeyinde pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur ($p<0,01; p<0,05$).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ile yaşam kalitesi arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılmıştır. Üniversite öğrencilerinin sportif tutumlarının, yaşam kalitelerini açıklama gücünü ortaya koymak amacıyla yapılmış olan basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre sportif tutumun yaşam kalitesi düzeyinde pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur ($p<0,01; p<0,05$). Bu sonuç yapılmış olan bazı araştırmadaki sonuçlar ile paralellik göstermektedir.

Konu ile ilgili yapılmış olan benzer çalışmalarda Önal ve diğ. (2017) araştırmaya katılan bireylerin yaşam kalitesi ve spora yönelik tutum toplam puanları ve alt boyut puanları cinsiyet açısından incelendiğinde anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Cinsiyet açısından yaşam kalitesi toplam puanı ve alt boyutları incelendiğinde bedensel alan alt boyutunda anlamlı bir farklılık ortaya çıkmazken; ruhsal alan, sosyal alan ve evrensel alan alt boyutlarında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. (Okuy ve diğ.2012) yaptıkları çalışmalarında toplumda yaşam kalitesi düzeyinin yükseltilmesinde kadınların ruhsal bozukluk belirtilerinin fark edilmesi ve sosyal destek sağlanması kadınlarda yaşam kalitesinde artışa etki edebilecek etmenler olarak

ifade etmişlerdir. Vural ve diğ. (2010) tarafından masa başı işlerde çalışan bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada yaşam kalitesi puanlarının erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Çakıroğlu (2007) yaptığı çalışmada farklı toplumlarda yaşam kalitesine etki eden sosyo-demografik özelliklerden eğitim durumunun yaşam kalitesine çok fazla etki etmediğini Türk toplumunda cinsiyetin yaşam kalitesiyle olan ilişkisinde kadınların erkeklere oranla daha fazla mutlu olduklarını belirtmiştir. Tekkanat (2008) öğretmenlik bölümünde okuyan öğrenciler üzerine yaptığı çalışmasında erkeklerin yaşam kalitesi puanlarının kadınların puanından yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Başka bir çalışmada Acree ve diğ. (2006) yaşlı bireyler üzerinde yaptıkları çalışmasında yine erkeklerin kadınlara göre yaşam kalitesi puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu farklılıkların örneklem grubundan ve çevresel faktörlerin her bölgede değişiklik göstermesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ercan (2010) yaptığı tez çalışmasında bireylerin yaşları ilerledikçe yaşam kalitelerinde de düşüş olduğunu tespit etmiştir. Önal ve diğ.(2017) spora yönelik tutum toplam puanı ve alt boyut puanları cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Fiziksel gelişme alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmazken; psikososyal gelişme ve zihinsel gelişme alt boyutlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın amaçlarından biri olan yaşam kalitesi ve spora yönelik tutum arasındaki ilişkiye bakıldığında, elde edilen veriler neticesinde yaşam kalitesi ve spora yönelik tutum arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin spora karşı bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak bakış açıları, mevcut yaşantılarını kaliteli ve tatminkâr bir şekilde sürdürmeleri açısından önemli olduğu söylenebilir.

Bu çalışma farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ile yaşam kalitesi arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılmıştır. Çalışmada Doğu Marmara bölgesinde yer alan beş devlet Üniversitesinde (Kocaeli Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve Yalova Üniversitesi) öğrenim görmekte olan 933 öğrencinin spora yönelik tutumlarının cinsiyet, spor yaptıkları yıl miktarı, medeni durumları, eğitim aldıkları üniversiteler, ailenin ekonomik gelir düzeyleri, yaşam kalitesi, değişkenleri açısından incelenmiş olup spora yönelik tutum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ölçeklerin genelinden alınan toplam puanların ortalamalarına bakıldığında kadın öğrencilerin spora yönelik tutum puanlarının erkek öğrencilerin spora yönelik tutum puanlarından daha yüksek olduğu gözlenmiştir ($p>0.05$). Alan yazında yapılan bazı çalışmalar da bu analiz sonucunu destekler şekildedir.

Yazıcı ve diğ.(2016) ile Hazar ve diğ.(2018) üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları üzerine yapmış oldukları çalışmada kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla spora yönelik daha fazla eğilimlerinin olduğu ancak bu eğilimin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirtilmektedir. Atalı ve diğ.(2018) farklı fakültelerden spor ile ilgili ders alan öğrencilerin spora yönelik tutumları üzerine yapılmış olan çalışmaların da ise öğrencilerin spora yönelik tutumlarının psikososyal ve fiziksel gelişme alt boyutlarında kadın öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerin puanlarından zihinsel gelişme alt boyutunda ve ölçek toplam puanlarında ise erkek öğrencilerin kadın öğrencilerden daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir.

Bu bulgular, mevcut çalışmanın sonucu ile örtüşmemektedir. Öğrenciler arasında anlamlı farkın çıkması, kadın ve erkek öğrencilerin spora yönelik benzer eğilim göstermemesinden kaynaklanmaktadır diyebiliriz. Ayrıca, benzer çalışmalarda anlamlı farkın çıkması, yapılan çalışmaların farklı gruplar üzerinde gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Farklı gruplardaki bireylerin spora bakış açısının farklı olması etkilidir. Sonuç olarak yapılan birçok çalışma incelendiğinde spora yönelik tutum puanlarının erkeklerin lehine daha yüksek bulunduğu söylenilebilir ve bu bulgular yapılan bu çalışmadaki spora yönelik tutum sonuçlarını destekler niteliktedir. Fakat araştırmamızın aksine Büyükdemira, Soyer ve Türkoğlu (2018) tarafından yapılmış olan çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyetlerine göre beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumları arasındaki farklılıklar incelendiğinde, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha olumlu tutum gösterdikleri bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin kendilerinin ve ailelerinin ekonomik gelir düzeyi değişkenine göre spora yönelik tutumlarına bakıldığında, öğrencilerin kendilerinin ve ailelerinin ekonomik gelir durumlarına göre spora yönelik tutumları arasında yapılan test sonucunda f değeri 13,998 bulunmuştur. Bu sonuç 0,05 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır. Farklılığın kaynağını anlamak için test yapmadan önce, varyans eşitliği

hipotezi test edilmiştir. Levene testi sonucunda ($p>0,05$) varyansların eşit olduğu sonucu çıkmıştır. Bu nedenle Post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. Bu testin sonucunda, 05 anlamlılık düzeyinde; en düşük, düşük ve orta gelir düzeyine sahip öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Fakat yüksek ve en yüksek gelir düzeyine sahip öğrencilerin arasında da anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna karşın orta ve altı gelir düzeyine sahip öğrencilerin yüksek ve üzeri gelire sahip öğrencilerden sportif tutum açısından farklılaştığı görülmektedir. Yanık ve Çamlıyer, (2015) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin aile gelir düzeyine göre beden eğitimi dersine ilişkin tutum ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak gelir düzeyi azaldıkça öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik tutum puanı ortalamasının yükseldiği belirlenmiştir. Bu sonuç mevcut çalışmadaki sonuç ile paralellik göstermektedir. Diğer yandan üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada aylık aile gelir düzeyi orta seviyede olanların düşük ve yüksek olanlara göre beden eğitimi ve spora yönelik tutumlarının daha iyi düzeyde olduğu saptanmıştır (Yıldız ve ark, 2017).

Aynı çalışmada Yıldız ve ark, (2017) spor yapmayan üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının spor yapanlardan daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu çalışmanın aksine Güllü ve ark, (2016) aktif spor yapanların aktif spor yapmayanlara göre spora yönelik tutumlarının anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ortaokul öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada raket sporu yapan öğrencilerin spora yönelik tutumları takım sporu ve diğer sporları yapanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Güllü ve ark, 2016). Doğu Marmara bölgesinde yer alan beş devlet üniversitesinde (Kocaeli Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve Yalova Üniversitesi) öğrenim görmekte olan 933 üniversite öğrencisinin spora dair tutumlarının yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve gelir düzeyi memnuniyeti, sporu tek başına yeterli bir gelir olarak görme durumu, değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir fakat değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Spora yönelik tutum yaşam kalitesini pozitif yönde anlamlı düzeyde, etkilemiştir. Yapılan çalışmada öğrencilerinin yaş değişkenine göre spora yönelik tutum puanlarına bakıldığında öğrencilerin yaşlarına göre spor yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür

($p>0,05$). Bu sonucu destekler nitelikte Türkmen ve ark (2016) tarafından Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencilerine yönelik yapılan spor tutumu çalışmasında öğrencilerin yaş ile spora yönelik tutumları arasında anlamlı farklılık görülmemektedir. Tatar ve Kuru (2009) 20-40 yaş arası çalışan ve çalışmayan kadınların spor yapmalarını etkileyen bazı faktörlerin incelenmesi (Sivas il merkezi örneği) çalışmasında araştırmaya katılan kadınların spor yapmalarında yaş önemli bir faktör değildir şeklindedir. Bu çalışmalar mevcut çalışmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir. Fakat Kangalgil ve diğ. (2006) tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin yaşları büyüdükçe beden eğitimi ve spora karşı tutum puanlarının arttığı gözlenmiştir.

Sporun belirlenen hedeflerine ulaşabilmesi için öğrenciler tarafından sporun sevilmesi ve öneminin anlaşılması oldukça önemlidir. Sporun istenen hedeflerine ulaşabilmesi gençlerin spora yönelik tutumları ile yakından ilişkilidir (Başer, 2009). Spora yönelik tutumu olumlu olan birey, daha istek ve arzu ile spora yönelmekteyken, tersi durumda birey spordan uzaklaşabilmektedir. Gençlerin sahip oldukları kişisel yetenekleri ve sportif etkinlikler dâhilinde ortaya koydukları hareketler gençlerin spora karşı tutumlarını belirlemektedir. Öğrenin; daha önce jimnastik hareketi yapmamış olan bir birey bu hareketi sistemli ve hedefine uyacak bir biçimde yapamayabilecektir. Buna ek olarak gencin söz konusu hareketi ortaya koyarken sakatlanma ihtimali de mevcuttur. Bu durum bireyin diğer spor hareketlerinde jimnastik sporuna özgü hareketlerden çekinmesine, jimnastik sporuna özgü hareketleri sırasında karşılaştığı olumsuz durumları hatırlamasına ve spora karşı olumsuz tutumlar geliştirmesine sebep olmaktadır. Bu olumsuz durumlar karşısında bireyin jimnastik sporuna özgü hareketlerine ve spora karşı olumsuz tutumlar ortaya koyması olası bir neticedir (Aras, 2013). Her birey yaşadığı olumsuzluklar karşısında kendince bir savunma mekanizması geliştirir. Yaptığı sportif hareketler ile yaşayacağı bir veya birden fazla olumsuzluk da bireyin spordan uzaklaşmasına sebep olacak bir tutum geliştirmesine neden olacaktır. Spora karşı olumsuz tutumu olan öğrencinin derse karşı olan ilgisi azalmakta ve öğrenci derse girmeme yoluna bile gidebilmektedir. Öğrencilerin derse verdikleri önemin azalması da dersin işlenişini ve etkinliğini düşürmektedir. Bu açıdan bakıldığında spora karşı olan tutumun öğrenim etkinliklerinin başarılı olması konusunda önemli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür (Çelik ve Pulur, 2011).

Sonuç olarak, mesleki olgunlaşma ve sosyal hayata hazırlanma dönemi olarak anılan üniversite hayatı, yalnızca akademik başarıya odaklı bir yaşam süreci olarak görülmemelidir. Üniversitelerde seçmeli olan beden eğitimi dersi saatlerinin artırılarak her bölüm ve programda zorunlu ders olarak eklenmeli böylece öğrencilerin ders ve yaşam stresinden uzaklaşmaları, deşarj olabilmeleri ve aynı zamanda yaşam kalitelerinin yükseltilerek akademik başarı düzeylerinin iyileştirilmesi amaçlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Analyzing the Effect of University Students'
Attitudes towards Sports on Quality of Life:Eastern
Marmara Region Universities Sample**

*

Ülkü Çoban - Betül Bayazıt - Merve Uca
Yalova University, Kocaeli University, Aydam University

In this study, it was aimed to analyse the effect of sports-oriented attitudes of students in different programs in Eastern Marmara region universities (Kocaeli University, Düzce University, Sakarya University, Bolu Abant İzzet Baysal University, Yalova University) on quality of life level. The research was conducted on a total of 933 under graduate and associate degree students who are studying in different departments of 5 state universities in the Eastern Marmara region. In the research sample, the effect of the attitudes of the university students who made up the study group towards sport on their quality of life was analysed.

Physical education and sports are often perceived as the equivalent of physical activity habits. However, sports provide the individual's body and mental health, the formation of personality and the development of character traits, as well as the individual's knowledge, skills and ability to improve harmony with the environment.

The attitude is an important Notion of psychology. There is a general consensus that attitude as a word meaning represents the assessment of a psychological object in dimensions of self-nature, such as good-bad, harmful-beneficial, pleasant-unpleasant, and ordinary- unusual.

In view the role of university students in the formation of cultural and social norms, the importance of these students ' sporting activity habits increases. Although the effects of regular sports activities on health have been acknowledged, the relationship between attitude towards sport and quality of life has not been clearly explained. Not enough research has been done on attitudes towards sport and levels of quality of life in general. It is clear that sports activities are one of the most important tools for strengthening the communication skills and socialization of children and young people. The

findings that reveal that sports are effective in the individual's personality development and adaptation process to society have been procured, as well as some positive effects have been revealed in the research. It is thought that the attitudes of university students towards sports have a positive effect on their quality of life and academic achievement by increasing their sense of quality of life.

It is thought that the attitudes of the university students towards sports have a relationship with the quality of life and that the attitude towards sports has a positive effect on the quality of life by increasing their sense of self-efficacy. Nevertheless, it is necessary to look at the main goals of all the studies done to create a sports society by increasing the number of individuals engaged in sports. In this way, there is a need to work on university students who will shed light on our future, such as whether there is a gender difference, how prone to sports activities, sports perspectives, sports habits, sports events and how they can nurture their personalities

Many definitions of the Notion, self, quality of life, body image have been made in the studies. Although there are little differences in the definitions, in the most general sense, the Notion of self can be defined as the person's descriptions of himself or herself. Quality of life, on the other hand, is defined as the evaluations that the person makes for these descriptions. In other words, the notion of self includes the thoughts and perceptions one has about one self, while quality of life involves one's feelings towards one's self. Self-acceptance is a term for whether or to what extent an individual accepts the characteristics that he or she adopts as part of his or her personality as a result of realizing the aspects that he or she can not achieve to his or her ideal self. In other words, self-acceptance is whether the individual is satisfied with his or her characteristics or to what degree he or she is satisfied (Videbeck 2001). In our study, the findings of the analysis carried out to demonstrate the power of university students to express their quality of life indicate that sporting attitude explains quality of life at a significant level. ($p<0,01$; $p<0,05$).

Consequently, university life, which is referred to as the period of professional maturation and preparation for social life, should not be seen as a life process focused solely on academic success. It is aimed to increase the academic success levels of the students by increasing hours of elective physical education lessons in universities and adding them as compulsory lessons in each department and program, thereby increasing the quality of life of students.

Kaynakça / References

- Aras, Ö. (2013). *İlköğretim kurumları ikinci kademedeki öğrenim gören öğrenci ve görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin beden eğitimi dersine yönelik görüş ve tutumlarının incelenmesi:Kars İli örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Acree, L.S., Longfors, J., Fjeldstad, A., Fjeldstad, C., Schank, B., Nickel, K.J. et al. (2006). Physical ctivity is related to quality of life in older adults. *Health And Quality Of Life Outcomes*, 2006;4:37
- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual Review Of Psychology*, 52(1), 27-58.
- Atalı,L., Uzuner, M. L. (2018). Farklı fakültelerden spor ile ilgili ders alan öğrencilerin spora yönelik tutumlarının incelenmesi:Kocaeli Üniversitesi örneği. *Examination Of The Attitudes Of The Students Who Ar Related To Sports From Different Faculties Towards Sport (Kocaeli University Example)*
- Başer,S. A. (2009). *Öğretmen niteliklerinin beden eğitimi dersi alan öğrencilerin bu derse karşı olan tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Başaran, S., Güzel, R., Sarpel, T., (2005). Yaşam kalitesi ve sağlık sonuçlarını değerlendirme ölçütleri. *Romatizma*. 20,1:55-63s
- Büyükdemir, D., Soyer,F., ve Türkoğlu,Ç. (2008). Farklı ortaöğretim programlarında öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumları. *E R P A International Congresses on Education*,28 Haziran-1 Temmuz İstanbul, 417.
- Çakıroğlu, A. (2007). *Relationship between quality of life and happiness in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.
- Çelik, Z., ve Pular, A. (2011).Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumları.*VAN/YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayısı, 115-121.
- Çetin, M. (2007).*Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumlarının karşılaştırılması: Kırşehir İl Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Ercan, N. (2010).*Huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler*. *Halk Sağlığı Hemşireliği programı*. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Fidaner, H., Fidaner, C., Elbi, H., Eser, E., Eser, S.Y , Göker, E.(1999). Yaşam kalitesinin ölçülmesi. *Whoqol- 100 ve Whoqol- Bref. 3p Dergisi*, Yaşam Kalitesi Özel Sayısı 7, 5-13.

- Gerrig, R. J.,Zimbardo, P. G. ve Sart, G. (2013).*Psikoloji ve yaşam: Psikolojiye giriş*. Nobel Yayıncılık.
- Güllü, M., Güçlü, M. ve Arslan, C.(2009). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 4(4),273-278.
- Güllü, M., Cengiz, Ş.Ş., Öztaşonar, Y. (2016). Ortaokul öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi: Şanlıurfa İli örneği. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*. 1(2). 49-61.
- Hazar, K., Kaya, M., Çelikbilek, S., ve Afyon, Y. A. (2018). Seçmeli beden eğitimi ve spor derslerini tercih eden üniversite öğrencilerinde beden algısı ve spor derslerine katılım nedenlerinin araştırılması.*Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(1), 65-72
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*.Ankara:Nobel Yayınları.
- Kangalgil, M., Hünük, D., Demirhan, G. (2006).İlköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumlarının karşılaştırılması.*Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 48-57.
- Okyay, P. Atasoylu, G. Önde, M. Dereboy, Ç. Beşer, E. (2012).Kadınlarda yaşam kalitesi anksiyete ve depresyon belirtilerinin varlığında nasıl etkileniyor kesitsel bir alan çalışması. *TürkPsikiyatri Dergisi*, 23(3), 178-188.
- Önal, L., Yılmaz, H., Kaldırımçı, M., ve Ağduman, F. (2017). Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin spora karşı tutumları ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, cilt.1, ss.26-34, 2017
- Şentürk, E. Ş. (2002).Spora yönelik tutum ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *CBÜ Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(2), 8-18.
- Şişko, M., Demirhan, G.(2014). İlköğretim okulları ve liselerde öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin beden eğitimi spor dersine ilişkin tutumları, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 205-210.
- Taşgın, Ö. ve Tekin, M. (2009).Çeşitli değişkenlere göre ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutum ve görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 457-466.
- Tatar, N. Ve Kuru, M. (2009).Açıklamalı yöntemlere karşı araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımı: İlköğretim öğrencilerinin fen bilgisi dersine yönelik tutumlarına etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 153-165.

- Tekkanat, Ç. (2008).*Öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerde yaşam kalitesi ve fiziksel aktivite düzeyleri*. Pamukkale Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Denizli.
- Türkmen, M., Abdurahimoğlu, Y., Varol, S., Gökdağ, M.(2016). İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının incelenmesi: Bartın Üniversitesi Örneği. *International Journal Of Contemporary Educational Studies (Intjces)*,2(1), 48-59
- Vural, Ö. Eler, S. Atalay Güzel, N. (2010).Masa başı çalışanlarda fiziksel aktivite düzeyi ve yaşam kalitesi ilişkisi. *Sportmetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*. VIII(2), 69- 75.
- Yanık, M., Çamlıyer, H. (2015). Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumları ile okula yabancılaşma düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi.*Uluslararası Spor, Egzersiz Ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 1(1), 9-19.
- Yazıcı, N. A., Kalkavan, A., ve Özdilek, Ç. (2016). Üniversite öğrencilerinin beden eğitimi ve spor öğretimi dersine ilişkin tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi.*International Journal Of Science Culture And Sport (Intjscs)*, 4(2), 404-411.
- Yetim, A. (2016). *Sporun tanımı, alanı, amaç ve fonksiyonları*. Sporda etkili iletişim. Ankara:Spor Kitabevi.
- Yıldız, A. B., Yılmaz, B., ve Arı, Ç. (2017).Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının incelenmesi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Örneği.*Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 35-45.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çoban, Ü., Bayazıt, B. ve Uca, M. (2020).Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının yaşam kalitesi, düzeylerine etkisinin incelenmesi:Doğu Marmara Bölgesi üniversiteleri örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26),4362-4385. DOI: 10.26466-/opus.665339

Turizm Rehberliği Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri İle Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.634350

*

Ülker Çolakoğlu* - Hakan Atay** - Gülseren Yurcu***

* Doç Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği, Aydın

E-Posta: ucolakoglu@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1265-3319](https://orcid.org/0000-0003-1265-3319)

** Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üni., Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği Böl., Aydın,

E-Posta: hakanatay@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-4080-8250](https://orcid.org/0000-0003-4080-8250)

*** Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Antalya

E-Posta: gulserenyurcu@akdeniz.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6735-0430](https://orcid.org/0000-0002-6735-0430)

Öz

Kişilik, bir insanın davranış ve düşüncelerini etkileyen unsurlardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla insanın ayrılmaz bir parçasıdır. Rekreatif faaliyetlere katılma engelleri dikkate alındığında, bir insanın sahip olduğu kişiliğin, rekreatif faaliyetlere katılmada bir engel veya avantaj yaratıp yaratmayacağı dikkate alınması gereken bir araştırma sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Turizm Rehberliği bölümü öğrencilerinin kişilik özellikleri ve demografik faktörler ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Araştırma sürecinde nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evrenini iki devlet üniversitesi turizm fakültesi turizm rehberliği bölümünün öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminde 289 öğrenciye anket uygulanmıştır. Veri toplamak için Kişilik Özellikleri ve Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri ölçekleri kullanılmıştır. Veri analizinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, t testi, ANOVA, korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin rekreatif faaliyetlere katılım engelleri algılarının okul, cinsiyet ve rekreatif faaliyet değişkenlerine göre farklılaştığı, uyruk, yaş, sınıf ve gelir değişkenlerine göre ise farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca, kişilik özellikleri ve rekreatif faaliyetlere katılım engelleri değişkenleri arasında pozitif ilişki olduğu; nazik kişilik özelliğine sahip öğrencilerin rekreatif faaliyet katılım engeli algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Rehberliği, Kişilik, Rekreasyon

The Relationship Between Personality Characteristics of Tourism Guidance Department Students and Barriers to Participation in Recreational Activities

*

Abstract

Personality consists of factors that affect a person's behavior and thoughts. It is an inseparable part of man. Considering the obstacles to participating in recreational activities, it appears as a research question to consider whether personality will create an obstacle or advantage in participating in recreational activities. The aim of the study is to investigate the relationship between participation barriers to recreation activities and personality traits/demographic factors on students of Tourism Guidance Department. Quantitative research method was used in the research process. The research universe is consisted of students in two tourism faculties which provide tourism guidance education. The research sample consists of 289 students. Data were collected by questionnaire technique. Personality Traits and Recreational Activity Engagement scales were used to collect data. Descriptive statistics, t test, ANOVA, correlation and regression techniques are used in data analysis. According to the findings of the study, it was found that the students of Aydın Adnan Menderes University (ADU) Tourism Guidance Department had higher perceptions of participation in recreational activities. In this study, it was found that female participants had more obstacles to participate in recreational activities. In both universities, it was found that female students' perceived barriers to participation in recreational activities were higher. As the number of foreign students is low, there is no statistically significant difference between the nationalities of the students and the barriers to participation in recreational activities. Similarly, no statistically significant difference was observed between the participants' ages, monthly income levels and classes and the barriers to participation in recreational activities.

Keywords: *Tourism Guidance, Personality Traits, Recreation.*

Giriş

Bir zamanlar kişiliklerimiz yoktu (Mischel, 1968). İnsanın varoluşundan bu yana süren yolculuğu bütüncül bir çerçevede incelendiğinde, kişiliğin akademik bir kavram olarak ilk ne zaman tartışıldığını saptamak çok güçtür. Kişiliğin belirli özelliklere sahip olduğu fikri insanlığın tarihi kadar eskidir (Kavirayani, 2018). Milattan önce dördüncü yüzyılda yaşayan Aristo (384-322), insanda var olan kibir, alçak gönüllülük ve korkaklık gibi eğilimleri ve ahlaki olmayan davranışların temel belirleyicileri olarak görmüştür. Aristo bireysel farklılıkları tanımlarken, insanın bu eğilimlerdeki aşırı ve orta düzey seviyelerini göz önüne almıştır (Matthews, Deary ve Whiteman, 2003). Kişilik kavramının günlük dildeki anlamı ile bilimsel anlamı birbirinden farklıdır. Kişiliğin bilimsel bir terim olarak incelenmesi en erken 1930'lu yıllarda psikoloji bilimi içerisinde kendisine bir yer bulmasıyla başlamıştır. Bu ilk dönemlerde, gözlemlenemeyen dinamikler ve içsel dürtüler düşünülerek daha çok insan motivasyonu üzerinde durulmaktaydı. Deneysel psikologlar tüm bireyler için geçerli evrensel yasaları aradılar. Kişilik insanların birbirlerinden farklı ya da benzer olmalarına odaklandı (McAdams, 1997). Kişilik ile ilgili daha orijinal ve kapsayıcı kuramlar 1975 yılından itibaren ortaya konulmuştur. Erken çocukluk dönemi, kalıtsal özellikler, davranış genetiği, çevresel faktörler ve çevre etkileşimi, pediatri ve DNA şifreleri gibi unsurlar da kişilik tartışmasına dahil edilmiştir (Buss ve Plomin, 2014).

Araştırmanın diğer kavramı olan rekreasyon ise daha çok boş zaman kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Boş zaman kavramı kısaca bireyin fiziksel ve sosyo-psikolojik ihtiyaçları doğrultusunda ve yine bu ihtiyaçları gidermek amaçlı ortaya konan bir davranışı ifade etmektedir. Dolayısıyla boş zaman bir çeşit aktivite ya da deneyim olarak görülmektedir (Lin, 1984). Rekreasyon kelimesinin sözcük yapısı incelendiğinde re-creation yani yeniden yapılandırma gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda rekreasyon boş zamanı olan insanların, sahip oldukları bu boş zamanlarında gerçekleştirebilecekleri faaliyetlerle ilgilidir, yani boş zamanın belirli kullanım biçimlerini oluşturmaktadır (Karaküçük, 1999).

Boş zaman kullanımı ve rekreatif faaliyetlere katılım konusu sosyal gelişim ve toplumsal uyum açısından son derece önem taşımaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri düzeyinde rekreatif faaliyetlere katılım konusunda var

olabilecek engellerin saptanması ve bunların ortadan kaldırılması; öğrencilerin bu tür ihtiyaçlarını gidermek noktasında çözüm üretebilmek açısından önem arz etmektedir. Bu konuda daha önceden yapılmış olan çalışmalara bakıldığında, rekreatif faaliyetlere katılım engellerinin çevresel faktörler açısından incelendiği ve yapılan çalışmalarda daha çok hangi rekreasyon faaliyetlerinin tercih edildiğinin saptanmaya çalışıldığı görülmüştür (Mansuroğlu, 2002; Müderrisoğlu ve Uzun, 2004; Balcı ve İlhan, 2006; Tekin, Yıldız, Akyüz ve Uğur, 2007; Demirel ve Harmandar, 2009; Tütüncü, Aydın Küçükusta, Avcı ve Taş, 2011; Kılıç ve Şener, 2013; Ekinci, Kalkavan, Gündüz ve Üstün, 2014). Rekreatif faaliyetlere katılım ile kişilik özellikleri arasında yapılan çalışmalar son derece sınırlıdır (Slavson, 1948; Nias, 1985). Bu çalışmada kişilik özellikleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylece üniversite öğrencilerin kişilik yapılarına göre rekreatif faaliyetler daha etkin bir şekilde tasarlanabilir veya farklı kişilik yapısına sahip öğrencilerin uygun rekreatif faaliyetlere yönlendirilmesi sağlanabilir.

Kavramsal Çerçeve

Kişilik Özellikleri

Kişiliğin genel geçer ve tüm kültürleri kapsayan bir tanımını yapmak çok güçtür. Kişilik kısaca bir insanın duyuş, düşünüş ve davranış biçimlerini etkileyen unsurların toplamı olarak tanımlanabilir. Bu unsurlar kişinin genlerinde var olan biyolojik ve psikolojik özellikler, güdüler, yetenekler, duygular, istek ve alışkanlıklar ve davranışlar gibi çeşitli faktörlerdir. Kişilik bir bakıma bunların bileşiminden meydana gelmektedir (Tınar, 1999; Yelboğa, 2006). Bu bileşim her insanda aynı formülde meydana gelmez, dolayısıyla kişilik kavramı bireyi diğer bireylerden ayırıcı bir özelliğe sahiptir. Kişinin başkalarıyla olan iletişimde ortaya koyduğu tepkileri ve kendisini gösterme biçimini belirler (Köknel, 1984; Morgan, 1998). Buradan yola çıkarak kişiliği bireyin dış çevresindeki değişkenlere tepki verirken farklılığını ortaya koyduğu tutum ve davranışların temelini oluşturan, kişiye özgü olan ve mümkün olduğunca değişmeyen, tutarlı ve kararlı özellikler bütünü olarak tanımlamak mümkündür (McCrae ve Costa, 1990; Burger, 2006; Özarslan, 2010).

Kişilik kavramının tartışıldığı alan yazın incelendiğinde, kişiliğin hangi özellikler ile tanımlanabileceği konusunda farklı yaklaşımlar ortaya konulduğu görülmektedir. Kişilik özelliklerinin üçlü, beşli ve yedili faktörlerle ölçeklendirildiği farklı yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin kontrol eksikliği, stres tepkisi ve odaklanmadan oluşan üç faktörlü (Youn ve Faber, 2000); dışadönüklük/içedönüklük, hasımlık/uzlaşmacılık, vicdanlılık, sınırlılık/duygusal tutarlılık ve keskin zekalılık (Digman, 1989); nevroitiklik, içedönüklük/dışadönüklük, açıklık, uyumluluk, özdisiplin (McCrae ve Costa, 1990), ve dışadönüklük, naziklik, vicdanlılık, nevroitiklik, açıklıktan oluşan (John ve Srivastava, 1999) beş faktörlü; uyumluluk, başarıma arzusu, sosyallik, cana yakınlık, ferasetlilik, düşüncelilik ve okul başarısından oluşan (Driskel, Hogan, Salas ve Hoskin, 1994) yedi faktörlü yaklaşımlar görülebilmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında beş faktörlü modellerin kişilik özelliklerini açıklamada daha destekleyici modeller ortaya koyduğu konusunda yaygın bir fikir birliği görülmektedir (Goldberg, 1990; Taggar, 1999; Burger, 2006; McCrae ve Costa, 2008; Horzum, Ayas ve Padır, 2017).

Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

İnsanların çeşitli uzunluklarda ve farklı sürelerde boş zamanları ortaya çıkabilir. İnsanlar bu boş zamanlarında uzaklaşmak, dinlenmek, hava değişimi, gezme-görme, sağlık, beraber olma, heyecan duyma, farklı deneyimler elde etme gibi amaçlarla, ev dışında veya ev içinde, açık veya kapalı alanlarda, pasif veya aktif şekilde, şehirde veya kırsal alanlarda etkinliklere katılmaktadırlar. Rekreasyon, insanların dinlenmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla (Mansuroğlu, 2002) boş zamanlarında yaptıkları etkinlikleri ifade eden bir kavramdır (Karaküçük, 1991). Aktif rekreasyon basketbol, golf, tenis, tırmanma gibi sportif faaliyetlere katılmak, kamp yapmak gibi kişisel etkinliğin olduğu faaliyetleri içerirken; pasif rekreasyon ise barbekü yapmak, doğal yaşam parklarını ziyaret etmek ve doğa gezileri gibi aktiviteleri kapsamaktadır (Schwilgin, 1974; Mansuroğlu, 2002).

Daha önceden bu konuda yapılmış çalışmalarda, üniversite öğrencilerinin rekreatif faaliyetlere katılmada: kişinin fizyolojik özellikleri, arkadaş çevresi, kişinin kendine olan güveni, alanların durumu, olumsuz duygular, ekonomik durum, yan unsurlar, örgütsel unsurlar ve ruhsal durum gibi bazı engeller ön plana çıkmıştır (Müderrisoğlu, Kutay ve Eşen; 2005; Tütüncü, Aydın,

Küçükusta, Avcı ve Taş, 2011). Ayrıca üniversitelerin sosyal olanaklarının yetersizliği, öğrencilerin kendilerini daha çok yerleşke dışında mutlu hissetmeleri, genel olarak yerel yönetimler tarafından rekreasyon alanlarına gereken önemin verilmemesi, ders yoğunluğu, etkinlik gün ve saatlerinin ders saatleriyle uyumsuz olması, etkinliklerin ilgi çekici olmaması, maddi yetersizlikler, arkadaş çevresinin ilgisizliği (Lapa ve Ardahan, 2009; Kılıç ve Şener, 2013); tesis-hizmet-ulaşım ile birey psikolojisi, sosyal ortam ve bilgi eksikliği de (Demirel ve Harmandar, 2009; Ekinci, Kalkavan, Gündüz ve Üstün, 2014) saptanan diğer engeller arasındadır. Yedi üniversiteden 1318 kişi üzerinde yapılan kapsamlı bir çalışmada öğrencilerin rekreatif faaliyet seçiminde sırasıyla: futbol, fitness, müzik dinlemek, tavla oynamak ve bilgisayar kullanmak seçeneklerini tercih ettikleri saptanmıştır (Balcı ve İlhan, 2006). Bu sonuç da öğrencilerin yerleşkeye bağımlı olmayan ve pasif olarak nitelenecek aktivitelere yöneldiklerini ortaya koymaktadır. Bir öğrenci yurdunda yapılan çalışmada da, öğrencilerin yurttan kalmaya başladıktan sonra (özellikle kız öğrencilerin) rekreasyon alışkanlıklarında olumsuz değişmeler olduğu; yeterli rekreatif ortamın sunulmadığı, personelin boş zaman ve rekreasyon konusunda bilinçsiz ve ilgisiz olduğu, tesislerin yetersiz olduğu saptanmıştır (Tekin, Yıldız, Akyüz ve Uğur, 2007). Bir başka çalışmada, cinsiyet ve gelir düzeyinin rekreatif faaliyetlere katılımı etkilediği belirtilmiştir. Futbol, voleybol, basketbol, masa tenisi, bilardo, balık tutmak, avlanmak ve güreş erkekler ve gelir düzeyi düşük olan katılımcılar tarafından en çok tercih edilen rekreasyonel faaliyetlerdir. Bunun yanında alışveriş yapmak, kır gezilerine katılmak, radyo dinlemek kadınlar tarafından daha çok tercih edilen rekreasyonel faaliyetler olarak saptanmıştır (Müderrisoğlu ve Uzun, 2004).

Yöntem

Akdeniz Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümü öğrencilerinin kişilik özellikleri ve demografik faktörleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada nicel araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Araştırmanın uygulama alanı olarak Akdeniz Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümüne devam eden öğrenciler seçilmiştir. Araştırma alanı olarak bu üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerinin seçilme sebebi, her iki üniversitenin

de sahil şeridinde ve bir turistik destinasyonda olması; öğrencilerin boş zaman değerlendirme alternatiflerinin daha fazla olmasıdır. Araştırmanın evrenini Akdeniz Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümüne aktif devam eden toplam 399 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçiminde tesadüfi örnekleme yöntemlerinden basit rassal örneklem yöntemi belirlenmiştir. Araştırma kapsamında 289 öğrenciye gönüllülük esasını ile ulaşılmıştır. Veriler 2018 yılı Ekim-Kasım aylarında anket tekniği ile toplanmıştır. Anket tekniği nicel araştırmalarda kısa zamanda çok fazla katılımcıya, daha az maliyetle ulaşma olanağı sağladığı için tercih edilmiştir. Anketler öğrencilerin ders bitiminde sınıfta zaman ayırmaları talebiyle araştırmacıların gözetiminde uygulanmıştır. Araştırma verilerini toplamak amacıyla oluşturulan anket, demografik ve tanıtıcı değişkenler (okul, yaş, cinsiyet, uyruk, sınıf, aylık gelir durumu, rekreatif faaliyet), kişilik özellikleri ölçeği, rekreatif faaliyetlere katılım engelleri ölçeğinin yer aldığı üç bölümden oluşmaktadır.

Çok değişkenli analizlerde verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için çarpıklık (skewness) (-.678) ve basıklık (kurtosis) (1,419) değerlerine bakılmış, ayrıca Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Kurtosis ve Skewness değerleri -1.5 ile +1.5 olduğu zaman normal dağılım olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Test sonuçlarına göre verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Verilerin elde edilmesinde tanımlayıcı istatistiklerin yanısıra normal dağılım gösterdiği için parametrik testler (t test, ANOVA) tercih edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçümlerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alpha güvenilirlik analizi, ölçeklerin yapı geçerliliğinin sınanabilmesi için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçümlerin genel geçerlilik ve güvenilirlik analizinde Cronbach Alpha katsayısı 0.86'dır. Kişilik özellikleri ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0.65; rekreatif faaliyetlere katılım engelleri ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0.91'dir. Değişkenlerin ilişkisini belirlemek için Pearson korelasyon analizi, değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Kişilik Özellikleri Ölçeği

Turizm rehberliği öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla John, Donahue ve Kentle (1991) tarafından geliştirilen ve John ve Srivastava'nın (1999) çalışmalarında kullandıkları 44 ifade ve 5 boyuttan (dışadönüklük, naziklik, vicdanlılık, nevrotiklik, açıklık) oluşan Beş Faktör Kişilik Ölçeği (BFKÖ) kullanılmıştır. Katılımcılar ifadelere yönelik görüşlerini: (1) "Hiç Katılmıyorum", (2) "Çok Az Katılmıyorum", (3) "Kararsızım", (4) "Oldukça Katılıyorum", (5) "Çok Fazla Katılıyorum" şeklinde 5'li likertten oluşan bir ölçekle belirtmişlerdir. 44 ifadenin boyutlara dağılımı ve ters puanlanan ifadeler şu şekildedir; (Dışadönüklük: 1, 6R, 11, 16, 21R, 26, 31R, 36, Naziklik: 2R, 7, 12R, 17, 22, 27R, 32, 37R, 42, Vicdanlılık: 3, 8R, 13, 18R, 23R, 28, 33, 38, 43R, Nevrotiklik: 4, 9R, 14, 19, 24R, 29, 34R, 39, Açıklık: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35R, 40, 41R, 44).

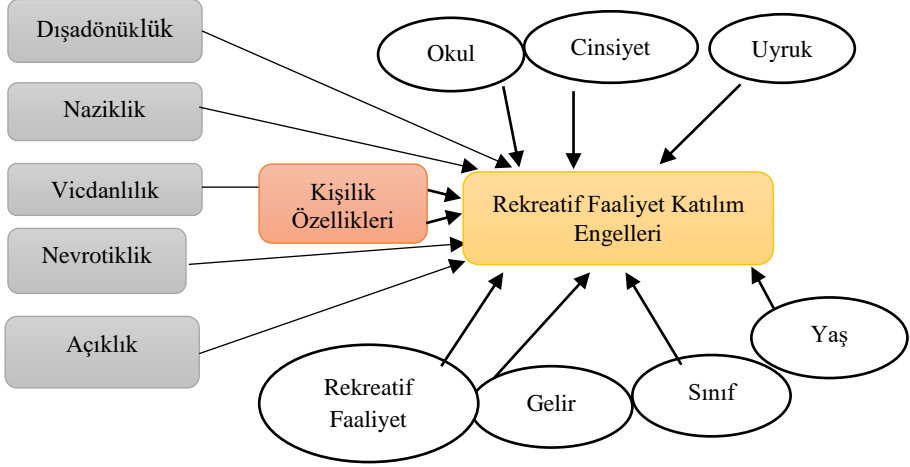
Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri Ölçeği

Öğrencilerin rekreatif faaliyetlere katılım engelleri algısının belirlenebilmesi için Gürbüz ve Karaküçük (2007) tarafından geliştirilen 28 ifadeden oluşan "Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekteki maddeler, "Hiç Etkilemez (1)", "Etkilemez (2)", "Kararsızım (3)", "Etkiler (4)" ve "Çok Etkiler (5)" şeklinde 5'li likert tipi ölçekle değerlendirilmektedir. Ölçek ifadeleri faktör analizi sonucunda tek faktör altında toplanmıştır.

Araştırma hipotezleri şu şekildedir;

- H₁:Turizm rehberliği öğrencilerinin cinsiyet, yaş, uyruk, gelir düzeyi ile rekreatif faaliyet katılım engelleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H₂: Turizm rehberliği öğrencilerinin okulları ile rekreatif faaliyet katılım engelleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H₃: Turizm rehberliği öğrencilerinin sınıfları ile rekreatif faaliyet katılım engelleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H₄:Turizm rehberliği öğrencilerinin katıldıkları rekreatif faaliyetler ile rekreatif faaliyet katılım engelleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H₅:Turizm rehberliği öğrencilerinin kişilik özellikleri ve rekreatif faaliyet katılım engelleri arasında pozitif ilişki vardır.

- H₆: Turizm rehberliği öğrencilerinin kişilik özellikleri, rekreatif faaliyet katılım engellerini pozitif etkilemektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Şekil 1’de de görüldüğü gibi araştırma modelinin merkezinde kişilik özelliklerinin rekreatif faaliyet engelleri ile olan ilişkisi yer almaktadır. Ayrıca rekreatif faaliyetlere katılım engellerinin daha iyi yorumlanabilmesi için bazı demografik değişkenlerle ve tercih edilen rekreatif faaliyetle olan farklılaşma düzeyleri de incelenmiştir.

Araştırma Bulguları

Demografik ve Tanıtıcı Bilgilere İlişkin Bulgular

Araştırma katılımcılarının %67,1’ini Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, %32,9’unu Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakülteleri Turizm Rehberliği öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin %53,6’sı 18-23 yaş aralığında, %46’sı kız, %54’ü erkek, %95,2’si T.C. uyruklu, % 39,4’ü 1.sınıf, % 21,1’i 2.sınıf, %23,5’i 3.sınıf, %13,5’i 4.sınıf, %70,5’i 500-1000 TL gelire sahiptir. Öğrencilerin %71,3’ünün boş zamanlarında katıldıkları herhangi bir rekreatif faaliyeti yok,

geri kalanların %18,3'ü eğlence gezi faaliyetlerine, %10,4'ü ise sportif faaliyetlere katılmaktadır. Katılımcıların kişisel bilgilerine ilişkin veriler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Demografik ve Tamtıcı Bilgilere İlişkin Bulgular

Değişken	f	%	Değişken	f	%		
Okul	Akdeniz Üni.	95	32,9	Cinsiyet	Kız	133	46,0
	Adnan Menderes Üni.	194	67,1		Erkek	156	54,0
	18	28	9,7	Uyruk	T.C.	275	95,2
19	33	11,4	Diğer		13	4,5	
20	38	13,1	Kayıp değer		1	,3	
21	25	8,7	Sınıf	1	114	39,4	
22	18	6,2		2	61	21,1	
23	13	4,5		3	68	23,5	
24	3	1,0		4	39	13,5	
Yaş	25	3	1,0	Aylık gelir	Kayıp değer	7	2,4
	26	1	,3		500 ve altı	90	31,1
	28	1	,3	500-1000	114	39,4	
	29	1	,3	1001-1500	21	7,3	
	40	1	,3	1501-2000	25	8,7	
	45	1	,3	2001 ve üzeri	34	11,8	
	46	1	,3	Kayıp değer	5	1,7	
48	1	,3	Faaliyet	Yok	206	71,3	
Kayıp değer	121	41,9		Eğlence Gezi Faaliyetleri	53	18,3	
Toplam	289	100		Spor Faaliyetleri	30	10,4	
			Toplam	289	100		

Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular

Araştırma hipotezlerine ilişkin elde edilen bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Okullarına Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	t	df	p
Akdeniz Üni.	84	3,5817	,59755	-2,330	276	0,021
Aydın Adnan Menderes Üni.	194	3,7722	,63767			

Katılımcıların rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının Akdeniz Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümü ortalaması ($\bar{x}$ =3,5817) ve Aydın Adnan

Menderes Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümü ortalaması ($\bar{x}=3,7722$) olarak saptanmıştır. Anlamlılık için yapılan t testine göre, öğrencilerin okulları ile rekreatif faaliyet katılım engelleri algıları arasındaki fark ($t=-2,330$, $p<0,05$) anlamlı bulunmuştur. Bu durumda, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümü öğrencilerinin rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	t	df	p
Kadın	130	3,8677	,55100	3,885	276	0,000
Erkek	148	3,5802	,66680			

Araştırma katılımcıları rekreatif faaliyet katılım engelleri algısı ortalamasının kadınlarda ($\bar{x}=3,8677$) ve erkeklerde ($\bar{x}=3,5802$) olduğu saptanmıştır. Anlamlılık için yapılan t testine göre, öğrencilerin cinsiyetleri ile rekreatif faaliyet katılım engelleri algıları arasındaki fark ($t=3,885$, $p<0,05$) anlamlı bulunmuştur. Bu durumda, kadın öğrencilerinin rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Uyruklarına Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	N	$\bar{x}$	Standart Sapma	t	df	p
T.C.	265	3,7178	,63793	,380	276	0,704
Diğer	13	3,6496	,47840			

Araştırma katılımcıları rekreatif faaliyet katılım engelleri algısı ortalamasının T.C. uyruklu olanların ($\bar{x}=3,7178$) ve yabancı uyruklu olanların ($\bar{x}=3,6496$) olduğu saptanmıştır. Anlamlılık için yapılan t testine göre, öğrencilerin cinsiyetleri ile rekreatif faaliyet katılım engelleri algıları arasındaki fark ($t=,380$, $p>0,05$) anlamlı bulunmamıştır. Bu durumun araştırmaya katılan yabancı uyruklu öğrencilerinin sayılarının azlığından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 5. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	Kareler Toplamı	df	Kare Ortalaması	F	p
Guruplararası	4,715	14	,337		
Guruplarıçi	50,277	147	,342	,985	,472
Toplam	54,993	161			

Tablo 5'e göre katılımcıların rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının yaş gurubuna göre farklılık göstermediği ortaya çıkmaktadır ($F_{(14;147)} = 0,985, p > 0,05$).

Tablo 6. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Sınıflarına Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	Kareler Toplamı	df	Kare Ortalaması	F	p
Guruplararası	1,911	3	,637		
Guruplarıçi	104,794	267	,392	1,623	,184
Toplam	106,705	270			

Tablo incelendiğinde katılımcıların rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının sınıf guruplarına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmaktadır ($F_{(3;267)} = 1,623, p > 0,05$).

Tablo 7. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Aylık Gelir Düzeylerine Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	Kareler Toplamı	df	Kare Ortalaması	F	p
Guruplararası	3,573	4	,893		
Guruplarıçi	105,996	268	,396	2,259	,063
Toplam	109,569	272			

Tablo incelendiğinde katılımcıların rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının aylık gelir durumu guruplarına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmaktadır ($F_{(4;268)} = 2,259, p > 0,05$).

Tablo 8. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Rekreatif Faaliyetlerine Göre Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri

	Kareler Toplamı	df	Kare Ortalaması	F	p
Guruplararası	2,567	2	1,284		
Guruplarıçi	107,674	275	,392	3,278	,039
Toplam	110,241	277			

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının rekreatif faaliyet gruplarına göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır ($F_{(2,275)} = 3,278, p < 0,05$). Bu farklılaşmanın ayrıntıları Tablo 9'da daha net görülebilmektedir.

Tablo 9. Turizm Rehberliği Öğrencilerinin Rekreatif Faaliyet Katılım Engelleri Puanlarının Rekreatif Faaliyetlerine Göre Dağılımı

		N	$\bar{X}$	Standart Sapma	Standart Hata	Min.	Mak.
Rekreatif Faaliyet Katılım Engelleri	Yok	195	3,692	,64550	,04623	1,00	5,00
	Eğlence \ Gezi Faaliyetleri	53	3,890	,54947	,07548	2,04	5,00
	Spor Faaliyetleri	30	3,548	,61980	,11316	1,57	4,57
	Toplam	278	3,714	,63086	,03784	1,00	5,00

Tablo 9'a göre, turizm rehberliği öğrencilerinin katıldıkları rekreatif faaliyetlere göre rekreatif faaliyet katılım engelleri sonuçlarında farklılaşma olmakla birlikte, herhangi bir faaliyete katılmayanların ($\bar{x} = 3,692$), eğlence \ gezi faaliyetlerine katılanların ($\bar{x} = 3,890$), sportif faaliyetlere katılanların ($\bar{x} = 3,548$) ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla eğlence ve gezi faaliyetleriyle ilgilenen öğrenciler, sportif faaliyetlerle ilgilenen öğrencilerden daha fazla rekreatif katılım engeliyle karşılaşmaktadırlar. Diğer yandan herhangi bir rekreatif faaliyete katılmayan öğrencilerin oranının %70,14 olduğu görülmektedir. Her 3 öğrenciden 2'si rekreatif faaliyetlere katılma olanağı bulamamaktadır.

Kişilik Özellikleri İle Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri İlişkisi

Ölçeklerin ortalama skorları, standart sapmaları ve değişkenler arası korelasyon değerleri Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Kişilik Özellikleri İle Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri Arasındaki İlişki

	N	$\bar{X}$	Standart Sapma	Kişilik Özellikleri	Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri
Kişilik Özellikleri	289	3,479	,29684	1	
Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri	278	3,714	,63086	,294**	1

** .Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır. (2-kuyruk).

Tablo 10'a göre katılımcıların kişilik özelliklerinin ($\bar{x}=3,479$) ve rekreatif faaliyetlere katılım engellerinin ($\bar{x}=3,714$) ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Kişilik özellikleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı tekniği ile incelenmiştir. Kişilik özellikleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ($r=0,294, p<.01$) vardır.

Tablo 11. Kişilik Özelliklerinin Rekreatif Faaliyetlere Katılım Engelleri Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Anlamlılık		t	p	F	R ²
		β	S.Hata				
Rekreatif	Sabit Değer	1,452	,436	3,328	,001		
Faaliyetlere	Dışadönüklük	,174	,105	1,653	,100		
Katılım	Naziklik	,251	,111	2,252	,025		
Engelleri	Vicdanlılık	,028	,104	,271	,787	6,013	0,083
	Nevrotiklik	,186	,100	1,873	,062		
	Açıklık	,027	,101	,269	,788		

Tablo 11'e göre rekreatif faaliyetlere katılım engelleri algısını etkileyen kişilik özellikleri rekreatif faaliyetlere katılım engelleri düzeyini 0,083 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,083$). Bu sonuca göre öğrencilerin rekreatif faaliyetlere katılım engelleri algılarındaki %8,3'lük değişim kişilik özellikleri değişkeni tarafından açıklanmaktadır. Ayrıca tabloya göre "naziklik" kişilik özelliğine sahip öğrencilerin diğer kişilik özelliklerine sahip öğrencilere kıyasla daha fazla rekreatif faaliyete katılım engeli algıladığı bulgusu istatistiksel açıdan anlamlı bir p değerine ($p<.01$) sahiptir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Üniversite öğrencilerinin herhangi bir engelle karşılaşmadan rekreatif faaliyetlere katılmaları sosyal ilişkilerini güçlendirmeleri, gelecekte daha verimli, donanımlı ve iletişim becerisi yüksek bireyler olarak topluma katılabilmeleri açısından çok önemlidir. Rekreatif engellerin saptanmasına yönelik çalışmalar daha çok fiziksel unsurların yetersizliği üzerinde durmaktadır. Ancak sadece fiziksel engellerin üzerinde durulması öğrencilerin psikolojik ve kişisel özelliklerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır, dolayısıyla öğrencilerin rekreatif motivasyonlarının nasıl oluştuğu veya fiziksel engellerle bir ilişkisinin olup olmadığı kritik bir hipotez olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalış-

mada rekreatif faaliyetlere katılma engellerinin öğrencinin kişilik özellikleriyle bir ilişkisinin olup olmadığı incelenerek kuramda bu yöndeki bir boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Ayrıca rekreatif faaliyetlere katılım konusunda daha fazla sorun yaşayan kişilik özelliklerine sahip öğrencilerin saptanması, okul ve yurt yöneticilerine sorunların çözülmesi noktasında daha etkin pratikler sunmalarına yardımcı olabilecektir.

Araştırma bulgularına göre, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (ADÜ) Turizm Rehberliği Bölümü öğrencilerinin rekreatif faaliyet katılım engelleri algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun belki de en önemli nedeni ADÜ'lü öğrencilerin Kuşadası'nda olması ve Aydın merkez yerleşkesinden bir buçuk saat uzakta olmalarıdır. Anketlerin uygulanma sürecinde katılımcılar, sosyal toplulukların sadece merkez yerleşkede faaliyette bulunma koşulu ile açılmasının önemli bir engel teşkil ettiği yönünde görüşler dile getirmişlerdir. Yine alan yazında benzer şekilde (Tekin, Yıldız, Akyüz ve Uğur, 2007), her iki üniversitede kadın öğrencilerin rekreatif faaliyetlere katılım engellerinin daha yüksek algılandığı ortaya çıkmıştır. Yabancı uyruklu öğrenci sayısı az olduğu için öğrencilerin uyrukları ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Yine aynı şekilde katılımcıların yaşları, aylık gelir düzeyleri ve sınıfları ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Çalışma bu açıdan alan yazındaki benzer bir çalışmayı (Müderisoğlu ve Uzun, 2004) desteklememektedir. Aylık gelirin bir farklılaşma oluşturmaması dikkate değer bir noktadır. Bu bulgu öğrencilerin daha çok pasif rekreasyonu tercih ettikleri veya yerleşke dışındaki faaliyetlere katılma konusunda isteksiz oldukları şüphesini doğurmaktadır.

Rekreatif faaliyetlere göre rekreatif faaliyet katılım engellerine yönelik bulgular incelendiğinde karşımıza çıkan en çarpıcı sonuç herhangi bir rekreatif faaliyete katılmayan öğrencilerin oranının %70,14 olmasıdır yani her 3 öğrenciden 2'si rekreatif faaliyetlere katılma olanağı bulamamaktadır. Diğer yandan eğlence ve gezi faaliyetleriyle ilgilenen öğrenciler, sportif faaliyetlerle ilgilenen öğrencilerden daha fazla rekreatif katılım engeliyle karşılaşmaktadırlar. Bunun nedeni de sportif faaliyetlerle ilgili rekreasyon faaliyetlerinin sağlanmasında üniversitelerin daha organize ve etkin olmaları olabilir. Eğlence ve gezi faaliyetleri öğrencilerin ve/veya hocaların inisiyatif almalarını, aktif kişilik özelliği ve güdülenme gerektiren faaliyetlerdir.

Araştırma bulgularına göre bir bütün olarak kişilik özellikleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Kişilik özellikleri ayrı ayrı incelendiğinde nazik kişiliği olan öğrencilerin; nevroitik, açık, vicdanlı ve dışadönük kişilik yapısı olan öğrencilerden daha fazla rekreatif faaliyet engeli algısına sahip olduğu bulgusu istatistiksel açıdan anlamlı bir değere sahiptir. Bunun nedeni nazik kişilik özelliğinde olan öğrencilerin daha çekingen veya içedönük yapıda olmaları ile açıklanabilir.

Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın sonuçlarından pratik olarak yararlanabilecek akademik yöneticilere, üniversite öğrencilerine ve gelecekteki araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Akademik Yöneticilere Öneriler

- Akademik yöneticiler rekreasyon olanaklarını sunarken, eğlence ve gezi faaliyetleri ile ilgilenen öğrencilerin sorunları ve taleplerini öncelikli olarak değerlendirmeye almalıdır. Öğrenci gezilerine katılım göstermeye ilgili olan hocaların cesaretlendirmeleri veya onlara maddi bazı olanaklar sunmaları öğrencilerin daha etkin olmalarını sağlayabilir.
- Profesyonel kişilik testleri ile öğrencilerin kişilik özellikleri saptanabilir ve özellikle nazik kişiliğe sahip öğrencilerin rekreatif faaliyetlere katılma yönünde motive edilmesi öncelikli eylem olarak hedeflenebilir.
- Öğrencilerin %70'inin bir rekreatif faaliyetle ilgilenmiyor olması, onların "üniversiteyi sadece kuramsal ve pratik eğitim kurumu olarak görmelelerinden mi kaynaklanmaktadır? yoksa başka yapısal nedenler mi bu sonucu ortaya çıkarmaktadır?" sorusu dikkate alınmalıdır. Öğrencilere üniversite eğitiminin sadece derse girip çıkmaktan ibaret olmadığı bunun da ötesinde bir kişisel gelişim kurumu olduğu algısı vurgulanmalıdır.

Gelecekteki Araştırmacılara Öneriler

- Bu çalışmada alan yazındaki diğer çalışmaları da destekleyici bir şekilde kadın katılımcıların daha çok rekreatif faaliyetlere katılım engeli olduğu saptanmıştır. Bu noktada gelecekteki araştırmacılara sadece kadın katılımcıların dahil edileceği nicel araştırmalar yapmaları veya kadın katılımcıların rekreatif faaliyet katılım engellerinin, kadınlara yönelik durumsal

şartlarının yeniden incelenebileceği keşifsel ve derinlemesine nitel çalışmalar yapmaları önerilebilir.

- Erasmus gibi öğrenci değişim programları ile gün geçtikçe daha fazla sayıda yabancı uyruklu öğrenci üniversitelerde öğrenim görmektedir. Sadece yabancı uyruklu öğrencilerin rekreatif faaliyetlerine katılım engellerinin araştırılması kurama önemli katkılar sağlayacaktır ve gelecekteki araştırmacılara bu yönde çalışmaları önerilebilir.

Öğrencilere Öneriler

- Bu araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama %70'i bir rekreatif faaliyetle ilgilenmediğini belirtmiştir. Öğrenciler üniversite eğitimini kuramsal bilgi edinmenin dışında bedensel ve düşünsel faaliyetlere katılmak suretiyle kişisel yetenekleri geliştirme fırsatı olan bir yer olarak değerlendirmelidirler.
- Rekreatif faaliyetlere katılım engelleri algısı yüksek olan öğrenciler bu engellerini yönetimle paylaşmalı ve aktif katılımcılar olma noktasında daha istekli olmaya çalışmalıdırlar.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship Between Personality
Characteristics of Tourism Guidance Department
Students and Barriers to Participation in
Recreational Activities**

*

Ülker Çolakoğlu - Hakan Atay - Gülseren Yurcu
Anan Menderes University, Akdeniz University

It is difficult to determine when personality was first discussed as a scientific concept. Personality was handled for the first time in terms of human's immoral behavior. Later, in psychology, man's unobservable behaviors are handled with his inner impulses and motives. With the developments in social sciences, it has been determined that hereditary characteristics and environmental factors also have an effect on personality. Personality briefly consists of the sum of the biological and psychological features of a person. The emotions, motives, abilities, behaviors, desires and habits are the elements which are determine the personality.

Recreation is the activities that people do in their spare time to rest and have a good time. These events can be active or passive. Examples of active recreation activities are football, basketball, tennis, climbing the mountain. Passive recreation can be shown as camping, barbecue, visiting natural parks and nature trips. Simply, reading a book in one's spare time is a passive recreation activity. There may be some obstacles to people in participating in recreational activities. Some of these obstacles are the person's physiological disabilities, insecurity, negative economic conditions, and limited circle of friends. From the area of university education, it is seen that previous studies are focused more on environmental factors. Insufficient social facilities of universities, students dislike campus, insufficient recreation areas, lack of recreation areas, lessons during activity hours, economic problems, friend incompatibilities, transportation problems, lack of social environment can be considered among the environmental obstacles to participation in recreational activities. Low income level and gender negatively affect participation in recreational activities. For example, female students prefer to participate in passive

recreational activities, while male students prefer to participate in active recreational activities.

On the other hand, it is an important research question whether the personality traits of a student have an impact on the participation of recreational activities. Identifying students with personality traits who have more problems in participating in recreational activities can help school and dormitory administrators offer more effective practices for solving problems. The aim of this study is to reveal the relationship between the personality traits and demographic factors of the Tourism Guidance students and the barriers to participation in recreational activities. Quantitative research method was used in the research process. The research population consists of the students of two public universities. Tourism guidance departments of two faculties has been investigated and compared together. As research sample, a questionnaire was applied to 289 students. The survey technique was preferred because it allows many participants to reach it in less time and with less cost. Personality Traits and Recreative Activity Participation Barriers were used to collect data. Descriptive statistics, t test, ANOVA, correlation and regression statistics were used in data analysis. According to the results of the research, it was concluded that the perceptions of students' participation barriers to recreational activities differ according to the variables of school, gender and recreational activity; but not according to the variables of nationality, age, class and income. In addition, there is a positive relationship between personality traits and barriers to participation in recreational activities. It has been determined that students with gentle personality traits have higher perceptions of recreational activity participation barriers.

According to the research findings, Aydın Adnan Menderes University (ADU) Tourism Guidance Department students were found to have higher perceptions of recreational activity participation barriers. Perhaps the most important reason for this is that students with ADU are live in Kuşadası and they are one and a half hours away from Aydın central campus. During the implementation of the questionnaires, the participants expressed their opinions that the opening up of social communities on condition that they operate only in the central campus is an important obstacle. It was revealed that the obstacles of female students to participate in recreational activities were perceived higher in both universities. Since the number of foreign students is

low, there is no statistically significant difference between students' nationalities and barriers to participation in recreational activities. Likewise, no statistically significant difference was observed between the ages, monthly income levels and classes of the participants and the barriers to participation in recreational activities.

It is noteworthy that monthly income does not create a differentiation. This finding raises the suspicion that students prefer passive recreation more or are reluctant to participate in activities outside the campus. The most striking result is that the rate of students who do not participate in any recreation activity is %70. The reason for this may be that universities are more organized and effective in providing sportive activities which needs to be done in campus. Recreational and excursion activities are activities that require students and/or teachers to take initiative, active personality trait and motivation. University administrators should consider the demands of students who are interested in excursions and entertainment activities first. Personality types of students can be determined through tests that analyze personality traits. It should be taken into account why the majority of students are not involved in recreation activities.

Kaynakça / References

- Balcı, V. ve İlhan, A. (2006). Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılım düzeylerinin belirlenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1),11-18.
- Buss, A. H. ve Plomin, R. (2014). *Temperament (PLE Emotion) early developing personality traits*. Psychology Press. Taylor & Francis Group.
- Demirel, M., Harmandar, D. (2009). Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımlarında engel oluşturabilecek faktörlerin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 838-846.
- Digman, J. M. (1989). Five robust trait dimensions: Development, stability, and utility. *Journal of Personality*, 57(2), 195-214.
- Driskell, J. E., Hogan, J., Salas, E. ve Hoskin, B. (1994). Cognitive and personality predictors of training performance. *Military Psychology*, 6(1), 31-46.
- Ekinci, N. E., Kalkavan, A., Gündüz, B., Üstün, Ü. D. (2014). Üniversite öğrencilerinin sportif ve sportif olmayan rekreatif etkinliklere katılmalarına engel olabilecek unsurların incelenmesi, *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1),1-13.

- Goldberg, L. R. (1990). An alternative "Description of personality": The Big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Gürbüz, B., ve Karaküçük, S. (2007). Boş zaman engelleri ölçeği-28: Ölçek geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD)*, XII(1), 3-10.
- Hair, J.F. Jr., Anderson, R.E., Tatham, R.L., ve Black, W.C. (1995). *Multivariate data analysis with readings*. 4th ed. Prentice-Hall International Inc..
- Horzum, M. B., Ayas, T. ve Padır, M. A. (2017). Beş faktör kişilik ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 398-408.
- John, O. P. ve Srivastava, S. (1999). *Handbook of personality: Theory and research*. NY: The Guilford Press, New York.
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon, boş zaman değerlendirme*. Ankara:Gazi Kitabevi.
- Kavirayani, K. (2018). Historical perspectives on personality:The past and current concept: The search is not over yet. *History Article*, 6(1), 180-186.
- Kılıç, M. ve Şener, G. (2013). Üniversite öğrencilerinin rekreasyon etkinliklerine katılımlarındaki sosyolojik etkenler ve yapısal kısıtlamalar. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 220-227.
- Köknel, Ö. (1984). *Kişilik*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Lin, Y. J. (1984). Study on recreation site choice behavior. *City and Planning*, 10, 33-49.
- Mansuroğlu, S. (2002). Akdeniz üniversitesi öğrencilerinin serbest zaman özellikleri ve dış mekan rekreasyon eğilimlerinin belirlenmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 53-62.
- Matthews, G., Deary, I. J. ve Whiteman, W. C. (2003). *Personality traits* (2nd Edition), Cambridge University Press, Trumpington Street, Cambridge, United Kingdom.
- McAdams, D. P. (1997). The conceptual history of personality psychology. (Eds: Hogan, R., Johnson, J., Briggs, S.) *Handbook of Personality Psychology* içinde (s. 43-59) Academic Press. San Diego, California, US.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1990). *Personality in adulthood* (1st Edition), Guilford Press: New York.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (2008). The five-factor theory of personality. O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research* içinde(3. ed., s.. 182-207). Guilford Press: New York.
- Mischel, W. (1968). *Personality and assesment*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Morgan, C. T. (1998). *Psikolojiye giriş*. Ankara:Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

- Müderrişoğlu, H., Kutay, E. L. ve Eşen, S. Ö. (2005). Kırsal rekreasyonel faaliyetlerde kısıtlayıcılar. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 11(1), 40-44.
- Müderrişoğlu, H. ve Uzun, S. (2004). Abant İzzet Baysal Üniversitesi orman fakültesi öğrencilerinin rekreasyonel eğilimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 108-121.
- Nias D. K. B. (1985). *Personality and recreational behaviour*. Kirkcaldy B.D. (eds) Individual Differences in Movement. Springer: Dordrecht
- Özarlan, M. (2010). *Örgütlerde iş tatmini ve kişilik tipi ilişkisi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Schwilgin, F. A. (1974). *Town planning guidelines*. Department of Public Works, Ottawa.
- Slavson, S. R. (1948). *Recreation and the total personality*. New York: Association Press.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson
- Taggar, S., Hackett, R., Saha, S. (1999). Leadership emergence in autonomous work teams: Antecedents and outcomes. *Personnel Psychology*, 52(4), 899-926.
- Tekin, M., Yıldız, M., Akyüz, M. ve Uğur, O. A. (2007). Karaman Yüksek Öğrenim Kredi Ve Yurtlar Kurumunda kalan üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılım ve beklentilerinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 121-135.
- Tınar, M. Y. (1999). Çalışma yaşamı ve kişilik. *Mercek Dergisi*, 14, Mess Yayınları.
- Tütüncü, Ö., Aydın, İ., Küçükusta, D., Avcı, N. ve Taş, İ. (2011). Üniversite öğrencilerinin rekreasyon faaliyetlerine katılımını etkileyen unsurların analizi. *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 22(2), 69-83.
- Yelboğa, A. (2006). Kişilik özellikleri ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8(2), 196-211.
- Yerlisu Lapa, T. ve Ardahan, F. (2009). Akdeniz Üniversitesi öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerine katılım nedenleri ve değerlendirme biçimleri. *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 20(4), 132-144.
- Youn, S., Faber, R. J. (2000). Impulse buying: Its relation to personality traits and cues. *Advances in Consumer Research*, 27, 179-185.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çolakoğlu, Ü., Atay, H. ve Yurcu, G. (2020). Turizm rehberliği bölümü öğrencilerinin kişilik özellikleri ile rekreatif faaliyetlere katılım engelleri ilişkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4386-4407. DOI: 10.26466-/opus.634350

Düzenli Fiziksel Etkinliklere Katılan Bireylerin Serbest Zaman Doymumu Serbest Zamanlarda Algılanan Özgürlük ve Sosyal Görünüş Kaygı Düzeyleri

DOI: 10.26466/opus.650826

*

Hüseyin Gökçe* - Murat Uygurtaş** - Şengül Morca***

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Denizli/Türkiye

E-Posta: hgokce@pau.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9250-0317](https://orcid.org/0000-0001-9250-0317)

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kırıkkale/Türkiye

E-Posta: uygurtasm@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6479-4194](https://orcid.org/0000-0001-6479-4194)

*** Pamukkale Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

E-Posta: sengulmorca003@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7024-3767](https://orcid.org/0000-0002-7024-3767)

Öz

Çalışmanın amacı, düzenli fiziksel aktiviteye katılan bireylerin serbest zaman doyumları, serbest zamanda algılanan özgürlükleri ve sosyal görünüş kaygılarını bazı parametrelere göre karşılaştırmak ve aralarındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemini amaçlı örneklem metoduyla seçilen, rekreasyonel amaçlı sportif faaliyetlere katılan, en az 3 ay boyunca düzenli fiziksel etkinliklere katılan, gönüllü 109 kadın 137 erkek (Ortyaş =26.28±8.13) oluşturmaktadır. Veriler; "Bilgi Formu", "Serbest Zaman Doyum Ölçeği (SZDÖ) ve "Serbest Zamanda Algılanan Özgürlük Ölçeği" (SZAÖ) ve "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" (SGKÖ) aracılığıyla toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, SZAÖ ile SZDÖ pozitif anlamlı ilişkili olduğu görülmüştür (p<0.01). Ücretli ve ücretsiz rekreasyonel fiziksel faaliyetlere katılanların sosyal görünüş kaygı SGKÖ puanları incelenmiş, ücretli rekreasyonel fiziksel faaliyetlere katılanların SGKÖ puanlarının anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür (p<0.05). Ücretli ve ücretsiz rekreasyonel fiziksel faaliyetlere katılanların SZDÖ düzeyleri arasında ise eğitimsel alt boyutta ve rahatlama alt boyutunda ücretli hizmetlere katılanların ortalama puanları anlamlı bir şekilde farklı olduğu görülmüştür (p<0.05). Katılan zaman dilimleri açısından incelendiğinde SGK puanları yüksek bireylerin etkinliklere katıldıkları saatlerin تنها saatler olduğu görülmektedir (p<0.05). Sonuç olarak SZDÖ ve SGK'nın pozitif anlamlı ilişkili olduğu, rekreasyonel fiziksel faaliyetlere ücretli katılımın serbest zaman doyumunu etkilediği, katılma periyodunun ise sosyal fizik kaygıdan etkilendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel etkinlik, serbest zaman doymumu, sosyal görünüş kaygı, algılanan özgürlük

Levels of Leisure Satisfaction Perceived Freedom in Leisure and Social Appearance Anxiety of Regular Physical Recreational Activity Participants'

*

Abstract

The aim of the study is to compare the leisure satisfaction, perceived freedom and social appearance anxiety of individuals participating in regular physical activity according to some parameters and to examine the relationship between them. The sample of the study is comprised of 109 female and 137 male (meanAGE = 26.28 ± 8.13) volunteers who are regularly (at least 45 minutes 3 days a week) participating in recreational sports activities. The Information Form, Leisure Satisfaction Scale (LSS), Perceived Freedom in Leisure (PFL) and the Social Appearance Anxiety Scale (SAAS). As a result of the analysis, it is seen that the PFL and the LSS are positively related ($p < 0.01$). The SAAS scores of those who participated in paid and free recreational physical activities were examined and the SAAS scores of those participating in paid recreational physical activities were significantly higher ($p < 0.05$). Among the LSS levels of those who participated in paid and free recreational physical activities, it was found that the mean scores of those who participated free services in the education subscale and relaxation subscale were significantly different ($p < 0.05$). It is also found that individuals who has high level of SAAS preferring to participate in the seclusion hours ($p < 0.05$). As a result, it is seen that participation in recreational physical activities is a factor affecting the three parameters, whether they are paid or not, the duration of participation and the time periods they participate.

Keywords: *Physical activity, leisure satisfaction, perceived freedom, social appearance anxiety*

Giriş

Fiziksel aktivite, artan teknoloji kullanımı ve pasif yaşam tarzıyla birlikte git-tikçe artan bir öneme sahiptir. Amerikan Kalp Derneği haftada 3 gün ve gün-lük 30-45 dakikalık hafif şiddetteki fiziksel etkinliğin kas iskelet sistemi, kalp-dolaşım sistemi sağlığı ve obezite ile mücadele açısından önemini vurgula-mıştır. Bunun yanında faydalarının sadece fiziksel olmadığını vurgulayan ça-lışmalar ortaya çıkmıştır. Piko (2000), fiziksel etkinliğin fiziksel sağlık üzerine olumlu etkilerinin yanında bazı zihinsel ve mental sağlıkla ilgili faydaların-dan da bahsetmiştir. Günlük hayat içindeki etkinliklere oluşan tepki ve bek-lentiler olarak ifade edilen doyum kavramı (Schermerhorn ve ark., 2002), ser-best zamanlar içinde de tartışılmaya başlanmış ve serbest zaman etkinliklerinin fiziksel ve mental sağlığı iyileştirmesi açısından önemini daha da artırmıştır.

Serbest zamanlarda meşgul olunan etkinlik sonrası edinilen olumlu dü-şünceler olarak tanımlanan serbest zaman doyumunun (Misra ve McKean, 2000), bireyden bireye farklılık gösterdiği (Schermerhorn ve ark., 2002) ve bi-reylerin etkinliklere devamlılıklarının sağlanması açısından da etkisi olduğu düşünölmektedir. Serbest zaman doyumunu (SZD), yapılan etkinliklerin özel-liklerinden, kimlerle etkinliğin gerçekleştirildiğinden, ortamdaki ve buna ben-zer unsurlardan etkilenmektedir. Bu bağlamda bireyin doyumunun kendi hayatındaki etkinliklerdeki ve değerlendirmelerindeki etkisi serbest za-manda algılanan özgürlükle (SZAÖ) SZD ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. SZAÖ bireylerin serbest zaman etkinliklerindeki tecrübelerine yönelik kendi öz değerlendirmelerini yaptıkları bir durum olarak tanımlanmaktadır (Ye-r-lisu Lapa ve Ağyar, 2011). Dolayısıyla algılanan özgürlüğün düşük ya da yüksek olmasının, serbest zaman doyumunu da olumlu ya da olumsuz etki-leyeceği düşünölmektedir (Lee ve ark., 2004). İnsanların fiziksel görünüm de-ğerlendirmeleri ile ilgili olarak, kendilerini değerlendirmelerinin yanında, başkalarının onları nasıl algıladıklarını da önemserler. Verilen bu önem her ne kadar doğal olsa da, bunu öncelik haline getirip bu algı üzerine hayatlarını düzenlemeleri ve durumdan endişelenmeleri noktasında sosyal görünüş kaygısı ortaya çıkmaktadır (Çepikkurt ve Coşkun, 2010). Sosyal kaygı kişinin başkaları tarafından olası maruz kaldığı sosyal veya performans durumları korkusu olarak tanımlanır (APA, 2000). Sosyal görünüş kaygısı (SGK) ise, bu sosyal kaygıyı ve olumsuz beden imajı yönlerini bir araya getiren bir yapıdır ve kişinin vücut şeklini içeren, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, genel

görünümünü çevreleyen sosyal kaygı düzeylerini açıklar (Hart ve ark., 2008). Başkaları tarafından değerlendirilmenin olumsuz çıktıları bir takım sorunlara sebebiyet verebilmektedir. SGK da bu tür değerlendirmelerin çıktılarını incelemek amacıyla incelenen, fiziksel özelliklerin ötesinde daha genel ve bütünsel bir yaklaşımdır (Doğan, 2010). Özellikle sosyal ortamlarda serbest zaman etkinliklerine katılmanın bundan etkileneceği düşüncesiyle, SGK bu çalışmaya dahil edilmiştir.

Literatür incelendiğinde, serbest zaman doyumunun yaşam doyumunu ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre incelendiği çalışmada (Gökçe, 2008) fiziksel etkinliklere katılan bireylerin serbest zaman doyumlarının katılmayan bireylere oranla istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca çalışmada serbest zaman doyumunu ile yaşam doyumunu arasındaki ilişki incelenmiş, anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Serdar ve Mungan Ay (2016) spor bilimleri öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, sportif etkinliklere aktif ve pasif katılımın serbest zaman doyumuna etkisini incelemiş herhangi bir anlamlı farklılık bulunamamıştır. Yine aynı çalışmada serbest zamanda algıladıkları özgürlüklerinde ise bilgi beceri alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark aktif katılımcılar lehine bulunmuştur. Alemdağ ve Öncü (2015) yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının fiziksel aktivite yapma sıklıkları ile sosyal görünüş kaygıları arasında ters orantı bulmuştur. Üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada ise (Çakır, 2017) serbest zaman doyum düzeylerinin cinsiyet ve haftalık serbest zaman sürelerine göre değiştiği, 26 yaş ve üstü katılımcıların serbest zaman yönetim biçimlerinde diğer bireylere oranla daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Işık ve ark., (2018) fitness merkezine üyelerle yaptıkları çalışmada medeni durum, cinsiyet, aktiviteye katılım durumu, fitness merkezine uğrama sıklıkları ve üyelik yılları bakımından algılanan özgürlük düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Günümüzde bireyler fiziksel etkinlik programlarına kendi imkanlarıyla, ücretsiz organizasyonlara dahil olarak ya da hizmet satın alarak dahil olmaktadır. Parklar, açık spor alanları, belediyeler, özel işletmeler ya da kamunun spor tesisleri ücretli ya da ücretsiz bir şekilde spor hizmeti alınan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar gerek imkanlar (maddi imkanlar, çevresel, sosyal vb.) dahilinde gerekse önceliklerine bağlı olarak bir tercih yapmaktadır. Bu tercihlerin sonucu bazı değişkenler açısından bir farklılık olup olmadığını incelemek için; ücretli ya da ücretsiz spor tesisinde fiziksel aktiviteye

dahil olan bireylerin serbest zaman doyumları, serbest zamanlarında algıladıkları özgürlük ve sosyal görünüş kaygılarını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Düzenli fiziksel etkinliklere katılan bireylerin algıladıkları doyum, özgürlük ve sosyal görünüşleri ile ilgili kaygılarına ilişkin görüşleri olduğu gibi betimlenmeye çalışılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini Denizli ilinde rekreasyonel amaçlı fiziksel etkinliklere katılan 246 ($Ort_{yaş}=26.28\pm 8.13$) birey oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem metoduyla seçilmiş örneklemin spor hizmeti veren tesislere, en az 3 ay boyunca düzenli fiziksel etkinliklere (haftada 3 gün ve en az 45 dakika) katılmış olması gerekmektedir. Bu sınırlılıklar dahilinde örneklem 109 kadın ($Ort_{yaş}=26.20\pm 7.12$) ve 137 erkekten ($Ort_{yaş}=26.34\pm 8.88$) oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bilgi formu, katılımcıların demografik özelliklerinin yanı sıra katıldıkları etkinliklerin türü, süresi gibi bilgileri almayı amaçlayan ifadelerden oluşmaktadır.

Serbest Zaman Doyum Ölçeği: Serbest Zaman Doyum Ölçeği (Leisure Satisfaction Scale/LSS) uzun formu Beard ve Ragheb (1980) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 24 maddeden oluşan ölçek 5'li likert tipi ölçek tipindedir. Puanlama, "neredeyse hiç doğru değil", "nadiren doğru", "bazen doğru", "çoğu kez doğru", "neredeyse her zaman doğru" şeklinde ve 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması ise Gökçe ve Orhan (2011) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alpha güvenirlik katsayısı (psikolojik, eğitimsel, sosyal, fizyolojik, estetik ve rahatlatma alt boyutları için) 0.81 ile 0.86 arasında değişmektedir. Tüm maddeler için ise 0.89 bulunmuştur.

Serbest Zamanda Algılanan Özgürlük: Ölçek, Witt ve Ellis (1985) tarafından geliştirilen "Serbest Zaman Teşhis Bataryası"nın (Leisure Diagnostic Battery)

bir bölümü olan 25 maddelik “Serbest Zamanda Algılanan Özgürlük Ölçeği-SZAÖÖ” (Perceived Freedom in Leisure) kullanılmıştır. Serbest zamanda algılanan özgürlük ölçeği, serbest zamanda algılanan yetkinlik, algılanan kontrol ve algılanan içsel motivasyonu ölçmeyi amaçlamaktadır ve tek boyutludur. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması ilk olarak “Serbest Zamanda Algılanan Özgürlük Ölçeği-SZAÖÖ” Yerlisu Lapa ve Ağyar (2011) tarafından yapılmış ancak tek faktörlü yapısı Yerlisu ve Kaas (2019) tarafından bulunmuştur. Bu çalışma için ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0.93 olarak belirlenmiştir.

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği: Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (Social Appearance Anxiety Scale-SAAS), Hart ve ark. (2008) tarafından bireyin görünüşüyle ilgili olarak yaşadığı duygusal, bilişsel ve davranışsal kaygıları ölçmek amacıyla geliştirilmiş öz-bildirim tarzı ve tek boyutlu bir ölçektir. Türkçeye uyarlanması ise Doğan (2010) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı ise .94 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Veri toplama araçları, katılımcılara gönüllü katılım ilkesi doğrultusunda uygulanmıştır. Araçlar, katılımcılara fiziksel etkinliklerden öne ya da sonra ortalama 10 dakikalık süre içinde uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimleyici istatistik, bağımsız gruplar için t-testi ve her üç ölçek arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson Correlation analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin normallik testleri ön şartlarını sağlayıp sağlamadığına çarpıklık ve basıklık değerleri sonuçları incelenerek karar verilmiştir. Yapılan test sonucunda değerler +1 ve -1 arasında olduğu görülmüştür ve bu değerler arasında verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidel, 2001).

Bulgular

Ölçekler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan analiz sonucunda ise, Serbest Zamanlarda Algılanan Özgürlük ile Serbest Zaman Doyum ölçeğinin

düşük düzeyde pozitif anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo-1. Ölçek puanlarının Korelasyon Sonuçları

	SZDÖ	SZAÖÖ	SGKÖ
SZDÖ	1		
SZAÖÖ	0.179 *	1	
SGKÖ	0.01	-0.04	1

* $p < 0.01$

Tablo-2. Etkinlik Türlerine Göre Ölçek Puanlarının Dağılımı

Boyutlar	Ücretli Etkinlikler(N= 102)		Ücretsiz Etkinlikler(N= 144)		t	p
	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.		
SGKÖ	2.98	0.93	2.58	0.87	3.455	0.00 *
SZAÖÖ	3.33	0.85	3.23	1.01	0.80	0.41
SZDÖ	4.33	0.38	4.00	0.71	4.27	0.00 *
Psikolojik	4.21	0.62	4.18	0.78	0.36	0.71
Eğitim	4.12	0.56	3.80	0.84	3.29	0.00 *
Fiziksel	4.27	0.58	4.10	0.71	1.96	0.05 **
Sosyal	4.29	0.71	4.14	0.68	1.68	0.09
Rahatlama	4.05	0.76	3.81	0.83	2.32	0.02 **
Estetik	4.27	0.62	4.16	0.75	1.15	0.24

Ücretli ya da ücretsiz fiziksel aktiviteye katılım durumlarına göre bireylerin sosyal görünüş kaygı düzeyleri ve serbest zaman doyum düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ortalama puanlar incelendiğinde ücretli fiziksel aktiviteye katılanların her iki ölçek ortalamalarının ücretsiz etkinliklere katılanlara oranla yüksek olduğu görülmektedir. Serbest zaman doyum ölçeği alt boyutlarına göre incelendiğinde ise ücretli fiziksel aktiviteye katılanların diğerlerine oranla fiziksel olarak kendilerini daha zorlayıcı etkinlikleri seçtikleri, yeni şeyler öğrenme fırsatı aradıkları ve rahatlatıcı özelliği olan etkinlikleri tercih ettikleri görülmektedir. Serbest zamanda algılanan özgürlükleri arasında ise iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Fiziksel aktivite fiziksel sağlık, mental sağlık, rekreasyon (yaşam kalitesi, yaşam doyumu, rahatlama vb) gibi başlıklar altında son yıllarda oldukça fazla araştırılmaktadır. Fiziksel etkinliklere düzenli katılım bazı faktörler tarafından etkilenmektedir. Bunlar kişisel faktörler, çevresel faktörler, kültürel ve cinsiyet

(Gill ve ark., 1982; Seefeldt ve ark., 2002; Oyar ve ark., 2001) gibi diğer faktörler olarak sıralanabilir. Bu çalışma ile düzenli fiziksel aktiviteye katılanların farklı bir boyutu ele alınacağı için farklı ve önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın problemlerinden birisi serbest zaman doyumunu ile ücretli ve ücretsiz spor yapma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığıdır. Bu problem çerçevesinde araştırmanın örneklemi oluşturan bireylerin serbest zaman doyumları ile ücretli ve ücretsiz spor yapanlar arasında, serbest zaman doyumunun altı alt boyutu ve toplam puanlar incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca rastlanmıştır. Yani örnekleme oluşturan bireylerden; serbest zaman doyumunun ücretli spor yapanlar üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü ücretli alanda spor yapmayı tercih eden bireylerin isteyerek ve maddi olarak bir fedakarlık göstererek serbest zaman etkinliklerine katıldıkları düşünülürse, daha fazla doyum algılamaları beklendiği bir sonuç olarak düşünülebilir. Andrew ve Witheys (1976)'in çalışmalarına göre; fiziksel serbest zaman aktivitesine katılanların büyük çoğunluğu bu aktivitelerden memnun ayrılırken (%47.0), çok azınlıkta olan (%8.3) bir kısmı da doyum sağlamadan ayrılmakta olduğunu belirtmiştir. Tepeköylü-Öztürk ve ark., (2016) seçmeli derslerde sportif faaliyetlere katılanların, seçtikleri dersin saatinin fazlalığına bağlı olarak, serbest zaman etkinliğine daha fazla vakit ayıran öğrencilerin serbest zamanda algıladıkları özgürlüklerinin diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Araştırmanın bir diğer probleminde serbest zaman doyumunu, sosyal görünüş kaygısı ve serbest zamanda algılanan özgürlük arasındaki ilişki incelenmiş, serbest zaman doyumunu ve serbest zamanda algılanan özgürlük arasında pozitif ve düşük seviyede ilişki bulunmuştur. Benzer bir sonucu, Tepeköylü-Öztürk ve İlgar-Doğan (2017) Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri arasında yaptıkları çalışmada SZAÖ ile SZD arasında pozitif yönde ve orta seviye bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bir diğer çalışmada Kodaş ve arkadaşları (2015) turizm çalışanlarıyla yaptıkları çalışmada, serbest zaman tatmini ile algılanan özgürlük puanları ve bu alt boyutlarında pozitif ve orta düzeyde ilişki bulmuşlardır.

EXTENDED ABSTRACT

**Levels of Leisure Satisfaction Perceived Freedom in
Leisure and Social Appearance Anxiety of Regular
Physical Recreational Activity Participants'**

*

Hüseyin Gökçe - Murat Uygurtaş - Şengül Morca
Pamukkale University-Kırıkkale University

Leisure satisfaction , which is defined as positive thoughts obtained after activity engaged in free time (Misra and McKean, 2000), is considered to differ from individual to individual (Schermerhorn et al., 2002) and it is thought to have an effect on ensuring the continuity of individuals to activities. Leisure satisfaction is affected by the characteristics of the activities performed, with whom the activity is performed, the environment and similar factors. In this context, the effect of individual satisfaction on activities and evaluations in his / her own life reveals the relationship between perceived freedom in leisure and leisure satisfaction. Perceived freedom in leisure is defined as a situation in which individuals make their own self-evaluation of their experiences in free time activities (Yerlisu Lapa ve Ağyar, 2011). Therefore, low or high perceived freedom is thought to affect the free time satisfaction positively or negatively (Lee ve ark., 2004). With regard to people's physical appearance assessments, they also care about how others perceive themselves as well as assess themselves. Although this importance is natural, there is a concern about social appearance in order to prioritize it and organize their lives on this perception and worry about the situation (Çepikkurt & Coşkun, 2010). Social appearance anxiety , on the other hand, is a structure that combines this social anxiety and negative body image aspects and explains the levels of social anxiety that includes, but is not limited to, the body shape of the person (Hart et al., 2008).

The sample selected by purposive sampling method must attend regular physical activities (3 days a week and at least 45 minutes) for at least 3 months in sports facilities. Among these limitations, the sample consisted of 109 women (mean_{age} = 26.20 ± 7.12) and 137 men (mean_{age} = 26.34 ± 8.88). The following scales are used as data collection tools;

The Leisure Satisfaction Scale (LSS): LSS was developed by Beard and Ragheb (1980). The scale consists of 24 items and 6 sub-dimension and scale has a 5-point Likert structure. The Turkish version of the scale was adapted by Gökçe and Orhan (2011).

Perceived Freedom in Leisure: The scale was developed by Witt and Ellis (1985). Scale was consist of 25 items and there is no sub-scales. The scale was adapted to Turkish by Yerlisu Lapa and Ağyar (2011).

Social Appearance Anxiety Scale: Scale (SAAS) was developed by Hart et al. (2008) to measure the emotional, cognitive, and behavioral concerns experienced by the individual about his / her appearance. The Turkish adaptation was made by Doğan (2010). Cronbach alpha reliability coefficient of the scale was found to be .94 for this study.

The skewness and kurtosis values of the data were determined by examining the results of normality tests. As a result of the test, the values were found to be between +1 and -1 and it was accepted that the data was distributed normally between these values (Tabachnick and Fidel, 2001).

As a result of the analysis conducted in order to examine the relationship between the scales used in the study, it was seen that the perceived freedom in leisure time and leisure satisfaction scale were positively correlated with low level. Significant differences were found between social appearance anxiety levels and leisure time satisfaction levels of individuals according to their participation in paid or free physical activity. When the average scores are examined, it is seen that the average of both scales of the participants in the paid physical activity is higher than the participants of the free activities. When the Leisure satisfaction scale is examined according to its sub-dimensions, it is seen that those who participate in paid physical activity choose more challenging activities physically than others, seek opportunities to learn new things and prefer activities with relaxing features. There was no significant difference between freedoms perceived in free time between the two groups.

When the participation hours of the individuals participating in physical activities and Social Appearance Anxiety, Leisure Satisfaction and Perceived Freedom Scores were examined, a significant difference was found between social appearance anxiety levels. It is seen that the hours in which individuals with high social appearance concerns participate in activities are secluded.

It was also observed that Lisure Satisfaction and Social Appearance Anxiety of the individuals participating in regular exercise were positively significant, paid participation in recreational physical activities affected free time satisfaction, and participation period was affected by social physical anxiety. Based on these results, it is suggested that those who exercise regularly and those who work to create this habit should take into account the social appearance of the individuals and the status of paid / free activity.

Kaynakça / References

- Alemdağ C. ve Öncü E. (2015). Kolb öğrenme stili modeline göre beden eğitimi öğretmenleri adayları. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-12.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (4th Edition Text Revision (DSM-IV-TR)). Washington, DC: American Psychiatric Association Press.
- Andrews F.M. ve Withey, S.B. (1976). Social indicators of well-being: Americans' perceptions of life quality. *Plenum Press*, New York.
- Çakır, V.O.(2017). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman doyum düzeyleri ile serbest zaman yönetimleri arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*. 2(3), 17-27
- Çepikkurt F. ve Çoşkun F. (2010). Üniversiteli dansçıların sosyal fizik kaygı ve beden imgesinden hoşnut olma düzeyleri. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 1(2), 17-24.
- Doğan, T. (2010). Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 151-159.
- Gill, D.L., Gross, J.B., Huddleston, S. (1983). Participation motivation in youth sport. *International Journal of Sport Psychology*, 14, 1-14.
- Gökçe H. (2008). *Serbest zaman doyumunun yaşam doyumunu ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gökçe, H. ve Orhan, K. (2011). Serbest zaman doyum ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 22(4), 139 – 145.
- Hart, T.A., Flora, D.B., Palyo, S.A., Fresco, D.M., Holle, C., Heimberg, R.G. (2008). Development and examination of the social appearance anxiety scale. *Assessment*, 15, 48–59

- Işık, U., Güngörmüş, H.A., Cengiz, R. ve Dal, E. (2018) Fitness merkezlerinden hizmet alan bireylerin serbest zaman kolaylaştırıcılarının serbest zamanda algılanan özgürlük düzeyleri üzerindeki etkisi. *Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi*, 10-13 Mayıs Bodrum, Muğla.
- Kodaş, D, Kodaş, B. ve Arıca, R. (2015). Yiyecek-içecek çalışanlarının serbest zaman tatmin düzeyleri ile serbest zamanda algılanan özgürlüklerinin incelenmesi. *3.Rekreasyon Araştırmaları Kongresi*. Eskişehir.
- Lapa, T. Y., ve Kaas, E. T. (2019). Perceived freedom in leisure scale-25: Testing the construct validity for university students. *Journal of Human Sciences*, 16(4), 1071-1083.
- Lee, J., Graefe, A.R. ve Burns R.C. (2004). Service quality, satisfaction, and behavioral intention among forest visitors. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 17(1), 73-82.
- McNelis-Kline, C.M. (2000). *Body Image, social physique anxiety and eating disorders in aerobic instructors*. ProQuest Digital Dissertation [on line].
- Misra, R. ve McKean, M. (2000). College students' academic stress and its relation to their anxiety, time management, and leisure satisfaction. *American Journal of Health Studies*, 16, 41-51.
- Oyar, Z.B., Aşçı, H.F., Çelebi, M. ve Mülazımoğlu, Ö. (2001). Spora katılım güdüsü ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *H.Ü. Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2), 21-23.
- Piko, B. (2000). Health-related predictors of self-perceived health in a student population: the importance of physical activity. *Journal of Community Health*, 25(2), 125-137.
- Serdar, E., Ay, S.Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerine katılım biçimlerine göre tatmin olma ve algılanan özgürlük düzeylerinin incelenmesi. *Sobider Sosyal Bilimleri Dergisi*, 3(9), 365-374.
- Schermerhorn, J.R., Hunt, J.G. ve Oborn, R.N. (2002), *Organizational Behavior*. Wiley, Phoenix, AZ.
- Seefeldt, V., Malina, R.M., ve Clark, M.A. (2002). Factors affecting levels of physical activity in adults. *Sports medicine*, 32(3), 143-168.
- Serdar, E. ve Ay, S.M. (2016). Üniversite öğrencilerinin katıldıkları serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma ve algılanan özgürlük düzeylerinin incelenmesi. *Sobider Sosyal Bilimleri Dergisi*, 3(9), 365-374.
- Tabachnick, B.G. ve Fidel, L.S. (2011). Using multivariate statistics (6th Edition). MA:Allyn & Bacon Inc. 79-98.

- Tepeköylü-Öztürk Ö. ve İlgar-Doğan, Y. (2017) The relationship between perceived freedom in leisure and leisure satisfaction of sport sciences students. *14th International Scientific Conference on Transformation Processes in Sport*, 30th March-2nd April 2017, Budva Montenegro.
- Tepeköylü-Öztürk Ö., Soytük M., ve Cevlan S.S. (2016) Üniversite öğrencilerinin serbest zamana yönelik algıları, *14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi*, 01-04 Kasım Antalya Türkiye.
- Witt, P.A. ve Ellis, G.D. (1985). Development of a short form to assess perceived freedom in leisure. *Journal of Leisure Research*, 17(3), 225–233.
- Yerlisu Lapa, T. ve Agyar E. (2011). Cross-cultural adaptation of perceived freedom in leisure scale. *World Applied Sciences Journal*, 14(7), 980-986.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gökçe, H., Uygurtaş, M. ve Morca, Ş. (2020). Düzenli fiziksel etkinliklere katılan bireylerin serbest zaman doyumunu serbest zamanlarda algılanan özgürlük ve sosyal görünüş kaygı düzeyleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 15(26), 4408-4420. DOI: 10.26466-/opus.650826

Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeyleri ile Genel Öz Yeterlilik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.639999

*

Kenan Koç* - Mehmet Behzat Turan** - Tuba Akgül Arslan ***

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi/ Kayseri/ Türkiye

E-Posta: kenankoc@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1459-2655](https://orcid.org/0000-0002-1459-2655)

** Araş.Gör.Dr., Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi/ Kayseri/ Türkiye

E-Posta: behzatturan@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5332-803X](https://orcid.org/0000-0002-5332-803X)

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü/ Kayseri/ Türkiye

E-Posta: tubaakgul@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-3226-3927](https://orcid.org/0000-0002-3226-3927)

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ile genel öz yeterlilik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda örneklemi; Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük, Rekreasyon ve Spor Yöneticiliği bölümlerinden rastgele yöntemle seçilmiş 314 gönüllü öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak; İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği ve Genel Öz yeterlilik ölçeği ile araştırmacı tarafından hazırlanmış demografik bilgi formu kullanılmıştır. Demografik Bilgi Formundan ve ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 20.0 paket programı ile istatistiksel analizleri yapılmıştır. Adaylara ilişkin kişisel bilgiler ve envanter toplam puanları ve faktör puanları frekans (f) ve yüzde (%) değerleri tespit edilerek verilmiştir. Ölçeklerden elde edilen puanların arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi (r) ve elde edilen puanların birbirinin yordayıcı olup olmadığını tespit edebilmek için Çoklu regresyon analizi uygulanmıştır (β). İletişim becerisi ile genel öz yeterlilik toplamı ve alt boyutları arasında anlamlı ve doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında iletişim becerisi birçok alanı etkilediği gibi öğrencilerin genel öz yeterlilik algısını da etkilemiştir. Bu nedenle eğitim programları hazırlanırken bireysel farklılıkların göz önünde bulundurularak iletişime açık sosyal ortamların çoğaltılması ve kişilik özelliklerine dikkat edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Becerisi, Genel Öz yeterlilik, Beden Eğitimi Öğretmenliği

Investigation of the Relationship Between Communication Skills Levels and General Self- Efficacy Perceptions of Faculty of Sport Sciences Students

*

Abstract

The aim of this study is to investigate the relationship between communication skills and general self-efficacy perceptions of university students. This intended sample; Erciyes University Faculty of Sport Sciences, 2018-2019 Physical Education and Sports Teaching, Coaching, Recreation and Sports Management departments consist of 314 randomly selected volunteers.

As data collection tools; Demographic information form including the Communication Skills Development Scale and General Self-Efficacy Scale. Obtained data from demographic information form and scales were analyzed statistically with the SPSS 20.0 package program. The personal information and inventory total scores and factor scores for the candidates were determined by determining frequency (f) and percentage (%) values. Multiple regression analysis (β) was used to determine whether Pearson Moments Multiplication Correlation analysis (r) and their scores were predictive of each other in order to reveal the relationship between scores obtained from the scales. There is a significant and linear relationship between communication skills and total self-efficacy total and sub-dimensions. When the results of the study were examined, communication skills might also affect the field area and also affected the general self-efficacy perception. Make sure that the training programs in this student are explained before the check. I think that reproduction of open social environments is a priority without paying attention to personal characteristics.

Keywords: *Communication Skills, General Self-efficacy, Physical Education Teacher*

Giriş

İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu ortamlarda çalıştığı söylenebilecek Beden Eğitimi öğretmenleri, Antrenörler ve Spor yöneticilerinin insan ilişkilerini kolaylaştırıcı becerilere sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Spor bilimleri multidisipliner bir alandır. Spor bilimleri alanında eğitim öğretim almaya hak kazanan aday eğitimciler, fiziksel yetilerinin yanı sıra eğitim öğretim süreci içerisinde; eğitim bilimleri, tıp bilimleri, psiko-sosyal alanlar, antrenman bilimi gibi alanlarda öğrenim olanağına sahiptirler (Sevimli vd., 2010)

İnsanların olayları görerek, duyarak ve yaşayarak uygulamasına imkân sağlayan ve bireysel farklılıkları göz ardı etmeyen spor ortamlarında, iletişimi etkili kılabilecek becerilerin öğrenilmesi ve sosyal yaşama aktarılması sağlanabilir. Bu nedenle beden eğitimi öğretmenleri, antrenörler ve spor yöneticilerinin bu konuda donanımlı yetiştirilmeleri ilişkide buldukları bireylere iletişim becerilerini kazandırmak amacıyla önemli görülmektedir. Ayrıca her bireyin zorunlu eğitim sürecinden geçtiğini ve eğitim programlarında beden eğitimi dersinin zorunlu olduğunu düşünürsek beden eğitimi öğretmenlerinin bu becerilere sahip olmasının daha da önemli olduğu söylenebilir (Tepeköylü vd., 2009). Etkili iletişim becerisi, her bireyin özel hayatında ve öğrenim sürecinde olduğu gibi meslek hayatında da kendini ifade edebilmek, anlatabilmek, karşısındakini anlayabilmek, çatışmaları önleyebilmek ya da yönetebilmek, çıkan problemleri çözebilmek için, kısacası kendisiyle ve sosyal çevresiyle anlaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu temel beceridir (Lahninger, 1999). Bu bakımdan eğitimde önemli yer tutmaktadır (Nünning ve Zierold, 2008). İnsan, sosyal yapısı gereği diğer bireylerle iletişim kurma ihtiyacı içindedir. Bireyler arasındaki iletişim, bireylerdeki ilişki kurma ihtiyacından ve karşılıklı olarak birtakım hedeflere ulaşma çabasından doğar (Johnson, 1990). Karşılıklı iletişim, karşılıklı etkileşime yol açar. İnsanlar gönderdikleri mesajlarla başkalarını etkiledikleri gibi, başkalarından gelen mesajlarla da kendileri etkilenmektedirler (Baymur, 1990).

Günümüzde insanlar ile doğru ve düzgün iletişimde bulunamamak en sık olarak karşımıza çıkan ve artık kronikleşmeye başlamış olan sıkıntının en temelinde bulunmaktadır. İnsanlar ile doğru iletişim kuramamanın nedeni ise hem kendi iç sesimize yeterince önemsemiyor oluşumuz hem de diğer kimselerin duygularını anlamakta zorluk çekmekten kaynaklanmak-

tadır. İletişim becerisini tek başına ele almak olanaksızdır pek çok değişken iletişimi etkilemektedir. Özellikle kişinin kendini algısı bu noktada belirleyici bir rol üstlenmektedir. Kendini nasıl algıladığı ve içsel saygısı aynı zamanda diğer kişilerle iletişimi ciddi şekilde etkilemektedir bu bağlamda öz yeterlilik duygusu, iletişim açısından önemli bir belirleyici olarak düşünülebilir. Bireyin belli bir edimi gerçekleştirmek için gerekli eylemleri düzenleme ve yürütme gücüne ilişkin yargısına öz (benlik) yeterlik denilmektedir (Bandura, 1997). Öz yeterlik algısının, bilişsel süreçlerde anahtar bir güdüleyici rolü vardır (Çetin, 2008). Bandura, (1997) öz yeterlik algısının, insan davranışlarının ve davranış değişikliklerinin temel belirleyicilerinden biri olduğunu, bireyin becerileri konusundaki inançlarının, sadece davranışlarını değil, düşünme süreçlerini ve güdüsünü de etkilediğini belirtmektedir. Öz yeterlik inancı yüksek olan insanlar yeni karşılaştıkları ve mücadele etmek durumunda oldukları yaşantılardan kaçmazlar ve eylemlerini başarılı bir şekilde tamamlamak için oldukça kararlı davranmaktadırlar.

Birey ne kadar potansiyele ve avantaja sahip olursa olsun belli bir konuda yeterlilik hissetmiyorsa eyleme başlama ve sürdürme konusunda güçlük yaşayabilir. Bu durum bir kısır döngü haline gelebilir. Bu kısır döngü bireyin genel olarak yetersizlik duygusunu hissedip, kendisini potansiyellerine rağmen ifade edememesine hatta engellemesine, bir diğer ifadeyle kendisini gerçekleştirememesine neden olabilir. Olumlu öz yeterlik algısına sahip bireylerin isteyerek eyleme girişmelerinin yanı sıra, güçlükler karşısında daha dayanıklı ve ısrarcı oldukları; zorlu işleri, kaçınılması gereken eylemler olarak değil, üzerinde çalışıp kendilerini geliştirmeleri gereken alanlar olarak algıladıkları görülmektedir (Pajares ve Schunk, 2001).

Öz yeterlik algıları üniversite öğrencileri içinde önemli bir etkidir. Çünkü üniversite dönemi bireylerin kendilerini gerçekleştirmede önemli bir yaşam dönemidir. Ergenlikten yetişkinliğe geçiş aşaması olan bu dönemde öğrenciler birçok farklı durumla karşılaşabilmektedir. Kimlik krizi, kuşak çatışması, sosyal beklentiler ile kişisel isteklerde uyumsuzluk, karşı cinsle olan ilişkiler, yaşanan biyolojik değişim ve yerine getirilmesi gereken gelişimsel görevler gibi pek çok etken ergenlik sürecinde bireylerin yaşamını etkilemektedir (Onur, 2001; Ünal ve Şahin, 2013).

Bu bilgiler ışığında yapılan bu çalışmanın amacı; Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin, iletişim becerileri ile genel öz yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada, mevcut durumu ortaya çıkartmayı amaçlayan betimsel ve ilişkiisel taramaya yönelik bir yöntem kullanılmıştır. Betimsel taramada araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. İlişkiisel tarama modelleri ise iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2004).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük, Rekreasyon ve Spor Yöneticiliği bölümlerinden 1. 2. 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören 1378 öğrenciden basit tesadüfi yöntemle ile seçilmiş (Çingir, 1994) 314 gönüllü öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait kişisel bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

	Değişken	N	%
Cinsiyet	Kadın	154	49.0
	Erkek	160	51.0
Yaş	18-21	193	61.5
	22-24	94	29.9
	25-27	15	4.8
	28+	12	3.8
Kardeş Sayısı	0	9	2.9
	1	15	4.8
	2	86	27.4
	3	109	34.7
	4+	95	30.3
Anne Baba Birliktelik Durumu	Evet	277	88.2
	Hayır	36	11.5
	Boşandılar	1	.3
Anne Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	17	5.4
	Okur-yazar	29	9.2
	İlkokul mezunu	122	38.9
	Ortaokul mezunu	75	23.9
	Lise mezunu	53	16.9
	Üniversite mezunu	12	3.8
Lisansüstü	6	1.9	

Baba Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	7	2.2
	Okur-yazar	14	4.5
	İlköğretim mezunu	95	30.3
	Ortaöğretim mezunu	80	25.5
	Lise mezunu	73	23.2
	Üniversite mezunu	33	10.5
	Lisansüstü	12	3.8
Ailenin Ekonomik Durumu	Düşük	27	8.6
	Orta	131	41.7
	İyi	115	36.6
	Çok iyi	41	13.1
Eğitim Kurumundan Memnuniyet Düzeyi	Evet	207	65.9
	Hayır	107	34.1

Tablo 1'e bakıldığı zaman erkeklerin ortalaması % 51 iken kadınların ortalaması % 49 olarak görülmektedir. Yaş değişkeni incelendiğinde katılımcıların % 61.5'i 18-21 aralığında, % 29.9'u 22-24 aralığında, %4.8'i 25-27 aralığında ve %3,8'ine bakıldığında 27+ yaşadadır. Anne Baba birliktelik durumları incelendiğinde, katılımcıların %88.2 si Birlikteler, %11.5'i Birlikte değil ve %0.3'ü Boşandılar yanıtını vermektedir. Anne Eğitim Durumuna bakıldığında, %5.4'ü Okur yazar değil, %9.2'si okur yazar, %38.9'u İlkokul mezunu, %23.9'u Ortaokul mezunu, %16.9 Lise mezunu, 3.8'i Üniversite mezunu ve %1.9'u Yüksek Lisans/Doktora ve üzeri yanıtını vermiştir. Baba Eğitim Durumuna bakıldığında, %2.2'si Okur yazar değil, %4.5'i Okur yazar, %30.3'ü İlköğretim mezunu, %25.5'i Ortaöğretim mezunu, %23.2'si Lise mezunu, %10.5'i Üniversite mezunu ve %3.8'i Yüksek Lisans/Doktora ve üzeri yanıtını vermiştir. Katılımcıların Aile Ekonomik Durumuna bakıldığında %8.6'sı Düşük, %41.7'si Orta, %36.6'sı İyi ve %13.1'i Çok iyi olarak yanıt vermiştir. Katılımcıların Eğitim Kurumundan Memnuniyet Düzeyi incelendiğinde, %65.9'u Evet %34.1'i Hayır yanıtını vermiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilere uygulanan olan anketlerin uygulanması esnasında araştırmacının yanı sıra üniversitede görev yapan öğretim elemanları tarafından adayların her birine geniş bir zaman dilimi içerisinde, acele edilmeden, gerekli açıklamalar yapılarak, adaylar için sağlıklı bir değerlendirme süreci yaratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca adayların rahat bir ortamda formları doldurmaları amacı ile uygun materyal ve çevre koşulları sağlanmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları; İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği ve Genel Öz yeterlilik ölçeği ile araştırmacı tarafından hazırlanmış demografik bilgi formudur.

İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği: Araştırmada Korkut (1996) tarafından geliştirilen 25 maddeden oluşan iletişim becerilerini değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılardan ölçekteki her bir maddenin karşısında yer alan hiçbir zaman, nadiren, bazen, genellikle, her zaman (0,1,2,3,4) ifadelerinden birini seçmeleri beklenmektedir. İlk çalışmalarda 0-4 ile puanlanan ölçek son yapılan çalışmalarda 1.5 şeklinde puanlanmıştır . Bu çalışmada ise 0-4 ile puanlama yapılmıştır. Ters kodlu maddelerin olmadığı bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan ise 0'dır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin kendisini iletişim becerileri açısından olumlu olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 25 maddelik ölçeğin iç tutarlık katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt faktörlerine ilişkin iç tutarlık katsayıları ise, İİTB için .79; KİE için .72; EDSOİ için .64 ve İKİ için ise, .71 olarak belirlenmiştir.

Genel Öz yeterlilik Ölçeği: Schwarzer ve Jerusalem'in (2005) geliştirdikleri ve 25'ten fazla dile uyarlaması yapılan Genel Öz Yeterlilik Ölçeği (GÖYÖ)'nin Türkçe uyarlaması üç farklı üniversiteden toplam 693 öğrenci üzerinde yapılan çalışmayla Aypay (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinal adı "General Self-Efficacy Scale" dir. Uyarlama çalışmasında ölçek formu 2005- 2006 öğretim yılı güz döneminde 711 öğrenciye uygulanmış ve katılımlarında gönüllülük esasına uyulmuştur. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları geçerli kabul edilen 693 ölçekteki veriler kullanılarak yapılmıştır. AFA sonucunda, toplam varyansın % 47'sini açıklayan ve öz değeri 1'den büyük olan iki faktör elde edilmiştir. Döndürme öncesinde tüm ölçek maddelerinin ilk temel bileşenden pozitif yönde ve .47'nin üzerinde yük aldığı görülmüştür. İlk temel bileşenin öz değeri 3.66'dır. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan iki faktörün ortak varyanslarının bir madde dışında .33 ile .63 arasında değiştiği görülmüştür. GÖYÖ'nün ölçüt geçerliğini incelemek için, Türküm'ün (2002) Stresle Başa Çıkma Ölçeği (SBÖ) ve Rosenberg'in Öz Saygı Ölçeği (RÖSÖ) kullanılmıştır. GÖYÖ ile SBÖ'nün bütünü arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, GÖYÖ ile SBÖ'nün Soruna Yö-

nelme Alt Ölçeğinden alınan puanlar arasında ($r=.40$, $p<.001$) pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. GÖYÖ ile RÖSÖ puanları arasında ($r=.38$, $p<.001$) yine pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

Verilerin Analizi

Kişisel Bilgi Formu, İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeğinden elde edilen veriler kodlanarak bir istatistik programına girilmiş ve analizler bu program aracılığı ile yapılmıştır. Ölçeklere ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ve +1 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlerin -1 ve +1 aralığında yer almasının normallikten aşırı sapmalar olmaması şeklinde yorumlanmaktadır (Büyüköztürk, 2007). Bu bilgiler ışığında verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Ölçeklerden elde edilen puanların arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi ve elde edilen puanlarının birbirinin yordayıcısı olup olmadığını tespit edebilmek için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Tablo 2. Katılımcıların ölçeklerden aldığı puanların betimsel istatistiği

	N	Minimum	Maksimum	X±SD
İletişim Toplam	314	11,00	100,00	72.46± 16.26
Çaba ve Direnç	314	6,00	24,00	19.34± 3.28
Yetenek ve Güven	314	4,00	16,00	13.31± 2.98
Genel Özyeterlilik Toplamı	314	10,00	40,00	32.65± 5.68

Tablo 2 incelendiğinde iletişim toplam ortalamasının 72.46 olduğu hesaplanırken, çaba ve direnç ortalamasının 19.34, yetenek ve güven ortalamasının 13.31, genel öz yeterlilik toplamı ortalaması 32.65 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde, iletişim toplamı ile çaba ve direnç arasında ($r= ,527$, $p<0.00$) pozitif yönde yüksek ilişki bulunmuştur. İletişim toplamı ile yetenek ve güven arasında ($r= ,455$, $p<0.00$) pozitif yönde yüksek ilişki ve iletişim toplamı ile genel öz yeterlilik toplamı arasında ($r= ,544$, $p<0.00$) pozitif yönde yüksek ilişki tespit edilmiştir

Tablo 3. Gönüllülerin, iletişim becerilerinin genel öz yeterlilikleri arasındaki korelasyon katsayıları

Ölçekler		1	2	3	4
İletişim Toplam ¹	r	1			
	p				
	N	314			
Çaba ve Direnç ²	r	,527**	1		
	p	,000			
	N	314	314		
Yetenek ve Güven ³	r	,455**	,640**	1	
	p	,000	,000		
	N	314	314	314	
Genel Öz yeterlilik Toplam ⁴	r	,544**	,915**	,896**	1
	p	,000	,000	,000	314
	N	314	314	314	314

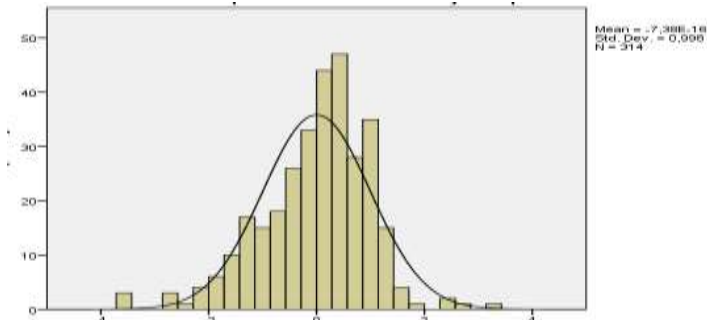
**p<0.001

Tablo 4. Öğrencilerin İletişim Beceri Düzeylerinin, Genel Özyeterlilik Düzeylerini Yordamasına Yönelik Regresyon Tablosu

		β	t	p	R	R ²	F	p
İletişim Becerisi	Genel Öz yeterlilik Toplam	,544	11,442	,000				
					,544	,296	130.927	,000

F (1,312)

Tablo 4 incelendiğinde iletişim Becerisi ve Genel Özyeterlilik arasında oluşturulan model anlamlı ilişki sunmaktadır.(R=,544 R²=,296 ; p<.005) regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde; 'genel öz yeterliliği (t=11,442 p =.005), İletişim becerisinin genel öz yeterliliği yordadığı ve toplam varyansın % 29.6 sını açıkladığı görülmüştür.

Grafik 1. Öğrencilerin İletişim Beceri Düzeylerinin, Genel Özyeterlilik Düzeylerini Yordamasına Yönelik Histogram

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın bulguları incelendiğinde iletişim becerisi ile genel öz yeterlilik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ayrıca genel öz yeterlilik alt boyutları olan ; çaba ve direnç, yetenek ve güven ile iletişim becerisi arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İletişim becerisi ve genel özyeterlilik arasındaki ilişkinin varyansı % 29,6 olarak hesaplanmıştır.

Literatür incelendiğinde; Çiftçi ve Taşkaya'nın (2010) sınıf öğretmeni adaylarının öz yeterlik algıları ve iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yaptığı çalışmada, eğitim fakültelerinin 4. sınıfında öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarının öz yeterlik ve iletişim becerilerinin ne düzeyde olduğu incelenmiş. Çalışma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının iletişim becerileri ile öz yeterlik algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Nacar ve Tümkaya'nın (2011) sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenlerin iletişim becerileri ve kişiler arası problem çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Baydar Posluoğlu (2014) ilkökul öğretmenlerinin İletişim yeterlilikleri ile empati kurma becerileri arasındaki anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir. Kesicioğlu ve Güven (2014) tarafından yapılan çalışmada; okul öncesi öğretmen adaylarının problem çözme becerileri, iletişim becerileri ve empati becerilerinin, öğretmen adaylarının öz yeterlik algılarını anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Özer (2017), "Öğretmenlerde Sosyal Kaygı Düzeyi ile İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı çalışmasında, öğretmenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada 188 öğretmene iletişim becerileri ölçeği ve sosyal kaygı ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin iletişim becerileri arttıkça sosyal kaçınma, değerlendirilme kaygısı, değersizlik duygusu ve sosyal kaygının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Küpelinin (2019) 401 ortaokul öğretmenleri üzerine yaptığı araştırmaya göre; iletişim becerilerinin öz yeterlik algılarını orta düzeyde anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. Buğdaycı (2018) 697 antrenöre yaptığı tez çalışmasının sonucunda iletişim beceri ile öz yeterlilikleri arasında pozitif yönlü doğru orantılı bir ilişki olduğunu rapor etmiştir.

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre; bireylerin duygu, düşünce, güdü ve eylemlerini denetlemelerini sağlayan bir "ben sistemleri" bulunmaktadır ve

bu sistem bireye davranışlarını algılama, düzenleme ve değerlendirme sürecinde kullanabileceği bir tür “ön düzenleyici düzenek ya da mekanizma” olarak destek sağlamaktadır. Bu mekanizma; bireylere gerçekleştirdikleri eylemin sonuçları, başarı düzeyi ve çevreye etkileri doğrultusunda bir belirleme yapma olanağı sunmakta ve bu belirlemeler de, daha sonraki davranışlar üzerinde belirleyici olmaktadır (Buğdaycı, 2018). Dolayısıyla kişinin bu sosyal ortam kendine olan güveni ve kendini algı şeklinin iletişimdeki kabileyitininde etkileyeceği düşünülmektedir.

Yapılan tanımlamalar ve literatürdeki diğer çalışmalar da incelendiğinde iletişim becerisi ve genel özyeterlilik arasında doğrusal yönlü bir ilişki olmasının anlamlı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri arttıkça genel öz yeterliliklerinde artacağı ve bu becerileri geliştirici etkinliklerin eğitim ortamlarını zenginleştireceği düşünülmektedir.

Öneriler

- Uluslararası alanda akademisyenlerle iş birliği yapıp öğretmen adaylarına değişim programları düzenlenerek farklı sosyal, kültürel ve iletişimin yoğun olduğu ortamlar sağlanabilir. Bu şekilde farklı ülkelerin öğretmen adayları ile iletişim kuran üniversiteli gençliğimizin öz güveni ve yeterliliği arttırılabilir.
- İletişim becerisi ve öz yeterlilik alanları branşlara göre farklılık arz edebilir bu yüzden her branşa yönelik iletişim ihtiyaçları ve mesleki yeterlilik alanları belirlenerek uygulamalı eğitimler yapılabilir
- Uzamsal metod kullanılarak öğretmen adaylarının uzun soluklu meslek hayatları boyuca gerekli olan kişisel gelişim ihtiyaçları ve bahsi geçen becerilerdeki seviyeleri ölçülüp gerekirse hizmet içi eğitimlerle güncellemeler yapılabilir.
- İleride nesillere yön verecek öğretmen adayları branşlarının teknik bilgilerinin yanı sıra öğrencilerinin psikolojik yönlerini geliştirecek donatılarında üniversite eğitimleri boyunca staja giderek pilot uygulamalarla alabilirler.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of the Relationship Between
Communication Skills Levels and General
Self-Efficacy Perceptions of Faculty of
Sport Sciences Students**

*

Kenan Koç - Mehmet Behzat Turan -Tuba Akgül Arslan
Erciyes University

It is thought that Physical Education teachers, Coaches and Sports managers, who can be said to work in environments with intensive human relations, should have skills to facilitate human relations. Sports science is a multidisciplinary field. Candidate trainers who are entitled to receive education in the field of sports sciences, as well as their physical abilities; They have the opportunity to study in fields such as educational sciences, medical sciences, psycho-social fields, and training science (Cult et al., 2010).

Being unable to communicate properly and properly with people today is at the heart of the most common problems that we encounter and are now beginning to become chronic. The reason for not communicating properly with people is that we do not care enough about our inner voice and also have difficulty understanding the feelings of other people. It is impossible to address communication skills alone. Many variables affect communication. Especially self-perception plays a decisive role at this point. How he perceives himself and his inner respect also seriously affects communication with other people. In this context, sense of self-efficacy can be considered as an important determinant in terms of communication.

People with high self-efficacy beliefs do not escape from their new encounters and struggles and are very determined to complete their actions successfully.No matter how much potential and advantage the individual has, he / she may have difficulty in starting and maintaining action if he / she does not feel competence in a certain subject. This situation can become a vicious circle. This vicious circle can cause the individual to feel the sense of inadequacy and not to express themselves even in spite of their potential, in other words, to not realize themselves. Individuals with a positive self-

efficacy perception are more resilient and persistent in the face of difficulties, as well as intentionally taking action; It is seen that they perceive difficult jobs not as actions to be avoided but as areas where they should work and develop themselves (Pajares and Schunk, 2001).

Self-efficacy perceptions are an important factor among university students. Because the university period is an important life period for individuals to realize themselves. In this period of transition from adolescence to adulthood, students may encounter many different situations. Many factors affect the life of individuals during adolescence, such as identity crisis, generational conflict, social expectations and incompatibility in personal requests, relationships with the opposite sex, biological change and developmental tasks to be fulfilled (Onur, 2001; Ünal and Şahin, 2013). The purpose of this study conducted in the light of this information; It is the study of the relationship between the communication skills and general self-efficacy of the Faculty of Sport Sciences students.

The study group was selected by simple random method from 1378 students studying in the Physical Education and Sports Teaching, Coaching, Recreation and Sports Management departments in the 2018-2019 academic year at Erciyes University Faculty of Sports Sciences (Çingir, 1994). It consists of 314 volunteer students. Data collection tools used in the research; It is a demographic information form prepared by the researcher with the Communication Skills Evaluation Scale and the General Self-efficacy scale.

It is assumed that the obtained data show normal distribution. In order to reveal the relationship between the scores obtained from the scales, the Pearson Moments Product Correlation analysis and multiple regression analysis were used to determine whether the scores obtained were predictive of each other.

When the findings of the research were examined, significant positive relationships were found between communication skills and general self-efficacy. significant relationships were identified between effort and resistance, ability and confidence, and communication skills. The variance of the relationship between communication skill and general self-efficacy was calculated as 29.6%.

According to Social Learning Theory; There is a "I systems" that enables individuals to control their emotions, thoughts, motives and actions, and this system provides support to the individual as a kind of "pre-regulatory

mechanism or mechanism” that they can use in the process of perceiving, organizing and evaluating their behavior. This mechanism; it offers individuals the opportunity to make a determination in accordance with the results of their actions, their level of success and their effects on the environment, and these determinations are also determinative on the subsequent behaviors (Buğdaycı, 2018). Therefore, it is believed that this social environment will affect the self-confidence and self-perception of the tribe in communication.

When the definitions and other studies in the literature are also examined, it is seen that there is a significant relationship between communication skills and general self-efficacy. As a result, it is thought that as the communication skills of the students of the faculty of sports science increase, their general self-efficacy will increase, and activities that develop these skills will enrich the educational environment.

Kaynakça / References

- Aypay, A. (2010). Genel öz yeterlik ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 113-131.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Baymur, F. (1990). Çağımızda insan ilişkilerinin artan önemi ve bu hususun eğitimde dikkate alınması, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*,1, 16-17.
- Buğdaycı, S. (2018). *Antrenörlerin iletişim becerileri ile öz yeterliliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (7.Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık, 40.
- Çetin, B. (2008). Marmara üniversitesi sınıf öğretmeni adaylarının bilgisayarla ilgili öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 101-114.
- Çıngı, H. (1994). *Örnekleme kuramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Çiftçi, S., ve Taşkaya, S.M. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının öz yeterlilik ve iletişim becerileri arasındaki ilişki. 9. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu: Bildiriler kitabı* içinde (s.509-512).

- Johnson, D.M. (1990). *Reaching out: interpersonal effectiveness and self-actualization* , Prentice Hall International Inc.
- Karasar N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (17.baskı), Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 49-53.
- Korkut, F. (1996). İletişim becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 18-23.
- Küpelı, E. (2019) *Ortaokul öğretmenlerinin iletişim becerileri ile öz yeterlik alguları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Lahnınger, P. (1999). *Lebendig und kreativ leiten präsentieren moderieren. arbeits- und methodenbuch für teamentwicklung und qualifizierte Aus- & Weiterbildung*. Münster Ökoptia Verlag
- Nacar, F.S. ve Tümkaya, S. (2011). Sınıf öğretmenlerinin iletişim ve kişilerarası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 10(2), 493-511.
- Nünning, A. ve Zierold, M. (2008). *Kommunikation skompetenzen*. Erfolgreich kommunizieren in Studium und Berufsleben. Stuttgart: Klett.
- Onur, B. (2001). *Gelişim psikolojisi, yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özer, A.R. (2017). *Öğretmenlerde sosyal kaygı düzeyi ve iletişim becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pajares, F., ve Schunk, D. H. (2001). *Self-beliefs and school success: Self-efficacy, self-concept, and school achievement*. In R. Riding ve S. Rayner (Eds.), *Self-perception* (p. 239-266). London: Ablex Publishing.
- Sevimli, D. Çam, S. Dinç, Z. Dikici, K. ve Durusoy, A. (2010). Beden eğitimi ve spor yüksek okulu özel yetenek sınavını kazanan öğrencilerin öss puanlarının genel başarılarına etkisinin incelenmesi, *Journal of New World Sciences Academy*, 32. ISSN: 1308-7312.
- Tepeköylü, Ö. Soytürk, M. ve Çamlıyer, H. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksek okulu (besyo) öğrencilerinin iletişim becerisi algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi", *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(3) 115-124

Ünal, A.Ö. ve Şahin, M. (2013). Lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının bazı değişkenlere göre yordanması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 2(3), 46-63.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koç, K., Turan, M, B. ve Akgül Arslan, T. (2020). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin iletişim becerisi düzeyleri ile genel öz yeterlilik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 15(26), 4421-4436. DOI: 10.26466-/opus.639999

Örtük Çağrışım Testi'ni Türkçe'ye Uyarlama Çalışması

DOI: 10.26466/opus.632149

*

Ahmet Yasin Şenyurt* - Hamit Coşkun** - Ercan Selçuk Ünlü***

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Balıkesir / Türkiye

E-Posta: yasinsenyurt@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-4779-9422](https://orcid.org/0000-0003-4779-9422)

** Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu/Türkiye

E-Posta: hamitcoskun2000@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5509-8717](https://orcid.org/0000-0002-5509-8717)

*** Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu/Türkiye

E-Posta: esunlu@ibu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0097-1125](https://orcid.org/0000-0003-0097-1125)

Öz

Tutumları ölçmek için kullanılan öz-bildirim ölçekleri; değerlendirme kaygısı, katılımcının kendi üst-bilişlerinin farkında olmaması ve kendini sansürleme gibi ölçeklerin geçerliğini düşüren çok sayıda faktörden etkilenmektedir. Greenwald tarafından geliştirilen Örtük Çağrışım Testi (ÖÇT; Implicit Association Test) kategorilendirme görevleri kullanılarak katılımcıların örtük tutumlarını ölçmeyi amaçlayan bir bilgisayar uygulamasıdır. ÖÇT, bireylerin iki farklı gruba yönelik kelimeleri sınıflandırmasını ve verilen tepki sürelerine bağlı olarak bireyin hangi gruba karşı daha olumlu tutum beslediğinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. ÖÇT özellikle etnik, ırksal veya dini ayrımcılık gibi sosyal kaygı içeren konularda, öz-bildirim ölçeklerinin ve diğer ölçme araçlarının içerdiği sorunları içermemesinden dolayı uluslararası alanda en çok kullanılan tutum ölçme araçlarından biridir. Buna karşın testin ülkemizde kullanımı oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmada açık kaynak kodlu Türkçe Örtük Çağrışım Testi'nin geliştirilmesi süreci ve testin geçerlik ve güvenilirlik sonuçları ele alınacaktır. Uyarlanan Örtük Çağrışım Testi, Türk-Kürt ve Türk-Suriyeli olmak üzere iki farklı karşılaştırmayı yapabilecek algoritmaya sahiptir. Ayrıca bu program ÖÇT'nin öncesinde veyahut test ortasında manipülasyon materyali eklenmesine de mümkün kılmaktadır. Son olarak, test sonrasında demografik bilgilerin sorulması ve ölçek eklenmesine imkân sağlayan bir algoritmaya sahiptir. Yapılan çalışmada ÖÇT'nin güvenilirlik değerleri farklı bloklar arasındaki korelasyon iki-yarım güvenilirlik yöntemiyle hesaplanarak bulunmuştur ve .70 ile .83 arasındadır. Dış geçerlik ise sıfat tanımlama görevleri ile ölçülen açık tutum puanları ile karşılaştırılarak elde edilmiştir. Dış geçerliğe ilişkin sonuçlar uluslararası literatür ile tutarlıdır.

Anahtar Kelimeler: Örtük çağrışım testi, ayrımcılık, önyargı, kalıpyargı, tutum

Turkish Adaptation Study of Implicit Association Test

*

Abstract

The self-report scales used to measure attitudes are influenced by a number of factors (evaluation anxiety, low self-awareness, and self-censorship) that reduce the validity of the scales. Implicit Association Test (IAT) developed by Greenwald is a computer application aiming to measure participants' attitudes using categorization tasks. The IAT allows individuals to classify the words for two different groups and to determine the preference of a person depending on the response times. The IAT is one of the most widely used attitude measurement tools in the international field, especially since it does not include the problems of self-report scales and other measurement tools on issues of social concern such as ethnic, racial or religious discrimination. However, the use of the test in our country is very limited. In this study, the development process of open source Turkish IAT and the validity and reliability results of the test will be discussed. The IAT has an algorithm that can make two different comparisons as Turkish-Kurdish and Turkish-Syrian. In addition, this program enables the addition of manipulation material before or during the test. Finally, it has an algorithm that allows to add demographic questions and other scales after the test. In the study, the reliability values of the IAT were calculated by calculating the correlation between the different blocks of IAT by using two-half reliability method and reliability scores were between .70 and .83. The external validity was obtained by comparing with the open attitude scores measured by adjective identification tasks. The results of external validity are consistent with the international literature.

Keywords: *Implicit association test, discrimination, prejudice, stereotype, attitude*

Giriş

Bir bireyin bir nesneye veya olaya karşı bilişsel, duygusal ve davranışsal eğilimlerinden oluşan tutumların geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçülmesi son 60 yıldır araştırmacıların ilgilendiği konuların başında gelmektedir. Tutumları ölçmek için kullanılan öz-bildirim ölçekleri (self-reports) yapısında bir takım ciddi sorunlar taşımaktadır. Bu sorunlardan biri tepki tarzıdır (response set). Tepki tarzı katılımcının farklı ölçeklere cevap verirken benzer eğilimler göstermesi sonucunda alakasız değişkenler arasında ilişki bulunması olarak ifade edilir (Austin, Deary, Gibson, ve ark. 1998). Katılımcıların ölçek uygulamalarında veya deneysel çalışmalarda değerlendirme kaygısı yaşamaları ve araştırmacının istediği cevapları vermeleri (Rosenberg, 2009) tutum ölçümünde güvenilirlik ve geçerlik sorunlarına neden olan diğer faktörlerdir. Son olarak ölçekler ve deneylerde katılımcıların kendi üst-bilişlerinin farkında olmadığını gösteren çalışmalar (Nisbett ve Wilson, 1977) katılımcıların isteseler de doğru ve dürüst cevabı veremeyeceğini göstermekte ve tutum ölçümüne ilişkin öz-bildirim ölçeklerinin geçerliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Tüm bu sorunlar özellikle sosyal kaygı içeren (etnik veya ırksal önyargı gibi) tutum ölçümlerinde daha belirgin hale gelmektedir.

1998 yılında Greenwald, McGhae ve Schwartz tarafından geliştirilen Örtük Çağrışım Testi (Implicit Association Test; ÖÇT) tutumları ölçmek için kullanılan öz-bildirim ölçeklerinin taşıdığı bu sorunlardan bağımsız bir ölçme aracı olarak ortaya çıkmıştır. ÖÇT etnik gruplara yönelik tutum ölçümü gibi sosyal kaygı içeren tutum değerlendirmelerinde öz-bildirim ölçeklerinden daha güvenilirdir. ÖÇT'nin öz-bildirim ölçeklerinde görülen kendini sansürleme ve sosyal beğenirlik sorunlarını içermemesi bu testin en büyük avantajıdır. Schnabel, Asendorpf ve Greenwald (2008), ÖÇT'nin özellikle toplumsal hassasiyet içeren önyargı ve kalıpyargı gibi ölçümlerde, açık tutum ölçümlerinden daha geçerli sonuçlar ortaya çıkardığını belirtmektedir.

ÖÇT'nin temel varsayımı semantik bellekte ilişkili uyaranların birlikte kodlandığına dayanmaktadır. Örneğin, kişiler kendi ırklarını tarif eden kelime (Beyaz veya Siyah) ile olumlu sıfatları (örn. İyi) birlikte kodlama eğilimindedirler. Bu nedenle, Beyazların "Beyaz" ve "İyi" kelimeleri birlikte verildiğinde kategorilendirme görevini, "Siyah" ve "İyi" kategorilerinin birlikte verildiği koşula göre daha hızlı yapmaları beklenmektedir.

ÖÇT dünyada örtük tutum ölçümünde sık kullanılan bir test olmasına karşın ülkemizdeki kullanımı oldukça kısıtlıdır (Özdemir 2015; Alparslan 2017). Bu durum, ÖÇT'nin ülkemizde tanınırlığının düşük olmasından kaynaklanabileceği gibi çalışmalarda yurt dışı kaynaklı ve ücretli ÖÇT programlarının (örn., Inquisit Lab) kullanılma mecburiyetinden de kaynaklanması muhtemeldir.

Bu çalışmanın amacı, ülkemize açık kodlu ve ücretsiz bir şekilde kullanılabilir bir ÖÇT'yi kazandırmak ve bu sorunları ortadan kaldırmaktır. Bu çalışma sonucu ortaya çıkarılacak ÖÇT'nin araştırmacıların ihtiyaçlarına göre düzenleyebilecekleri ve araştırma konularına özgü karşılaştırma yapabilecekleri açık kodlu bir program olması hedeflenmiştir.

İlk olarak ÖÇT'de kullanılacak Türk, Kürt ve Arapça isimlerin seçimine ilişkin yapılan pilot çalışma bilgileri paylaşılacaktır. Daha sonra ise ÖÇT'nin güvenilirlik ve geçerliliğine ilişkin sonuçlar ele alınacaktır.

Pilot Çalışma

Yöntem

Örneklem: Katılımcılar formu internet ortamında doldurmuşlardır. İnternet üzerinde yapılan bir duyuruyla katılımcılara ulaşılmış ve katılımcılardan formun adresini paylaşmaları istenerek kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya 97 kişi gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 22.76'dır (SS = 4.23). Katılımcıların diğer demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Veri Toplama Araçları: Pilot çalışmada ÖÇT için kullanılacak isimlerin belirlenmesi amacıyla çeşitli internet sitelerinden 12 Kürtçe (Kürtçe bilgi, 2017), 10 Arapça (İsminin anlamı, 2017) ve 15 Türkçe isim seçilmiştir. Katılımcılar online olarak isimleri tanınırlıklarına göre 11'li Likert ölçek üzerinden değerlendirmiştir (0: Hiç duymadım; 10: Sıklıkla duydum).

Tablo 1. Pilot çalışma katılımcılarının demografik bilgileri

	N	%
Etnik Köken		
Türk	79	81.44
Kürt	18	18.56
Cinsiyet		
Kadın	48	49.48
Erkek	49	50.52
Eğitim		
Üniversite Öğrencisi	82	84.54
Lisans mezunu	5	5.15
Lisansüstü mezunu	10	10.31
Medeni Durum		
Bekar	91	93.81
Evli	6	6.19

İşlem

Pilot çalışma verileri internet ortamında toplanmıştır.

Bulgular ve Sonuç

Pilot çalışma sonucunda, Türkçe isimlerin tanınırlık puanlarının ($Ort. = 5.78$, $SS = 3.29$). Kürtçe ($Ort. = 2.44$, $SS = 2.49$) ve Arapça ($Ort. = 3.9$, $SS = 2.38$) isimlerin tanınırlık puanlarından anlamlı olarak yüksek olduğu bulunmuştur ($p < .05$). Bu nedenle, ÖÇT'de kullanılan isimlerin ortalama tanınırlık puanlarının yakın olmasını sağlamak amacıyla Türkçe isimlerden tanınırlık puanı düşük olanlar ile Kürtçe ve Arapça isimlerden tanınırlık puanı yüksek olan isimler ÖÇT için seçilmiştir (Tablo 2).

Türkçe isimlerden "Alphan" ve "Alhan" isimleri arasında ses benzerliği olduğu için ÖÇT'ye "Alphan" ismi dahil edilmiştir. Benzer şekilde Kürtçe isimlerden "Terkan" ile Türkçe tanınırlığı yüksek olan "Tarkan" arasında ses benzerliği olduğundan, "Terkan" ismi listeden çıkarılmıştır. Bunlar dışında Türkçe isimlerden tanınırlığı düşük olanlar ile Kürtçe ve Arapça isimlerden tanınırlığı yüksek olanlar ÖÇT için seçilmiştir.

Tablo 2. ÖÇT için seçilen isimler ve tanınırlık puanları

Arapça İsimler Tanınırlık		Kürtçe İsimler Tanınırlık		Türkçe İsimler Tanınırlık	
İsim	Ort. (SS)	İsim	Ort. (SS)	İsim	Ort. (SS)
Vecihi	4.86 (3.58)	Baran	8.77 (2.44)	Acar	2.96 (3.21)
Reşid	4.98 (3.66)	Cano	3.70 (3.78)	Çakar	1.63 (2.37)
Fuzuli	5.91 (3.73)	Şervan	3.21 (3.72)	Enginsu	1.23 (2.17)
Faysal	3.33 (3.42)	Azad	5.65 (3.62)	Alphan	3.74 (3.50)
Salahaddin	7.05 (3.43)	Şîrin	7.02 (3.30)	Berke	8.11 (2.59)
Mestan	3.33 (3.50)	Dilhan	2.42 (3.43)	Korhan	6.81 (3.23)
Ammar	1.63 (2.87)	Erdewan	.40 (1.13)	Rüzgar	8.34 (2.36)
Vankar	.15 (1.10)	Adar	2.09 (3.07)	Songur	1.90 (2.77)
Ort.	3.90 (2.27)	Ort.	4.16 (2.78)	Ort.	4.34 (2.97)

Sonuç olarak, kullanılan Türkçe isimlerin ortalama tanınırlık puanı 4.34 ($SS= 2.97$), Kürtçe isimlerin tanınırlık puanı 4.16 ($SS= 2.78$) ve Arapça isimlerin tanınırlık puanı ise 3.90 ($SS= 2.27$)'dir.

ÖÇT Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Tez çalışması kapsamında iki farklı ÖÇT (Türk-Kürt ve Türk-Suriyeli) geliştirilmiştir (2018*). Türk-Kürt karşılaştırması içeren ÖÇT üç farklı çalışmada gerçekçi ve sembolik tehdit manipülasyonu, olumlu bilgilendirme manipülasyonu ve kontrol koşulundaki katılımcılara uygulanmıştır. Türk-Suriyeli karşılaştırması içeren ÖÇT ise bir çalışmada gerçekçi ve sembolik tehdit manipülasyonu ve kontrol koşulundaki katılımcılara uygulanmıştır. Bu bölümde, geliştirilen ÖÇT programı ile yapılan tez çalışmasında (Şenyurt, 2018) elde edilen bulgular ele alınacaktır.

Yöntem

Örnekleme: Çalışmalarına Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyoloji, Kimya, Hemşirelik bölümlerinde öğrenim görmekte olan 180 yükseköğretim ve lisans öğrencisi ders kredisi karşılığında katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 21.06 ($SS= 1.25$)'dir. Katılımcıların büyük kısmı Türk'tür (%86) ve yaşamlarını büyükşehirde (%61) geçirmiştir.

Veri Toplama Araçları

Örtük Çağrışım Testi: Schnabel, Asendorpf ve Greenwald (2008, s.211)'un yaptığı derlemede ÖÇT'nin .70 ile .90 arasında değişen iç tutarlığa (internal consistency) sahip olduğu ve test-tekrar test güvenilirliğinin .56 olduğu ifade edilmektedir. ÖÇT ile ölçülen örtük tutumlar ve açık tutumlar arasında ise .12 ile .37 arasında değişen korelasyonlar rapor edilmektedir (Dasgupta, McGhee, Greenwald ve Banaji 2000; Schnabel, Asendorpf ve Greenwald 2008). Öte yandan engellilere yönelik tutumları ÖÇT ile ölçen çalışmalarını derleyen bir makalede (Wilson ve Scior, 2014), bu konuda yapılan ve örtük tutumlar ile açık tutumları birlikte ölçen 11 çalışmanın beşinde örtük tutumlar ile açık tutumlar arasında herhangi anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

ÖÇT'nin psikometrik özelliğine ilişkin önemli bir eleştiri etki büyüklüğünün (effect size) düşük olmasıdır. Örneğin, Hoffmann ve arkadaşları (2005) 126 çalışmayı incelemiş ve ortalama etki büyüklüğünü .24 bulmuşlardır. Greenwald, Banaji ve Nosek (2014) ise etki büyüklüğü düşük olsa dahi bunun sosyal hayattaki sonuçlarının önemli olduğunu belirterek bu eleştiriye karşı çıkmıştır.

Bu çalışma kapsamında geliştirilen ÖÇT, PERL (Practical Extraction and Report Language) ile kodlanmıştır. Program, programın açık kodu, kullanım talimatları ve hesaplama talimatları https://github.com/esunlu/IAT_Turkish adresinde yayınlanmaktadır.

Kalıpyargı ölçümünde kullanılan ÖÇT, iki karşılaştırma kategorisi (Etnik: Kürt ve Türk) ve iki sıfat kategorisi (İyi ve Kötü) içermektedir. Ekranın sol üst köşesinde iki kategori (örn. İyi ve Türk veya İyi ve Kürt), sağ üst köşesinde iki kategori (örn., Kötü ve Türk veya Kötü ve Kürt) birlikte gösterilir. Katılımcılardan ekranın ortasında gösterilen uyarının (örn., şahane, felaket, vb.) hangi kategoriye ait olduğunu klavyenin sol ("E" tuşu) veya sağ ("U" tuşu) tarafındaki tuşa basarak belirtmeleri istenmektedir.

Uyumlu blok olarak adlandırılan blokta, katılımcıların olumlu tutum beslediği düşünülen karşılaştırma kategorisi (Türk) ile "İyi" kategorisine aynı tepkinin verilmesi (soldaki tuşa basılması) ve olumsuz tutum beslenildiği düşünülen kategori (Kürt) ile "Kötü" kategorisine aynı tepkinin (sağdaki tuşa basılması) verilmesi istenmektedir. Uyumsuz blok olarak adlandırılan blokta ise "İyi" ve "Kürt" kategorileri ekranın sol üstünde yer alır ve katılımcılardan

bu kategorilerdeki kelimeler için sol tuşa, “Kötü” ve “Türk” kategorilerinden verilen kelimeler için sağ tuşa basmaları istenmektedir.

Katılımcılar ilk olarak sadece “İyi” ve “Kötü” kategorilerinin olduğu ve sıfatları sınıflandırdıkları sıfat bloğunu tamamlarlar, daha sonra sırasıyla İsim bloğu, Uyumlu blok 1 (Şekil 1), Uyumlu blok 2 (Şekil 1), İsim bloğu 2 (daha önce solda verilen kategorinin sağda verilmesi), Uyumsuz blok 1 (Şekil 2) ve Uyumsuz blok 2 (Şekil 2) bloklarını tamamlamaktadır. Şekil 3’te ÖÇT akış şeması gösterilmiştir. Programın algoritması EK-1’de ve açıklamalı akış şeması ise Ek-2’de sunulmuştur. Katılımcılara çalışma başında atanan denek numarası tek ise katılımcılar ÖÇT’yi yukarıda belirlenen sırada alırlar. Eğer denek numarası çift ise sıralama: Sıfat bloğu, İsim bloğu 2, Uyumsuz blok 1, Uyumsuz blok 2, İsim bloğu 1, Uyumlu blok 1 ve Uyumlu blok 2 şeklinde olur. Her bloktan önce katılımcılara bloktaki sınıflandırmanın nasıl yapılacağına dair kısa bir bilgilendirme metni sunulmaktadır.

Şekil 1. Uyumlu Blok Ekran Görüntüsü

Şekil 2. Uyumsuz Blok Ekran Görüntüsü

Şekil 3. ÖÇT Akış Şeması

Kürtlere yönelik olumsuz tutum taşıyan katılımcıların, uyumlu bloкта (İyi-Türk, Kötü-Kürt), uyumsuz bloktan (İyi-Kürt, Kötü-Kürt) daha hızlı tepki vereceği varsayımına dayanan ÖÇT sonucu, iki blok arasındaki tepki süreleri farkının alındığı D-skor değeri ile yorumlanır. D-skor değerinin hesaplanmasında katılımcıların Uyumlu blok 1 ve 2 ile Uyumsuz blok 1 ve 2'deki tepki süreleri dikkate alınır. Katılımcının her bloktaki tepki sürelerinin ortalaması, o bloktaki tepki sürelerinin standart sapmasına bölünür. Daha sonra Uyumlu blok 1 için elde edilen değer Uyumsuz blok 1 değerinden çıkarılır. Aynı işlem ikinci bloklar için de yapılır. Elde edilen fark değerleri toplanıp ikiye bölünerek D-skoru elde edilmektedir.

Geliştirilen ÖÇT orijinal teste ek olarak iki yeni özellik barındırmaktadır. İlk olarak, orijinal test D-skoru hesaplanmasında yanlış tepkilere "3000 milisaniye" değeri atanarak hesaplama yapılmaktadır. Türkçe ÖÇT'de ise katılımcılar yanlış tepki verdiklerinde, bu kayıt altına alındıktan sonra ileride yanlış tepki verilen kategoriden bir başka uyaran sunulmaktadır. Uyarıların sunulması katılımcılar bloktaki tüm kategorilerde yeterli sayıda doğru tepki verene kadar devam etmektedir. Örneğin, Uyumlu Blok 1'de beş Türkçe, beş Kürtçe isim ve beş olumlu ve beş olumsuz sıfat sunulmaktadır. Eğer katılımcı herhangi bir olumsuz sığata yanlış tepki verirse bu blok katılımcı beş olumsuz sığata doğru tepki verene kadar devam etmektedir. Katılımcılara doğru tepki vermeleri gereken sayıya ulaştıkları kategorilerden yeni uyaran sunulmamaktadır. Diğer bir deyişle katılımcı beş Türkçe isme ve beş olumsuz sığata doğru tepki verdiyse bu aşamadan sonra gelecek uyarınlr

sadece Kürtçe isim ve olumlu sıfat kategorilerinden olacaktır. İkincisi orijinal testte D-skoru hesaplanmasında 3000 milisaniyeden (3 saniyeden) uzun tepkiler hesaplamaya dahil edilmemektedir. Türkçe ÖÇT ise, katılımcıların tepki sürelerini sınırlama özelliği içermektedir. Araştırmacı katılımcı tepki sürelerini, araştırmanın ihtiyaçlarına göre 2, 4, 6 veya 8 saniye ile sınırlandırabilmektedir. Eğer katılımcı sınır süre içerisinde tepki vermezse ekranda “Lütfen daha hızlı olunuz” uyarısı çıkmaktadır. Hata uyarısı verildiğinde, yukarıda bahsedilen doğru tepki sayısını tamamlama özelliği zaman hataları için de devreye girmektedir.

Çalışma verileri iki ayrı dosyada kaydedilmektedir. İlk dosyada hatalarla birlikte doğru tepki süreleri yer alırken, ikinci dosyada sadece doğru tepki süreleri yer almaktadır. Araştırmacı, amacına uygun olan veriyi (ya da her ikisini de) kullanabilecektir.

Kullanılan Ölçekler

ÖÇT'nin dış geçerliğini test etmek için etnik kimliğe bağlılığı (örn., Etnik kimliğinize ne kadar bağlısınızdır?), diğer etnik kimliklerden kişilere yönelik önyargıyı (örn., Farklı etnik gruptan kişilere karşı önyargılı mısınız?) ve etnik gruplarla temas isteğini ölçme amaçlı Likert tipi sorular kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde ÖÇT uygulamalarında kullanılan kelimelere ilişkin sonuçlar yer almaktadır (Tüm bloklar). Tüm çalışma boyunca en çok gösterilen olumlu sıfat 1003 kere gösterilen “Sevgi” olmuştur (Tablo 3). Olumlu sıfatlara ortalama tepki süresi 1.08 saniyedir. Tepki süresi en uzun olan olumlu sıfat “Şahane”, en kısa olanı ise “Güzel” sıfatıdır. Olumsuz sıfatlardan en çok gösterileni “İzdirap” sıfatıdır (Tablo 3). Tepki süresi en yavaş olan olumsuz sıfat “Yaramaz”, en hızlı olanı ise “İğrenç” sıfatıdır. Olumsuz sıfatlara ortalama tepki süresi 1.18 saniyedir.

Tablo 3. Olumlu ve olumsuz sıfatların gösterim sıklığı ve tepki süreleri

Uyaran	Olumlu Sıfatlar		Uyaran	Olumsuz Sıfatlar	
	Gösterim Sıklığı	Tepki Süresi (saniye)		Gösterim Sıklığı	Tepki Süresi (saniye)
Şahane	847	1,19	Hata	827	1,24
Güzel	941	1,02	Felaket	818	1,19
Sevimli	886	1,06	Izdırap	881	1,18
Mutlu	835	1,05	Yaramaz	851	1,21
Hoş	903	1,03	Korkunç	830	1,14
Sevgi	1003	1,03	İğrenç	859	1,13
Zafer	876	1,12	Şeytani	848	1,17
Memnun	972	1,14	Çirkin	826	1,19
Ort.	907,88	1,08	Ort.	842,5	1,18

Tablo 4. Kullanılan isimlerin gösterim sayısı ve tepki süresi

Uyaran	Arapça İsimler		Uyaran	Kürtçe İsimler		Uyaran	Türkçe İsimler	
	Gösterim Sıklığı	Tepki Süresi (sn.)		Gösterim Sıklığı	Tepki Süresi (sn.)		Gösterim Sıklığı	Tepki Süresi (sn.)
Vecihi	346	1,19	Baran	527	1,25	Enginsu	1138	1,29
Reşid	302	1,5	Şervan	745	1,22	Acar	896	1,44
Fuzuli	327	1,24	Cano	609	1,28	Çakar	767	1,49
Salahaddin	330	1,25	Azad	641	1,27	Songur	675	1,47
Faysal	346	1,32	Şirin	546	1,34	Alphan	1055	1,26
Mestan	373	1,29	Dilhan	573	1,34	Korhan	1087	1,38
Ammar	421	1,12	Adar	557	1,33	Berke	1075	1,21
Vankar	395	1,33	Erdewan	668	1,23	Rüzgar	1021	1,32
Ort.	355	1,28	Ort.	608,3	1,28	Ort.	964,3	1,36

Türkçe isimlerden en sık gösterilen isim “Enginsu” ismidir. Türkçe isimlerin ortalama tepki süresi 1.36 saniyedir (Tablo 4). En hızlı tepki verilen Türkçe isim 1.21 saniye ile “Berke” ismidir. En yavaş tepki verilen Türkçe isim ise “Çakar”dır.

Kürtçe isimlerden en sık gösterileni “Şervan” ismidir. Kürtçe isimlere yönelik ortalama tepki süresi 1.28 saniyedir. En hızlı tepki verilen Kürtçe isim “Şervan” ismidir. En yavaş tepki verilen Kürtçe isimler ise “Şirin” ve “Dilhan” isimleridir.

Arapça isimlerden en sık gösterileni “Ammar” ismidir. Arapça isimlere ortalama tepki süresi 1.28 saniyedir. En hızlı tepki verilen Arapça isim “Ammar” ismidir. En yavaş tepki verilen Arapça isim ise “Raşid” ismidir.

Güvenirlilik analizi için test-tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Sınıf-içi korelasyon (intraclass correlation; ICC) değerinin yorumlanmasında Shrout ve Fleiss (1978)'in önerisi doğrultusunda .60 ve .80 aralığındaki değerler iyi güvenirlilik, .80 üstü değerler ise mükemmel güvenirlilik olarak değerlendirilmiştir. Deneklerin Uyumlu Blok 1 ve Uyumlu Blok 2'deki tepki süresi ortalamaları bir testin tekrarlı ölçümü olarak analize dahil edilmiştir. Aynı analiz Uyumsuz Blok 1 ve Uyumsuz Blok 2 tepki süreleri içinde yapılmıştır. Son olarak Blok 1'lerdeki tepki süresi farkları (Uyumlu Blok 1 tepki süresi – Uyumsuz Blok 1 tepki süresi) ve Blok 2'lerdeki tepki süresi farkları (Uyumlu Blok 2 tepki süresi – Uyumsuz Blok 2 tepki süresi) için de aynı analiz yapılmıştır.

Uyumlu bloklar arasındaki güvenirlilik mükemmel düzeyde bulunmuştur. Sınıf-içi korelasyon (ICC) .83, %95 güven aralığı .76 ile .89'dur, $F(116,116) = 6.03, p < .001$. Uyumsuz bloklar arasında iyi düzeyde güvenirlilik bulunmuştur. Sınıf-içi korelasyon .70, %95 güven aralığı .57 ile .80'dir, $F(116,116) = 3.36, p < .001$.

Blok 1'ler ve Blok 2'ler arasında hesaplanan tepki süreleri arasındaki korelasyon mükemmel güvenirliliğe işaret etmektedir. Sınıf-içi korelasyon .81, %95 güven aralığı .72 ile .87'dir, $F(116,116) = 5.19, p < .001$.

Yapılan çalışmaların kontrol gruplarında ÖÇT ile ölçülen örtük tutum ve etnik bağlılık arasında -.16 ile -.25 arasında değişen negatif ilişki bulunmuştur. Ayrıca tehdit manipülasyonu koşullarında etnik önyargı değişkeni ile ÖÇT skoru arasındaki negatif korelasyon -.58 düzeyine çıkmaktadır.

Tartışma

ÖÇT'de kullanılan olumlu sıfatlara tepki süresi ortalama 1.08 saniye iken, olumsuz sıfatlara tepki süresi 1.18 saniyedir. ÖÇT programı her blokta eşit sayıda olumlu ve olumsuz sıfat gösterdiği için bu iki sıfat grubu arasındaki tepki süresi farkının sonuçlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı düşünülmektedir. Benzer bir durum isimler için de geçerlidir. Arapça ve Kürtçe isimlerin ortalama tepki süreleri ($Ort = 1.28$) birbirine eşittir. Fakat Türkçe isimlere ortalama tepki süresi her ikisinden de uzundur ($Ort = 1.36$). Pilot çalışmada benzer tanınırlık puanlarına sahip olduğu için seçilen Kürtçe ve Arapça isimlere verilen tepki sürelerinin yakın olması beklenen bir sonuçtur. Türkçe isimlere verilen tepki sürelerinin daha uzun olması ise katılımcıların

bu isimleri Türkçe olarak kodlamalarının daha uzun sürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Pilot çalışmada seçilen Türkçe isimlerin tanınırlık puanlarının Kürtçe ve Arapça seçilen isimlerin puanlarıyla benzer ortalamaya sahip olması amaçlandığından tanınırlık puanı düşük olan Türkçe isimler seçilmiştir. Bu nedenle katılımcıların bu isimleri Türkçe olarak kodlamakta sıkıntı yaşadıkları değerlendirilebilir. Sıfatlarda olduğu gibi, katılımcılar her blok içinde eşit sayıda Türkçe isme tepki verdiklerinden, Türkçe isimlerin tepki süresinin uzun olmasının sonuçlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı düşünülmektedir.

Dış geçerlik açısından değerlendirildiğinde ise ÖÇT'nin temel sorunu örtük tutumlar ile açık tutumlar arasında düşük seviyede ilişki bulunması veya hiç ilişki bulunmamasıdır. Bu çalışmada ÖÇT skorları etnik bağlılık ve etnik önyargı değişkenleri ile düşük ve orta düzeyde negatif korelasyon göstermiştir. Bu durum, bu çalışmaya özgü değildir. Örneğin, Wilson ve Scoir'in (2014) yaptığı derleme çalışmada, engellilere yönelik örtük ve açık tutumları inceleyen 11 çalışmanın sadece altısı örtük ve açık tutumlar arasında ilişki olduğu gösterilmiştir. Ayrıca düşük korelasyon değerleri geçmiş çalışmalarla da tutarlıdır ($r = .12$; Dasgupta, McGhee, Greenwald ve Banaji, 2000). Güvenirlik sonuçları ise ÖÇT'nin güvenilir bir ölçme aracı olduğuna işaret etmektedir. Buna karşın Türkçe ÖÇT'nin geçerlik ve güvenirligine yönelik daha büyük örneklemlili çok sayıda çalışmaya ihtiyaç vardır.

ÖÇT programının açık kaynak kodlu olarak geliştirilmesi ve paylaşılması diğer araştırmacıların kategori başlıkları ve kategori uyaranlarını değiştirerek farklı karşılaştırmalar (öz saygı, trafiğe yönelik tutumlar, vb.) yapmasına da olanak tanımaktadır. İlerleyen dönemde yapılacak bu çalışmalarla ÖÇT'nin geçerlik ve güvenirligine ilişkin daha sağlıklı veriler elde etmek mümkün olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Turkish Adaptation Study of Implicit Association
Test**

*

Ahmet Yasin Şenyurt – Hamit Coşkun – Ercan Selçuk Ünlü
Balıkesir University- Bolu Abant İzzet Baysal University

The self-report scales used to measure attitudes are influenced by a number of factors (evaluation anxiety, low self-awareness, and self-censorship) that reduce the validity of the scales (Austin, Deary, Gibson, and colleagues, 1998, Rosenberg, 2009, Nisbett and Wilson, 1977.). Implicit Association Test (IAT) (Greenwald, McGhae and Schwartz, 1998) is a computer application aiming to measure participants' attitudes using categorization tasks. The IAT allows individuals to classify the words for two different groups and to determine the preference of a person depending on the response times. The IAT is one of the most widely used attitude measurement tools in the international field, especially since it does not include the problems of self-report scales and other measurement tools on issues of social concern such as ethnic, racial or religious discrimination. However, the use of the test in our country is very limited. In this study, the development process of open source Turkish IAT and the validity and reliability results of the test will be discussed.

In the pilot study, Arabic, Kurdish and Turkish names for IAT were selected. To determine the names, 12 Kurdish (Kurdish information, 2017), 10 Arabic (Meaning of name, 2017) and 15 Turkish names were chosen from the websites. Participants evaluated the names online on an 11 point Likert scale (0: I have never heard; 10: I have often heard) according to their recognition.

As a result of the pilot study, the recognition scores of the Turkish names ($\bar{X} = 5.78$, $s = 3.29$) were found to be significantly higher than Kurdish ($\bar{X} = 2.44$, $s = 2.49$) and Arabic ($\bar{X} = 3.9$, $s = 2.38$) names ($p < .05$). Therefore, in order to ensure that the average recognition scores of the names used in the IAT are close, those with low recognition scores from Turkish names and names with high recognition scores from Kurdish and Arabic names were chosen for the IAT.

180 high school and undergraduate students studying in Sociology, Chemistry, and Nursing Departments of Bolu Abant İzzet Baysal University, participated in the main study in exchange for the course credits. The average age of the participants was 21.06 ($s = 1.25$). The majority of the participants were Turkish (86%) and have spent their lives in the metropolitan area (61%).

The IAT has an algorithm that can make two different comparisons as Turkish-Kurdish and Turkish-Syrian. It consists of 7 block (name block 1, adjective block, compatible block 1, compatible block 2, name block 2, incompatible block 1, incompatible block 2). Name and adjective blocks for training and D-score is calculated based on compatible and incompatible block scores.

Reliability between compatible blocks was excellent. Inter class correlation (ICC) was .83, 95% CI was .76 to .89, $F(116,116) = 6.03, p < .001$. Good reliability was found between incompatible blocks, ICC was .70, 95% CI was .57 to .80, $F(116,116) = 3.36, p < .001$. The correlation between the response times calculated between Block 1s and Block 2s points to excellent reliability. ICC was .81, 95% CI was .72 to .87, $F(116,116) = 5.19, p < .001$.

The external validity was obtained by comparing IAT scores with open attitude test scores measured by adjective identification tasks. In terms of external validity, the main problem of the IAT is that there is a low level or no relation between implicit attitudes and explicit attitudes. In this study, IAT scores showed a negative correlation with ethnic commitment and ethnic bias variables at low and medium levels. In the control groups of the study, a negative relationship ranging from -.16 to -.25 was found between the implicit attitude and ethnic commitment measured by the IAT. In addition, the negative correlation between ethnic bias variable and IAT score in threat manipulation conditions rises to -.58. Since the negative D-score indicates higher negative attitude, negative correlation found with explicit attitudes - albeit low - is an expected result. This is not self-reliance on this study. For example, in the review study by Wilson and Scoir (2014), only six of the 11 studies investigating the implicit and explicit attitudes towards the disabled have been shown to be associated with implicit and explicit attitudes. Low correlation values are also consistent with other studies ($r = .12$; Dasgupta, McGhee, Greenwald, and Banaji, 2000). The reliability results indicate that the IAT is a reliable measurement tool. However, there is a need for a large number of studies with a larger sample regarding the validity and reliability of the Turkish IAT.

The program enables researchers to add manipulation tasks in text or image format before or in the middle of IAT, set a time limit for the response time and add other scales -that the researcher needs- after IAT. It has an algorithm that allows to add demographic questions and other scales after the test. It also have an algorithm that counterbalance the presentation order of compatible and incompatible blocks.

Although the reliability results are at a good level and the validity results are compatible with the past literature, in order to reach realistic results regarding the validity and reliability of the program, there is a need for a large number of studies that measure different attitudes with participants with various demographic characteristics.

Kaynakça / References

- Alparslan, K. (2017). *Türkiye’de yaşayan Kürtlerin kimlik yönetim stratejileri ve dış grup taraflılığı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Austin, E. J., Deary, I. J., Gibson, G. J., McGregor, M. J. ve Dent, J. B. (1998). Individual response spread in self-report scales: Personality correlations and consequences. *Personality and Individual Differences*, 24 (3), 421-438. doi: 10.1016/s0191-8869(97)00175-x
- Dasgupta, M. N., McGhee, D. E., Greenwald A. G. ve Banaji, M. R. (2000). Automatic preference for white Americans: Eliminating the familiarity explanation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 316-328. doi: 10.1006/jesp.1999.1418
- Greenwald A. G., McGhea D. E. ve Schwartz J. K. L. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1464-1480.
- Greenwald A. G., Banaji M. R. ve Nosek B. A. (2014). Statistically small effects of the Implicit Association Test can have societally large effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 108, 553-561. doi.org/10.1037/pspa0000016
- Hofmann W., Gawronski B., Gschwendner T., Le H. ve Schmitt M. (2005). A meta-analysis on the correlation between the implicit association test and explicit measures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 10, 1369-1385. doi: 10.1177/0146167205275613
- İsminin Anlamını Ara (Ocak, 2017). **İsminin anlamı**. <https://www.isminin-anlaminiara.com/rapca-isim-ara.aspx> adresinden erişilmiştir.

- Kürtçe Bilgi (Ocak, 2017). *Erkek isimleri*. www.kurtcebilgi.com/kategori/erkek-isimleri adresinden erişilmiştir.
- Nisbett R. E. ve Wilson T. D. (1977). Telling more than we can know: Verbal reports on mental process. *Psychological Review*, 84, 231-259. people.virginia.edu/~tdw/nisbett&wilson.pdf adresinden Kasım 2017'de erişilmiştir.
- Ottoway S. A., Hayden D. C. ve Oakes M. A. (2001). Implicit attitudes and racism: Effects of word familiarity and frequency on the Implicit Association Test. *Social Cognition*, 19, 97-144.
- Özdemir, G. (2015). *Başarılarımın sahibi ben değilim: Sosyal kimlik, sosyal baskınlık ve sistemi meşrulaştırma kuramları perspektifinden sahtekâr fenomeni* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Rosenberg M. J. (2009). The conditions and consequences of evaluation apprehension. Robert Rosenthal ve Ralph L. Rosnow (Ed.), *Artifacts in behavioral research* (s.211-263). New York: Oxford University Press.
- Schnabel K., Asendorpf J. B. ve Greenwald, A. G. (2008). Assessment of individual differences in implicit cognition. *European Journal of Psychological Assessment*, 24, 210-217. doi: 10.1027/1015-5759.24.4.210
- Şenyurt, A. Y. (2018). *Tehdit manipülasyonu ve olumlu bilgilendirmenin örük ve açık tutumlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Wilson, M.C. ve Scior, K. (2014). Attitudes towards individuals with disabilities as measured by the Implicit Association Test: A literature review. *Research in Developmental Disabilities*, 35, 294-321. doi: 10.1016/j.ridd.2013.11.003

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şenyurt, A.Y., Coşkun, H. ve Ünlü, E. S. (2020). Örtük çağırışım testi'ni Türkçe'ye uyarlama çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4437-4453. DOI: 10.26466/opus.639984

Gazete Haberlerinde Terör Saldırıları: Cumhuriyet Gazetesi 1930-2009 Örneklemi

DOI: 10.26466/opus.639941

*

Ceren Özbaşaran Tan* - Neylan Ziyalar** - Faruk Aşıcıoğlu***

* Dokt. Öğr. İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Ens./ İstanbul / Türkiye
E-Posta: cerenozbasaran@hotmail.com ORCID: [0000-0002-2468-588X](https://orcid.org/0000-0002-2468-588X)

** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa / Adli Tıp ve Adli Bilimler Ens. İstanbul / Türkiye
E-Posta: neylan@istanbul.edu.tr ORCID: [0000-0001-9626-3734](https://orcid.org/0000-0001-9626-3734)

*** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa / Adli Tıp ve Adli Bilimler Ens. İstanbul / Türkiye
E-Posta: faruk.asicioglu@istanbul.edu.tr ORCID: [0000-0003-1691-6171](https://orcid.org/0000-0003-1691-6171)

Öz

Bu çalışmada; Cumhuriyet Gazetesi'nin basılı versiyonlarında yer almış, 1930 ve 2009 seneleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları içerisinde gerçekleşen terör saldırıları incelenmiş ve bu terör saldırılarının fail, mağdur, tür, yer gibi ortak noktaları saptanarak bir çok profil çıkartılmıştır. Daha sonra bu ortak noktalara sahip profiller; kendi içlerinde anlamlı olacak şekilde kodlanmış ve daha sonra bu belirlenen kodların bir araya getirilmesi sonucu kategoriler yapılmıştır. Bulguların istatistiksel analizleri için IBM SPSS 21.00 (Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı) istatistik programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilirken; Yüzde, Frekans, (Aritmetik) Ortalama ve Standart sapma gibi betimsel istatistikler ile çalışılmıştır. İçerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan çalışma sonucunda; 43 tanesi manşetten verilmiş olmak üzere toplam 156 terör haberine ulaşılmıştır. Manşet haberlerinin ilki 1979 senesinde, manşet dışı verilen haberlerin ilki ise 1977 senesinde gazetede yer almıştır. Faaliyet gösterdiği belirlenen 22 terör örgütü / terörist grup saptanmıştır. Haberlerin %61.08'inde herhangi bir görsel kullanılmamış ve söylem açısından (doğrudan eylemi açıklayıcı, vahşet, infial yaratan, hedef gösteren gibi...) farklılıklar saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Gazetesi, terör, saldırı, içerik analizi

Terrorist Attacks in Newspaper Reports: Cumhuriyet Newspaper 1930-2009 Sample

*

Abstract

In this study; the terrorist attacks occurred in the Republic of Turkey between 1930-2009 are examined and the common points were determined and the common points of these terrorist attacks such as perpetrators, victims, species, and places were determined and many profiles were created. Then the profiles with these common points are encoded so that they are meaningful in themselves, and the categories are made as a result of codes. For statistical analysis of the findings, the IBM SPSS 21.00 (statistical package program for the Social Sciences) statistical program was used. Descriptive statistics such as percentage, frequency, mean and standard deviation were used when evaluating the data. As a result of the study, which was conducted using content analysis method, a total of 156 terror reports were reached, 43 of them from headlines. The first headline news appeared in the newspaper in 1979, and the first one out of headline news appeared in the newspaper in 1977. 22 terrorist organizations / terrorist groups determined to be operating were identified. In 61.08% of the news, no visual was used and differences in terms of discourse (such as direct explanatory action, brutality, indignation, targeting...) are determined.

Keywords: *Cumhuriyet Newspaper, terror, attack, content analysis*

Giriş

Terör kelimesi, Latince “korku ve dehşet” anlamındaki “terrere” kelimesinden türemiştir. “Terör” kelimesini politik bağlamda ilk kullananlar Asurlular olmuştur (Fine, 2010). İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan “terörizm” kavramının temelleri; araştırmacılar tarafından, Sicarilerin M.S. 66-73 yılları arasında Romalılara karşı olan mücadelelerine kadar götürülmektedir (De-deoğlu, 2003). Bununla birlikte; terör olgusunun sistematik bir şekilde kullanılmasının 13. Yüzyılın başlarında ortaya çıktığı ve Hasan Sabbah liderliğinde hareket eden Haşhaşiler ile olduğu belirtilmektedir (Akgün, 2006).

Modern anlamda ise terör; 1789’deki Fransız Devrimi ile literatüre dâhil olmuştur (Eisenstein, 1991). Devrim liderlerinden, hukukçu ve politikacı Maxmilien François Marie Isidore de Robespierre’in, karşı devrimciler tarafından çıkarılan çeşitli ayaklanmaları bastırıp, mevcut kamusal düzeni korumak için yaptığı ve yapılmasını önerdiği her türlü faaliyet “terör” olarak adlandırılmıştır (Gueniffey, 2013). Bahsi geçen dönemde “terör” sözcüğü şiddet olgusunu ifade ediyor olsa da; kamu düzeninin korunması adına kullanıldığı için aslında “olumlu” anlam barındırdığı düşünülmektedir (Marion 1993; Hoffman, 2003). “Terör” kelimesinin kavramsal açıklamasında ilk kez la Dictionnaire de l’Académie Française’nin 1789 senesindeki bir ek baskısında rastlanmaktadır (Laqueur, 1987).

Devrim dönemindeki kullanımından sonra; terör kelimesi “yönetim ve gücün kötüye kullanılması” anlamına evrilmiştir. “Terörist” kelimesi ise, devrim boyunca olan tüm şiddet içeren hareketleri “küçümsemek” amacı ile ilk defa Edmund Burke tarafından kullanılmıştır (Hoffman, 1998). Devrim sonrasında ise, genel olarak anarşistlerin hükümetlere karşı başkaldırı hareketleri “terör” olarak adlandırılmaya başlamıştır (Andress, 2008; Hoffman, 1998).

1900’lü senelerde terör terimi; işçi örgütlerinin haklarını korumak sebebiyle yaptıkları toplanma ve/veya eylemleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Hoffman, 2003). Lakin “terörizm” olgusu ve kelimesi, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra tüm dünya ülkelerinde daha yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Çağlar, 2018). 1950’li senelere gelindiğinde ise; terör terimi, milliyetçi ve ulusalcı grupların kendi memleketlerindeki çeşitli gruplara karşı davranışlarına verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır (Gerbner, 1993).

Ülkemizde ise terör ve terörizm, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. Maddesine göre;

“Terör, baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biri ile Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin varlığını tehlikeye düşürmek, Devletin otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her tür eylemlerdir”

şeklinde tanımlanmıştır (Terörle Mücadele Kanunu, 2013).

Terör ve terörizm aynı kavramlar olarak kullanılmakla beraber, alında görüldüğü üzere başka kavramları ifade etmektedir. Terör, korku durumunu; terörizm ise, hedeflenen korkunun oluşumunu amaçlayan bir stratejiyi veya stratejik hamleyi ifade etmektedir (TBB, 2006). Terör ve terörizm kavramları arasındaki en mühim farklılık; terörün, herhangi bir iradee ihtiyaç duyulmadan da aniden oluşabilen, anlık, genellikle sistemsiz bir şiddet olgusunu ifade ediyor olmasıdır. Terörizmin ise terörün; sistematik, iradi, çoğu kez örgütlü ve uzun süreli kullanımını içeren bir kuralsız savaş ve propaganda tekniğidir (Ayhan, 2015).

Bilindiği üzere, düşünce ancak hareket niteliği kazandığında halinde suç teşkil etmektedir. Bunun için başka bir kişiye veya olguya maddi ve/veya manevi zarar veren bir eylemin (Örneğin silahlı saldırı, bomba, propaganda, vb.) olması gerekmektedir (TBB, 2006; Andress, 2008). Lakin herhangi bir eylem olmaksızın, tek başına bile bu kelime artık insanlarda oldukça rahatsız edici bir etki bırakabilmektedir.. (Ayhan, 2015).

Terörizmin vücut bulmuş hali olan terör saldırıları; hem meydana geldiği ülke, hem de dünyanın geneli açısından bakıldığında, propaganda hareketleri olarak nitelendirilebilirler (Gabort, 1987). Bu saldırılar simgesel anlamlar taşıdıkları için; teröristler ve / veya terör grupları, hızlı ve etkin biçimde izlenme, dinlenme veya okunma yoluyla kolaylıkla eylemlerini duyurma imkânına sahip olmaktadır (Gerbner, 1993; Wilkinson, 1997). Terörizmin medyayı kullanarak elde etmek istediği en büyük amaç, örgütün tanıtımını yapmaktır. Dolayısıyla medyanın üzerine birçok konuda olduğu gibi terör konusunda da önemli görevler düşmektedir (Alali, 1994). Medyanın, toplumun huzur ve barışını tehdit eden sorunların çözümlenmesinde ve dengede

tutulmasında hassas davranması, haberlerinde özenli bir dil kullanması ve terörün amacına hizmet edebilecek her türlü yayından kaçınması gerekliliği bu görevlere örnek verilebilir (Şeker, 2009).

Çalışmanın temel amacı; kamuoyunu haberdar etme görevi olan gazeteler içerisinde kaynak olarak belirlenmiş bir ulusal gazetenin; Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde gerçekleşen terör saldırılarına dair haberleri sözel ve görsel bakımdan sınıflandırmak üzere içerik analizinin gerçekleştirilmesidir. Söz konusu gazete haberlerindeki terör saldırılarına yönelik kullanılan sözel/görsel içeriklerin yanı sıra; ülkemiz sınırları içerisinde hangi terör grupları ve/veya örgütlerinin eylem gerçekleştirdikleri, bu eylemlerin hedef kitleleri, gerçekleştirildikleri yer ve saldırıların türleri ve oluşan değişimler de ortaya koyulmaktadır.

Gereç ve Yöntem

Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki bireylere (sivil vatandaş, askeri veya kolluk personeli, turist, göçmen vb.) yönelik faaliyet göstermekte olan bölgesel veya küresel nitelikli örgütlerin gerçekleştirmiş olduğu saldırılara dair gazete haberleri taranmıştır. Cumhuriyet Gazetesi çalışmanın temel kaynağı olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 1924 yılında Yunus Nadi tarafından kurulmuş ve günümüzde yayım hayatına devam etmekte olan köklü ve eski bir gazetedir. Söz konusu gazetenin seçiminde, gazetenin tirajı ve/veya ideolojik yönelimi dikkate alınmaksızın; diğer ulusal gazetelerden çok daha eski bir tarihte yayım hayatına başlamış olması ve elektronik arşiv erişilebilirliği açısından en uygun kaynak olması etkili olmuştur.

Kaynak olarak belirlenmiş olan Cumhuriyet Gazetesinin yalnızca basılı versiyonunun terör saldırısını izleyen güne ait ilk (birinci) sayfası çalışma kapsamına alınmıştır. Gazeteye ait elektronik arşivde erişilebilen en eski tarih 1 Ocak 1930 olmuştur. Belirlenen tarihten 1 Ocak 2010 tarihine dek olan 80 senelik süreç için, “*terör eylemi*” veya “*terör saldırısı*” olarak nitelendirilebilecek her türlü olaya ait habere ulaşılmıştır. 1 Ocak 2010 ve 1 Ocak 2019 arasındaki dönem ise “Gazete Haberlerinde Terör Saldırıları: Cumhuriyet Gazetesi 2010-2019 Örnekleme” isimli bir diğer çalışmada incelenmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi Elektronik Arşivi bünyesindeki “Gelişmiş Arama” seçeneği ile ulaşılmak istenen nitelikteki haberlere yönelik bir tarama gerçek-

leştirilmiştir. Bu doğrultuda, herhangi bir saldırıya ait haberin kesinlikle içermesi gereken anahtar kelime olarak “*terör*” kelimesi belirlenmiştir. Bunun yanı sıra; haber içeriğinde veya başlığında geçmesi çalışma için gerekli olan haberlere ulaşımı kolaylaştıracağı ve zaman tasarrufu sağlayacağı için haber metninde veya başlıkta bulunması gereken diğer alternatif kelimeler de (*saldırı / patlama*) aramaya dâhil edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bilgiler incelenerek, kavramlara ilişkin ortak noktalar saptanmıştır. Daha sonra bu ortak noktalar kendi içlerinde anlamlı olacak şekilde kodlanmış ve kodların bir araya getirilmesi sonucu kategoriler oluşturulmuştur.

Araştırma kodlaması, aşağıda belirtilmiş kavramsal tanımların açıklamalarına dayanarak oluşturulmuştur:

1. Olay tarihi: Terör olayının gazetede yer alış tarihi.
2. Haber başlığı söylemi: Gazetenin ilk sayfasında terör haberinin hangi başlıkla verildiği ve bu başlığın söylem niteliği (*Doğrudan eylemi açıklayıcı, vahşet söylemi, infial, hedef gösteren, tepkisel*)
3. Başlık konumu: Haberinin gazetenin ilk sayfasının neresinde yer aldığı. (*Manşet, diğer*)
4. Olay türü: Terör olayını gerçekleştirme türü (*Silahlı saldırı, bomba, taş, roketatar, mayın, molotof.*)
5. Hedef: Terör olayının hedefi olarak gösterilen kitle (*Sivil, polis, asker, öğretmen, kamu görevlisi, işçi, milletvekili, konsolosluk görevlisi.*)
6. Mekân: Terör olayının gerçekleştiği yer (*Toplu taşıma, Cafe / Restaurant, eczane / hastane, otel, üniversite / okul, sokak, banka, iş yeri, hastane, ev, cami, dernek / vakıf, market / avm, karakol, araç, servis, lojman, vb.*)
7. Fail: Terör olayını gerçekleştirdiği söylenen / şüphelenilen / üstlenen kişi, grup veya örgüt (*Bkz. Tablo 1.*)
8. Görsel sayısı: Haberde yer verilen görsellerin sayısı.
9. Görsel içeriği: Haberde yer verilen görsellerin içeriği (*Şahıs, olay yeri, harita, kroki, diğer*)

Elde edilen gazete haberleri; içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. İçerik analizi yöntemi yetkin bir biçimde ilk olarak Berelson’un çalışmalarında ele alınmıştır (Berelson, 1948). 1952 senesinde yayınlanan ‘Content Analysis in Communication Research’ isimli kitap; içerik analizi yöntemiyle yapılacak çalışmalara ilişkin kuramsal bir çerçeve sunan ilk sistematik yayın olarak kabul edilmektedir (Krippendorff, 2004; 2013).

Yazılı, görsel, işitsel ve/veya her türlü kayıtlı materyale uygulanabilen içerik analizi; geniş ölçekli çalışmalar içinde, kavram ve temaların incelenmesi, materyal sağlamadaki kolaylığı, geniş verileri kolay işlenebilen sayısal verilere dökebilmesi gibi açılardan araştırmacılara avantaj sağlayan bir yöntemdir (Berger, 1998; Pooley 2008). Televizyon, gazete ve/veya diğer kitle iletişim araçları kullanılarak yapılan araştırmalarında nicel, objektif ve sistematik bir çalışma olanağı sağlar (Geray, 2014).

Bulguların istatistiksel analizleri için IBM SPSS 21.00 (Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı) istatistik programındaki Yüzde, Frekans, (Aritmetik) Ortalama ve Standart sapma gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

Bulgular

1 Ocak 1930 - Ocak 2010 tarihleri arasında; daha önce belirlenen arama kriterleri ile yapılan aramalar sonucunda; “terör saldırısı” olarak nitelendirilebilecek toplam 156 olay saptanmıştır. Bu olaylar haberleştirilirken; 43 tanesi manşetten, diğerleri ise ilk sayfanın herhangi başka bir yerinde yer almıştır. 156 olayın toplam 22 faili bulunmaktadır.

Tablo 1. Terör Örgütleri ve Terörist Gruplar (Failler)

0.	Belirsiz	1.	İslami Direniş Örgütü
2.	Komandolar	3.	KABT*
4.	Ülkücüler	5.	PKK*
6.	Sağcı Terör Örgütü	7.	ARGK*
8.	Anti Terör Birliği	9.	İslami Hareket
10.	TKP/ML – TİKKO*	11.	DEV-SOL
12.	Faşistler	13.	İslam Cihad
14.	Anarşistler	15.	IBDA-C
16.	Ayrılıkçı Teröristler	17.	Yekgirtü*
18.	Filistin İntikam Örgütü	19.	DHKP/C*
20.	El-Kaide	21.	Hizbullah
22.	TAK*	23.	

*(TKP/ML -TİKKO: Türkiye- Marksist-Leninist Komünist Partisi – Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu, KABT: Kuzey Arap Birliği Teşkilatı, PKK: Kürdistan İşçi Partisi, ARGK: Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu, IBDA-C: İslami büyük Doğu Akıncıları Cephesi, Yekgirtü: Kürdistan İslami birliği (Irak), DHKP/C : Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi, TAK: Kürdistan Özgürlük Şahinleri

Tablo 1’e göre; 1 Ocak 1930 ile 1 Ocak 2010 tarihleri arasında Cumhuriyet Gazetesi’nin yalnızca basılı nüshasının ilk (birinci) sayfasında yer alan terör haberlerinin taranması sonucu, 22 terör örgütü ve/veya terör grubu tespit

edilmiş ve her biri özel numaralar ile kodlanmıştır. Gazete haberinde herhangi bir grup veya örgüte atıf yapılmayan haberler için ise “belirsiz” kodu kullanılmıştır. 1’den 22’ye kadar kodlanan terör örgütlerinin ve terörist grupların isimleri; gazetede yer aldığı şekiller korunarak çalışmamıza aktarılmış ve herhangi bir kısaltma veya yorum kullanılmamıştır.

Failler; Komandolar, Ülkücüler, Sağcı Terör Örgütleri, Anti Terör Birliği, TKP/ML – TİKKO, Faşistler, Anarşistler, Ayrılcıkçı Teröristler, Filistin İntikam Örgütü, İslami Direniş Örgütü, KABT, PKK, ARGK, İslami Hareket, DEV-SOL, İslam Cihad, IBDA-C, Yekgirtû, DHKP/C, Hizbullah, El-Kaide ve TAK isimleriyle gazetede yer almışlardır. Komandolar, ülkücüler, sağcı terör örgütleri ve faşistler sağ görüşlü; PKK, ARGK, Yekgirtû ve TAK Kürt hareketine bağlı; Anti-Terör Birliği, Anarşistler, TKP/ML – TİKKO, DEV-SOL, DHKP/C sol görüşlü, Filistin İntikam Örgütü, İslami Direniş Örgütü, KABT, İslami Hareket, İslam Cihad, IBDA-C, Hizbullah ve El-Kaide ise İslamcı terör örgütleri olarak nitelendirilmektedir. Görüldüğü üzere; incelenen haberler kapsamında, en fazla faaliyet gösteren terör grupları ve/veya örgütleri İslamcı silahlı terör örgütler (N=8) olmuştur.

Tablo. 2 Haberler ve Görsel Sayısı

Haberin yeri	Haber sayısı	Görsel içeren haber	frekans	Görsel sayısı
manşet	43 (%27,56)	34	%79,06	52
diğer	113 (%72,43)	24	%21,2	33
Toplam	156 (%100)	58	%37,17	85

Tablo 2’ye göre; toplam 156 terör haberi yayınlanmıştır. Bu haberlerin 43’ü manşetten verilmiştir. Manşetten verilen haberlerin 34 tanesinde görsel kullanılmıştır. Haberlerin 113’ü ise ilk sayfada manşet dışı olan bir yerden (sür-manşet, sayfa eteği, vb....) verilmiştir. Bu haberlerin 24 tanesinde görsel kullanılmıştır. Kullanılan görsel sayısı; manşet haberlerinde 52, manşet dışı verilen haberlerde ise 33’tür.

Manşetten verilen haberlerde büyük ölçüde (%79,06) görsel kullanımı yapılmıştır. Hemen hemen her manşet haberinde en az bir, en çok 4 görsel kullanılırken; olay yeri fotoğrafları ile olayın gerçekleştiği bölgenin haritası veya krokisi büyük ölçüde yer kaplamaktadır. Manşet dışı haberlerde ise, aksine tüm türden fotoğraflara ve/veya krokilere yer verilmiştir (%21,2). Toplam 98 haberde hiç görsel kullanımı yoktur

Tablo 3. Haberler ve Görsel İçerikleri

Görsel içeriği (diğer)	(N)	frekans	Görsel içeriği (manşet)	(N)	frekans	toplam
olay yeri	11	%33,33	olay yeri	16	%30,76	27
harita / kroki	10	%30,03	harita / kroki	15	%28,84	25
Diğer	6	%18,18	Şahıs	11	%21,15	17
Şahıs	6	%18,18	Diğer	10	%19,23	16
	33	%100		52	%100	
TOPLAM						85

Tablo 3'te; manşetten verilen haberlerdeki 52 görselde ve manşet dışı yerden verilen haberlerdeki 33 görselde farklı frekanslarda içerikler kullanıldığı görülmektedir. Manşet ve manşet dışı verilen haberlerde en fazla olay yeri fotoğrafları (patlama gerçekleşen sokak, yanmış araba, ceset, vb.) ve harita / krokiler (saldırının gerçekleştiği bölgenin haritası, vb.) kullanılmıştır.

Tablo 4. Manşet Haberleri ve Söylem Türleri

Söylem (manşet)	(N)	frekans
Doğrudan eylemi açıklayıcı	12	%27,9
Vahşet	9	%20,93
İnfial yaratan	16	%37,20
Hedef gösteren	1	%2,32
Tepkisel	5	%11,62
Toplam	43	%100

Manşet haberlerinin %37,20'sinde infial yaratan ("terör kol geziyor", "terör durmak bilmiyor", "cami bastılar", vb.), %27,9'unda doğrudan eylemi açıklayıcı ("İstanbul'da dün de bir öğrenci öldürüldü", "Zile'de olaylar: 1 ölü 12 yaralı", "Mardin'de çatışma ve 7 şehit" vb.), %20,93'ünde vahşet ("vahşet: 16'sı çocuk 30 ölü", "PKK 13 çocuğu kurşuna dizdi", "PKK vahşeti" vb.), %11,62'sinde tepkisel ("Terörü lanetliyoruz!", "Yıldırılmazlar", "Canımız yandı!" vb.), %2,32'sinde ise hedef gösteren söylemlere yer verilmiştir (Tablo 4.)

Tablo 5. Diğer Haberler ve Söylem Türleri

Söylem (diğer)	(N)	frekans
Doğrudan eylemi açıklayıcı	91	%80,53
Vahşet	3	%2,65
İnfial	19	%16,81
Toplam	113	%100

Tablo 5'te; gazete sayfasının manşet dışı bir yerinde yer alan haberlerin %80,53'ünde doğrudan eylemi açıklayıcı ("Doçent Cömert öldürüldü, eşi yaralandı", "CHP Ordu ilçe başkanının 5 yakını öldürdüler", "mayın tuzağı: 4 asker şehit" vb.), %16,81'inde infial yaratan ("PKK'den camide infaz", "PKK katliam yaptı: 12 ölü", "Terörün önü alnamıyor: 4 ilde 10 kişi öldürüldü." vb.), %2,32'sinde vahşet söylemlerine ("PKK vahşeti", "İstanbul'da kanlı pusu", "Malatya'da çılgın terör" vb.) yer verilmiştir.

Söylem türleri açısından incelendiğinde ise; manşet haberlerinde en çok infial yaratan söylem, vahşet söylemi ve tepkisel söylemlere yer verildiği görülmektedir. Manşet dışı haberler; genelde daha net, anlaşılır ve doğrudan eylem açıklayıcı bir söylem tarzı benimsemektedir.

Tablo 6. Manşet Haberleri ve Hedef – Mekân Analizi

Hedef (Manşet)	Yer	Frekans(%)	(N)	Toplam
1 Siviller	Cafe / Restaurant	10,71	3	28 (%100)
	sokak	32,14	9	
	banka	7,14	2	
	iş yeri	17,85	5	
	ev	25,92	7	
	dernek / vakıf	3,57	1	
	market / avm	3,57	1	
2 Polis	karakol	50	2	4 (%100)
	lojman	25	1	
	ev	25	1	
3 Öğretmen	sokak	100	1	1 (%100)
5 Kamu görevlisi	banka	40	2	5 (%100)
	adliye	40	2	
	araba	10	1	
6 Asker	karakol / bölük	38,88	7	18 (%100)
	araç	38,88	7	
	ev	5,55	1	
	istasyon / durak	5,55	1	
	orman / arazi	5,55	1	
	işyeri	5,55	1	
10 Gayrimüslimler	sinagog	100	2	2 (%100)
11 Konsolosluk çalışanı	konsolosluk binası	100	2	2 (%100)
Toplam			60	

Manşette yer alan toplam 43 haber vardır. Tablo 6.'ya göre; 60 ayrı hedef belirlenmiştir. Dolayısıyla; bazı terör saldırılarında birden fazla hedef olduğunu söylemek mümkündür.

Manşet haberleri incelendiğinde; en çok sivilin (N=28), daha sonra da askerlerin (N=18) hedef alındığı terör olaylarına yer verildiği görülmektedir. Siviller sırasıyla sokak, ev, iş yeri, cafe/restauran, banka, dernek/vakıf ve market avmlerde hedef alınmıştır. Askerler; karakolda ve askeri araçlarda hedef alınırken, nadiren de olsa ev, otobüs durağı ve/veya iş yeri gibi yerlerde terör örgütlerinin hedefi olmuşlardır. Kamu görevlilerine (N=5) banka ve adliyede, polisler (N=4) ise karakol ve lojmanda saldırı gerçekleşmiştir. Sinagog saldırısında gayrimüslimler, konsolosluk saldırısında ise resmi görevdeki konsolosluk çalışanları hedef alınmıştır.

Tablo 7. Diğer Haberler ve Hedef – Yer Analizi

	Hedef (Diğer)	Yer	Frekans(%)	(N)	Toplam
1	Siviller	Toplu Taşıma	18,03	11	61 (%100)
		Cafe / Restoran	4,91	3	
		eczane / hastane	1,63	1	
		otel	1,63	1	
		üniversite / okul	3,27	2	
		sokak	37,7	23	
		banka	1,63	1	
		iş yeri	6,55	4	
		hastane	3,27	2	
		ev	13,11	8	
		cami	3,27	2	
		dernek / vakıf	3,27	2	
		market / avm	1,63	1	
2	Polis	karakol	20	3	15 (%100)
		sokak	26,66	4	
		araç / servis	26,66	4	
		lojman	6,66	1	
		Cafe / Restoran	20	3	
3	Öğretmen	okul	100	2	2 (%100)
4	Öğrenci	okul	66,66	2	3 (%100)
		sokak	33,33	1	
5	kamu görevlisi	belediye	25	1	4 (%100)
		müdürlük	20	2	
		araba	25	1	
6	Asker	sokak	7,84	4	51 (%100)
		karakol / bölük	35,29	18	
		araç	49,01	25	
		lojman	1,96	1	
		ev	1,96	1	
		orman / arazi	3,92	2	
8	İşçi	lojman	33,3	1	3 (%100)
		orman / açık alan	33,3	1	
		iş yeri / iş alanı	33,3	1	
9	Siyasetçi	ev	100	1	1 (%100)
			Toplam	140	1 (%100)

Manşet dışında yer alan toplam 113 haber vardır. Tablo 7.'ye göre; 140 ayrı hedef belirlenmiştir. Dolayısıyla; manşet haberlerinde olduğu gibi; bazı terör saldırılarında birden fazla hedef olduğunu söylemek mümkündür.

Manşet dışı terör haberleri incelendiğinde; sivil vatandaşların 61 defa, askerlerin 51 defa, polislerin ise 15 defa terör saldırılarının hedefinde olduğu saptanmıştır. Mekân analizi yapıldığında; manşet dışı yerde yer alan terör saldırısı haberlerinde siviller en çok sokakta, toplu taşımada ve evlerinde; askerler, askeri araçta, karakolda, bölükte ve sokakta; Polisler ise polis aracında terörün hedefi olmuştur.

Tablo 8. Manşet Haberlerinin Senelere göre Failleri

Seneler	Senelere göre Failler (MANŞET) Failler*													Toplam
	0	4	5	6	9	10	12	13	14	15	17	20	21	
1979		1												1
1980	1			1										2
1986					1	1								2
1987							3							3
1988							1							1
1990									1					1
1991	1						3			3				7
1992							1			2				3
1993							1							1
1994							1				1			2
1995	1										1			2
1998							2							2
1999			2											2
2003	1												1	2
2006	1											1		2
2007	1						3							4
2008	1						2						1	4
2009							1							1
Toplam	7	1	2	1	1	1	18	1	1	5	2	1	2	43
Failler	0	4	5	6	9	10	12	13	14	15	17	20	21	

*Failler (0, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 21) Tablo. 1'deki açıklamalara göre kodlanmıştır.

Tablo 8'e göre; manşetten verilen ilk terör olayı 1979 senesinde gerçekleşmiştir. PKK 18, DEV-SOL 5, TKP/ML – TIKKO 2, IBDA-C 2, El Kaide 2, Anti Terör Birliği, Faşistler, Ayrılcı Terör, ARGK, İslami Hareket ve Hizbullah da 1'er terör olayıyla manşete haber olmuştur. 7 adet saldırının failleri belirsizdir.

Tablo 9. Diğer Haberlerin Senelere göre Failleri

Seneler	Senelere göre Failler (diğer)																	Toplam
	Failler*																	
	0	1	2	3	5	6	7	8	12	15	16	17	18	19	20	21	22	
1977		1																1
1978		2	2	1														5
1980	5	1			1	6	1											14
1984								2										2
1987									3									3
1989									1									1
1990	1				1				2	1								5
1991	5								7	1	1							14
1992	2								4		1							7
1993									2									2
1994	1																	1
1995	1								2				1					4
1996									1			1						2
1997									1									1
1998									2					1				3
1999									1									1
2000															1			1
2003	1																	1
2004	2																	2
2005	1								2							1		4
2006	5				1				5						1		1	13
2007	4								11									15
2008	1								5									6
2009	1								1									2
Toplam	30	3	3	1	3	6	1	2	50	2	2	1	1	1	2	1	1	111
Failler	0	1	2	3	5	6	7	8	12	15	16	17	18	19	20	21	22	

*Failler (0, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22) Tablo. 1'deki açıklamalara göre kodlanmıştır.

Tablo 9.'a göre Gazetenin manşet dışı kısımlarında yer alan ilk terör haberi 1977 senesindedir. PKK 50, Faşistler 6, Komandolar 3, Ülkücüler 3, TKP/ML – TİKKO 3, Ayrılıkçı Terör 2, DEV-SOL 2, İslami Cihad 2, Hizbullah 2 terör olayıyla ilişkilendirilmiştir. 30 adet saldırının failleri belirsizdir.

Bu çalışmada haber analiz taraması 1 Ocak 1930'dan başlatılmış ise de; arama kriterlerine göre kaydedilen ilk terör olayı 22 Temmuz 1977 tarihinde "komandolar" adı verilen terörist grup tarafından gerçekleştirilmiştir ancak bu haber manşet dışı verilmiştir.

Tablo 10. Failler ve Hedefleri

		Failler ve Hedefleri										Toplam	
		Sivil	Polis	Öğretmen	Öğrenci	Kamu	asker	Milletvekili	işçi	siyasetçi	Gayrimüslim	Konsolosluk	
0.	Belirsiz	19	7		2	13			1				42
1.	Komando	2	2										4
2.	Ülkücüler	2	2										6
3.	Sağcı terör örgütleri	1											1
4.	Anti terör birliği	1											1
5.	TKP/ML -TİKKO	2	1	1	1	1							6
6.	Faşistler	6				1	1	1		1			10
7.	Anarşist		1	1				1					3
8.	Ayrılkçı terörist						2						2
9.	Filistin İntikam Örgütü										1		1
10.	İslami direniş										1		1
11.	KABT										1		1
12.	PKK	19	6			1	46	2					74
13.	ARGK	1											1
14.	İslami hareket	1											1
15.	DEV SOL	1	3			1	2						7
16.	İslami cihad	1					2						3
17.	IBDA-C	3											3
18.	Yekgirtü	1											1
19.	DHKP/C						1						1
20.	Hizbullah	2				1							3
21.	El-Kaide	1								1	1		3
22.	TAK		1										1
Toplam		63	21	3	4	7	67	1	3	1	5	1	176

Tablo 10'da görüldüğü üzere; göre askerler 67, siviller ise 63 defa terör saldırılarının hedefinde yer almışlardır. Polislere karşı 21, kamu görevlilerine karşı 7, gayrimüslimlere karşı 5, öğrencilere karşı 4, öğretmen ve işçilere karşı 3'er, milletvekilleri, siyasetçiler ve konsolosluk çalışanlarına karşı 1'er terör saldırısı olmuştur.

En fazla terör saldırısı PKK tarafından gerçekleştirilmiştir. PKK ilk saldırısını 10 Temmuz 1987'de gerçekleştirmiştir. Senelerin analizi yapıldığında; en çok saldırı 2007 senesinde (N=14) yapılmıştır.

Tablo 11. Failler ve Saldırı Türleri

		Olay Türleri					
		Silah	Bomba	Taş	Roketatar	Mayın	Molotof
Failler							
0.	Belirsiz	20	16	-	-	3	-
1.	Komando	3	-	-	-	-	-
2.	Ülkücüler	2	1	-	-	-	-
3.	sağcı terör örgütleri	1	-	-	-	-	-
4.	anti terör birliği	1	-	-	-	-	-
5.	TKP/ML –TİKKO	2	3	-	-	-	-
6.	Faşistler	6	2	2	-	-	-
7.	Anarşist	1	-	-	-	-	-
8.	Ayrılkçı terörist	1	1	-	-	-	-
9.	Filistin İntikam Örgütü	-	1	-	-	-	-
10.	İslami direniş	-	1	-	-	-	-
11.	KABT	-	1	-	-	-	-
12.	PKK	43	17	-	12	12	1
13.	ARGK	1	1	-	1	-	-
14.	İslami hareket	1	-	-	-	-	-
15.	DEV SOL	5	2	-	-	-	-
16.	İslami cihad	-	2	-	-	-	-
17.	IBDA-C	-	3	-	-	-	-
18.	Yekgirtü	-	1	-	-	-	-
19.	DHKP/C	-	1	-	-	-	-
20.	Hizbullah	2	1	-	-	-	-
21.	El-Kaide	1	2	-	-	-	-
22.	TAK	-	1	-	-	-	-
	Toplam	90	57	2	13	15	1

Tablo 11'e göre terör saldırılarında silah, bomba, taş, roketatar, mayın ve molotof kullanılmıştır. Silah; (gazetenin fail isimlendirmelerine göre) komandolar, Ülkücüler, sağcı terör örgütleri, anti terör birliği, TKP/ML –TİKKO, Faşistler, anarşistler, ayrılkçı teröristler, PKK, ARGK, İslami Hareket, DEV-SOL, Hizbullah ve El-Kaide tarafından terör saldırılarında kullanılmıştır. Bombalı eylemler; ülkücüler, TKP/ML –TİKKO, Faşistler, ayrılkçı teröristler, Filistin İntikam Örgütü, İslami direniş, KABT, PKK, ARGK, DEV-SOL, İslami cihad, IBDA-C, Yekgirtü, DHKP/C, Hizbullah, El-Kaide ve TAK tarafından gerçekleştirilmiştir. Roketatarlı saldırılar; PKK ve ARGK tarafından, mayın saldırıları ise PKK tarafından gerçekleştirilmiştir. Molotof kullanan sadece PKK olurken, taş kullananlar sadece faşistler olmuştur.

Tablo 10 ve Tablo 11; birlikte dikkate alındığında görülmektedir ki; PKK, 46 terör saldırısıyla askeri, 19 terör saldırısıyla sivilleri, 6 saldırıyla da polisleri

hedef almıştır. %50'den fazla saldırının türü silahlı saldırı şeklindedir. Saldırıların %20'si bomba kullanarak, %14,1'i roketatar, %14,1'i mayın ve 1 tanesi de Molotof kullanarak gerçekleştirilmiştir.

İkinci olarak DEV-SOL dikkat çekmektedir. DEV-SOL'un ilk saldırısı 29 Aralık 1990 tarihinde gerçekleşmiş ve toplam 7 saldırının faili olmuştur. Saldırıların 5 tanesi manşetten verilmiş, diğer 2'si ise sayfa eteğinde yer almıştır. Saldırılarında; polisleri, askerleri, kamu görevlilerini ve sivilleri hedef almışlardır. 5 saldırıda silah, 2 saldırıda bomba kullanmışlar ve son saldırılarını 30 Temmuz 1992 tarihinde gerçekleştirmişlerdir.

"Faşistler" adı verilen saldırganların; 7 saldırıyla haber olmuş ve ilk saldırılarını 30 Mayıs 1980 tarihinde gerçekleştirmişlerdir. 5 saldırı haberi manşetten verilirken, 2 tanesi sayfanın diğer kısımlarında yer almıştır. Saldırılarında; sivilleri, kamu görevlilerini, askerleri, milletvekillerini ve gayrimüslimleri hedef almışlardır. 6 saldırıda silah, diğer saldırılarda ise bomba ve taş kullanmışlardır. Son saldırıları 7 Eylül 1986 tarihinde gerçekleşmiştir.

TKP/ML –TİKKO; 5 saldırı ile gazetede yer almış ve ilk saldırı tarihi 22 Mayıs 1980'dir. 2 saldırı haberi manşetten verilirken, diğerleri sayfanın başka yerlerinden verilmiştir. Saldırılarında sivil, polis, öğretmen/öğrenci ve kamu görevlisini hedef alan örgüt, 2 defa silah, 3 defa bomba kullanmıştır ve son saldırısı nispeten daha yakın bir tarihte 14 Mayıs 2006'da olmuştur.

Ülkücüler adıyla anılan terörist grup, ilk saldırısını 7 Haziran 1978 tarihinde olmak üzere, toplam 3 saldırı gerçekleştirmiştir. Saldırı haberleri hep manşet dışı verilmiştir. Öğretmen, öğrenci ve sivil vatandaşları hedef alan saldırılarda, silah ve bomba kullanılmıştır. Son saldırıları; 2 Ocak 1980 tarihinde olmuştur.

Komandolar adı verilen saldırganlar; 22 Haziran 1977 tarihinde ilk saldırılarını gerçekleştirmiştir. Saldırı haberlerinin hepsi manşet dışı yerden verilmiştir. Sivilleri ve polisleri hedef alan komandolar; toplam 3 saldırıda sadece silah kullanılmıştır. Son saldırıları 23 Mayıs 1978 senesinde olmuştur.

Hizbullah terör örgütü; ilk saldırısını 17 Şubat 2000 senesinde gerçekleştirmiştir. 1 saldırı haberi manşetten verilirken, diğer 2 haber manşet dışı yerden verilmiştir. Sivilleri ve kamu görevlilerini hedef alan terör örgütü, saldırılarında silah ve bomba kullanmışlardır. 2010 yılına kadar olan son saldırıları 13 Eylül 2006'da gerçekleşmiştir.

IBDA-C terör örgütü 31 Aralık 1994 tarihinde ilk saldırısını gerçekleştirmiştir. Haber olarak 1 defa manşette yer almışlardır. Toplam 3 saldırının faili

olan örgüt, her seferinde bomba kullanmışlar ve hedeflerinde hep siviller yer almıştır. Son saldırıları 8 Ekim 1996 'da olmuştur.

El-Kaide terör örgütü; ilk saldırısını 16 Kasım 2003 tarihinde gerçekleştirmiştir ve bu habere manşetten yer verilmiştir. Toplam 3 saldırı haberi ile gazetede yer alan örgüt; gayrimüslimleri, sivilleri ve konsolosluk çalışanlarını hedef almıştır. Hepsinde bomba ve silah kullanan örgüt, son eylemini 10 Temmuz 2008'de gerçekleştirmiştir.

İslami Cihad adıyla anılan terör grubu; 2 terör olayının faili olarak gazetesinin manşet dışı sayfasında yer almıştır. İlk saldırı haberi 27 Mart 1991 tarihinde olmuştur. Sivilleri ve askerleri hedef alan grup; sadece bomba kullanmıştır. 9 Mart 1992 tarihinde son saldırısını gerçekleştirmiştir.

Ayrılmış teröristler olarak adlandırılan terör grubu; 1984 senesinde 2 saldırı gerçekleştirmiş ve ikisinde de askeri hedef almışlardır. Her iki saldırı haberi de manşet dışı verilmiştir ve hem bomba hem de silah kullanılmıştır. Son saldırı 12 Ekim 1984'te gerçekleşmiştir.

"Sağcı terör örgütü" olarak adlandırılan örgüt tek saldırısını, 12 Temmuz 1978 tarihinde, bir sivile karşı silah kullanarak gerçekleştirmiştir. Habere, sayfanın manşet dışı kısmında yer verilmiştir.

"Anti terör birliği" olarak adlandırılan örgüt tek saldırısını, 8 Aralık 1979 tarihinde, bir sivile karşı silah kullanarak gerçekleştirmiştir. Haber manşetten verilmiştir.

"Anarşistler" olarak adlandırılan örgüt tek saldırısını 27 Temmuz 1980 tarihinde; polisi, öğrenci ve işçileri hedef alarak gerçekleştirmiştir. Habere, sayfanın manşet dışı kısmında yer verilmiştir. Saldırıda silah kullanılmıştır.

İslami direniş Örgütü tek saldırısını 7 Eylül 1986'da gayrimüslimleri hedef alan bir bombalı saldırı şeklinde gerçekleştirmiş ve haber manşetten verilmiştir.

ARGK tek saldırısını 22 Haziran 1987'de sivillere karşı gerçekleştirmiş ve saldırıda aynı anda silah, bomba ve roketatar kullanmıştır. Sivilleri hedef alan örgütün eylemlerine manşetten yer verilmiştir.

"İslami hareket" olarak adlandırılan örgüt tek saldırısını 1 Şubat 1990 senesinde gerçekleştirmiştir. Bir öğretmeni hedef alan ve silah ile gerçekleştirilen bu saldırı manşetten verilmiştir.

Yekgirtü, tek saldırısını 29 Ağustos 1995 tarihinde sivilleri hedef alan bir bombalı saldırı şeklinde gerçekleştirmiş ve sayfanın manşet dışı kısmında yer almıştır.

DHKP/C tek saldırısını 28 Şubat 1998’de; askerlere karşı bir bombalı saldırı şeklinde gerçekleştirmiştir. Saldırı haberi sayfanın manşet dışı kısmında yer almıştır.

TAK tek saldırısını 10 Şubat 2006 tarihinde gerçekleştirmiştir. Saldırının hedefinde polisler vardır ve bomba kullanılmıştır. Saldırı haberi sayfanın manşet dışı kısmında yer almıştır. Bu sonuçlar; örgütlerin birden fazla saldırısı olmuş olsa da, gazetenin ilk sayfasına yansımamış olabileceğini düşündürmektedir.

32 saldırının faili belirsiz olarak nitelendirilmiştir. 1980 ve 2009 seneleri arasındaki faili ile ilgili bilgi verilmeyen / faili bilinmeyen saldırılarda; 19 defa siviller, 13 defa askerler, 7 defa polisler, 2 defa kamu görevlileri, 1 defa da siyasetçi hedef alınmıştır. 20 silahlı saldırı, 16 bombalı saldırı ve 3 mayın saldırısı gerçekleşmiştir.

Tartışma

Terörist saldırıları gerçekleştiren kişi ve/veya gruplar; yaptıkları eylem sonrası bir şekilde medyada yer alacaklarını bilirler. Bu sebeple terör faaliyetlerini mevcut medyanın özelliklerine göre kurgulamakta bir beis görmezler (Schmid, 1982). Terörizmde amacın, bir kişiyi öldürmek değil, bu yolla geniş kitleler üzerinde etki sağlamak olduğu ve bu sebepten terörün gerçekte bir iletişim hareketi olduğu ve yazılı basın bu hususta önemli bir role sahip olduğu kabul edilmektedir (Ergil, 1991, Fowler, 1991, Mc Quail 2013, Mortensen, 2015).

Küresel Terörizm Veritabanı (KTV)’na göre, 1970-2009 yılları arasında, yarıdan fazlası (%62) 2001 yılı öncesine ait olmak üzere, Türkiye’de 2260 terörist eylem gerçekleşmiştir (Global Terrorism Database, 2019). Cumhuriyet Gazetesinin yalnızca basılı nüshasının, terör saldırısını izleyen güne ait ilk (birinci) sayfaları, 01.01.1930 – 01.01.2010 tarih aralığında incelenmiş ve “terör eylemi” veya “terör saldırısı” olarak nitelendirilebilecek her türlü olaya ait haber analiz edilmiştir. Belirtilen tarih aralığında; ilk sayfadan verilen ilk terör olayı 1977 senesinde gerçekleşmiştir ve o tarihten 01.01.2010 tarihine dek toplam 156 terör olayı haber yapılmıştır. Gerçekleşen 2260 terör eyleminin sadece %6,90’ı (N=156) Cumhuriyet Gazetesinin ilk sayfasında yer alması düşük bir oran olarak gözükmemektedir. Bu sonucun, *haberlerin içeriğinde terör, “saldırı ve patlama kelimelerinin hiçbirinin bulunmaması durumunda, olay bir terör saldırısı*

olsa dahi araştırmamızın kapsamı dışında bırakılması” olarak düşünülebilir. Bununla birlikte; gazetenin sadece basılı versiyonlarındaki terör saldırısını izleyen güne ait ilk (birinci) sayfalarındaki saldırı haberleri araştırmamıza dâhil edildiği için; gazetenin ilk sayfa dışındaki bir yerinde yer alan haberler terör saldırısı olsa da dâhil edilmemiştir.

156 haberde, toplam 58 görsel kullanılmış ve bu görsellerin çoğunluğu olay yeri fotoğrafları ve olayın meydana geldiği bölgenin krokisi / haritası şeklindedir. Görsel kullanılan gazete haberlerinin; görsel kullanılmayan haberlerine göre, okuyucuda daha fazla duygusal bağ ve merak uyandırdığı bilinmektedir (Çekçeki, 2010, Cho ve diğerleri, 2003). Kullanılan görsellerin içerikleri de son derecede önem arz etmektedir. Medyada yer alan tüm haberlerdeki görsel içerikler; okuyucuda ve/veya izleyicide olaya dikkat çeken bir etki yaratabileceği gibi, hem olumsuz bir etki yaratabileceği hem de terör örgütlerinin ve/veya gruplarının amaçlarına hizmet edici bir tesiri olabileceği unutulmamalıdır (Çekçeki, 2010, Kazan, 2016).

Haberlerin başlıklarının büyük çoğunluğu (%66,02) “doğrudan eylemi açıklayıcı” niteliktedir (“PKK tren bastı”, “otobüse terör saldırısı” ve “teröristler asker aracı taradı” gibi...). Haberlerinin büyük çoğunluğunda doğrudan eylemi açıklayıcı bir söylem kullanılması; okuyucuda hüznün, üzüntü, neşe, mutluluk, rahatlama gibi duyguları uyandırmayı amaçlayan bir yaklaşım olan “duygusal yaklaşım”dan ziyade; haberlerde kullanılan başlıkların söylemlerinde, nesnel bir dilin tercih edildiği şeklinde yorumlanabilmektedir (Picard 1993). Öznel bir anlatım ile verilen “terör kol geziyor”, “İstanbul’da terör gecesi”, “Terör durmak bilmiyor” gibi infial yaratan söylemler ise, saldırı boyutunun ve/veya zayıfatın büyük oluşu ile ilişkilendirilip, daha öznel bir yaklaşım sergilemesinin temel nedeni olarak gösterilebilmektedir.

Türkiye’nin; 1970’li senelerin sonlarından beri; dini motifli, etnik ayrılıkçı/milliyetçi temelli, ideolojik sol kökenli veya ideolojik sağ kökenli olmak üzere çok çeşitli terörist faaliyetler ile karşılaştığı görülmektedir (Global Terrorism Database, 2019). Belirtilen dönemdeki terör olaylarının faili olarak toplam 22 terör örgütü ve/veya grubu tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; 80 senelik dönemde; en fazla faaliyet gösteren terör gruplarının ve/veya örgütlerinin İslamcı silahlı terör örgütleri (Filistin İntikam Örgütü, İslami Direniş Örgütü, KABT, İslami Hareket, İslam Cihad, IBDA-C, Hizbullah ve El-Kaide) olduğu saptanmıştır. Bu örgütler 1977’den 2009’a kadar her dönemde

aktiftir. Sağ görüşlü terör grupları olarak adlandırılan Komandolar, ülkücüler, sağcı terör örgütleri ve faşistler ise, 1970'lerden 1980 senesine kadar faaliyet göstermiştir. Sol tandanslı gruplar olarak nitelendirilen Anti-Terör Birliği, Anarşistler, TKP/ML – TİKKO, DEV-SOL ve DHKP/C'nin ise özellikle 1980 senesinde ve 90'lı yıllarda aktif olduğu görülmüştür. PKK, ARGK, Yekgirtü ve TAK gibi Kürt hareketine bağlı terörist grup ve/veya örgütlerin; 1986 senesinden 2009 senesine kadar faaliyetlerini aralıksız sürdürdüğü görülmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı Terörle Mücadele Daire Başkanlığı tarafından 2007 senesinde yapılan bir araştırmaya göre; Türkiye'de "aktif" durumda olan 12 terör örgütü olduğu belirtilmiştir. Bu örgütlerin ise DHKP/C, TKP/ML, MKP (Maoist Komünist Partisi), Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP), PKK, KONGRA-GEL (Kürdistan Halk Kongresi-KHK), Kürdistan Devrim Partisi (PŞK), Kürdistan Demokrat Partisi (PDK), Bakur, Hizbullah, Hilafet Devleti (HD), İBDA/C, Tevhid-Selam (Kudüs Ordusu) ve El Kaide Terör Örgütü (Türkiye Yapılanması) olduğu saptanmıştır (Türkiye'de 12 aktif terör örgütü var, 2007). Çalışmamızda yer alan terör örgütleri ile karşılaştırıldığında; MKP (Maoist Komünist Partisi), Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP), Kürdistan Devrim Partisi (PŞK), Kürdistan Demokrat Partisi/Bakur (PDK/Bakur), Hilafet Devleti (HD) ve Tevhid-Selam (Kudüs Ordusu) isimli terör örgütlerin ve/veya gruplarının; belirtilen tarihler arasında (01.01.1930-01.10.2010) Cumhuriyet Gazetesi 1. Sayfasında yer alan herhangi bir *terör* saldırısının faili olmadıkları görülmektedir. Bu farkın; var olan herhangi bir otosansür, olaydan hemen sonra gelmiş olan yayın yasağı, olayın haber değeri taşıyıp taşınamaması, olayın haberinin başka bir sayfada verilmesi gibi sebeplerden dolayı gerçekleştiği düşünülmektedir.

Çalışmamız; 1930-2009 seneleri arasında Cumhuriyet Gazetesi'nin yazılı nüshalarının ilk sayfalarında yer alan terör olaylarını incelemek üzerine bir içerik analizi çalışmasıdır. Aynı dönem içerisindeki terör haberlerinin kurgusunun nasıl yapılandırıldığını incelemek için, yapılacak bir çalışmayla detaylı bir söylem analizine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte; daha geniş bir örneklem üzerinde, diğer ulusal gazeteleri de entegre ederek yapılacak bir çalışma literatüre faydalı katkılar sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Terrorist Attacks in Newspaper Reports:
Cumhuriyet Newspaper 1930-2009 Sample**

*

Ceren Özbaşaran Tan-Neylan Ziyalar-Faruk Aşıcıoğlu
İstanbul University Cerrahpaşa

The main purpose of the study is to perform content analysis to classify the news about the terrorist attacks that took place within the borders of the Republic of Turkey. Cumhuriyet Newspaper as a national newspaper has been designated as a source among the newspapers that have the duty to inform the public. The terrorist attacks occurred in the Republic of Turkey between 1930-2009 are examined and the common points were determined and the common points of these terrorist attacks are examined. Perpetrators, victims, species, and places were determined and profiles were created accordingly. Then the profiles with these common points are encoded so that they are meaningful in themselves, and the categories are made as a result of codes. For statistical analysis of the findings, the IBM SPSS 21.00 (statistical package program for the Social Sciences) statistical program is used. Descriptive statistics such as percentage, frequency, mean and standard deviation were used when evaluating the data.

Only the first page (of the day after the terrorist attack of the printed version) of Cumhuriyet Newspaper, which has been determined as the source, has been included in the study. The oldest date available in the newspaper's electronic archive was January 1, 1930. For the 80-year period from the determined date to January 1, 2010, news of any incident that could be described as "terrorist act" or "terrorist attack" has been reached.

As a result of searches made with the previously determined search criteria; A total of 156 events that could be described as "terrorist attacks" were identified. While these events are reported; 43 of them are from the headline, the others are located elsewhere on the first page. 156 incidents have a total of 22 perpetrators. The perpetrators are entitled as Commandos, Idealists, Right-wing Terrorist Organizations, Anti-Terrorist Associations, TKP / ML -

TİKKO, Fascists, Anarchists, Separatist Terrorists, Palestine Revenge Organization, Islamic Resistance Organization, KABT, PKK, ARGK, Islamic Movement, DEV-SOL, Islam Jihad appeared in the newspaper with the names of IBDA-C, Yekgirtû, DHKP / C, Hizbullah, Al-Qaeda and TAK. The first headline news appeared in the newspaper in 1979, and the first one out of headline news appeared in the newspaper in 1977. 22 terrorist organizations / terrorist groups determined to be operating were identified. In 61.08% of the news, no visual was used and differences in terms of discourse (such as direct explanatory action, brutality, indignation, targeting...) are determined.

In the headline news examined; it is seen that terrorist attacks are mostly targeted by civilians (N = 28). Civilians were targeted in street, house, office, cafe / restaurant, bank, association / foundation and market malls, respectively. When the news of terrorism out of headlines is examined; it was determined that civilian citizens were targeted by terrorist attacks 61 times, soldiers were targeted 51 times and police forces were targeted 15 times.

Moreover; when the terrorist attacks' locations are analysed; it has been found that civilians are mostly targeted in the streets, in public transportation and in their homes; whereas the soldiers were targeted in the military vehicles. Weapons, bombs, stones, rocket launchers, mines and molotov are used in terrorist attacks. Guns are used by idealists, right-wing terrorist organizations, anti-terrorist units, TKP / ML –TİKKO, fascists, anarchists, separatist terrorists, PKK, ARGK, Islamic Movement, DEV-SOL, Hezbullah and Al-Qaeda. Bomb are used by idealists, TKP / ML –TİKKO, Fascists, separatist terrorists, Palestinian Revenge Organization, Islamic resistance, KABT, PKK, ARGK, DEV-SOL, Islamic jihad, IBDA-C, Yekgirtû, DHKP / C, Hizbullah, Al-Qaeda and TAK. Rocket launcher attacks are performed by PKK and ARGK and mine attacks were carried out by PKK. The individuals and / or groups carrying out terrorist attacks, know that they will be in the media in a way after their actions. In terrorism, the aim is not only to kill a person, but also to have an impact on the masses in this way.

According to the Global Terrorism Database (KTV), between 1970-2009, 2260 terrorist actions took place in Turkey, with more than half (62%) of those have taken place before 2001. Only 6.90% (N = 156) of the 2260 terrorist acts that took place appears to be on the first page of Cumhuriyet Newspaper, which can be considered as a low rate. The reason of it might be the exclusion the words of attack and explosion, even if the incident is a terrorist attack.

Our study is a content analysis study on examining the terrorist incidents in the first pages of the written copies of Cumhuriyet Newspaper between 1930-2009. It is thought that a detailed discourse analysis is needed along with a study to be conducted to examine how the fiction of the terrorist news in the same period is structured. However; a much more study on a larger sample, by integrating other national or international newspapers, will definitely provide useful contributions to the terror or international security related literature.

Kaynakça / References

- Akgün, B. (2006). *Küresel terör: Mit mi? Gerçek mi? . Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*, Orhan Gökçe ve Uğur Demiray (ed.), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alali O. A., (1994). *Media coverage of terrorism: Methods of diffusion*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Andress, D. (2008). 'La violence populaire durant la Révolution française: révolte, châtiement et escalade de la terreur d'État', in M. Biard (ed.), *Les politiques de la Terreur (1793-1794)* Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 69-80.
- Ayhan, H. (2015). Terör kavramı, güvenlik konseyi ve genel kurul özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 sonrası terör yaklaşımı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 21, 117-146.
- Berelson, B. ve Lazarsfeld, P. F. (1948). *The analysis of communication content*, Chicago: University of Chicago Press.
- Çağlar, I., Akdemir, K. H., ve Erol, M. (2018). *Türk medyasında terörün ele alınışı*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Çekçeki, Ö. (2010). *Terör – Medya Etkileşimi: 27 Nisan 2009 İstanbul Bostancı Operasyonu*. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı.
- Cho, J., Boyle, M. P., Keum, H., Shevy, M. D., vd. (2003). Media, terrorism, and emotionality: Emotional differences in media content and public reactions to the September 11th terrorist attacks. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 47, 309-327.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Terörizm üzerine karşılaştırmalar: Bermuda şeytanı*. İstanbul: Boyut Kitapları, 439-474.
- Eisenstein, E.L., (1991). La Révolution de l'imprimé dans l'Europe des premiers temps modernes, *La Découverte*, Paris.
- Ergil, D., (1991). Terörizmin mantığı ve hedefi. *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, 46(1-2), A.Ü. Basımevi.

- Fine J. (2010). Political and philological origins of the term 'terrorism' from the ancient near east to our times. *Middle Eastern Studies*, 46(2), 271-288.
- Fowler, R., (1991). *Language in the news discourse and ideology in the press*. Routledge, London.
- Gabot T. (1987). La couverture du crime par la presse : un portrait fidèle ou déformé, *Criminologie*, 20(1), 79-98.
- Geray Haluk (2014). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Gerbner, G. (1993). *Violence et terreur dans les médias*. Éditions UNESCO, n°102. (n.d.). Global Terrorism Database., 06.09.2019 tarihinde <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=attack&search=turkey> adresinden erişilmiştir.
- Gueniffey, P. (2013). Chapitre 5 - Violence et Terreur dans la Révolution française. Dans , P. Gueniffey, *Histoires de la Révolution et de l'Empire* Paris: Éditions Perrin, 157-197.
- Hoffman, B. (1998). *Inside terrorism*. New York: Columbia University Press,.
- Hoffman, B. (2003). Al Qaeda, trends in terrorism, and future potentialities: An assessment," *Studies in Conflict and Terrorism*, 26, 6-18.
- Kazan, H. (2016). Terör-medya ilişkisi ve medyada terör haberciliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12(24), 109-146.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*, Sage Publications. USA. 2.
- Krippendorff, K. (2013) *Content analysis: An introduction to its methodology*. (3rd ed). California, CA: Sage Publications.
- Kutlu, R. (2010). *Uluslararası terörizm ve 11 eylül sonrasında Türkiye'nin terörizmle mücadelesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Laqueur, W. (1987). *The Age of Terrorism*, Boston: Little Brown and Company.
- Mc Quail, D. (2013). Kitle iletişim araçlarının etkileri. Der. R. Kaya, K. Alemdar, *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*, Ankara.
- Mortensen, M. (2015). Conflictual media events, eyewitness images, and the Boston marathon bombing (2013). *Journalism Practice*, 9(4), 536-551.
- Picard, R. G. (1993). Media portrayals of terrorism: Functions and meaning of news coverage, *Ames: Iowa State University Press*, 158.
- Pooley, J. (2008). The new history of mass communication research. Chapter Two. İçinde *The History of Media and Communication Research: Contested Memories*, (Ed) D. Park, and J. Pooley, New York: Peter Lang, 43-69.

- Marion, P. (1993). Petite médiatique de la peur, in Protée. *Théories et pratiques sémiotiques*, Printemps.
- Schmid, A., Graaf, J., (1982). *Violence as communication insurgent terrorism and the western news media*. Sage Publications InCilt, London.
- Şeker, M. (2009). *Terör ve haber söylemi*. İstanbul: Literatürk.
- Terörle Mücadele Kanunu, (2014) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713-20140211.pdf>
- Türkiye Barolar Birliği Proje Grubu (2006). *Türkiye ve terörizm: Rapor, Birinci Baskı*, Ankara: *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 107. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/ViewBooks.aspx?t=v&YID=31>
- Türkiye'de 12 aktif terör örgütü var, (n.d) *CNN Türk*. <https://www.cnn-turk.com/2007/turkiye/12/24/turkiyede.12.aktif.teror.orgutu.var/413969.0/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Wilkinson, P. (1997). *The media and terrorism, terrorism and political violence*, 9, Summer, London.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özbaşaran-Tan, C., Ziyalar, N. ve Aşcıoğlu, F. (2020). Gazete haberlerinde terör saldırıları: Cumhuriyet gazetesi 1930-2009 örnekleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4454-4478. DOI: 10.26466/opus.639941

Kültürlerarası İletişim Bağlamında Ötekileştirme Olgusunun Dijital Taşıyıcılığına Dair Netflix Dijital Televizyonu Üzerinden Bir Bakış: 13 Commandments (13 Emir) Dizisi Üzerinden Göstergebilimsel Analizi

DOI: 10.26466/opus.680136

*

Sibel Akova *

* Dr. Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Yalova /Türkiye

E-Posta: sibelakova@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7680-7394](https://orcid.org/0000-0001-7680-7394)

Öz

Günümüzde bir sorunsal haline dönüşen öteki kavramı ve yakından ilişkili olduğu kimlik teriminin geçmişi insanlık tarihine koşut nitelik taşıyor olsa da kimlik terimi ve üzerinden tanımlanan öteki olgusunun popüler bir kavram olarak kullanımı, yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Dijitalleşme çağı olarak addedilen günümüzde, dijital televizyon anlayışının en önemli örneğini oluşturan Amerika Birleşik Devletleri kökenli Netflix, toplumsal ilişkilerde belirleyici rol oynama misyonunu üstlenmiştir. Kurguladıkları yayınlar ile kitlelere ulaşan Netflix dijital televizyonunu, yarattığı mizansen ve oluşturduğu söylem ile kitleleri etkisi altına alabilmektedir. Söz konusu etkisini nefret söylemi ile ötekileştirme olgularına yönelten Netflix, ilgili ideolojiye hizmet eden ve hegemonyayı besleyen amaçlarını Türk insanı ve Türkiye üzerine yoğunlaştırmıştır. Çalışmanın temel sorunsalını, küresel ölçekte yayın faaliyetlerini sürdüren dijital televizyon platformu Netflix'in Türkiye'ye ve Türk insanına dair stratejik ve planlı şekilde oluşturulmaya çalışılan olumsuz algının varlığı oluşturmaktadır. Netflix'in geliştirdiği önyargılı içerikler ile olumsuz söylemlerin, Türk insanını ve Türkiye'yi dünya kamuoyu önünde olumsuz yönde etkileyebilecek boyutlara erişmesi, çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu yayınlar, nefret söylemini ve ötekileştirme edimlerini de beraberinde getirecektir. İlgili söylem ve edimlerin varlığı iddiası, 2017 yılı Belçika yapımı 13 Commandments adlı dizi üzerinden göstergebilimsel analizler gerçekleştirilerek, değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ötekileştirme, Netflix, 13 Commandments, Dizi, Göstergebilim

A Look At The Digital Carrier Of Othering In The Context Of Intercultural Communication Via Netflix Digital Television: Semiotic Analysis Over 13 Commandments

*

Abstract

Although the concept of the other, which is now becoming a problematic one, and the history of the term identity, with which it is closely related, are similar to human history, the use of the term identity and the phenomenon of the other, which is defined through it, as a popular concept, emerged in the twentieth century. Netflix, based in the United States, which is the most important example of digital television concept in what is considered the age of digitalization, has taken on the mission of playing a decisive role in social relations. Netflix digital television, which reaches the masses with the publications they have edited, can influence the masses with the mizansen and the discourse it creates. Netflix has focused its aims on the Turkish people and Turkey, serving the relevant ideology and nurturing hegemony. The main problem of the study is the negative perception of Netflix, the digital television platform that operates on a global scale, about Turkey and the Turkish people in a strategic and planned way. The pre-conceived content and negative discourses developed by Netflix and the fact that it has reached the dimensions that could negatively affect Turkish people and Turkey in front of the world public opinion constitute the main starting point of the study. These publications will bring about hate speech and othering. The claim for the existence of relevant discourses and actions was attempted to be evaluated by carrying out indicative scientific analyses through the series 13 Commandments, made in Belgium in 2017.

Keywords: *Othering, Netflix, 13 Commandments, Series, Semiotics.*

Giriş

Günümüzde önemi gün geçtikçe artan, sorunsal bağlamda kapsamı derinleşen, uygulama alanı olarak niteliği yoğunlaşan öteki kavramı, kimlik terimi ile özdeşleştirilerek, sosyolojiden siyaset bilimine, iletişim disiplininden ekonomiye hemen her bir sosyal bilim alanının araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda farklı disiplinlerden beslenen kültürlerarası iletişim olgusunun ilgi alanında kendine yer edinen ötekileşme savına, farklı perspektiflerden yaklaşılması ve etkin okumaların gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu sebeple ilgili yaklaşımlar ve okumaların kitle iletişim araçları aracılığı ile sunumundan güncel yaşam pratiklerine değin irdelenmesi, sosyal ve politik aktörler, araştırmacılar ile akademik çevreler adına başat önem arz etmektedir. Farklı kültürel ve biyolojik yapılarda varlık gösteren birey ve toplumlar ile yaşanan iletişim edimleri ve etkileşimleri, farklı, öteki, bilinmeyen, yabancı ve belirsizlik algısının incelenmesi ile birbirlerinden farklı öğelere sahip toplumlar arasındaki anlam aktarımları üzerine yoğunlaşan kültürlerarası iletişim olgusunun kapsam alanlarını oluşturmaktadır. Kültür dinamiklerini kimlik ve temsil olguları üzerinden irdelleyen kültürlerarası iletişim, birey ve toplumların kültürlerini, değer yargıları, davranış kalıpları ve yaşam biçimleri bağlamında açıklamaktadır.

Kültürlerarası iletişimin temel bağlamlarından biri addedilen öteki kavramı da farklı disiplinlerin sorunsalı olan, farklı bakış açıları ile irdelenen, kapsamlı çalışmaların hedefinde yer alan, kimlik olgusu ile temellendirilen, ben ve biz terimlerinin karşısı olarak anlamlandırılan bir kavramdır. Ben ve biz olgularının dışında algılanan kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal etmenlerin yanı sıra ideolojik yapılar ile iktidar ilişkileri ile özdeşim sağlanmadığına inanılan kişi veya gruplar olarak tanımlanan öteki kavramı, biz kavramına dair söz konusu olabilecek her türlü farklılığın karşılığıdır. Yaşanılan dönemin şartlarına göre değişme özelliği gösteren biz olmayan öteki, biz kavramı referans alınarak, benzerliklerin dışında kalan ve dış çeperi oluşturan diğerleridir. Biz hissiyatından farklı olduğu açık olan öteki, uhdesinde barındırdığı farklılıklar ile kalıp yargıların varlığına sebebiyet verir. Kalıp yargılar irdelenmedikçe de yerini önyargılara bırakmaktadır. Bu noktada, kalıp yargı ve önyargıların genellemeler neticesinde oluştuğunu ve birbirlerinden farklılıklar gösterenlerin diğerlerini öteki olarak tanımlamalarında eşit durumda olmadıklarını ifade etmek gereklidir. Zira, egemen kültürün veya

baskın toplumsal yapı özelliği gösteren çoğunluğun kendilerinden farklı olarak addettikleri kültürler ile toplumları öteki olarak nitelendirdiklerini gözlemlemek mümkündür.

Çağcıl toplum ve kültürlerin başat sorunlarından biri olan farklılıklar ile huzur içerisinde ve istikrar sürecinde birlikte yaşam kültürünün gün geçtikçe çözülmeye başlaması, dünya üzerindeki pek çok coğrafyada çatışma, şiddet ve terör olaylarının yaşanmasına sebebiyet vermektedir. “Değerler bütünü ile oluşan kültür, her milletin kendine ait özelliklerinde dolayı toplumdans topluma değişkenlik göstermektedir” (Kantar, 2019, s.16). Anadolu coğrafyası asırlar boyunca pek çok farklı kültüre ve topluma yurt olma niteliğini kazanmış, günümüzde de birlikte yaşam kültürünün sürdürülebilirliğini sağlayan dünya üzerindeki önemli coğrafyalardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Asırlarca inançları, dili, etnik kökeni ve kültürel çeşitliliği ile pek çok farklı kültürü uhdesinde barındıran Anadolu topraklarında birey ve topluluklar birbirlerini ötekileştirmeden güven, barış, istikrar ve huzur içerisinde yaşamalarını homojen bir yapı içerisinde idame ettirebilmişlerdir. Köken kültürünü Anadolu coğrafyasının tabii özellikleri ile şekillendiren farklı kültürlere mensup birey ve topluluklar, ulus devlet olma düsturu ile farklılıkların zenginlik olduğu inancı ile değerler, inançlar ve idealler etrafında bir araya gelmişlerdir. Farklılıkların tolere edilerek, sosyal bir kimlik oluşturulduğu ülkemiz coğrafyasında millet olma bilinci sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde belirli kültür ve gruplar, bir takım toplumsal travma niteliğini taşıyan ötekileşme örneklemleri olarak adedilebilecek olayları deneyimlemek durumunda kalmış, ötekileştirme savunun trajik sonuçlara varabileceğini etüt etmiş olsalar da çokkültürlü, çok dilli, çok dinli ve çok etnili yaşam yapısını sürdürme yetisini edinebilmiştir. Toplumların sosyal ve kültürel bağlamı dahilinde gelişen kimlik olgusu, başta medya özelinde kitle iletişim araçları, siyaset (propaganda) özelinde egemen erkler, araştırma ve bulgular çıktıları ile akademi alanlarında kullanılmıştır. Günümüzde kimlik kavramının, hemen her münazarada kullanımında olmasının bilinçli bir ideolojik tercih ve yönlendirme (manipüle) olduğunu ifade etmek mümkündür. Teknolojinin ve bilhassa dijitalleşmenin yaşamlarımızda yerinin ve öneminin artması ile birlikte, güncel yaşam pratiklerimizde pek çok unsur etkileşime uğrayarak, değişim göstermiştir. Özellikle yayıncılık alanında mevcut olan gelişmeler, yaşadığımız çağın en önemli gelişmelerinden birini oluşturmaktadır. Matbaanın icadından gazeteye, gazeteden radyoya,

radyodan televizyona, televizyondan internete ve dahi internetten yeni medya olarak addedilen dijital yayıncılığa (Streaming) uzanan gelişmeler, birbirlerinden etkilenerek toplum ve kültürleri de etkisi altına almayı başarmıştır. Farklı dönemlerden geçen birey ve toplumlar, özellikle yaşadığımız çağda her geçen gün artan nitelikte teknolojinin etkisi altında kalarak, global nitelikteki yenilikleri deneyimlere imkanına erişmişlerdir.

Medya üst başlığı altında, kitle iletişim araçları ile televizyon, sinema ve internet argümanlarının dahil edildiği araçlar, devletlerin ve siyasi erklerin ideolojik aygıtları olarak birey, toplumlar ve kültürler üzerinde en yoğun etkiyi sağlamaktadırlar. Küreselleşmenin özellikle yayıncılık alanında, etkisi tartışılmaz nitelikte yoğun olan televizyon aracının, geleneksel yapısından farklı olarak yeni ve denenmemiş bir içerikte kitlelere sunumu olan Netflix, günümüzde adından söz ettiren, kitleleri peşinden sürükleyen ve gündem oluşturma kabiliyetine erişmiş yeni bir kitle iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet tabanlı ağ yapısı ile Netflix, 1997 yılında film kiralama servisi ile temellendirilmiş, günümüzde ise global ölçekli bir yayıncılıkta en önemli sıraya erişmiştir. Netflix televizyon ağı ulaştığı kitlelere, film, dizi, belgesel, eğlence ve türevleri yoğun içerikler sunabilmekte, kitleleri yayınları ile etkisi altına alabilmektedir. Netflix ağında gösterimde olan pek çok yapıt, Türkiye’de de yoğun ilgi ile karşılanmakta ve yüksek düzeyde izlenim oranlarını yakalamaktadır. Ancak, küresel ölçekte faaliyet gösteren dijital televizyon platformu olan Netflix’in Türkiye’ye dair stratejik niteliği haiz olumsuz algılar oluşturma çabasının varlığını gözlemlemek mümkündür. Netflix’in geliştirdiği olumsuz ve önyargılı tutumlar içeren yapıtları, Türk insanını ve Türkiye’yi olumsuz yönde etkileyebilecek boyutlara erişmektedir. Söz konusu algının örneklemi niteliğini taşıyan 13 Commandments adlı dizi çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Kültürlerarası İletişim Bağlamında Ötekileştirme Olgusu

Bireysel manada farklı, toplumsal yapıda benzeşim gösterme ve özdeşleşme ihtiyacı hissiyatına sahip olan birey, varlık gösterdiği tarihsel süreç içerisinde, dışlanmama ve dışarıda kalmama üzerine bir yaşam şekli kurgulama dürtüsü ile yaşamını kurmaktadır. İnsanlığın varoluşuna koşut tarihsel süreçte haiz olan iletişim ediminin sağladığı etkileşimler, toplumsal ilişkilerin sürdürülebilirliği adına bir topluluk içerisinde veya bir grubu oluşturan bireyler

nezdinde benzeşim olgusunu zorunlu kılmaktadır. Maslow'un insan doğası gereği sıraladığı temel ihtiyaç kalemleri olan yeme, içme, uyku gibi fizyolojik, barınma, sağlık, ahlak gibi güvenlik, aile, arkadaşlık, mahremiyet gibi sevgi, başarı, özgüven, özsaygı gibi saygı, yaratıcılık, problem çözme, genel geçer kavramları doğru okuma gibi kendini gerçekleştirme ihtiyacı hiyerarşisinin diğer basamakları arasında tasnif edilmesi gerekli olan bireyin bir diğer ihtiyacı da aidiyet hissiyatının olduğunu ifade etmek gereklidir. Zira, sosyal bir varlık olan birey, doğası gereği bir topluluğun veya grubun paydaşı olma ihtiyacını hissetmektedir. Birey özelde kimi zaman ve durumlarda farklı olmak, fark yaratmak, melekeleri ile ön plana çıkmak, muadillerinden ayrılmak ve türevleri güdüler içerisinde tutum ve davranışlar sergiliyor veya amaçlar ediniyor ise de çelişkili şekilde varlık gösterdiği toplum yapısına ve kültür unsurlarına da aidiyet hissiyatı ile yaklaşarak, parçası olduğu toplum ve kültür ile de özdeşleşme ihtiyacı hissetmektedir.

Ait olduğu kültür ve toplumdaki dışlanmama veya paydaşı olduğu grubun dışında kalmama çabasını gösteren birey, sosyal dışlanmaya maruz kalmamak adına bireysel manada benzeşime toplumsal anlamda da özdeşime mecbur kılınmaktadır. Bireysel manada aynı olmama ve farklılaşma ile ön plana çıkma, toplumsal ve kültürel anlamda da aynı olma ve farklılaşmama (farklı algılanmama) zıt edimlerini çerçevesinde yaşamını idame ettiren birey, benzeşim ile farklılık ve özdeşim ile başkalık kavramları arasında, zıt edimler dahilinde kendisine bir yaşam alanı kurgulamak durumunda kalmaktadır. Benzeşim ve özdeşim ile aidiyet hissiyatının tatminini yaşarken, farklı olma, fark yaratma, muadillerinden ayrılma ve melekeleri ile ön plana çıkma hedefi ile de kendini gerçekleştirmenin hazzını yaşamaktadır. Söz konusu iki zıt edimler, öteki kavramı ile ayrılan ince bir sınır çizgisini oluşturmaktadır. Zira, bireysel manada farklı olmak ile toplumsal ve kültürel anlamda farklı olmak, bireyin günlük yaşam pratiklerini de farklılaştırmaktadır. Bireysel manada farklı olan birey, ait olduğu toplumda ön plana çıkarken, toplumsal ve kültürel anlamda farklı olan birey ise öteki olarak algılanacak ve toplumsal düzlemde ötekileştirilecektir. Doğası gereği kabul görülenin dışında algılanan, genelin benimsediğinden ayrı görülen ve biz algısının dışında değerlendirilen birey veya gruplar, biz ve öteki yani bizden olmayan sınıflandırmaya göre öteki olarak addedilecektir.

Pek çok disiplinin araştırma alanına dahil olan ve birçok bilim dalının da sorunsal haline dönüşen öteki kavramı, ben ve biz kavramlarının merkeze

alınarak bir kavramsal çerçeve oluşturulması neticesinde ilgili çerçevenin dışında değerlendirilen birey ve grupları algılama edimidir. İlgili algının da genelleme, kalıp yargı ve önyargılar bağlamında oluşturulduğunu da ifade etmek yerinde olacaktır. Yirmi birinci yüzyılın temel problem alanlarından biri olarak görülen ötekileştirme, konumlandırma adına bir çıkış noktasına da gereksinim duymaktadır. Çıkış noktasına ben veya biz kavramlarını konumlandıran yapılar, kendilerinden farklı olan unsurları eksik ve belirsiz görme, muamma olarak algılama, bilinmeyene dair sorgulama eğilimi içerisine girmektedirler. Ait olunan toplumsal unsurları ve kültürel varlıkları kendilerine referans alan tanımlar, farklı olarak algılananı öteki kavramı ile temellen-dirme eğilimini taşımaktadırlar. Konumlandırmaların temelini toplumsal varlıklar ve kültürel unsurlar üzerinden gerçekleştirildiği kabulü ile benzerlikler ve özdeşleşme edimlerinin, farklılıklar ile ötekileştirme eğilimlerinin kimlik olgusu ile gerçekleştirildiğini ifade etmek mümkündür. Bir kimliğin farklı olarak algılanan diğer kimliğe hiyerarşik anlamda üstünlük sağlama çabası olarak yansıyan ötekileştirme olgusu, ben ve biz özellikleri taşımayan birey ve grupları kendilerinden daha aşağı seviyede tasnif etme durumunu tabir etmektedir.

Ötekileştirme, “bir dış grup hakkında olumsuz bir sosyal temsil geliştirmek; yani bu grubun aleyhinde, aidiyet grubundan farklılaştırıcı bir takım tutum, kanaat, inanç, imaj ve anlamlar, önyargı ve stereotipler oluşturmaktır” (Arar&Bilgin, 2010, s.5). Kültür ve kimlik yapılarının inşasında, temsilinde ve müzakeresinde benzerlik ve farklılık başat rol oynamaktadır. Ve dahi öteki algısına sebebiyet veren durumun da yapı taşı oluşturmaktadır. Kavramsal bağlamda kimlik, “doğuştan bir özün keşfi ve doğrulanması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, inşa süreci ya da toplumsal rollerden oluşan bir yaratım süreci” (Bilgin, 2007, s.156). olarak kavramsallaştırılan kimlik, farklı, yabancı ve öteki gördüğü ile örtüştürülen önyargılı nitelemeler ile özdeşleştirilen basmakalıp tutumlar, pek çok antropolojik araştırmalara ve çözümlere rağmen, ötekileştirme söylemlerinden başlayarak ırkçılığa uzanan yapıları besleyebilmektedir. Ancak ötekileştirme savını tanımlamak adına salt kimlik ve kültür olgularını sebep göstermek, ötekileştirme olgusunu irdeleme hususunda yeterli olmayacaktır. “Ötekinin oluşmasında ve ötekileştirilmede başta ideolojik yapı ve iktidar ilişkileri olmak üzere, toplumsal yaşam,

siyasal, ekonomik, kültürel alan da belirleyici olabilmektedir. Yani ötekileştirme pratiği sadece kimlikler üzerinden değil, farklılıklar üzerinden de inşa edilebilmektedir.

Toplumsal yaşam içerisinde egemen düşüncenin dışındakiler de toplumsal alanın dışına itilir ve ötekileştirilir. (İnceoğlu&Çoban, 2014, s.55). “Öteki” algısı siyasal/ideolojik farklılıklar başta olmak üzere, etnik kimlik, cinsel yönelim, dinsel inanç gibi alanlarda da oluşmaktadır. Öteki kavramına dayanarak yaratılmış pek çok olumsuz toplumsal akım ve olgu sayılabilir, ırkçılık, soykırım, etnikmerkezcilik, seksizm, tekkültürcülük, yabancı düşmanlığı (Demirer, 2012, s.299) ve türevleri farklılıklara yüklenen anlamın yapısı ile ilintilidir. “Ne olduğundan ziyade ne olmadığına odaklanılan öteki” (Keyman, 2000, s.202). egemen olan düşünceden veya baskın kültürden farklı olarak addedilen kimlik kavramı ile nitelendirilir iken, söylem, süreç, anlatı, olgu ve inşa süreci olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda inşa sürecinin de kültürel normlar ve toplumsal rollerden etkilenen bir kurgu veya yaratım edimi olduğunu ifade etmek mümkündür. Kimlik ile öteki arasında mevcut olan ilişki pek çok disiplinin ilgili alanını beslemekte ve sorunsal olarak gündem oluşturmaktadır. İlgili pek çok değerlendirmeye kaynaklık eden Hall, “kimliği, aynı gören, aynı hisseden, kendilerini aynı sayan insanlar üzerinden tanımlayan anlayışların” kalıp yargılardan (stereotip) öteye gitmediğini ifade eden görüşleri, kimlik ve öteki arasındaki ilişkinin tanımlanması noktasında pek çok parametrenin var olduğunu ifade etmektedir (Hall, 1998, s.72).

Bu doğrultuda, Kellner modern anlamda kimliğin toplumsal ve öteki olanla bağlantılı olduğunu iddia ederek, kavramsal çerçevesini şu şekilde belirlemektedir. “Yeni ve olası kimliklerin sınırları sürekli değişkenlik göstererek genişlemektedir. Bununla birlikte, kimlikler mevcut şekilde hala göreceli olarak sınırlandırılmıştır ve sabitlik gösterir. Hayat şartları gelişip, değiştikçe birey kimliğini seçebilmekte ve yaratabilmektedir” (Kellner, 2001, s.196). Biz olgusunun antitezi olarak mevcut düzeni bozma eğilimi ve genel teamüle aykırı hareket etme potansiyeline sahip olarak değerlendirilen öteki, mevcut yerleşik yapıları değiştirme, aykırı olma, istikrarsızlık getirme, belirsizliğe sebebiyet verme, iktidar ile itaat ilişkisi içerisinde güç kaybına sebebiyet verme, genel geçer kurallar başta olmak üzere, gelenek, görenek, yasa ve normların içini boşaltma gücünü haiz bir kuvvet olarak algılanmaktadır. Foucault ise

Öteki'yi, "Sistemin kendilerine iktidar alanı tanımladığı, var ettiği toplumsal grup" (Foucault, 2002, s.43). şeklinde bir tanım sunmaktadır.

Ben kavramı ile başlayan ayrımın süreç içerisinde sınırlarının muğlaklaşması, ötekinin başlıca unsurlarını oluşturan, kimlik, uyumu bozma, farklı yapının öğeleri, önyargı, ırkçılık, biz kavramının içeriği, asimilasyon, entegrasyon, reaksiyon gösterme ve homojen yapıya karşı tutum olmak üzere bağlamın çerçevesinin de karmaşıklaşmasına sebebiyet vermektedir. Özellikle günümüzün sürekli değişim ve gelişim gösteren konjonktürel yapılanmasında birey ve grupların kendi anlayışlarının dışında kalan birey ve grupları ötekileştirerek, yok sayma, sosyal dışlanma, yaşamsal haklarına müdahale ve türevleri başta olmak üzere nefret söylemi ve suçlarına uzanan istenmeyen tutum ve davranışları geliştirdiklerini ifade etmek mümkündür. Öteki olarak addedilen birey ve grupların kültürel değerlerini, kimlik özelliklerini, günlük yaşam alışkanlık ve biçimlerini değiştirerek, biz olarak addeddikleri kendilerine benzetme süreci, bir başka deyişle yeniden inşa söylemini benimsediklerini gözlemlemek mümkündür. Şüphesiz ki söz konusu inşa söyleminin ege-men ideoloji ve siyasi erklerin kurguları doğrultusunda öteki olarak sınıflandırılan birey ve grupların kendilerine benzetme sürecini gerçekleştirmeleri veya ayırıştırma edimleri hususlarında, kitle iletişim araçlarının payı büyük önem arz etmektedir.

Ötekileştirme Olgusunun Dijital Taşıyıcılığına Dair Netflix Dijital Televizyonu Üzerinden Bir Bakış

Yeni dönem televizyon platformu olarak nitelendirilen dijital yayıncılık dönemi, internet üzerinden gerçek zamanlı veri akışının sağlanması ile her dönemin vazgeçilmez niteliğini haiz televizyon aracının, diğer kitle iletişim araçlarına dair gücünü ve üstünlüğünü perçinlemiştir. Antenlerden uyduya, kablolu yayından internet destekli dijital yayıncılığa uzanan televizyon aracının gelişimi, çeşitli platformlar aracılığı ile durağan olmayan dinamik alanlarda, ev ortamı dışında, istenilen zamanlarda izlenme olanağı sağlayarak, mevcut güçlü yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Ülkemizde değişimin öncülüğünü üstlenen DSmart, Digtürk, Türksat, Teledünya, Filbox, BluTV ve Puhu TV dijital yayıncılığının ardından Telekom şirketlerinin hizmete sunduğu Turkcell TV+ ile Türk Telekom Tivibu yayınlarının dışında küresel niteliği haiz olan Netflix gibi yeni dijital platformlar sayesinde bireyler, ihtiyacı

hissedilen her an ve her alanda bilgisayar, tablet veya akıllı telefonları aracılığı ile internet üzerinden veya ilgili yapımları dijital platformlardan izleyecekleri araçlara yüklemek sureti ile internete de gerek duymadan diledikleri programları izleme edimini deneyimleyebilmektedirler. Netflix, BluTV ve Puhu TV ve türevleri dijital platformları salt televizyon izleme araçlarını değiştirmekle kalmayarak, izleme sistemlerini de değişimlere uğratmışlardır.

Netflix, BluTV ve Puhu TV gibi yeni dijital platformlar, kendi yeni ve özgün yapımlarını da gerçekleştirerek, dizi ve film ürünlerine de yeni ve farklı bakış açıları ile denenmemiş teknolojik sistemleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Yeni iletişim teknolojileri ile gündeme gelen yeni medya ortamları, yapımların içeriklerini ve izleyicilerin tercihlerini de değiştirmekte ve yeniliklerin de önünü açmaktadır. Klasik televizyon yapımlarının programları çerçevesinde izleyiciye tercih hakkını -görece- oranda sunan yayın akışlarının dışında, Netflix, BluTV ve Puhu TV gibi yeni dijital platformlar izleyiciye daha geniş oranda seçim yapma imkanı tanır iken aynı zamanda izleyiciyi klasik izleyici kitlesi olma anlayışından arındırarak, izleyiciyi tanıma ve beklentilerine koşut düzeyde ürün ve içerikler hazırlayarak, izleyiciyi kitlenin bir parçası olmaktan çıkarmakta ve bireyselleştirerek anlamlandırmaktadır. Kitlenin bir parçası olma algısının dışına taşınan izleyici de birey olmanın verdiği özel olma hissiyatını yaşamakta ve geleneksel televizyon anlayışının dışına çıkarak, ilgili platformları izlemeyi tercih etmektedir. Özellikle Netflix platformu, bireysel nitelik kazanan izleyicinin beklentileri ve beğenileri doğrultusunda pek çok farklı ülkenin yapımlarını, farklı coğrafi kültürlerin varlıklarını ve farklı yaşam şekillerinin izdüşümlerini yayınlayarak, ilgili yayınları da kendi dillerinin çevirileri ile izleyiciye sunarak, yoğun nicelikte izleyici etkisi altında toplamayı başaramıştır.

Gerçekleştirdiği değişimler ve sağladığı yenilikler ile Netflix, sağladığı görsel şölen ve kitle olma özelliğinden ayrılan bireyleri kendi seçimleri ile manipüle ederek, farklı bir yöntem ile de olsa yine geleneksel televizyon anlayışında olduğunda gibi, bireyleri de kiteselleştirerek, manipüle etme başarısını kazanmaktadır. Ayrıca Netflix, klasik televizyonculuk anlayışının kemikleşmiş yapısının tam tersi bir ivme ile yenilik ve değişimleri en hızlı şekilde yayınlarına adapte edebilme ve kitleleri peşinden sürükleyebilmektedir. 1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Kaliforniya eyaletinde, Reed Hastings ve Marc Randolph tarafından kurulan (About Netflix, 2019), film ve dizi yapımılığı ile dağıtımılığı alanında faaliyet gösteren bir kurum olan

Netflix INC, internet üzerinden reel zamanlı veri akışını gerçekleştirerek, aynı zamanda da video on demand olarak posta yolu ile DVD dağıtım alanlarında dünya üzerinde varlık gösteren yaklaşık 200 ülkede yayın gerçekleştirme başarısına erişmiştir. Netflix, yayılım gösterdiği her bir ülkede bir yandan küresel yayın anlayışını gerçekleştirirken öte yandan da küreyerel (küreyerel) olma motivasyonu ile ulaşmak istediği izleyicilerin kültürel unsurlarına ve toplumsal anlayışlarına koşut nitelikte ve hedeflediği pazara uygun şekilde pazarlama stratejileri geliştirmektedir.

1997 yılında hayata geçen ve geleneksel nitelikte film (DVD Dağıtım) kiralama anlayışından farklı olarak, internet alanı aracılığı ile dijital platform üzerinden gerçekleştirilebilen film kiralama servisini izleyicilerin hizmetine sunarak, yayın sektörünün geleneksel anlayışını da değişime uğratmıştır. Netflix kuruluşunun bir yıl sonrasında hazırladığı web (internet) sayfasında, “başlık, oyuncular, yönetmen ve tür gibi sekmelerle kullanıcılarına kolaylıkla aradığı filmi bulmalarını sağlayacak bir uygulama sunmuştur” (Shih, Kaufman ve Spinola, 2009, s.3). Abonelik sistemini 1999 yılında oluşturan Netflix, üyelerine aylık zaman dilimlerini kapsayan süreler ile belirli bir ücret karşılığında sınırsız sayıda film kiralama hizmetini sunmaya başlamıştır. Ulaşmayı hedeflediği her bir pazarda, ilgili pazara uygun pazarlama stratejileri geliştiren Netflix, 2007 yılına değin günümüzde yakaladığı başarının ilk oluşumlarını deneyimlemiştir. İlk orijinal yapım içeriklerini yayınlamaya başlayan Netflix, iki yıllık deneyimlerinin ve elde ettiği verimin neticesinde 2015 yılı itibariyle orijinal içeriklerin üretimine ağırlık vererek, muadili platformların hiçbirinde yer almayan indir-izle özelliğini de seçenekleri arasına ekleyerek, benzer platformlar arasında izlenme payı bağlamında ilk sıraya yerleşmiştir.

Tercih edilebilirliği en yüksek düzeyde olan dijital platform olarak addedilen Netflix, internet ortamının mevcut olmadığı yer ve zaman dilimleri içerisinde, internet teknolojisine ihtiyaç duyulmadan, önceden indirilen içerikleri izleme imkanını izleyicilerine sunmuştur. İçeriklerin indirilebilir olduğu bir işaret (sekme) ile belirtilirken, aynı zamanda içeriğin boyutları (depolama) alanı da belirtilmektedir. Bu özelliği ile de Netflix, depolama alanı az olan izleyicisine daha standart çözünürlükte izlenme imkanı tanır iken boyutları yüksek olan içeriği indirme tercihinde bulunan izleyiciye ise daha yüksek kalitede görsel zenginliği sunmaktadır. Seslendirme (dublaj) veya altyazı seçenekleri arasında da tercihte bulunma imkanı tanınan kullanıcı, aynı anda en fazla 100 adet içeriği de indirme hakkına sahip olmaktadır. İnternet sitesinde

mevcut olan içerik özelliklerinin belirtildiği sekmeler aracılığı ile kullanıcılarına dair her bir veriyi analiz eden Netflix, 2000 yılında kişisel öneri sistemi ismi ile yeni bir hizmeti de kullanıcılarına sunmuştur. İlgili özelliği ile kullanıcılarının film zevklerini tespit ederek, farklı seçeneklerde yapım çeşitliliğini artıran Netflix, 2001 yılı ve sonrasında milyonlara ulaşan kitlelere erişebilme başarısını göstermiş, 2002 yılında da halka arz edilen bir kurum olma niteliğini kazanmıştır.

2016 yılında Türkiye'ye de yayın içeriklerini ulaştırarak, 2018 yılında ilk Türk dizisi olarak kayıtlanan Hakan: Muhafız (The Protector) yapımını da Türkçe dilinde, İngilizce, Yunanca ve Arapça dillerinde alt yazı seçeneği ile farklı coğrafyalarda varlık gösteren 130 adetten fazla ülkenin izleyicileri ile buluşturmuştur. İzleyicisini iyi tanıyan ve en uygun içerikleri sunan Netflix, izleyicisinin deneyimlediği içerikleri beğenip, beğenmediğini tespit etmeye yönelik hazırladığı ve işaretlenmesini istediği sekmeler aracılığı ile derin analizler gerçekleştirerek izleyicisinin zevkleri, tercihleri ve istekleri doğrultusunda mevcut olan yeni içerikleri de reklamsız yayıncılık hizmeti ile ulaştırmaktadır. İzleyicilerine bildirim veya e-posta yolu ile yeni içerikler hakkında bilgiler sunan Netflix, Türkiye'de mevcut kullanıcılarına ikinci Türk dizisi olan Atiye (The Gift) yapımını 2019 yılının Aralık ayında duyurmuştur. Küresel nitelikte kitleleri bireysel zevklerine değin tanıyarak kitlesel bağlamda dijital yayınlar gerçekleştiren Netflix, Türkiye pazarında ismini daha fazla duyurabilmek ve marka imajını güçlendirmek adına, küyerel pazarlama stratejilerini en doğru şekilde kullanarak, Türk izleyicilerinin tercihlerini doğru şekilde okuma başarısını göstermiştir.

İlgili küyerel (glokal) stratejilerinin arasında Fatih Sultan Mehmet'in yaşamının konu edileceği bir belgesel yapıtının da hazırlandığını izleyicilerine Aşk 101 dizisinin bildirimini ile birlikte, duyurmuştur. Türk oyuncularının yer alacağı, Türk insanının sosyal yaşamı, Türk müzikleri ve Türkiye'nin güzelliklerine dair özel çekim alanlarının kullanıldığı, Türkiye'de varlık gösteren abonelerinin kültürel değerlerinin ön planda tutulduğu içerikleri oluşturan Netflix, içerik sunduğu ülkelerde, geçmiş yıllarda yayınlanan ve yüksek düzeyde izlenme oranlarına erişen yapımları da bünyesinde barındırmaktadır. Yeni medya olarak addedilen sosyal medyayı etkin şekilde kullanarak, stratejileri arasında yer alan yerelleşme hamlelerini uygulayan Netflix, kullanıcıları ve takipçileri ile samimi bir dil ile kuvvetli bir iletişim geliştirerek, Türk

kültürüne hakim bir üslup ile seslenerek, kısa zamanda yoğun izlenim oranlarını ve yüksek düzeyde abonelik sayılarını elde etmeyi başarabilmiştir. Her bir ülke izleyicileri adına farklı içeriklerde yapımlar sunan Netflix, her bir ülkenin ekonomik şartlarını da iyi analiz ederek, her bir ülke adına da farklı abonelik fiyatlandırmaları da uygulamaktadır.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Çalışma dahilinde yeni dönem dijital yayıncılık anlayışının somut örneklerinden birini oluşturan Netflix televizyon platformlarında yer alan Belçika yapımı olan 13 Commandments isimli dizi ele alınmaktadır. 2017 yılı yapımı dizi ele alınarak, Türkiye ve Türklere yönelik addedilen içerikler incelenerek, ötekileştirme unsurlarının varlığı sorgulanmaktadır. Billhassa Avrupa coğrafyası ve Amerika kıtası yapımlarında Türkiye ve Türklere dair kurgulanan algının mevcut temsiller üzerinden, başta 1974 yılı yapımı, 1977 Ocak ayında Türkiye’de gösterime sunulan “Murder On The Orient Express” filmi ile başlayan, günümüzde de pek çok dizi ve filmlerde rastladığımız medya temsilleri, Belçika orjinli ve 2017 yılı yapımı 13 Commandment dizisine değin uzanan ötekileştirme ve düşük temsil ideolojilerinin toplumlara empoze edildiğini ifade etmek mümkündür. Medyada bir grup veya etnisitenin yaşam deneyimlerinin haber platformlarında az sayıda haber içeriğinde işlenmesi (haber niteliğine erişememesi) veya gerçeğin dışında haberleştirilmesi ya da belirli programlarda işlenmesi ilgili topluluğun veya etnisitenin egemen erkler tarafından göz ardı edilmelerini sağlayan ve ötekileştirme edimine neden olan bir ideolojinin varlığının da ispatıdır. Avrupa kökenli veya Amerika vatandaşları ile ötekiler üzerinden, medeniyet ve barbarlık (terör, vahşet) ikileminin ön plana alınarak yürütülen ötekileştirme çabaları hemen her platformda olduğu gibi günümüzde de sıklıkla rastlanılan bir durumdur.

Medya üzerinden ötekileştirilen toplum ve kültürleri, olumsuzlukların aktörü haline getirmek, günümüz Avrupa ve Amerika yapımlarının başat rolünü oluşturmaktadır. Öteki olarak addedilen toplum ve kültürleri yok saymak, platformlara sınırlı şekilde dahil etmek, olumsuz öğelerini ön plana çı-

kararak, olumsuz şekilde algılanmalarını sağlamak, ayrımcı temelli nitelendirmeler ile birlikte konu etmek ve nefret söylemi geliştirmek günümüz medya güçlerinin olağan tutumları haline gelmiştir. Öteki belirli bir sosyal mesafe oluşturduğumuz ve aidiyet hissettiğimiz kültür ve toplumun dışında konumlandığımız birey veya gruplara dair, “tutum, kanaat, inanç, imaj ve anlamlar, farklı bilişsel unsurlar, ön yargı ve stereotipler gibi öğelerin toplamını ifade eden bir sosyal temsili içerir” (Brookes, 1995, s.17). Söz konusu sosyal temsil savının oluşumunda, tanımlanmasında ve yayılıp kitlelere benimsenmesinde televizyon aygıtı başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının, günümüzde ise bilhassa medyanın başat bir işleve sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu sebeple, bu araştırmanın özgül amacı, günümüzün gelişen teknolojisi ile birlikte gündem yaratma yeteneğini kazanmış olan Netflix dijital platformunun çalışmalarını analiz etmek, geçmişte gerçekleştirilen medyanın temsilleri ve öteki algısı sunumu konusundaki çalışmalara katkı sunarak, Netflix platformunun yayınları ile farklı olanı ötekileştirme çalışmalarını araştırmak ve analiz etmektir. Bilhassa yayınları ile Türk insanını ötekileştirme ve Türkiye konusunda farklı bir algı yaratma çabasına dikkat çekmek, çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. 2017 yılı yapımı 13 Commandments isimli dizisinin konu edinildiği çalışmada, göstergeler üzerinden Türklere dair kurgulanan ötekileştirme algısı gösterge bilimsel analiz ile gözler önüne serilmekte ve çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kitlelerin bilgi edinme kaynaklarından biri olan medya, özellikle 2000’li yıllar sonrasında dili ve söylemi, göstergeleri ve sunumu ile ötekileştirme unsurlarını yoğun düzeyde yapısında barındırmaktadır. Ötekileştirmeye dair söylemleri uhdesinde barındıran yayınların, izleyiciler düzeyinde algılanma biçimleri, yorumlanma şekilleri ile tutum ve davranışlarına sirayet etme süreçleri gerçekten de incelenmesi ve analiz edilmesi gereken bir durumdur. Özellikle, Avrupa coğrafyası ve Amerika kıtası temelli yapımlarda artan bir ivme kazanan Türklere ve Türkiye’ye dair tesis edilmeye çalışılan, kasıtlı ve planlı ötekileştirme unsurları üzerinde dikkatle durulması gereken bir konuyu teşkil etmektedir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında ötekileştirme söylemine yönelik genel bir tartışma yürütülerek, ötekileştirme olgusuna dair detaylı

veriler aktarılmış, günümüzün kitleleri etkisi altına alan Netflix dijital televizyonculuğu irdelenmiş, asıl dikkat çekilmek istenen konu olan ötekileştirme söyleminin hedef gruplarından biri Türkler üzerinden araştırmacıların ve kamuoyunun dikkatini çekebilmek üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu yönü ile çalışmanın temel amacı olan Netflix aracılığı ile tesis edilen ve nefret söylemine dahi uzanan ötekileştirme olgusunun üretim şekline, kullanılan göstergelere, ötekileştirme unsuru olarak kullanılan dil ve görsellere, tüm bu sistematik ideolojik yapının arka planına gizlenmiş olan propaganda etmenleri sıralanmaya çalışılmıştır. Türk insanının ve Türkiye'nin Avrupa ve Amerika temelli yapımlarına yönelik söylemlerin araştırma kapsamına alınmasının temel nedeni, 2000'li yıllar sonrasında belirginleşen, artan, tehlikeli boyutlara taşınmak istenen ve kitleler üzerinde negatif algı oluşturma hedefi ile kurgulanan ötekileştirme davranışlarının Türk insanı tarafından doğru okunmasına yönelik tespit ve telkinler sunulma çabasıdır.

Bir başka önemi hususu ise Türk insanının eğitimsiz, suç potansiyeli yüksek, varlık gösterdikleri coğrafyalarda suçu tetikleyerek, belirsizliği ve huzursuzluğu yükselten, ekonomik bağlamda işsizlik oranlarını etkileyen, inançları ve kültürleri gereği kapalı bir toplum yapısı sergileyerek, tanımlanması güç ve karanlık davranışları yürüten, hukukun üstünlüğü yönünü tanımayarak, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine dair saygıdan yoksun ve tehlikeli bireyler oldukları yönünde kurgulanan tanımlamalar ve tasvirler çerçevesinde işlenen yapımlarının yoğunluk kazanmasıdır. Çalışma bu yönü ile Türk insanına dair ötekileştirici söylemin boyutlarının tehlikeli sınırlara ulaştığını ifade etmek adına önem arz etmektedir. Türk insanına dair kurgulanan sistemli, planlı ve taraflı ötekileştirici söylemlerin akademik bir bakış açısı ile incelenmesi, farklı yönleri ile sorgulanması, araştırma metotları ile irdelenmesi, bilhassa ülkemizin geleceği ve toplumumuzun bilinçlendirilmesi adına üretilecek olan çalışmalar adına da katkı sağlama olasılığı, araştırmanın bir diğer çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Netflix dijital platformunda mevcut olan yayınlar dahilinde Türk insanına ve Türkiye'ye yönelik geliştirilen nefret söylemi ile ötekileştirme olgusunun temsiline odaklanılmaktadır. Bu sebeple, çalışmanın alanını sınırlandırmak adına tüm yayınları irdelemenin güçlüğü de göz önüne alınarak, 2017 yılı Belçika yapımı 13 Commandments dizisinde mevcut Türk insanı temsiline odaklanılmaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma kapsamında Türk insanına ve Türkiye'ye yönelik ötekileştirme motivasyonu ile kurgulanan 2017 yılı Belçika yapımı 13 Commandments dizisi göstergebilimsel metot ile analiz edilerek, incelenmiştir. İlgili dizinin seçilmiş olmasının ana nedeni 13 Commandments dizisinin İslam inancı motiflerinin de (Cami'ye gitme söylemi ile başörtüsü simgesinin yakın plan çekiminin varlığı ve tespih göstergesinin kullanımı ile) yer edinmesi ile birlikte İslamofobi söyleminin de eklenmesi ile Türk insanına dair geliştirilen uhdesinde nefret söylemini barındıran ötekileştirme unsurlarının yoğunluğunun düzeyidir. Netflix dijital yayıncılığı aracılığı ile kitlelere ulaştırılan 13 Commandments dizisinde Türklere ve Türkiye'ye dair ötekileştirici olgunun ve nefret söyleminin ne şekilde değerlendirildiği ve izler kitleye hangi göstergeler ile aktarıldığı çalışmanın temel alanını oluşturmaktadır. Ötekileştirici söylemin toplumsal manada dolaşıma sunulduğu en önemli yapılardan biri olan televizyon, Netflix dijital televizyonculuğu ile diziler üzerinden Türk toplumunun tehdit kaynağı olarak gösterilmesi, Türk toplumunun öyküler, imajlar, metaforlar, temsiller, objeler, simgeler ve önermeler ile anlamlandırılması çalışmanın gösterge bilimsel analizini zorunlu kılmaktadır. Gösterge bilimsel analiz yöntemi ile dizinin birinci bölümünde Türk kültürünün ve kültürel kimliğinin ne şekilde yansıtıldığı, hangi göstergeler üzerinden ötekileştirilmeye çalışıldığı, hangi ideolojik anlayışlar çerçevesinde nefret söyleminin inşa edildiği tespit edilecektir.

Bu bağlamda araştırmanın evrenini 13 Commandments dizisi oluşturmaktadır. "Evren, araştırmada problemin ortaya çıktığı ya da problemin var olduğu, bu problemin herhangi bir sebeple parçası olan bireyler, izlek, olgu ve görüngülerin tamamını oluşturmaktadır (Erdoğan, 2012, s.166). Örneklem olarak ise 13 Commandments dizisinin içeriğinde yer edinen ötekileştirme unsurları olan etnisite temelli, yaşam tarzlarından kaynaklanan cinsiyet odaklı ve dini ötekileştirme yönlerini uhdesinde barındıran birinci bölümü seçilmiştir. "Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeler üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenir" (Karasar, 2005, s.111). Örneklem göstergebilim okuması gerçekleştirilerek, görseller üzerinden gösteren, gösterilen, düz anlam ve yan

anlam çözümlemeleri ile tahlil edilmiştir. 13 Commandments dizisinin birinci bölümü ile sınırlandırılan çalışma dahilinde ilgili bölüm titizlikle incelenmiştir. 13 Commandments dizisinde yer edinen Türklere ve Türkiye'ye dair örülen önyargı, ötekileştirme, ayrımcılık ve kimliğin farklılık bileşenleri çalışmanın temel referans noktasını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında varlığı ileri sürülen ötekileştirme iddialarının doğruluğunun tespiti adına, ilgili dizinin ilk bölümünde yer alan Türk kültürüne ve Türk insanına dair sunulan göstergeler incelenmiştir. Bu yönü ile çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan göstergebilimsel analiz yöntemi ile yürütülmüştür. "Nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır" (Özdemir, 2010, s.343). Çalışma, Netflix kanalı üzerinden yayınlanan salt 13 Commandments dizisinin ilk bölümünü içermektedir. İnceleme konusu olarak ilgili dizinin seçilme nedeni, kitlelere erişme kabiliyetini kazanan Netflix dijital yayınlarının izler kitleye sunduğu içeriklerin egemen ideolojiler tarafından yönlendirildiğini ve hegemonyayı besler nitelikte bilgilerin aktarımı amacı taşıdığını ifade etmektir. İlgili yayınların, bireylerin düşünce dünyalarını ve toplumların değer yargılarını etkilemesi, Türk insanı ve kültürüne yönelik imalar ile geliştirilmeye çalışılan olumsuz algının normalize edilerek kitlelere sunumu, araştırmacı üzerinde endişe yaratmakta ve araştırmanın da temel sorunsalını oluşturmaktadır. "Olayları sadece görüntüler aracılığı ile tanımak hiçbir şey anlamamak ile eşdeğerdir. Bir görüntü; yerine göre binlerce sözcükten daha fazla anlam ifade edebilir; ancak, milyonlarca görüntünün tek bir kavram bile üretmeyeceği gerçeği de ortadadır" (Sartori, 2006, s.154).

13 Commandments dizisi ile de Türklere ve Türkiye'ye dair sunulan içerik, binlerce sözcükten daha fazla anlam ifade etmektedir. İlgili anlam ifadesi de gösterge dizeleri ile ötekileştirme olgusunun sunumu şeklinde gerçekleştirilmektedir. "Göstergebilim; diller, düzgüler, belirtgeler v.b gibi gösterge dizelerini inceleyen bilimdir. Bu tanımla dil, göstergebilimsel konuların bir bölümü olmaktadır. Bu da göstergebilimi "dilsel olmayan göstergelerin incelenmesi" biçiminde tanımlanmaya olanak veriyor." (Guiraud, 1994, s.17). Bu yönü ile göstergebilim, "Anlamları değil, anlamın eklemleniş biçimini araştı-

rır, anlam üretiminin süreçlerini ortaya çıkarmaya çalışır. Bu nedenle de içeriğin biçimine yönelik bir anlamlama kuramıdır” (Rıfat, 2007, s.8). Göstergelerin bilimsel olarak incelenmesi olarak anlamlandırılan gösterge biliminin, Fiske’ye göre; “göstergenin kendisi, içinde göstergelerin düzenlendiği kodlar ya da sistemler, kodlar ve göstergelerin içinde işlediği kültür kısımlarından” (Fiske, 2003, s.62) oluşan üç temel alanı mevcuttur. Temelini; dilbilimci Ferdinand de Saussure’ün Genel Dilbilimi Dersleri adlı yapıtıdan alan göstergebilim yaklaşımı “nesnelerin ve iletişim şekillerinin basit yorumundan, kültürel sanat eserlerinin yapısı ve düzenlenmesi araştırmalarına, özellikle de nasıl anlam ürettiklerini araştırmaya kadar uzanan eleştirel bir değişiklik de getirmiştir” (Dyer, 2010, s.166).

Söz konusu eleştirel bağlam literatürde, “Gösterge-nesne verilen ya da alınan bir şeyden çok bireysel öznelerin bir gösterge gibi sahiplendikleri, ellerinde tuttukları ve yararlandıkları bir şey yani kodlanmış bir farklılık” (Adanır, 2010, s.83), olarak anlamlandırılmaktadır. “Bir gösterge (sign) ya da representamen, bir kişi için, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir bakımdan ya da herhangi bir sıfatla tutan şeydir. Kişinin zihninde eşdeğerli bir gösterge ya da belki daha gelişmiş bir gösterge yaratır.” (Firat,2008, s.232). Bu yönü ile “Göstergeler, iletişim araçları, moda ve modellerle simülakrlardan oluşan kısırdöngüleşmiş ve ıslıl ıslıl bir ortam (seyahatidir) travelling’idir.” (Baudrillard, 2008, s.135). Bu sebeple genellikle, “gerçeğin gösterge imgeler ve simülarka boyun eğdiği, yani gerçekliğin hile yoluyla değişikliğe uğratıldığı söylenir” (Baudrillard, 2005, s.67). Göstergebilim yönteminde “Gösterilen; işitim imgesinin gönderme yaptığı kavramdır. Gösterenle, gösterilen göstergenin içeriğini oluşturur. Göstereni anlamak ve yorumlamak, göstergenin zihinsel içeriği doğrultusunda gelişir” (Odyakmaz ve Acar,2008, s.49). Bu sebeple göstergebilim birden fazla parametreyi uhdesinde barındıran karmaşık bir yapıya sahiptir.

Netflix Dijital Yayıncılığının Genel Özellikleri ve 13 Commandments Dizisi Bulguları ve Göstergebilimsel Analizi

Netflix Dijital Yayıncılığının Genel Özellikleri

Kültürlerarası iletişim bağlamında, ötekileşme olgusu çerçevesinde incelenen Netflix televizyon dizileri arasında artan bir ivme kazanan Türk imajı konu-

sundaki olumsuzlama 13 Commandments dizisinde en üst seviyelere ulaşmıştır. Bu sebeple, 13 Commandments dizisi birinci sezon, birinci bölümünde mevcut olan metaforlar, göstergebilimsel çözümleme ile incelenmiştir. Yürütülen incelemelerde ötekileştirme unsurları başta olmak üzere, göstergebilimin başat öğelerine değinmek sureti ile detaylı bir analiz çalışılmıştır. Özellikle 13 Commandments dizisinin ilk bölümünde yer edinen görseller, tek tek taranarak, uhdesinde ötekileştirme öğelerini barındıran göstergeler belirlenmiş, göstergeler üzerinden bir okuma gerçekleştirilmiştir. Netflix Türkiye kanalının Türk vatandaşları tarafından yoğun izlenim oranlarına ulaşması itibariyle, kamuoyunun da dikkatini çekmekte ve ötekileştirme olgusunun varlığı daha derin bir şekilde hissedilmektedir. Türkler ile yalnızca askeri stratejiler ile mücadele etmeyen Batılılar, aynı zamanda inanç üzerine temellendirdikleri propaganda öğeleri ile de Türkler ile mücadele etmekten geri durmamışlardır.

Dizi ve filmleri yerleştirmek adına gösterimde oldukları ülkelerin yerel unsurlarından faydalanan Netflix, içerik sınırlaması (siyasi söylem, uyuşturucu kullanımı, cinsellik) uygulamasına gitmemek ile birlikte birtakım semboller ile (yaş sınırlaması, şiddet içerikleri vb) seyircilerini de içeriklerin mahiyetlerinden mahrum bırakmamıştır. Belirli içeriklerden belirli zaman dilimleri içerisinde yararlanmak durumunda kalan geleneksel televizyonculuk anlayışının aksine Netflix izleyicisi dilediği yer ve zaman diliminde, imkânına sahip olduğu kitle iletişim aracı ve teknolojik yeterlilik ile (televizyon, internet, bilgisayar, tablet vb) hazırlanan içeriklere erişim sağlama olanağına sahiptir. Kanalların tekeline bırakılan geleneksel televizyonculuk anlayışının yapısı, Netflix'in sağladığı farklı ülkelerin içeriklerine erişim imkanları ile dijital çağın gerisinde kalmıştır. Ayrıca, dublaj veya alt yazı imkanlarının sınırlı kaldığı geleneksel televizyonculuk anlayışı, Netflix'in birden fazla alt yazı seçeneklerinin varlığı ile geri planda addedilmektedir. İzleyici kitlesini izlenme oranları ile tanımaya çalışan ve kısıtlı veriler ile izleyicilerinin zevk, istek, beklenti, beğeni ve tercih edimlerini tespit etmeye çalışan geleneksel televizyonculuk anlayışının aksine Netflix, izleyicilerinin beğenileri doğrultusunda tespit ettiği güncel verilerini süratle değerlendirerek, izleyicinin henüz bir programa karşı ilgisi dağılmadan bir yeni içeriği izleyicisinin beğenisine sunma yetisini kazanmıştır.

Bu yönü ile izleyicisini kitle olma anlayışından çıkararak, birey olarak addedilmesini sağlayan Netflix, izleyicisine özel hissettirme hissiyatını da yaşatmaktadır. Geçmiş içerik deneyimleri ile program seçeneği çeşitlendirilen izleyici, aynı zamanda da içerik önerileri sunma imkanının da hazzını yaşayabilmektedir. Netflix'in sunduğu içerikleri ileri alma, geri sarma ve durdurma özellikleri ile kullanıcılarına internet üzerinden erişim olanağı sağlamasına rağmen, hizmetleri arasına indir-izle özelliğini de eklemesi, internet ortamından yoksun kalındığı durumlarda dahi istenilen programa ulaşım özelliği tanınması, kullanıcılarının yoğun ilgisini de beraberinde getirmiştir. Bilhassa, geleneksel televizyon yayıncılığının ötesinde Netflix'in izleyicilerine program içeriklerine interaktif katılım imkanı sağlaması ile izleyicilerin programlara yön verme kazanımları, izleyiciler ile içerikler arasında mevcut etkileşimi de artırmakta ve izlenme oranlarını da yükseltmektedir. Ayrıca izleyicilerine sunduğu yüksek bant genişliği olanağı da geleneksel televizyon anlayışına kıyasla daha kaliteli görüntü ve ses hizmetini de beraberinde getirmektedir.

13 Commandments Dizisinin Künyesi

İrdelenen metnin arka planında saklı öğeleri veya içerik ile metnin algısı ve yorumundaki yönleme dair bilgiyi açığa çıkaran gösterge, 13 Commandments dizisi örneklemleri ile okunacaktır. 13 Commandments dizi künyesi ise şu şekilde özetlenebilmektedir.

- Yapım Yılı: 2018.
- Yapım Yeri: Belçika.
- Başrol Oyuncuları: Dirk Van Dijck, Marie Vinck, Karlijn Sileghem.
- Süre: 46 Dakika.
- Türü: Suç, Drama Dizileri, Gizem Dizileri, Gerilim Dizileri.
- Orijinal Adı: 13 Geboden.
- Yönetmenler: Maarten Moerkerke ve Max Osswald.
- Yapım Şirketi: WTM.
- Dizinin Konusu: 13 Commandments dizisi, "Belçika'da sert bir dedektif, dramatik işkenceye eğilimi olan ve 10 Emir'den esinlenen bir kanunsuzu yakalamak için seçkin bir polisle birlik olur" (Netflix Türkiye).

13 Commandments Dizisi 1. Sezon 1. Bölümün Konusu: “İki yeni ortak Peter ve Vicky, Türk bir gencin acımasız cinayetini araştırır. İpuçları töre cinayeti olduğunu gösterir ama durum tersine döner” (Netflix Türkiye).

Fotoğraf 1. 13 Commandments Dizi Afişi
(<https://www.netflix.com/tr/title/81054831>)

13 Commandments Dizisinin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Çalışmanın yöntemi olarak belirlenen nitel araştırma yöntemi, söylem analizi ve içerik çözümlemesi yöntemleri ile desteklenerek okuma gerçekleştirilmiştir. “Göstergeleri ve gösterge sistemlerini” (Gordon, 2005, s.282), inceleyen bilim dalı olan göstergebilim, im, imge, simge, metafor ve işaretlerin belirli göstergeler ölçütünde incelenerek, okunmasını mümkün kılmaktadır. Kullanılan göstergeler, gösteren ve gösterilen başta olmak üzere, göstergebilimsel manada pek çok yan anlamları da beraberinde getirmektedir. Fiziksel bir varlık olan gösteren ögesinin, zihinsel bir anlam ihtiva eden gösterileni temsil etmesi ile oluşan gösterge, kendinden farklı olarak bir anlamı temsil eden ve temsil ettiği anlamın muadili olabilecek “nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır. Bu açıdan, sözcükler, simgeler, işaretler, vb. gösterge olarak kabul edilir” (Rifat, 2009, s.11). Bu bağlamda Netflix dijital yayıncılığının dizilerinden biri olan 13 Commandments dizisinin ötekileştirme olgusu ile temellendirildiği iddiasını taşıyan çalışmanın göstergebilimsel analizini şu şekilde çözümlemek mümkündür.

Gösterge 1: 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisinin içeriğini, genel olarak Türk kültürünü temsil eden, adet ve geleneklerine bağlı yaşayan, yaşam pratiklerini inanç sistemi ile temellendiren, gelir durumu dizinin mekanı olan ülke (Belçika) seviyesinin altında olan epik karakterlerin yer edindiği bireylerin günlük yaşam şekillerinin tasviri oluşturulmuştur. Söz konusu yaşam şekli gösteriminin işareti ise Türk toplumunun temelinde yer alan töre kavramı ile özdeşleştirilmiştir. İki kızı ile birlikte, yaşayan bir annenin memleketi olan Türkiye’den kardeşinin kendilerini ziyaret etmesi temasından hareket edilen dizinin bölümünde, ikamet ettikleri evlerinin odasında geleneksel Türk sanatlarına dair bir kilim dokumasının asılı olduğu duvarda aynı zamanda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bulunduğu görselde, dayı karakterini canlandıran oyuncunun Türkler ile özdeşleşen bıyıklı bir oyuncunun görseli yer almaktadır.

Gösterilen (Yan Anlam): Farklı öge ve objeler ile Türk kültürüne uygun olarak tasarlanan mekanda, geleneksel ve Türk töresine uygun şekilde yaşayan bir ailenin yaşamı gösterilmektedir. Türk kültürünün öğelerinin yaşamları ile temellendiği aile, egemen erkek kültürünün ön plana çıktığı motifler ile gösterilmiştir. Motif ve imgeler “bize asıl dünyayı değil, dünyalardan bir dünya gösterir. İmgeler, gösterilen şeyler değil, bunların temsilleridir. Temsil yani yeniden sunum (Leppert, 2002, s.9), olarak addedilmektedir.

Ötekileştirme Unsurları: Töre kanunlarını uygulayan ve geleneklerine bağlı olarak yaşayan Türkler ve yaşamlarına dair detaylar, ötekileştirme unsurları olarak izleyicilere sunulmaktadır.

Gösterge 2. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisi, genel olarak Türk insanına ve kültürü ile özdeşleşen ve Avrupa ülkelerinde “Türk gibi sigara içmek” deyimine uygun bir gösteren kullanılmıştır.

Gösterilen (Yan Anlam): Türk gibi sigara içmek deyimini ile örtüşen karakter, yolculuğu sonrasında trenden inmesi itibariyle, bir sigara yakması ise dizinin karelerinde yer almaktadır. Türk oyuncularının da yer aldığı dizide, yasak alanda sigara içen, aslında yasak tanımayan ve kurallara uymayan Türk insanı algısı zihinlere işlenmeye çalışılmıştır.

Ötekileştirme Unsurları: Genel geçer kuralları tanımayan ve riayet etmeyen Türk insanı imajına yönelik detaylar ötekileştirme unsurları olarak izleyicilere sunulmaktadır.

Gösterge 3. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisi, genel olarak Türk insanına

ve kültürü ile özdeşleşen ve saygı göstergesi olarak addedilen el öpme davranışının yer aldığı bir gösteren kullanılmıştır.

Gösterilen (Yan Anlam): Yakınları tarafından havaalanından karşılanan ilgili dizide dayı karakteri olarak yer edinen Ferhat'ın bekleyenlerinin, Türk usulüne göre misafir olarak ziyaretlerine gelen dayı Ferhat'ın elinden öpme davranışının bertaraf edilişi gösterilene ile Türk adetlerinden bir kesit sunulmuştur. Örf, adet, gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşayan Türklere dair 13 Commandments dizisinde bir kanıt sunulmuştur.

Ötekileştirme Unsurları: Zaman, mekan ve coğrafya değişikliğine dair Türk insanının daima geleneksel bir yapıyı ihtiva eden kapalı toplum yapısından vazgeçemedikleri imajına yönelik detaylar ötekileştirme unsurları olarak izleyicilere sunulmaktadır.

Gösterge 4. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisi, genel olarak Türk insanına ve kültürü ile özdeşleşen kılık kıyafetleri ile yansıtılmaktadır. Baş örtüsü göstergesi, ilgili dizide sıklıkla yer almaktadır. Kapalı bir toplum yapısına dair imgelerin yer aldığı pek çok gösteren kullanılmıştır.

Gösterilen (Yan Anlam): Evinden çıkan kız kardeşin dayı ile karşılaşma sahnesinin yer aldığı dizinin farklı bölümlerinde daha sonra baş örtüsünü çıkararak arkadaşı ile görüşecek olan kız kardeşin kıyafetleri ve özellikle baş örtüsü yakın plan çekimleri ile odaklanılarak izleyicilere sunulmaktadır.

Ötekileştirme Unsurları: Zaman, mekan ve coğrafya değişikliğine dair Türk insanının geleneksel yapısına uygun şekilde tutum ve davranışlar sergilediklerini ve kılık-kıyafet alışkanlıklarını değiştirmedikleri imajına yönelik detaylar ötekileştirme unsurları olarak izleyicilere sunulmaktadır.

Gösterge 5. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisi, genel olarak Türk insanı ve kültürü ile özdeşleşen ataerkil yapısı ile yansıtılmaktadır. Türk insanının yaşam şeklini yansıtan duvarında el dokuması kilimin yer aldığı yaşam alanında, otoriter bıyıklı erkek egemen oyuncunun varlığı bağdaş kurarak oturan bir figür ile gösteren olarak kullanılmıştır. Ayrıca, erkeğe hizmet eden kadın figürü de yakın plan çekimi ile gözler önüne serilmektedir.

Gösterilen (Yan Anlam): Bağdaş kurarak oturan erkeğe, ataerkil kültür yapısına riayet gereği hizmet eden Türk kadınının itaatkar yapısı dizi içerisinde sıklıkla tekrarlanarak zihinlere kazınmaya çalışılmıştır. Türk kadınının giyim kuşamı da baş örtüsü motifinin dışında el örgüsü yeleği ile tamamlanan basma kıyafeti kombini Türk insanının modern çağın gerekliliğine ayak uyduramadığı gösterilene yakın plan çekimleri ile odaklanılarak izleyicilere sunulmaktadır.

Ötekileştirme Unsurları: Demokratik ve modern yaşam tarzlarının dışında bir kültür yapısına bağlı yaşam süren Türkler'in kapalı ve katı öğeler ile bezeli yaşam şekillerini muhafaza ettikleri imajına yönelik detaylar ötekileştirme unsurları olarak izleyicilere sunulmaktadır.

Gösterge 6. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisinde gösteren olarak izleyiciye sunulan iki erkeğin arasında, kaba kuvvet ile zorlanan kadın imajı ve karşında duran otoriter erkeğin duruşu, Türk insanına addedilen kaba kuvvet söyleminin de bir göstergesini oluşturmaktadır. Tarih boyunca barbar sıfatı ile anılan Türk toplumu günümüzde subliminal göstergeler ile örülerek, dünya kamuoyuna sunulmaktadır.

Gösterilen (Yan Anlam): Dizinin ilerleyen sahnelerinde Türkiye'den Belçika'ya töreleri gereği ablasını ziyaret etme kisvesi ile gelen ancak, yeğenini boğazını kesmek sureti ile öldüren dayının varlığı, gösterilen bağlamında Türk toplumunun töreleri uğruna cinayet işleyebileceklerini vurgulamakta ve ilgili durumun aslında Türk toplumu tarafından normal addedildiği gösterileni yakın plan çekimleri ile izleyicilere sunulmaktadır.

Ötekileştirme Unsurları: Tarihsel süreç içerisinde barbar sıfatı ile anılan Türk toplumu günümüzde kitle iletişim araçları vasıtası ile kitlelere lanse edilerek, kaba kuvvete dayanan karakterlerini muhafaza ettikleri imajına yönelik detaylar ötekileştirme unsurları olarak izleyicilere sunulmaktadır.

Gösterge 7. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisinde gösteren olarak izleyiciye sunulan Türk halkının törelerine bağlı yaşamı ve töreleri bağlamında cinayet işleyebilecekleri algısı pek çok gösteren ile hafızalara kazınmaktadır. 1978 yılında çekilen Midnight Express filmi ile başlayan senaristlerin Türkiye ve Türklere dair olumsuz gösteren kullanımları günümüzde de artan şiddette devam etmektedir.

Gösterilen (Yan Anlam): Dizide işlenen cinayeti aydınlatmak üzerine çalışan iki polisin aralarında konuşmalarının ekranlara geldiği göstergede, “Töre Cinayeti”, “Muhtemelen” ibaresi aslında dizinin de temel amacını ve yapısını özetlemektedir. Töre cinayeti kavramının sıklıkla tekrar edildiği dizi bölümünde, işlenen cinayetin zanlı veya zanlılarını dışarıdan aramak yerine konu Türk insanı olduğunda doğrudan aile içerisinden aranması, aslında aile içi şiddet bağlamında da Türk toplumunun olumsuzlanması anlamına gelmektedir.

Ötekileştirme Unsurları: Aile içi şiddet, otoriter yapı, töre olgusunun insanları baskı altına alması ve töre cinayetleri konuları ile ekranlara taşınan Türk halkı ve Türkiye, yaratılmaya çalışılan olumsuz algı ile kamuoyu gündemine sunularak ötekileştirilmeye çalışılmaktadır. Türklere dair bitmeyen düşmanlık Midnight Express filminden günümüze değin kitlelere empoze edilmeye çalışılmaktadır.

Gösterge 8. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisinde gösteren olarak izleyiciye sunulan; Belçika polisinin “Katilin Türkiye’den gelen dayısı olduğu düşünülüyor, annesinin kardeşi” söylemi, töre cinayetlerine işaret etmekle birlikte, aile içi şiddetin de bir gösterenini oluşturmaktadır.

Gösterilen (Yan Anlam): Belçikalı cinayet masası dedektiflerinin tüm bölüm süresince Türk ailesinin yaşam pratiklerini tahlil etme çabaları, aile içerisindeki otoriter ve erkek egemen yaşam pratikleri irdelenmektedir. Yıllar önce eşini kaybetmiş bir annenin iki kızı ile yaşam çabaları Türkiye’den dayının gelmesi ile farklı boyutlara erişmekte, üç kadının yaşamları dayının kararları ile yönlendirilmektedir. Töre kanunlarının işletilmesi de dayının kararı ile sürdürülmektedir.

Ötekileştirme Unsurları: Töre kanunları dışında bir yaşam şeklini benimsemeyen Türklerin aile yaşamları ve günlük rutinleri özellikle ev içerisinde geçen sahnelerin daha karanlık çekilmesi ile kasvet havası yaratılarak, dizide yer alan Türk kadınlarının baş örtüleri ekranda yakın çekimler ile ön plana alınarak, töre cinayetleri söyleminin defalarca tekrarına yer verilerek, bilhassa dayı karakterinin dizi içerisinde daha az yer almasına rağmen, söylemsel anlamda daha fazla yer verilmesi erkek egemen Türk toplumu yaşantısına vurgu yapılmasını sağlamaktadır. Namus kavramına önem veren Türkler’in özellikle Avrupa ve Amerika yapımı filmlerde, katil, terörist ve hırsız sıfatları ile ön plana çıkarılıyor olması ötekileştirme olgusunun Türkler üzerinden sağlanmaya çalışılan en bariz örneklerini oluşturmaktadır.

Gösterge 9. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisinde gösteren olarak izleyiciye sunulan; Ferhat isimli dayıya sorulan “Esmâ’yı sen mi öldürdün? Evet veya hayır?” sorusu yakın plan çekimleri ile aslında Belçika cinayet masası polislerinin sorguladıkları dayı rolündeki karakter Ferhat’ın ailesinin evlendirmek istediği Türk kebabçı yerine, Flamen bir gence aşık olup, ondan hamile kalması sonucunda boğazı kesilerek öldürülen Esmâ’nın cinayetinden sorumlu tutulması olayı göstergebilimsel alanın gösterenini oluşturmaktadır.

Gösterilen (Yan Anlam): Dizide özellikle Türk isimlerinin vurgulanması, türban takan anne ve küçük kızın yakın plan çekimleri, başı açık olarak gözüken ve daha sonra türbanı ile görüntülünen ve boğazı kesilmek sureti ile öldürülen Esmâ Bamerni’nin dayının iki erkek arasında zorlanarak huzuruna getirilmesi, ailenin uygun gördüğü birey olan Türk kebabçı yerine Flamen bir gece aşık olarak hamile kalan Esmâ’nın töre cinayetinin kurbanı olması, gözaltına alınıp sorgulandıktan sonra, delil yetersizliği sebebi ile serbest bırakılıp, aynı gün içerisinde üzerine benzin dökülerek yakılan ancak ölmeyen Ferhat’ın kararlarının aile yaşantısındaki sonuçları göstergebilimsel bağlamda gösterilen unsurunu teşkil etmektedir.

Ötekileştirme Unsurları: Birey olmaktan ziyade, yaşamsal kararlarının başkaları tarafından belirlendiği yaşamların sunumunun özellikle Türk insanı üzerinden ve töre kanunları bağlamında işlenmesi, ötekileştirme olgusunun Türkler üzerinden sağlanmaya çalışılan en belirgin örneklemelerini oluşturmaktadır.

Gösterge 10. 13 Commandments Dizisinin jeneriğinden bir görüntü.

Gösteren (Düz Anlam): Dizinin 1. Sezonu 1. Bölümünün konusu ve mekânsal kodları incelendiğinde 13 Commandments dizisinde gösteren olarak izleyiciye sunulan; kadın ve erkek eşitsizliği temeline dayanan, baş örtüsü ve türban objelerinin ön plana alındığı, karar verme yeteleri erkek egemen toplumun getirileri olan baskın erkek figürü sebebi ile gelişmemiş, insiyatif almak yerine yaşamlarını ve kaderlerini başkalarının güdümüne bırakan, inanç ve töre kanunlarına göre hareket etmek durumunda kalan kadınların gösteren olarak işlendiği göstergede, Belçika cinayet masası polislerinin verdiği evrağı algılamaya çalışan kadın profilleri göstergebilimsel alanda dikkat çekmektedir.

Gösterilen (Yan Anlam): Türk göçmenlerin dış görünüşlerine, Türk göçmenlerindeki dil yeterliliğine, Türk göçmenlerin eğitim ile iş ilişkilerine, inanç sistemlerine, kadın erkek eşitsizliği temelli ataerkil yapıya sahip yaşam şekillerinin ve suça eğilim yoğunluklarına eklenen namus ve şiddet içeriği Türk toplumuna kitle iletişim araçları ile normalize edilen, yaygın bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam ve töre yasaları dışında, yasak tanımayan ve kurallara uymayan Türk insanı algısı inanç kavramı, kadın ve erkek eşitsizliği, namus sebebi ile ortaya çıkan şiddet ve suça eğilim zihinlere işlenmeye çalışılmıştır.

Ötekileştirme Unsurları: Kanun insanların olay örgüsünde sıklıkla yer verilen Türk insanı, özellikle katil, hırsız, terörist ve mafya rolleri ile günümüzde Amerika ve Avrupa yapımlarında artan bir yoğunlukla anılmaktadır. Netflix dijital yayıncılığında en güncel örneğine rastlanılan 13 Commandments dizisi ile ilgili rollerin töre yasaları bağlamında işlenmesi ötekileştirme

olgusunun Türkler üzerinden sağlanmaya çalışılan en belirgin örneklemle-
rini oluşturmaktadır. Farklılıkların bir arada yaşama kültürünü olumsuz
yönde etkileyen faktörlerden biri olan ötekileştirme sorunu, dizinin hedef kit-
lesine Türk ailesinin ve Türk insanı ile kültürünün temsili bağlamında olum-
suz öğeleri ile yansıtılmaktadır. Dizide işlenen ve inanç olgusu ile temellen-
dirilen uyumsuzluk ve çatışmalar, egemen kültür ile alt kültürler arasındaki
ilişkiye de farklı bir bakış açısını beraberinde getirerek, dizinin yayınlanma
amacının da sorgulanmasına neden oluşturmaktadır.

Sonuç

22 Eylül 2016 tarihi itibarıyla, tamamen Türkçe olarak kullanılma imkanı tanı-
nan içeriklerin yer aldığı Netflix, 16 farklı dilde olmak üzere Kuzey Kore, Su-
riye, Çin ve Kıbrıs dışında 200 adedi aşkın ülkede 2019 yılı itibarıyla 148 mil-
yondan fazla aboneye evrensel nitelikte hazırlanan yayınlar ile ulaşmaktadır.
Kişiselleştirme bağlamında iddialı bir yayıncı olan Netflix, “geleneksel televiz-
yonla ilişkilendirilen küresel bir oyun” (Sansone ve Steirer, 2019, s.2), olarak ad-
dedilerek, hazırladığı içerik paketlerini kullanıcılarına herhangi bir taahhüt ist-
meden sunar. İnternet eğlence servisi olarak addedilen ve geleneksel televiz-
yona göre daha yüksek bant genişliği ile daha kaliteli görüntü ve ses olanakla-
rını izleyicisi ile buluşturan ve her bir içeriği ülkeden ülkeye değişen Netflix,
geleneksel televizyon yayıncılığından farklı olarak izleyici etkileşimini de dahil
etmekte ve gelişen interaktif içeriklerle izleyicinin izlediği dizinin gidişatına
yön verebilmesi sağlanmaktadır. İzlediği içeriği durdurma, geri alma, ileri
alma gibi seçenekleri ile dilediği şekilde izleme imkanına sahip olan Netflix iz-
leyicisi, filmler aracılığı ile farklı boyutlarda işlenen ötekileştirme pratiklerine
dair göstergelerin temel alındığı yapımlar ile karşılaşmaktadır.

Bireysel yaşamların ve toplumsal yapıların sıklıkla işlendiği Netflix yapımla-
rı, toplumsal yaşamların birer parçası haline dönüşen filmler ile ötekileştirme
olgusunun yaşamlar üzerinde yaratacağı tehlikeli sonuçlara varabileceği öngö-
rülen göstergeler ile bezenmektedir. Bilhassa çalışmanın konusunu oluşturan
13 Commandments dizisi içerisinde Türk insanı ve toplumuna dair olumsuz
niteliği haiz algılar, yan anlam ve düz anlamlar kullanılarak, pek çok metafor
ve metonim ile bezenmiş durumdadır. Netflix yapımları içerisinde artan bir
ivme kazanan Türklerin hedef alındığı ötekileştirme olgusuna dair hazırlanan

içerikler, açık bir şekilde düz anlamların ötesinde örtülü ve gizli nitelikteki yan anlamlar barındırmaktadır. Çalışmanın temel amacını oluşturan ilgili örtülü ve yan anlamların açığa çıkarılması ve film içeriklerinin alt metinlerinin doğru şekilde okunmasını ve etkin bir biçimde yorumlanabilmesini sağlama düşüncesi göstergebilimsel analiz ile gözler önüne serilmektedir. Dünya tarihinde, medya aracılığı ile yeniden üretilen ve hegemonyanın salık verdiği şekilde biçimlendirilen kalıp yargılara, öteki kimliklerine ve ötekileştirme temsillerine sıklıkla rastlanmaktadır. Medyanın, birbirlerinden farklı aidiyet biçimlerinin temsil alanını yaratma gücü sebebi ile kitlelere ulaşma kabiliyetini haiz olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu sebeple medya, egemen erkin güdümünde farklılıkların zenginliğini belirginleştirmek yerine stereotipler, kalıp yargılar ve ön yargıları ön plana alarak, öteki olarak nitelendirilen kesimler üzerinde ayrımcılığı körüklemektedir.

Ötekileştirme olgusunun demokrasi, toplumsal bütünlük, çokkültürlülük ve bütünleştirici yaklaşımların önündeki en temel engellerden olduğunu ifade etmek gereklidir. Çalışma kapsamında elde edilen bulguların ve irdelenen çıkarımların Türk toplumunun temsil sorununu da ortaya çıkardığını belirtmek mümkündür. Günümüzde özellikle kuzey yarımkürenin batı coğrafyasında yer alan Amerikan ve Avrupa merkezli söylemler itibariyle, kendi bölgelerinin gerisinde kalan coğrafi alanlar ile Batı olarak zihinlere kodlanan bölgelerde yaşamalarını idame ettiren toplumlar, öteki olarak addedilmektedir. Özellikle 1990'lı yıllar itibariyle gündeme taşınan kimlik ve kültür kavramları ile temellendirilen öteki algısı, olumsuz bir sıfat olarak adlandırılmak ile birlikte, farklılıkların görünür kılınmasına da aracılık etmektedir. Özellikle günümüzde dijital verilerin yaygınlaşması ve veri akışının hızlanması ile birlikte nicel ve nitel anlamda çoğalan yayınlar, kendini yenileyen ve fikirlerin öncüsü olma niteliğini haiz dinamik süreçleri de beraberinde getirmektedir. İlgili süreçler ise günümüzün kazanan markaları, yükselen kazananları ve yeniliklerin öncüleri olarak literatür dahilindeki yerlerini almaktadırlar. Günümüzün öncü niteliğini haiz içerik üreticilerinden biri olan Netflix dijital yayıncılığı yeni nesil yayıncılık anlayışının başat örneklerinden birini oluşturmaktadır.

2019 yılı itibariyle, global düşünce içerisinde glokal düşünceye önem veren Netflix, yeni nesil teknolojiyi yakalayan yapısı ile değişen dünyanın ihtiyaçlarına koşut olarak konumlandırılan stratejileri ile yıllardır yayın ve yapıpım alanında zirvede yer edinen markaları yerlerinden ederek, bir film kira-

lama şirketinden yola çıkarak global düzeyde tüm dünya ülkelerine yayınlarını ulaştırarak bir dünya markası haline dönüşmüştür. 130 milyondan fazla kullanıcıya ulaşan Netflix, geliştirdiği ötekiye dair söylemleri ile kültürlerarası iletişimin en önemli sorunlarından biri olan farklılıkların gündeme getirilmesi anlayışını gündemde tutarak, ırkçılık başta olmak üzere pek çok olumsuzluğa sebebiyet verebilecek söylemlerin taşıyıcısı olma misyonunu kazanmıştır. Bilhassa Türk toplumuna ve kültürüne dair geliştirdikleri olumsuz algı, küresel kültürler arasında Türk kültürünün ötekileştirilmesine ve Türk insanının ayrımcı tutumlara maruz kalmasına kaynak teşkil edebilecek içerikler üreterek, 1978 yılında Midnight Express ile temelleri atılan Türklere yönelik olumsuz algının taşıyıcılığı bayrağını devir almıştır. Özellikle günümüzde artan oranda yayınları ile Türk insanını ötekileştirmeye yönelik Netflix dijital yayınlarının varlığı, dikkatli bilinçlerin dikkatini çekmekte ve ırkçı söylemlerin artacağı yönünde endişelere sebebiyet vermektedir. Çalışma ile Netflix aracılığıyla, Türk toplumuna karşı sistemli şekilde yürütülen ötekileştirme olgusu göstergebilimsel analiz yöntemi ile irdelenerek, gözler önüne serilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Look At The Digital Carrier Of Othering In The
Context Of Intercultural Communication Via Netflix
Digital Television: Semiotic Analysis Over 13
Commandments**

*

Sibel Akova
Yalova University

Under the media headline, mass media and tools including television, cinema and internet arguments provide the most intense influence on individuals, societies and cultures as ideological devices of states and political powers. Netflix, which is a presentation of new and untested content to the masses, unlike television's traditional structure, is a new mass communication tool that has reached the agenda and has the ability to create agenda. Netflix, with its internet-based network structure, was based in 1997 as a movie rental service, has reached the most important position in a global scale publishing today. Netflix television network can offer audiences intense content to movies, series, documentaries, entertainment and derivatives, and can influence the masses with its broadcasts.

A great number of Netflix content, attract intense interest in Turkey and catch the impression ratio at a high level. However, Netflix is a digital television platform operating on a global scale, it is possible to observe its strategic effort to create negative perceptions about Turkey. Works containing negative and biased attitudes developed by Netflix, comes to a size that Turkish people and Turkey might adversely be affected. The 13 Commandments series, which is the sample of the perception in question, constitutes the main problematic of the study.

Within the scope of the study, 13 Commandments series, which is made in Belgium, on Netflix television platforms and one of the concrete examples of the new era of digital broadcasting, is discussed. Dealing with the series made in 2017, the contents deemed to Turkey and Turkish people are examined and the existence of marginalization elements are questioned. In particular, together with its works, its effort to marginalize the Turkish people and

to draw a different perception of Turkey, is the main starting point of the study. The series 13 Commandments (made in 2017), that is subjected to this study, the perception of the marginalization about the Turks is revealed by indicative scientific analysis and constitutes the scope of the study.

The main purpose of the study is to draw attention to the production of the phenomenon of marginalization, established through Netflix and extends even to hate speech, to the indicators used, to the language and visuals used as an element of marginalization, to the propaganda that is hidden against the background of this systematic ideological structure. The rhetoric towards Turkey and the Turkish people in the works made in Europe and America were included in the study as after 2000s, marginalization behaviors have become evident, increased, have reached dangerous dimensions and created a negative perception on the masses. Ensuring this fiction is read correctly by the Turkish people is the main reason for the study. The study is important to state that the dimensions of the marginalization discourse about Turkish people have reached dangerous limits.

The universe of the research consists of 13 Commandments series. As the sample, the first part of 13 Commandments series, which is ethnicity-based, gender-oriented and contains religious marginalization aspects, is chosen.

The study is carried out by one of the qualitative research methods, semi-otic analysis method. The study includes the first episode of 13 Commandments series, broadcasted on Netflix. The reason for choosing this series as the subject of the study states that the content that Netflix digital broadcasts, which gained the ability to reach the masses, is monitored by the dominant ideologies and aims to convey information that nourishes the hegemony. The fact that the related works affect the thought worlds of individuals and the value judgments of the societies, the negative perception of Turkish people and culture is normalized and its presentation to the masses worries the researcher and constitutes the main problematic of the research. Qualitative research method determined as the method of the study was supported by discourse analysis and content analysis methods.

It is necessary to state that the marginalization phenomenon is one of the main barriers to democracy, social integrity, multiculturalism and integrative approaches. It is possible to state that the findings obtained and the inferences examined within the scope of the study raise the representation problem of the Turkish society. The perception of others, that is based on the concepts of

identity and culture, brought to the agenda as of the 1990s and named as a negative adjective, also mediates the differences. As of 2019, Netflix, which attaches importance to global thinking, has displaced brands that have been at the top in broadcasting and production for years with its structure that captures the new generation technology and strategies that are positioned parallel to the needs of the changing world.

Starting from a movie rental company, it has become a world brand that transmits its works to all the countries of the world. Reaching more than 130 million users, Netflix has gained the mission of being the carrier of discourses that may cause many negativities, especially racism; one of the most important problems of intercultural communication with its discourses about the others, by keeping the understanding of bringing the differences to the agenda. Especially their negative perception about Turkish society and culture has produced content that may constitute a source for the marginalization of Turkish culture among global cultures and exposure of Turkish people to discriminatory attitudes and took over the negative perception towards Turks, started with *Midnight Express*, in 1978.

Kaynakça / References

- Netflix (t.y) *About Netflix*. 12.12.2019 tarihinde adresnden erişilmiştir. <https://media.netflix.com/en/about-netflix>.
- Adanır, O., ve Baudrillard, J. (2010). *Fikir mimarları dizisi*. No:22, İstanbul:Say Yayınları.
- Arar, B.Y. ve Bilgin, N.,(2010).Gazetelerde ötekileştirme pratikleri:Türk Basını üzerine bir inceleme.*İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,Gazi Üniversitesi*,30.
- Baudrillard, J. (2005). *Şeytana satılan ruh ya da kötülüğün egemenliği*. Çev. O. Adanır, Ankara:Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J., (2008). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm*. Çev. O. Adanır, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bilgin, N., (2007). *Kimlik inşası*. Ankara:Aşina Kitaplar.
- Brookes, H. J., (1995). Suit, Tie and a touch of 'juju' the ideological construction of Africa: A critical discourse analysis of news on Africa in the British Press. *Discourse and Society*, 6(4), <https://doi.org/10.1177/0957926595006004002>
- Dyer, G., (2010). *İletişim olarak reklamcılık*. Çev. M. N. Öncel Taşkiran, İstanbul: Beta Basım.

- Erdoğan, İ., (2012). *Pozitivist metodoloji ve ötesi araştırma tasarımları niteliksel ve istatistiksel yöntemler* (3. Baskı). Ankara: Erk Yayınları.
- Fiske, J., (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. Çev. S. İrvan, 1. Basım, Ankara:Ark Yayınları.
- Foucault, M., (2002). *Toplumunu savunmak gerekir*. Çev. Ş. Aktaş, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Gordon, M., (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Çeviren: O. Akınhay, D. Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Guiraud, P., (1994). *Göstergebilim*. Çev. M. Yalçın, İmge Kitabevi, Ankara.
- Hall, S., (1998). *Eski ve yeni etniklikler, kültür, küreselleşme ve Dünya sistemi*. (Der. A.D. King), (Çev. G. Seçkin, Ü. H. Yolsal), Ankara.
- İnceoğlu, Y., ve Çoban, S., (2014)., *Ötekileştirme sürecinde medyanın yeri*. (Der. Y. İnceoğlu, S. Çoban) *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya* içinde, , Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kantar, G. (2019). *Under the dome of cultural heritage*. Ed. C. Demirkıran, Ankara:Berikan Yayınevi.
- Karasar, N.(2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kellner, D., (2001). Popüler kültür ve postmodern kimliklerin inşası. *Doğu Batı*, No:15.
- Keyman, E. F., (2000). *Küreselleşme, devlet, kimlik, farklılık: Uluslararası ilişkiler kuramını yeniden düşünmek*. İstanbul:Alfa Basım.
- Leppert, R., (2002). *Sanatta anlamın görüntüsü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Odyakmaz, A. N. ve Odyakmaz N. A., (2008). *İletişim sözlüğü*. İstanbul:Babil Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal Bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1).
- Rıfat, M., (2007). *Homo Semioticus ve genel göstergebilim sorunları*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,
- Rıfat, M., (2008). *XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları: 2. temel metinler*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Rıfat, M., (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sanson, K., Steirer G., (2019). Hulu, streaming and the contemporary television ecosystem. *Media, Culture & Society*. 41(8).
- DOI: 10.1177/0163443718823144.
- Sartori, G., (2006). *Görmenin iktidarı, Homo Videns: Gören insan*. Çev. G. Batuş, B. Ulukan, İstanbul:Karakutu Yayınları.

Shih, W. C., Kaufman S. P. ve Spinola, D. (2009). *Netflix*. Boston: Harvard Business School.

Temel, D. (2012). *Resmi ideoloji, devlet, milliyetçilik: Türküm, doğrudum, çalışkanım mı dediniz?*. Ankara:Ütopya Yayınevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akova, S. (2020). Kültürlerarası iletişim bağlamında ötekileştirme olgusunun dijital taşıyıcılığına dair Netflix Dijital Televizyonu üzerinden bir bakış: 13 Commandments (13 Emir) Dizisi üzerinden göstergebilimsel analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4479-4516. DOI: 10.26466/opus.680136

Kentleşme ve Ekonomik Büyümenin Çevresel Bozulmaya Etkisi: Türkiye Örneği

DOI: 10.26466/opus.725429

*

Nurullah Altıntaş *

* Dr. Öğr. Üyesi Sakarya Üniversitesi SBF, İktisat Bölümü, Sakarya

E-Posta: naltintas@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9425-3516](https://orcid.org/0000-0001-9425-3516)

Öz

Bu çalışmada 1960-2014 döneminde, Türkiye’de ekonomik büyüme ve kentleşmenin çevresel bozulma üzerine etkileri ele alınmıştır. Bunu yaparken ARDL Sınır Testi ve ECM’ye dayalı Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de bu dönem içinde kentleşme hem kısa dönemde hem de uzun dönemde CO2 emisyonunu artırmaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyümenin ilk dönemlerinde çevresel bozulma artarken, belli bir seviyeden sonraki büyüme çevresel bozulma üzerinde azaltıcı bir etkiye sahiptir. Bu durum Türkiye’de Çevresel Kuznet Eğrisinin varlığını doğrulamaktadır. Elde edilen sonuçlar Ekolojik Modernleşme, Kentsel Geçiş ve Kompakt Şehir teorileri dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Buna göre söz konusu dönem içinde Türkiye’de Kompakt Şehir teorisinin şartlarının ampirik olarak kanıtlanmadığı görülürken, Kentsel Geçiş teorilerinde yer alan çevresel sorunların yer aldığına işaret edilmektedir. Kentleşmenin çevresel bozulmaya neden olan yönleri dikkate alınarak politika önerileri getirilmektedir. Bu bağlamda öncelikle hanehalkı bilinçlendirilmeli, planlı ve organize kentleşme stratejisi ortaya konmalıdır. Çevre dostu malların üretimi ve tüketimi teşvik edilmeli, gerektiğinde sübvansede edilmelidir. Özellikle ölçek ekonomilerinden faydalanılacak biçimde ulaşım hizmetleri sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Ekonomik Büyüme, EKC, Ekolojik Modernleşme Teorisi

Impact of Economic Growth And Urbanization on Environmental Degradation: Evidence From Turkey

*

Abstract

In this study, during 1960-2014, the effects of economic growth and urbanization on environmental degradation in Turkey were discussed. While doing this, ARDL Limit Test and ECM based Granger Causality Test were used. According to the results, urbanization increases CO2 emission both in the short term and long term in Turkey. However, while environmental degradation increases in the early stages of economic growth, growth after a certain level has a reducing effect on environmental degradation. This confirms the existence of Environmental Kuznets Curve in Turkey. The results obtained are evaluated by considering the Ecological Modernization, Urban Transition and Compact City theories. According to the terms of the compact city, theory is seen in Turkey in the period in question have not been proven empirically, located in Urban Transition theory it is pointed out that the environmental issues involved. Policy suggestions are brought into consideration by considering the aspects of urbanization causing environmental degradation. In this context, firstly, household awareness should be raised and a planned and organized urbanization strategy should be put forward. Production and consumption of environmentally friendly goods should be encouraged and subsidized if necessary. Particularly, transportation services should be provided in such a way that benefits from economies of scale are possible

Keywords: *Urbanization, Economic Growth, EKC, Ecological Modernization Theory*

Giriş

Kentleşme hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde artış gösteren ve ekonomiyi etkileyen temel konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de 1960’lardan günümüze geldiğimizde kentleşme oranının yüzde otuzdan yüzde yetmiş beş seviyesine geldiği görülmektedir. Kentleşme oranındaki bu artışın ardında daha iyi eğitim talebi, iş imkânı, daha imkânlı sağlık koşullarının varlığı ve refah isteği vardır. Bununla birlikte, kentleşmedeki artış ekonomi genelinde kaynak kullanımını ve çevre koşullarını etkileyebilmektedir. Kentleşmeyle birlikte kentsel alanların fiziksel olarak gelişmesi ve genişlemesine yol açan ekonomik ve sosyal bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Sadece nüfus kırsal alanlardan kentsel şehirlere kaymakla kalmaz, aynı zamanda tarımsal ekonomiden sanayi tabanlı ekonomiye dönüşümü de beraberinde getirir (Aydın ve Belli, 2018: 110). Bu durumun özellikle ekonomik büyüme, enerji tüketimi, işsizlik ve çevresel bozulma gibi alanları etkilediği bilinmektedir. Kentleşme neticesinde artan enerji talebi ve sonrasında hava kirliliği, orman alanlarındaki azalma, su kirliliği gibi çevresel bozulmaya götüren bir süreç oluşabilmektedir. Kentlerde planlama eksikliği ve yönetim bozuklukları durumunda çevresel koşulların üzerinde olumsuz etki bırakacağı aşikârdır. Diğer taraftan özellikle refah seviyesinin yükselmesi ile birlikte dinamik olarak ekonomilerde çevresel bilinçte farkındalık, devletin katı çevre politikaları, teknolojiye ilerleme ve çevre dostu teknoloji ile birlikte çevresel bozulmada iyileşme beklenmektedir.

Kentleşme ile çevresel bozulma ilişkisi, ekolojik modernleşme, kentsel çevre geçişi ve kompakt şehir teorileri üzerinden açıklanmaktadır. Ekolojik modernleşme teorisine göre sadece ekonomik değişim değil aynı zamanda toplumsal ve kurumsal değişimler de dikkate alınarak modernleşmenin çevre üzerindeki etkileri incelenir. Bu teoride kentleşme, modernleşmenin önemli bir göstergesi olarak kabul edilen toplumsal dönüşüm sürecidir. Kalkınmanın başlangıç ve orta aşamasına kadar çevresel bozulmanın artabileceği bununla birlikte, toplumlarda çevresel sürdürülebilirliğin önemi ve bu konudaki bilinç oluştuğça, teknolojik yenilikler ve bilgi ve hizmet temelli endüstrilere geçiş yoluyla çevresel etkileri ekonomik büyümeden ayırmaya çalıştıkça, daha fazla modernizasyon çevresel sorunları en aza indirebilir (Belli ve Aydın, 2017, s.423-424). Sonuç olarak kalkınmanın ilerleyen aşamasında

çevresel sürdürülebilirlik ekonomik büyümeye tercih edilebilirken, diğer taraftan büyüme hedefi çevresel sürdürülebilirlik dışlanmadan gerçekleştirilmektedir (Mol ve Spaargaren 2000, s.19; Poumanyong ve Kaneko 2010, s.435). Kentsel çevre geçiş teorisi temel olarak kentsel çevre sorunlarının türlerini ve evrimini tartışmaktadır. Kentsel çevre sorunlarının ekonomik kalkınma aşamalarına göre değiştiğini göstermektedir. Kalkınmanın ilk aşamalarında yoksullukla ilgili temiz su ve yetersiz sanitasyon gibi çevresel sorunlarla karşı karşıyadır. Gelir seviyesindeki artışla birlikte bu sorunlar azalırken yerine endüstriyel kirlilikle ilgili su ve hava kirliliği gibi sorunlarla karşılaşmakla birlikte artan refahın etkisiyle zengin şehirlerde genellikle tüketim ile ilgili çevre sorunları meydana gelmektedir. Zengin şehirlerin tüketim kalıpları ve yaşam biçimleri, düşük gelirli şehirlerinkinden daha fazla kaynak yoğundur. Şehirler zenginleştikçe kentsel altyapı, ulaşım ve bireysel kaynak tüketimi talepleri de artmaktadır. Böylece, enerji tüketimi ve CO2 emisyonları gibi tüketim ile ilgili konular daha belirgin hale gelmektedir. Bu sorunlar her aşamada farklılaşmakla birlikte keskin ayrımlar söz konusu değildir (Poumanyong ve Kaneko 2010, s.435; Adams ve Klobodu 2017, s.1037;Sadorsky 2014, s.152).

Kompakt şehir teorisindeki temel ilke, konut, işyeri ve dükkânların birleşimi ile şehir merkezine yakın ya da şehir içi yüksek yoğunluklu gelişimdir. Bu durum yarı müstakil ve çok aileli konutları içerirken; tek aileli konutları dışlar. Ayrıca bu teori, konut için düşük enerji kullanımı, verimli uzaktan ısıtma sistemi, kamu ve özel hizmetlere yakınlık ile oldukça teknolojik ulaşım sistemi gibi sürdürülebilir enerji kullanımını destekleyen, düşük karbona neden olan bu özellikleri vurgulamaktadır. Kompakt şehir için temel gerekçe, en az enerji yoğun aktivite modelleriyle sonuçlanmış olması ve bu şekilde küresel ısınma problemlerine karşı koymamıza destek olmasıdır (Holden ve Norland 2005, s.2148).

Bu çalışmada kentleşmedeki artış neticesinde çevresel bozulmanın durumu sorgulanmaktadır. Bununla birlikte ekonomideki büyüme beraberinde çevreyi nasıl etkilemektedir sorusuna cevap aranmaktadır. Türkiye ekonomisinde bir bütün olarak kentleşme ve ekonomik büyümenin çevresel bozulmaya olan etkisi 1960-2014 dönemi için ekonometrik yöntem ile tartışılacaktır. Elde edilen sonuçlar üzerinden kentleşme-çevresel bozulma teorilerinin Türkiye'deki geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu anlamda hem uygulamalı hem

de teorik boyutu birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar ışığında politika önerileri getirilmiştir. Çalışma bu giriş bölümünün ardından uygulamalı literatür, metodoloji ve ampirik sonuçlar ile devam ederken sonuç ve politika önerileri ile tamamlanacaktır.

Uygulamalı Literatür Taraması

Kentleşme çevresel bozulma uygulamalı literatürü incelendiğinde elde edilen sonuçlar açısından bir mutabakat olmadığı görülmektedir. Buna göre çalışmaların dört ayrı grupta toplandığı görülmektedir. Bunlardan ilki kentleşmenin çevresel bozulmayı azalttığı çalışmalar, ikinci olarak kentleşmenin çevresel bozulmayı artırdığı çalışmalar ve üçüncü olarak da kentleşme ile çevresel bozulma arasında doğrusal olmayan ilişkinin varlığını bulan çalışmalardır. Son olarak da bu grupların dışında değişkenler arasındaki ilişkinin anlamsız olduğunu bulan çalışmalara da rastlanmaktadır.

Birinci gruptaki çalışmalardan Ali, Abdul-rahim ve Ribadu (2017) nüfusun tamamının kentlerde yaşadığı Singapurda 1970-2015 döneminde kentleşmenin CO₂ emisyonu üzerindeki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen sonuçta göre kentleşmenin çevresel bozulma üzerinde azaltıcı ve önemli bir etkisi olduğuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, ülkedeki çevresel bozulmayı azaltmak için kullanılacak politikalar başlatılırken kentleşme bir engel olarak görülmeyecektir. Azam ve Khan (2015) Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka için 1982-2013 dönemi verileri ile En Küçük Kareler Metodu kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar açısından kentleşmenin çevresel bozulma üzerindeki azaltıcı etkisi Hindistan ve Bangladeş için doğrulanmıştır. Saidi ve Mbrak (2016), finansal gelişme, ticaret, büyüme ve kentleşmenin CO₂ emisyonu üzerindeki etkisini Gelişmekte Olan 19 ülke için araştırmıştır. GMM-SYS analizinin kullanıldığı çalışma 1990-2013 dönemini kapsamaktadır. Kentleşmedeki %1'lik bir artışın karbon emisyonunu yaklaşık %0.4 azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre kentleşmenin çevresel politikalar açısından olumsuz etkilerinin baskın olmadığı anlaşılmıştır.

İkinci gruptaki çalışmalardan Salahuddin vd. (2001) Güney Afrika'da küreselleşme ve kentleşmenin CO₂ emisyonu üzerindeki etkisini ARDL Sınır testi yöntemiyle 1984-2016 dönemi için incelemiştir. Analiz sonuçları kentleşmenin hem uzun vadede hem de kısa vadede CO₂ emisyonlarını uyardığını göstermektedir. Hem kısa vadede hem de uzun vadede bu etkiler istatistiksel

olarak anlamlıdır, sonuçların kentsel çevre geçiş teorisini desteklediği ifade edilmektedir. Güney Afrika gibi büyüyen bir ekonomi için, kentleşmenin hızının yavaşlatılması çevre bozulmasını azaltmak veya dengelemek için uygun bir seçenek olamayacağından, kentleşmeye bağlı bu tür emisyonları hafifletmenin potansiyel bir yolu planlı ve organize bir kentleşme önerilmektedir. Shahbaz vd. (2014) tarafından Birleşik Arap Emirliklerini konu alan çalışmalarında 1975-2011 döneminde yapısal kırılmaları dikkate alan ARDL yöntemi kullanılmıştır. Kentleşmedeki yükseliş trendi konut yapımı, sanayileşme ve sağlık tesisleri için baskı yaratmaktadır. Bu baskı neticesinde CO2 emisyonunda artış ortaya çıkmaktadır. Küresel bir turizm merkezi haline gelmek için gelişmiş bir altyapı oluşturmak üzere sıfırdan inşa edilecek büyük inşaat projelerinin hava kirliliğini büyük ölçüde artırdığı vurgulanmıştır. Destek ve Özsoy (2015) Türkiye’de 1970-2010 döneminde enerji tüketimi, ekonomik küreselleşme ve kentleşmenin çevre üzerindeki etkisini ARDL yöntemi ile incelemiştir. Buna göre kentleşmenin kısa dönemde çevresel bozulma üzerindeki etkisi anlamsızken, uzun dönemde pozitif ve anlamlıdır. Azam ve Khan (2015) çalışmasında, Sri Lanka için kentleşme ve çevresel bozulma arasında pozitif ilişki tespit etmiştir. Buna göre çalışmada artan kentsel nüfus nedeniyle, altyapı, enerji ve ulaşım araçlarının kullanımının artması ile tarımdan sanayi sektörüne geçişin çevre kirliliğini artırma nedenleri olarak sunulmuştur. Politika önerisi olarak tarım işletmelerinin faaliyetlerinin genişletilmesi, daha fazla ürün ve ağaç işlenmesi teklif edilmiş bu sayede daha fazla oksijen seviyesi elde edileceği ve atmosferde daha düşük CO2 emisyonu sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca, eğitim yoluyla halkın çevre bilincinin artırılması da gerekmektedir. Al-Mulali ve Öztürk (2015) Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da yer alan 14 ülke için 1996-2012 döneminde çevresel bozulmanın nedenlerini araştırmışlardır. Pedroni Eşbütünleşme ve FMOLS testlerinin kullanıldığı çalışmada kentleşmenin çevresel bozulmayı artırdığı tespit edilmiştir. Kentleşme, bölgenin kirlilik yönetimi ve kontrolü için yeterince planlanmamıştır. Ayrıca şehir planlamasındaki politika yapıcılar, kentleşmenin yarattığı çevresel zararı azaltmaya yardımcı olabilecek bu kentleşme düzeylerini düşürmelidir. Pata (2018) Türkiye özelinde EKC hipotezinin varlığını test ederek sanayileşme ve kentleşmenin karbon emisyonu üzerindeki etkisini incelemiştir. 1974-2013 dönemi verileri kullanılarak ARDL Sınır testinin kullanıldığı bu çalışmada hem EKC varlığı doğrulanmış hem de kentleşmenin karbon emisyonunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Katırcıoğlu ve Katırcıoğlu

(2018) yılında Türkiye özelinde daha geniş bir veri kümesiyle 1960-2013 dönemi için Destek ve Özsoy (2015) ve Pata(2018) sonuçlarını destekleyen bulgulara işaret etmektedir. Ali vd.(2019) çalışmalarında Pakistan özelinde ARDL yöntemini kullanmışlardır. Hem kısa hem de uzun dönemde kentleşmenin çevresel bozulmayı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kentsel ulaşımında toplu taşımanın kullanılması, insanların çevresel konularda eğitimi ile bilinçlendirilmesi ve çevresel bozulmayı azaltacak devlet müdahaleleri politika önerileri olarak sunulmaktadır. Wang ve Dong(2019), 14 Sahra altı Afrika ülkesinde çevresel bozulma göstergesi olarak ekolojik ayak izinin kullanıldığı çalışmada kentleşme ve yenilenebilir enerji kullanımının etkisi incelenmiştir. Buna göre çevresel bozulmayı kentleşmenin artırdığı buna karşılık yenilenebilir enerjinin azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, kentsel planlar ve tasarımcıların kentsel gelişimi planlarken çevreyi dikkate almaları gerektiği vurgulanmıştır.

Kentleşme ve çevresel bozulma arasında doğrusal olmayan ilişkilerin tespit edildiği üçüncü grup çalışmalardan Martinez-Zarzoso ve Maruotti (2011) geliştirmekte olan ülkelerde kentleşme ve CO2 emisyonları arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Sonuç, kentleşme ve karbon emisyonları arasında ters çevrilmiş U şeklinde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonucun çok önemli bir politika etkisi vardır: bazı ülkeler için kentleşme belli bir düzeye ulaştığında, emisyonlar üzerindeki etki negatif olur ve çevresel zararın azalmasına katkıda bulunur. Sosyologlar tarafından geliştirilen ekolojik modernleşme teorisini doğrulayan bulgulara dikkat çekilmektedir. Wang vd. (2015) ise OECD ülkelerinde yarı parametrik panel sabit etkileri regresyonu kullanmışlardır. Çevresel Kuznet Eğrisinin doğrulandığı çalışmada kentleşmenin çevresel bozulmayı önce artırdığı, belli bir eşikten sonra ise çevresel bozulmada düşüş gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum kentleşmenin karbon emisyonu çözümünün bir parçası haline gelebileceği öngörmektedir. Shahbaz vd. (2016) 1970-2011 Malezya örneğinde kentleşmenin başlangıçta CO2 emisyonlarını azalttığını, ancak bir eşik seviyesinden sonra CO2 emisyonlarını artırdığını tespit etmiştir. Nedensellik analizi, Granger kentleşmesinin CO2 emisyonlarına neden olduğunu göstermektedir. Çalışmada sonuçlara ilişkin politika önerileri sunulmuştur. İrfan ve Shaw (2017) Güney Asya ülkeleri olan Hindistan, Pakistan ve Bangladeş olmak üzere seçilen üç ülkenin ele alındığı bir panel çalışması yapmıştır. Ülke ve zamana özgü sabit etkilerle parametrik olmayan katkı modeli kullanılarak ilişki araştırılmıştır. Sonuçlar

kentleşme düzeyinin, karbondioksit emisyonları ile U şekilli ilişkiyi tersine çevirdiğini göstermektedir. Kentleşmenin çevre kirliliği üzerindeki etkilerine ilişkin olarak, çevresel zararların kentleşmenin artmasıyla bir eşige yükseldiğini, ancak bundan sonra, bölgenin her üçünde de nispeten planlanmış ve düzenlenmiş şehirleşme nedeniyle çevresel zararların düştüğünü göstermektedir. Bu, bölgedeki yeni tasarlanmış çevre politikaları nedeniyle doğrudur. Endüstriler artık kirliliği azaltma teknolojilerini uygulamaktadır, dizel yakıtla çalışan eski araçların kentsel alanlarda çalışması kısıtlanmıştır ve ülkelerde yeni ilçeler sürekli gelişmekle birlikte planlamalar çevresel zararları azaltmaya yöneliktir. Muhammad vd.(2020), 65'den fazla Kuşak ve Yol Girişimi ülkelerinin ele alındığı 2000-2016 dönemini kapsayan bu çalışmada İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmış ve kentleşme ile çevresel bozulma arasında yüksek gelirli ülke grubunda doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ülke grubu için modernleşme teorisi doğrulanmaktadır. Kentleşmenin ilk aşamasında, yüksek enerji girişi gerektiren ve karbondioksit emisyonlarını artıran karayolu, köprüler vb. gibi birçok altyapının inşa edilmesi gerekmektedir. Kalkınmanın daha sonraki bir aşamasında, kentleşme teknolojik süreç, katı hükümet politikaları, bilgi yayılması, toplumsal farkındalık ve gelişmiş enerji yapısı yoluyla karbon emisyonlarını azaltma eğilimindedir.

Dördüncü grup çalışmalardan Sharif (2012), ekonomik kalkınma nedeniyle Japonya'da kırsal nüfus kentsel alana göç etmekte, bunun sonucunda kentsel nüfusun kentsel kaynaklar ve çevre üzerinde baskı yaratması dolayısıyla çevre kirlenmektedir. Dolayısıyla, kentleşmenin çevresel kirlilik üzerindeki etkisinin önemli olup olmadığının bilinmesi, bu ampirik çalışma için düşünülmektedir. Elde edilen sonuca göre 1960-2009 döneminde kentleşmenin çevresel bozulma üzerindeki etkinin anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Sadowsky (2014) 16 gelişmekte olan ülke için 1971-2009 döneminde kentleşmenin CO2 emisyonu üzerindeki etkisini incelemiştir. Hem statik hem de dinamik panel veri yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada çoğu modelde kentleşmenin çevresel bozulmayı artırdığı bulunmuş fakat bu etkinin anlamsız olduğu ifade edilmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle sürdürülebilir kalkınma politikaları ve karbon emisyonu azaltma stratejileri açısından kentleşme değişkeninin dikkate alınmaması sonuçlar üzerinde hemen hemen etki oluşturmayacaktır. Bu çalışmanın sonuçları, kentleşmenin CO2 emisyonları

üzerindeki iki karşıt etkisinin, CO₂ emisyonları üzerindeki net etkisini istatistiksel olarak sıfırdan büyük bırakarak birbirini iptal etme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Data Setinin Tanımlanması ve Metodoloji

Bu çalışmada 1960-2014 döneminde Türkiye’de ekonomik büyüme ve kentleşmenin çevresel bozulma üzerine etkileri incelenmiştir. Çevre kirliliği göstergesi olarak karbon emisyonu, ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başı GSYH ve kentleşme göstergesi olarak ise kentsel nüfus değişkeni kullanılmıştır. CO₂ emisyonu kişi başı metrik ton olup, fosil yakıtların yakılmasından ve çimento üretiminden kaynaklanan emisyonlardır. GSYH verisi sabit verilerle 2010 \$ USD ile gösterilmektedir. Tüm değişkenler Dünya Bankasından alınmıştır. Çalışmada kentleşme ve ekonomik büyümenin çevresel bozulma üzerindeki etkisi ARDL modeli ile tahmin edilmiş olup, nedensellik ilişkisi de ECM’ye dayalı Granger nedensellik ile tespit edilmiştir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Modeline (ARDL) dayalı sınır testi kullanılmaktadır. Engle-Granger (1987) ile Johansen (1988) kointegrasyon testlerinde denklemdaki bütün değişkenlerin farkı alındığında durağanlaşmaları varsayımı koşulunda eşbütünleşme ilişkisi test edilmektedir. Kointegrasyon analizi ile tahmin yapılabilmesi için zorunlu olan bu özellik Pesaran ve Pesaran (1997) ile Pesaran vd. (2001)’nin çalışmalarıyla literatüre kazandırılan ARDL analizi ile zorunlu olmaktan çıkmıştır. ARDL Sınır testinin diğer kointegrasyon testlerine göre avantajları vardır. Bunlardan birincisi, kurulan modeldeki değişkenlerin sırasıyla birinci farkta durağan ve seviyede durağan olduğunda da analize uygun olmasıdır. İkinci üstünlüğü, kısıtsız hata düzeltme modeli(ECM) ile daha anlamlı sonuçları sağlaması ve küçük örneklemlerle çalışmalarda güvenilirliğinin daha çok olmasıdır(Narayan ve Narayan, 2005: 429). Çalışmamızda sahip olunan avantajlar ile değişkenlerin durağanlık durumu nedeni ile ARDL analizi tercih edilmektedir. 1 ve 2 nolu modellerde ARDL modeline ilişkin, değişkenler kullanılarak oluşturulan eşitlikler verilmektedir. θ katsayıları bağımsız değişkenlere ait olan katsayı matrisini temsil etmektedir. k, l ve m ise serilerin alabileceği farklı gecikme sayılarını temsil et-

mektedir. i sembolü gecikme sayısını gösterirken; e_t ise modeldeki artık terimi ifade etmektedir. Modeldeki gecikme sayıları Akaike Bilgi Kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiştir.

$$Lc_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} Lg_{t-i} + \sum_{i=0}^l \theta_{2i} (Lg)2_{t-i} + \sum_{i=0}^m \theta_{3i} (Lk)_{t-i} + e_t$$

Model belirlendikten sonraki aşamada sınır testinde kullanılacak eşitlik oluşturulacaktır. Aşağıdaki eşitlik kullanılarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin analizi ortaya konmaktadır.

$$\begin{aligned} \Delta Lc_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} \Delta Lg_{t-i} \\ + \sum_{i=0}^l \theta_{2i} \Delta (Lg)2_{t-i} + \sum_{i=0}^m \theta_{3i} \Delta Lk_{t-i} + \theta_4 Lg_{t-i} \\ + \theta_5 (Lg)2_{t-i} + \theta_6 Lk_{t-1} + e_{1t} \end{aligned}$$

Aşağıda CO2 emisyonu ile açıklayıcı değişkenler arasındaki eşbütünlüğün test edilebilmesi için kurulan hipotezler vardır;

- $H_0: \theta_4 = \theta_5 = \theta_6 = 0$ (uzun dönemli ilişki yoktur),
- $H_1: En az \theta \neq 0$ (uzun dönemli ilişki vardır).

Hipotezler Wald F testi ile analiz edilmektedir. Wald F testi yardımıyla $\theta_4 = \theta_5 = \theta_6 = 0$ katsayılarının eşanlı sifıra eşit olup olmadığını gösteren istatistik değerleri elde edilmektedir. Pesaran vd. (2001, s.300) çalışmasından bulunan alt sınır $I(0)$ ve üst sınır $I(1)$ değerleri hesaplanan istatistik değeri ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan değer üst sınır kritik değerinden büyük olduğunda H_0 reddedilmez, bu da değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi doğrular. ARDL modelinin sağlamlığı bazı teşhis testleri ile kontrol edilmiştir. Teşhis testleri otokorelasyonu, fonksiyonel formu, hata teriminin normalliğini ve heteroskedastisitesini kontrol eder.

$$\begin{aligned} \Delta Lc_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} \Delta Lg_{t-i} \\ + \sum_{i=0}^l \theta_{2i} \Delta (Lg)2_{t-i} + \sum_{i=0}^m \theta_{3i} \Delta Lk_{t-i} + \theta_4 ecm_{t-1} + e_{1t} \end{aligned}$$

Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sebebi ile nedensellik durumuna karar vermek için ECM-Based Granger Nedensellik test edilmiştir. Bağımsız değişkenlerden CO₂'ye doğru elde edilen anlamlı eşbütünleşme ilişkisinin varlığı değişkenler arasında nedensellik ilişkilerinin olabileceği konusunda ipucu vermektedir. Bu çalışmada Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik testi temel alınarak Bağımsız değişkenlerden CO₂'ye doğru kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkilerin varlığı araştırılmaktadır. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmasından dolayı hata düzeltme eşitliği yardımıyla nedensellik ilişkileri test edilmektedir. Aşağıdaki hipotezler vasıtasıyla kısa dönemde nedensellik ilişkisinin varlığı belirlenmektedir.

- $H_0: \theta_{1i} = 0, \theta_{2i} = 0, \theta_{3i} = 0$ (Lg ve $(Lg)^2$ ile lk 'dan Lc 'ye doğru kısa dönemli nedensellik yoktur),
- $H_1: \theta_{1i} \neq 0, \theta_{2i} \neq 0, \theta_{3i} \neq 0$ (Lg ve $(Lg)^2$ ile lk 'dan Lc 'ye doğru kısa dönemli nedensellik vardır).

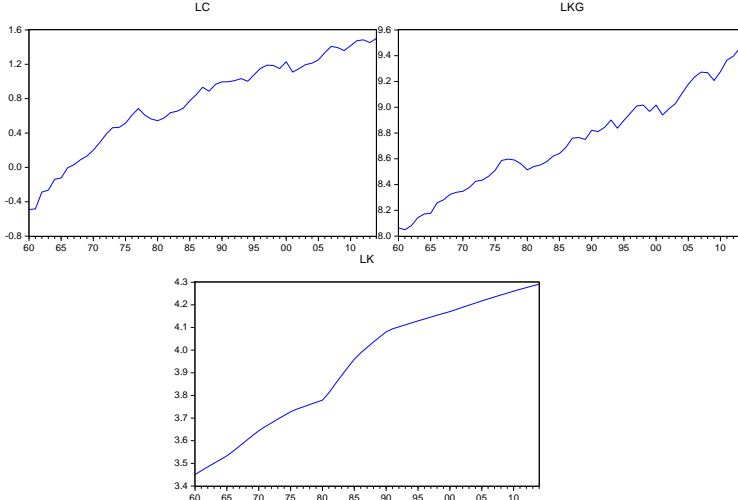
Uzun dönemli nedensellik ilişkisinin varlığı ise ECM(-1)'in katsayısının (θ_4) sifıra eşit olup olmadığının test edilmesiyle belirlenmektedir. Burada katsayılar kısıt testi (F testi) uygulanarak bu hipotezler test edilmektedir.

Ampirik Bulgular

Zaman serisi analizinde değişkenler arasında bir ilişkinin varlığı ve ilişkinin yönünün ne olacağı ile ilgili analizi belirlemeden önce durağanlık analizlerinin yapılması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda öncelikle değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri sunulmaktadır. Bu istatistiklere göre değişkenlerle ilgili herhangi bir problem söz konusu değildir. Değişkenlere ait grafikler dikate alındığında verilerde trend olduğu görülmektedir. Bu sebeple birim kök testleri uygulandığında trendli modellere itibar edilecektir. CO₂ emisyonu, GSYH ve Kentleşme 'ye ait birim kök test sonuçları aşağıda verilmektedir

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistik

Variable	Obs	Unit of Measurement	Mean	Std. Dev.	Min	Max	Skewness	Kurtosis
LC	55	Logaritmik	0.7548	0.5482	-0.49	1.49	-0.6215	2.4333
LKG	55	Logaritmik	8.736	0.3887	8.05	9.49	0.0897	2.1136
LK	55	Logaritmik	39.361	0.2713	3.45	4.29	-0.3229	1.6437

Grafik 1. LC, LKG ve LK için Grafik Çizimleri

Tablo 2. Tek Kırılımlı ADF Test Sonuçları

Variable	Calculated t-statistic	Breaking Date
LC	-3.1087	1979
LKG	-3.6575	1978
LK	7.4391***	1980
Δ LC	-8.9410***	1981
Δ LKG	-6.8130***	2002
Δ LK	-	-

*** %1 prob değerlerini göstermektedir. ADF birim kök testinde gecikme uzunluğu Modified Akaike kriterine göre belirlenmiştir.

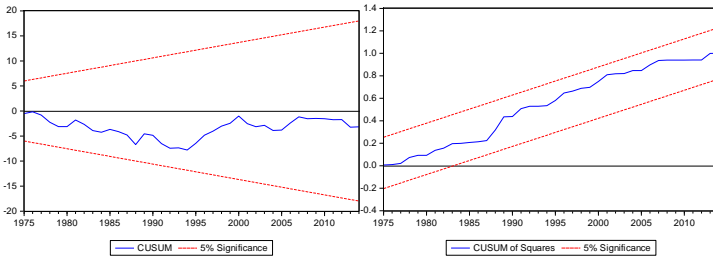
Uygulanan kırılımlı ADF testinin H_0 hipotezi birim kök vardır. CO2 emisyonu ve GSYH değişkenleri birinci farkı alındığında durağandır. Buna karşılık kentleşme değişkeninin seviyede durağan olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin durağanlığının ortaya konulması ile uzun dönemli ilişkinin durumunu incelemek üzere ARDL sınır testi uygulanmaktadır. Yapılan analiz uygun model olarak ARDL(1,4,0,1) modelini göstermektedir. Aşağıda oluşturulan modelde herhangi bir problemin olup olmadığını incelemek için tanısallık testleri uygulanmıştır. Tablo 4 bu modelde otokorelasyon, değişen varyans sorunları ile karşılaşmadığını ve hata terimlerinin de normal dağıldığına işaret etmektedir.

Tablo 3. ARDL Modeli

LC(-1)	0.336219	0.147368	2.281488	0.0279
LKG	7.541144	2.187818	3.446880	0.0013
LKG(-1)	-0.206510	0.211944	-0.974361	0.3357
LKG(-2)	-0.011532	0.162709	-0.070877	0.9438
LKG(-3)	0.092621	0.161049	0.575110	0.5684
LKG(-4)	0.175483	0.147691	1.188173	0.2418
LKGG	-0.369292	0.120509	-3.064438	0.0039
LK	1.394290	0.703292	1.982518	0.0543
LK(-1)	-1.003863	0.679712	-1.476895	0.1475
C	-38.77556	11.05273	-3.508233	0.0011
@TREND	-0.011868	0.005983	-1.983394	0.0542

ARDL(1,4,0,1) modelinde katsayıların istikrarlılığının testi ise CUSUM testleri ile denetlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre %5 anlamlılık seviyesinde değişkenlerde herhangi bir yapısal kırılmanın olmadığı ve istikrarlı olduğu bulunmuştur. Tablo 5' e göre GSYH ve GSYH değerinin karesi ile kentleşmenin CO₂'yi etkilediği sonucu doğrulanmaktadır. Yani değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişki söz konusudur. Tablo 6'daki sonuçlar dikkate alındığında ECM katsayısının istatistiksel olarak anlamlılığı söz konusudur. ECM katsayısının 0 ile -1 değerleri aralığında olması hata düzeltme sürecinin uzun dönem dengesine monoton olarak yakınsadığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte kısa dönem katsayıları dikkate alındığında bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı olduğu görülmektedir. Uzun dönemde katsayıları incelendiğinde ise gerek GSYH ile gerekse kentleşme değişkenlerinin CO₂ emisyonu üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme ile karbon emisyonu arasında doğrusal olmayan (non-linear) bir ilişki gözükmemektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki ilişki Çevresel Kuznet eğrisini doğrulamaktadır. Ekonomik büyümenin ilk aşamalarında CO₂ değeri artmakta daha sonra ise azalmaktadır. Kentleşmenin ise çevresel bozulmayı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Tamsal Testler

Test	Hesaplanan İstatistik	Olasılık
Breusch-Godfrey Otokorelasyon	0.184	0.782
Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans	0.897	0.543
Jargue-Bera Normalilik	0.480	0.786
Ramsey	0.124	0.726

Tablo 5. ARDL Sınır Testi Sonuçları

Test	F İstatistiği	%5 Kritik değerler
Sınır Testi	5.03	3.38 - 4.23

Tablo 6. Kısa Dönem ve Uzun Dönem Katsayıları

Kısa Dönem Katsayıları ve Hata Düzeltme Modeli				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
D(LKG)	7.626626	2.751241	2.772067	0.0084
D(LKG(-1))	-0.255381	0.125631	-2.032777	0.0487
D(LKG(-2))	-0.267646	0.121247	-2.207443	0.0331
D(LKG(-3))	-0.175214	0.120385	-1.455453	0.1533
D(LKGG)	-0.374108	0.154085	-2.427928	0.0198
D(LK)	1.384152	0.578338	2.393327	0.0215
C	-38.669030	7.647332	-5.056538	0.0000
CointEq(-1)	-0.661757	0.130876	-5.056346	0.0000
Uzun Dönem Katsayıları				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
LKG	11.436308	1.841222	6.211260	0.0000
LKGG	-0.556346	0.106275	-5.234941	0.0000
LK	0.588187	0.276982	2.123560	0.0399
@TREND	-0.017879	0.008288	-2.157078	0.0371

*%5 anlamlılık düzeyine göre anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 7. ECM'ye Dayalı Granger Nedensellik Test Sonuçları

Nedensellik Dönemleri	Kısa Dönem				Uzun Dönem
Bağımlı Değişken	ΔLC	$\Delta LGDP$	$\Delta LGDPP$	$\Delta LKENT$	ECM(-1)
ΔLC	-	7.67*** (0.0083)	5.88** (0.0196)	5.72** (0.0212)	25.56*** (0.0000)

*, **, *** Sırasıyla %10, %5, %1 anlamlılık düzeyine göre anlamlı nedensellik ilişkisini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Kısa dönemde tüm değişkenlerden CO2 emisyonuna doğru nedensellik olduğu görülmektedir. Hata Düzeltme katsayısı dikkate alındığında da tüm değişkenlerden CO2 ye doğru uzun dönemde nedensellik olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerisi

Bu çalışmada Türkiye’de kentleşme ve ekonomik büyümenin çevresel bozulma üzerindeki etkisi 1960-2014 dönemi için incelenmiştir. Değişkenlerin özellikleri dikkate alındığında analiz için ARDL Sınır testi yaklaşımının uygun olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre uzun dönemde kentleşme ve ekonomik büyüme çevresel bozulma ile birlikte hareket etmektedir. Bir diğer açıdan hem kentleşme hem de ekonomik büyüme çevresel bozulmayı etkileyen 2 önemli faktördür. Uzun dönemde ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasında EKC doğrulanmıştır. Bu durum Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümenin ilk safhada çevresel bozulmayı artırdığı, belli bir eşikten sonra ise çevresel bozulmanın azaldığı sonucunu göstermektedir. Kentleşmenin ise hem kısa dönemde hem de uzun dönemde çevresel bozulmayı artırıcı etkisi tespit edilmiştir. ECM’ye dayalı granger nedensellik test sonuçları ekonomik büyüme ve kentleşmeden çevresel bozulmaya hem kısa hem de uzun dönemde nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlar çevresel politikalar açısından değerlendirildiğinde kentleşmenin önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Kentleşmenin CO2 emisyonlarını nasıl etkilediğinin daha iyi anlaşılması sürdürülebilir bir kalkınma perspektifinden gereklidir. Kentleşmenin CO2 emisyonları üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak önemli bir etkisi olduğu tespit edilmesi tahmin modellerini ve iklim değişikliği politikasını etkileyecektir. Kentleşmenin CO2 emisyonları üzerindeki artırıcı etkisinin varlığı, bu durumu hesaba katmayan CO2 emisyon tahmin modellerinin hatalı tahmin edilmesine ve olması gerekenden daha az olmasına yol olacaktır. Türkiye ekonomisinde kentleşmenin çevresel bozulmaya neden olmasının ardında görülen nedenler olarak a)Yüksek kentleşmenin, daha yüksek ekonomik faaliyet ile ilişkili olması dolayısıyla daha yüksek ekonomik aktivite, daha fazla servet yaratır ve daha zengin bireyler genellikle karbondioksit emisyonlarını arttırabilecek daha fazla enerji yoğun ürünlerin kullanılması b) Kentleşme ile birlikte kent nüfusu başına düşen orman alanı miktarı hızla azalmaktadır. Bu durumda ormanların atmosferden uzaklaştıracakları sera gazları artan kent nüfusuna karşın yetersiz kalması c) Kent nüfusunun talebini karşılamak için, yoğun tohumlama ve hibrit tohumların kullanımı toprak verimliliğini düşürürken karbondioksit emisyonlarının hızını artırması d) Planlanmamış ve düzensiz kentleşme e) Tarım

sektöründen sanayi sektörüne geçiş f) Konut talebine bağlı olarak hatalı kentleşme, orman vb. doğal kaynakların gereksiz kullanılması görülebilir.

Söz konusu olumsuz etkiler çevre üzerinde baskı oluşturmaktadır. Farklı ekonomilerde daha yüksek bir kentleşme düzeyi, özellikle çevre bilincinin ve endişesinin zayıf olduğu ülkelerde çevresel bozulmayı teşvik edebilir. Buna karşın politika yapımcıların alması gereken önlemler belli bir eşiği yakalayana kadar gereklidir. Bu bağlamda öncelikle hanehalkı bilinçlendirilmeli, planlı ve organize kentleşme stratejisi ortaya konmalıdır. Çevre dostu malların üretimi ve tüketimi teşvik edilmeli, gerektiğinde sübvansede edilmelidir. Özellikle ölçek ekonomilerinden faydalanılacak biçimde ulaşım hizmetleri sağlanmalıdır. Sonuç olarak düşük karbon tüketimini sağlamak için kamu gerekli tedbirleri almalı ve çevre politikaları üretilirken ekonomik büyüme hedefinin gölgesinde bırakılmamalıdır. Yaşanabilir bir Türkiye ideali, güçlü ekonomi ve çevresel bozulmanın minimize olacağı temiz çevre ile eşanlı sağlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Impact Of Economic Growth And Urbanization On Environmental Degradation: Evidence From Turkey

*

Nurullah Altıntaş
Sakarya University

Urbanization emerges as one of the main issues that is increasing both in developing and developed countries and affects the economy. In Turkey, it can be seen that from the 1960s till today, the rate of urbanization has reached the level of seventy-five percent from thirty percent. In the wake of this increase in the rate of urbanization there is the desire for better education, job opportunities, more favorable health conditions and the desire for prosperity. However, the increase in urbanization has affected environmental conditions and resource use throughout the economy. With urbanization, an economic and social transformation leading to the physical development and expansion of urban areas takes place. Not only does the population move from rural areas to urban cities, but it also brings about the transformation from agricultural economy to the industry-based economy (Aydın ve Belli, 2018: 110). This is known to especially affect areas such as economic growth, energy consumption, unemployment and environmental degradation. As a result of urbanization, a process leading to increased energy demand and environmental degradation such as air pollution, reduction in forest areas, water pollution can occur. It is obvious that it will have a negative impact on environmental conditions in case of planning deficiency and poor administration in cities. On the other hand, with the increase in the level of welfare especially, awareness of environmental consciousness in economies dynamically, strict environmental policies of the state, progress in technology and improvement in environmental degradation are expected with environmentally friendly technology.

In this study, the situation of environmental degradation is questioned as a result of the increase in urbanization. However, an answer is sought for the question of how economic growth affects the environment. The impact of urbanization and economic growth on environmental degradation in Turkey's

economy as a whole will be discussed with econometric methods for the period of 1960-2014. Based on the results obtained, the validity of the theory of urbanized environmental degradation in Turkey is questioned. In this sense, both the applied and the theoretical dimensions were evaluated together. Policy suggestions have been made in light of the results obtained. After this introduction, the study will be continued with applied literature, methodology and empirical results, and will be completed with conclusion and policy recommendations.

When the urbanized environmental degradation applied literature is examined, it is seen that there is no agreement in terms of the results obtained. Accordingly, it is seen that the studies are gathered in four different groups. The first of these is studies where urbanization reduces environmental degradation, secondly, studies where urbanization increases environmental degradation, and thirdly, studies finding the existence of a nonlinear relationship between urbanization and environmental degradation. Finally, outside these groups, there are also studies that find the relationship between the variables meaningless.

Ali, Abdul-rahim and Ribadu (2017) examined the effect of urbanization on CO₂ emission in Singapore where the entire population lives in cities over the period 1970-2015 period. According to the results obtained, it has been observed that urbanization has a decreasing and important effect on environmental degradation. Therefore, urbanization will not be seen as an obstacle when initiating policies to be used to reduce environmental degradation in the country. Wang and Dong (2019) used the ecological footprint as an indicator of environmental degradation in 14 Sub-Saharan African countries, and the effect of urbanization and renewable energy use was investigated. A conclusion was reached that urbanization increases environmental degradation, whereas renewable energy decreases it. For this reason, it was emphasized that urban planners and designers should consider the environment when planning urban development. Muhammad et al (2020) in their study, covering the period of 2000-2016, in which more than 65 generations and Road Initiative countries were analyzed, Two-Stage Least Squares Method was used and a nonlinear relation was found to exist between urbanization and environmental degradation in high income country group. The modernization theory is confirmed for this country group. In the first stage of urbanization, infrastructures like roads, bridges, etc. that require high energy input

thereby increasing carbon dioxide emissions needs to be constructed. At a later stage of development, urbanization tends to reduce carbon emissions through the technological process, strict government policies, information dissemination, social awareness and improved energy structure. Sharif (2012), Due to economic development, the rural population in Japan migrates to the urban area, as a result of which the urban population creates pressure on urban resources and the environment, and the environment is polluted. Therefore, knowing whether or not the impact of urbanization on environmental pollution is important is considered for this empirical study. According to the results obtained, the effect of urbanization on environmental degradation was found to be meaningless for the period of 1960-2009.

In this study, urbanization, economic growth and the impact on environmental degradation in Turkey were examined for the 1960-2014 period. Considering the characteristics of the variables, it was seen that the ARDL limit test approach is suitable for the analysis. According to the results obtained, urbanization and economic growth move together with environmental degradation in the long term. On the other hand, both urbanization and economic growth are two important factors affecting environmental degradation. In the long run, EKC has been verified between economic growth and environmental degradation. This situation shows that, economic growth in Turkey increases environmental degradation in its initial stage, and after a certain threshold the environmental degradation is reduced. On the other hand, it is found that urbanization increases environmental degradation both in the short term and long term. Granger causality test results based on ECM show that there is causality from economic growth and urbanization to environmental degradation both in the short and long term.

The following reasons can be considered as been behind urbanization in Turkey's economy causing environmental degradation; a) High urbanization, associated with higher economic activity, hence, higher economic activity, create more wealth and more wealthy individuals generally, use more energy-intensive products that can increase carbon dioxide emissions b) With urbanization, the amount of forest area per city population is rapidly decreasing. In this case, they are going to be deprived of forest atmosphere, greenhouse gases are insufficient against the increasing urban population c) To meet the demand of the urban population, the use of intensive seeding and

hybrid seeds increases the speed of carbon dioxide emissions while decreasing soil fertility d) Unplanned and irregular urbanization e) Transition from the agricultural sector to the industrial sector f) Incorrect urbanization due to housing demand leading to the unnecessary use of natural like the forest, etc.

These negative effects create pressure on the environment. A higher level of urbanization in different economies can promote environmental degradation, especially in countries where there is poor environmental awareness and concern. However, the measures that policymakers should take are necessary until they reach a certain threshold. In this context, firstly, household awareness should be raised and a planned and organized urbanization strategy should be put forward. Production and consumption of environmentally friendly goods should be encouraged and subsidized if necessary. Particularly, transportation services should be provided in such a way that benefits from economies of scale are possible. Consequently, the public should take the necessary measures to ensure low carbon consumption and economic growth target should not be made to overshadow environmental policies. Habitable Turkey with an ideal strong economy and a clean environment with minimized environmental degradation should be provided simultaneously.

Kaynakça / References

- Adams, S., ve Klobodu, E. K. M. (2017). Urbanization, democracy, bureaucratic quality, and environmental degradation. *Journal of Policy Modeling*, 39(6), 1035-1051.
- Al-Mulali, U., ve Ozturk, I. (2015). The effect of energy consumption, urbanization, trade openness, industrial output, and the political stability on the environmental degradation in the MENA (Middle East and North African) region. *Energy*, 84, 382-389.
- Ali, H. S., Abdul-Rahim, A. S., ve Ribadu, M. B. (2017). Urbanization and carbon dioxide emissions in Singapore: evidence from the ARDL approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 24(2), 1967-1974.
- Ali, R., Bakhsh, K., ve Yasin, M. A. (2019). Impact of urbanization on CO2 emissions in emerging economy: evidence from Pakistan. *Sustainable Cities and Society*, 48, 101553.

- Aydin, A. ve Belli, A.(2018) Türkiye’de kentleşme politikası. Ed. E. Akman, C. Babaoğlu *Türkiye’de Kentsel Alan ve Çevre Politikası Analizleri*, Ekin Kitabevi Yayınları
- Azam, M., ve Khan, A. Q. (2016). Urbanization and environmental degradation: Evidence from four SAARC countries—Bangladesh, India, Pakistan, and Sri Lanka. *Environmental progress & sustainable energy*, 35(3), 823-832.
- Belli A, Aydin, A.(2017). Kent kültürü ve kentlilik bilincinin oluşumunda üniversitelerin rolü: Mustafa Kemal Üniversitesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 39, 422-434
- Destek, M. A., ve Ozsoy, F. N. (2015). Relationships between economic growth, energy consumption, globalization, urbanization and environmental degradation in Turkey. *International Journal of Energy and Statistics*, 3(4), 1550017.
- Engle, R. F. ve Granger, C.V., (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, cilt(sayı), 251-276.
- Holden, E., ve Norland, I. T. (2005). Three challenges for the compact city as a sustainable urban form: household consumption of energy and transport in eight residential areas in the greater Oslo region. *Urban studies*, 42(12), 2145-2166.
- Hossain, S. (2012). An econometric analysis for CO2 emissions, energy consumption, economic growth, foreign trade and urbanization of Japan. *Low Carbon Economy*, 3, 92-105
- Irfan, M., ve Shaw, K. (2017). Modeling the effects of energy consumption and urbanization on environmental pollution in South Asian countries: a nonparametric panel approach. *Quality & Quantity*, 51(1), 65-78.
- Johansen, S., (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of economic dynamics and control* 12(2-3), 231-254.
- Katircioğlu, S., ve Katircioğlu, S. (2018). Testing the role of urban development in the conventional environmental Kuznets curve: evidence from Turkey. *Applied Economics Letters*, 25(11), 741-746.
- Martínez-Zarzoso, I., ve Maruotti, A. (2011). The impact of urbanization on CO2 emissions: evidence from developing countries. *Ecological Economics*, 70(7), 1344-1353.
- Mol, A. P., ve Spaargaren, G. (2000). Ecological modernisation theory in debate: a review. *Environmental politics*, 9(1), 17-49.

- Muhammad, S., Long, X., Salman, M., ve Dauda, L. (2020). Effect of urbanization and international trade on CO2 emissions across 65 belt and road initiative countries. *Energy*, 196, 117102.
- Narayan, P. K. ve Narayan, S., (2005). Estimating income and price elasticities of imports for Fiji in a cointegration framework. *Economic Modelling*, 22(3), 423-438.
- Ozatac, N., Gokmenoglu, K. K., ve Taspinar, N. (2017). Testing the EKC hypothesis by considering trade openness, urbanization, and financial development: the case of Turkey. *Environmental Science and Pollution Research*, 24(20), 16690-16701.
- Pata, U. K. (2018). The effect of urbanization and industrialization on carbon emissions in Turkey: evidence from ARDL bounds testing procedure. *Environmental Science and Pollution Research*, 25(8), 7740-7747.
- Pesaran, M. H., ve Pesaran, B., (1997). *Working with Microfit 4.0: interactive econometric analysis* [Windows version]. Oxford University Press.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J., (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326.
- Sadorsky, P. (2014). The effect of urbanization on CO2 emissions in emerging economies. *Energy Economics*, 41, 147-153.
- Saidi, K., ve Mbarek, M. B. (2017). The impact of income, trade, urbanization, and financial development on CO 2 emissions in 19 emerging economies. *Environmental Science and Pollution Research*, 24(14), 12748-12757.
- Salahuddin, M., Gow, J., Ali, M. I., Hossain, M. R., Al-Azami, K. S., Akbar, D., ve Gedikli, A. (2019). Urbanization-globalization-CO2 emissions nexus revisited: empirical evidence from South Africa. *Heliyon*, 5(6), e01974.
- Shahbaz, M., Sbia, R., Hamdi, H., ve Ozturk, I. (2014). Economic growth, electricity consumption, urbanization and environmental degradation relationship in United Arab Emirates. *Ecological Indicators*, 45, 622-631.
- Shahbaz, M., Loganathan, N., Muzaffar, A. T., Ahmed, K., ve Jabran, M. A. (2016). How urbanization affects CO2 emissions in Malaysia? The application of STIRPAT model. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 57, 83-93.
- Wang, J., ve Dong, K. (2019). What drives environmental degradation? Evidence from 14 Sub-Saharan African countries. *Science of the Total Environment*, 656, 165-173.

Wang, Y., Zhang, X., Kubota, J., Zhu, X., ve Lu, G. (2015). A semi-parametric panel data analysis on the urbanization-carbon emissions nexus for OECD countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 48, 704-709.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Altıntaş, N. (2020). Kentleşme ve ekonomik büyümenin çevresel bozulmaya etkisi: Türkiye örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4517-4539. DOI: 10.26466/opus.725429

Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık¹

DOI: 10.26466/opus.648658

*

Ebru Akbaş * - Gülay Taşdemir Yiğitoglu ** - Nesrin Çunkuş ***

* Doktora Öğr., Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik ABD, Denizli

E-Posta: ebruakbas1981@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9941-8436](https://orcid.org/0000-0002-9941-8436)

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üni. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Denizli/Türkiye

E-Posta: gyigitoglu@pau.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8075-7155](https://orcid.org/0000-0002-8075-7155)

*** Doktora Öğr., Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik ABD, Denizli

E-Posta: ncunkus@pau.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1813-1511](https://orcid.org/0000-0003-1813-1511)

Öz

Günümüzde yaşlıların yalnızlık ve sosyal izolasyon sorunları giderek büyümektedir. Toplumsal yapıdaki hızlı değişimler yaşlıların bu duruma uyum göstermesini zorlaştırmakta ve yaşlıda daha yoğun sosyal izolasyon ve yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşlı bireylerin yalnızlık duygusuna sebep olan faktörler; eş ya da arkadaş ölümü, emekli olma, evinden ayrılma, rollerde değişim, duygusal kayıplar, kronik hastalıklar, fiziksel sınırlılıklar, sosyal destek sistemlerinin azlığı, sosyokültürel koşullar, ekonomik güçlükler ve başkalarına bağımlı olmadır. Yalnızlık duygusu yaşlıların yaşamını olumsuz yönde etkileyerek bireyin yaşantısını dayanılmaz hale getirebilmektedir. Yapılan araştırmalarda kısıtlı ya da tatmin edici olmayan sosyal ilişkiler yaşayan yaşlılarda mortalite riskinin, güçlü sosyal ilişkileri olan yaşlılara göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Böyle istenmeyen durumların önlenmesinde doyum sağlanabilen bir sosyal destek sistemi geliştirmek yaşlıların yalnızlık hissini azaltarak daha iyi hissetmesini sağlayacaktır.

Yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularını literatür doğrultusunda ifade etmek ve sonuçlarını değerlendirmek derlemenin amacıdır. Yapılacak multidisipliner çalışmalarda yaşlı sorunlarının çözümüne ışık tutabilecek bir yazı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: sosyal izolasyon, yaşlı, yaşlılık, yalnızlık

¹ Bu çalışma, 25-27 Nisan 2019 Denizli'de 10. Ulusal Yaşlılık Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Social Isolation and Loneliness in Elderly

*

Abstract

Loneliness and social isolation issue in elderly becomes a bigger problem every day. Rapid changes in social construction makes it harder for elderly to adapt, causes them to experience social isolation and loneliness more intensely. Causes for loneliness in elderly are; loss of spouse or a friend, retirement, leaving home, changes in roles, loss of senses, chronic diseases, physical restraints, lack of social support system, socio-cultural conditions, financial hardships and dependence on others. Loneliness affects elder's life satisfaction negatively and sometimes even makes living unbearable for them. Research conducted in this area have shown that mortality risk of elders who have limited or non-satisfactory social relations is higher than those who have strong social relations. To prevent undesired outcomes, developing a social support system where elderly feels satisfied with, may help elderly to feel less lonely and feel happier. This review aims to represent feelings social isolation and loneliness in line with the literature and evaluate their consequences. It is thought that this review may help multi-disciplinary research in solving issues of the elderly.

Keywords: *social isolation, elder, elderly, loneliness*

Giriş

Günümüz dünyasında yaşam kalitesinin artması, tıbbi ve teknolojik gelişmeler, bulaşıcı hastalıkların azalması, kronik hastalıklarla yaşam süresinin uzaması ve ölüm oranlarının azalması ile yaşlı nüfus giderek artmaktadır (Santrock, 2015). Yaşlı nüfusu, dünya nüfusunun %9.1'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de ise son beş yılda yaşlı nüfusu %16 artarak 7 milyonu aşmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018). Bu artışla birlikte sosyal ve ekonomik anlamda bir çok problem yaşanmaktadır (Attanasio ve Pistaferri, 2016). Bu nedenle yaşlılık süreci ile ilgili bir çok boyutun ele alınması önem taşımaktadır.

Yaşlılık, biyolojik, psikolojik, mental ve sosyal alanlarda çeşitli düzeylerde değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir (Townsend, 2016). Vücudun işlevsellik kapasitesinde yaşanan azalma ve buna eşlik eden kronik hastalıkların varlığı yaşlının duygusal ve sosyal yönden başkalarına daha çok ihtiyaç duymasına neden olmaktadır (Beğer ve Yavuzer, 2012; Kislaya, Santos, ve Gil, 2013). Yaşlılığın ele alınıp incelendiği çalışmalarda yaşlı bireyin yaşamdan aldığı doyumun azaldığı, yalnızlık ve sosyal izolasyon duygularının ise daha çok hissedildiği belirtilmektedir (Kaçan-Softa, Öztürk, Dindaş, ve Göçmen, 2015; Erol, Sezer, Şişman, ve Öztürk, 2016; Kapıkıran, 2016; Kalıncara ve Sarı, 2019).

Bu dönemde fizyolojik düzeyde yaşanan gerileme, üretim kapasitesinde azalma, emekli olma, kronik hastalıkların varlığı, huzurevinde kalma gibi bir takım faktörler maddi ve manevi alanda sıkıntı oluşturmaktadır. Yaşlılıkta her alanda yaşanan hızlı değişim, sosyal yapıyı da etkileyerek yaşlıların fiziksel, ruhsal, sosyal ve bilişsel birçok sorunla karşılaşmasına dolayısıyla yaşlılığın toplumsal bir sorun haline gelmesine neden olmaktadır (Danuş, 2007; Kurt, Beyaztaş ve Erkol, 2010; Beğer ve Yavuzer, 2012). Bu durumda, yaşlı birey sözü dinlenen bir otorite olarak görülmeğe çıkıp, bir yük olarak görülmeye başlar. Toplumda konum olarak "bilge kişi" olarak anılan yaşlı artık sosyal statüsünü kaybetmiş, merhamet duyulması gereken, güçsüz bir duruma düşmüştür (Danuş, 2007; Kurt, 2008; Görgün Baran, 2016).

Aktif bir konumdan pasif bir konuma geçen, önceki rollerini yerine getiremeyen yaşlı birey, meslek hayatı, sosyal ve kültürel çevresinden uzaklaşarak yalnız ve izole bir yaşam sürmek zorunda kalmaktadır (Danuş, 2007; Kurt, 2008). Günümüzde yaşlıların bireysel, fizyolojik, çevresel nedenlerden dolayı yalnızlık ve sosyal izolasyon sorunları giderek büyümektedir. Belirtilen bu sebeplerden ve toplumsal yapıdaki hızlı değişimler yaşlının bu duruma

uyum göstermesini zorlaştırmakta ve yaşlıda daha yoğun sosyal izolasyon ve yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır.

Yaşlılık döneminde meydana gelen fizyolojik değişiklikler, kronik hastalıklar, emeklilik ve eş kaybının yarattığı sorunlar, bunlara bağlı rol kayıpları, kentsel yaşam, yardımcı araç kullanımı, ekonomik kayıplar gibi durumlar bireyin kendini kabulünü zorlaştırmaya, sosyal ilişkilere girememeye, çekingen hissetmeye ve benlik saygısında düşmeye neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yaşlı bireyin çevresindekilerle iletişimi bozulmakta ve yalnızlık duygusu daha fazla hissedilmektedir (Öz ve Svift, 2002; Altuğ, Yağcı, Kitiş, Bükler, ve Cavlak, 2009; Erol, Sezer, Şişman, ve Öztürk, 2016).

Bu derlemenin amacı yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularını literatür doğrultusunda belirtmek ve sonuçlarını değerlendirmektir.

Kavram Olarak Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon

Sosyal izolasyon genelde yalnızlık kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılan kavramlardır. Ancak her iki kavram birbirinden farklı anlamdadır.

Sosyal izolasyon “bireyin sosyal olarak ait olma hissini kaybettiği, diğer kişilerle bağlantı kuramadığı, çok az sosyal irtibatta bulunduğu ve bunların kaliteli bir ilişkiyi sağlamakta yetersiz olduğu” durum olarak tanımlanmaktadır (Olufemi, 2017).

Nanda Hemşirelik Tanıları El Kitabı sosyal izolasyonu; başkaları ile daha fazla birlikte olma gereksinimi, isteği olan, böyle algılayan, ancak ilişki kurmayan bir birey ya da gruptaki durum olarak tanımlamış ve yalnızlığa neden olan bir faktör olarak nitelendirmiştir (Carpenito, 2012).

Yalnızlık ise “sosyal ilişkilerdeki yoksunluk ve yetersizlikten kaynaklanan, bireyleri pek memnun etmeyen, psikolojik bir durum” şeklinde ifade edilmektedir (Öz, 2004).

Peplau ve Perlman (1982)’a göre yalnızlık, bir kişinin diğer bireylerin arzulanmış ilişki ile yaşadığı ilişki arasındaki uyumsuzluk sonucunda oluşan, istenmeyen öznel bir psikolojik durumdur.

Weiss (1973) yalnızlığı, duygusal ve sosyal olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. Sosyal yalnızlık, algılanan sosyal ilişkideki yetersizlik ve kişinin çevresiyle birlikte olan etkinlikleri paylaşmada kendisini grubun, olayın ya da etkinliğin bir parçası olarak hissetmemesidir. Duygusal yalnızlık ise, kişinin

başka bir kişiye karşı kendini yakın olarak algılamayıp uzak görmesi ve kabul edilmediğini hissetmesidir.

Birçok izole birey sosyal kaynaklarla bağlantısını yitirmesine rağmen kendisini yalnız hissetmezken, toplumla iç içe olan bireyler kalabalık içerisinde yalnızlığı yaşayabilir (Mullins ve McNicholas, 1987; Genç ve Dalkılıç, 2013). Sosyal izolasyon, kabul edilebilir bir sosyal ağın eksikliğinden kaynaklanır ve bireyin sosyal ortama katılma istekliliği devam edebilir. Ancak bu kendi kendine eğlenebilen ve verimli zaman geçirebilen, sosyal hayata uyum sağlayan, başarılı yaşlanma bilincinde olan eğitilmiş yaşlılarda negatif bir durum olarak değerlendirilmeyebilir (Mullins ve McNicholas, 1987; Danış, 2007).

Yapılan bir çalışmada fiziksel sağlığın kötüleşmesinin ruhsal hastalıkların, moral düşüklüğünün, bir bakıcıya gereksinim duymanın, coğrafi lokasyonun, iletişim ve ulaşımında yaşanan zorlukların sosyal izolasyona ve yalnızlığa sebep olan faktörler arasında olduğu belirlenmiştir (Edelbrock, Buys, Creasey, ve Broe, 2001). Yaşlılık döneminde izolasyonun bu denli yoğun görülmesinin ve yalnızlık duygusu hissetmelerinin sebeplerinden biri yaşlı bireylerin yalnız yaşamak zorunda kalması, çocuklarının uzakta olması ya da yetişkin evlatlarının yanında çok stresli bir yaşam sürmesidir (Kurt, 2008). Yetersiz sosyal ve duygusal bağ kurma yaşlılarda yalnızlık duygusunun daha fazla hissedilmesine neden olmaktadır (Çam, Atay, ve Işıklı, 2018). Huzurevinde 144 yaşlı birey ile yapılan bir çalışmada sosyal ilişkilerdeki azalmanın yalnızlığı artırdığı ve yaşlıların %46.6'sının yalnız kalmamak için huzurevine geldiği belirtilmektedir (Kahraman, Zincir, Erten, ve Özkan, 2011). Yapılan bir meta analiz çalışmasına göre, kısıtlı ya da tatmin edici olmayan sosyal ilişkileri olan yaşlıların mortalite riski, güçlü sosyal ilişkileri olan kişilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Valtorta, Kanaan, Gilbody, Ronzi, ve Hanratty, 2016). Mortalite artışını etkileyen bir diğer faktörün, yaşlı bireyde ruhsal ve zihinsel yapının desteklenmemesi, buna bağlı benlik saygısında azalma ve intihar düşüncelerinde artma olduğu belirtilmektedir (Simon, Chang, Zhang, Ruan, ve Dong, 2014). Başka bir meta-analiz çalışmasında ise normal bireylerle kıyaslandığında ölüm oranındaki artış yalnızlık için yaklaşık %26, sosyal izolasyon için %29 ve tek başına yaşayanlar için %32 olarak belirtilmiştir (Holt-Lunstad, Smith, Baker, Harris, ve Stephenson, 2015). Yapılan çalışmalarda yalnızlık ile sosyal izolasyonun kalp ve damar hastalığı gelişimini ve felç riskini de arttırdığı tespit edilmiştir (Boden-

Albala, Litwak, Elkind, Rundek, ve Sacco, 2005; Patterson ve Veenstra, 2010; Valtorta vd., 2016).

Yaşlıların Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık Yaşamaya Neden Olan Faktörler

Yaşlılar yetişkinlere göre yalnızlık ve sosyal izolasyon yaşamaya daha yatkın bireylerdir.

Yaşlı bireylerde yalnızlık duygusunun yaşanmasına sebep olan bireysel faktörler; eş ya da arkadaş kaybı, emeklilik, evinde yaşamını sürdürememe, kronik hastalıklar, duyuusal yitimler, fiziksel sınırlılıklar ve başkalarına bağımlı olma algısı şeklinde sıralanabilir (Akdemir, 2003). Ayrıca kentsel ya da kırsal alanda yaşama durumu, sosyal destek sistemlerinin azlığı (Karadokvan, 2014; Erol vd., 2016), yetersiz sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar (Danış, 2007), rollerde değişim gibi çevresel faktörler sıralanabilir.

Birçok yaşlı birey, toplumda üretici konumdan tüketici konumuna geçerek, önceki rollerini yerine getirememektedir (Öz, 2004). Kentleşmenin artması, çekirdek aile yapısına geçiş, çocuklar ile yaşanan sorunlar nedeniyle ayrı yaşama, huzurevine yerleşerek primer sosyal destek kaynaklarından uzaklaşan yaşlıların sosyal çevreleriyle yeterli samimi ve sıcak ilişki geliştirememeleri yalnız hissetmelerine, benlik algılarını olumsuz yönde etkileyerek bazı psikolojik sıkıntılar yaşamalarına neden olabilir (Kerem, Meriç, Kırdı, ve Cavlak, 2001; Gökler ve Aydın, 2011).

Yaşlıda psikososyal sorunlara sebep olan faktörlerden biri de kronik hastalıkların varlığıdır. Hastalıkla birlikte zamanla yaşlı bireyin sosyal aktivitelerinde azalma ve bundan sonraki hayatını var olan hastalığıyla geçireceği düşüncesi, yaşlıda yetersizlik duygusu oluşturmakta ve yalnızlık hissi ile birlikte sosyal izolasyon yaşamaya sebep olmaktadır (Khorsid ve Arslan, 2006; Polat ve Kahraman, 2013).

Yaşlılarda Yalnızlığın Belirtileri

- Beslenme alışkanlığında farklılaşma, kilo alma ya da verme,
- Uyku örüntüsünde bozulmalar, aşırı uyuma ya da uykusuzluk,
- Önemsizlik duygusu,
- Sırt, bel, bacak vb. bölgelerde oluşan psikosomatik ağrılar,

- Pek bir anlam ifade etmeyen, amaçsız tek başına yapılan faaliyetlerde artış (sürekli alışveriş yapma, amaçsız uzun süre televizyon seyretme),
- Alkol ve ilaç kullanımında artış,
- Öz kıyım girişimleri,
- Postür değişimleri (Omuzlar düşmüş, dudaklar aşağı kıvrılmış, yavaş adımlarla acı çekermiş gibi yürüme vb),
- Umutsuzluk,
- Yaşamdan çekilmek, sessizleşmek, ilgisiz olmak ve amaçsız kalmaktır (Öz, 2004).

Oluşan yalnızlık hissi, daha öncede belirtildiği gibi yaşlı bireylerde fiziksel ve ruhsal sağlık problemlerinin oluşmasında önemli rol oynayabilir. İnsanın psikolojik anlamda mutluluğunu, iyilik halini ve uyum yeteneğini etkileyebilir (Ardahan, 2010; Kahraman, vd 2011; Püllüm ve Akyıl, 2017). Dolayısıyla yaşlının yaşamdan doyum alması bozularak yaşantısı dayanılmaz hale gelebilmektedir (Altuğ vd., 2009; Erol vd., 2016).

Yaşlılarda Sosyal İzolasyon ve Yalnızlığın Sonuçları

Sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularının yol açtığı olumsuz etkileri bireysel ve sosyal olarak iki başlıkta değerlendirebiliriz:

Bireysel Açıdan Etkisi: Yaşlanan birey, yetenekleri ve yeterlilikleri azaldıkça kendisine gösterilen tavır ve davranışlarda farklılık hissedecek, yaşı nedeniyle gelişen algı ve yargılama süreçleri neticesinde kendisini daha fazla yalnız hissedecektir. Yalnızlık sağlığın bozulmasına ve yaşam kalitesinin azalmasına neden olan bir duygudur. Bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim düzeyi, içinde bulunduğu kültür, yaşadığı bölge, kişilik özellikleri, yalnız ya da eş ve çocuklarıyla birlikte yaşama durumu, sağlık durumu yalnızlık duygusunu önemli ölçüde etkileyen faktörlerdir (Demirtaş, 2015; Çam, Atay, ve Işıklı, 2018).

Sosyal bir varlık olan insan kişilerarası iletişimde bulunmadığı zaman, yaşamında güven duyabileceği önemli kaynaklarını kaybedecektir (Kalınkara, 2016). Ortaya çıkan bu durumlar yaşlının başkalarına bağımlı hale gelmesine,

yetersizlik duygusu yaşamasına, benlik saygısının azalmasına neden olmaktadır. Yetersizlik duygusu yaşayan yaşlılarda azalan benlik saygısı depresyona ve intihar girişimine neden olabilmektedir (Singh ve Misra, 2009; Demirtaş, 2015; Kalinkara, 2016). Aynı zamanda yaşlının diğerlerine göre daha fazla ruhsal hastalıklar, koroner kalp hastalığı, felç geçirme riski, kan basıncında artış, stres ve kalitesiz uyku gibi problemler yaşamasına sebep olacaktır (Olufemi, 2017; Yu, Steptoe, Niu, Ku, ve Chen, 2018). Bu nedenle, arkadaşlarımızla ve ailelerimizle iletişim halinde olmak, sosyal bağlantılarımızı güçlendirmek ve sayısını artırmak refahımız için faydalı olacaktır (Olufemi, 2017).

Sosyal ilişkiler, insan refahının ayrılmaz bir parçasıdır ve sağlığın korunmasında kritik rol oynamaktadır (Holt-Lunstad ve Smith, 2010). Pek çok araştırma yalnızlık ve sosyal izolasyon ile ruhsal sağlık, intihar, erken ölüm, depresyon, kardiyovasküler hastalıklar, sigara kullanımı, diyabet tanısı, demans gibi bir çok değişken ile arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmektedir (Fratiglioni ve Paillard, 2004; Singh ve Misra, 2009; Shankar, Hamer, McMunn, ve Steptoe, 2013; Cacioppo ve Cacioppo, 2014). Yapılan çalışmalara bakıldığında sosyal ağ ve ilişkili faktörlerin desteklenmesi yaşlıların duygudurumunu olumlu yönde etkileyebilecek ve bu da yaşlı insanların yaşam kalitesini ve ruhsal sağlığını etkileyecektir.

Yapılan çalışmalar aile, arkadaş ve bağlı bulunduğu gruplar ile tatmin edici ilişkileri olan insanların daha mutlu olduğunu, daha az sağlık sorunu yaşadıklarını ve daha uzun yaşadıklarını bildirmektedir. Aksine, sosyal ağın azlığı ise, depresyon ve bilişsel fonksiyonlarda gerilemelerle ilişkilendirilmiştir (Harvard Medical School, 2010). Sosyal izolasyon veya yalnızlık bildiren yaşlı bireylerin, 4 yıl sonra daha zayıf bilişsel fonksiyonlara sahip olduğu bildirilmektedir (Shankar vd., 2013; Cacioppo ve Cacioppo, 2014). Yaşlılarda sosyal izolasyon ve yalnızlık, zayıf bilişsel işleyiş için değiştirilebilir bir risk faktörü olarak görülmektedir. Risk altındaki yaşlı bireylerin bilişsel fonksiyonlarının korunmasına yönelik olarak sosyal ortamına gereken önemin verilmesi gerektiği belirtilmektedir (Cacioppo ve Cacioppo, 2014).

Sosyal Açıdan Etkisi: Bir toplumun uyumunu ve dayanışmasını olumsuz yönde etkileyen önemli değişkenlerden biri de sosyal yaşama katılmayan/katılmayan çok sayıda yaşlılardır (Kalinkara, 2016).

Yaşlılık döneminde normal faaliyetleri yerine getirmede yaşanan zorluklar yaşlıların barınma, eğitim, ekonomi, sosyo-kültürel, toplumsal, sağlık ve politika alanları gibi birçok alanda güçlük yaşamasına neden olmaktadır (Genç ve Dalkılıç, 2013; Görgün Baran, 2016; Çunkuş, Yiğitoğlu, ve Akbaş, 2019).

Yaşlı bireylerin, girdiği sosyal etkileşimlerde yetersizlik duygusunu algılaması, rahat ve güvenilir ortamları bulamaması ve çevresiyle oluşturduğu paylaşımlarda kendisini grubun bir üyesi olarak hissedememesi sosyal yalnızlığı oluşturmada önemli etmenlerdir (Weis, 1973; Çam, Atay, ve Işıklı, 2018). Bununla birlikte kentleşme, kadınların iş hayatında aktif yer alması, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşüm, maddi problemler, kuşaklar arası iletişim problemleri, gençlerin yaşlıya karşı oluşturdukları bakış açısı, hastalıkların varlığı ve buna bağlı gelişen bağımlılık yaşlıların evde bakımını olumsuz yönde etkilemiştir (Ardahan, 2010). Toplumdan izole olan yaşlı, kendi çevresinden destek alamayınca, daha iyi bir bakım için ekonomik bir güç gerektiren resmi desteğe yönelim göstermektedir (Kalınkara, 2016). Yaşlı bireylerin evinden ayrılarak huzurevlerine yerleşmeleri yaşamlarında önemli bir çevresel değişim yaratmaktadır. (Gökler ve Aydın, 2011). Aile ve arkadaş ortamından uzak bir yaşam, yeni bireylerle samimi ve sıcak bir ilişki kuramama, yeterli sosyal desteğin olmayışı yaşlıların stresle baş etmelerini güçleştirerek psikolojik sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Gün geçtikçe kişilerarası ilişkileri, sosyal aktivitelere katılımı ve toplumsal yapı içerisindeki yaşantıları azalarak bireyi fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden etkilemektedir (Softa, 2015). Bu nedenle yaşlı bireyin bu dönemde desteklenmesi, ihtiyaç duyduğu çevresi ile kaliteli ve doyum alacağı bir şekilde vakit geçirmesi ve toplumdaki yaşlılığa ilişkin olumsuz bakış açısının değiştirilmesi önem taşımaktadır.

Yaşlılarda Sosyal İzolasyonun ve Yalnızlığın Azaltılmasında Sosyal Desteğin Önemi

Eş, aile ve arkadaşlardan oluşan sosyal destek kaynakları, yaşlıların fiziksel ve psikolojik sağlamlılığını pozitif yönde etkileyerek, onların sevgi, benlik saygısı ve aidiyet duygusu gibi temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Altıparmak, 2009). Sosyal desteğin azalması yaşlılarda yalnızlık duygusunun artmasına, yaşam doyumunun azalmasına ve dolayısıyla bireyin beden ve

mental yönden iyilik halinin bozulmasına neden olmaktadır (Poulin, Deng, Ingersoll, Witt, ve Swain, 2012; Wan Mohd Azam vd., 2013; Kapıkıran, 2016). Sosyal destek sistemi, yaşlılarda mortalite riskini azaltarak yarar sağlamakta ve önemli bir iyileşme aracı olarak kabul edilmektedir (Dhar, 2001).

İyi bir sosyal destek ağının geliştirilmesi yaşlının yalnızlık hissini azaltarak istenmeyen durumların yaşanmasını önleyecek ve yaşam doyumunun artıracaktır. Yaşadığı ortamda sevgi ve saygı gören yaşlı bireyin yaşamla olan bağı güçlenecek ve spiritüel alandaki mutluluğu yaşayacaktır (Öz, 2004). Akkaya (2015)'nin yaptığı çalışmada hastalarda yalnızlığın arttıkça sosyal desteğin azaldığını ve yaşam kalitesinin düştüğünü, sosyal destek arttıkça ise yaşam kalitesinin yükseldiğini belirtmiştir. Kapıkıran (2016)'nin 65-92 yaşları arasındaki yaşlıları incelediği çalışmasında eşile birlikte yaşayan ve eş olmayıp çocukları ile yaşayan yaşlıların, boşanmış ve eş ölmüş yaşlılara göre yaşam doyumu puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Tanskanen ve Anttila (2016) yaptığı çalışmada; kısıtlı ya da tatmin edici olmayan sosyal ilişkiler yaşayan yaşlıların mortalite riskinin, güçlü sosyal ilişkileri olan kişilere göre daha yüksek olduğunu belirtmektedir.

Yaşlılara sosyal desteğin sağlandığı önemli sosyal ortamlardan biri de yaşanan semt ve mahallelerdir. Oturulan çevredeki bakkal, manav, mağazalar, oyun alanları, sosyal aktivite ve kültür merkezleri, parklar vb. yaşlıların kimliğini var etmede fırsatların sunulduğu ve önemli katkıların sağlandığı birimlerdir (Kalınkara, 2016). Yaşlı birey ailesinden, arkadaşlarından ve sosyal çevresinden almış olduğu bu destek ile sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını ve stresle baş etme durumlarını olumlu yönde geliştirmiş olacaktır (Polat ve Kahraman, 2013).

Yaşlılarda Sosyal İzolasyon ve Yalnızlıkla Baş Etmede Hemşirenin Rolü

Bireyin yaşlılık dönemini kabullenebilmesi için kişilerarası ilişkilerin sürdürülmesi, iyi ve kaliteli bir bakım alması büyük önem taşımaktadır (Gökler ve Aydın, 2011). Yalnızlık duygusunun kabullenilmesi, yalnızlıkla baş etmede ilk basamaktır. Yalnızlıkla baş etmenin yolu, amaçlı ve yaratıcı olmakta yatmaktadır. Zamanı en verimli şekilde etkin kullanmak yalnızlıkta oluşan kısır döngünün aşılmasında önemli yer tutmaktadır (Öz, 2004). Yaşam boyunca

kurulan dostluklar, arkadaşlıklar ve evlilikler içerisinde üretkenliği barındırıyor. Yaşlı birey yalnız kalmayacak ve yaşam kalitesi artacaktır (Öz, 2004; Khorshid ve Arslan, 2006).

Yaşlıların entelektüel ve sosyal kaynaklarının yeterli hale getirilmesi, yeni ilişkiler kurmasına ve sosyal bağlantılarını sürdürdürebilmesine fırsat vermektedir (Singh ve Misra, 2009). Yaşlılara yeni deneyimler kazandırmak, fiziksel bir alan sağlamak, bireysel bir yolculuğun hazzını yaşatmak, aktivite seviyesini arttırmak, duygularını olumlu yönde değiştirmek amacıyla, merak uyandırıcı ve katılım isteği yaratan aktivitelerin düzenlenmesi (müze gezileri, yazarlık, çizim, resim, heykel ve kolaj atölyeleri vb.) bu konuda yapılabilecekler arasındadır (Todd, Camic, Lockyer, Thomson, ve Chatterjee, 2017). Psikososyal sağlık dahil olmak üzere toplumların sağlığını iyileştirmede en etkili müdahalelerden biri fiziksel aktiviteyi arttırmaktır (Paterson, Jones, ve Rice, 2007). Yaşlıların günlük yürüyüş yapmaları, ev/bahçe işleri ile uğraşmaları, yüzme, dans gibi sosyal aktivitelere katılmalarının sağlanması ile fiziksel aktivite düzeyleri artırılabilir (Dünya Sağlık Örgütü, 2016). Robins, Jansons ve Haines (2016) tarafından yapılan 17 çalışmanın değerlendirildiği sistematik derlemede, grupla yapılan fiziksel aktivite müdahalelerinin toplumda yaşayan yaşlı yetişkinler arasındaki sosyal izolasyonu azalttığını belirtmişlerdir. Yaşlı bireylerde izolasyon ve olumsuz sonuçlarını azaltmak için pek çok aktivite-egzersiz programı tasarlanmıştır (Coyle ve Dugan, 2012). Yaşlıların yaşadığı merkezlerde uygulanmakta olan bu programlara bazı örnekler: aktif seçim, hergün aktif yaşam, zindelik geliştirme, iyiliği geliştirme, zinde ve güçlü sağlıklı hareketlerle yaşlanmadır (National Council on Aging, 2016). Yaşlıların katılım göstereceği bu deneyimler tüm açılardan bakış açılarını değiştirecek, hem kendilerini hem de çevresindekilere karşı olumlu bir algı yaratacak, duygularını daha rahat ifade etmelerine fırsat vererek yalnızlık hissinin daha çok azalmasını sağlayacaktır (Todd vd., 2017).

Her birey, bedensel, kültürel, psikolojik, sosyal çevre ve ailesi ile bir bütündür. Hemşirelerin yaşlı bireyi holistik bakış açısıyla, yalnızlığa ilişkin tepki ve davranışlarını açıklayıcı sorularla bir bütün olarak değerlendirmesi ve sorunlarını ele alması çözüme kavuşmada önem taşımaktadır (Ceyhan, 2005; Townsend, 2016). Çünkü yalnızlık kavramı her insan için öznel bir anlam taşıdığından; yalnızlık mesajları sözel ya da sözel olmayan şekillerde ifade edilebilir. Hemşire yaşlının bulunduğu çeşitli yerlerde (ev ziyaretleri,

linik ortamlar, huzurevleri) yaşlının yalnızlığını belirlemeye yönelik terapötik tekniklere uygun sorular sorarak değerlendirmelerde bulunmalıdır (Ceyhan, 2005).

Hemşire yaşlının yalnızlık duygusunu değerlendirirken; Sosyokültürel özelliklerini, sözsüz ve sözel mesajlarını, sosyal etkileşimin niceliğini ve niteliğini, sosyal destek sistemlerini, aile içinde karar vericiliğini, aile ve toplum içindeki görevlerini ve sorumluluklarını, hoşnut oldukları ve hoşnut olmadıklarını belirlemeli ve bunlar doğrultusunda hemşirelik sorunlarını belirleyip, hemşirelik girişimlerini planlamalıdır (Öz, 2004).

Topladığı verilerle hemşire olası koşulları dikkatlice gözden geçirir ve yapmış olduğu değerlendirme sonucunda bireyle ilgili bakım hedeflerini oluşturur. İnsan, sağlık, hastalık ve çevre kavramlarını kapsayan birey için en uygun hemşirelik modeline göre girişimlerini planlayarak müdahalelerde bulunur (Gümüş, 2014). Hemşire bakım sürecinde yaşlıyı bakıma dahil etmelidir. Aksi durumda, bireyin alınan kararlara katılmaması, sorunun uzamasına, üretilen çözümlerin işe yaramamasına ve sıkıntının artmasına neden olacaktır (Öz, 2004).

Hemşirelik tanısı olarak ele aldığımız “Sosyal izolasyon” tanısına yönelik yapılacak müdahalelerin amacı hastanın sosyal ağını oluşturan kişilerin ve bir sağlık profesyoneli olan hemşirenin bireye destek olabilmesidir (Khorshid ve Arslan, 2006). Yakın çevresinden yeterli sosyal destek alamayan yaşlılar resmi desteğe gereksinim duymaya başlayacak ve profesyonel kolaylıklara yönelim gösterecektir (Kalınkara, 2016). Geline bu noktada hemşire yardım eden rolünü üstlenerek yaşlıya sosyal destek sağlayabilmeli ve sosyal destek kaynaklarını en etkin şekilde kullanmasına öncülük edebilmelidir (Khorshid ve Arslan, 2006). Yaşlıların yalnızlık hissini gidermeye ve sosyal destek sistemlerini geliştirmeye yönelik hemşirelik girişimleri;

- Yaşlı birey iyi bir şekilde gözlemlenmeli, yalnızlık duygusuna ait belirtileri ve bulgular değerlendirilmelidir.
- Emekliliğin kendisinin yaşamı üzerinde olası/beklenen etkileri konusunda duygularını ve düşüncelerini ifade etmesi için cesaretlendirilmelidir (Yeteri kadar gelir planlama, işte geçen zamanı azaltıp, daha uzun tatiller planlama, evde işin yerini alacak rutinler planlama, boş zaman aktiviteleri edinme vb),

- Yaşlı bireylerin topluma aktif katılımını sağlayacak fırsatlar değerlendirilir ve kendilerini geliştirmeleri konusunda destek olunur. Yalıtılmış dünyayı genişletme stratejileri oluşturması sağlanır (emeklilik gruplarına katılma, yaşlı bireyler için açılan okullar/üniversitelere gitme, evcil hayvan edinme, yardım gereksinimi olan bireylere yönelme vb. programlardan yararlanma),
- Toplumdaki sosyalizasyon kaynaklarını tanmasına ve aktif katılımının sağlanmasına danışmanlık edilir,
- Yaşlılık sürecini sağlıklı bir şekilde, rahat ve güvenilir bir ortamda yaşamalarına imkan verecek hizmetler sunulur (yaşlıya ya da bakım vereceğine rehberlik ve danışmanlık hizmeti, aile bireyleri ile iletişim konusunda daha samimi ilişkiler yaşamalarına yardımcı olma),
- Sosyal kaynaklardan yararlanma ve onları elde etme konusunda gerekli ulaşım hizmetlerine yönlendirme gibi uygulamalar konusunda yardımcı olunur (Carpenito, 2012).

Sonuç

Yaşlıların sosyal izolasyon ve yalnızlık duygularını azaltmaya yönelik günümüz şartlarına uygun çözüm yolları aranmalıdır. Yaşlı bireylerin, kendilerini daha mutlu ve güvende hissettikleri aile üyeleri ile bir arada yaşamaları bu duygularla baş etmede önemli bir destek kaynağı oluşturmaktadır (Öz, 2004). Bu nedenle aile bireylerinin ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden desteklenmesi bu sorunun çözülmesinde büyük önem taşımaktadır (Kurt, 2008).

Kurumda yaşayan yaşlıların sosyal izolasyon ve yalnızlık duygusunu gidermede ve yaşam kalitesini arttırmada kurum bakımı hizmetlerinin de günün koşullarına göre geliştirilmesi ve huzurevleri dışında yaşlı dayanışma merkezleri, yaşlı klüpleri gibi diğer alternatif bakım hizmetlerinin de düşünülmesi önemlidir (Kurt, 2008). Yaşlılık döneminin geçirildiği bu kurumlarda kadınlar ve erkekler arasında kültürel özelliklerin ve farklılıkların göz önünde bulundurulması sosyal yaşamın ve kişilerarası ilişkilerin güçlendirilmesi gerekmektedir (Kahraman vd., 2011). Yapılacak eğitim ve kültürel gezi programları (Todd vd., 2017), motivasyonlarını artırıcı sosyal aktivite düzenlemeleriyle yaşlılarda yalnızlık duygusu önlenebilir (Kahraman vd., 2011).

Sonuç olarak, bütüncül bir bakış açısıyla özellikle sosyal izolasyon ve yalnızlık açısından riskli yaşlılar (kurumda yaşayan, eşini kaybeden, sosyal etkileşimde sorun yaşayanlar, ekonomik güçlükler yaşayan, sağlık problemi olanlar) düzenli izlenmeli ve bu grupta çalışan sağlık ekibi tedavi ve bakım programları oluşturmalıdır. Ayrıca yaşlılara kalıcı çözümlerin oluşturulabilmesi için mevcut durumu ortaya çıkarabilecek, yaşlı sorunlarına çözüm için katkı sağlayacak, yaşlı bireylerin sağlıklı ve mutlu yaşamasını sağlayacak multidisipliner araştırmalar yapılmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Social Isolation and Loneliness in Elderly

*

Ebru Akbaş - Gülay Taşdemir Yiğitoğlu - Nesrin Çunkuş
Pamukkale University

In today's world, with the increase in the quality of life, medical and technological developments, decrease of infectious diseases, prolonging life with chronic diseases and decreasing mortality rates in today's world; population of elderly is gradually increasing (Sanrock, 2015) The elderly population consists 9.1% of world's population. In Turkey, elderly population has increased by 16% in the last five years and exceeded 7 million (TÜİK, 2018). Many social and economic issues arise with this increase (Attanasio ve Pistaferri, 2016). Therefore it is at utmost importance to approach elderliness with all its aspects in mind. Elderliness is an age where changes occur at various levels in biological, psychological, mental and social aspects of life (Townsend, 2016). Decrease in body's functionality and the accompanying chronic diseases cause elders to be more in need of other more emotionally an socially (Beğer ve Yavuzer, 2012; Kislaya, Santos, ve Gil, 2013). Literature on elderliness support that fulfillment in life decreases and and loneliness and social isolation are experienced more often in this age (Kaçan-Softa, Öztürk, Dindaş, ve Göçmen, 2015; Erol, Sezer, Şişman, ve Öztürk, 2016; Kapıkıran, 2016; Kalınkara ve Sarı, 2019).

Social isolation is defined as a situation where a person loses the sense of belonging, cannot connect with other people, has few social contacts and they are not enough to sustain a high quality relationship (Olufemi, 2017). Loneliness is defined as a psychological state which decreases life satisfaction, caused by lack and deprivation of social relationships (Öz, 2004).

Elderly are usually more inclined to experience loneliness and social isolation. Causes for loneliness in elderly are; loss of spouse or a friend, retirement, leaving home, changes in roles, loss of senses, chronic diseases, physical restrains, financial hardships and dependance on others (Akdemir, 2003). In addition to these, enviromental factors such as living situation (urban or rural), lack of social support system (Karadakovan, 2014; Erol vd., 2016), insufficient social, cultural and economic conditions (Danuş, 2007), and changes

of roles in life may affect loneliness.

- Changes in eating habits, gaining or losing weight,
- Impairment in sleep patterns, hypersomnia or insomnia,
- Feeling of insignificance,
- Psychosomatic pains in back, waist and leg,
- Increase in meaningless activities done individually (constant shopping, watching TV without purpose for too long),
- Increase in alcohol and drugs intake,
- Suicide attempts,
- Changes in posture (shoulders down, frown, walking with small steps as if in pain),
- Hopelessness,
- Withdrawal from life, silence, showing little interest and lack of purpose (Öz, 2004).

Individual Consequences: Elder people start feeling and noticing differences in other people's attitude and behavior towards themselves as their skills and competences decrease gradually. With the developments of their perception and judgement, they feel lonelier. Loneliness is a feeling that causes health problems and decrease in quality of life. Age, gender, marital status, level of education, cultural environment, residential area, personality features, living situation (alone or with family) and health are all important factors to feeling of loneliness (Demirtaş, 2015; Çam, Atay, ve Işıklı, 2018).

Social Consequences: One of the important variables that negatively affect the harmony and solidarity of a society is the elderly who cannot or will not participate in social life (Kalınkara, 2016).

Difficulties in performing normal activities in the old age cause the elderly to have difficulties in many areas such as shelter, education, economy, socio-cultural, social, health and policy areas (Genç ve Dalkılıç, 2013; Görgün Baran, 2016; Çunkuş, Yiğitoğlu, ve Akbaş, 2019).

Social support resources, consisting of spouses, families and friends, positively affect the physical and psychological resilience of the elderly and meet their basic social needs such as love, self-esteem and sense of belonging (Altıparmak, 2009).

The decrease in social support causes an increase in loneliness in the elderly, a decrease in life satisfaction, and therefore a deterioration of the individual's physical and mental well-being (Poulin, Deng, Ingersoll, Witt, ve Swain, 2012; Wan Mohd Azam vd., 2013; Kapıkıran, 2016). The social support system benefits by reducing the risk of mortality in the elderly and is considered an important recovery tool (Dhar, 2001).

Nursing interventions to eliminate the loneliness of the elderly and to develop social support systems are:

- The elderly individual should be well observed, the signs and symptoms of loneliness should be evaluated,
- The elderly individual should be encouraged to express their feelings and thoughts about the possible expected effects of retirement on their life (planning enough income, reducing time spent at work, planning longer vacations, planning routines to replace work at home, getting leisure activities, etc.),
- Opportunities for active participation of elderly individuals to society should be evaluated and supported to improve themselves. It should be ensured that they create strategies to expand the isolated world (joining pension groups, going to schools / universities opened for older individuals, getting pets, turning towards individuals in need of help, etc.),
- Advising the elderly to recognize social opportunities in the community and to ensure their active participation,
- Providing services to enable them to experience the aging process in a healthy, comfortable and reliable environment (guidance and counseling services for the elderly or caregivers, helping them to have more intimate relationships with family members),
- Assisting the elderly individual to benefit from social resources and accessing necessary transportation means for obtaining these resources (Carpenito, 2012).

As a result, elderly individuals who are at risk of social isolation and loneliness (those who live in institutions, lost their spouse, have problems in social interaction, have economic difficulties, have health problems) should be monitored regularly from a holistic perspective and the healthcare teams working for this group should establish treatment and care programs.

In addition, multidisciplinary research should be conducted to reveal the current situation, to contribute to the solution of problems of elderly, to ensure that elderly individuals live healthy and happy in order to create permanent solutions for the elderly.

Kaynakça / References

- Akdemir, N. (2003). Yaşlılık ve sorunları. (N. Akdemir ve L. Birol Eds.). *İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı* içinde (s.170). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı SANERC Yayın.
- Akkaya, F. (2015). *Romatoid artrit hastalarında yalnızlık, sosyal destek ve yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Altıparmak, S. (2009). Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 23(3), 159-164.
- Altuğ, F., Yağcı, N., Kitiş, A., Büker, N. ve Cavlak, U. (2009). Evde yaşayan yaşlılarda yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(1), 48-60.
- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(20), 25-32.
- Attanasio, O.P, Pistaferri, L. (2016). Consumption inequality. *Journal of Economic Perspectives*, 30(2), 3-28.
- Beğler, T. ve Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 3(25), 1-3.
- Boden-Albala, B., Litwak, E., Elkind, M., Rundek, T. ve Sacco, R. (2005). Social isolation and outcomes post stroke. *Neurology*, 64(11), 1888-92.
- Cacioppo, J. T. ve Cacioppo, S. (2014). Older adults reporting social isolation or loneliness show poorer cognitive function 4 years later. *Evidence-based nursing*, 17(2), 59-60.
- Carpenito, L. J. (2002). *Hemşirelik Tanuları el kitabı*. (F. Erdemir, Çev.). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri., 312-382.
- Ceyhan, S. (2005). *Kayseri nuh naci yazgan sağlık ocağı bölgesinde yaşayan 65 yaş ve üstü bireylerin yalnızlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Coyle, C. E. ve Dugan, E. (2012). Social isolation, loneliness and health among older adults. *Journal of aging and health*, 24(8), 1346-1363.
- Çam, C., Atay, E., Işıklı, B. (2018). Yaşlılarda yalnızlık ve yaşam kalitesi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 3(2), 50-67.

- Çunkuş, N., Yiğitoğlu, G. T. ve Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-67.
- Danış, M. Z. (2007). *Yaşlılık, yoksulluk ve yalnızlık*. 3 Kasım 2019 tarihinde http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaşlılık_yoksulluk_yalnızlık.pdf adresinden erişildi.
- Demirtaş, H. (2015). *Yaşlılarda üriner inkontinans geriatrik depresyon ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dhar, H. L. (2001). Gender, aging, health and society. *J Assoc Physician India*, 49, 1012-20.
- Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ] (2016). *Physical activity and older adults*. 1 Kasım 2019 tarihinde https://www.who.int/dietphysicalactivity/fact-sheet_olderadults/en/ adresinden erişildi.
- Edelbrock, D., Buys, L., Creasey, H. ve Broe, G. A. (2001). Social support, social networks and social isolation: the Sydney older persons' study. *Australian Journal on Ageing*, 20(4), 173-8.
- Erol, S., Sezer, A., Şişman, F. N. ve Öztürk, S. (2016). Yaşlılarda yalnızlık algısı ve yaşam doyumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 60-69.
- Fratiglioni, L., Paillard-Borg, S. ve Winblad, B. (2004). An active and socially integrated lifestyle in late life might protect against dementia. *The Lancet Neurology*, 3(6), 343-353.
- Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların sosyal dışlanma sendromu ve toplumsal beklentileri. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science-JASSS*, 6, 461-482.
- Gökler, I. ve Aydın, G. (2011). Huzurevinde yaşayan yaşlıların benlik algılarının yordanmasında sosyo-demografik özellikler ve algılanan sosyal desteğin rolü. *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(24), 69-91.
- Görgün Baran, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın toplumsal boyutu. (V. Kallıncı Ed.). *Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Sorunlar, Çözümler* içinde (s.105-126). Ankara: Nobel Kitabevi.
- Gümüş, A. B. (2014). Hemşirelik kuram ve modelleri. (O. Çam ve E. Engin Ed.). *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği: Bakım Sanatı* içinde (s.59-84). İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.

- Harvard Medical School. (2010). *The health benefits of strong relationship*. Harvard Health Publications, USA. 15 Ekim 2019 tarihinde https://www.health.harvard.edu/newsletter_article/the-health-benefits-of-strong-relationships adresinden erişildi.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B. ve Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: a meta-analytic review. *PLOS Medicine*, 7(7), e1000316.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T.B, Baker, M., Harris, T., Stephenson, D. (2015). Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: a metaanalytic review. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 227-37.
- Kaçan-Softa, H., Öztürk, A., Dindaş, İ., ve Göçmen, M. (2015). Kastamonu 1no'lu Aile Sağlığı Merkezine başvuran yaşlıların yalnızlık düzeyini etkileyen bazı faktörlerin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 88-97.
- Kahraman, S., Zincir, H., Erten, Z. K. ve Özkan, F. (2011). Bir huzurevinde yaşlı kadın ve erkeğin ayrı yaşamasının onların yalnızlık ve yaşam doyumuna etkisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 1-16.
- Kalınkara, V., ve Sarı, İ. (2019). Yaşlılarda sosyal ağ kullanımı ve yalnızlık ilişkisinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 8-19.
- Kalınkara, V. (2016). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. Ankara: Atlas Basım Yayın.
- Kapıkıran, Ş. (2016). Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doyumunu arasındaki ilişki: Sosyal desteğin aracılık rolünün sınanması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9(1), 13-25.
- Karadakovan, A. (2014). *Yaşlı sağlığı ve bakım*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kerem, M., Meriç, A., Kırdı, N. ve Cavlak, U. (2001). Ev ortamında ve huzurevinde yaşayan yaşlıların değişik yönlerden değerlendirilmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, 4(3), 106-112.
- Kislaya, I., Santos, A.J. ve Gil, A.P. (2013). Co-occurrence of different types of violence in Portuguese elder adults. *Comprehensive Psychiatry*, 49, 113-120.
- Khorshid, L. ve Arslan, G. G. (2006). Hemşirelik ve sosyal desteğin önemi. *Dirim*, 81(1), 182-188.
- Kurt, G. (2008). *Türkiye'de yaşlılık olgusuna sosyolojik bir bakış-Sivas il örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kurt, G., Beyaztaş, F. ve Erkol, Z. (2010). Yaşlıların sorunları ve yaşam memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 24(2), 32-39.
- Mullins, L. C. ve McNicholas, N. (1987). Loneliness among the elderly: issues and considerations for professionals in aging. *Gerontology & Geriatrics Education*, 7(1), 55-66.

- Mullins, L. C., Sheppard, H. L. ve Andersson, L. (1991). Loneliness and social isolation in Sweden: Differences in age, sex, labor force status, self-rated health, and income adequacy. *Journal of Applied Gerontology*, 10(4), 455-468.
- NCOA-National Council on Aging (2016). *Exercise programs that promote senior fitness*. 1 Kasım 2019 tarihinde <https://www.ncoa.org/center-for-healthy-aging/basics-of-evidence-based-programs/physical-activity-programs-for-older-adults/> adresinden erişildi.
- Olufemi, O. O. (2017). Social isolation in the elderly; Physical Activity to the Rescue. *Dev Disabil*, 1(1), DIDD.000502.
- Öz, F. (2004). *Sağlık alanında temel kavramlar*. Ankara: İmaj Basım.
- Öz, F. ve Svift, J. (2002). Yaşamın son evresi: yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2), 17-28.
- Paterson, D. H., Jones, G. R. ve Rice, C. L. (2007). Ageing and physical activity: evidence to develop exercise recommendations for older adults. *Applied physiology, nutrition, and metabolism*, 32(S2E), S69-S108.
- Patterson, A.C., Veenstra, G. (2010). Loneliness and risk of mortality: A longitudinal investigation in Alameda County, California. *Social science & medicine*, 71(1), 181-6.
- Peplau, L. A., ve Perlman, D. (1982). Perspective on loneliness. (L.A. Peplau & D. Perlman Eds.). *Loneliness: A sourcebook of current theory, reseach and therapy* içinde (s.1-18). New York: John Wiley and Sons.
- Polat, Ü. ve Kahraman, B.B. (2013). Yaşlı bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişki. *Firat Tıp Dergisi*, 18(4), 213-218.
- Poulin, J., Deng, R., Ingersoll, T. S., Witt, H. ve Swain, M. (2012). Perceived family and friend support and the psychological well-being of American and Chinese elderly persons. *Journal of cross-cultural gerontology*, 27(4), 305-317.
- Püllüm, E. ve Akyıl, R. Ç. (2017). Loneliness and social isolation among elderly people. *Meandros Medical and Dental Journal*, 18(3), 158-163.
- Robins, L. M., Jansons, P. ve Haines, T. (2016). The impact of physical activity interventions on social isolation among community-dwelling older adults: a systematic review. *Research & Reviews: Journal of Nursing and Health Sciences*, 2(1), 62-71.
- Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim*. (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Limited Şti., 10-56.

- Shankar, A., Hamer, M., McMunn, A. ve Steptoe, A. (2013). Social isolation and loneliness: relationships with cognitive function during 4 years of follow-up in the English Longitudinal Study of Ageing. *Psychosomatic Medicine*, 75(2), 161-170.
- Simon, M.A., Chang, E-S., Zhang, M., Ruan, J., Dong, X. (2014). The prevalence of loneliness among US Chinese older adults. *Journal of aging and health*, 26(7), 1172-88.
- Singh, A. ve Misra, N. (2009). Loneliness, depression and sociability in old age. *Industrial Psychiatry Journal*, 18(1), 51-55.
- Softa, H. (2015). Evde ve huzurevinde kalan yaşlıların fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 63-76.
- Tanskanen, J. ve Anttila, T. (2016). A prospective study of social isolation, loneliness, and mortality in Finland. *American journal of public health*, 106(11), 2042-2048.
- Todd, C., Camic, P. M., Lockyer, B., Thomson, L. J. ve Chatterjee, H. J. (2017). Museum-based programs for socially isolated older adults: Understanding what works. *Health & Place*, 48, 47-55.
- Townsend, M. C. (2016). *Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliğinin Temelleri Kanıta Dayalı Uygulama Bakım Kavramları*. (C. T. Özcan ve G. Nermin, Çeviri Editörleri.). Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi., 717-750.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK] (2018). *İstatistiklerle yaşlılar*, 2018. 03 Mayıs 2020 tarihinde https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kronik-hastaliklar-engelli-db/hastaliklar/Yasli_Sagligi/raporlar_istatistikler/TUIK_Yasli_Istatistik_2018.pdf adresinden erişildi.
- Valtorta, N. K., Kanaan, M., Gilbody, S., Ronzi, S. ve Hanratty, B. (2016). Loneliness and social isolation as risk factors for coronary heart disease and stroke: systematic review and meta-analysis of longitudinal observational studies. *Heart*, 102(13), 1009-1016.
- Wan Mohd Azam, W. M. Y., Din, N. C., Ahmad, M., Ghazali, S. E., Ibrahim, N., Said, Z., ..., Maniam, T. (2013). Loneliness and depression among the elderly in an agricultural settlement: Mediating effects of social support. *Asia-Pacific Psychiatry*, 5(1), 134-139.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press
- Wenger, G. C. ve Burholt, V. (2004). Changes in levels of social isolation and loneliness among older people in a rural area: a twenty-year longitudinal study. *Canadian Journal on Aging*, 23(2), 115-127.

Yu, B., Steptoe, A., Niu, K., Ku, P. W. ve Chen, L. J. (2018). Prospective associations of social isolation and loneliness with poor sleep quality in older adults. *Quality of Life Research*, 27(3), 683-691.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akbaş, E., Taşdemir Yiğitoğlu, G. ve Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 15(26), 4540-4562. DOI: 10.26466-/opus.648658

Küreselleşen Dünyada Çokkültürlülük ve Yabancı Dil Eğitimi

DOI: 10.26466/opus.651385

*

Elif Ateş* - Halil Aytekin**

*YL Öğrencisi., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun/Türkiye *

E-Posta: eates1987@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7926-3548](https://orcid.org/0000-0001-7926-3548)

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üni., Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Böl., Samsun/Türkiye

E-Posta: haytekin@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9150-472X](https://orcid.org/0000-0001-9150-472X)

Öz

Günümüzde, küreselleşmenin bir sonucu olarak kültürel ve dilsel etkileşim kaçınılmaz olmuş ve en az bir yabancı dil öğrenmek zorunlu hale gelmiştir. Çokkültürlü yaşama anlayışını destekleyen, diğer kültürlere saygı ve hoşgörü ile yaklaşmayı, farklı ırklardan olan insanlarla etkileşimde olmayı teşvik etmek üzerine kurulu bir yabancı dil eğitimi ve öğretimi programı olan Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde, yabancı dil eğitimi ve öğretimi sürecinde hedef dilin konuşulduğu ülkenin bazı kültürel öğelerinin de öğretilmesi önerilmektedir. Nitekim dil ve kültür olgusu küreselleşen dünyada üzerinde durulması gereken en önemli iki unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü iletişim dil ile gerçekleşir, birbirini anlamak ve birlikte hareket etmek karşılıklı anlayışı gerektirir. Çokkültürlü eğitim fikri, geleceğin dünyasında, farklılıkları engel olarak görmeyen, sınırların ötesini görerek ve düşleyerek evrensel bir bakış açısıyla dünyayı daha yaşanılır kılmaya çalışan ve onu koruma refleksiyle hareket edip barışı destekleyen, öteki kültür ve dillere hoşgörülü, fakat farklı dil ve kültürlerin yaşamaları için, çeşitlilik içerisinde kendi dil ve kültürüne sahip çıkıp, yaşatmayı kendine ilke edinmiş dünya vatandaşları yetiştirmek adına atılmış en uzlaşmacı ve fütürist eğitim modeli olarak görülmektedir. Çalışma nitel araştırma tarama modeliyle ile yürütülmüş olup, küreselleşme bağlamında çokdillilik ve çokkültürlülük, dil kültür-ilişkisi, çokdilliliğin ve çokkültürlülüğün modern dünyadaki yeri ve çokkültürlü eğitimin yabancı dil eğitimi ve öğretimine yansımaları eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, küreselleşme, yabancı dil, eğitim

Multiculturalism and Foreign Language Education in A Globalized World

*

Abstract

Today, as a result of globalization, cultural and linguistic interaction has become inevitable and learning at least one foreign language has become compulsory. In the Common European Framework of Reference for Languages, which is a foreign language education program that supports multicultural life and encourages to respect and tolerate other cultures and to interact with people of different races, it is recommended to teach some cultural elements of the country where the target language is spoken in the process of foreign language teaching/learning. As a matter of fact, the phenomenon of language and culture emerges as the two most important elements to be emphasized in the globalizing world. Because communication takes place through language, understanding each other and acting together requires mutual understanding. In the world of the future, the idea of multicultural education is seen as the most accommodating and futurist education model in order to educate global citizens who do not see differences as obstacles, who try to make the world more livable with a universal perspective by seeing and imagining beyond borders, and who act with the reflex of protecting it and supports the peace, who are tolerant of other cultures and languages. The study was carried out with a qualitative research screening model. In the context of globalization, the relationship between language and culture, the place of multilingualism and multiculturalism in the modern world and the reflections of multicultural education on foreign language education and teaching are examined with a critical perspective.

Keywords: *Multiculturalism, globalization, foreign language, education*

Giriş

Küreselleşen dünyada, teknoloji sayesinde insanlar arasındaki sınırların hızla kalkmasıyla, toplumlar arası etkileşim kaçınılmaz hale gelmiştir. İletişimin ve ulaşılabilirliğin kolaylığı arkadaşlık, iş ortaklığı, eğitim gibi karşılıklı iletişime ve etkileşime dayanan ticari ve bireysel ilişkiler farklı ırktan insanların aynı ortamda bulunmalarına, birlikte hareket etmelerine veya birlikte çalışmalarına olanak sağlamıştır. Öyle ki başka bir ülkenin vatandaşı ile o kişinin bulunduğu ülkeye gitmeye gerek kalmadan teknolojinin sağladığı imkanlarla her türlü iş/eylem gerçekleştirilebilmektedir.

Uluslararası iletişimin ve etkileşimin neredeyse zorunlu hale geldiği günümüzde en az bir yabancı dil bilmenin gerekliliği gün yüzüne çıkmış ve ülkeler eğitim politikalarını bu yönde şekillendirmeye başlamışlardır. Ethnologue dil veri tabanına göre, dünyada 141 resmi, 7,111 konuşulan dil bulunmakta, dünya üzerinde en çok konuşulan diller ise sırasıyla İngilizce, Çince, Hintçe, İspanyolca ve Fransızca olarak gösterilmektedir. Günümüzde İngilizcenin dünya dili olması sebebiyle şüphesiz en çok eğitimi ve öğretimi yapılan dil İngiliz dili olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. Fakat geleceğin küreselleşen dünyasında her bireyin ortak eylem planında yer almasını sağlamak amacıyla, ülkemizde ve dünyada İngilizcenin yanı sıra ikinci ve üçüncü yabancı dil olarak Almanca, Fransızca, Çince, İspanyolca, gibi diller müfredatta yerlerini almakta ve bu dillerin konuşulduğu ülkeler ile bireysel, kurumsal, toplumsal ve siyasal ilişkiler kurma planları yapılmaktadır.

Bunun yanı sıra, küreselleşen dünyada yaşadığımız gezegen için küresel sorunlara karşı birlikte hareket edebilen, "küresel vatandaşlar!" yetiştirmek bazı ülkelerin ortak kaygısı haline gelmiştir. Burada tırnak içerisinde verdiğimiz "küresel vatandaş" kavramına açıklık getirilmediği takdirde yanlış anlaşılmalara sebep olacaktır. En basit tanımıyla küresel vatandaş, dünyanın öne çıkan sorunlarına duyarlılık gösteren ve uluslararası ölçekte inisiyatif alabilen vatandaş modelidir. Bu kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Ancak küresel vatandaş kavramıyla insanların kendi kültürlerini terk ederek yeni dünyanın dayattığı küresel kültürü benimsemeleri isteniyorsa bu yaklaşım ulus devletlerin korumaya çalıştığı değerler için son derece tehlikelidir.

Yabancı dil bilgisi uluslararası ilişkilerde ülkelerin geleceğin dünyasında söz sahibi olmasında en önemli kıstaslardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü iletişim dil ile gerçekleşmektedir ve birlikte hareket etmek karşılıklı

anlayışı dolayısıyla ötekinin kültürü hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi bir yabancı dili öğretirken hedef dilin bazı kültürel öğelerinin de öğretilmesinden yana çokkültürlü eğitimi destekleyen bir program geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur.

2001 yılında Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde, bireysel bağlamda çok dillilik (plurilingualism) üzerinde durulmuş, öğrenenin sosyal bir aktör olarak görüldüğü Eylem Odaklı Yöntem çerçevesinde bir yabancı dil eğitimi ve öğretimi öngörülmüştür. Metinde aynı zamanda sosyal bağlamda çokdillilik (multilingualism) ve çokkültürlülük (multiculturalism) kavramlarının altı çizilmiş, farklılıklardan çok benzerliklere dikkat çekilmiştir. Bu yaklaşımda sosyal bağlamda çokdilliliğin yanı sıra bireysel bağlamda birden fazla yabancı dilin bilgisine işaret edilmektedir. "Birey bağlamında' çok dillilik, bir dizi dilin bilinmesi ya da bir toplumda aynı anda farklı dillerin kullanılması anlamına gelen 'sosyal bağlamda' çokdillilikten, farklıdır. Sosyal bağlamda çokdillilik okul ya da eğitim kurumlarında öğrenciye sunulacak yabancı dil bilgisinin çeşitlendirilmesi, öğrencinin birden fazla yabancı dil bilmeye yönlendirilmesiyle, ya da uluslararası iletişimde İngilizcenin baskın rolünün sınırlandırılması yoluyla kazanılabilir. Buna karşın birey bağlamında çok dillilik, yerel dil dışındaki toplumların dillerine kadar -okulda veya doğrudan deneyimle de kazanılabilir- (kültürel bir bağlamda) genişlemektedir. Birey, bu dilleri ayrı zihinsel bölümlerde tutmaz, ancak bu dillerin karşılıklı iletişim ve etkileşim içinde olmasını sağlayacak bir iletişim yeteneğine sahiptir. Birey, farklı durumlarda bir konuşmacıyla etkili iletişim kurabilmek için sahip olduğu yeteneğin farklı özelliklerini kullanabilecek esnekliğe sahiptir" (MEB Çeviri Komisyonu, 2009: 3). Bu bağlamda bir çok dillilik (plurilingualism), küreselleşen dünyada sosyal bir aktör olması öngörülen öğrenenin ortak dünya dili olan İngilizcenin yanında farklı diller hakkında da bilgi edinmesini ve o dillerde etkin bir şekilde iletişim kurabilmesini amaçlar.

Küreselleşmenin Dil Ve Kültüre Yansımaları

Günümüz dünyasında ülkeler arasında ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel ilişkiler her geçen gün biraz daha artış göstermektedir. Ülkelerarası ilişkilerin artmasıyla birlikte, ülkeler iç ve dış politikalarını yeniden gözden geçirmek ve dizayn etmek zorunda kalmış, geleceğin küresel dünyasında söz sahibi

olma ve var olan statükolarını koruma kaygısına düşmüşlerdir. Yeni dünyanın dayattığı koşullara maruz kalan insanlar ya bir araya gelmenin yollarını aramakta ya da birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Bu tür ilişkiler tamamen karşılıklı menfaat ilişkileriyle de ilintilidir. Ama genel eğilim, farklılıklara rağmen birbirini kabullenme ve barış içinde yaşama arzusudur.

İnsanlar gibi toplumlar da farklılıklar gösterirler. Her toplumun kendine has bir kültürü vardır. Barış içinde yaşama arzusunun temel şartı diğerinin kültürünü yok saymamaktan geçer. Çünkü kişi ve toplumlar, varlıklarını kültürleriyle gösterirler. Kültür, bir ulusun kimliğidir. Ulusal kimliğin en önemli belirleyicisi olan kültür, içerisinde toplumların kendilerini ifade edecekleri değerleri barındırır. Dil ise bir bilgi aktarım aracı olmanın ötesindedir. İnsanlar dünyayı dil ile anlamlandırır. Kültüre bir dil sayesinde ulaşılır ve bir kuşaktan diğerine yine dille aktarılır.

Küresel dünya tek tip bir anlayış üzerine dayanmamaktadır. Zira dünya artık çokkültürlülük ve çokdillilik kavramlarını tartışmaktadır. Küreselleşme, farklı dil ve kültüre sahip farklı ırklardan insanları bir araya getirmiş, bu birliktelik insanları, ırkçı yaklaşımlar yerine karşılıklı hoşgörü anlayışını benimsemeye yöneltmiştir. Nitekim birlikte yaşayıp birlikte hareket edebilmek için çatışma yaratacak düşünce ve davranış biçimlerinden uzaklaşmak ve ötekinin farklılığına saygı duymak dünya toplumunun geleceği için hayati önem taşımaktadır. Bununla birlikte, dil ve kültür çeşitliliği bir zenginlik olarak görülmekte, ulusal kimliklerin yaşamaya devam etmesi ve zamanla yitip gitmemeleri veya baskın kültürlerin hegemonyası altında başka formlara bürünmemeleri için her ülke kendi toplumu adına bazı dil ve kültür politikaları geliştirmek durumunda kalmıştır.

Her ulusun kültürü ve dili kendine özgüdür ve birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Dil, insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayan yegane araçtır, kültür ise dilin derin yapısında kendini gösterir ve iletişimin bir parçası olarak insan ilişkilerindeki yerini alır. Diğerleriyle birlikte yaşama ve diğerini anlama zorunluluğu, bugün insanları çokkültürlü eğitim kavramına götürmüştür. Çokkültürlülük 1960'lı yıllarda ABD'de ortaya çıkmış bir kavramdır. Dünyanın farklı bölgelerinden çok sayıda göç alan ve dolayısıyla heterojen bir toplum yapısına sahip olan ABD, çokkültürlü yaşama adapte olmak adına birçok politika geliştirmiştir. Bu politikalar arasında eğitim alanında geliştirilen politikalar, ülkenin geleceği açısından atılan en büyük adımlar

arasında yer almaktadır. Çünkü eğitim toplumu şekillendirmenin, belli anlayış, düşünce ve yaşam biçimlerini empoze etmenin ve hayata geçirmenin, kısacası geleceğin toplumunu inşa etmenin en etkili yoludur. Eğitim aracılığıyla birey önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda değişir, biçimlenir ve yaşadığı toplumun yapısına uygun bir vatandaş haline gelir. "Durkheim'a göre eğitim, "toplumsal hayata henüz hazır olmayanlara yetişkin kuşaklar tarafından uygulanan bir etkidir. Amacı bireyde hem bir bütün olarak siyasal toplumun, hem de bireyin bağlı olduğu iş çevresinin kendinden istediği belirli sayıda fiziksel, entelektüel ve ahlâki yetenekleri meydana getirmek ve geliştirmektir" (Doğan, 2004: Aktaran Yıldırım, 2011, s.12). Çokkültürlülüğe adapte sürecinde de eğitim yadsınamaz bir öneme sahiptir. Çokkültürlü eğitim; bir fikir veya kavram, bir eğitim reformu hareketi ve bir süreçtir. Tüm öğrencilerin cinsiyetleri, sosyal sınıfları ve etnik, ırksal ya da kültürel özelliklerinden bağımsız olarak okulda öğrenme fırsatına sahip olmaları gerektiği fikrini içerir. (Banks, ve Banks, 2007, s.3) Bu bağlamda çokkültürlü eğitim, kapsayıcı, bütünleştirici ve birlikte hareket etmeyi destekleyen bir eğitim/öğretim yaklaşımıdır. Değişen ve gelişen dünyada çoğu eğitim programında kendine yer bulmuş, okullarda eğitim ve öğretimin çokkültürlü yaşamı destekler nitelikte yapılanmasına vesile olmuştur.

Çok Dillilik ve Çok Kültürlülük

Yabancı diller 1960'lı yıllara kadar kültürlü çevrelere, zenginlere ve birkaç özel mesleğe özgü iken bugün en çok konuşulan ve tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Dünya hızla değişmektedir. Son onyıllar incelendiğinde iletişimin farklı formlara büründüğü dolayısıyla da iletişim ve etkileşimde inanılmaz gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Öyle ki dünyanın herhangi bir bölgesinde bulunan herhangi biri bilgisayar aracılığıyla tek bir tıklama ile hızlı bir şekilde bilgiye veya dünyadaki herhangi bir dille ilgili bir kaynağa kolaylıkla ulaşabilmektedir. Telefon, elektronik posta veya mesajlaşma yoluyla dünyayla neredeyse parasız konuşulmakta, sınırların ötesine yapılan seyahatler artık daha hızlı ve ekonomik yapılabilmektedir.

Git gide daha fazla şirket uluslararası ölçekte aktif pozisyon almakta diğer ülkelerde iş yapmakta ve farklı dillerin konuşulduğu birçok ülkede mallarını tanıtmakta, satmakta ve hizmet vermektedir. Bu şirketlerin görevi çeşitli va-

sıtalarla insanlarla iletişim kurmak ve onlara ürünlerini pazarlamaktır. Bu hedef doğrultusunda farklı coğrafyalarda ürünlerini pazarlayabilmek için hedef kitlenin diline ve kültürüne uygun pazarlama teknikleri geliştirmişlerdir.

Tüm dünyayı içine alan bu gelişmelerin en güzel örneği Avrupa'da yaşanmaktadır. Bilindiği gibi Avrupa Birliği küreselleşmenin doğurduğu ekonomik ve siyasi düzeyde birlikte hareket eden bir topluluğun adıdır ve dünyadaki tüm bu gelişmelerin merkezinde söz sahibi konumdadır. Bu topluluğun amacı hem AB ülkelerinde hem de dünya genelinde özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü değerlerini garanti altına almak ve yaymak, her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek, iklim değişikliği ile mücadele etmek, çevreyi en üst düzeyde korurken ekonomik büyümeyi sürdürülebilmek, yasadışı göç, uluslararası terörizm, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarla etkin biçimde mücadele etmek olarak sıralanabilir.

Tüm bu uluslararası gelişmelerin merkezinde dil yer almaktadır. Bu bize: "Eğer bir şeyler satmak istiyorsan, müşterinin dilinden anlamalısın" sözünü çağrıştırmaktadır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Mesela 2003'te Alman Ticaret Odasının İspanya pazarı hakkındaki bir çalışması; İspanyol şirketlerinin Almanya ile ticaretlerinde özellikle Almanca kullandıklarını ve bu şirketlerin İngilizce konuşarak ticaret yapmaya çalışan diğer İspanyol şirketlerine göre daha iyi işler yaptıklarını ortaya koymaktadır. David Graddol (2006) İngilizcenin geleceği konulu çalışmasında, başlıca 14 gelişmeden biri olarak gördüğü İngilizcenin ekonomi alanında üstünlüğünün 2050 yılına doğru azalacağını ve günümüzde şimdiden Japoncanın, İspanyolcanın, Fransızcanın ve Almancanın git gide daha önemli olduğunu öngörmektedir (Andriuškevičienė ve Kazlauskaitė 2019, s.64). (<http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/mup/fr3249600.htm>). Neticede, şu an için İngilizcenin hakimiyeti tartışılmaz. Ancak iş dünyasındaki gelişmeler, ilişkilerin sağlıklı yürütülmesi ve kalıcı olması için hedef pazarın dilinin mutlaka bilinmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Yani geleceğin dünyasında tek başına İngilizce yeterli olmayacaktır.

Artık günümüzde yabancı dillerin bilinmesi sadece mesleki bir uğraş veya dışarıya yönelik temaslar için bir gereklilik olmaktan çok daha fazla bir kazanımdır. Zira insanlar çok renkli şehirlerde yaşamaktadırlar. Yabancı biri ile temas günlük yaşamın bir parçası haline gelmiş, göçler ve küresel hareketlilik ötekiyle ilişkiyi daha da zorunlu hale getirmiştir. Mesela Almanya'nın Stuttgart şehri buna iyi bir örnektir: 581 000 nüfusuyla Almanya'nın sekizinci şehri

olan Stuttgart'da 5 kişiden biri farklı bir pasaporta sahiptir. Bu şehirde üç kişiden biri Almanya'da doğmamıştır. Stuttgart'da okul öncesi çağında olan her iki çocuktan biri göçmen bir aileden gelmektedir. Stuttgart'da her iki evlilikten birinde en az iki eşten birinin alman pasaportu yoktur. Bu şehirde 120 farklı ülkeden 170'den fazla dil konuşan insan yaşamaktadır (<http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/mup/fr3249600.htm>). Hemen şunu da ifade edelim ki Stuttgart bir istisna değildir. Avrupanın birçok şehri bu tür farklı ırktan insanların yaşam alanına dönüşmüştür. Görünen odur ki sadece Avrupa değil Türkiye'de artık bu çokdilli ve çokkültürlü ortamı teneffüs etmektedir.

Mevcut koşullar, insanları bu yeni ortak yaşam tarzını kabullenmeye ve karşılıklı anlayışa mahkûm etmektedir. Yabancı dillerin öğretimi bu kapsamda önem kazanmaktadır. Bu tür bir girişim, çocukları ve gençleri diğer kültürlerle temas kurmaya iter ve onları, yani ister öteki deyin, ister yabancı olarak niteleyin, birbirleriyle ilişkiye sokarak şekillendirir. Bu yüzden Avrupa ülkeleri, diğer ülkelerle iki taraflı ilişkilerde olduğu kadar, çokkültürlü ve çokdillilik kapsamında da kendilerine uyum sağlayacak vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır. Avrupa ve vatandaşlarına gereken şey, başka dil ve kültürleri anlama ve onlarla birlikte hareket edebilme becerisi göstermektir. Tam olarak Avrupa Komisyonunun isteği budur. Sadece tek dil öğretimi yeterli değildir. Her Avrupa vatandaşı kendi ana dili dışında en az iki yabancı dilde iletişim kurabilmelidir.

Çokdillik ve Çokkültürlüğün Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimine Yansımaları

Çokdilli ve çokkültürlü yaşamda, yabancı dil eğitimi ve öğretimi daha da bir önem kazanmıştır. Yabancı dil eğitimi ve öğretimine, küresel vatandaş yetiştirmek için ihtiyaç duyulan kazanımların dahil edilmesi ve bu yolla öğrenenlere hedeflenen vasıfların kazandırılması oldukça kolaydır. Nitekim, yabancı bir dil öğrenirken, kültürün göz ardı edilemeyecek bir yeri vardır. Kültürün dahil olmadığı bir dil dersinde, hedef dilin tam anlamıyla öğrenimi ve öğretiminden bahsedilemez. Bir dili tüm yönleriyle öğrenmek, o dili konuşan toplumun üyelerinin, yazılı eserlerinde kullandıkları dilin yanı sıra, sosyal hayatlarında belirli yer ve durumlarda kullandıkları dilin de öğrenilmesi demektir. Nitekim dili yaratan sosyal hayattır. Öğrendiği yabancı dilin kültü-

rünü tanıyan ve farklı yaşam biçimlerinin varlığından haberdar olan öğrenen, küresel bir vatandaş olma yolunda, çokdilli ve çokkültürlü yaşama bir adım atmış demektir. Bu nedendir ki Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni, yabancı dil eğitimi ve öğretiminde, hedef dil ile birlikte, sosyokültürel bilgi çerçevesinde, dilin ayrılmaz bir parçası olan kültürün de öğrenene kazandırılması gereken bir bilgi olarak, yabancı dil eğitim ve öğretim programına dahil edilmesini önermiştir. Yine bu metinde, öğrenenin yabancı dil öğrenimi sırasında, hedef dilin konuşulduğu ülkeye ait hangi yeni kültürü öğrenmesi gerektiği sorusuna da şu başlıklarla açıklık getirmiştir: Günlük Yaşam, yaşam şartları, kişiler arası ilişkiler, değerler, inanışlar ve tutumlar, beden dili, sosyal (toplumsal) âdetler (gelenekler), törensel davranışlardır (MEB Çeviri Komisyonu, 2009, s.98).

Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde, hedef dilde kültüre dair öğretilmesi amaçlanan, toplum için belirleyici olan bu özellikler, toplumun tüm sosyal yaşamını içine alır. Metin, hedef dilin ait olduğu toplumun kültürünü oluşturan, mikro düzeyde bir sistemi ifade eden bireyden, makro düzeyde bir sistemi ifade eden sosyal sınıflar, sosyal tabakalar ve kuruluşlara ve mezzo düzeyde bir sistemi ifade eden topluluk, grup ve organizasyonlara kadar, toplumun farklı kesimlerinin benimsediği konuşma biçimlerinden doğmuş, iletişim farklılıklarının da öğretiminin yapıldığı bir dil eğitimini işaret etmektedir. Bu noktada akla William Labov'un ayrılık kuramı gelmektedir. "Ayrılık kuramı bir bakıma dil değişkenliğinin dilbilim bakımından açıklanmasını kapsamaktadır. Bu kuram çerçevesinde öncelikle dilsel dizgelerin nasıl ve hangi işlevlere ayrıldığı inceleme konusu edilmekte; bununla ilişkili olarak ölçünlü tür yanında bölgesel, toplumsal, işlevsel dil türlerine de yer verilmektedir" (İmer, 1990, s.43). Dilin kendi içerisinde kullanılan bölgeyle ilişkili olarak farklılık göstermesinin yanı sıra dilsel toplulukların toplumdilbilim çalışmaları, modern dünyada dilsel çeşitliliğin yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, ırk/etnik köken, kentsel/kırsal statü ve sosyal iletişim ağındaki konum gibi az sayıda sosyal değişkenle ilişkili olduğunu göstermektedir (Labov, 2010, s. 197). Dili etkileyen ve oluşturan bu değişkenler, o toplum içerisindeki dilsel farklılıklarla birlikte kültürel farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Toplum içerisinde kendilerine yer bulmuş bu farklı konuşma biçimleri, o toplumun sosyal yaşamından etkilendikleri gibi sosyal yaşamını da etkilemektedir. Kendi içinde bir dinamiğe sahip olan dil, kitleleri etkileyebilme, yönlendir-

direbilme kapasitesine sahiptir. Tarih boyunca toplumun etki gücünün bireylere duyurulması için çeşitli iletişim ve etkileşim araçları kullanılmıştır. Dil, tüm etkileşim ve iletişim süreçlerinin başlangıcı ve ürünüdür. Hem kitle iletişim araçlarının hem de insan topluluklarının en önemli iletişim aracıdır. Dil ve iletişim olmasaydı belirli bir etkileşim alanı ve insan davranışlarını oluşturan kültürel ortam olmazdı (İsen ve Batmaz, 2002, s.173). Kültürlerarası diyalog ile derinlemesine sarsılan bir dünyada, göz ardı edilemeyecek bir güç ve etki aracı olan dil, kimlik ve iletişim arasında bir yerdedir. Bir dil öğrenilmeye başlandığında, dil ve kültür etkileşimi gerçekleşir. Dil, öğrenene sosyal etkileşimler ışığında öğretilir ve bunun sonucunda sosyolojik boyutuyla dilin yanında kültür de sunulmuş olur. Dil öğretimine kültürü de dahil etmek ve çokkültürlü yaşamı eğitim aracılığıyla teşvik etmek, geleceğin dünyasının belli bir ölçüde şekillenmesine katkıda bulunan bir tutumdur. Zira bir yabancı dili öğrenmek, yeni bir kültürü, yaşam tarzını ve farklı düşünce tarzlarını anlamak, yerellikten evrenselliğe bir adım atmak demektir. Kültürel unsurları, dilsel açıdan ele almak, öğrenenlerin diğer kültürlerle açılmasını ve böylece daha tarafsız, daha hoşgörülü, daha saygılı birer küresel vatandaş olmalarını sağlayacaktır.

Dillere göre öğretim hedefleri farklılaşacağı için, XXI. yüzyıl eğitim kurumlarının hedefi her vatandaşın kültürel ufkunu ve iletişim düzeyini artırmak olmalıdır. Zamanın kullanımı içerisinde yabancı dile ayrılmış saatler çok sınırlı olduğu için, hedeflenmiş olan çok dillilik, öğretilen farklı dil hedeflerinin ayrımıyla olanaklı kılınabilir. İletişim düzeyi önceden edinilmiş dil bilgilerinden hareketle ve dil yakınlığından yararlanarak genişletilebilir. Öğrencilerin aynı dil ailesinden farklı dillerdeki yazılı veya sözel metinleri çözmeleri sağlanarak konuyu ve mesajını anlamalarına yönelik dersler verilebilir.

Çokkültürlü eğitim; bir fikir veya kavram, bir eğitim reformu hareketi ve bir süreçtir. Çok kültürlü eğitim, tüm öğrencilerin cinsiyetleri, sosyal sınıfları ve etnik, ırksal ya da kültürel özelliklerinden bağımsız olarak okulda öğrenme fırsatına sahip olmaları gerektiği fikrini içerir (Banks ve Banks, 2007, s.3). Çokkültürlü heterojen bir ortamda eğitimini sürdüren ve sosyal çevresinde gerçek ortamlarda farklı dil ve kültüre sahip insanlarla ilişkiler kuran öğrenen, iletişim ve etkileşim halinde olduğu kendi diline ve kültürüne yabancı insanları anlama şansına sahip olur. Çokkültürlü anlayışın hakim olduğu bir dil eğitimi, farklı insan topluluklarının tarihleri ve kültürleri hakkında bilgiler vererek öğrenenlerin hedef dilin ait olduğu kültüre karşı bir

fikir sahibi olmalarına yardımcı olur, böylece öğrenen öteki kültüre yabancı kalmaz. Çokkültürlü bir eğitimle, farkındalık yaratılarak, öğrenenler, farklı milletler arasındaki yapısal eşitliğin sağlanması konusunda bilinçlendirilebilirler. Bu nedenle bir dil eğitimi, ırkçılık, cinsiyetçilik, heteroseksizm, dini hoşgörüsüzlük ve zenofobi konularına karşı bir duruş sergilemelidir. Bu tarz bir eğitimde, öğrenenler toplumdaki baskı ve güç ilişkilerini eleştirel bir bakış açısıyla analiz etme şansına sahip olurlar. Bununla birlikte "ikinci dilin hem öğrenenlerinin hem de öğretmenlerinin kültürel farklılıkları anlamaları, insanların derinin altında tamamen aynı olmadıklarını açık bir şekilde idrak etmeleri gerekir. Gruplar ve kültürler arasında gerçek farklılıklar vardır. Bu farklılıkları algılamayı, takdir etmeyi ve her şeyden önce her insanın kişiliğine saygı duymayı ve değer vermeyi öğrenebiliriz" (Brown, 2000, s.180). Bütün bu kazanımların gerçekleşmesi için, eğitimcilerin pedagojik eğitimlerinin çokkültürlü eğitim odaklı verilmesi, ilk önce onların küresel vatandaş düzeyine yükseltilmesi ve pedagojik eğitimleri çerçevesinde edindikleri bu kazanımları, kendi dil sınıflarına yansıtılabilmeleri ve en doğru şekilde aktarabilmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede, kültürlerarası farklılıkların toplumlar için ayırıcı bir etken olarak değil tam aksine zenginlik olarak görülmesi gerektiği fikri üzerinde durulmalıdır.

Çok dillilik insanın davranışını şekillendirir. Farklı coğrafyaların farklı davranışları, farklı ifade yolları olduğunun farkına varan insan artık önyargularla hareket edilmemesi gerektiğini anlar. Bu farkındalık sayesinde, dünyanın farklı insanların iletişim özelliklerine karşı daha duyarlı hale gelir. Tanımadıklarını tanımak için daha meraklı olur. Sertliklerini kaybeder ve daha toleranslı bireyler haline gelirler. Çok dilli kişiler daha fazla inisiyatif alırlar, daha zengin deneyimler yaşar ve başkalarını anlama noktasında daha iyi bir anlayışa sahip olurlar. Zira dünya hakkında çok daha fazla bilgi ve deneyime sahip olmuşlardır. Diğer bir kazanım ise, insan ne kadar dil konuşursa diğer dillerin edinimi daha kolay olacaktır. Yabancı dillerin insana getirdiği diğer bir özellik zihinsel jimnastiktir. Çok dilli insanlar sürekli yeni ifade araçları öğrenmeye mahkumdurlar. Bununla birlikte, kimse bir yabancı dile, o dili doğuştan edinen birisi gibi hakim olamaz. Ama sürekli kendisini geliştirebilir.

Her ne kadar çokdillilik ve çokkültürlülük toplumlar için bir zenginlik olarak görülse de bazen ciddi sorunlara da neden olabilmektedir. Bu sorun-

ların altında yatan en tehlikeli düşünce ırkçılıktır. Bunu iki açıdan değerlendirmek mümkündür: Bir yandan gelişmiş ülkelerde göç sorununun giderek artması sebebiyle yabancıların birçoğu, buldukları ülkenin dilini öğrenmektense kendi dillerini konuşan topluluklarla beraber olmayı tercih ederler. Böylece kendilerini ağırlayan ülkenin dilini öğrenme konusunda tembel ve yetenezsiz izlenimi uyandırırılar. Diğer yandan ise, bazı ülkelerde nüfusun çoğunluğu göçmenleri kabul etmek istemez. Bu tür ülkelerde göçmenler şayet dili öğrenmeye çalışırlarsa, bu kez de ülkeyi istila eden iş hırsızları veya sığınmacıları olarak adlandırılabilirler.

Çokkültürlü eğitim, ötekine karşı geliştirilen basmakalıpcı düşünce, önyargı, ırkçılık, zenofobi ve bağnazlık gibi olumsuz düşüncelerin ortadan kalkmasına yardımcı olur. Bunun için kültürlerarasındaki farklılıklara değil benzerliklere odaklanmak daha yerinde bir davranış olacaktır. Çokkültürlü eğitim, öğrencilere kültürler arasındaki anlayışı ve iletişim becerilerini geliştirme fırsatı sunar. Öğrenciler güç ilişkileri, kimlik kavramları ve kültürel karmaşıklık ile ilgili zor soruları keşfederler. Kültür karmaşık ve dinamikdir, kimlikle aynı değildir, fakat kimliği ve bakış açısını etkileyebilir. Çokkültürlü eğitim anlayışı, çoğulcu, adil ve kapsayıcı bir toplumu teşvik eder. Öte yandan, belirli bir ırkın veya etnik kökeninin, diğerlerinden daha düşük veya daha üstün olduğu inancı ırkçılık düşüncesini doğurur. Irkçılığın doğasını, etkilerini ve sonuçlarını anlamak, etkili bir şekilde mücadele etmek için çokkültürlü kapsayıcı bir eğitim gereklidir. Farklı ırktan, farklı kültür ve inançlara sahip insanların toplum içinde kendilerine yer bulmaları, eşit haklara sahip olmaları ve egemen olan kültürün hegemonyası altında ezilmemeleri, egemen kültürün vatandaşlarının farklı ırk, kültür ve inançlara sahip diğer insanlara bakışına ve yaklaşımına bağlıdır. "Çağdaş siyasi bir toplumda azınlık bir kültüre mensup bir ailenin ferdi olarak doğmak bir çocuk için, sadece bir dezavantaj ya da şanssızlıktan ibaret görülmemelidir. Yani, ailesi içerisinde toplumsal kültüründen farklı bir kültürün normları çerçevesinde yetişmek durumunda olan bir kimse, ya toplum dışında kalmak ya da kendi kültürünü, dinini, dilini, geleneksel giyim alışkanlıklarını terk etmek gibi bir seçimle karşı karşıya kalmamalıdır. Nasıl çoğunluğa mensup bir ailenin çocuğu gayet doğal bir biçimde kendi kültürel yaşantısını sürdürebilme olanağına sahipse, aynı siyasal toplumun vatandaşı olan diğeri de bu hakka sahip olmalıdır" (Balı, 2001, s.218). Irkçılık, insanları doğrudan veya dolaylı olarak

hizmetlere erişmekten veya istihdam, eğitim, spor ve sosyal faaliyetlere katılmaktan alıkoyabilir. Bunun için kapsayıcı eğitim çokkültürlü yaşamda tarafların her insanın sahip olduğu yeme, içme, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel hak ve özgürlüklerine ulaşmalarındaki ırkçılık engelini kaldırmada etkili bir yöntemdir.

Dil eğitiminde çokkültürlü anlayışı benimsemek, öğrencilerin dünyayı ve küreselleşmeyi merak etmelerine, küresel ve yerel ilişkilerin nasıl birbirine bağımlı olduklarını anlamalarına, küresel fırsatları tanımalarına ve bu fırsatlar üzerinde hareket etme, ilerleme, küresel istikrar ve barışı sağlama becerilerine sahip olmalarına yardımcı olur. Çokkültürlü bir dil eğitimi yabancı bir dil öğretiminin yanı sıra, öğrenenin hayatını zenginleştirebilir ve farklı faaliyetlerde bulunmasına olanak vererek hızla küreselleşen bir dünyada, gelişime ve değişime bireysel ve toplumsal olarak katılmalarını sağlayabilir.

Sonuç

Küreselleşme, sadece ekonomi politikalarında değil, aynı zamanda eğitim politikalarında; iklim değişikliği, küresel güvenlik, salgın hastalıklar veya toplu göç gibi küresel önem taşıyan meselelere odaklanan küresel vatandaşlığa yönelik bir dizi oryantasyon çalışmasını da gerektirmektedir. Kültürel küreselleşme, farklı ülkeler arasında yabancı dillerin yaygın olarak uluslararası iletişim için kullanılmasını öngörmektedir. Yeni dünyada, eğitim sisteminin temel amacı, dünyanın sorunlarını çözmek için vasıflı profesyoneller yetiştirmektir. Gelişmekte olan pazarlarda çalışacak donanımda ve toplumsal sorunlara çözüm bulmaya katkıda bulunabilecek sosyal vicdana sahip bireyler yetiştirmek, eğitim politikalarını bu yönde düzenlemek, her devlete düşen görevlerden biridir. Çokkültürlü eğitimle geleceğin dünyasında, farklılıkları engel olarak görmenin önüne geçilecektir. Böylelikle insanlar birbirini daha iyi anlayıp birlikte barış içinde yaşamı tercih edeceklerdir. Her geçen gün biraz daha kaosa sürüklenen dünyanın daha yaşanılır olması ortak akıl ve bilinçle mümkün olacaktır. Sınırların kalkması dünyayı hor kullanma sınırsızlığı olarak görülmemelidir. Çokkültürlü eğitim, öteki kültür ve dillere hoşgörülülük ve uzlaşmacı olmayı telkin eden bir anlayış olarak hergün biraz daha alan kazanmaktadır. İnsanlığın bir an önce harekete geçerek dünyayı tehdit eden herşeye karşı tavır alması kaçınılmazdır. Geline noktada, küresel sermayeyi küresel bilince dönüştürmek için herkes daha fazla özveri göstermeli ve sorumluluk üstlenmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Multiculturalism and Foreign Language Education
in A Globalized World**

*

Elif Ateş - Halil Aytekin
Ondokuz Mayıs University

In a globalized world, inter-communal interaction has become inevitable with the removal of borders between people thanks to technology. The ease of communication and accessibility, commercial and individual relationships based on mutual communication and interaction, such as friendship, business partnership, education, have enabled people of different races to be in the same environment, act together or work together. So that any kind of work/action can be carried out with the citizens of another country by means of technology without having to go to the country where the person is living.

In today's world where international communication and interaction has become almost imperative, the necessity of knowing at least one foreign language has come to light and countries have started to regulate their education policies in this direction. In addition, it has become common concern of some countries to train global citizens who can act together against global problems for the planet. Nowadays, foreign language knowledge emerges as one of the most important criteria for the countries to have a say in the world of the future in international relations. Because communication takes place through language and acting together requires mutual understanding and therefore knowledge of the other's culture. In this context, the Council of Europe has developed and implemented a program that supports multicultural education, in addition to teaching some cultural elements of the target language while teaching a foreign language. In 2001, the Common European Framework of Reference for Languages, organized by the Council of Europe, focused on plurilingualism in an individual context and envisaged a foreign language education within the framework of the Action-Oriented Method, in which the learner is seen as a social actor. The text also underlines the concepts of multilingualism and multiculturalism in the social context and draws attention to similarities rather than differences. In this approach, besides the

multilingualism in the social context, the knowledge of more than one foreign language in the individual context is pointed out.

In fact, learning a language in all aspects means learning the language used in the written works of the members of the speaking society as well as the language used in certain places and situations in their social lives. Indeed, it is the social life that creates the language. The learner who knows the culture of the foreign language he has learned and who is aware of the existence of different lifestyles has taken a step towards becoming a global citizen to multilingual and multicultural life. A multicultural understanding of language education provides information about the history and culture of different human communities, helping learners to have an idea of the culture of the target language, so that the learner is no stranger to the other culture. By creating awareness through multicultural education, learners can be made conscious of achieving structural equality between different nations. Therefore, language education should take a stand against racism, sexism, heterosexism, religious intolerance and xenophobia. In this type of education, learners have the opportunity to critically analyze the relations of oppression and power in societies. However, both the learners and teachers of the foreign language need to understand cultural differences and understand that people are not exactly the same under the skin. Multicultural education helps eliminate negative thoughts such as stereotypical thinking, prejudice, racism, xenophobia and bigotry developed against the other. Therefore, it would be more appropriate to focus on similarities rather than differences between cultures. Multicultural education offers students the opportunity to develop understanding and communication skills between cultures. Students explore difficult questions about power relations, concepts of identity and cultural complexity. The understanding of multicultural education promotes a pluralistic, fair and inclusive society. Multicultural and inclusion education is necessary to understand and effectively combat the nature, effects and consequences of racism. The fact that people of different races, cultures and beliefs have a place in society, have equal rights and not be crushed under the hegemony of the dominant culture depends on the views and approaches of the citizens of the dominant culture to other people with different races, cultures and beliefs.

Globalization requires a series of orientation studies aimed at global citizenship, focusing not only on economic policies but also on globally impor-

tant issues such as education policies, climate change, global security, epidemics or mass migration. Nowadays, the main purpose of the education system is to train skilled professionals to solve the problems of the global world. It is one of the duties of every country to regulate education policies in this direction and to train individuals who are equipped with social conscience and who can contribute to finding solutions to social problems. With multicultural education, it will be prevented to see differences as obstacles in the world of the future. Thus, people will understand each other better and prefer to live together in peace. It will be possible with the common mind and consciousness to make the world more livable place.

Kaynakça / References

- Andriuškevičienė, J. ve Kazlauskaitė, D. (2019). Quelles langues apprendre? Choix des langues étrangères À L'université Vytautas Magnus. (<http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/mup/fr3249600.htm>).
- Balı, A. Ş. (2001). *Çokkültürlülük ve sosyal adalet "öteki" ile barış içinde birlikte yaşamak*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Banks, J. A., ve Banks, C. A. M. (2007). *Multicultural education: Issues and perspectives (7th ed.)*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Brown, D. H. (2000). *Principles of language learning & teaching. (4th ed.)*. New York: Longman.
- Ethnologue: www.ethnologue.com/statistics/size
- İmer, K. (1990). *Dil ve toplum*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- İsen, G.-Batmaz, V., (2002). *Ben ve toplum*. İstanbul: Om Yayınları.
- Labov, W. (2010). *Principles of Linguistic Change: Cognitive and Cultural Factors*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Çeviri Komisyonu (2009). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni Öğrenme-Öğretme-Değerlendirme*, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Şafak Balı, A. (2001). *Çokkültürlülük ve sosyal adalet "öteki" ile barış içinde birlikte yaşamak*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım, A. (2011). *Eleştirel pedagoji, Paulo Freire ve Ivan Illich'in eğitim anlayışı üzerine*. Ankara : Anı Yayıncılık.
- Goethe. (t.y) *Plurilinguisme*. 11.11.2019 tarihinde <http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/mup/fr3249600.htm> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ateş, E. ve Aytekin, H. (2020). Küreselleşen dünyada çokkültürlülük ve yabancı dil eğitimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4563-4579. DOI: 10.26466/opus. 651385

Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Niteliği: Kanun Hükümünde Kararnamelerden ve ABD Başkanlık Kararnamelerinden Farklarının İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.736286

*

Çağdaş Zarplı *

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/İİBF, Bilecik/Türkiye

E-Posta: cagdas.zarpli@bilecik.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8416-7016](https://orcid.org/0000-0001-8416-7016)

Öz

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle birlikte ortaya çıkan yeni yapı, yasama ile yürütme organları arasında görev ve yetki ayrışımını katı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Doğrudan halk oyu ile işbaşına gelen Cumhurbaşkanı, yürütme gücünün tümünü elde etmiş; bunu devlet başkanlığı makamıyla birlikte tek elden kullanmaya başlamıştır. Parlamenter hükümet sisteminden başkanlık sistemine geçişle birlikte yürütme ile yasama arasındaki iç içe geçmişlik de ortadan kalkmıştır. Diğer yandan yürütme organının hızlı karar alıp uygulayabilmesi, hükümet sistemi değişikliğindeki temel amaçlardandır. Bu kapsamda her ne kadar yasama ile yürütme arasında görev ve yetki açısından net bir ayrışmaya gidildiyse de, belirli şartlara tabi olmak kaydıyla Cumhurbaşkanı'na olağan ve olağanüstü dönemler için düzenleyici işlem yapma yetkisi anayasal olarak tanınmıştır. Yeni hükümet sisteminin, en üstün düzenleyici işlemleri olarak ortaya çıkan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, parlamenter sistemdeki kanun hükümünde kararnamelerin boşluğunu, onlardan daha etkili bir biçimde dolduracak şekilde tasarlanmıştır. Güçlü başkan modelinin bir gereği olarak hızlı ve etkin karar alma ve uygulama ile ilgili önemli yeniliklere sahip olan bu kararname tipi, son tahlilde yasalar karşısında bir üstünlüğe sahip değildir ve aynı konuda bir yasa yapıldığında yürürlükten kalkmaktadır. Dolayısıyla parlamentonun gücünü gasp etmek ve kuvvetler birliği rejimi yaratmak anlamına gelmeyen, yasal boşluk olan alanlarda etkin ve hızlı karar alıp uygulamaya elverişli olan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, yeni sistemin önemli belirleyicilerinden bir haline gelmiştir. Bu haliyle, Amerikan Başkanlık kararnamelerinden de ayrılmakta; Başkanlık sistemleri içerisinde kapsamı ve smürlülükleriyle orijinal bir düzenleme yetkisi yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Amerikan Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kanun Hükümünde Kararname, Başkanlık Kararnamesi

The Legal Status of Presidential Decrees: A Comparison with Statutory Decrees and US Executive Orders

*

Abstract

A hard separation of the authority and competence of the legislative and executive powers has been manifested by the legal structure of the new Turkish Presidential System. The president, elected directly by the popular vote, gained the entire executive power and started to use this authority as the Head of State. The intertwined nature of legislative and executive powers has been eliminated by the transition from the presidential system. Moreover, to equip the executive power with an efficient decision-application process was one of the other reasons for this transition. Although a clear-cut division of powers was established, a unique constitutional authority for regulatory rulemaking is designated for the president under specific conditions. This rulemaking could be in both ordinary and emergency times. Presidential Decrees appear to be the supreme regulatory rulemaking in the new Presidential System and they are effectively designed to fill the gap of Statutory Decrees under the presidential system. As a quick and effective measure, these decrees provide an efficient decision-application process for the manifestation of a strong president, however, they are not above the laws in the final analysis. They become obsolete if a law gets through the parliament in the same area. Therefore, Presidential Decrees indicates neither a hijack of the power of the parliament nor a unity of power, they rather suggest an effective and quick means of regulation to avoid legal loopholes. Presidential Decrees has become one of the characteristics of the new Presidential System and with their limits, scope, and unique nature, they are also differentiated from the American Presidential Decrees.

Keywords: *Turkish Presidential System, American Presidential System, Presidential Decree, Statutory Decree, Executive Order*

Giriş

Ülkemizde, anayasa değişiklik paketi içeren 21.01.2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanununun 17.04.2017 tarihli halkoylamasıyla kabul edilmesiyle birlikte hükümet sistemi değişikliği süreci yaşanmıştır. Bu anayasa değişikliklerinin bütünüyle yürürlüğe girmesi; yani hükümet sistemi değişikliğinin tamamen uygulamaya geçmesi ise 24.06.2018 tarihinde, yeni sistem gereği birlikte yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin ertesinde, Cumhurbaşkanlığı seçiminin kazananı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın 21.07.2019 tarihinde anayasaya göre andiçip göreve başlamasıyla gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı sıfatını korumakla beraber; artık eski hükümet sisteminin öngördüğü biçimiyle yalnız Devlet Başkanı değil; siyasal sistemler literatüründeki ifadeyle bir Başkan haline gelmiştir. Dolayısıyla yürütme erkinin tek elde toplandığı başkanlık sistemine geçilmiş; bunun ülkemize uyarlanmış ve halkoylamasıyla üzerinde çoğunluk rızası sağlanmış bir versiyonu olan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi işler hale getirilmiştir.

2018 Haziranı'ndan itibaren ülkemizde geleneksel parlamenter sistemin temel belirleyicisi olan yürütmedeki sorumlu kanat-sorumsuz kanat ayrımı ortadan kalkmış; tüm yetki Cumhurbaşkanlığı'nda, yani Başkan'da toplanmıştır. Anayasamızın 8. maddesindeki¹ değişikle de açıkça görülen bu durum, yürütme yetkisinin tümüyle Cumhurbaşkanlığı'nda toplanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışma, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin getirmiş olduğu kapsamlı değişikliklerden yalnız düzenleyici işlemler konusuna odaklanmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kurmuş olduğu yapıda, idarenin en üstün düzenleyici işlemi olarak Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu kararname tipi, Başkanlık sisteminin kurucu ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık kararnameleri ve ülkemizde 2018 yılı öncesinde uygulamada olan parlamenter sistemdeki, yasadan sonra en üstün düzenleyici işlem olan kanun hükümünde kararnameler ile karşılaştırılmaktadır. Bu yolla ülkemizin yeni hükümet sisteminin getirmiş olduğu idari

---

¹ **T.C. Anayasası Madde 8** – “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanlığı (...)” tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” *21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanununun 16 ncı maddesiyle, bu fıkrada yer alan “ve Bakanlar Kurulu” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

düzenleme yapma yetkisinin hem eski sistemdekinden farklarını; hem de orijinal model olan Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Sistemi'nden farklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Başkanlık Sisteminin Ortaya Çıkışı

Katı kuvvetler ayrılığına dayalı olarak dizayn edilen ve aynı zamanda bir uzlaşma metni olan 1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, Montesquieu'nun tek bir organ, tek bir kişi ya da tek bir ideolojinin güdümünde bir devletin yönetilemeyeceği; özgürlüğün ana şartının kuvvetler ayrılığı ilkesi olduğu düşüncesi üzerinde temellendirilmiştir (Thomson, 2006, s.117). Montesquieu'ya göre felaket senaryosu, kuvvetlerin tek bir elde toplanması olacaktır. Bütününde devleti oluşturan erkler, birbirinden tamamen bağımsız olmalı; birbirlerinin etki alanına girmemelidir. Bu pozisyonlandırmada temel rol ise kanunlara düşmektedir. Kanunlar, devletlerin kendilerine has özellikleri dikkate alınarak yapılırken; kanun koyma iradesine sahip olan parlamentonun amacını ve gerekçesini güçlü bir şekilde yansıtmalıdır (Montesquieu, 2011: 48). Amerikan hükümet sistemi, Montesquieu'nun kuvvetlerin olabildiğince katı bir biçimde birbirinden ayrılması modelini içeren yasama-yürütme ilişkisini hayata geçirmiştir (Bezci, 2005, s.78). Bu kapsamda, Başkanlık sisteminin doğuşu, yoğun pazarlıklar ve ödünler neticesinde kurulan Birleşik Devletler yapısının güçlü bir icracısı olarak 'Başkan'ı görevlendirirken; onu pek çok konuda frenleyebilecek, kural koyma yetkisine sahip bir yasama gücü olarak da 'Kongre'yi yaratmıştır. Dolayısıyla demokratik yöntemlerle gelen ve giden; buna rağmen çok kuvvetli bir icracı olarak Başkan figürü ortaya çıkarken; bunun karşısında kural koyma yetkisini bütünüyle kendi bünyesine alan iki meclisli bir Amerikan Kongresi de oluşmuştur.

Amerikan Başkanlık Sistemi'nde, siyasal istikrarın temel dayanak noktası, yasama ve yürütme arasındaki katı ayrımdır. Bu ayrımın ortaya çıkışı ise yasama ve yürütme organlarının ayrı ayrı seçilmelerine ve birbirlerinin varlıklarına kolay kolay son verecek araçlara sahip olmamalarına bağlıdır (Gözler, 2001, s.8). Dolayısıyla, farklı siyasal yapılardan gelseler bile, birbirlerine tahammül etmek zorunda olan Başkan ve Kongre, pazarlık ve ödün sürecinin temel belirleyici olduğu, yani organların yer yer birbirlerine taviz vermek zorunda kaldıkları, katı kuvvetler ayrılığı sistemine işlerlik kazandırmayı başarmıştır.

Amerikan Başkanlık Sistemi'nde fren ve denge mekanizması temel belirleyicidir (Heywood, 2007, s.452). Hem Başkan ile Kongre'yi oluşturan iki meclisten biri olan Temsilciler Meclisi arasında; hem Başkan ile Kongre'yi oluşturan diğer meclis olan Senato arasında; hem de bütün bunlarla yer yer Federal Yüksek Mahkeme arasında ortaya çıkan büyük bir frenleme mekanizması söz konusudur. Dolayısıyla federal devlet unsurları boyutuyla, gücün yine başka bir güç tarafından frenlenmesi ve bu yöntemle yönetilenlerin haklarının garanti altına alındığı bir devlet işleyişı ortaya çıkmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde fren ve denge mekanizması yalnız federal devlet içerisindeki güç dağılımıyla açıklanamaz. Bunun dışında federal devlet ile federe devlet arasında da önemli bir yetki dağılımından söz etmek mümkündür. Bu denge sisteminin felsefi temeli ise büyük oranda İngiliz düşünür John Locke'a dayanmaktadır. Locke, yasama, yürütme ve yargı erklerinin parçalanmasını, zulmün önlenmesi için kaçınılmaz olarak görmekle birlikte; yeterli görmemektedir. Buna ilaveten, yürütme erkinin de kendi içerisinde federal ve federe olarak parçalanması gerektiğini, otoriter yönetimlerin ancak bu şekilde önlenebileceğini; mülkiyet hakkı başta olmak üzere temel hakların ve bireysel özgürlük alanının da ancak bu şekilde garanti altına alınabileceğini öne sürmektedir (Locke, 2003, s.366). Amerikan Anayasası'nın Başkanlık sistemiyle birlikte kurduğu bir başka önemli yapı da 'Federal Sistem'dir (Arslan, 2013, s.15). Gücün frenlenmesi düşüncesi, Locke'un önermesinin daha ileri boyutta uygulanmasıyla hayata geçirilmiştir. Amerikan Federal yapısı, yalnız yürütmeyi değil; bununla beraber yasama ve yürütmeyi de federal-federe olarak ikiye parçalayarak; iç içe geçmiş bir devlet yapısı kurmuştur. İç işlerinden sorumlu bir federe devlet yapısının, daha çok dış işleri, ulusal güvenlik, ülke çapında düzenlemeler gerektiren alanlar gibi konularda egemenliği kullanan federal devlet yapısıyla çevrelenmesi; gücün ancak yine güçle sınırlandırılabilceği önermesinin, uygulamaya geçirilmiş halidir.

Başkanlık sisteminde, yürütme yasamaya varlığını borçlu değildir. Başkan, parlamento çoğunluğuna sahip olmasa bile görevde kalmaya devam eder. Bu kapsamda parlamenter sistemden farklı olarak; yürütmenin otoritesi parlamento çoğunluğuna ve parlamentonun içerisinde çıkmış olmaya değil; doğrudan anayasa ve genel oy ile onaylanmış bir toplumsal iradeye dayanmaktadır (Teziç, 2013, s.368). O halde, 'fren ve denge mekanizması' olarak

nitelendirilebilen belirli kesişim noktalarında elbette yasama tarafından frenlenebilecek ancak buna karşılık gücünü ve otoritesini anayasal kaynağa ve halk iradesine dayandıran güçlü bir yürütme ortaya çıkmaktadır.

Amerikan Başkanlık Sisteminde Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yetkisi

Amerikan Devlet yapısında, gücün ancak yine güçle sınırlandırabileceği önermesinin hayata geçirildiği; bu kapsamda federal düzeyde yasama ile yürütme erkleri arasında parlamenter sistemden farklı olarak kalın bir çizgi çizildiği; yasa yapma yetkisinin sadece Kongre'ye bırakıldığı, Başkan'ın bu konuda yasal ve anayasal herhangi bir yetkisinin olmadığı (Bozlağan, 2016, s.57) tartışılmaz bir gerçektir. Bunun tek istisnası olarak 'Executive Order' yani 'Başkanlık Kararnamesi' gösterilebilir.

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nda ya da kanunlarında konuyla ilgili düzenleyici bir hüküm bulunmamasına rağmen; Amerikan başkanının Başkanlık kararnameleri yoluyla geleneksel belirli sınırlar dahilinde kural koyma gücüne sahip olduğu kabul edilmektedir. Bunun da ötesinde bakanlar da Başkanın bu düzenleme gücüne dayanarak 'rules' ya da 'regulations' olarak ifade edilen düzenlemeleri yapmaktadırlar (Eroğul, 2016, s.115). Anayasada, Başkanlık kararnameleri'nin açıkça bir dayanağı bulunmasa bile, Başkan'a yönelik tüm yetkiler gibi, bunun da dolaylı da olsa dayanağının Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 2. maddesi olduğu öne sürülebilir (Çolak, 2017, s.62).

Başkanlık kararnameleri, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası tarafından açıkça öngörölmüş olmasa da, Başkanların sahip oldukları ve kullandıkları önemli bir düzenleme yetkisini içermektedir. Başkanlık kararnameleri ile yürütme organı tarafından, yasama organunkine benzer bir fonksiyon doğrudan kullanılmış olmaktadır. Dolayısıyla kararname, yürütme tarafından kullanılan genel düzenleme yetkisini ifade etmektedir. Doğrudan yürütme tarafından kullanılan bu yasama benzeri fonksiyonun yanı sıra, yürütme tarafından dolaylı olarak kullanılan bir işlev de söz konusudur. Bu dolaylı yasama yetkisi ise, başkanlık teşkilatının yürütme işlevini yerine getirirken, mevcut yasaları yorumlaması olarak ifade edilebilir (Miller, 1977, s.86'dan aktaran Nomer, 2013, s.75). Dolaylı yetki, tüm hükümet sistemlerinde, yürütme or-

ganlarının farklı yöntem ve şekillerle de olsa kullandığı bir yetkidir. Amerikan Başkanlık Sistemi'nde yürütme organının doğrudan kullanmış olduğu kararname yetkisi ise, yasaların yorumlanarak uygulanmasının oldukça ötesinde; doğrudan genel kuralları (Çam, 1999, s.379) koyma işleviyle ilgili bir yetkidir.

Amerikan Başkanlık Sistemi'nde, Başkanlık kararnameleri kaynağını anayasa ya da kanunlardan almamaktadır. Esasen bu yetkinin kaynağının 'common law' olduğunu öne sürebiliriz. Her ne kadar, İngiliz devlet yapısı ve siyasal sisteminden farklı olarak Amerika Birleşik Devletleri, bir yazılı uzlaşma metniyle (1787 Anayasası) kurulmuş olsa da; teamüllerin hiçbir geçerliliği olmadığını öne sürmek de mümkün değildir. Nihayetinde Anglo Sakson ekolünde teamüller önemli bir yer tutmaktadır. İngiliz devlet yapısı ve siyasal sisteminde bu yapılageliş kuralları adeta yazısız bir anayasa halini almış; İngiltere'de en üstün yazılı hukuk kuralları olan yasalar (Çam, 2000, s.58) üzerinde dahi yer yer belirleyici bir güce sahip olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise yasaların üzerinde yazılı ve oldukça katı bir anayasa vardır. Anglo-Sakson ekolün bu çerçevedeki etkisi ise, yasalara ve anayasaya aykırı olmayacak şekilde teamüllerin varlığında ve geçerliliğinde kendisini göstermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1935 yılında çıkarılan 'Federal Tescil Yasası' (Federal Register Act) ile birlikte, ilanı ve yayımlanması zorunlu hale gelen Başkanlık kararnameleri, 2017 Anayasa değişikliği öncesi ülkemizde var olan (2018'de yapılan genel seçimin ardından Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasıyla birlikte anayasa değişikliklerinin bütünüyle yürürlüğe girmesiyle kaldırılan) tüzükler gibi, kanunların uygulanmasını gösteren düzenlemeler olarak çıkarılabileceği gibi; doğrudan hüküm tesis eden düzenlemeler olarak da çıkarılabilir. Başkanlık kararnameleri, kendileriyle ilgili anayasal ya da yasal bir dayanak bulunmamasına rağmen; teamüller kapsamında oldukça etkili bir düzenleyici işlem tipine dönüşmüştür. Kanun gücünde olan, Temsilciler Meclisi ya da Senato tarafından onaylanması gerekmeyen bu kararname tipi, Amerikan Başkanlarına oldukça geniş bir düzenleme yetkisi alanı tanımıştır. Genel olarak sınırları da bulunan Başkanlık kararnameleri, yargı denetimine tabi kabul edilir. Dolayısıyla Federal Yüksek Mahkeme (Supreme Court) tarafından her zaman iptal edilmesi mümkündür. Herhangi bir anayasal dayanağa ya da parlamento yetkilendirmesine dayanmadığın-

dan; Kongre'den kararnamenin aksi yönde bir kanun çıkarılması durumunda geçerliliğini kaybeder. Diğer yandan Başkanlık kararnamelerinin geçerliliğinin, ilgili başkanın dönemini kapsadığı kabul edilir. Dolayısıyla, bir Başkan döneminde çıkarılan bir kararnamenin, bir sonraki Başkan döneminde uygulanmasıyla ilgili bir kural, kaide ya da zorunluluk bulunmamaktadır (Nomer, 2013, s.76-77). Dolayısıyla Başkanlık kararnameleri, Anayasa ve kanunlara aykırı olmamak şartıyla yasa benzeri bir düzenleyici işlem tesis etme yetkisini Başkana tanımaktadır. Ne var ki, yasalardan farklı olarak Başkanlık Kararnameleri, genel kabul ve görüşe göre, geçerliliği ilgili Başkanın görev süresi kadar olan, sonraki Başkanlar üzerinde her durumda bir bağlayıcılığı bulunmayan düzenleyici işlemlerdir.

Başkanlık kararnameleri, Kongre tarafından verilecek bir yetki kanununa ihtiyaç duymamaktadır; bununla beraber Kongre tarafından kararnamelerin onaylanması da söz konusu değildir. Amerikan Başkanları, Başkanlık kararnameleriyle daha önce yasama organı tarafından düzenlenmemiş bir alanda asli işlem tesis edebilmektedir; zaman zaman da yasaların düzenlediği alanlarda değişiklik yapabildikleri dahi görülmektedir (Gözler, 2001, s.39). Bütün bunlara rağmen, Kongre'nin Başkanlık kararnameleri üzerinde hiçbir denetim yetkisi bulunmadığını öne sürmek de mümkün değildir. Kongrenin, kanun çıkarma yoluyla kararnameleri değiştirme ya da geçersiz kılma imkanı bulunsa da, bu durum nadiren yaşanan bir örnektir. Yine de yasama, yürütme, yargı organlarından her birinin Başkanlık kararnameleri üzerinde denetim yetkisi olduğu öne sürülebilir. Yasama denetimi ve freni, Kongre'nin ilgili konuda bir yasa çıkarması yoluyla, kararnameyi değiştirmesi ya da ortadan kaldırması biçiminde söz konusu olabilir. Yürütme denetimi, Başkanın aynı konuda bir başka kararname çıkarması yoluyla, eski kararnameyi geçersiz kılması biçiminde işleyebilir. Yargı denetimi ise, ifade edildiği gibi 'Supreme Court'un (Federal Yüksek Mahkeme'nin) bir kararname hakkında vereceği kararla olur (Çolak, 2017, s.61-62).

Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Anayasal Dayanağı

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte, ülkemizde yasadan sonra en üstün düzenleyici işlem tipi Cumhurbaşkanlığı kararnamesi haline gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, her şeyden önce Amerikan Baş-

kanlık kararnamelerinden farklı olarak anayasal dayanağı olan bir kararname tipidir. Anayasamızın yürürlükteki 104. maddesi olağan dönemler açısından Cumhurbaşkanını kararname çıkarmayla ilgili genel bir düzenleme yetkisi tanımaktadır. Tanınan bu yetki, yürütme organı olarak Cumhurbaşkanını, yürütme yetkisine ilişkin her konuda düzenleme yetkisi vermektedir. Dolayısıyla konu bakımından bir değerlendirme yapıldığında, oldukça geniş bir alan, Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenebilir hale getirilmiştir.

2017 Anayasa değişikliği öncesi, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin yalnızca Cumhurbaşkanlığı teşkilatı ile ilgili çıkarılabildiği; bunun da halkoylamasıyla mülga olan 107. maddede düzenlendiği görülmektedir.² Buna göre, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin düzenlenmesi Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yapılabilmekteydi. Başka bir deyişle, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişin öncesinde de 'Cumhurbaşkanlığı kararnamesi' adını taşıyan bir düzenleyici işlem tipi Anayasal olarak düzenlenmekteydi ancak konu itibariyle yetki alanı oldukça sınırlıydı.

Anayasamızın 104. maddesinin 17. fıkrasına göre Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin her konuda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilmektedir. Anayasamızda yer alan temel haklar ve ödevler, kişi hakları ve ödevleriyle siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenememektedir. Anayasamızda özellikle kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamamaktadır. Yine, Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılması da mümkün değildir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, her halükarda kanun hükümlerinin uygulanması öngörülmektedir. Parlatentonun, bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelmektedir (1982 Anayasası, 104. madde).

Dolayısıyla Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde oldukça geniş bir düzenleme yetkisine sahiptir. 104. maddenin 17. fıkrasında belirtilen hususlar, Cumhurbaşkanının olağan dönemler açısından düzenleyici işlem yapma yetkisi alanına karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle olağan dönemler açısından Cumhurbaşkanı'na belirli sınırlar dahilinde düzen-

---

² **Mülga Madde 107** – Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.

leyici işlem yapma yetkisi tanınmaktadır. Bu sınırların başında, Anayasamızda düzenlenen temel haklar ve ödevlerin, kişi hakları ve ödevlerinin, siyasi haklar ve ödevlerin Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemeyeceği hükmü gelmektedir. Bunun dışında, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunun çatışmasını içeren her ihtimalde kanunun geçerli olacağı açıkça görülmektedir. Bunun için yine 104. maddenin 17. fıkrasında kanunlar tarafından düzenlenen konularda kararnama çıkarılmayacağı; çatışma halinde kanunun geçerli olacağı kesin olarak düzenlenmektedir. Diğer yandan kararname ile kanun arasında öncelik-sonralık ilişkisinin de bir önemi olmadığı; yine aynı madde ve fıkrada düzenlenmektedir. Buna göre, kanun ile kararname arasındaki çatışma, önce Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin çıkarılması; sonra kararnamenin düzenlediği konuda kanun çıkarılması halinde, kararnamenin geçerliliğini kaybedeceğini; kanunun geçerli olacağını belirtmektedir.

Anayasamızın yürürlükteki 119. maddesine göre olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104. maddenin olağan durumlarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılmasını düzenleyen kısımda sayılan kısıtlara tabi olmadan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilmektedir. Bu sınırlamalar, temel haklar ve ödevler; kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevlerdir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, temel haklar ve ödevler, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler alanı dahil olmak üzere Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilmektedir. Dolayısıyla, mezkûr sınırlamaların 119. maddede geçerli olmaması göz önünde bulundurulduğunda, Cumhurbaşkanı'nun olağanüstü dönemlerdeki kararname çıkarma yetkisinin alanının; olağan dönemlerdeki yetkisine oranla oldukça geniş olduğu sonucuna varılabilir. Ancak olağan dönemler açısından Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin konu unsuru, yürütme yetkisine ilişkin her konu olabilirken; sınırlandırmaların ortadan kaldırıldığı 119. madde açısından konu unsuru daraltılmış; yürütme yetkisine ilişkin her konu olarak değil; yalnız olağanüstü halin gerekli kıldığı konular olarak düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle, olağanüstü hallerde çıkarılacak Cumhurbaşkanlığı kararnameleri açısından, Cumhurbaşkanı'na olağan dönemdekinden çok daha fazla manevra kabiliyeti tanımlanmış; ancak bu geniş yetki, Anayasa tarafından konu sınırlamasıyla frenlenmiştir. Bilindiği üzere, Başkanlık sistemi açısından fren ve denge mekanizması, kuvvetlerin birbirinden katı biçimde ayrılmasının bir sonucu olarak,

zorunlu biçimde uygulanan bir mekanizmadır. Erkler ayrılığının katı bir uygulama biçimi olan Başkanlık Sistemi, fren ve denge mekanizması yoluyla kuvvetlerin birbirini yer yer frenlemesini; yer yer dengelemesini içerir. Cumhurbaşkanına verilen geniş yetki ve bunun konu unsuruyla frenlenmesi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin bir frenleme mekanizması olarak okunabilir.

Diğer yandan, olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, 104. maddede sayılan sınırlamalara tabi olmadan çıkarılabilmesi hususunun bir başka fren mekanizması daha bulunmaktadır. 119. madde uyarınca çıkarılabilen olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, tıpkı olağan dönem Cumhurbaşkanlığı kararnameleri gibi Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır ancak olağan dönemdekilerden farklı olarak aynı gün Meclis onayına sunulmaktadır. Mücbir sebepler ya da savaş gibi durumlarda parlamentonun toplanamaması hâli ayrı tutularak; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülür ve karara bağlanır. Üç ay içerisinde görüşülmeyen ya da görüşülüp reddedilen Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin yürürlükten kalkması öngörülmüştür. Dolayısıyla ifade edildiği gibi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin genel karakteristiklerine uygun olarak ve olağanüstü hallerde daha fazla ihtiyaç duyulacağı üzere, hızlıca karar alma ve uygulama yetkisi Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Ancak özellikle, 104. maddedeki sınırlamalara bağlı olmadan, oldukça geniş bir yetki ile çıkarılabilecek olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleri için kuvvetli bir Meclis denetimi ve freni sistemi ortaya konmuştur.

Kanun Hükümünde Kararnamelerden Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine Türkiye'de İdarenin Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi

Anayasamızın mülga olan 91. maddesine göre, Bakanlar Kurulu, parlamentodan yetki alarak yasa gücünde düzenleme yapabilmekteydi. Dolayısıyla, idarenin en üstün düzenleyici işlemi olan kanun hükümünde kararnameler 'yetki kanunu' adı verilen, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin düzenleyici işlem yapma yetkisini belirli sınırlar dahilinde Kabin'e devretmesi anlamına gelmekteydi. Yeni sistemin tanımladığı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile kanun hükümünde kararnamelerin farkları incelendiğinde, ilk karşımıza çı-

kan husus, 'yetkilendirme rejimi' ile ilgilidir. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri için 'yetki kanunu' benzeri bir düzenleme öngörülmemiş; Cumhurbaşkanı için asli bir düzenleme yetkisi tanınmış olmaktadır. Dolayısıyla, kanun hükmünde kararnameler için geçerli olan, parlamentonun 'yetki kanunu' ile Bakanlar Kurulu'nu yetkilendirmesi şartı, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde geçerliliğini yitirmiştir. Yeni hükümet sisteminin, en üstün düzenleyici idari işlemi olarak tanımlayabileceğimiz Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, ne olağan ne olağanüstü dönem düzenleme yetkisi bakımından; 'yetki kanunu' benzeri bir parlamento yetkilendirmesine ihtiyaç duymayan; kaynağını doğrudan Anayasa'dan alan asli bir düzenleme yetkisinin sonucu ve aracıdır.

Ayrıca Anayasamızın yürürlükteki 104. maddesinin 18. fıkrasına göre "Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilir" (1982 Anayasası, 104. madde) Bu durum, eski hükümet sistemimiz olan parlamenter sistemdeki, Bakanlar Kurulu'nun tüzük çıkarma yetkisine benzemektedir. Yeni hükümet sistemimiz olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde tüzüklerin kaldırıldığı düşünüldüğünde, yeni hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmeliklerin, bu boşluğu doldurmak üzere formüle edildiği sonucuna rahatlıkla varılabilmektedir.

104. maddenin 19. fıkrasına göre ise, olağan dönemlerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmelikler, eğer yayımından farklı bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazetede yayımlandıkları tarihte yürürlüğe girmektedir. Buna göre, 104. maddede düzenlenen Cumhurbaşkanlığı kararnameleri açısından, bir parlamento onayına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Parlamenter hükümet sisteminde ise en üstün düzenleyici işlem olarak kabul edilen kanun hükmünde kararnameler için olağan dönemlerde çıkarılanlar dahil olmak üzere parlamento onayı sistemi mevcuttu. Anayasamızın mülga olan 91. maddesine göre, kanun hükmünde kararnameler, farklı bir tarih belirtilmemesi durumunda Resmî Gazetede yayımlandıkları tarihte yürürlüğe girmekteydi. Kanun hükmünde kararnameler, yayımlandıkları tarihte Türkiye Büyük Millet Meclisi onayına sunulmaktaydı; yetki kanunları ve bu dayanaklarla yapılan kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin komisyonlarında ve Genel Kurulda ivedilikle ve öncelikle

görüşülmekteydi. (1982 Anayasası, Mülga 91. madde) Kanun hükümünde kararnamelerin, yayımlandığı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması bir zorunluluk olduğundan; parlamentoya sunulmayan kararnameler, yayım tarihinde yürürlükten kalkmaktaydı.

Diğer yandan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan kararnameler için ise, parlamento açısından onaylama, reddetme ve değiştirerek onaylama seçenekleri söz konusuydu. Parlatentonun ret kararı verdiği kanun hükümünde kararnameler, ret kararının Resmi Gazetede yayımlandığı gün yürürlükten kalkmaktaydı. Değiştirerek onaylamanın söz konusu olduğu durumda, kanun hükümünde kararnamelerin değiştirilerek onaylanan kısımları ise değişikliklerin Resmi Gazetede yayımlanmasıyla birlikte, bu tarihte yürürlüğe girmektedir.

Anayasamızın hükümet sistemi değişikliği paketi kapsamında mülga olan 121. ve 122. maddelerine göre, olağanüstü hal ve sıkıyönetim süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin ve sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda, kanun hükümünde kararnameler çıkarabilmektedir. Bu kararnameler, Resmi Gazetede yayımlanmakta ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulmaktaydı. (1982 Anayasası, Mülga 121-122. Maddeler) Buna göre, bir önceki hükümet sistemimiz olan parlamenter sistem deneyiminde, olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükümünde kararnameleri için yetki kanunu sistemi bulunmamaktaydı ancak meclis onayı sistemi bulunmaktaydı. Ayrıca, olağan dönem kanun hükümünde kararnamelerinin düzenleyemeyeceği alanlar olarak mülga olan 91. maddede düzenlenen temel haklar ve ödevler, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler konularının, yine mülga olan 121. ve 122. maddeler kapsamında olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükümünde kararnameleri tarafından düzenlenebileceği; bu durumun gerekli şartının ise olağanüstü halin ya da sıkıyönetimin gerekli kıldığı bir konuda çıkarılması olduğuy görülmektedir.

Anayasamızın yürürlükteki 119. maddesinde Cumhurbaşkanı'nun, olağanüstü hal ilanı ile ilgili yetkisi ve olağanüstü hallerde yapabileceği düzenlemelerin niteliği düzenlenmiştir. Buna göre daha önce 119.-122. maddeler aralığında düzenlenen Olağanüstü Yönetim Usulleri, sıkıyönetim usulünün kaldırılmasıyla tek bir başlık altında olağanüstü hal olarak yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla sıkıyönetim biçimi ortadan kaldırıldığı gibi, olağanüstü

hal kanun hükmünde kararname, sıkıyönetim kanun hükmünde kararname gibi düzenleme ayrımları da ortadan kaldırılmıştır. Konunun tamamı 'Olağanüstü Hal Yönetimi' başlığıyla 119. maddede düzenlenmiş (1982 Anayasası 119. Madde); daha önce sıkıyönetim ilanını gerektiren durumlar da burada ele alınmıştır. Dolayısıyla, olağanüstü hallerde çıkarılacak Cumhurbaşkanlığı kararnamesi de bu madde kapsamında düzenlenmiştir. Bu karar-namelerin, tıpkı önceki hükümet sisteminin olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararnameleri gibi, temel haklar ve ödevler, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler konularında da çıkarılabileceği; ancak bu düzenlemelerin yalnızca olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda çıkarılabileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle ilgili Meclis onayı sistemi de bir frenleme mekanizması olarak tanımlanmıştır.

Eski sistemin kanun hükmünde kararnamelerinin ve mevcut sistemin Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hukuki denetimi açısından bir karşılaştırma yapıldığında ise yine olağan ve olağanüstü düzenlemeleri ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Her ikisi için Anayasamızın 148. maddesinde gerçekleştirilen değişiklikleri ele almak yeterli olacaktır. Buna göre 148. maddenin eski haline göre, Anayasa Mahkemesi'nin, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetleme ve bireysel başvuruları karara bağlama yetkisi ve görevinden söz edilmektedir. 148. maddenin yürürlükteki hali ise, Anayasa Mahkemesi'nin kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetleme ve bireysel başvuruları karara bağlama yetkisi ve görevine sahip olduğunu düzenlemektedir (1982 Anayasası, 148. Madde). Bu fıkrada daha önce düzenlenen kanun hükmünde kararnameler de, değişik halinde sözü edilen Cumhurbaşkanlığı kararnameleri de olağan dönemlerde yapılan düzenleyici işlemlerdir. Yani, her ikisi açısından olağan dönemlerde yapılan düzenlemelerin, Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetki alanı içerisinde olduğu görülmektedir. Maddenin eski halinin devamında ise, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmayacağı hükme bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle, daha önceki hükümet sistemimiz olan par-

lamenter hükümet sisteminde, olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükümünde kararnamelerin, ne şekil ne de esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde bir dava açılmayacağı kesin olarak düzenlenmiştir. Benzer düzenlemenin, 148. maddenin yeni-değişik halinde de yapıldığı görölmektedir. Buna göre, yürürlükteki 148. madde, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmayacağını hükme bağlamaktadır. Dolayısıyla 119. maddeye dayanılarak, olağanüstü halin gerekli kıldığı durumlarda çıkarılan olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri için de, eski hükümet sisteminin olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükümünde kararnamelerinde olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi'ne şekil veya esas bakımından Anayasaya aykırılık iddiasıyla dava açılması söz konusu olamaz.

Sonuç

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişin halkoylaması ile kabul edilmesi ve hükümet sistemi değişikliğinin yaşanması, ölkemizde siyasal ve idari açıdan bir dizi değişikliği beraberinde getirmiştir. Bunlardan bir tanesi de şüphesiz, idarenin düzenleyici işlemleri ile ilgilidir. Bakanlar Kurulu adı verilen parlamenter sistemin temel kolektif yürütme organının ortadan kalkmasıyla beraber, aynı Anayasa değişikliğiyle kanun hükümünde kararnameler, tüzükler ve Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılması öngörölen yönetmelikler de (21.01.2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanununun 17.04.2017 tarihli halkoylamasıyla kabul edilmesi, 24.06.2018 tarihinde, yeni sistem gereği birlikte yapılan Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin ertesinde, Cumhurbaşkanlığı seçimini Recep Tayyip Erdoğan'ın kazanıp 21.07.2019 tarihinde anayasaya göre andiçip göreve başlamasıyla) ortadan kalkmıştır.

Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan yönetmeliklerin ve tüzüklerin yerini, çoklukla Anayasamızın yürürlükteki 104. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmelikler almıştır. Bununla beraber, yine Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükümünde kararnameler de, yapı değişikliği sonucunda ortadan kalkmıştır. Kanun hükümünde kararnamelerin ortadan kalkması sebebiyle oluşan boşluk ise yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı kararnameleri tarafından doldurulmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin özüne uygun olarak, hızlı karar alma ve bunları hayata geçirme hususunda oldukça etkin olan bir düzenleyici işlem tipidir. Başkanlık sisteminin orijinal modeli olan Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık kararnameleeri (Executive Order) ile Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri'ni karşılaştırdığımızda, bunların benzer ve farklı yönleri ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık kararnameleeri'nin doğrudan yasal ya da anayasal bir dayanağı bulunmamaktadır. Ancak dolaylı olarak, Amerikan Başkanı'nun tüm yetkilerinde olduğu gibi, dayanağının Amerikan Anayasası'nın 2. maddesi olduğu ifade edilebilmektedir. Oysa Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri, dayanağını doğrudan Anayasamızdan almaktadır; yürürlükteki 104. ve 119. maddelerde bu kararnameleerin sırasıyla olağan ve olağanüstü dönemler için düzenlenmesi, içeriklerinin ve sınırlarının belirlenmesi söz konusu olmuştur.

Bununla beraber, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık kararnameleeri'nin geçerlilikleri genel kabule göre Başkanın görev süresi kadardır. Teamüllere göre, bir Başkan döneminde çıkarılan bir Başkanlık kararnamesi, daha sonra göreve gelen bir Başkan açısından bağlayıcı değildir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri ise, dayanağını ve kaynağını doğrudan Anayasamızdan almaya bağlı olarak, tersine bir kararnama ile ya da kanunla yürürlükten kaldırılana kadar geçerlidir. Dolayısıyla bir Cumhurbaşkanı döneminde çıkarılan bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yürürlükten kaldırılana kadar, sonraki Cumhurbaşkanları'nın dönemleri açısından da bağlayıcıdır.

Amerikan Başkanlık Kararnameleeri'nde yetki ve onay sistemi bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle, bir Başkanlık kararnamesi'nin yayımlanabilmesi için Kongre'den yetki alınması gerekmediği gibi; kararnamenin onaylanması için de Kongre'ye sunulması söz konusu değildir. Benzer açıklamayı, Anayasamızın 104. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri için de yapmak mümkündür. Başka bir ifadeyle, olağan dönem Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri açısından da, tıpkı Amerikan Başkanlık kararnameleeri gibi, ne bir yetki ne de bir onay sistemi mevcuttur. Ne var ki, Anayasamızın yürürlükteki 119. maddesine göre, olağanüstü halin gerekli kıldığı durumlarda çıkarılacak olan olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri açısından durum farklıdır. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri'nde yetki kanunu uygulaması yine söz konusu değilken; yayımlandığı

gün parlamentoya sunulma ve üç ay içerisinde parlamento tarafından onaylanma şartı düzenlenmektedir; bu kararnamelerin üç ay içerisinde parlamentoda görüşülmemesi ya da görüşülüp kabul edilmemesi durumunda yürürlükten kalkacağı hükme bağlanmaktadır.

Diğer yandan Amerikan Başkanlık kararnameleri, Federal Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilebilmektedir. Ayrıca, Kongre tarafından çıkarılacak bir kanun ile de kararnamelerin iptal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri de, olağan koşullarda 104. maddeye göre yapılanlar açısından Anayasa Mahkemesi denetimine tabidir. Yalnız olağanüstü halin gerekli kıldığı durumlarda 119. madde kapsamında çıkarılanlar açısından Anayasa Mahkemesi'nde dava açılabilmesi söz konusu değildir. Ancak her zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yasa çıkararak, bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi'ni geçersiz kılması mümkündür. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, parlamentonun üzerinde düzenleme yetkisine sahip olan bir işlem değildir.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri'nin, ülkemizin eski hükümet sisteminin en üstün düzenleyici işlemi olan kanun hükmünde kararnamelerden de ayrılan yönleri bulunmaktadır. Öncelikle ne olağan ne de olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleri açısından yetki kanunu geçerli değildir. Oysa olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinin Bakanlar Kurulu tarafından düzenlenebilmesi için, parlamentodan alınacak bir yetki kanununa ihtiyaç duyulmaktaydı. Olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararnameleri için ise yetki kanununa ihtiyaç duyulmamaktaydı; bunlar idarenin istisnai olarak sahip olduğu düzenleyici işlem kapsamında ele alınmaktaydı.

Onay sistemi açısından da Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile eski sistemin kanun hükmünde kararnamelerinin birtakım farklılıklar içerdiği görülmektedir. Buna göre olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri de olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararnameleri de Resmi Gazetede yayımlanmakta ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulmaktaydı. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri açısından ise, onay sisteminin farklı işlediğini ifade etmek gerekmektedir. 104. madde kapsamında çıkarılan olağan dönem Cumhurbaşkanlığı kararnameleri açısından bir parlamento onayı söz konusu değilken; 119. madde kapsamında olağanüstü halin gerekli kıldığı durumlarda çıkarılan olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnameleri'nin yayımlandığı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması; üç ay içerisinde de görüşülüp onaylanması şartı düzenlenmektedir.

Aksi durumda olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı kararnamesi'nin kendiliğinden kalkacağı düzenlenmektedir.

Yargı denetimi bakımından ise, gerek eski sistemin kanun hükmünde kararnameleri açısından gerekse mevcut Cumhurbaşkanlığı kararnameleri açısından, olağan dönemde çıkarılanlar için Anayasa Mahkemesi'nin yetkili olduğu görülmektedir. Eski sistemde olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş durumunda çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile mevcut sistemde olağanüstü hal ve savaş durumunda çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hakkında Anayasa Mahkemesi'nin yetkili olmadığı görülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Legal Status of Presidential Decrees:
A Comparison with Statutory Decrees and US
Executive Orders**

*

Çağdaş Zarplı

Bilecik Şeyh Edebali University

The acceptance of the transition to the Presidential System of Government with referendum and experiencing a change in the governmental system have brought along a series of changes in political and administrative terms in Turkey. One of them is related to the regulative processes of the administration. Statutory decrees, regulations and bylaws foreseen to be issued by the Cabinet were also discharged together with the removal of the basic collective executive organ of the parliamentary system named Cabinet.

The bylaws and regulations issued by the Cabinet were replaced by the bylaws regulated in Article 104 of the Constitution in effect, issued by the President. In addition, the statutory decrees issued by the Cabinet were also repealed in consequence of the change in the government system. On the other hand, the gap formed because of the removal of statutory decrees is filled by Presidential Decrees in the new system.

Presidential Decrees constitute a regulatory act that is quite efficient in making quick decisions and realizing these decisions in compliance with the essence of the Presidential System of Government. When we compare the Executive Orders in the USA, which is the original model of the presidential system and the Presidential Decrees, their similar and different aspects are seen. First of all, the USA Executive Orders have no immediate legal or constitutional grounds. However, it may also implicitly be expressed that, as with all the powers of the American President, the Executive Orders are grounded in Article 2 of the American Constitution. However, the Presidential Decrees are directly based on the Constitution. In Article 104 of the Constitution in force, the Presidential Decrees to be issued in usual periods and in Article 119, the Presidential Decrees to be issued in

State of Emergency rules were regulated and their contents and limits were determined.

Furthermore, the validity of the executive orders of USA lasts as long as the President's term of office according to the general consent. According to the precedents, an Executive Order issued in the era of a President is not binding during the period of the upcoming President. On the other hand, Presidential Decrees are valid until they are removed by a contrary decree or law, in compliance with directly being based upon and rooted in the Constitution. Therefore, a Presidential Decree issued in the period of a President is also binding regarding the eras of the following Presidents up until it is abolished.

There is no system of power and approval in the USA Executive Orders. In other words, while there is no need to obtain authorization from the Congress for an Executive Order to be published, the Executive Order is not presented to the Congress to be approved. As it is with the American Executive Orders, regarding the usual period Presidential Decrees regulated in Article 104 of the Constitution, there is neither a system of power nor approval. However, according to Article 119 in our Constitution in force, the case is different in terms of the State of Emergency Presidential Decrees to be issued when the state of emergency necessitates. There is no empowering act practice in State of Emergency Presidential Decrees, the condition of its being presented to the Grand National Assembly of Turkey on the day of its publication and its being approved by the Grand National Assembly of Turkey is being regulated. It is ruled that these decrees shall be abolished in case they are not discussed or discussed and not approved in the Grand National Assembly of Turkey.

In addition, American Executive Orders may be invalidated by the Federal Superior Court. The executive orders may also be invalidated through a law that will be made by the Congress. The Presidential Decrees are also subject to the supervision of the Constitutional Court in terms of what is carried out according to the Article 104 of the Constitution in usual conditions. However, in terms of what is issued within the scope of the Article 119 of the Constitution, in cases when State of Emergency necessitates, a law suit cannot be sued in the Constitutional Court. However, the Grand

National Assembly of Turkey can always make law and invalidate a Presidential Decree. Therefore, Presidential Decrees are not the processes having a power to regulate the parliament.

Presidential Decrees have some other differences compared to Statutory Decrees which constitute the supreme regulatory process of the old governmental system of our country in terms of approval process. First of all, empowering act is not valid in terms of neither usual nor emergency Presidential Decrees. However, in the previous system, an empowering act to be obtained from the parliament was necessary for the usual period Statutory Decrees to be regulated by the Cabinet. Yet, empowering act was not necessary for the Statutory Decrees of State of Emergency and martial law. These were addressed within the scope of the regulatory process that the administration had exceptionally.

Presidential Decrees and the previous system's Statutory Decrees are also observed to involve some differences in terms of the approval system. Accordingly, the Statutory Decrees of the usual period and the Statutory Decrees of the state of emergency and martial law were published in the Official Gazette and presented to the approval of the Grand National Assembly of Turkey on the same day. Regarding the Presidential Decrees, it should be expressed that the approval system works differently. A parliament approval is not concerned regarding the usual period Presidential Decrees issued within the scope of Article 104 of the Constitution. Within the scope of Article 119 of the Constitution, the condition that State of Emergency Presidential Decrees issued in cases when the State of Emergency necessitates is presented to the Grand National Assembly of Turkey on the day it is published, discussed, and approved in three months is regulated. Otherwise, the regulation necessitates the State of Emergency Presidential Decree to automatically be abolished.

Regarding judicial control, it is seen that Supreme Court is authorized for those issued in the usual period regarding both the Statutory Decrees of the old system and the Presidential Decrees of the present system. Concerning the Statutory Decrees issued in cases of state of emergency, martial law and war in the old system and Presidential Decrees issued in cases of state of emergency and war in the present system, the Constitutional Court has the authority.

Kaynakça / References

- 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Şubat 11, 2017). *Resmi Gazete*, Sayı: 29976.
- Arslan, R. (2013). *Demokratik yönetim sistemleri*. Dora Yayınevi, Bursa.
- Bezci, B. (2005). Demokrasi ve başkanlık sistemi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*,3(2),77-91.
- Bozlağan, R. (2016). *Türk tipi başkanlık*. İstanbul:Hayat Yayınları.
- Çam, E. (1999). *Siyaset bilimine giriş*. Genişletilmiş Altıncı Basım, İstanbul:Der Yayınları.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş devlet sistemleri*. İstanbul:Der Yayınları.
- Çolak, Ç. D. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yetkisinin Amerikan sistemi üzerinden karşılaştırmalı analizi. *Strategic Public Management Journal*, 3, 51-65.
- Eroğul, C. (2016). *Çağdaş devlet düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*. 10. Baskı, İmaj Yayınevi.
- Gözler, K. (2001). *Devlet başkanları: Bir karşılaştırmalı anayasa hukuku incelemesi*. Bursa:Ekin Kitabevi Yayınları,
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*, (Çev. B. B. Özipek, B. Seçilmişoğlu vd.). İstanbul: Adres Yayınları.
- Locke, J. (2003). *Locke: political writings*. (Ed D. Wooten) Hackett Publishing, Indianapolis.
- Montesquieu, C. L. (2011). *Kanunların ruhu üzerine*, (Çev. F. Baldaş). İstanbul:HyperLink,
- Nomer, M. (2013). *ABD başkanlık sisteminde başkanın yetkileri*. On İki Levha Yayıncılık. T.C. 1982 Anayasası. (1982). (Erişilme Tarihi: 02.05.2020) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Teziç, E. (2013). Başkanlık rejimini anlamak. *Yeni Türkiye*, 51, 366-371.
- Thomson, D. (2006). *Siyasi düşünce tarihi*, (Çev. A. Y. Aydoğan, C. Şişman vd.). İstanbul:Metropol Yayınları

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Zarplı, Ç. (2020). Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hukuki niteliği: kanun hükmünde kararnamelerden ve ABD başkanlık kararnamelerinden farklarının incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4580-4601. DOI: 10.26466/opus.736286

Türk Uzmanların Rus Eğitim Sistemi Hakkındaki Raporları

DOI: 10.26466/opus.661295

*

Cengiz Aslan*

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara/Türkiye
E-Posta: aslancengiz@yahoo.com ORCID: [0000-0003-3710-9838](https://orcid.org/0000-0003-3710-9838)

Öz

Ülkelerin birbirleriyle olan siyasi ilişkileri toplumsal kurumları etkilemektedir. Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Türkiye ve Rusya arasında imzalanan antlaşmalar iki ülke arasında birçok alanda işbirliğinin yasal zeminini oluşturmuştur. Bu antlaşmalarla birlikte siyasi heyetler başta olmak üzere, Türkiye ve Rusya'dan çeşitli heyetlerin ve uzmanların karşılıklı ziyaretleri gerçekleşmiştir. Bu çerçevede Atatürk döneminde Sovyet Rusya eğitim sistemini incelemek üzere Rusya'ya heyetler ve uzmanlar gönderilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Atatürk döneminde Sovyet Rusya'ya gönderilen uzmanların Rus eğitim sistemi hakkında hazırladıkları raporların incelenmesidir. Araştırma, tarihsel bir araştırmadır. Araştırmanın veri kaynaklarını Rusya eğitim sistemi hakkında hazırlanan raporlar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan veriler, betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiştir. Atatürk döneminde, Rus eğitimini incelemek için 1926'da, Nafi Atuf (Kansu) ve Rıdvan Nafiz (Edgüer), 1933 ve 1934'te Vildan Aşir (Savaşır) ve Cevdet Kerim (İncedayı) Beylerden oluşan bir heyet, 1936'da Rüştü Uzel'in başkanlığında her öğretim derecesinden 40 kişilik öğretmen heyeti ve 1937'de Tekirdağ milletvekili Rahmi Apak Rusya'ya gönderilmiştir. Türk uzmanlar, Rus eğitim sistemi ile ilgili inceleme ve araştırmalarını raporlaştırmışlar ve bu raporlarını Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk dönemi, eğitim raporları, Türk uzmanlar, Rusya

Reports of Turkish Experts About The Russian Education System

*

Abstract

The political relations of countries affect social institutions. The various treaties signed by Turkey and Russia during the establishment process of Turkey Republic provided the legal basis of cooperation between these two countries in many areas. With these treaties, various delegations and the experts from Turkey and Russia visited one another reciprocally, particularly the visits from political delegations have been realized. Within this framework, during Atatürk's period, delegations and experts were sent to Russia to examine the education system of Soviet Russia. In this study, it is aimed to examine these expert' reports about the Russian education system. This study is designed as a historical research. The data sources of the research are reports published about the Russian education system. In this research, data were analyzed with descriptive analysis method. In Atatürk's period, various visits conducted to Russia to examine their education system. In 1926 Nafile Atuf (Kansu) and Rıdvan Nafız (Edgüer); in 1933-1934 a committee with members of Vildan Aşır (Savaşır) and Cevdet Kerim (İncedayı); in 1936 a committee composed of 40 teachers and chaired by Rüştü Uzel ; in 1937 Tekirdağ deputy Rahmi Apak visited to Russia. The Turkish experts reported their investigations and researchs on the Russian education system and presented these reports to the Ministry of National Education.

Keywords: *Atatürk's period, education reports, Turkish experts, Russia.*

Giriş

Ülkelerin birbirleriyle olan siyasal ilişkileri, başta siyaset olmak üzere birçok toplumsal kurumu etkilemektedir. Bu çerçevede Atatürk dönemi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkilerinin dönemin siyasal koşullarından bağımsız gelişemediği söylenebilir. Sonuçta “iki devrimin emperyalizm karşıtlığının aynı cephede buluşturmasıyla”, “kuruluş süreçlerinde dayanışma ve işbirliği içinde olduğu” görülmektedir (Perinçek, 2005, s.24; Tellal, 2000, s.15). İki ülkenin dostluk ilişkilerinin başlaması, aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin de ilk dış politika eylemi olan, Atatürk’ün Lenin’e yazdığı 26 Nisan 1920 tarihli mektubuyla olmuştur. Bu mektuplar, iki ülke arasında güven ve saygınlık, birbirlerinin içişlerine karışmama ve ulusal çıkarlarına saygı gösterme temeline dayalı samimi bir dostluk ve yararlı bir işbirliği kurulmasına olanak sağlamıştır (Perinçek, 2005, s.51; Vandov, 1982, s.5-34).

Atatürk döneminde, Türkiye-SSCB arasında 16 Mart 1921’de Moskova’da, Türkiye ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetleri arasında 13 Ekim 1921’de Kars’ta, Ukrayna Sosyalist Cumhuriyeti ile Türkiye arasında 2 Ocak 1922’de Ankara’da, 17 Aralık 1925’te Türkiye ile Sovyet Rusya arasında Paris’te dostluk antlaşmaları imzalanmıştır. Yapılan bu antlaşmalar iki ülke arasında birçok alanda işbirliğinin yasal zeminini oluşturmuştur. Atatürk döneminde siyasi heyetler başta olmak üzere, farklı alanlardan heyetler Rusya’ya ziyaretler gerçekleştirmiştir. Özellikle İsmet Paşa’nın 1932’de gerçekleştirdiği Moskova ziyareti “iyi bir aydınlanma, karşılıklı itimadın kuvvetlenmesi ve Sovyet Rusya şartlarının yakından görülmesi” konularında olumlu geçmiştir (İnönü, 2006, s.514). 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren Türk-Rus ilişkileri gerileme aşamasına geçmiştir. Vandov (1982)’a göre Temmuz 1936’da Montrö’deki Boğazlar Konferansı’ndan sonra SSCB ile Türkiye arasındaki ilişkilerde bazı çatlaklar belirmiş, Atatürk’ün ölümünden sonra bunlar derinleşmiştir. Bu süreçte Stalin yönetimindeki SSCB’nin, Boğazları müştereken müdafaa etmeyi teklif etmesi ilişkileri tersine döndürmüştür (Jaeschke, 2011, s.174).

İki ülkenin eğitim ilişkileri, dönemin siyasal-toplumsal-ekonomik koşullarıyla paralellik göstermektedir. 1922’de Lenin döneminin Dışişleri Halk Komiseri Georgiy Vasilyeviç Çiçerin, eğitim halk komiseri A.V. Lunaçarskiy’e yazdığı mektubunda Mustafa Kemal’in ve ülkü arkadaşlarının, Türk

toplumunun modernleştirilmesi konusundaki çalışmalarını kolaylaştırıcı materyal gönderilmesi için gerekli işlerin yapılması gereği belirtilse (Aralov, 2010, s.126) de özellikle İnönü'nün 1932'deki Rusya ziyaretinden sonra eğitim-kültür ziyaretleri yoğunlaşmıştır.

Bu çalışmada ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde Atatürk döneminde SSCB'ye gönderilen Türk uzmanların Sovyet eğitim sistemi hakkında hazırladıkları raporlar incelenmiştir. Araştırma tarihsel bir araştırmadır. Araştırmanın veri kaynaklarını Sovyet Rusya eğitim sistemi hakkında hazırlanan raporlar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan dokümanlar, betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiştir.

SSCB Eğitim Sistemini İncelemek Üzere Gönderilenler

1926 yılında, Maarif Vekaleti Müsteşarı Nafi Atuf (Kansu), Teftiş Kurulu Başkanı Rıdvan Nafiz (Edgüer), müfettiş-i umumi Salih Zeki ve Hilmi Beyler'den oluşan heyet, Sovyet Rusya ile komşu ülkelerdeki Maarif teşkilatını incelemek üzere görevlendirilmiştir (BCA, 30.18.1.1/18.20.13; Kansu ve Kansu, 2011, s.66).

Halkevlerinden bir heyet, 10.07.1933-20.08.1933 tarihinde spor teşkilatı, müze ve sergi işleri, meslek birlikleri gibi konularda incelemelerde bulunmak üzere Rusya'ya gönderilmiştir. 26 Temmuz-1 Eylül 1934 tarihlerinde tekrar Türkiye'den bir spor heyeti Rusya'ya gitmiştir. Hem 1933'teki hem de 1934'teki Rusya seyahatine Vildan Aşir (Savaşır) ve Cevdet Kerim (İncedayı) Beyler katılmıştır (BCA, 490.1.0.0/1105.36.1).

1936 yılında Sovyetler Birliği Maarif Komiseri Bubnof tarafından davet edilen, "gidiş-geliş yol masrafları Sovyet Hükümetince karşılanan" (BCA,30.18.1.2/68.73.18), her öğretim derecesinden seçilen 40 kişilik öğretmenler heyeti incelemelerde bulunmak üzere SSCB'ye gitmiştir. 29 Ağustos-20 Eylül 1936 tarihinde¹, Rüştü Uzel'in başkanlığında, ilkokul, ortaokul, lise ve enstitü öğretmenleri ile üniversiteden dört doçentten² oluşan 40 kişi-

¹ Velidedeoğlu anılarında 25-28 Eylül tarihlerini verse de yükseköğretim hakkında hazırladığı raporda, 29 Ağustos'ta İstanbul'dan hareket ettiklerini, 20 Eylül'de İstanbul'a döndüklerini belirtmektedir.

² Tıp Fakültesi'nden Dr. Muzaffer Şevki Yener ve Dr. Nebil Bilhan, Fen Fakültesi'nden Ali Rıza Berkem, Hukuk Fakültesi'nden Hıfzı Veldet Velidedeoğlu.

lik heyette³ Adnan Saygun gibi bestecilerin dışında Abidin Daver ve Sadri Ertem gibi çeşitli gazeteci ve yazarlar da bulunmaktadır (Velidedeoğlu, 1977, s.214-245).

1937 yılında Tekirdağ milletvekili Rahmi Apak, Sovyet Rusya Spor ve Beden Terbiyesi Teşkilatını incelemek üzere Rusya'da incelemelerde bulunmuştur.⁴ (BCA, 490.1.0.0/1105.36.1). Tablo 1'de Atatürk dönemi Rusya eğitim sistemi ile ilgili dönemin çeşitli dergilerinde yayınlanan rapor, yazı ve çeviriler yer almaktadır. Bu çalışmada Tablo 1'de yer alan yazılardan sadece, Sovyet Rusya eğitim sistemi ile ilgili hazırlanan raporlar değerlendirilmiştir. 1926'da Maarif Vekaleti Mecmuasında yayınlanan, Türkiye'nin Rusya Büyükelçisi Zekâi (Apaydın) Beyin hazırladığı rapor⁵ eğitim sistemini incelemek üzere gönderilmediği için çalışma kapsamında ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada, ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde, Sovyet Rusya eğitim sistemini incelemek için gönderilen uzmanların hazırladıkları raporlardan 9'u değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Sovyet Rusya Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Yazı ve Raporlar (1926-1937)

S	Yıl	Başlık	Yazar / Hazırlayan	Yayın. Yer
1	1926	Rusya Maarifi Hakkında Rapor (rapor)	Nafi Atuf / Rıdvan Nafiz	Maarif Vekaleti Mec. (MVM)
2	1926	Rusya Maarifi Hakkında (rapor)	Zekâi (Apaydın)	"
3	1926	Rus Tek İş Mektebi (Tercüme)	Tolstoy, Yako Veleva	"
4	1926	Rus Tek İş Mekteplerinin Bina Ve Vesaiti (Tercüme)		"
5	1927	Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi	Rıdvan Nafiz	Terbiye
6	1927	Moskova'da Radışçef Tek İş Mektebi	Rıdvan Nafiz	"

³ Heyette, Orta Tedrisat Müdür muavini Hayri, Erzurum Lisesi müdür muavini Arif, İstanbul Kız Muallim Mektebi, öğretmenlerinden Hüviyet Bekir, Gazi Terbiye Enstitüsü öğretmenlerinden, Mustafa Nihad (Özön), Gaziantep Maarif müdürü Hüseyin Arif, Maarif Vekâleti şube direktörlerinden Halil Vedat (Fıratlı) ve eşi Nahide Vedat da yer almaktadır (Cumhuriyet, 30 Ağustos 1936, s. 2).

⁴ 4 Temmuz 1937 tarihinde, İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve beraberindeki heyet 20 günlük bir ziyaret için Moskova'ya gider. Rahmi Apak da bu seyahate katılanlardan biridir. Bk. Vandov, 1982, s.123; Rahmi Apak, Yetmişlik bir subayın hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.278,279.

⁵ Zekai Beyin bu raporunda, Rusya eğitim sisteminin her kademesinin ele alındığı, eğitim bütçeleri ve programlarına ayrıntılarıyla yer verildiği belirtilmektedir. Bk. Gönül Türkan Demir, 1918-1938 yılları arasında yayınlanan eğitim dergilerindeki karşılaştırmalı eğitim makaleleri, Cumhuriyet International Journal of Education, 6(1), 2017, s.28.

7	1927	Yeni Programlardan – Rus Müfredat Programları	Hıfzırahman Raşid(Öymen)	Muallimler Mecmuası
8	1927	Rusya Şuralar İttihadı Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif-i Umumiye	A. Âli	Fikirler
9	1927	Rusya Şuralar İttihadı Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif-i Umumiye-Tedrisat-ı Meslekiye	A. Âli	''
10	1927	Rus Şuralar İttihatında Maarif – Harsiyi Siyaset Faaliyeti – Kulüpler	A. Âli	''
11	1927	Rus Şuralar Cumhuriyetinde Terbiye Meselesi	Lunaçarski	MVM
12	1928	Rusya Şuralar İttihadı Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif – İlim	A. Âli	''
13	1928	Sovyet Rusya'nın Pedagoji Teknikumlarında Usulü Tedris Meselesi	-	''
14	1928	Sovyet Rusya'nın Pedagoji Teknikumlarında Terbiyevi Tecrübeler (Mevzu', Gaye-i Teşkilat Ve Fiil-i Tatbik)	-	''
15	1928	Rusya'da Maarif	Karlenton Vaşpor	Fikirler
16	1930	Rusya'da metruk çocuk yuvaları	Fuat Refik	Gürbüz Türk Çocuğu
17	1931	Rusya'da Mektepten Evvelki Terbiye	Kâzım Nami (Duru)	Terbiye
18	1933	Sovyetlerde Bayram ve Terbiye	Nusret Kemal	Ülkü
19	1933	Rusya'da Beden Terbiyesi ve Spor (rapor)	Vildan Aşir, Cevdet Kerim İncedayı	Yayınlanmadı
20	1934	Sovyet Rusya'da Spor (rapor)	Vildan Aşir, Cevdet Kerim İncedayı	Yayınlanmadı
21	1934	Gençliğin Komünist Birliği (rapor)	Cevdet Kerim İncedayı	Yayınlanmadı
22	1937	Sovyet Rusya'da İlköğretim ve Eğitim İşleri (rapor)	Heyet	Kültür Bak.
23	1937	Sovyet Rusya'da Yüksek Tahsil ve İlim Hayatı Hakkında Rapor (rapor)	Hıfzı Veldet Velidedeoglu	Yayınlanmadı
24	1937	Sovyet Rusya Spor ve Beden Terbiyesi Teşkilatı Hakkında (rapor)	Rahmi Apak	Yayınlanmadı

Sovyet Rusya Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Raporlar

1926 yılında, Nafi Atuf (Kansu) ve Rıdvan Nafiz (Edgüer) Beylerin Maarif Vekaleti'ne sundukları rapor, "Rusya Maarifi Hakkında Rapor" başlığıyla Maarif Vekâleti Mecmuasında yayınlanmıştır. Raporda, eğitim işlerinden sorumlu olan eğitim Halk Komiserliği'nin (Narkompros) örgütlenmesi ve işleyişi ile vilayetlerdeki okulöncesi eğitim, örgün eğitim, meslek okulları, teknikumlar- orta meslek okulları- işçi fakülteleri, işçi kursları, yüksek mes-

lek okulları, diğer çocuk bakım kurumları, öğretmenlerin yetiştirilmesi, pedagoji enstitüleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bunun yanı sıra raporda yeni rejimin, yeni prensip ve fikirleri halka indirmek, halkın siyasi ve toplumsal eğitimini sağlamak, yeni devlet şeklini sahiplenecek ve koruyacak bir nesil yetiştirmek için eğitim kurumlarını devletin amaçlarına göre oluşturmayı önemli görevleri arasında kabul ettiği belirtilmektedir (Akt. Kansu ve Kansu, 2011, s.409-450; MVM, 1926, s.1-44; Karagöz, 2019, s.26-37). Bu raporun yanı sıra, Rusya seyahati sonucunda Rıdvan Nafiz Beyin, 1927 yılında Terbiye dergisinde “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi” ile “Moskova’da Radişçef Tek İş Mektebi” başlıklı iki yazısı yayınlanır. Nafi Atuf Bey ile hazırladıkları raporda da kısaca belirttikleri bu okullarla ilgili ayrıntı bilgileri içeren birer rapor niteliğindeki bu yazılarda, Tecrübe Mektebi’nin kuruluş amaçları ile eğitim-öğretim uygulama ve anlayışları (Terbiye, 1927a, s.17-22), Radişçef Tek İş Mektebi’nin süresi, programda yer alan dersleri ve uygulanması gibi eğitim-öğretim süreçleri anlatılmaktadır (Terbiye, 1927b, s. 122-130).

10.07.1933-20.08.1933 tarihlerinde Vildan Aşır ve Cevdet Kerim Beylerin de yer aldığı Halkevleri Spor Heyeti Rusya’ya gitmiştir. “Rusya’da Beden Terbiyesi ve Spor” başlıklı rapor 40 günlük ziyaret sonucunda hazırlanmıştır. Raporda, seyahatte çekilen fotoğraflar, Rusya’nın sanayideki ilerlemesini gösteren dergiler, albümler, istatistikler ve nizamnamelerle birlikte, Sovyet spor teşkilatı, müze ve sergi işleri, meslek birlikleri gibi konular hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca raporda, Leningrad, Moskova ve Harkof’ta bulunan beden terbiyesi enstitüleri, ders çizelgeleri, jimnastik mektepleri, stat işleri, Moskova kültür ve istirahat parkları ile çocuk kamp-ları ve beden terbiyesi teşkilatlanmasında her bir oluşumun geniş halk kitlelerine ulaşmadaki yeri ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Özellikle şu ya da bu maksatla toplanılacak büyük alanlar olan statların, halkı cezbedecek sıhhi ve nezih eğlenceleri barındıran bir park olduğu, kültür ve istirahat parkları ile birlikte rejimin prensiplerini yansıttığı belirtilmektedir (BCA, 490.1.0.0/1105.36.1).

26 Temmuz-1 Eylül 1934 tarihlerinde futbol, güreş, deniz sporları uzmanlarının da olduğu Halkevleri Spor Heyeti, Sovyet Spor Teşkilatı, müze ve sergi işleri, meslek birlikleri gibi konularda incelemelerde bulunmak üzere Rusya’ya gitmiştir. Heyettekilerden Vildan Aşır (Savaşır) ve Cevdet Kerim (İncedayı) Beyler, “Sovyet Rusya’da Spor” adıyla bu incelemelerini

raporlaştırmıştır. Diğer bir ifadeyle bu rapor, 1933'teki raporun devamı niteliğinde olup daha fazla bilgiler ve güncel değişiklikleri içermektedir. Raporda, Sovyet spor teşkilatı ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Sovyet Rusya'da beden terbiyesi tarihi, beden terbiyesi mektepleri, Moskova ve Leningrad Beden Terbiyesi Enstitüleri, spor bayramları, madalyalar, futbol, güreş, deniz sporları ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Raporda, beden eğitim öğretmenlerinin bisiklet, otomobil, motosiklet kullanmaları, bir motorun özelliklerini bilmeleri, gruplar halinde ülkenin her tarafına dağılarak beden eğitimi faaliyetleri ve gelişimini etüt etmeleri zorunluluğunun, Türkiye'de sadece beden eğitiminde değil aynı zamanda bütün öğretmen okullarında da bulunmasının önemi vurgulanmaktadır. Bunların yanı sıra, sporun ve beden terbiyesinin parti prensibi ve devlet programı kesinliği ve ciddiyetiyle geniş halk kitlelerine maledilmesinin sonucu yüksek başarılar elde edildiği ve Türk takımlarının bu şartlar altında yüz güldürmeyen sonuçlar almasının kaçınılmazlığından söz edilmektedir. Ayrıca raporda Türk futbolunun ilerlemesi ve milli kabiliyetlerin keşfedilmesi için stadyum, idmançıların himayesi, kulüplere olabildiğince yardım, teşkilat çalışanlarının yalnızca bu işle meşgul olmaları ve müfettişlerin görevlendirilmesinin gerekliliği gibi tespitlerde bulunmaktadır (BCA, 490.1.0.0/1105.36.1).

Cevdet Kerim Bey 1934'teki seyahatinde, Rusya'daki "Gençliğin Komünist Birliği" (Koministiçeski Soyuz Maladiyecı) adlı teşkilat hakkında incelemelerde bulunarak bu konuda da fotoğrafların ve belgelerin olduğu bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre Konsomol teşkilatı, genç, tecrübeli ve geniş halk kitlelerini Sovyet Rusya'daki Komünist partinin prensiplerine göre idare etmeye alışmış eleman yetiştirmek amacıyla kurulan sıkı disiplinli bir teşkilattır. Partinin bir nevi çırak okulu olan bu teşkilatta gençler iyi birer partici, teknisyen ve memleket müdafasına kabiliyetli ve bilgili olacak biçimde kendisini yetiştirmektedir ve partiye ana üye olarak katılmaktadırlar. Diğer amaçları ise geniş halk ve gençlik kitlelerine sahip kurumlar ve sanayi merkezleri içinde çalışanları, genç komünist vasfının mecburiyetleri altında sevk, idare ve kontrol, kurumların çalışmalarını, rejime bağlılıklarını ve teşkilat dışında kalanları kontrol etmektir. Teşkilatın en küçük biriminden en büyük birimine növe⁶, komiteler, mıntıklar, vilayetler, cumhuriyet-

---

⁶ Növe, bir fabrikada, müessesede, devlet dairesinde, okulda toplanan genç komünistlerden oluşan en küçük birimdir. Her növenin kendi arasından seçtiği, organizatör adı verilen bir şefi vardır. Növelerin

ler, birliğin genel merkezi biçiminde sıralanmaktadır. Raporda bu teşkilatın işleyişi, teşkilatlanması, günlük işleri fotoğraflarla ve Rusça belgelerle ayrıntılı olarak anlatılmaktadır (BCA, 490.1.0.0/1105.36.1).

29 Ağustos-20 Eylül 1936 tarihinde farklı okul türleri ve kademelerinden oluşan Türk öğretmen heyetinin üç hafta süren Rusya incelemelerinin sonucunda Bakanlığa verdikleri raporlardan derlenen 26 sayfalık rapor, "Sovyet Rusya'da İlköğretim ve Eğitim İşleri" başlığıyla 1937 yılında Kültür Bakanlığı Dergisi'nde yayımlanmıştır. Raporda Rusya'daki ilköğretim kademesi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Okulöncesi eğitim kurumları (çocuk bakım evleri, yeni doğmuş çocuklar koğuşu, çocuk yuvaları), halk eğitiminin teşkilatlanması ve işleyişi, zorunlu eğitim yaşındaki çocukların öğretim ve eğitim kurumları, eğitim yönetimi, okulların ders programları ve işleyişi, ilkokul kitapları, çocuk yayınları, halk neşriyatı, köy okulları teşkilatı, köy öğretmenleri, köyde ümmilikle mücadele ve halk eğitimi, ilköğretimde teftiş işleri, tecrübe okulları ve faaliyetleri, ilkokul öğretmenleri ve öğretmen yetiştirme yolları anlatılmaktadır (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937, s.198-241).

29 Ağustos-20 Eylül 1936 tarihinde Rusya'ya giden heyetteki her bir eğitimci bu incelemelerini ayrı ayrı raporlaştırmıştır. Kültür Bakanlığı (Milli Eğitim) bu seyahate katılan bazı eğitimcilerden Sovyet Rusya'nın eğitim ve kültür hayatı hakkında verilen bu özel raporlardan hareketle eğitim ve kültür hayatının her bir bölümü hakkında ayrı raporlar hazırlamalarını istemiştir (Taşdemirci, 2001, s.1). Örneğin 'Sovyet Rusya'da Yüksek Tahsil ve İlim Hayatı Hakkında Rapor' başlıklı inceleme bu seyahate katılan Velidedeoğlu tarafından hazırlanmıştır. Velidedeoğlu'nun bu konuda hazırladığı 22 sayfalık "Sovyet Rusya'da Yüksek Tahsil ve İlim Hayatı Hakkında Rapor" yedi bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde genel olarak Sovyetlerde yükseköğretim sistemi kısaca tanıtılmıştır. Diğer bölümlerde Üniversiteler, Yüksek Teknik Okulları, Tıp Fakültesi, hastaneler ve dinlenme yerleri, Sosyal Bilimlere ait yüksekokullar, Yüksek Pedagoji Enstitüleri, dil eğitimi ve gençlik teşkilatı ana hatlarıyla anlatılmaktadır. Raporda 1935 yılı itibariyle Rusya'da 23 üniversitede 32.000 öğrencinin öğrenim gördüğü; üniversitelerde Matematik-Mekanik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Coğrafya ve İlm-i Arz (jeoloji), Tarih olmak üzere 6 fakülteli bir yapı olduğu; 17-35 yaşlarında kız

---

birden fazla olması durumunda komiteler oluşur. Komsomol teşkilatının ve partinin tüm işlerini yöneten bu komitelerdir.

ve erkeklerin yükseköğrenime ücretsiz olarak kabul edildiği; üniversitelere bağlı Bilimsel Araştırma Enstitüleri ve müzelerin yanı sıra, genç işçi ve köylülerin üniversiteye kabul edilebilmeleri için öğrenim süresi 3 yıl ve geçgündüz programları olan “İşçi Fakülteleri”nin bulunduğu belirtilmektedir (Akt. Taşdemirci, 2001, s.2-18).

1937'nin Temmuz ayında Tekirdağ milletvekili Rahmi Apak Rusya seyahati sonucunda, “Sovyet Rusya Spor ve Beden Terbiyesi Teşkilatı Hakkında” bir rapor hazırlamıştır. Bu seyahat raporuna göre Sovyetler Birliğinde spor ve beden terbiyesi ile Bakanlar Kurulu nezdinde, Beden Terbiyesi ve Spor İşleri Tekmil Sovyetler İttihadı Komitesi uğraşmaktadır. Raporunda bu komitenin Eğitim ve Sağlık Bakanlığı gibi ayrı olmadığını, tüm Sovyetleri kapsadığı, Başkanı ve iki üyesinin Hükümet tarafından atandığı, 23 federasyondan müfettişler; Mekteplerin, Üniversiteler, Yüksekokullar, Ortaokullar ve Köyler Beden Terbiyesi Daireleri; idare kısmı, proje (mimar), sinema ve hariciye daireleri ile Yüksek Beden Terbiyesi Enstitülerinden oluştuğu, Rusya'nın spor bakımından 32 bölgeye ayrıldığı, bu bölgelere, merkezden, tüm cumhuriyetlerin kendi bütçesinden, eyaletlerin bütçesinden ve her Bakanlığın spor için ayırdığı bütçeden yardım yapıldığı, bu bütçelerin dışında, üye aidatları, sahalardan elde edilen gelirler ve fabrikaların yaptıkları yardımlardan oluşan spor bütçesinin bu komite tarafından düzenlendiği; Dinamo, Lokomotif, Spartak gibi mesleki teşekküllerin kurduğu spor kulüplerinin bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca raporda, yüksekokullar ve kurumlar için yüksek niteliklere sahip öğretmen yetiştirmek amacıyla Moskova, Leningrad, Harkov, Bakü ve Tiflis'te Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün; spor teşkilatı ve milli cumhuriyetlerin okulları için beden terbiyesi öğretmeni ve antrenör yetiştiren 30 tane öğretmen ve antrenör okulunun; Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak da okullar için beden terbiyesi öğretmeni yetiştiren 28 tane beden terbiyesi okulu bulunduğu belirtilmektedir. Rapordan anlaşıldığına göre, Rahmi Beyden Rusya'daki statlar hakkında da bilgi elde etmesi istenilmiş, ancak sadece Moskova'daki dinamo stadı hakkında bilgi elde edebilmiştir. 100 bin kişilik olan ve 6 milyon Türk lirasına malolan bu statta futbol alanı, koşu pisti, atletizm tesisleri, gazino, restoran, sinema, misafir sporcular için yatakhane, jimnastik, güreş, boks, gülle kaldırma salonları, radyoterapi daireleri, röntgen tesisleri ve çeşitli spor aletlerinin satışı için mağaza bulunmaktadır (BCA, 490.1.0.0/1105.36.1).

Tartışma ve Sonuç

Türkiye ve Sovyet Rusya arasındaki Atatürk ve Lenin döneminde başlayan ilişkilerin normalleşmesi sürecinde, iki ülkenin karşılıklı dostluk ziyaretlerini ve ilişkilerini sürdürme ve geliştirme eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu eğilimde Cumhuriyet'in temel politikasında şiarı olan "yurtta barış, dünyada barış" ilkesinin ve dünyayla bütünleşme, yenilikleri yakından izleme, kendisi için gerekli ve yararlı olanı alma isteğinin büyük bir etkisi vardır. Kuşkusuz yeni kurulan Cumhuriyet'in modernleşme projesinde eğitim sisteminin etkililiği, çağdaş eğitim düşüncesinden ve deneyiminden yararlanılarak olacaktı. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerdeki eğitim düşüncesi ve uygulamalarından yararlanmanın etkili yollarından biri, eğitim sistemlerini incelemek üzere uzmanların gönderilmesidir. Eğitim alanında 1926'da Nafi Atuf Kansu ve Rıdvan Nafiz Edgür'in, 1936'da 40 kişilik bir heyetin Sovyet eğitim sistemi ile ilgili incelemeleri üretici eğitim, kimsesiz ve yoksul çocukların eğitimi, öğretmen yetiştirme ve eğitim örgütlerini geliştirme açılarından (Altunya, 2005, s.24), 1933 ve 1934'te Vildan Aşir (Savaşır) ile Cevdet Kerim (İncedayı) ve 1937'de Rahmi Apak'ın incelemeleri ise beden eğitimi ve örgütlenmesi konusunda yararlı olmuştur. Taşdemirci (2001) 'ye göre, 1930'lu yıllarda, Sovyet Rusya'da köy ve şehir için ayrı okul kurma ve ayrı öğretmen yetiştirme uygulamaları bulunmamaktadır. Dolayısıyla Sovyet Rusya'da ilkokullara öğretmen yetiştirmek için kurulan Pedagoji Teknikumları ile Türkiye'de Köy Enstitüleri arasında hiçbir benzerlik bulunmamakta, yine Sovyet Rusya'da orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek için kurulan Pedagoji Enstitüleri ile Türkiye'de Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek üzere kurulan Yüksek Köy Enstitüsü arasında hiç bir benzerlik bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle Altunya (2018)'ya göre köye göre öğretmen yetiştirme düşüncesi, II. Meşrutiyet döneminde belirgin biçimde ortaya çıkmış olup 1910'larda İsmail Mahir Efendi tarafından Meclis'te bir proje olarak dillendirilmiştir.

Rusya'da kurulan yeni rejiminin devamı için 1926'daki raporda belirtilen, eğitim kurumlarının devletin hedeflerine göre oluşturulmasının önemi ile ilgili, Rusya seyahatinde bulunan Falih Rıfkı (1931)'nın bu gezisi sonucunda yaptığı değerlendirmesinde olduğu gibi, Türk devrimini organize etme, yeni gençliği yetiştirme ve Türk cemiyetini birkaç hamlede eğitime yöntemlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyaç ve önem, 1936 ilkokul prog-

ramun amacının “kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik, inkılâpçı yurttaşlar yetiştirmek” (Kültür Bakanlığı, 1936, s.6) olarak belirtilmesinde karşılığını bulmuştur. Aslan (2014)’a göre, süreklilik ve ilerleme gibi Cumhuriyet’in modernleşme düşüncesinin yanı sıra, oluşturulmaya çalışılan “yeni insan” tipinin de aşamalı olarak yetiştirme çerçevesinin belirlenmesi ve inşa edilmeye çalışılmasının göstergesidir. Bununla birlikte Türkiye’de yetişkinlerin eğitiminde önemli bir yeri olan ve 1932’de kurulan Halkevleri’nin Rusya’dan esinlendiğini öne sürenler de vardır. Halkevleri talimatnamesine göre, bütün memleketi yeni bir mücadele azmi ile donatmak mecburiyeti bulunmaktadır. Macaristan, Çekoslovakya, İtalya, Almanya ve İngiltere’de bunun için oluşturulmuş kültür teşkilatı bulunmaktadır (CHF, 1932, s.4). Bunun yanı sıra Halkevleri talimatnamesinde Rusya’nın telaffuz edilmemesi, her ne kadar Türkiye ve Rusya arasında sıklıkla çeşitli ziyaretler gerçekleştirilse de dönemin siyasi anlayışının sonucu olarak, Türkiye’nin Rusya’ya karşı mesafeli tutumunun sonucu olduğu söylenebilir. Kaldı ki bu tutumu yine de 1949’da bütçe görüşmelerinde Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Halkevlerinin Rusya’daki Narodnik hareketiyle ilgili olduğunu söylemesini engellemeyeceği gibi, parti içi muhalefetin Soğuk Savaş ile birlikte, sol düşünceli muhalif kişiler için “Rus yanlısı, komünist” vb. etiketlemelerde bulunmasını da engelleyememiştir. Hamdullah Suphi’ye Cevat Dursunoğlu yanıtta, 1914’ten önce Almanya’da Vetahaus kurumlarının bulunduğunu, Halkevlerinin Türkocakları gibi, Türk ulusunun öz malı olduğunu, kesinlikle dışarıdan gelme bir yanı olmadığını belirtmektedir (Çeçen, 1990, s.35-242).

Günümüzdeki anlamıyla halkçılık siyasal bir akım olarak ilk kez 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya’da ortaya çıkmış bir köycülük hareketidir. Narodnik hareketi de denilen bu akım Rusya’da okuyan bazı Türk aydınlarının etkisiyle İttihat ve Terakki içinde de savunulmuştur. Ayrıca, Orta Avrupa ülkelerinde, özellikle Almanya’da Yurttaşevi veya Hemşerievi biçiminde merkezlerle birlikte köylerde Toplumevleri bulunmaktadır. Demokratik ülkelerin demokrasiyi tabana yayma doğrultusunda halk eğitimine ağırlık verme denemelerini Türkiye de yakından takip etmiş özellikle, Selim Sırrı İsvaç, Nizamettin Kirşan ve Vildan Aşir’in İsvaç ve Kuzey Avrupa ülkeleri ile ilgili incelemeleri geniş bir tartışma ortamı yaratmıştır. Vildan Aşir halk eğitimiyle ilgili, özellikle Çekoslovakya’daki Sokol teşkilatı incelemelerini anlattığı konuşmalarında, Türkiye’de de Sokollar gibi halkevleri-

nin veya halkınvelevlerinin kurulabileceğini savunuyordu (Çeçen, 1990, s.35-242). Bununla birlikte, Halkevlerinin kuruluş aşamasında oluşturulan komisyonda⁷, Rusya'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV/KUTVA) eğitim gören Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev Tökin gibi isimlerin bulunması (Çomak, 2016, s.109), Rusya'daki deneyimden yararlandırdığını düşündürebilir. Oysa, bu isimlerin Kadro Hareketi/Dergisinde, Cumhuriyet devrimlerinin teorik temellerini inşa etme sürecinde, Türk devrimlerinin sözcüsü oldukları (Türkeş, 1999, s.10) ve birikimlerini resmi ideolojiyi desteklemek için kullandıkları görülmektedir (Çomak, 2016, s.109). Dolayısıyla, Halkevlerinin kuruluş sürecinde oluşturulan komisyonlarda farklı ülke deneyimleri olan uzmanların yer almasının sonucu, bu oluşumun Türkiye'ye özgü sentez bir yapı olduğu İsveç, Çekoslavakya, Macaristan, İtalya, Almanya, İngiltere ve Rusya gibi ülkelerin deneyimlerinden yararlanıldığı söylenebilir.

Bu raporlarda belirtilen diğer bir konu, gençliğin beden terbiyesidir. "Kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisi duyanların", "toplanma ve çalışma yeri" olan Halkevlerinin, Spor şubesi aracılığıyla "Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmak", "bunları bir kütle hareketi ve milli bir faaliyet haline getirmek" görevi bulunmaktadır (Halkevleri Talimatnamesi,1932, s.12). Bununla birlikte 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), VIII. Kongresi'nde, 1936'da, Türk Spor Kurumu (TSK) adını alarak CHP'ye bağlanmış ve böylelikle siyasal iktidarın kamusal yaşama yönelik müdahaleleri kurumsal düzeyde gerçekleşmiştir. Bu uygulamalar sonucunda, 29 Haziran 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu ile gençler için kulüplere girme ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etme zorunluluğu getirilmiştir (Resmi Gazete, 1938, s. 1160). Bu kanunla Türk Spor Kurumu, Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü adını alır. Fişek (1985)'e göre, Genel Müdürlüğün bu statüsüne benzer bir örgütlenme, sadece Bakanlar Kurulunun altında bir devlet komitesi olarak Sovyet Rusya'da bulunduğu için, dönemin Türkiye'sinin dünya spor pratiğine yaptığı ilginç bir katkıdır. Ayrıca bu kanun Aslan (2011)'a göre kalkınma yolunda sağlıklı, disiplinli, üretken,

---

⁷ Komisyonunda Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, Şevket Süreyya, Recep Peker, Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Ziya Cevher Etili, Münir Hayri Egeli, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev Tökin, İshak Refet, Hamit Zübeyir Koşay, Sadi İrmak, Behçet Kemal Çağlar, Vildan Aşir Savaşır bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Anıl Çeçen, Halkevleri, Gündoğan Yayınları, Ankara,1990, s.110.

milli bedenlerin yaratılmasını amaçlayan Cumhuriyet'in öjenist nüfus siyasetinin bir örneği olarak nitelendirilmektedir. 1932'de Birleşik Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Charles H. Sherill Türkiye'de beden terbiyesi ve gençlik örgütü konusunda ne gibi adımlar atıldığını Gazi Mustafa Kemal'e sorduğunda, hiçbir sistemin değişikliğe uğramadan, Türkiye tarafından benimsemeyeceği yanıtını alır. Bununla birlikte Aslan (2011), Cumhuriyet'in İtalya ve Sovyetler Birliği'ndeki siyasi ideolojilerle arasına mesafe koymasına karşın, bu devletlerin terbiye ve inkişaf metotlarının cazibesinden kendini kurtaramadığı, bunların başında gençlik terbiyesi geldiği değerlendirilmesinde bulunsa da dönemin Türk eğitim uygulamalarında, farklı ülke deneyimleri ve kendi koşulları gözetilip karşılaştırmalı biçimde değerlendirilerek bir senteze ulaşıldığı söylenebilir.

Raporlarda belirtilen bir başka konu, halkın beden terbiyesi konusudur. Devlet fabrikalarının bünyelerinde sosyal ve sportif olanakların bulunması ile tüm halkın beden terbiyesi uygulaması Rusya'daki sistemin izlerinin göstergeleri olarak nitelendirilebilse de, aslında savaştan yeni çıkmış bir dünyanın ihtiyaç duyduğu genç ve sağlıklı nesli üretebilmesi ancak bu tür uygulamalarla gerçekleşebilirdi. Dolayısıyla dönemin birçok ülkesinde varolan uygulamalardan haberdar olan Cumhuriyet'in, kendisi için uygun olanı almaması düşünülmemeyeceği gibi hangi ülkenin uygulamasını model aldığı sorusunun yanıtı, kuşkusuz takip edilen barışçıl ve bütüncül siyasetle ilgilidir. Birinci Sanayi Planı ile ilgili, 13 Ağustos-8 Ekim 1932 tarihlerinde Türk Hükümeti'nin davetlisi olarak Devlet İnşaat-Proje Tröstü Müdürü Prof. Orlov başkanlığında bir Sovyet uzman heyeti Türkiye'de bulunmuştur. Heyette uzman Glagebin, mimar Nikolaev, Prof. Samgin, jeolog mühendis Troyanski ve planlama uzmanı Kovalevski bulunmaktadır. Sovyet heyeti Ankara, Eskişehir, İzmir, Sarayköy, Kadıköy, Denizli, Konya, Adana, Malatya, Sivas, Kayseri kentlerini ziyaret etmiş, sanayileşme koşul ve olanaklarını araştırmış ve Türkiye'nin hazırlamakta olduğu bu plan için tavsiyelerde bulunmuştur. Bir Türk sanayi heyeti, araştırmalarda bulunmak üzere 1933'ün başlarından Temmuz ortalarına kadar Sovyetler Birliği'nde bulunmuştur. (Vandov, 1982, s.168-170). Akın (2003)'a göre, bu fabrikalarda üretimi arttırmak, hastalıklar dolayısıyla oluşan iş kaybını önlemek ve kronik yorgunluğu azaltmak amacıyla çeşitli spor tesisleri kurulmuştu. Mesela, 1935 senesinde açılan Sümerbank Kayseri tekstil fabrikasında tenis, basket-

bol ve voleybol kortları, futbol sahası, atış poligonu hatta manej gibi çeşitli spor alanları vardı (Aslan, 2011, s.97).

Raporda belirtilen diğer bir konu ise, Gençliğin Komünist Örgütlenmesi Teşkilatı'nın yapısı ve işleyişidir. Bir gençlik örgütlenmesi olan Konsomol teşkilatı, günümüz siyasal partilerinin gençlik örgütlenmesine, gençlerin parti prensiplerine göre yetişmeleri boyutuyla kısmen benzemektedir. Demirci (2003)'ye göre gençlik örgütlerinin modern devlet tarafından bizzat oluşturulması ya da onların güdümünde, denetiminde, devletin ya da ülkeyi yöneten tek partinin yan örgütlerinden biri olması modern devlet-egitim- gençlik ilişkisinin daha yoğunlaşmış ve az rastlanılan bir yüzü olup en çarpıcı örnekleri Mussolini İtalyası, Stalin Rusyası ve Hitler Almanyası'nda görülmektedir. Bununla birlikte Aydemir (1968)'e göre, Sovyetler'deki gençliği terbiye sistemi ve "ideolojileri bize yabancı ve usulleri bizce benimsenmeye uygun görünmese bile", siyasi ihtilallere sahne olmuş memleketlerde gençliğin, egemen rejimin terbiye nizamı içine alındığı ve ihmal edilmediği belirtilmektedir. Bu dönemde sadece Yugoslavya değil, birçok Avrupa ülkesi gençleri militarize ederek, siyasi iktidarların örgütlü neferleri haline getirmiştir. İtalya'nın Opera Nazionale Balilla'sı, Almanya'nın Hitler-Jugend'i ve Sovyetler Birliği'nin Komsomol'u bunların başlıcalarıdır (Aslan, 2011, s.86). Halk Partisi'nin aktif isimlerinden Hıfzı Oğuz Bekata'nın çıkardığı Çığır dergisinde tıpkı Rusya'daki Pionnerler, Almanya'daki Kahverengi Gömlekliler ve İtalya'daki Siyah Gömlekliler gibi bir gençlik teşkilatı oluşturulması gerektiği belirtilmiş ve 1935'teki CHP Kurultayında gençlik teşkilatı kurulması kararı alınsa da bu karar Atatürk tarafından durdurulmuştur. (Akşin, 1999, s.103)

Atatürk döneminde Rusya eğitim sistemini incelemek için gönderilen Nafi Atuf, Rıdvan Nafiz, Vildan Âşir, Cevdet Kerim, Hıfzı Veldet ve Rahmi Apak gibi uzmanlar, Milli Eğitim Bakanlığı'nun yanı sıra, çeşitli bakanlıklarda taşra ve merkez teşkilatlarında eğitimle ilgili çeşitli görevlerde, kurullarda yer almışlar ve dönemin eğitim politikalarının belirlenmesinde etkin olmuşlardır. Bununla birlikte 1930 yılında, Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı Emin (Erişirgil)'in başkanlığında, "yabancı ülkelerde, özellikle Rusya'da olduğu gibi okuma örgütü kurulması ve bir bayilik şirketi oluşturulması, bir okuma seferberliği açılması, köy postalarının düzenlenmesi, posta ücretlerinin indirilmesi ve kitaplarda indirim yapılması" (Bayır, 1971, s.70-72) kararlarının alınması, Rusya hakkında hazırlanan raporlardan yararlanıldığının

en açık kanıtı olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, 1939 yılında Maarif Vekilliği'nin yayınladığı Türk ve yabancı uzman raporlarının önsözünde belirtildiği gibi tüm raporlardan “yardımcı materyal” olarak yararlanılmıştır. Rusya hakkında hazırlanan raporların, Rusya'nın topyekün bir sistemi nasıl pratize ettiği ve Türkiye'nin bu durumdan kendisi için nasıl faydalanabileceğine dair bilgileri içerdiği söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye gibi yeni kurulan ve küllerinden yeniden doğan bir devletin, bütünüyle toplumsal kurumlarda gerçekleştirilen devrimlerin, yenilik ve düzenlemelerin yerleşmesinde, geniş halk kitlelerine ulaşmasında tüm bu raporları, tek bir kaynak olarak kullanmayıp dönemin hakim siyaset anlayışıyla doğru orantılı biçimde, çeşitli ülke eğitim sistemleri hakkında hazırlanan raporlardan da yararlanarak karşılaştırmalı kaynak olarak kullandığı söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Reports of Turkish Experts
About The Russian Education System**

*

Cengiz Aslan
Ankara University

Political relations between countries have strong influence on their social institutions. In this framework, Turkish Russian relations in Atatürk's period is closely related with political relations between these countries in that period. Educational relations were also influenced from the political conditions. Friendly relations between Turkey and Russia started with Atatürk's letter to Lenin on 26 April 1920 (Perinçek, 2005, p.51). Closer relationships started with İsmet Pasha's Moscow visit in 1932. This visit is important to observe Soviet Russian more closely and to improve mutual trust (İnönü, 2006, p.514). After this visit, more educational and cultural visits were conducted to Russia. After the second half of 1930s Turkish Russian relations started to decline and get worse in the Cold War period. Certainly, this situation influenced the educational relations.

The various treaties signed by Turkey and Russia, in the establishment process of Turkey Republic, provided the legal basis of cooperation between these two countries in many areas. With these treaties, various delegations and the experts from Turkey and Russia visited one another reciprocally, particularly the visits from political delegations have been realized. Within this framework, during Atatürk's period, delegations and experts were sent to Russia to examine the education system of Soviet Russia.

In Atatürk's period more close and friendly relationships have been carried out. One of the reasons is the Republic's political slogan as "peace at home, peace in the world". At the beginning of the Republic educational systems in different countries, without looking at their political regime, have been investigated and this shows the responsive aspects of the new Republic toward developments in the world.

In the literature, although there are various research and publications about Turkish Russian political and economic relations, publications about educational relations are very limited. In the present study experts, sending

to Soviet Russia in Atatürk's period, and their reports on Russian education system have been investigated in accordance with the reached documents. In this framework, the aim of the study is to investigate educational experts' report on Russian education system in Atatürk's period.

This study is designed as a historical research. Historical researches conduct data systematically and analyze them in an attempt to understand the facts and events in a certain period of history (Fraenkel vd., 2012, p.535-537). The data sources of the research are reports published about the Russian education system in Atatürk's period. In this research, data were analyzed with descriptive analysis method. In this research Directorate of State Archives Republican Archives, National Library of Turkey, various university libraries and electronical documents were investigated and the data gathered analyzed with document analyses method.

In Atatürk's period, various visits conducted to Russia to examine their education system. In 1926 Nafi Atuf (Kansu) and Rıdvan Nafiz (Edgüer); in 1933 - 1934 a committee with members of Vildan Aşir (Savaşır) and Cevdet Kerim (İncedayı); in 1936 a committee composed of 40 teachers and chaired by Rüşti Uzel ; in 1937 Tekirdağ deputy Rahmi Apak visited to Russia. Turkish experts, who were sent to Russia in the Atatürk's period, reported their investigations and researches on the Russian education system and presented their reports to the Ministry of National Education.

Nafi Atuf (Kansu) and Rıdvan Nafiz (Edgüer)'s report about visit in 1926 and 40 teachers's report about visit in 1936 are mainly about productive education, orphans and poor children's education, teacher training and improvements of educational institutions (Altunya 2005, p.24). In 1934 Vildan Aşir (Savaşır) and Cevdet Kerim's (İncedayı) visit and Rahmi Apak's visit in 1937 have influence upon physical education and its organization in Turkey.

Experts as Nafi Atuf, Rıdvan Nafiz, Vildan Aşir, Cevdet Kerim, Hıfzı Veldet and Rahmi Apak, who have been sent to Russia in Atatürk's period, worked in various educational committees not only in National Ministry of Education but also in different ministries and they actively influenced the educational policies of the Republic in that period.

The reports on Russian educational system were mainly about practices in educational system in Russia and some suggestions to Turkish education system about possible implications and benefits. Thus, as a newly founded state, Turkey get used of expert reports and their observation about diffe-

rent educational systems. Not only reports about Russian education system but also reports about other educational systems (like France, Germany, Austria, Bulgaria, Sweden etc.) used as an important source for establishing societal institutions and to disseminate new regulations to wide population. As underlined by The Ministry of Education (Maarif Vekaleti) in their publication "Turkish and foreign experts' reports" in 1939, those expert reports used as "auxilarity material".

Kaynakça / References

- [Atay], Falih Rıfki (1931). *Yeni Rusya*. Ankara: Hakimiyeti Milliye.
- [Edgüer], Rıdvan Nafiz. (1927a). Rusya'da bir Tecrübe Mektebi. *Terbiye*,1(1), 17-22.
- [Edgüer], Rıdvan Nafiz. (1927b). Moskova'da Radişef Tek İş mektebi. *Terbiye*, 1(2), 122-130.
- [Kansu], Nafi Atuf ve [Edgüer], Rıdvan Nafiz. (1926). Rusya maarifi hakkında rapor. *Maarif Vekaleti Mecmuası*, 2(9), 1-44.
- Akşin, S. (1999). Falih Rıfki Atay'ın Atatürk dönemi gezi kitaplarında ulusçu öğeler. *Tarih ve Milliyetçilik, I. Ulusal Tarih Kongresi, 30 Nisan-2 Mayıs 1997, Mersin,Türkiye*. Mersin: Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Altunya, N. (2005). *Köy enstitüsü sistemine toplu bir bakış*. Ankara:Kelebek Matbaası.
- Altunya, N. (2018). *Türkiye'de öğretmen yetiştirme deneyimi*. Ankara: Öğretmen Dünyası Yayınları.
- Apak, R. (1988).*Yetmişlik bir subayın hatıraları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aralov, S, İ. (2010). *Bir Sovyet diplomatının Türkiye anıları (1922-1923)*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Aslan, C. (2014). *Erken Cumhuriyet dönemi'nde eğitim bilimleri alanında yurt dışına öğrenci gönderilmesi olgusu (1923-1940)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aslan, D. A. (2011). *Cumhuriyet'in törensel meşruiyeti: Ulus-devlet inşa sürecinde milli bayramlar (1923-1938)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aydemir, Ş. S. (1968). *İnkılâp ve kadro*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bayır, F. O. (1971). *Köyün gücü*. Ankara: Ulusal Basımevi.
- Beden Terbiyesi Kanunu. (1938, 16 Temmuz). *Resmi Gazete*, (Sayı:3961).
- CHF. (1932). *Halkevlere talimatnamesi*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevlere*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Çomak, İ. (2016). Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi ve burada okuyan Türk öğrenciler hakkında bir rapor. *Bilgi*, 76, 87-115.
- Demir, G. T. (2017). 1918-1938 yılları arasında yayınlanan eğitim dergilerindeki karşılaştırmalı eğitim makaleleri. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 6(1), 15-33.
- Demirci, H. A. (2003). Tek parti döneminde siyaset - gençlik ilişkilerine bir örnek: Gençlik teşkilatı tasarıları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(2), 55-77.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (1926, 23 Mart). *Sovyet Rusya ile diğer ülkelerdeki Maarif teşkilatını tetkik edecek olan Teftiş Kurulu Başkanı Rıdvan Nafiz, müfettiş Salih Zeki ve Hilmi Beylere siyasi pasaport verilmesi*. Cumhuriyet Arşivi (BCA, Fon kodu. 30.18.1.1, Yer no. 18.20.13), Ankara.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (1926, 9 Mayıs). *İnceleme için Rusya'ya gidecek Maarif Vekaleti Müsteşarı Nafi Atuf Bey'e siyasi pasaport verilmesi*. Cumhuriyet Arşivi (BCA, Fon kodu. 30.18.1.1, Yer no. 18.28.13), Ankara.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (1936, 3 Eylül). *İlmi tetkikler için Sovyetler Birliği'ne gidecek heyete 2000 liralık döviz verilmesi*. Cumhuriyet Arşivi (BCA, Fon kodu. 30.18.1.2, Yer no. 68.73.18), Ankara.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (1937, 10 Ağustos). *Türk spor heyetinin Sovyet Rusya seyahati ve Rus spor teşkilatı hakkında raporları*. Cumhuriyet Arşivi (BCA, Fon kodu. 490.1.0.0, Yer no. 1105.36.1), Ankara.
- Fişek, K. (1985). *100 soruda Türkiye spor tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. London: McGraw-Hill Higher Education.
- İnönü, İ. (2006). *Hatıralar* (Haz. S. Selek). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Jaeschke, G. (2011). 1919 - 1939 yılları arasındaki Türk - Rus yakınlaşması hakkında bir inceleme: Atatürk dönemi Sovyet politikası hakkında, (Çev. H. Zamantılı). *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 19, 159-174.
- Kansu, M. A. ve Kansu, K. I. (2011). *Cumhuriyet eğitim devriminin mülkiyeli mimarı Nafi Atuf Kansu (1890-1949) yaşamı ve yazıları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Karagöz, S. (2019). *Cumhuriyet dönemi eğitimine yön veren yerli ve yabancı uzman raporları (1911-1927)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kültür Bakanlığı. (1936). *İlkokul programı*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Kültür Bakanlığı. (1937). *Sovyet Rusya'da ilköğretim ve eğitim işleri*. *Kültür Bakanlığı Dergisi*, 20(1), 198-241.

- Perinçek, M. (2005). *Atatürk'ün Sovyetler'le görüşmeleri: Sovyet arşiv belgeleriyle*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Rusya'ya giden muallimler (1936, 30 Ağustos). *Cumhuriyet*, s. 2.
- Taşdemirci, E. (2001). 1936 yılında Sovyet Rusya'da yüksek öğretim hakkında hazırlanmış bir rapor ve bu raporun Türkiye'de öğretmen yetiştirme tarihi bakımından önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 1-37.
- Tellal, E. (2000). *Uluslararası ve bölgesel gelişmeler çerçevesinde SSCB-Türkiye ilişkileri (1953-1964)*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Türkeş, M. (1999). *Kadro hareketi ulusçu bir sol akım*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Vandov, D. (1982). *Atatürk döneminde Sovyet/Türk ilişkileri*. Almanya: Fa. Armağan Konrat-Infograph.
- Velidedeoğlu, H. V. (1977). *Anıların izinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Aslan, C. (2020). Türk uzmanların Rus eğitim sistemi hakkındaki raporları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4602-4622. DOI: 10.26466/opus.661295

Avrupa ve Orta Asya Bağlamında Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı

DOI: 10.26466/opus.734382

*

Semra Altıngöz Zarplı *

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi/İİBF, Bilecik/Türkiye

E-Posta: semra.altingo@bilecik.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4597-0193](https://orcid.org/0000-0003-4597-0193)

Öz

Kamu özel ortaklığı, ülkelerin hızlı nüfus artışları ve bu nüfusun kaliteli hizmet beklentisi içine girme- siyle kamu sektörü ve özel sektörün çeşitli yatırımlarla ilgili birtakım riskleri paylaştığı bir model olarak tanımlanmaktadır. Kamu Özel Ortaklığı modeli ile özel sermayeli altyapı projelerinin geliştirilmesi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak benimsenen satın alma stratejilerinden biri haline gelmiştir. Model hemen hemen tüm ülkelerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu sebeple de kamu özel ortaklığı modelinin tek bir tanımını yapmak mümkün olmamaktadır. Tek bir tanım yapmanın olanaklı olmadığı bu modelde aynı zamanda Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde kamu ortaklığı modelinde bölge- lere göre sektörel yatırım projelerinde de ülke önceliklerine göre farklılıklar gözlenmiştir. Sektörel yatırı- m projelerinde elektrik projelerinin, havaalanları projelerinin ve yol projelerinin toplam proje yatırımları içerisinde ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür. Türkiye’de gerçekleştirilen proje sayıları ve yatırım miktarı itibariyle de elektrik sektörü projeleri ilk sırada yer almaktadır. Havaalanı projelerini, doğal gaz ve liman projeleri takip etmiştir. Ayrıca Türkiye’nin gelişmekte olan ülkeler arasında kamu özel ortaklığı projelerini uygulama konusunda iyi örnekler arasında yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kamu-Özel Ortaklığı, Avrupa ve Orta Asya, Sektörel Yatırım Projeleri

Public Private Partnership in Turkey within the Context of European and Central Asian

*

Abstract

Public-private partnership can be defined as a method which public sector and private sector share risks related to required investments. Public-private partnerships are defined as a method of contract for developing and maintaining infrastructure services, utilizing innovation and skills of private sector in order to manage operations which use private financing. Nevertheless, there is no universally accepted definition of its. It can be uttered with several different concepts depending upon its implementation means in each country. Local governments in developing countries confront with major challenges such as providing and sustaining fundamental services to their own citizens, and financing infrastructure, implementing and sustaining it to support economic growth. Local governments endeavor to produce a number of goods and services with limited sources of income. Local governments are considered as the political equivalent of the free market; and certain duties and services being undertaken by local governments are formed within this framework. Recently it has been deemed that the decentralized structure is rapidly dominating in the world, and as one of the elements for improving local service quality the public-private partnership method has already started to be used.

Keywords: *Public-Private Partnership, Europe and Central Asia, Investment in Sector*

Giriş

Özel sektörün ve kamu sektörünün gönüllü birleşimini ortaklık olarak nitelendiren kamu özel ortaklığı modelinin farklı tanımları mevcuttur. Kamu özel ortaklığı, özel sektörün altyapı tedarikine katıldığı veya destek sağladığı başka bir ifadeyle kamu altyapısına dayalı hizmetleri sunma amaçlı özel bir kuruluşun sözleşmesine imkan tanıyan düzenlemeler olarak da tanımlanabilmektedir (Grimsey ve Lewis; 2014, s.2).

OECD’nin yapmış olduğu kamu özel ortaklığı modelinin tanımı, özel sektörle devlet kurumu arasında, özel sektörün önemli bir risk ve yönetim sorumluluğu üstlendiği ve ücretlendirmenin performansla bağlantılı olduğu bir kamu mal veya hizmeti sağlamak için yapılan uzun vadeli bir sözleşmedir (<https://pppknowledgelab.org/guide/sections/1-introduction>).

Kamu-özel ortaklığının tanımında ortak bir uzlaşmaya varılmadığı fakat iki büyük kategoride ele alındığı görülmektedir. İlk kategori kamu-özel ortaklığını geniş anlamda tanımlamaktadır. Buna göre ilk kategori kamu-özel ortaklığını, çeşitli kamu özel işbirliği formlarını kapsayacak şekilde geniş anlamda ele almaktadır. Bu kategoriye göre kamu özel ortaklığı kamunun müdahalesini, kamu hizmeti veya alt yapı çalışmasını gerçekleştirme olarak ifade etmiştir. İkinci kategoriye göre ise kamu-özel ortaklığı birtakım vazgeçilmez özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu özellikler riskler, ortaklar, bir kamu ve bir özel ortaklar arasında paylaşım, maliyetler, faydalar, kaynaklar ve sorumluluklardır. Bu çerçevede, ikinci kategori kamu-özel ortaklığını tanımlamaya daha yakın görülmektedir. Ne var ki, uluslararası uygulamada, kamu-özel ortaklığı, çeşitli alanlar, devletlerin özellikleri ve bunun için kullanılan farklı ihtiyaçlar nedeniyle çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Zahraoui, 2012, s.18).

Bütün bu tanımlamalardan kamu özel ortaklığı modeli ile ilgili birtakım ifadelerin yanlış anlamlandırıldığı görülmektedir. Kamu özel ortaklığı modeli bir özelleştirme olarak anlamlandırılmamalıdır. Bir kamu projesinde özel sektörün uzun vadeli bir imtiyaz veya finansal kiralama sözleşmesi yoluyla operasyonel bir rol üstlendiği bir süreçtir. Bu ortaklık özelleştirmeden farklı olarak, bir kamu tesisinin mülkiyeti veya unvanının özel bir işletmeye devredilmesidir. Kamu özel ortaklıkları, kamu kurumunun bir altyapı projesinin uzun vadeli bir sözleşmesinin tam olarak sahipliğini elinde tutmasına izin verdiği kamu ve özel sektörler arasındaki bir ilişkidir; işletme tesisi işletmekte

ve bunun neticesinde elde edilen geliri toplamaktadır. Bazı uzmanlar, kamu özel ortaklığında aslında bir ortaklık olmadığını iddia etmektedirler. Çünkü ticari faaliyetlerin paylaşılmadığını savunmaktadırlar. Ev sahibi ve kiracı arasındaki benzer biçimde yalnızca basit bir ilişki durumu bulunmaktadır. Dünya genelinde ve özellikle ABD’de kaliteli altyapıya olan talep devam ettiği için kamu fonlarının mevcudiyeti azalmaktadır (Levy, 2011, s.1).

Kamu Özel Ortaklığı Modelinin Avantajları ve Dezavantajları

Kamu özel ortaklığı modeli bir takım avantaj ve dezavantajlara sahiptir. İhtiyaç duyulan tesis ve altyapı projelerini yerel yönetimlerin kendi başlarına gerçekleştirecekleri çalışmalardan daha hızlı ve daha ucuza sunabilirler. Yüklenicilere projenin çeşitli riskleri aktarılabilir ve özel sektörün uzmanlığına ve finansmanına erişim sağlanabilir. Böylece kamu kurumları projeler ile ilgili bir takım riskleri özel bir ortağa aktarabilir. Belirli bir proje türü hakkında daha fazla deneyime sahip olan özel yüklenici ortak ile risk paylaşımına izin veren kamu özel ortaklığı modelinde bu risklerden kaynaklı meydana gelebilecek maliyet artışlarını azaltmak için stratejiler geliştirilebilmektedir (Martin, 2018, s.2).

Kamu özel ortaklığı modeli, bünyesinde bir takım dezavantajları da barındırmaktadır. Model, geleneksel devlet finansmanı yöntemlerine kıyasla daha yüksek maliyetlerle sonuçlanabilmektedir. Sadece sınırlı sayıda teklif veren/tedarikçi bu yöntemle ilgilenebilmektedir. Kamu-özel ortaklığı modeli yerel yönetimlerin karar verme esnekliklerini de azaltmaktadır. Vatandaşlar kamu-özel ortaklığı modelini anlamakta güçlük çekmekte ve projelerin şeffaflık ilkesine uymadıklarını düşünmektedir (Martin, 2018, s.2).

Kamu özel ortaklığı için satınalma süreci, geleneksel olarak devlet altyapı projeleri için (tasarım-teklif-tasarım ve tasarım-inşa gibi) kullanılan tedarik süreçlerinden daha karmaşıktır. Bir projenin tasarımına, inşaat fiyatına ve programına ek olarak, kamu özel ortaklığı yaklaşımı altında, hükümet kuruluşu aynı zamanda finansman, operasyonlar ve bakıma dayalı teklifleri değerlendirilmelidir. Kamu özel ortaklığı ihaleleri, hükümetle projeyi teklif eden özel geliştiriciler arasında karmaşık müzakereleri de içerebilir. Örneğin, devlet taslak sözleşmeleri hazırlamak için kötü bir iş yaparsa veya bu sözleşmelerdeki ilgili sorunları çözemezse, beklenmeyen maliyetlerle karşılaşabilir veya planlanandan daha düşük hizmet seviyeleri alabilir (Taylor, 2012, s.12).

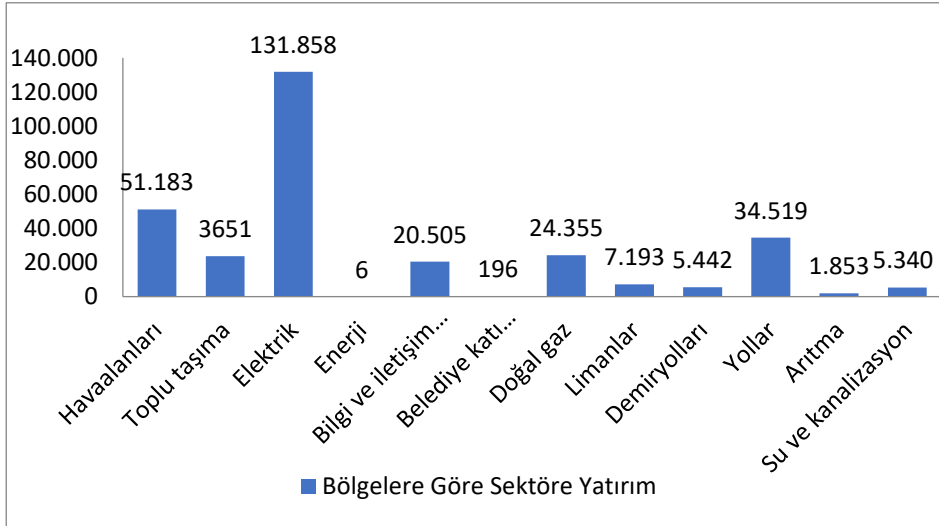
Tablo 1. Kamu Özel Ortaklığının Avantajları ve Dezavantajları

Avantajlar	Dezavantajları
Daha hızlı ve daha ucuz teslimat tesisler ve altyapı	Artan finansman maliyetleri
Yüklenicilere proje risk transferi	Karmaşık tedarik ve müteahhitlik
Özel sektör uzmanlığına erişim	Çok az sayıda teklif veren / sağlayıcı
Özel sektör finansmanına erişim	Karar vermede daha az esneklik
	Vatandaşlar tarafından iyi anlaşılammama
	Şeffaflık eksikliği

Kaynak: Martin, 2018, s.3

Avrupa ve Orta Asya’da Kamu Özel Ortaklığı Modeli

Dünya Bankası’nın Avrupa ve Orta Asya’da kamu özel ortaklığı projelerinin bölgelere göre sektörel dağılımı incelendiğinde, elektrik üretimi projeleri için ayrılan yatırım payları büyük orana sahiptir. Havaalanları projeleri için ayrılan yatırım payları da önemli orana sahiptir.

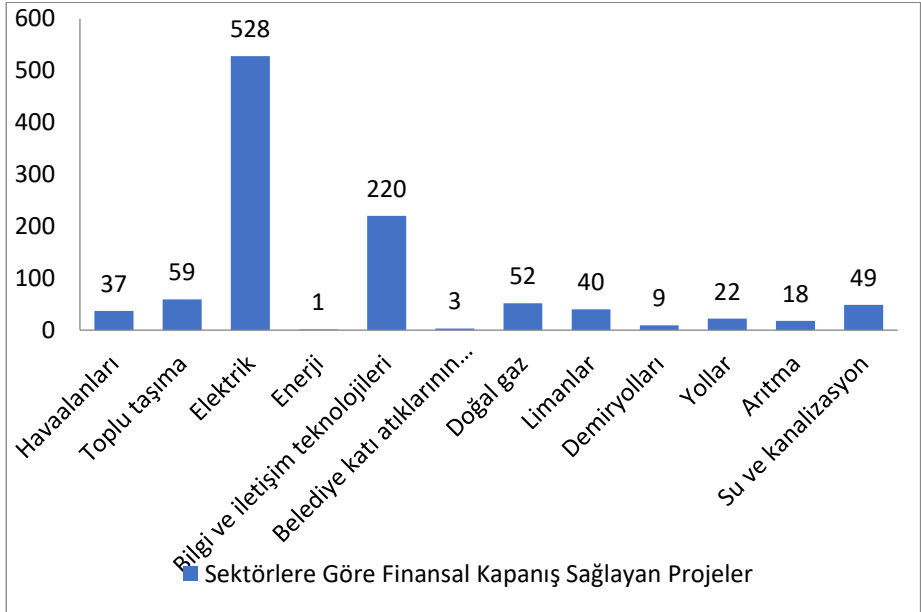
Grafik 1. Bölgelere Göre Sektörel Yatırım (Milyon Dolar) (1990-2019)

Kaynak: The World Bank, 2019

Ortalama proje büyüklükleri açısından elektrik projelerinin 131,858 milyon dolar, havaalanları projelerinin 51,183 milyon dolar, yol projelerinin 34,519 milyon dolar tutarında olduğu görülmektedir. Bu proje yatırımlarını

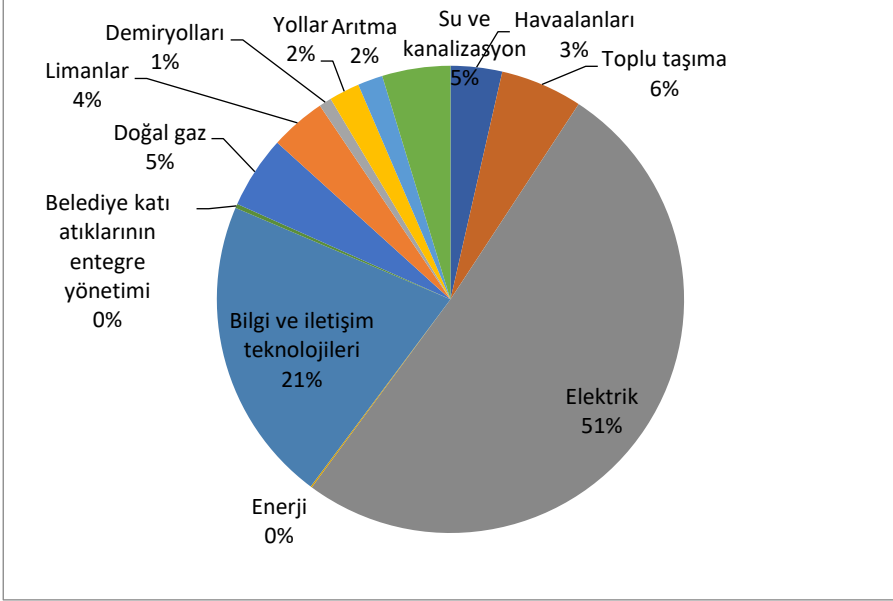
takip eden doğalgaz projelerinin 24,355 milyon dolar, bilgi ve iletişim teknolojileri projelerinin de 20,505 milyon dolar olduğu görülmektedir.

Belediye katı atıklarının entegre yönetimi projeleri 196 milyon dolar , limanlar 7,193 milyon dolar, demiryolları projeleri 5,442 milyon dolar, arıtma projeleri 1,853 milyon dolar, su ve kanalizasyon projeleri 5,340 milyon dolar ve toplu taşıma projeleri 3,651 milyon dolardır.

Grafik 2. Sektörlere Göre Finansal Kapanış Sağlayan Projeler (1990-2019) Kaynak: The World Bank, 2019

1990-2019 yılları arasında sektörlere göre gerçekleştirilen proje sayılarında elektrik sektörü projesi sayısı 528'dir. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü proje sayısı 220 tane'dir. Toplu taşıma sektörü projeleri ile doğal gaz sektörü projeleri sayıları yakın miktarlardadır. Sektörel proje sayıları arasında en düşük paya sahip olan enerji sektörü projeleridir.

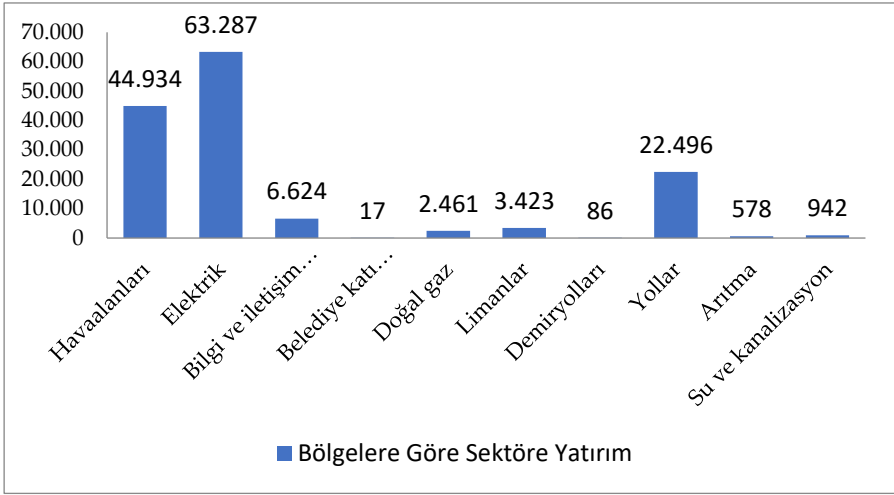
Grafik 3. Sektörlere Göre Finansal Kapama Sağlayan Projeler(1990-2019)
Kaynak: The World Bank, 2019

1990-2019 yılı AB ve Orta Asya kamu özel ortaklığı pazarının sektörel dağılımı ele alındığında gerçekleştirilen proje sayısı bakımından elektrik sektöründeki projelerin %51 oranla ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Elektrik sektörü proje sayısını %21’lik payla bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü projeleri takip etmektedir. Toplu taşıma projelerinin oranı %6 gibi düşük bir orana sahiptir. Doğalgaz ve su kanalizasyon sektörlerinin projeleri %5 oranına sahipken liman, havaalanı, yollar ve demiryolu proje oranları %5’in altında oranlara sahiptir.

Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı Modeli

Türkiye’de kamu özel ortaklığının somut örnekleri 1980 yılında görülmeye başlanmıştır. Eski Başbakanlar arasında yer alan Turgut Özal Yap-İşlet-Devret modelini literatüre kazandırmıştır. 1986 yılında ilk enerji santrali projesi ile bu model gerçekleştirilmiştir. Ardından İngiltere’de de bu model somut şekilde uygulamaya konulmuştur. Türkiye’yi ve bu modeli uygulayan diğer ülkelerin bu modeli tercih etme faktörleri ortaktır. Bu faktörler;

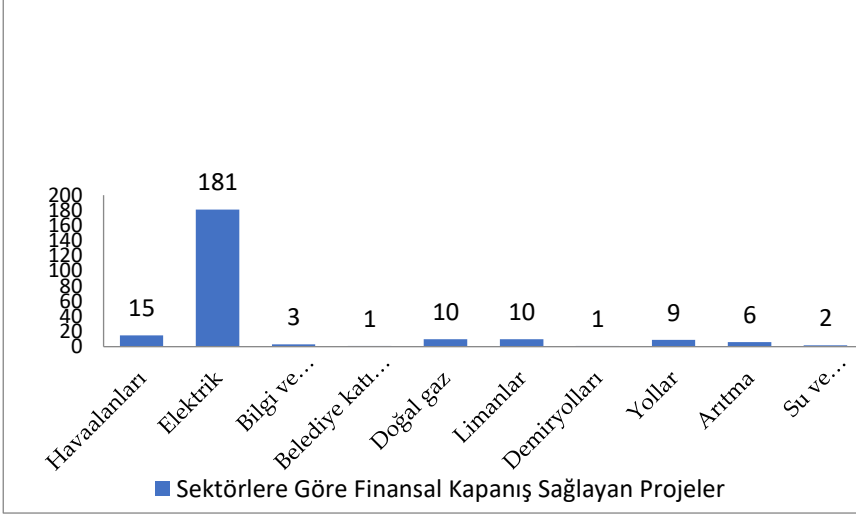
- Hızlı nüfus artışı ve bunu tetikleyen altyapı ihtiyacındaki artış,
- Kentleşme nüfusundaki artış ile altyapı hizmetlerine olan talep artışı,
- Gelişmekte olan ülkelerin sebebiyet verdiği küresel krizlerin baş göstermesi,
- Küreselleşmenin etkisiyle büyük uluslararası şirketlerin yüksek kar beklentisi içine girerek uzun süreli proje arayışlarına çıkmaları,
- Devletlerin finansman yaratmak için özelleştirmeye başvurmalarıdır (11.Kalkınma Planı-2019-2023).

Grafik 4. Bölgelere Göre Sektörel Yatırım (Milyon Dolar) (1990-2019)

Kaynak: The World Bank, 2019

1990-2019 yılları arasında Türkiye’de sektörel proje yatırımları içerisinde elektrik sektörü proje yatırımları ilk içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Havaalanları proje yatırımları 44.934 milyon dolar ile ikinci sırada yer almaktadır. Yol proje yatırımları da 22.496 milyon dolar ile ülkede öncelikli yatırım alanları arasında olduğunu göstermiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri projeleri 6.624 milyon dolar, doğalgaz projeleri 2.461 milyon dolar, liman projeleri 3.423 milyon dolar, demiryolları projeleri 86 milyon dolardır, arıtma projeleri 578 milyon dolar, su ve kanalizasyon projeleri de 942 milyon dolardır. En düşük yatırım tutarına sahip olan proje türü belediye katı atıklarının entegre yönetimi olmuştur.

Grafik 5. Sektörlere Göre Finansal Kapanış Sağlayan Projeler (1990-2019)
Kaynak: The World Bank, 2019

Türkiye’de gerçekleştirilen proje sayıları itibariyle de elektrik sektörü projeleri ilk sırada yer almaktadır. 15 havaalanı projesini doğal gaz ve limanlar projeleri takip etmiştir. Su ve kanalizasyon projeleri ile belediye katı atıklarının entegre yönetimi proje sayıları da son sırada yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı Proje Tutarları

Proje	Yatırım (milyon dolar)
İstanbul Havaalanı	35,587
Gebze-Orhangazi-Gebze Otoyolu	9,756
Kemerköy ve Yeniköy Termik Santralleri	7,576
Türk Telekom	6,550
Üçüncü Boğaz Köprüsü ve Kuzey Marmara Karayolu Projesi	2,900
Malkara Çanakkale Otoyolu	2,842
Atatürk Havalimanı Kira Sözleşmesi	2,543
Enerjisa I ve II Aşamaları	2,539
Seyitömer Termik Santral	2,248
Gebze Adapazari İzmir Elektrik Santralleri	2,200

Kaynak: The World Bank, 2019

Dünya Bankası’nın raporlarına göre Türkiye’de kamu özel ortaklığı projeleri ile finansmanı sağlanan İstanbul Havaalanı projesinin yatırım tutarı 35.587 milyon dolardır. Bu yatırım tutarı ile diğer projeler arasında en yüksek

tutara sahiptir. Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu projesi 9.756 milyon dolarlık bir yatırım tutarına sahiptir. Termik santralleri proje yatırımları sırasıyla, Kemerköy ve Yeniköy Termik Santralleri projesi 7.576 milyon dolar, Enerjisa I ve II aşamaları projesi 2.539 milyon dolar, Seyitömer Termik Santrali projesi 2.248 milyon dolar ve Gebze Adapazarı İzmir Elektrik Santralleri projesi 2.200 milyon dolardır.

Tablo 3. Proje sayılarının yıllara göre dağılımı

YIL	SAYI	YIL	SAYI
2019	4	2005	5
2018	8	2004	8
2017	11	2003	8
2016	14	2001	6
2015	5	2000	4
2014	14	1999	12
2013	35	1998	11
2012	8	1997	9
2011	14	1996	11
2010	15	1995	1
2009	4	1994	7
2008	8	1993	3
2007	9	1992	1
2006	9	1987	1

Kaynak: TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019

1987-2019 yılları arasında proje sayılarının yıllara göre dağılımı ele alındığında 2013 yılı 35 adet kamu özel ortaklığı projesiyle dikkat çekmektedir. 21.03.2013 tarihinde 6428 sayılı Sağlık Bakanlığınca Kamu Özel İş Birliği Modeli ile Tesis Yapıtırılması, Yenilenmesi ve Hizmet Alınması İle Bazı Kanun ile Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun düzenleme yapılmıştır. Bu kanun ile sağlık hizmetinde kamu özel ortaklığı modeli ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

1987-2019 yılları arasında toplam proje sayılarının modellere göre dağılımı ise işletme hakkı devri modelinden 111 proje gerçekleştirilmiştir. Yap işlet devret modelinden 110, yap kirala devret modelinden 20, yap işlet modelinden ise toplamda 5 proje gerçekleştirilmiştir.

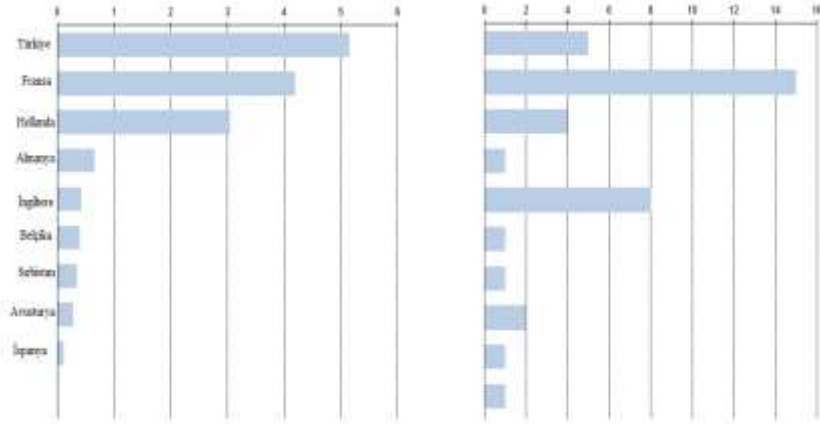

Tablo 4. Proje Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Sayı
Karayolu	42
Havaalanı	18
Yat Limanı ve Turizm Tesisi	17
Demiryolu	1
Kültür ve Turizm Tesisi	1
Gümrük Tesisi	19
Endüstriyel Tesis	2
Sağlık Tesisi	20
Enerji	94
Liman	23
Madencilik	8
Katı Atık	1

Kaynak: <https://koi.sbb.gov.tr/>

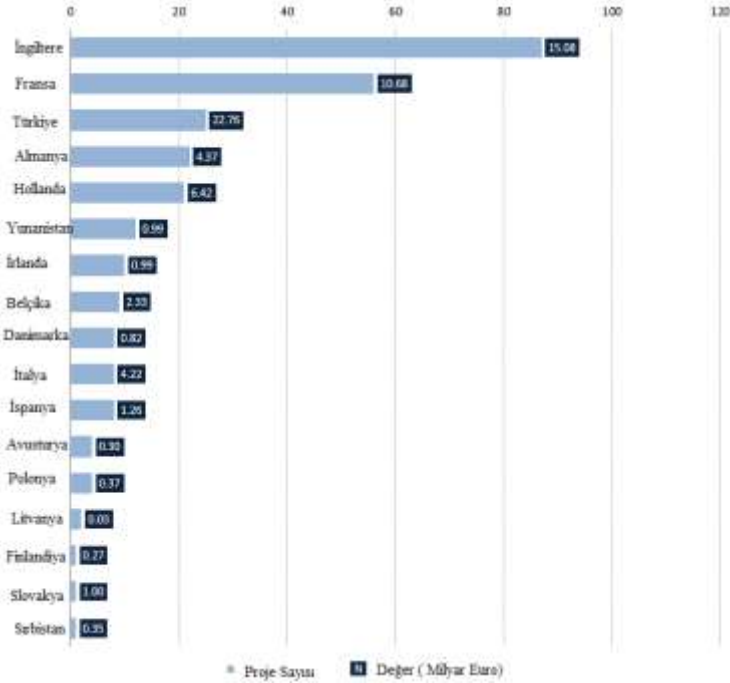
Ülkelere Göre Proje Değeri (milyar Euro) Ülkeye Göre Proje Sayısı

Grafik 6. 2018 Yılındaki Kamu-Özel Ortaklığı Projelerinin Değerine ve Sayısına Göre Ülke Dağılımı, Kaynak:EPEC, 2018

Türkiye 2018 yılı raporlarına göre toplam 5.1 milyar Euro (2017’de 6 milyar Euro) ile değer bakımından Avrupa’nın en büyük Kamu özel ortaklığı pazarını oluşturmuştur. 15 adet proje sayısı ile de Fransa öncü olmuştur.

Fransa ayrıca toplam 4.2 milyar Euro ile ikinci büyük kamu özel ortaklığı pazarını oluşturmuştur. Son beş yılda İngiltere ve Fransa kapalı anlaşmaların sayısı bakımından kamu özel sektör ortaklık pazarını yönetirken Türkiye değer açısından en büyük kamu-özel ortaklık pazarı olmuştur (EPEC, 2018, s.2)

Grafik 7. Avrupa Kamu-Özel Ortaklığı Pazarının Ülkelere Göre Gelişimi (2014-2018)
Kaynak:EPEC, 2018

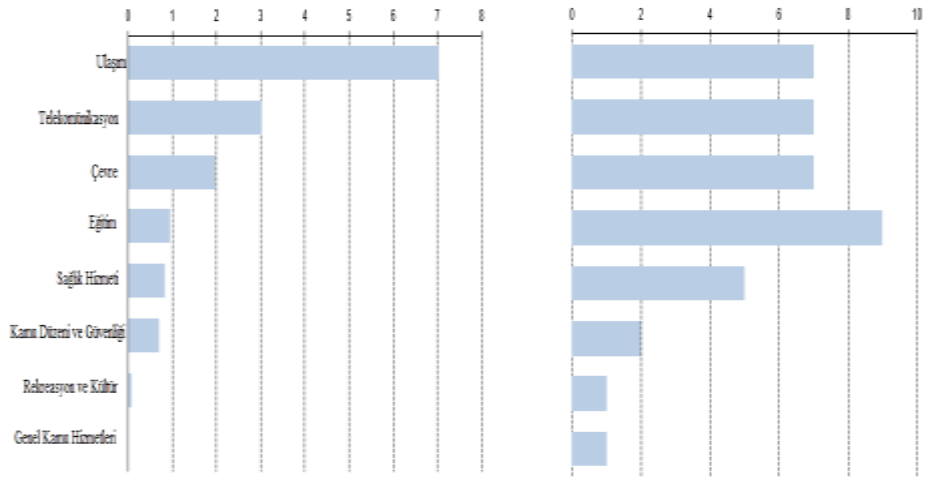
2014-2018 yılları arasında Avrupa kamu özel ortaklığı pazarının ülkelere göre gelişiminde İngiltere proje sayısı bakımından pazarın lideri konumundadır. Proje maliyeti bakımından 15.08 milyar euro ile Türkiye'den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

İngiltere'den sonra Fransa'da kamu özel ortaklığı pazarında 10.68 milyon euro ile önemli projelere adım atmıştır. Fransa için 2014-2018 yılları arası proje sayısı bakımından aktif bir dönem olmuştur. Türkiye, Almanya ve Hollanda bu yıllar arasında ortalama olarak benzer proje sayılarına sahip olsalar

da Türkiye proje maliyeti bakımından tüm ülkelerin içinde en yüksek miktara sahip olmuştur.

Yunanistan, İrlanda, Belçika, Danimarka, İtalya ve İspanya’nın proje sayıları ortalama olarak İngiltere’nin proje sayısının beşte birine denk gelmektedir. Bu kamu özel ortaklığı pazarı içerisinde Avusturya, Polonya, Litvanya, Finlandiya, Slovakya ve Sırbistan gerek proje sayıları gerekse proje maliyeti bakımından minimum oranlara sahiptirler. Bu durumda bu ülkelerin 2014-2018 yılları arasında kamu özel ortaklığı modeline düşük oranlarda başvurduklarını göstermektedir.

Sektörlere Göre Projelerin Toplam Değeri (Milyar Euro)   Sektörlere Göre Proje Sayısı

Grafik 8. 2018 Yılında Kamu-Özel Sektör İşbirliği Projelerinin Değerine ve Sayısına Göre Sektör Dağılımı Kaynak:EPEC, 2018

2018 yılında taşımacılık sektörü 7 milyar Euro değerindeki işlemlerle (2017’de 7,6 milyar Euro) yatırım değeri açısından ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte 2018, son 20 yılda sektörde kapatılan en az sayıda projeyi temsil etmektedir. Ulaşım sektörünün ardından telekomünikasyon sektörü

toplam değeri 3 milyar Euro olan yatırım değeri ile en aktif ikinci sektör olmuştur. Bunun sebebi ağırlık olarak Fransa'da kapatılan altı geniş bant işleminin kaynaklanmaktadır.

Eğitim sektöründe finansal kapanışa ulaşan proje sayısı ondan dokuza düşmüş ve toplam değer de benzer şekilde 952 milyon Euro'ya gerilemiştir. 2017 yılında toplam değer 958 milyon Euro idi. Çevre sektöründe toplam 2 milyar Euro değerinde yedi proje kapatıldı. Sağlık sektörü hem değer (2017'de 3,8 milyar EUR'dan 2018'de 828 milyon Euro'ya) hem de proje sayısı açısından önemli ölçüde daralmıştır.

İngiltere

Türkiye örneğinde olduğu gibi, kamu özel ortaklığı modelinin İngiltere'deki gelişimi de 1980'lerden sonra olmuştur. Bu dönemde siyasi hayat iki zıt partinin iki temel görüşüne tanık olmuştur. Bu partiler sırasıyla Muhafazakar Parti ve İşçi Partisidir. 1980'lerin ve 1990'ların muhafazakar hükümetleri, özel sektörün kamu sektörü üzerinde önceliğe sahip olduğuna dair büyük bir inanca sahiptiler. Bu dönemde ilk olarak özelleştirme bir politika seçeneği olarak tercih edildi, ancak 1980'lerin sonunda özelleştirme olanakları sona erdi, hükümet özel sektörün katılımını teşvik etmek için alternatif yollar bulmak zorunda kaldı. (Kahyaoğulları, 2013, s.246). Böylece, kamu sektörünü özel sektör disiplinlerinin yardımıyla birleştirme girişimi, kamu sektörü kuruluşlarında özel sektör yönetimi yaklaşımlarının getirilmesi ve zorunlu rekabetçi ihalelerin genişletilmesi ile başlamıştır. 1992 yılında Özel Finans Girişimi (PFI) kurulduğunda, özel sektör politika oluşturma ve uygulamaya daha fazla dahil edilmiştir. Başlangıçta özel sektör esas olarak kamu hizmetlerinin sağlanmasına dahil edilirken, Özel Finans Girişimi'nin kurulmasıyla özel sektör, kamu sektörü tesislerinin tasarlanması, inşası ve işletilmesinde ana aktör haline gelmiştir.

İngiltere'de 1990'lı yılların başlarına kadar Özel Finans Girişimi, karayolu hizmetleri için yeni sözleşme fikirlerinin mükemmel bir şekli olarak yer almıştır. 1992 yılından itibaren Özel Finans Girişimi özel sektörü devlet projelerine katılmaya teşvik etmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. 1992 yılı sonunda İngiliz Ulaştırma Bakanlığı bu sistemle yolların tasarlanması, inşası, finans edilmesi ve işletilmesi gerektiğini açıklamıştır. Tasarım, inşaat, finansman ve işletme sözleşmelerinin bu konudaki fikirlerinin çoğu,

Mayıs 1993'te yayımlanan 'Daha İyi Otoyollar İçin Ödeme' başlıklı bir politika belgesinde belirtilmiştir. Yol hizmetini özel ortaklarla inşa etme ve işletme yükümlülüklerini üstlenmenin iki temel faydasının olduğu belirtilmiştir. Birincisi, özel ortakların projenin her aşamasında riskleri absorbe edebilmesiydi. Sözleşme uzun bir süre devam edeceğinden, özel aktörler yollar inşa etmek ve işletmek için yeni yollar deneyebilirler. Özel Finans Girişimi'nin ikinci amacı, Ulaştırma Bakanlığı'na göre o dönemde neredeyse hiç bulunmayan bir özel sektör yol bakım endüstrisini tanıtmaktı. (Klijn ve Teisman, 2005, s.99-100).

İngiltere’de kamu özel ortaklığı modelini savunanların yanında tamamen bu modele olumsuz bakanlar da bulunmaktadır. Kamu özel sektör işbirliği projelerinin birtakım risk ve sorunlar taşıdığı ileri sürülmektedir. Kamu özel sektör işbirliği projelerinin, hükümete, kamu altyapısını borçlanarak finanse etmekten daha pahalıya mal olduğunu ifade etmektedirler. İşbirliği içine girilen özel şirketlerin, bu ortaklıklardan büyük kazanımlar elde ettikleri iddia edilmektedir. Ayrıca bu şirketlerin vergiden kaçınma imkanlarından yoğun biçimde faydalanmaları sebebiyle hükümet açısından mali bir kayıp oluştuğunun da altı çizilmektedir. Bu model, sunulan hizmet standartlarının ve personel standartlarının düşmesine yol açmıştır. Ayrıca bu modelin demokratik hesap verilebilirliği de aşındırıldığı ifade edilmektedir (Jubile Debt Campaign, 2017, s.2).

Kamu özel ortaklığı modeli İngiltere’de sanılanın aksine popüler bir hal almamıştır. Yapılan bir anket çalışmasında ankete katılanların %68'i kamu özel ortaklığı modelinin yasaklanmasını talep etmişlerdir. Kişi başına daha fazla projeye sahip olan İskoçya'da ise, katılımcıların% 76'sı bu modelin yasaklanması gerektiğini ifade etmiştir (Jubile Debt Campaign, 2017, s.2). İngiltere dışında Avrupa Birliği ülkelerinde kamu özel ortaklığı projelerini başarıyla uygulayan başka ülkeler de bulunmaktadır. Örneğin, Fransa yüz yıldan fazla bir süredir kamu özel ortaklığı politikasını oldukça iddialı bir şekilde uygulayan ülkelerden biridir. Ayrıca Fransa'da en çok benimsenen kamu özel ortaklığı modeli, Türkiye'deki sisteme benzeyen imtiyaz sistemidir. Türkiye'nin çeşitli politika belgelerinde İngiltere'deki kamu özel ortaklığı modeli politikasının rol model olarak alındığı vurgulanmıştır. Türkiye'deki Uluslararası Kamu Özel Ortaklığı Modeli Platformu, İngiltere'nin en başarılı poli-

tika uygulayıcılarından biri olduğunu ve dolayısıyla İngiltere'nin yolunu takip edeceğini vizyonlarında açıkça belirtmektedir (Kahyaogulları, 2013, s.246).

Sonuç

Kamu özel ortaklığı için üzerinde uzlaşıya varılmış tek bir tanım olmasa bile, bu modelin çeşitli ülke uygulamalarında ortaklaşa görülen birçok özelliği olduğu da bir gerçektir. Bu ortak özellikler öncelikle risk faktörü, ortaklar, maliyetler, faydalar, kaynaklar ve sorumluluklardır. Kamu özel ortaklığı modelinin özellikle özelleştirme ile karıştırılmamasının da altı çizilmiştir.

Kamu özel ortaklığı modelinin avantajları ve dezavantajları ele alınmıştır. Bu modelin en fazla önem atfedilen özelliklerinden birisi olan risk faktörünün özel sektör ile paylaşımı önemli avantajlar arasında yer almaktadır. Geleneksel yöntemler ile mukayese edildiğinde yüksek maliyet, karar vermede esnekliğin düşük olması ve birtakım şeffaflık sorunlarını ortaya çıkarması önemli dezavantajlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada kamu özel ortaklığı modelinde dünyada lider olarak yer alan İngiltere ele alınmıştır. İngiltere'de, risk paylaşımı faktörü sebebiyle bu modeli savunanlar olduğu gibi; modelin uygulanmasının aşırı maliyete sebep olması, hizmet standartlarını düşürmesi gibi sebeplerden dolayı karşı olanlar da bulunmaktadır.

Avrupa ve Orta Asya'da kamu özel ortaklığı modelinde bölgelere göre sektörel yatırımlar içerisinde elektrik yatırım projelerinin 131.853 milyon dolar ile ilk sırada yer aldığı çalışmamızda görülmüştür. Elektrik üretimi projelerini 51.183 milyon dolar ile havaalanları yatırım projeleri izlemektedir. Enerji yatırım projeleri ise 6 milyon dolar ile son sırada yer almaktadır. Bu yatırım projelerini oluşturan ülkeler arasında ise Türkiye, Rusya Federasyonu ve Belarus yer almaktadır.

1990-2019 yılları verilerine göre Türkiye sektörel yatırım projeleri içerisinde elektrik yatırım projeleri 63.287 milyon dolar ile ilk sırada yer almaktadır. Havaalanları yatırım projeleri 44.934 milyon dolar ile ikinci sırada yer almaktadır. Belediyelerin katı atıklarının entegre yönetimleri yatırım projeleri 17 milyon dolar ile son sırada yer almaktadır. 2018 yılında Türkiye, kamu

özel ortaklığında proje maliyeti açısından ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’yi Fransa, Hollanda, Almanya ve İngiltere takip etmektedir. Yatırım proje sayıları bakımından ise Fransa ilk sırada yer almaktadır.

Dolayısıyla Türkiye’nin gelişmekte olan ülkeler arasında kamu özel ortaklığı projelerini uygulama ve benimseme konusunda iyi örnekler arasında yer aldığı görülmektedir. Günümüze kadar çeşitli kamu özel ortaklığı projelerinde yap-iş-devret, yap-işlet, yap-kirala, imtiyaz, işletme hakkı gibi yöntemlere başvurulmuştur. Geçmişten günümüze kadar kamu hizmetlerinde artan çeşitlilik ve vatandaşların çeşitlilik beklentisi ile birlikte devletin kaynaklarının sınırlılığı farklı arayışlara sebebiyet vermiştir. Yeni kamu mali yönetimi anlayışının da önemle üzerinde durduğu kamu kaynaklarının verimli ve etkin kullanımı anlayışı doğrultusunda, daha kaliteli hizmet sunma avantajı sağlayan kamu özel ortaklığı modeli uygulamalarına sıklıkla başvurulmaktadır. Bu yöntem bu zamana kadar başvuru programlarının bir tamamlayıcısı olarak yer almaktadır ve almalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Public-Private Partnership in Turkey within the
Context of Europe and Central Asia**

*

Semra Altıngöz Zarplı
Bilecik Şeyh Edebali University

There are different definitions for the partnership model of public and private sector defining the voluntary union of private and public sector as a partnership. Public-private partnership may be defined as regulations where the private sector joins or supports the infrastructure procurement. In other words, it allows the agreement of a private institution aiming at providing services based upon public infrastructure.

It is seen that an agreement has not been reached in the definition of public-private partnership. However, it is addressed in two big categories. The first category defines public-private partnership in a broad sense. Public interference, public and infrastructure services covering a wide range of public-private collaboration forms is defined as public-private partnership. According to the second category, it is considered necessary to bring some characteristics together in order to be able to discuss public-private partnership. These characteristics are risks, partners, sharing between public and private partners, costs, benefits, resources and responsibilities. We believe that the second category is closer to what public-private partnership means. However, public-private partnership appears in various forms due to various fields, the properties of states and the different needs in international practices. It is seen that some expressions regarding public-private partnership model are misinterpreted based on all these definitions. The public-private partnership model should not be interpreted as a privatization. It is a process where private sector takes an operational role through a long-term prerogative or financial leasing agreement in a public project. Unlike privatization, this partnership is the transfer of the ownership or title of a public utility to a private enterprise.

In this study, it is seen that a consensus has not been fully reached for the definition of public-private partnership in the world, but that there are many properties coming to the forefront in the public-private partnership model. These common characteristics are primarily risk factor, partners,

costs, benefits, resources and responsibilities. It is also highlighted that public-private partnership model should not be interpreted as privatization. The advantages and disadvantages of the public-private partnership were discussed. The sharing of the risk factor with the private sector, one of the most significant characteristic of this model, is among the important advantages. The model’s high cost, low level of flexibility in decision making and revealing some transparency problems are among the disadvantages when compared with traditional methods.

In the public-private partnership model, the UK acting as the leader in the world and it was found that the number of those who were against this model due to its excessive cost and the fact that its lowering service standards was quite high compared to those defending because of the risk sharing factor. Electricity investment projects take the first place with 131.853 million dollars among sectoral investments according to regions in the public-private partnership model in Europe and Central Asia. Airport investment projects rank the second with 51.183 million dollars following the electricity generation projects. Energy investment projects take the last place with 6 million dollars. Turkey, Russian Federation and Belarus are among the countries making these investment projects.

According to the data between 1990-2019, Turkey ranked the first with 63.287 million dollars with its electricity investment projects among sectoral investment projects. Airports investment projects took the

second place with 44.934 million dollars. The integrated waste management projects of municipalities regarding solid wastes took the last place with 17 million dollars. Turkey ranked the first in terms of project cost in public-private partnership in 2018. Turkey was followed by France, the Netherland, Germany and the UK. France took the lead in terms of the number of investment projects.

Therefore, it has been presented that Turkey is among the good examples regarding the practice and adoption of public-private partnership projects among developing countries. Methods such as build-operate-transfer, build-operate, build-rent, prerogative and right to operate have been adopted in various public-private partnership projects up until today. Increasing diversity in public services, the expectations of citizens and the limited resources of the state have led to different pursuits from past to present. In line with the understanding of productive and efficient use of public resources where the

new understanding of public financial management is also important, the public-private partnership model practices providing the advantages of offering more qualified service have been frequently applied. This method serves and should serve as a complementary part of the previously applied investment programs.

Kaynakça / References

- European PPP Expertise Centre (2018). *Market update review of the European PPP Market in 2018*.
- Grimsey, D. ve Lewis, M.K (2014). *Public private partnerships, the worldwide revolution in infrastructure provision and project finance*. UK: Edward Elgar Yayınları.
- Jubile Debt Campaign. (February 2017). *The UK's PPPs Disaster, Lessons on private finance for the rest of the world*.
- Kahyaogullari, B. (2013). Public-Private partnerships in developing and developed countries: the UK and Turkish cases. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, IIBF Dergisi*.
- Klijn, E. H., ve Teisman, G. (2005). Public-private partnerships as the management of co-production: strategic and institutional obstacles in a difficult marriage. *The challenge of public-private partnerships: Learning from international experience*, 95-116.
- Levy, S. M. (2011, September). *Public-private partnerships: Case studies on infrastructure development*. American Society of Civil Engineers.
- Martin, L. L. (2018). Public-private partnerships (P3s): What local government managers need to know. *Washington, DC: International City/County Management Association (ICMA)*. Retrieved January, 10, 18-109.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (t.y). Kamu-özel işbirliği ile yürütülen projeler. <https://koi.sbb.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Taylor, M. (2012). Maximizing state benefits from public private partnerships. *State of California Legislative Analysts Office*. 16.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planı [2019-2023] (2018)., Kamu özel işbirliği uygulamalarında etkin yönetim özel ihtisas komisyonu raporu, Ankara <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KamuOzelIsbirligi-UygulamalarindaEtkinYonetimOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> adresinden erişilmiştir.

The World Bank Infrastructure Finance, PPPs & Guarantees.(2019). 07.03.2020 tarihinde <https://ppi.worldbank.org/>. adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Kamu özel işbirliği ile yürütülen projeler*. 04.03.2020 tarihinde <https://koi.sbb.gov.tr/> adresinden erişildi.

Zaharioaie, M. (2012). The utility of using public private partnership for local governments. *Journal of Public Administration, Finance and Law*, 2, 17-24.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Zarplı Altıngöz, S. (2020). Avrupa ve Orta Asya bağlamında Türkiye’de kamu özel ortaklığı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4623-4643. DOI: 10.26466/opus.734382

Sokrates: Düşünce ile Eylemlerinin Tutarsızlığı

DOI: 10.26466/opus.672459

*

Ferhat Kutluay *

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Siirt/Türkiye

E-Posta: kutluayfirat@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7403-8675](https://orcid.org/0000-0001-7403-8675)

Öz

Düşünce tarihinde, adımdan sıkça söz ettiren birçok önemli isim yer almaktadır. Bu isimlerin başında gerek ortaya koyduğu düşünceleri ve gerek sergilediği eylemleriyle kuşkusuz çok uzak bir geçmişte yaşamış olan Yunanlı filozof Sokrates'in olduğu hemen göze çarpmaktadır. Bunun belki de en önemli nedeni, Sokrates'in düşünceleri ve eylemleri neticesinde önce hapse atılması ve akabinde dramatik bir şekilde idam edilmiş olmasıdır. Sokrates'in kendi yaşamındaki kararlılığı ve en önemlisi düşünceleri ile eylemleri arasındaki ilişkinin tutarlılığı herkesin malumudur. Ama Sokrates'in düşünceleri ile eylemleri arasındaki ilişkiye biraz daha yakından bakıldığında, zaman ile mekânın gerek dini ve gerek siyasi koşulları da dikkate alındığında onun pek de tutarlılık içerisinde olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma öncelikle Sokrates'in düşünceleri ile eylemleri arasındaki ilişkiden yola çıkarak, Sokrates'in düşünce ile eylemleri arasındaki tutarsızlığı nedenleri ile birlikte ortaya koymuştur. Bu çalışma Daha sonra Sokrates'in tutarsızlığını göz önüne alarak onun, sadece mahkûm edilmesi noktasında, bilindiğinin aksine herhangi bir haksızlık durumunun söz konusu olmadığını da ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sokrates, demokrasi, yasa, düşünce, ifade özgürlüğü,

Socrates: Inconsistency of His Thought and Actions

*

Abstract

Throughout the history of thought there have been many significant names which have been frequently mentioned. A Greek philosopher, Socrates, stands out as he is one of the leading person with his presented thoughts and his exhibited deeds. One of main reasons of this might be Socrates' thoughts and his deeds which led him into prison and then his dramatically execution. The determination in his own life and the coherence of the relationship between his thoughts and his deeds is clearly well-known by everybody. But when more closely looking at this relationship between his thoughts and his deeds, it can be understood that no coherence can be relatively mentioned while paying attention to religion and political condition of the time and place in which he lived. So, this study mainly unveiled the incoherence between Socrates' thoughts and his deeds with their reasons by setting out his thoughts and his deeds. This study also tried to reveal that there has been no unrighteousness contrary to widely conceived, taking into account this incoherence.

Keywords: Socrates, democracy, law, Thought, freedom of expression

Giriş

Felsefe tarihinde gerek düşünceleri ve gerek eylemleri itibarı ile ilk akla gelen isimlerin başında, şüphesiz M.Ö. 470-399 yılları arasında Atina'da yaşamış olan Yunanlı düşünür Sokrates'in olduğu hepimizin malumudur. Hatta İngiliz düşünür Whitehead'ın, bütün bir Batı felsefesi Platon'un eserine düşürülen dipnotlardan ibarettir (Whitehead 1979, s.39) diyerek aslında bir nevi onun hocası olan Sokrates'e atıfta bulunarak isminin akla gelmesi bağlamında ona işaret ettiğini söylersek hiç yanılmış olmayız. Çünkü düşünce tarihinde Platon gibi büyük bir düşünürü Platon yapan, hocası olan Sokrates'in kendisi olduğu kimse tarafından yadsınamaz. Diğer bir ifadeyle felsefi anlamda Platon gibi bir düşünürün entelektüel kariyeri, Sokrates'e atıf yapılarak açıklanmak durumundadır ya da en azından öyle açıklanabilir (Magee 2001, s.7). Ama böylesine büyük bir popüleriteye sahip olan birinin yani Sokrates'in ileri yaşına rağmen (70 yaş) Atina sokaklarında sergilediği bazı eylem ve söylemlerinden dolayı kendisine birtakım suçlamalarda bulunulmuş ve bu nedenle hapse atılarak, daha sonra idam edilmiştir.

Sokrates hapisanede olduğu sıralarda yakın arkadaşı olan Kriton ve diğer arkadaşları tarafından kendisine firar etmesi teklif edildiğinde, Sokrates bu teklifi gerekçe olarak yaşadığı kent ya da devlet olan Atina'nın yasalarını öne sürerek kabul etmemiştir. Daha net bir ifadeyle Sokrates, yaşadığı kentin yasalarına bir nevi ne kadar saygılı olduğunu ve aynı şekilde herkesin de yasalara karşı saygı göstermesi gerektiği bağlamında kaçma fikrini kesin bir dille ret etmiştir. Bu bağlamda sorulması gereken iki temel soru olduğu kanaatindeyiz. Sorulması gereken ilk soru; Sokrates eğer yasalara karşı saygılı olunmasına işaretlerle hapisaneden kaçmayarak kendisi hakkında verilen cezaya razı oluyorsa, Sokrates'in daha başta yaptığı eylemlerin suç teşkil ettiğini veya en azından suç teşkil edeceğinin farkında olduğunu göstermez mi? Diğer bir ifadeyle Sokrates'in gerçekten sokaklardan hapisaneye giden yolda, sokaklarda sergilediği eylemleri ile hapisanede imkânı olmasına rağmen yaşadığı kentin yasalarını öne sürerek firar etmemesi, onun sergilediği eylemleri ile yasalara bakış açısında bir tezatlığın söz konusu olduğu söylenemez mi? Nihayetinde yasalara karşı saygılı olunması isteniliyorsa, bu tür eylemler sergilemekten mümkün mertebe kaçınılması gerekmektedir. Yok, eğer bu tür eylemler sergilenmeye devam ediliyorsa, yasalara karşı saygılı

olunmasını ve başkalarından saygılı olunmasını istemek bir tür paradoks yaratmaktadır. İkinci soru; herkesin yasalara karşı saygılı olmasını istemek ve kendisinin de yasalara karşı saygılı olduğunu söyleyen ama bu yasalar gereği suçlu bulunan Sokrates'in gerek kendisinin, eşinin, arkadaşlarının ve gerek biz insanlar tarafından bu durumun bir haksızlık olarak nitelendirilmesi ne kadar doğru olur?

Yukarıda yer alan sorular Sokrates'in sokaklarda sergilediği eylemlerdeki hedeflerini sorgulamaktadır. Bu soruların yanıtını bulmaya çalışmak, Sokrates gibi büyük bir düşünürü küçümsemek ya da aşağılamak bağlamında ona bir saldırı olarak yorumlanmamalıdır. Amacımız, özellikle altını çizmek gerekirse Platon'un ve diğer bazı düşünürlerin bize aktardığı Sokrates'in kendi yaşamı, düşünceleri ve eylemleri arasında tutarlılık söz konusu olup olmadığının analizini yapmaktır. Buna mukabil Sokrates'in idam edilme hadisesi konusunda ise kendisine tamamen haksızlık yapıldığı kanaatinde olup, bunun üzerinde durma gereği bile duymamaktayız. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı Sokrates'in hangi inanç ya da ideolojiye sahip olduğunu bulmak veyahut onun sahip olduğu inanç ve ideolojinin yaşadığı kente uyup uymadığı değil, tersine Atina kent devletinin bir yurttaşı olarak bilinen Sokrates'in Atina kent devletinin sokaklarında, pazarlarında ve çarşılarında gezerek insanlara soru sorması, - özellikle gerek toplum ve gerek yönetim için her zaman hassas olan siyasi ve dini konularda - iddia edildiği üzere kafaları karıştırıp karıştırmadığı ve eğer kafaların karışmasına sebep olduysa bu doğrultuda yasalara karşı gelip gelmediğini ortaya çıkarmaktır. Yasalara karşı saygılı olunması gerektiğine dikkati çeken ve bu doğrultuda hareket ettiğini göstermeye çalışan Sokrates'in, eğer yasalara karşı geldiği ortaya çıkarsa, bu durumda onun suçlu bulunarak mahkûm edilmesi yerinde bir karar olacağı gibi, onun kendi eylemleri ve düşünceleri arasında da bir tezatlık olduğu ortaya çıkmış olacaktır.

Sokrates'in Eylemleri ve Yasalar

Düşünce tarihinde Sokrates isminin neredeyse ilk akla gelen isimlerin başında zikrediliyor olması veyahut bizler tarafından günümüze kadar isminin unutulmamasının sebebinin elbette onun sadece Platon gibi büyük bir düşünürün hocası olmasından ibaret olduğu söylenemez. Sokrates, her ne kadar

ortaya attığı felsefi fikirleri kendisinden sonra gelen birçok düşünürü etkilemesi bağlamında büyük bir popüleriteye sahip olduğu söylenirse de, aslına bakıldığında daha çok onun bu popüleritesinin, geçmişten günümüze çoğu insan tarafından haksızlık olarak nitelendirilecek bir şekilde Atina sokaklarından hapishaneye giden ve ardından idam edilmesiyle sonuçlanan dramatik bir hikâye ile sona ermesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu hikâye onun düşünce tarihinde hiç unutulmamasına ve aynı zamanda düşünce tarihinin ilk şehidi olarak anılmasına yol açacak kadar büyük bir öneme sahip olmasına yol açmıştır. Bu nedenle öncelikle Sokrates'i Atina sokaklarından hapishaneye ve ardından idama kadar götüren sürece kısaca değinmekte fayda vardır.

Sokrates'in öğrencisi olan Platon ile felsefe tarihçisi ve aynı zamanda biyografi yazarı Diogenes Laertios'un bize aktardığı kadarıyla Sokrates'in; Atina sokaklarında, çarşılarında ve pazarlarında yalınayak gezerek önüne gelen insanların ama daha çok gençlerin kafalarını karıştırmak suretiyle yoldan çıkarmak, yaşadığı Atina kentinin Tanrılarına inanmamak ve hatta bu Tanrıların yerine başka Tanrılar icat ederek (Laertios 2019, s. 74) Atina kent devletinin yasalarına karşı geldiği iddia edilmiştir. Bu nedenle Atina kent devletinin yönetiminde bulunan demokrasi taraftarlarınca mahkûm edilmiş ve sonuç itibarıyla M.Ö. 399 yılında Atina kent mahkemesinin beş yüz kişiden oluşan jürisinden iki yüz yirmiye karşı iki yüz seksenin (Cevizci 2010, s. 72) oyuyla suçlu olduğuna kanaat getirilerek daha sonra kendisine baldıran zehri içirilerek idam edilmiştir. Böylelikle Sokrates düşünce tarihinde filozoflar içinde ölüme mahkûm edilerek ölen/öldürülen ilk filozof olarak düşünce tarihinin kayıtlarına geçmiştir (Laertios 2019, s. 74). Sokrates'in kendisine yöneltilen bu suçlamalardan dolayı mahkûm edilerek daha sonra idam edilmiş olması, günümüze kadar taraflı tarafsız neredeyse herkes tarafından dramatik ve aynı zamanda haksız bir şekilde öldüğü veya daha doğru bir ifadeyle öldürüldüğü kanaatini oluşturmuştur.

Sokrates'in mahkûm edilme ve akabinde idam edilme hadisesi, iki önemli hususa yol açmıştır. Birinci husus; Sokrates'in tutuklu olduğu sıralarda Atina kent devleti, yönetiminde bulunan Oligarşi yanlıların uzaklaştırılmasıyla Demokrasi taraftarlarınca yönetilmeye başlanılmıştı. Oysa düşünce tarihinin iki önemli düşünürü olan Platon ve Aristoteles'e göre Yunan kent devletlerinde demos (halk) vardı ama demokrasi yoktu çünkü yoksullardan, köle-esirlerden, kadın ve çocuklardan oluşan laikos'un (kalabalık) yönetime katılma

hakkı kesinlikle söz konusu değildi. Laikos'u dışarıda tutan bu Cumhuriyet ve demokrasiye, Aristokrasi demek belki de daha uygun olabilir. Bu bakımdan İdealist Platon ile realist Aristoteles, demokrasiye ve onun yarattığı karışmaya karşı bir cephe içerisinde olmuşlardır (Güvenç 1995, s. 22-23). Ama Sokrates'in Atina kentinin yönetiminde bulunan demokrasi taraftarlarınca idam edilme hadisesi, onların demokrasiye daha fazla cephe almasına yol açmıştır. İkinci husus ise; yüzyılları aşarak günümüze kadar bu hadiseye ilgi duyan neredeyse herkes tarafından Sokrates'e büyük bir haksızlık yapıldığı ve aynı zamanda onun kendi yaşamındaki düşüncelerinde ve eylemlerinde tutarlı olduğu ve canı pahasına da olsa onlardan vazgeçmeyerek ne kadar kararlı olduğu zihinlere kazınmasına sebep olmasıdır.

Sokrates'in suçlandığı bu dönemde Peloponnes Savaşının¹ son demlerinin yaşandığı ve bu savaş genel itibariyle değerlendirildiğinde Atina'nın mağlubiyeti ile sonuçlanması üzerine M.Ö. 404'de Sparta yanlısı oligarşi (zenginlerden oluşan azınlık yönetimi) taraftarlarının yönetime geçerek, aralarında Sokrates'in öğrencisi olan Kritias'ın da yer aldığı otuz kişiden meydana gelen ve demokrasiyi desteklediği bilinen 1500 civarında yurttaşını ölüme göndermesi üzerine ayaklanan Atina halkının demokrasi taraftarlarını yeniden başa geçirmesinin olduğu bir dönemdir (Arslan 2010b, s. 141-142). En önemli yönetim biçimlerinden olan ve ilk olarak Atina'da ortaya çıktığı için literatüre "Atina Demokrasisi" olarak da geçen bu yönetim biçiminin en temel konularından bir tanesi de yurttaşlık meselesidir. Çünkü demokraside yurttaş olma hakkına sahip olanlar, yönetimin her aşamasında pay sahibi olduğu anlamına geldiği için, bu mesele büyük bir hassasiyet içermektedir.

Yunan dünyasının, aralarında kimi zaman farklar olmakla beraber, diğer kent devletlerinde olduğu gibi Atina kent devletinde de o dönem içerisinde

¹ *Peloponnes Savaşı; Atina ile Sparta arasında İ.Ö. 431-404 yılları arasında, yirmi yedi yıl süren savaş, 'Peloponnesos Savaşı' olarak bilinir. Aslında Atina-Sparta çatışması bu savaşın çok öncesinde başlamıştı. Atina'nın Delos Birliği'nin en güçlü üyesi olarak tüm avantajları kendi lehine kullanması, Aigina, Korinthas ve Megara gibi önemli ticaret kentlerinin çıkarına dokunuyordu. Sparta da Yunan dünyasının önderliğinin Atina'nın elinde bulunmasından rahatsızlık duymaktaydı. Gerçekten Atina'nın güçlenip bir imparatorluk haline gelmesi, Delos Birliği'nin bir sonucu idi. Atina'nın diğer Yunan kentleri aleyhine güçlenmesi, bu kentlerin bağımsızlığı açısından ciddi bir tehlike oluşturuyordu. Atina, çıkarları doğrultusunda bir arada hareket eden Aigina ve Korinthos'u yenilgiye uğratmış (İ.Ö.456), Sparta ile de önce 5 yıllık (İ.Ö. 451), sonra da otuz yıllık bir antlaşma (İ.Ö. 445) imzalamıştı. Böylece Sparta, Atina İmparatorluğu'nu (Delos Birliği) kabul etmiş oluyordu. Fakat bu kabulleniş pek fazla sürmedi ve sonunda beklenen savaş patlak verdi (Tekin 1998, s.82-83).*

yurttaş olmak, bazı koşulları yerine getirmekle mümkün olmaktadır. Bu koşullardan bazıları, öncelikle bir insanın yargılamaya ya da yasamaya katılma hakkı olması gerekmektedir. Böyle bir hak söz konusu olduğunda ise o kişiye yurttaş denilmektedir. Buna sahip olabilmek için de çocuk, kadın ve köle-esir olmamak ve bununla birlikte belirli bir miktarda (bu miktar Yunanistan'ın kent devletlerinde, zaman ve koşullara göre değişebilmektedir) özel mülkiyete sahip olmak gerekmektedir. Bu koşulların yanında Yunanistan'ın bazı kent devletlerinde yurttaş olmak için, kimi zaman ve durumlarda yürürlükte olmak üzere, işçi olmamak da gerekmektedir (Aristoteles 2018, s.91). Bununla birlikte Sokrates'in yaşadığı dönem (470-390) Atina'sında yönetim biçimi; kimi zaman tiranlık (tek kişinin olduğu zorba yönetimi), kimi zaman aristokrazi (soylulardan oluşan azınlık yönetimi) olmuşsa da ama yönetim biçimi çoğunlukla demokrasi (fakirlerden oluşan çoğunluk yönetimi) olmuştur (Aristoteles 2017, s.1-45). Ama bir bütün olarak bakıldığında Sokrates, daha çok demokrasi ile yönetilen bir zaman diliminde ve mekânda hayatını idame ettirmiştir.

Yukarıda adı geçen dönemin Yunan dünyasında Aristoteles'e göre demokrasi, hem özgür yurttaş olup hem de zengin olmayanlar çoğunluk olup yönetimin başına geçtikleri zaman buradaki rejimin ismi demokrasi olur (2018, s. 130). Diğer bir ifadeyle demokrasi, sahip olduğu oyu sayesinde yönetme yetkisinin bütün yurttaşların elinde olmasıdır (Montesquieu 2016, s. 52). O dönem içerisinde Yunan dünyasında devletlerin küçük kent devletleri şeklinde olmasından kaynaklı nüfusun az olması, tüm yurttaşların herhangi bir karar alınırken sürece doğrudan katılması şeklinde gerçekleşmekteydi. Bu şu anlama gelmektedir; Atina'da tüm yurttaşların herhangi bir karar alma sürecine doğrudan katılması, orada "doğrudan demokrasi"² denilen demokrasinin en önemli ya da en eski türünün olduğunu göstermektedir.

Sokrates'in köle olmaması ve belirli bir miktardaki özel mülkiyete sahip olması, onun Atina kent devletinin bir yurttaşı olmasıyla birlikte siyasal açı-

---

² Doğrudan demokrasi: "Demokrasinin tarihte görülen ilk ve en eski şeklidir. Siyasal karar alma hakkının bütün yurttaşlara ait olduğu ve parti benzeri politik organizasyonların dolayımından geçmediği yönetim. Doğrudan demokrasinin ilk örneğine milattan önce beşinci yüzyılda Yunan kent devletinde, söz gelimi Atina'da rastlanır. Toplam nüfusu kırk bini aşmayan, bu nüfusun üçte ikisini meydana getiren kadınlarla kölelerin katılmadığı bu demokrasi, Yunanlı özgür ve erkek yurttaşların katılabildikleri bir demokrasiydi." (Cevizci 2013, s. 493).

dan herhangi bir karar alınırken kendisinin de kararların alınma sürecinde doğrudan bir pay sahibi olduğunu bize göstermektedir. Dolayısıyla Sokrates Atina kent devletinin bir yurttaşı olması ve onun Atina kent devletinin bir yurttaşı olarak da, Atina kent devletinin yasalarını kabul ettiği ya da yasalara karşı sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Aksi durum onun Atina kent devletinin bir yurttaşı olamayacağını ya da Atina kent devletinde yaşamayacağını bir kanıtı olur. Böylelikle Sokrates yurttaşı olduğu Atina kent devletinin yasalarının dışına çıkmayacağını, çıktığı zamanda suç işlemiş olacağını önceden kabul etmiş olduğu anlaşılabilir ya da böyle bir anlama geldiği söylenebilir.

Yukarıdaki anlatılardan yola çıkıldığında Atina kent devletinin bir yurttaşı olarak Sokrates, mahkeme başkanı ve jüri üyeleri önünde kendisine gençleri yoldan çıkarmak, kentin Tanrılarına inanmadığı ve onun yerine başka tanrılar icat ettiği yönündeki suçlamalarına karşılık, kendisinin aksine Tanrılara inandığı yönünde beyanda bulunarak bu suçlamaları ret etmiştir (Platon 2019a, s.43-45). Sokrates, bu yönde savunmasını yaparken çoğu yerde Tanrı'nın ismini ağzına alarak ya da Tanrılar üzerine yemin ederek, Tanrılara inandığını zaten bir şekilde ima etmektedir. Hatta Sokrates kendisini Tanrı tarafından görevlendirilmiş olarak idrak ettiği için Apollon gibi bir Tanrı'ya iman etmiştir (Direk 2014, s.54). Aynı şekilde Sokrates, gençleri yoldan çıkarmak suretiyle kendisine isnat edilen suçlamaları da kesin bir dille kabul etmemiştir. Bununla birlikte Sokrates'in mahkûmiyeti esnasında ve idam edilmeden önce, yaşadığı Atina kentinin mevcut yönetim biçimi olan demokrasiyi de kabul ettiğini ya da en azından kabul etmek zorunda olduğunu varsayabiliriz. Yönetim biçimi olan demokrasiyi kabul etmemiş olsaydı, gerek bir yurttaş olarak sayılması ve gerek orada yaşaması zaten mümkün olamayacağı pekâlâ söylenebilir.

Savunmasında kendisine yöneltilen gerek kentin tanrılarına inanmadığı ve gerek gençleri yoldan çıkardığı yönündeki suçlamaları kesin bir dille ret eden Atina yurttaşı olan Sokrates sokaklarda, pazarlarda ve çarşılarında gezerken önüne gelen herkese sorular sorarak gerçekten ne yapmayı hedefliyordu? Sokrates'e göre Atina kent devleti, soylu ama iri ve hantal bir ata benzemektedir. Bunun için kentin uyanıp kendine gelmesi için bir at sineğine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla Sokrates'e göre Tanrı, kendisini peşlerinden koşarak her birini uyandıracak, nasihat edecek ve azarlayacak bir at sineği ola-

rak kentın başına sarmıştır. (Platon 2019a, s. 49). Biraz daha yakından bakıldığında Sokrates'in kendini bir at sineği olarak addetmesinin temelinde, öğrenim görmemiş olan bir kimsenin kendi benliğine karşı eleştirici bir tavır takınması beklenemeyeceği için, onu sarkıp uyandıracak bir otoriteye gereksinim olduğunu düşünmesinde yatmaktadır. Fakat bu otoriterlik ögesi Sokrates'in öğretiminde fevkalade iyi dengelenmiştir. Çünkü otoriteye bundan öte bir hak tanımamaktadır. Gerçek öğretmen, ancak eğitilmemişin yoksun olduğu benlik-eleştirisine sahip olduğunu ortaya koyarak kendini kanıtlayabilir. Sokrates'in kendi kendine yüklediği, insanları dogmatik uykularından sarsıp uyandırma görevi, böyle temellendirilmiş olabilirdi. Sokrates, yanı sıra bu eğitim görevinin siyasal bir görev olduğuna da inanıyordu. O, şehrin siyasal yaşamını düzeltme yolunun, yurttaşları benlik-eleştirisini yapacak biçimde eğitmek olduğu duygusuna kapılmıştı. Bu anlamdadır ki, insanları gerçek çıkarlarını artıracak yönde etkilemek yerine, halkı pohpohlayanlara karşılık, Sokrates, kendisinin "gününün yegâne siyasetçisi" olduğunu iddia etmişti (Popper 2018, s.143).

Cornford'un (2019, s.32-33) deyiimiyle Sokrates; gençlere, bir insanın tam özgürlüğünü kazanmak için, kabul edilmiş tüm davranış ilkelerini sorgulamalarını gerektiğini ve tüm ahlaki soruları kendi kendilerine yargılamayı hedeflemeleri gerektiği üzerinde ısrar ediyordu. Ailelerin ve toplumun çocuklarını titizlikle kuşattığı ahlaki dayanak ve payandayı kesmek bakımından ahlak bozuyordu. Sokrates aslında, insan türünün tarihi boyunca, aileden millete her büyüklükteki insan gruplarını bir arada tutan ne varsa, yani otoriteye itaat ve geleneğe riayet ahlakını ve sosyal baskının etkilerini zayıflatıyordu. Ya da daha ziyade, bu baskı ve kısıtlama ahlakının çok ötesine geçiyor, Dağ Vaazının Musa Yasası'nın³ ötesine geçmesi gibi başka tür bir ahlak başlatıyordu.

---

³ Musa Yasası; "Yasa terimi Kitab-ı Mukaddes'in Yunanca çevirisi olan Septuaginta'da Νόμος (Nómos) kelimesiyle karşılanmaktadır. Yasa, en basit şekilde Yahudiler için yerine getirilecek yükümlülükler ve kaçınılması gereken yasaklar anlamına gelmektedir. Yasa, bu yüzden uyulması istenen ilkeleri ve uygulanması talep edilen ritüeller ile törenleri içermektedir. İnanişâ göre, İsrail'in Tanrı'sı ile Yahudiler arasında yapılmış anlaşmanın tezahürü Yasa'da ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamdaki inanişâ göre, Tanrı tarafından peygamberi Musa'ya Sina Dağı'nda 613 tane Yasa (Νόμος) (mitzvot) verilmiştir ve bunlar Yahudiliğin temel köşe taşlarını teşkil etmektedir. Bu Yasa'ların en meşhur olanları diğer dinlerin taraftarları tarafından bile "On Emir" şeklinde bilinmekte ve saygı görmektedir. "On Emir", birçok kimse tarafından Tanrı'nın bütün insanlar için ebedi ve değişmez iradesinin ifadesi olarak değer görmektedir." (Duygu 2018, s. 286).

Yukarıdaki söylemler ışığında o halde Sokrates'in esas itibariyle ortaya attığı, varolan bir yönetimi, toplumu veyahut düzeni eleştiren dini ve politik bir doktrindir. Her zaman için toplumu kınamaya yönelik olağandışı bir tutumdur. Arzu edilen bir topluma ya da yaşam biçimine ilişkin bir görüştür. Mevcut olan bir düzenden istenilen diğer bir düzene geçmenin bir yoludur. Dolayısıyla Sokrates'in yegâne amacı, her zaman siyasal, dini ve toplumsal değişimdir. Bu denli bir değişimin gerçekleşebilmesi için de ne olursa olsun tüm riskleri göz önüne alarak kararlı adımlarla yol almaktır. Bu yolda gerektiğinde canını bile hiç çekinmeden ortaya koymaktan geri durmamaktır.

Bir toplumda siyaset ve din gibi hassas konularda, geçerli olan birtakım teamüller söz konusudur. Eğer bu teamüllerin biraz dışına çıkıldığında toplumun çözülmesi ve tamamen dışına çıkıldığında ise devletin çöküşü kaçınılmaz olmaktadır. Nihayetinde bir toplum, daha önce mevcut kurum ya da kurumların, örf, adet ve geleneklerin ya olduğu gibi ya da bunların düzeltilmesi veyahut oraya uyarlanmasıyla kendini tekrardan var etmektedir. Dolayısıyla eski teamüllerin bir bütün olarak ortadan kalkması söz konusu değildir. Deyim yerindeyse ne hiçbir düzen bir bütün olarak gökten zembille iner, ne de hiçbir düzen tümüyle hemen yerden bitiverir. O halde diğer Yunan kent devletlerinde olduğu gibi Atina kent devleti de aynı şekilde, kısmi olsa da, bazı teamüller üzerine kurulu bir devlet olduğu aşîkârdır.

Sokrates de böylelikle yerleşik olan bazı teamüller üzerine kurulu bir kentte, kendine adeta aksaklıkları düzeltme misyonu yükleyerek insanlara hem dini ve hem de siyasi konularda sürekli soru sorması, onları sorgulamaya yönelterek kafaların karışmasına yol açabileceği ve bundan dolayı daha sonra insanların bu teamüllerin dışına çıkacak olasılığını da beraberinde getireceği için gerek yönetimde bulunanlar ve gerek bazı egemen kişiler tarafından endişeye ya da korkuya neden olabildiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle hiçbir yönetim ve toplumun çoğunluğu olmak üzere, geçmiş dâhil olmakla beraber özellikle günümüzde bile tamamen geçerli olmak üzere gerek siyasi ve gerek din gibi hassas konularda, mevcut düzenin sorgulanmasına maruz kalarak devletin ya da toplumun çözülme veyahut çöküş riskine göz yummaz. Aksi durumda, bunun için tarih sayfalarına bakmak yeterli olacaktır, çok şiddetli çatışmaların olduğunu ve bu çatışmaların sonucunda neler olduğunu burada söylemeye gerek olmadığını düşünüyoruz.

Kimilerine göre aslında Sokrates'in yaptığı, Atina sokaklarında, pazarlarında ve çarşılarında yurttaşlarla yaptığı en iyi yaşam tarzına ilişkin fikirleri

tartışmak olsa da, Atina'nın önde gelen bazı vatandaşları (egemen sınıf), aksine Sokrates'i kendi siyasal yaşamlarının getirdiği konumlarını kaybetmemek için büyük bir tehdit olarak görüyorlardı (Arnhart 2011, s. 27). Böylelikle bu da yeni bir yaşam ilkesi keşfetmek ve korkup taviz vermeden onu duyurmak, kısıtlamaları kaldırılması gereken bir ahlak anlayışına göre yaşayan toplumun kızgınlığını üzerine çekmek demektir. Ayrıca, hâlihazırda bu kısıtlamaların içine sığmayan, yeni ahlaki ilkeyi olumlu sonuçlarıyla birlikte kavrayamayan kimi kişiler tarafından yanlış anlaşılma riskini de beraberinde getirir (Cornford 2019, s. 33). Dolayısıyla tehdit eder bir algı içerisinde olan egemen yurttaşların/sınıfların da kendi egemen konumlarını kaybetmemek adına, bu duruma herhangi bir tepki de bulunmaması pekâlâ düşünülemez. Tıpkı bir zamanlar Atina kentinin ve devletinin Tanrılarına inanmadığı gerekçesiyle Yunan dünyasında ilk olarak dinsizlikle suçlanan ve görüşlerinden ötürü mahkemeye verilen Anaksagoras'ın (Arslan 2010a, s.289) tehdit olarak algılanması gibi.

Yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı Atina yasaları ve mevcut yönetimi göz önüne alındığında Sokrates'in adı geçen eylemleri bağlamında, Atina kent devleti tarafından tehdit eder bir kişilik çerçevesi içerisinde ele alınmasında daha doğal ne olabilir? Her ne kadar Sokrates'in eylemlerinin ya da söylemlerinin suç teşkil ettiği yasalarda tam bir karşılığı olmasa da, yönetim için onun tehdit eder bir kişilik olarak algılanması nedeniyle onun suç işlediği yönünde bir kanaate yol açmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Atina kent devletinin bir yurttaşı olarak yasaları kabul eden ve aynı zamanda bu yasalara saygılı olunmasını söyleyen Sokrates'in sokakta, çarşıda ve pazarda gezerek hem dini hem de siyasi konularda insanların kafalarını karıştırmaması, yasalara karşı gerek saygısızlık ettiği ve gerek onlara karşı gelerek suç işlediği söylenebilir. Böylelikle Sokrates'in bu bağlamda sergilediği eylemleri ile yasalara karşı bakışında bir tezatlık olduğunu söylemekte herhangi bir beis görünmemektedir. Bunu şöyle ifade etmek gerekirse, yasalara karşı saygılı olunmasını söyleyen Sokrates'in, aynı zamanda aksi yönde davranışlar sergilemesi, onun düşünceleri ve sergilediği eylemleri arasında paralellik olmadığını bize açıkça göstermektedir.

Sokrates'in Hak Kavramı Bağlamında Düşünceleri ve Yasalar

Yukarıda birinci soruya açıklık getirdikten sonra ikinci soruya yani "herkesin yasalara karşı saygılı olması gerektiği ve kendisinin de saygılı olduğunu söyleyen ama bu yasalar gereği suçlu bulunan Sokrates'in, gerek kendisinin, arkadaşları ve gerek bizler tarafından bu durumun bir haksızlık olarak değerlendirilmesi ne kadar makuldür?" sorusuna geçebiliriz. Öncelikle Sokrates içinde bulunduğu durumla ilgili kendisine haksızlık yapıldığını, eşi ile arasında geçen konuşmada belirtmektedir. Sokrates'in kendisine eşi tarafından, "haksız yere ölüyorsun" demesi üzerine, "yoksa sen ölümü hak etmiş olmamı mı isterdin?" (Laertios 2019, s.82) diyerek kendisine haksızlık yapıldığını gayet açık bir şekilde dile getirmiştir. Sokrates'in eşinin Sokrates ölümüne giderken haksızlık yönündeki söylemini, aslında bütün bir hadise ile ilgili düşündüğü şeklinde yorumlamak gerekir. Nitekim mantık çerçevesi içerisinde ele alındığında Sokrates'in eşinin, Sokrates'in yargılanmasını haksızlık olarak nitelendirmeyip sadece Sokrates ölümüne giderken durumu haksızlık olarak nitelendirmesi düşünülemez. Dolayısıyla Sokrates'in eşi için, Sokrates'in tutuklanmasından idamına kadar olan sürecin tamamı hakkaniyet ölçütleri içerisinde olmayan bir durum olarak tezahür ettiğini söylemek daha makul bir bakış açısidir. Bununla birlikte Sokrates'in yakın arkadaşları da durumu haksızlık çerçevesi içerisinde değerlendirmektedir. Arkadaşlarının durumu haksızlık olarak değerlendirilmesini, onu hapisshaneden ısrarla kaçırma isteklerinden de rahatlıkla anlayabiliriz.

Yukarıda verilen iki örnekten yola çıkıldığında gerek Sokrates'in ve gerek arkadaşlarının duruma bakış açısının, tamamen haksızlık yapıldığı yönünde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte günümüze kadar insanlar da aynı şekilde vuku bulan hadiseye haksızlık olarak bakma eğilimi içerisinde. Zaten insanların Sokrates'in isminin hafızalardan hiç silinmemesini, haksızlık çerçevesi içerisinde değerlendirdiklerinden kaynaklanmaktadır.

Sokrates'in, ölümünden bir gün önce hem öğrencisi, hem de en yakın arkadaşı olan Kriton tarafından ziyaretine gelinir ve hapisshaneden kaçması için kendisine tekrardan kaçması yönünde tekrardan bir teklif daha yapılır; "Ama son bir kez, sevgili Sokrates, dinle beni de yaşamını kurtar. Çünkü ölümün birden fazla felaket getirecek başıma: Hem bir daha eşini bulamayacağım bir dostumu yitireceğim hem de seni beni iyi tanımayan bir sürü insan, "parayı bastırsaydı onu kurtarabilirdi ama umursamadı", diyecek. İnsanın adının,

“dostlarından çok parasını önemser”e çıkması kadar utanç verici bir şey olabilir mi? Çokları, bizim yalvarıp yakarmamıza karşın senin buradan çıkmak istemediğine inanmayacak.” (Platon 2019b, s. 20). Kriton’un yaptığı kaçma yönündeki bu teklifin içeriğine şöyle bir baktığımızda, Sokrates’in belli bir para karşılığında serbest kalabileceği hemen göze çarpmaktadır. Aynı zamanda Sokrates’in sadece para karşılığında değil, sürgüne gönderilmeyi kabul ederek de gerek esaretten ve en önemlisi gerek idamdan kurtulması mümkün olduğu aşağıdaki satırlarda görülecektir.

Yukarıda değinildiği üzere Sokrates, mahkemedeki savunmasında gerek hapis cezası teklif etseydi, belli bir miktar ödeme yapmayı kabul etseydi veya gerek sürgüne gönderilmeyi teklif etseydi idam cezasından kurtulabilmesinin pek olası olduğunu dile getirmiştik. Sokrates’in mahkeme üyelerine yaptığı savunmasında bunları gayet açık bir şekilde ve özellikle kendisinin dile getirmesi bize daha şaşırtıcı gelmektedir; “yoksa bir para miktarı belirleyerek, para cezasını ödeyene kadar zindanda kalmayı mı yeğlemeliyim? Ancak bu, daha önce söylediklerimle aynı şeydir, çünkü cezayı ödeyebilecek param yok. O zaman sürgünü teklif edeyim! Bu cezayı belki kabul edersiniz. Ama bunu teklif etmek için fazlasıyla canıma düşkün ve yurttaşım olan sizlerin felsefi arayışlarımla sözlerime katlanamadığını, rahatsız olup kızdığını ve onlardan kurtulmak istediğini göz ardı edecek kadar düşüncesiz olmam gerekir. Sizler davranışlarıma katlanamadığınıza göre başkaları nasıl katlansın? Aslında tam aksi geçerli Atinalılar! Bu yaşta bir insanın buradan ayrılması, bir kentten diğerine geçerek yaşaması, her yerden kovulması ne kadar hoş olurdu? Nereye gidersem gideyim, gençler burada olduğu gibi etrafıma toplanıp sözlerime değer verirdi. Onları geri çevirsem, büyüklerini beni sürgüne yollamaya ikna ederdi. Geri çevirmediğim takdirde, onlar yüzünden bu kez babalarıyla akrabaları beni kovardı” (Platon 2019a, s.57-58).

Yukarıdaki söylemlerden de anlaşılacağı üzere Sokrates, mahkeme tarafından kendisine verilen gerek hapis cezasına ve gerek daha sonra verilen idam cezasına çok fazla direnmeden adeta kaderine razıymış gibi görünmektedir. Bunun diğer bir ifadesi de acaba, Sokrates’in kendisinin içine düştüğü bu durum ile ilgili haksız olduğunun bilincinde olduğu ya da bilincine vardığı için çok da tepki vermediği şeklinde yorumlanamaz mı? Çünkü Sokrates idam edilmeden bir gün önce, kendisine arkadaşları tarafından yapılan kaçma teklifini de daha önce de belirtilen gerekçeleri öne sürerek aynı şekilde ret etmesi de bunun en açık göstergesi olduğu söylenebilir.

Sokrates kendini savunması sırasında, “şimdi düşündüğüm gibi ve anladığım kadarıyla tanrı beni felsefe yapmak, diğer insanları ve kendimi incelemek üzere görevlendirmişken, ölümden ya da başka bir tehditten çekinerek firar etsem büyük bir suç işlemiş olurum”. (Platon 2019a, s. 47) diyerek firar etmeyeceğinin önceden altını çizmektedir. Bundan dolayı Sokrates, arkadaşı olan Kriton tarafından kendisine yapılan kaçma teklifine de yasaları gerekçe göstererek şöyle yanıt vermektedir; “Diyelim ki, tam buradan kaçacağımız sırada; Yasalar ve Devlet karşımıza dikilseler ve dile gelip bize şunları sorsalar: Söyle bize Sokrates, nedir bu yaptığın? Bu işte amacın, bizi-hem Yasaları hem de tüm devlet’i-elinden geldiği kadarıyla yıkmak değil de nedir? Hangi devlet ayakta kalabilir, orada yargı kararlarının hiçbir gücü kalmaz ve kişiler onları ayaklar altına alabilirse?” Ne yanıt veririz. Kriton, bu soruya ve benzerlerine? İnsan -hele iyi bir konuşmacıysa- yargı kararlarının uygulanmasını gerektiren ve bizim çığnediğimiz bu yasayı savunmak için neler söylemez? Biz buna karşılık, “Devlet bize haksızlık yaptı; davamızda yanlış karar verdi,” yanıtını mı veririz? Böyle mi yanıt vermeliyiz yoksa başka bir şey mi söylemeliyiz?” (Platon 2019a, s.32)

Sokrates, arkadaşı Kriton ile karşılıklı yaptığı konuşmasına şöyle devam etmektedir; “Haydi Sokrates, biz ki seni yetiştirdik, gel dinle bizi: Ne çocuklarını, ne yaşamını ne de başka bir şeyi adaletin üstüne koyma ki, Hades⁴e indiğinde bunları söyleyip oranın yargıçları önünde kendini savunabilesin... Eğer bugün öteki dünyaya gidersen, biz yasaların değil, insanların haksızlığının kurbanı olmuş biri gibi gideceksin. Tersine kaçarsan, onursuz bir biçimde eğrilğe eğrilikle, kötülüğe kötülükle yanıt verip seni bize bağlayan anlaşma ve sözleşmeleri çiğnersen, korumak zorunda olduğun kişiler, kendine, dostlarına, yurduna ve bizlere kötülük etmiş olursun” (Platon 2019a, s.38-39). Bu söylemlerden yola çıkıldığında Sokrates için, özellikle gerek devletin ve gerek bu devletin yasalarının ne kadar önemli olduğunu rahatlıkla görebilmekteyiz. Bunun içindir ki, şeriatın kestiği parmak acımaz misali, Sokrates de kendisi hakkında verilen hapis cezasına ve ardından gelen idam kararına çok tepki vermeyerek kaçmayı aklından geçirmedeğini söylemek için herhangi bir sebep bulunmamaktadır.

---

⁴ Hades; Yunan mitolojine göre tanrı Zeus’un erkek kardeşi olup, kendisi de bir tanrıdır. Hades, yeraltı dünyanın hükümdarı ve ölülerin efendisidir (Rosenberg 2000, s.33).

Sokrates arkadaşı olan Kriton'a her ne kadar söylemlerinin başka bazı yerlerinde kaçmaya teşebbüs ettiği sıralarda kendisine yardımcı olacak herhangi kimseyi riske edemeyeceğinin ve Atina halkının firar olayında kendisini haksız görüp buna rıza göstermeyeceğinin (Platon 2019a, s.21) altını çizse de, Sokrates'in kaçmayı ret etmesinde öne sürdüğü gerekçelerde, ön plana çıkan daha çok kentin yasaları olduğu açıkça görülmektedir. Sokrates'in hapisshaneden ya da idamdan kurtulmasında daha çok engel olan ya da engel olarak gören bizzat kentin yasaları olduğuna göre, bu durumda Sokrates için yasaların büyük bir bağlayıcılığı söz konusudur. Öyleyse Sokrates için yasaların bağlayıcılığının olmasının sebebi, onların doğru yasalar olması olarak yorumlanabilir. Aksi takdirde böylesine hayati öneme sahip bir hadisede, Sokrates gibi biri için yasaların bağlayıcılığı neden bu kadar önemli olsun ki? O halde Sokrates'e yasalarca verilen mahkûmiyet kararı, son derece doğru ve yerinde bir karar olarak telakki edilmelidir. Bu veriler ışığında yola çıkıldığında, Sokrates'in mahkûmiyet kararında herhangi bir haksızlık durumu ortaya çıkmamış olmaktadır. Böylelikle vuku bulan mahkûmiyet kararı gerek Sokrates için, arkadaşları için ve gerek bizler için makul bir olay olarak karşımıza çıkmak durumundadır.

Tartışma ve Sonuç

Tarihte benzerine çok az rastlanılan ve günümüze kadar bir şekilde hiç unutulmayan mahkûm edilme hadisesini, Sokrates'in kendi düşünce ve eylemleri nedeniyle bir nevi haksız olduğu ya da o günün yasaları karşısında suç işlediği şeklinde okumak gerekir. Ama düşünce ve eylemlerinin haksızlık çerçevesi içerisinde değerlendirmesini daha çok zamanın ve mekânın koşullarına sıkı sıkıya bağlı olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Nihayetinde zamanın, milattan önceki bir tarih kesitini ve mekân olarak da Yunan dünyasının hâkim olduğu bir coğrafyayı kapsadığını göz önünde bulundurmak zorunluluğu vardır. Çünkü milattan önceki bir zaman kesiti ve Yunan dünyasının gerek siyasi ve gerek dini koşulları, Sokrates gibi geniş bir perspektife sahip düşünürün yaşam biçimine pek de uymadığını söyleyebiliriz. Hatta tamamen birbirine zıt olduğunu söylemek daha doğru bir ifade olur. Tersinden söylenildiğinde, Sokrates'in kendi düşünceleri itibarıyla, her ne kadar başka yerlere nazaran demokratik olduğu hatta doğrudan demokrasinin ilk örneğinin yaşandığı söylenen bir mekânda (Atina kent devleti) ve zamanda

(M.Ö. 470-399) yaşasa da, buna rağmen kendi zamanın çok ötesinde bir düşünür olduğunu söylersek hiç de yanlış olmayacaktır. Hadise bu minvalde değerlendirildiğinde konunun daha iyi anlaşılacağını umuyoruz.

Sokrates'in yaşadığı milattan önceki dünya konjonktüründe genel itibarıyla, çok tanrılı bir inanç anlayışının hâkim olduğu pekâlâ bilinmektedir. Her devletin kendine özgü bir tanrısı olduğu gibi, bazen devletlerin birçok tanrıya da sahip olduğu görülebilmektedir. Aynı şekilde Yunan coğrafyasında mevcut olan kent devletlerinde de çok tanrılı (Zeus, Poseidon, Hades, Hera ve Demeter gibi tanrılar) bir inanç anlayışı mevcuttur. Bu tanrılar devlet ve toplum için dokunulmazlık babında bir tür hüviyete sahiptirler. Bu nedenle devletin tanrısına ya da tanrılarına olmazsa olmaz şeklinde bir inanma zorunluluğu her ne kadar söz konusu olmasa da, onları kaldırıp yerine başkalarını ikame etmeye çalışmak ya da etrafta onlar hakkında olumsuz bir şekilde söylemlerde bulunmak pek de mümkün gözükmemektedir. Aksi takdirde ölüm cezasına çarptırılabilir, en iyi ihtimalle sürgüne gönderilebilirsiniz. Eğer bu iki ceza şekline maruz kalınmazsa bile toplumsal baskılar nedeniyle, kentte yaşama olasılığı çok düşük hale gelmektedir.

Milattan önce Yunan toplumuna özgü şehir devletleri şeklinde oluşmuş bir siyasal örgütlenme söz konusudur. Siyasal ve sosyal alanda örgütlenmiş bu şehir devleti veya devletlerin en büyük özellikleri; dışa karşı tamamen bağımsız olabilmek, kendi yasalarını yapabilmek, uygulayabilmek ve mümkün merteye ekonomik olarak kendi kendine yeterli olabilmektir (Arslan 2010a, s. 54). Bilindiği üzere Atina da bir kent devletidir ve Atina kent devletinin de kendine özgü siyasal bir yapısı vardır. Bu siyasal yapının en belirgin özelliğinden biri, onun başka yerlere benzemeyen kendi iç dinamiklerine sahip olmasıdır. Özellikle demokrasinin ilk olarak burada filizlenip serptiği bir yer ve aynı zamanda yönetim biçimi değişikliği bağlamında iç çatışmaların yoğunlukla yaşanması bunu ispatlamaktadır. Atina kent devletinin siyasal tarihine bakıldığında yönetimde kimlerin başa geçeceği konusunda iç çatışmaların sıklıkla yaşandığı daha net anlaşılacaktır. İktidara hangi yönetim biçimi gelirse gelsin, nihayetinde karşıtların ya bunu sineye çekerek kabul etmesi, kabul etmeyerek de ya ölmesi ya da kenti terk etmesi gerekmektedir.

Sokrates, Yunan dünyasının çok tanrılı bir inanç anlayışının hâkim olduğu ve aynı şekilde siyasal erkin çoğu zaman el değiştirdiği ama siyasal yapının daha çok demokrasi taraftarlarının elinde olduğu bir mekânda ve zaman diliminde yaşamıştır. Ancak inanç anlayışının ne olduğu ve siyasal erkin

kim ya da kimler tarafından oluştuğunun pek de bir önemi yoktur. Mevcut hâkim siyasal yapı ve inanç ne olursa olsun, onun dışına çıkılması ancak köklü bir değişimin yaşanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu değişimin olabilmesi de birçok çatışmaların yaşanmasını gerektirmektedir. Bunun dışında kişi, kişilerin ya da toplumun yapabileceği pek bir şey olduğu söylenebilir. Aksi durumda bunun olumsuz sonuçlarına katlanılması gerekir. Mevcut hâkim siyasal yapı fark etmeksizin, Sokrates'in de böyle hâkim bir yapı içerisinde yaptıkları ya da yapmak istedikleri, mevcut düzenin değiştirilmesine yönelik egemenler tarafından bir tehdit çerçevesi içerisinde algılanmıştır. Bu algı içerisinde değerlendirilen düşünce ile eylemlerin, mekânın ve zamanın şartları da göz önüne alındığında suç olarak değerlendirilmesi kadar doğal bir şey olmadığını söylemek gerek.

Sokrates'in içinde bulunduğu zamanın ve mekânın genel şartları göz önüne alındığında eylemlerin suç teşkil ettiğini ve bu nedenle cezaya maruz kalmasının gayet yerinde olduğunu belirttik. Böylelikle Sokrates'in sergilediği eylemleri ile yasalara karşı bakışı arasında bir tezatlık olduğu ve aynı şekilde cezaya maruz kaldığında herhangi bir haksızlık durumunun olmadığı ortaya çıkmış oldu. Ancak tüm bunların yanında genel olarak düşünüldüğünde Sokrates'in eylemlerinin, temel insan hakları ya da ifade özgürlüğü çerçevesi içerisinde değerlendirildiğinde, kendisine büyük bir haksızlık yapıldığının altını çizmek gerekir. Ama daha önce de söylenildiği üzere Sokrates gibi bir düşünürün belki de en büyük talihsizliği, böyle bir zaman ve mekânda yaşamış olmasıdır. Çünkü hukuk devleti, düşünce ve ifade özgürlüğü, erkler ayrılığı, özgür seçimler, sivil toplum katılımı vs. gibi kavramlar günümüz dünyasında mevcut olan demokrasilerinde bile halen üzerinde tam bir konsensüs sağlanamamışken, o günün Atina demokrasisinde bu kavramlar üzerinde bir konsensüs sağlanmış olması düşünülemez. Sonuç olarak insanın kendi düşünce ve ifadelerinde özgür olmadığı bir mekân ile zaman dilimi (belki de böyle bir zaman dilimi Sokrates gibiler için hiç olmayacak), Sokrates gibi zamanın çok ötesinde olan bir düşünürün hayatına mal olmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Socrates: Inconsistency of His Thought and Actions

*

Ferhat Kutluay
Siirt University

There are many important names in the history of thought, which are frequently mentioned. It is immediately apparent that the Greek philosopher Socrates, who lived in a very distant past, undoubtedly with his thoughts and actions he demonstrated, is at the top of these names. One of the main reasons for this is that the people who came across barefoot in the streets, bazaars and markets of Athens, but mostly young people, confused with the confusion of the city of Athens where they lived, and even they were executed with the claim that they invented other gods instead. Because in a city based on some established settlements, Socrates, by putting himself a mission to correct the hitches, constantly asking people about both religious and political issues, it may lead to confusion by asking them to question, and therefore it will bring the possibility that people will come out of these practices. has been seen as a cause for anxiety or fear by both the rulers and some sovereign people. Therefore, Socrates was convicted by the supporters of democracy under the rule of the city of Athens and as a result BC. In 399, he was convinced that the Athens city court was guilty of five hundred people by two hundred and eighty votes against two hundred and twenty, and was later executed by making him poisoned. Another reason why he is important is that Socrates was recorded in the history of thought as the first philosopher who died / died by being sentenced to death among philosophers in the history of thought. The fact that Socrates was convicted and later executed for the charges against him constituted the conviction that he has died dramatically and at the same time unfairly, or more accurately, by virtually everyone.

In his defense at the court, Socrates described the accusations against him that he did not believe in the gods of the city and that he took the youth out of the way as injustice. Because Socrates has expressed many times that he believes in God and is respectful to the law. However, he could not escape being thrown in jail. While Socrates was in prison, he was offered to escape with his close friend Kriton, along with his other friends, but Socrates did not accept this offer by citing the laws of Athens, the city or state in which he

lived. In other words, Socrates firmly rejected the idea of escaping in the context of how he respects the laws of the city in which he lives, and in the same way that everyone should respect the law. At the same time, Socrates, who regarded himself as a citizen of the city of Athens or as a citizen of the city of Athens, insisted that he would give up his thoughts against religion / political accusations against him and, if acquitted, he would again put his thoughts into action. His attitude emerges as a reflection of how determined and equally consistent in his thoughts and actions.

A closer look at the relationship between Socrates' thoughts and actions reveals that he is not in consistency. In this context, two basic questions arise that should be asked. The first question to be asked is; If Socrates does not escape from the prison by signing respect for the law, does he not show that he is aware that Socrates' initial actions constitute a crime or at least will constitute a crime? In other words, can it not be said that Socrates does not escape by suggesting the laws of the city he lives in, despite the fact that he has the opportunity in the prison with his actions on the road from the streets to the prison, and there is a contradiction in the point of view of the laws with his actions. Finally, if it is desired to respect the law, it is necessary to avoid such actions as much as possible. No, if such actions are still ongoing, it is a kind of paradox to demand respect for the law and respect for others. Second question; How right would it be to be described as an injustice for both himself, his wife, friends, and us, both of us who want everyone to be respectful of the law and that he is also respectful of the law but is guilty of these laws?

The above questions question the goals of Socrates in his actions on the streets. To underline here is to analyze whether there is consistency between Plato's and some other thinkers 'Socrates' own life, thoughts and actions. Based on this, this study; It is not to find out what faith or ideology Socrates has, or whether his belief and ideology fits the city he lives in, but on the contrary, he is asked to ask people by visiting the streets, markets and bazaars of the city of Athens, which is known as a citizen of the city of Athens. It tries to find out whether it confuses as it allegedly matters on political and religious matters, which are always sensitive to society and government, and if it is confused, it is against the law. As a result, in this study; Noting that it is necessary to respect the law and trying to show that it acts in this direction, Socrates turned out to be against the law, and it was understood that he was convicted

by being found guilty as well as a contrast between his own actions and thoughts.

Kaynakça / References

- Aristoteles. (2017). *Atinalıların devleti*. (çev. G. Birol), Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *Politika*. (çev. F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Arnhart, L. (2011). *Siyasi düşünce tarihi:Platon'dan Rawls'a*. (çev. A. Kemal Bayram), Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, A. (2010). *İlkçağ felsefe tarihi-Sofistlerden Platon'a*, (1. Cilt). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, A. (2010). *İlkçağ felsefe tarihi-Sofistlerden Platon'a*. (2. Cilt). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe tarihi-Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2013). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Conford, F. M. (2019). *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, (çev. C. Şengör ve S. Onan), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Direk, Z. (2014).Derrida ve laiklik. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*,1, 54.
- Duygu, Z. (2018). İsa ve Musa yasası meselesi. *Bilimname Dergisi*, 1(35), 286.
- Güvenç, B. (1995). *Kültür ve demokrasi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Laertios, D. (2019). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. (çev. C. Şentuna), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Magée, B. (2001). *Büyük filozoflar-Platon'dan Wittgenstein'a Batı felsefesi*. (çev. A. Cevizci), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Montesquieu. (2016). *Kanunların ruhu üzerine*. (çev. Doruk Can Koçak), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Platon. (2019). *Sokrates'in savunması:Euthyphron, Apologia, Kriton, Phadion*. (çev. A. Çokona), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Platon. (2019). *Kriton ya da görev üstüne*. (çev. S. Rifat), İstanbul: Can Yayınları.
- Popper, K. R. (2018).*Açık toplum ve düşmanları*. (çev. M.Tunçay),Ankara: Liberte Yayınları.
- Rosenborg, D. (2000). *Dünya Mitolojisi*, (çev. K. Aktan), Ankara: İmge Kitabevi.
- Tekin, O. (1998). *Eski Yunan tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Whitehead, A. N. (1979). *Proces and realty: An essay in cosmology*. New York: Free Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kutluay, F. (2020). Sokrates: Düşünce ile eylemlerinin tutarsızlığı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4644-4664. DOI: 10.26466/opus.672459

Turizm İşletmelerinde Fiyatlandırma Stratejileri ve Muhasebe Bilgi Kalitesi İlişkisi¹

DOI: 10.26466/opus.796496

*

Murat Karahan *

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: karahan@gantep.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5066-4257](https://orcid.org/0000-0002-5066-4257)

Öz

İşletmelerin küresel rekabet ortamında uzun süre varlığını sürdürebilmesi için pazarlama faaliyetlerinin stratejik anlamda ve yeterli seviyede gerçekleştirilmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu durumun beraberinde getirdiği zorunluluk bilgi temelli rekabetin önemli hale geldiği bu zamanda işletmelerin yenilikçi bir politika ve yeni stratejiler oluşturmaya sebebiyet vermektedir. Bunun gerçekleştirilmesi, güvenilir, uygulanabilir ve zamanlama açısından yerinde bir bilgi ile mümkün hale gelmektedir. Bu nitelikleri bünyesinde barındırmayan bilgiler stratejik anlamda hata oranı yüksek kararların verilmesine neden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, eksik ve hatalı bilgilerle alınan yanlış kararların neden olduğu sorunların kısa vadeli pazarlama önlemleriyle çözülememesi, stratejik pazarlamada bilginin yönetilmesini ve daha etkin kullanılmasını önemli hale getirmektedir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde temel girdi olarak kullanılan bilgi, günümüz organizasyonların en temel kaynağını oluşturmaktadır. Ekonomik değere sahip olan işletmeler, amaçlarına ulaşabilmek için bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Muhasebe Bilgi Sistemi (MBS), işletme süreçlerinin muhasebe yönünü yansıtmaktadır. Muhasebe Bilgi Sistemi (MBS), işletme faaliyetleri ile ilgili verilerin toplandığı, kayıt altına alındığı, verileri bilgiye dönüştürerek iç ve dış bilgi kullanıcılarına ihtiyaç duydukları bilgileri kaliteli bir şekilde sağlamaya çalışan bir işletme bilgi sistemi olarak ifade edilebilmektedir. Bir pazarlama karması elemanı olan fiyat, önemli bir rekabet aracı olmakla birlikte, turizm sektöründe fiyatlandırma stratejisinin ve buna uygun fiyat düzeyinin belirlenmesi, turizm işletmesinin iş hacmini etkilemektedir. Turizm işletmelerinde fiyatlandırma, işletmenin hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. Fiyatlandırmadaki amaç turizm işletmesinin pazarlama planlamasının bir parçasını oluşturmaktadır. Araştırma amaç, turizm işletmeleri açısından fiyatlandırmanın önemi ve muhasebe bilgi kalitesi ile ilişkisi incelenmektedir. Bu çalışma sonucunda, pazarlama politikalarından fiyatlandırma stratejileri ile muhasebe bilgi kalitesinin birbirinden etkilendiği ve bir bütün olarak ele alınması gerektiği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Bilgi Kalitesi, Bilgi Kalitesi, Fiyatlandırma Stratejileri, Turizm İşletmeleri

¹ Bu çalışma, Murat Karahan'ın 2014 yılında sunulan "Turizm Sektöründe Fiyatlandırma Stratejilerinin İncelenmesi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği" isimli doktora tezinden yararlanılarak yapılmıştır

The Relationship between Pricing Strategies and Accounting Information Quality in Tourism Enterprises

*

Abstract

For businesses to survive in a globally competitive environment for longer time, marketing activities are inevitably carried out strategically and at a sufficient level. In today's world where knowledge-based competition keenly prevalent, this situation causes the enterprises to develop new policies and strategies. And this can be made with reliable, appropriate and timely information. Information which does not contain these qualities can cause strategically wrong decisions. Therefore, the problems which caused by wrong decisions due to missing and incorrect information cannot be solved with short-term marketing measures. Hence, it is important to manage and use information more effectively in strategic marketing. Information, which is used as a basic input in developed or developing economies, is the main source of organizations nowadays. Businesses with economic value need the information to achieve their goals. Accounting Information System (AIS) reflects the accounting aspect of business processes. Accounting Information System (AIS) can be expressed as a business information system that collects and records the data related to business activities and tries to provide the information they need to the internal and external information users in a quality manner by transforming the data into information. Price, which is a marketing mix element, is also a vital competitive tool, but determining the pricing strategy and the appropriate price level in the tourism sector affects the business volume of the tourism business. Pricing in tourism businesses is determined in line with the objectives of the business. The purpose of pricing is part of the marketing planning of the tourism business. The aim of this research is the importance of pricing in terms of tourism businesses and their relationship with accounting information quality. The result of this study stated that pricing strategies and accounting information quality are affected by each other and should be handled as a whole.

Keywords: *Accounting, Accounting Information Quality, Information Quality, Pricing Strategies, Tourism Enterprises*

Giriş

Modern manada işletmeler kompleks bir yapıya sahip olmakta ve muhasebe, finans, ürün üretimi, insan kaynakları, mühendislik çalışmaları, bilgi teknolojileri, ürünün satışı, pazarlama ve yönetsel anlamda etkili fonksiyonel departmanlarda faaliyetlerini sürdürebilmek çalışan personeller bulundurmaktadır. Bu gibi işletmelerde planlamanın, koordinasyonun ve kontrolün sağlanması için bilgiyi üreten kullanıcılara ulaştıran ana bilgi sistemlerinin bulunduğu bilinmektedir. Bu sistemlerden biri olan Muhasebe Bilgi Sistemi (MBS), işletmelerde amaçlara ulaşılabilmesi amacıyla gereken işlemlerin yerinde ve zamanında yapılmasında büyük bir öneme sahiptir. (Doğan vd., 2004). Gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde temel girdi olarak kullanılan bilgi, günümüz organizasyonların en temel kaynağını oluşturmaktadır (Drucker, 1992). Ekonomik değerli olan işletmelerin, amaçlarını gerçekleştirmek için doğru ve güvenilir bir bilgi gereksinimleri vardır. MBS, işletme süreçlerinin muhasebe yönünü yansıtmaktadır. MBS, işletmenin faaliyetleriyle alakalı verilerin toparlandığı, kayıtladığı, verilerin bilgilere dönüştürülerek içteki ve dıştaki bilgi yorumlayıcılarına ihtiyaçları olan kalitedeki verileri ulaştıran sistem olarak ifade edilebilmektedir (Romney vd., 1997).

Yönetim etkinliğinin kontrolü, yatırımların seçimi, muhasebe, tedarik, finans, üretim, pazarlama ve bilgi teknolojileri planlarının yapılması ile işletme sonuçlarının tartışılmasında MBS'nin elde ettiği bilgilerden önemli ölçüde faydalanılmaktadır. MBS, izlemeye, programlamaya, teşhis etmeye ve önlem almaya yönelik bilgilerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle fonksiyonel açıdan muhasebe, yaptığı işlemler ile işletmelerin birer görme organını oluşturmaktadır (Acar ve Tetik, 2005). Muhasebe Bilgi Sistemi, "finansal muhasebenin, maliyet muhasebesinin, sorumluluk muhasebesinin, nakitlerin ve sermayelerin bütçelenmesinin, işletmenin varlıklarını, borçlarını, sermayesini, gelirlerini ve giderlerini mali nitelikli tarihsel geçmişini ve geleceğe yönelik bilgilerini oluşmasına kaynaklık eden bir bilgiler sistemi" olarak tanımlanabilmektedir (Sürmeli vd., 2006).

Muhasebe verileri, işletmelerin finansal manada işlemlerinin gerçekleşmesini, belgelerle kayıt edilmesi, tasnif edilmesi ve raporlandırılması işlemleri ve bu işlemlerin birleşimi olan muhasebeleştirme süreci sonucunda finansal tablolar farklı hesaplar içinde özet olarak verilen sayıların kıyaslanması ve

yorumu neticesinde elde edilen işletmeye yönelik yargılardır. Muhasebeleşmiş bilgilerin çok olmasının aksine bu bilgilerin kaliteli olmaları beklenmektedir. Bu durumda muhasebede bilginin kaliteli olmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Muhasebenin kalitesinin, finansal raporlamanın kalitesinin, finansal bilginin kalitesinin ve muhasebe bilgisinin kalitesinin anlamsal olarak birbirine benzer olduğu bilinmektedir. (Verdi, 2006; Beatty vd., 2010; Callen vd., 2013; Gençoğlu ve Ertan, 2012) Bu çalışmada muhasebede bilginin kalitesi ifadesini kullandık.

Muhasebe bilgi kalitesi, “işletmelerin cari faaliyetlerinde başarı-başarısızlık durumunun tam manasıyla ele alan kapsamı geniş olan muhasebe bilgileri” olarak ifade edilerek elde edilen bilginin “işletmelerin gelecekteki performanslarını tahmini için kullanmaya elverişli ve işletmelerin değerlerinin hesaplanmasına yardım” etmesi gerekliliği şeklinde belirtilmektedir (Decchow ve Schrand, 2004; Hribar vd, 2014:511; Callen vd., 2013). Yapılan tanımların ışığında finansal tabloların şeffaflığının, kabul edilebilirliğinin, güvenilirliğinin ve işletmenin finansal tablolarından yararlanılarak verilen ekonomik anlamdaki kararlar bilginin kullanıcısının elde edeceği faydalar üzerinde durulmaktadır. (Hribar vd, 2014, s.511). Diğer bir tanımda ise, muhasebenin kalitesinin, muhasebenin bilgi kalitesinin berzer olarak kullanan bu kavram “işletmelere sermaye kaynağı oluşturan yatırımcının ilerleyen dönemlerdeki nakit akışı hakkında finansal tabloların vasıtasıyla açıkça bilgilendirme” olarak tanımlanmaktadır (Callen vd., 2013). Pounder (2013:18) ise, literatürde kavramsallaşmış tanımların ortak özellikleri “finansal tabloların kullanıcılarının da muhasebe bilgileri ve gösterdiği gerçek değerlere göre bu bilgilerin değerlendirmesinin sağlanması” şeklinde ifade etmektedir.

Nitekim “Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)” / “Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)’nin Finansal Raporlamalarla alakalı Kavramsal Çerçeve”de “finansal tablolarla elde edilen muhasebe bilgilerinin fayda sağlayabilmesi amacıyla bulunması gerekli olan özellikler” ortaya konularak muhasebe bilgisinin kaliteli olmasına vurgulama yapılmakta. Kavramsallaşmış anlamda temel niteliksel özellik olarak gösterilen, faydalı bir finansal bilginin, bilgi kullanıcılarının ihtiyacına uygun ve açıklanması amaçlanan konunun gerçeğe uygun bir şekilde sunulması gerekmektedir. İhtiyaca uygunluk, finansal bilginin kullanıcılar tarafından verilen kararları etkileme gücüne sahip

olmak şeklinde belirtilirken, gerçeğe uygunluk ise açıklanmasının amaca uygun ve gerçeklikle uyumlu olarak sunulması olarak ifade edilmektedir. Destekleyici niteliksel özellikler olarak, finansal bilgilerin karşılaştırılabilir, doğrulanabilir, zamanında sunum ve anlaşılabilir olması gerekmektedir. Karşılaştırılabilirlik ise, “raporlanan işletmelerle alakalı bilginin farklı işletmelerle benzer bilgilere ve aynı işletmenin farklı dönemine ya da farklı tarihlerine ait benzer olan bilgilerin karşılaştırılabilirliği” şeklinde ifade edilmektedir. Doğrulanabilirlik ise, “aynı bilgi düzeylerindeki bağımsız gözlemciler ve açıklamalarının doğruluğu konusundaki birliğin sağlanması” olarak tanımlanmaktadır. Zamanında sunum, “bilginin, karar verenler açısından kararlarını etkileyebileceği zamanda mevcut olması” şeklinde belirtilmektedir. Anlaşılabilirlik ise “bilginin açık ve öz olarak sınıflandırılması, tanımlanması ve sunulması” gerektiği vurgulanmaktadır. Bu özellikler sayesinde bilgilerin faydalarının artırılacağı sonucuna varılmaktadır. (<http://www.kgk.gov.tr/>).

Muhasebede bilginin kaliteli olmasını belirleyen özelliklerin geniş maddada sıralanması şöyledir (Wang ve Strong, 1996):

- **İhtiyaca Uygunluk:** Alınan ekonomik kararlarla muhasebeleşmiş bilgilerin uyumu ve kararlar için bilgiler elde edilmesidir. **Gerçeğe uygunluk:** Muhasebeleşmiş bilgilerin işletmelerin reel pozisyonunu, ekonomik gerçeklikleri, risk faktörlerini ve getirilerinin uygun ve detaylı yansıtılabilmesini ifade eder.
- **Karşılaştırılabilirlik:** Muhasebedeki politikaların dönemsel olarak tutarlı olması, muhasebeleşmiş bilgilerin yerine ikame edilebilen politikalarla ya da aynı dönemlerde kullanılan muhasebe uygulamaları ile uygun olarak ilişkilendirilebilmesidir.
- **Doğrulanabilirlik:** Muhasebeleşmiş bilgilerin somut verilerle desteklenmesi, değerlendirme ölçütlerinin ve esaslarının reel bir özellik taşımasıdır.
- **Zamanlılık:** Muhasebeleşmiş bilgilerin ihtiyaca uygun zamanlarda ulaşılabilmesi ve ileriki dönemlere ilişkin karar mekanizmalarında uygulanabilmesidir.
- **Anlaşılabilirlik:** Finansal tablodaki muhasebeleşmiş bilgilerin, bunu kullananların kolaylıkla kavrayabileceği özellikte olmasını ifade etmektedir.
- **İlgililik:** Muhasebeleşmiş bilgilerin işletmelerde alınacak ekonomik kararlara güçlü olarak etkilemesidir.

- **Güvenilirlik:** Muhasebeleşmiş verilerin hatalı olmaması ve hileli verilerden ayırt edilmiş olmasıdır.
- **Yararlılık:** Muhasebeleşmiş bilgilerin, kullanıcılara kararları konusunda faydalı olmasıdır.
- **Ulaşılabilirlik:** Muhasebeleşmiş bilgiye ulaşma giderlerinin o bilginin faydasından çok olmamasıdır.
- **Bütünlük:** Bilgi eksik olmamalıdır.
- **Öz temsil:** Bilgi bütünü temsil edebilmelidir.
- **Tutarlılık:** Bilgi aynı formatta hazırlanmalıdır.
- **Kolay Elde Edilebilirlik:** Bilgi kolay üretilebilmeli ve farklı işlemlerde uygulanabilmelidir.
- **Hatasız:** Bilgi doğru ve güvenilir olmalıdır.
- **Geçerlilik:** Bilgi, kavramlarının kaynak ya da içerikleri çok geçerli olmalıdır.
- **Katma değer:** Bilgi kullanımında faydalı olmalı ve avantaj sağlamalıdır.

İşletmelerde muhasebe faaliyetleri birçok faktörün tesirindedir. Faktörlerin çokluğu çeşitliliği muhasebeleşmiş bilginin nitelikli veya niteliksiz olmasına yol açabilmektedir. Muhasebede bilginin kaliteli olmasını sağlayan durumlar aşağıdaki başlıklar altında ele alınmaktadır. (Gençoğlu ve Ertan (2012);

- **Muhasebedeki Uygulamaları:** Genelleşmiş yani herkes tarafından kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya uluslararası belirlenmiş standartlara bakılarak hazırlanan değişik uygulamalar muhasebede bilginin kaliteli olmasını etkilemektedir.
- **Ülkelerarasındaki Farklılıklar:** Ülkelerin yasal politikaları ve sistem işleyişleri, finansal piyasalardaki gelişmişlikleri, vergilendirme politikaları, kültürel yapıları, ekonomik etkenleri, muhasebenin mesleki anlamda ülkedeki alt yapısı ve mesleğin değeri muhasebedeki bilginin kalitesinin etkilenmesine neden olmaktadır.
- **İşletmelere Özgülenmiş Faktörler:** İşletmenin boyutu, işletmenin sermayelerindeki yapı, finansal tabloları denetlenmesinde denetimi yapan firmanın kalitesi, yabancı menkul kıymet borsalarında kote olması durumları, işletmenin kurumsallaşmış yönetim yapıları gibi faktörler muhasebede bilginin kalitesinin etkilenmesine neden olmaktadır.

Muhasebede bilginin kaliteli olması finansal tablolar ile elde edilen verilerin reel ve gerçekçi olarak hazırlanmasının bir neticesidir. Finansal tabloların güvenilirliği, muhasebe ana ilkelerine ve kurallarına riayet edilmesi, etkili muhasebenin ve işletme içi kontrollerin etkin olarak kullanılması, finansal tabloların bağımsız bir denetim sürecinden geçirilmesi gibi faktörlerin uygulanmasıyla elde edilmektedir. Ancak faaliyette bulunulan ülkeye özgü bazı uygulamalar uluslararası boyut kazanmaması nedeniyle finansal tablo güvenilirliğini azaltabilmektedir. Ayrıca finansal raporlamada halka açık olan anonim şirketlerin, finans kuruluşlarının ve diğer işletmeleri açısından ele alındığında T.C. Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi kurumların çıkardıkları tebliğlerin finansal raporlamada çok başlılığa neden olduğu ifade edilmektedir. Buna ek olarak Türkiye'deki kayıt dışı ekonominin varlığının ve büyüklüğünün, işletmelerinin ancak kayıt altına alınmış olan değerlerini raporladıkları ve finansal tablolarının kayıt dışı işlemlerin asla yansıtılmamasından dolayı finansal tablo kullanıcılarının güven algısını olumsuz yönde etkilediği ve bunun güvenilirliği azaltacağı ifade edilebilir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, turizmdeki fiyatlama stratejileri ile muhasebe bilgi kalitesi arasındaki ilişkiye kavramsal olarak değinilmiştir.

Turizm İşletmeleri ve Fiyatlandırma Stratejileri

İşletmelerin, pazarlama amaçları doğrultusunda fiyatlandırma stratejilerini uygulama açısından en uygun yol/yolları seçmeleri gerekmektedir. Gelişen pazar hacmine paralel olarak turizm pazarlamasında rekabetin yoğunlaşması vb. gibi nedenlerle fiyatlandırma stratejilerinin geleneksel stratejiler olan maliyete dayalı, talebe dayalı stratejilere oranla oldukça dinamik ve farklılaştırılmış olması zorunluluğu doğmaktadır. Turizm pazarlamasında fiyatlandırma stratejilerinin uygulanması esnasında seçilen yol ve uygulama biçimlerinin turizm ürününün değeri açısından da değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Günümüzde de tüketicilerin satın alma kararlarında temel bir belirleyici, fiyat olmaktadır. Son yıllarda fiyat dışındaki faktörlerden ürünün imajı gibi unsurların tüketicilerin satın alma kararlarındaki etkisi hızla artmaya

başlasa da, fiyatlandırma kararları, halen işletmelerin pazar paylarını ve karlılıklarını belirleyen temel faktörler arasında yer almaktadır (Kwapil vd., 2005, s.23). İşletmeler açısından en optimal karı gerçekleştirmeye yönelik izlenecek yol, fiyatlandırma kararlarının doğruluğundan geçmektedir (Artar, 1999, s.11).

Bir pazarlama karması elemanı olan fiyat, önemli bir rekabet aracı olmakla birlikte, turizm sektöründe fiyatlandırma stratejisinin ve buna uygun fiyat düzeyinin belirlenmesi, turizm işletmesinin iş hacmini etkilemektedir. Pazar talebini, maliyet yapısını ve rakiplerin fiyatlarını belirleyen turizm işletmesi, fiyatlandırma stratejilerinden birini kullanarak, ürününü hangi fiyat ile turizm pazarına sunacağına karar vermektedir (Yükselen, 2010, s.271). Turizm işletmesinin ürettiği mal ve hizmetler için uygun düzeyde kar elde etmesini sağlayabilecek bir fiyat düzeyi belirlemesi ve uygulaması gerekmektedir. Uygulanacak fiyat aralığı, işletmenin ne zarar etmesini ne de talebi engelleyecek düzeyde olmalıdır. Kotler, 3C yaklaşımı ile bu fiyat düzeyinin çerçevesini çizmektedir. Turizm ürününün fiyatı, 3C yaklaşımına göre çizilen bu fiyat çerçevesi içerisinde en düşük fiyat ile en yüksek fiyat arasında belirlenmektedir (Kotler, 2003a, s.513).

- Maliyet (Cost)
- Rakiplerin ve ikame ürünlerin fiyatı (Competitors' and prices of substitutes)
- Müşterilerin değer algulamaları (Customers' perceptions of value)

Turizm işletmelerinde fiyatlandırma, işletmenin hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. Fiyatlandırmadaki amaç turizm işletmesinin pazarlama planlamasının bir parçasını oluşturmaktadır. Genel fiyatlandırma amaçlarının yanı sıra turizm işletmelerinin özelliklerini dikkate alan fiyatlandırma amaçları ise şu şekilde sıralanmaktadır (Rızaoğlu, 2004, s.197-198):

- Rekabet Edebilmek
- Kazanç (Kar) Sağlamak
- Hazırdaki Durumunu Korumak
- Pazara Nüfuz Etmek
- Savunmak

Turizm işletmelerinde, hedef ve amaçlara uygun fiyatlandırma stratejileri belirlenmektedir. Fiyat stratejileri açısından; pazarın kaymağının alınması ve pazara nüfuz stratejisi gibi farklı durumlar uygulanabilir. Pazarın kaymağı-

nın alınması fiyatlandırma stratejisinde, turizm pazarlarına üst aralıktaki fiyatlardan girilir. Bu strateji, taleplerin kuvvetli olması halinde ve turizmdeki ürünlerin çokça farklılaştırılması durumunda uygulanabilmesi söz konusudur (Lamb vd., 1994:84). Pazara nüfuz etme fiyatlandırma stratejisinde turizm işletmeleri, pazardaki rakiplerinin altında bir fiyat belirleyip pazar bölümlerinde kısa zaman zarfında söz sahibi olmayı amaçlamaktadır. (Friel, 1999, s.101). Bu strateji için, tüketicilerin fiyatlara karşı duyarlı değildir. Talep fiyatlandırmaya karşı hassas olmaması durumunda düşük fiyatlandırma talepte artışa neden olmayacaktır. (Baker vd., 1998, s.83).

En düşük fiyat noktası, işletmenin kar etme olasılığının olmadığı noktayı, en yüksek fiyat noktası ise turizm ürününü pazarlamanın mümkün olmadığı noktayı ifade etmektedir. Fiyat düzeyini belirlemek için turizm işletmelerinin uygulayabilecekleri temel fiyatlandırma stratejileri mevcuttur. Turizm işletmeleri ürüne ve pazara bağlı olarak fiyatlandırma stratejilerinden birini veya birkaçını bir arada uygulamaktadırlar. Bu stratejiler, maliyete dayalı, talebe dayalı, rekabete dayalı, değer tabanlı, yeni ürünlere yönelik ve diğer fiyatlandırma stratejileridir. Aşağıdaki kısımlarda bu fiyatlandırma stratejileri turizm işletmeleri yönünden incelenmektedir.

- **Mal veya Hizmetin Maliyetine Dayanan Fiyat Belirleme Stratejisi:** Maliyete dayalı fiyatlandırma, talebe dayalı fiyatlandırmaya göre çok daha kolay uygulanan fiyatlandırma stratejisidir (Mucuk, 2004, s.157). Bu yöntem ile üretimin maliyetlerinin hesaplanması, birim üretim veya hizmet sonucu oluşan maliyetin tespit edilmesidir. Maliyetlere ilişkin veriler iç kaynaklı olduğundan hesaplanması kolaydır. Maliyet merkezli fiyatlandırma stratejisinde turizm işletmeleri sadece üretim maliyetlerini dikkate almaktadırlar.
- **Talebe Dayalı Fiyat Stratejisi:** Talebe dayalı fiyat stratejisinde, maliyetleri değil, müşterilerinin turizm sektöründeki ürünle alakaları değerlendirmeleri esas alınmaktadır. Talebe dayalı fiyat stratejisinde, müşterilerin istekleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için turistik ürüne ne kadar ödemeye istekli olduğu tahmin edilmeye çalışılır (Cravens ve Piercy, 2003, s.393). Bu nedenle bir mal ya da hizmetin fiyat kararı verilmeden önce pazarlama yöneticisi fiyat ve talep arasındaki ilişkiyi anlamalıdır (Gross ve Peterson, 1987, s.441). Bir mal ve hizmet için tüketicilerin alternatif fiyatlara verecekleri tepkileri ortaya koymak stratejik bir karar olan fiyatın belirlenmesi açısından önemlidir (Cravens ve Piercy, 2003, s.379).

- **Rekabete Dayalı Fiyatlandırma Stratejisi:** Rekabet dayalı fiyatlandırma stratejisinde, maliyetler ve talepten çok, turizm pazarında faaliyet gösteren rakiplerin fiyatları göz önünde tutulmaktadır. Turizm işletmesinin rakiplerinin fiyatlarını baz alarak fiyatlandırma yapılmaktadır. Aynı fiyatlandırma düzeyinin belirlenebileceği gibi piyasanın koşulları ve yapısına oranla daha düşük veya yüksek bir fiyatlandırma yapılabilmektedir.(Yükselen, 2010, s.275). Gerçek hayatta görülen fiyatlandırma stratejileri içerisinde, turizm alanındaki işletmeler içinde uygulanabilirliği en kolay yöntem olarak bilinmektedir. Çünkü, yöntem talep tahminleri, talebin fiyat elastikiyeti gibi tespiti zor olan unsurları dikkate almamaktadır.
- **Değer Tabanlı Fiyatlandırma Stratejisi:** Geleneksel fiyatlandırma yöntemleri; maliyete göre fiyatlandırma, talebe göre fiyatlandırma ve rekabete dayalı fiyatlandırmadan oluşmaktadır. Her üç yöntem de, tüketicinin ürüne verdiği değer parasal karşılığını dikkate almamaktadır. Oysaki değer temelli fiyatlandırma ürünün; maliyetine, pazara ya da rakiplere göre fiyatını belirlemek yerine, tüketicinin ürüne verdiği değere göre belirleme stratejisi olarak ifade edilmektedir (Nagle ve Holden, 2002, s.2).
- **Yeni Ürüne Dayalı Fiyat Belirleme Stratejisi:** Turizm alanındaki işletmenin, pazara ilk defa arz edeceği ürünün taklit edilme tehlikesinin düşünümlere hareket edilmesi gerekir. Belirlenen strateji, rekabet durumunun, ürünün kalitesinin, fiyatlandırmanın amaçlarına göre değişiklik arz etmektedir. (Mucuk, 2004, s.167)
- **Diğer Fiyatlandırma Stratejileri:** İşletmelerin birden çok fiyatlandırma hedefleri bulunmaktadır. Turizm işletmeleri, bu hedefleri gerçekleştirebilmek için birden çok fiyatlandırma stratejilerine başvurumaktadırlar. Pazarlama literatüründe çok sayıda fiyatlandırma stratejisi incelenmektedir. Bunlar özel durumlara yönelik uygulanmakta olan, tutundurma yönlü fiyatlandırma, indirimli fiyatlandırma, psikolojik fiyatlandırma, coğrafi bölgelere göre fiyatlandırma ve dinamik fiyatlandırma stratejileri ele alınmaktadır.

Turizm İşletmelerinde Fiyatlandırma Stratejisini Etkileyen Faktörler

İşletmelerin fiyatlandırmada; sürekliliğini sağlama, finansal, pazar odaklı gibi amaçları bulunmaktadır. Sürekliliğini sağlama; temel amacı yaşamını

sürdürmektir. Düşük fiyat belirleyerek satış artırılmaya çalışılmakta, kar ikinci planda olmaktadır. Kısa vadede sonuç alınabilen amaçlardandır (Kotler ve Armstrong, 2004, s.303).

Finansal olarak fiyatlamadaki amaç, ürün satışlarından gelecekte elde edilen karın bugünkü değerini maksimize etmektir. Bu nedenle işletmeler cari karın maksimizasyonunu amaç olarak seçmektedir. Fiyatlandırmadaki temel amaç, en yüksek karı veren fiyat düzeyinin belirlenmesidir (Mucuk, 2004, s.152).

Pazar odaklı fiyatlandırmadaki amaç ise pazar payında lider olmak istemeleridir. Bu nedenle işletmeler satışlarını artırmak ve pazar paylarını yükseltmek istemektedirler. Bu amaçla işletmeler mümkün olduğunca düşük fiyat belirlemektedir (Altunışık vd., 2006, s.97).

Turizm işletmeleri fiyatlandırma kararlarını belirlerken dikkate alınması gereken faktörler sadece satın alma gücü ve maliyet giderlerinden oluşmamaktadır. Turizm işletmelerinin fiyatlandırma kararlarını etkileyen faktörler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Maliyetler,
- Yasal faktörler,
- Rekabet,
- Pazar ve talep yapısı,
- Tüketici davranışları
- Dağıtım kanallarına bağlı faktörler,
- Mal ve hizmetlerin niteliği,
- Pazarlama karması stratejisi,
- Turizm işletmelerinin kuruluş yerleri.

İfade edilen bu kararların dikkate alınarak oluşturulan fiyat politikası işletmeleri piyasa koşullarında rekabet avantajı elde etmesini sağlayacaktır. İşletmeler daha etkin ve verimli faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Dolayısıyla işletmeler, kendi koşulları ve piyasa durumunu kıyaslayarak iç ve dış faktörleri de hesaba katarak fiyatlandırma stratejisini belirlemelidir.

Turizm İşletmelerinde Fiyatlandırma Stratejileri ve Muhasebe Bilgi Kalitesi

İşletmelerin küresel rekabet ortamında uzun süre varlığını sürdürebilmesi için pazarlama döngüsünün stratejik manada ve yeterli seviyede gerçekleştirilmesi olmazsa olmaz bir zorunluluktur. Bu durum neticesinde bilgi temelli

rekabetin önemli hale geldiği görülmekte ve işletmelerin yenilikçi politikalar geliştirip ve stratejiler manada yeni yöntemler aramalarına sebebiyet vermektedir. Bunun gerçekleştirilmesi, güvenilir, uygulanabilir ve zamanında bilgi ile mümkün hale gelmektedir. Bu niteliklerden yoksun bilgi stratejik manada yanlış adımların atılmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, eksik ve hatalı bilgilerle atılan yanlış adımların neden olduğu sorunların kısa süreçte alınacak olan pazarlama tedbirleriyle çözülememesi, stratejik pazarlamada bilgiyi yönetme sürecinin daha etkili kullanılmasını önemli hale getirmektedir. İşletmenin önemli işlevlerinden biri olan muhasebe ile pazarlama arasındaki etkileşimi güçlü hale getiren temel neden pazarlama sorularıdır. Stratejik sebeplerden doğan sorunların çözümünde de nicel ve nitel bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Fonksiyonların birbirleriyle etkileşimli olarak çalışması ile ihtiyaç duyulan bilgilerin yeterli düzeyde karşılanmasını sağlayacaktır. Ancak, genel olarak stratejik anlamda pazarlama faaliyetleri için bilgi hazırlama işlevi Pazarlama Bilgi Sistemi (PBS) - Muhasebe Bilgi Sistemi (MBS) ilişkisi aracılığıyla yerine getirilirken, özeld e ise Stratejik Yönetim Muhasebesi (SYM)'nin amacına uygun olarak kullanılmasıyla yerine getirilebilmektedir.

Muhasebe ile pazarlamanın en ciddiyele ele alınması gereken ortak alan fiyatlam a konusu, stratejik fiyat politikalarından oluşması, fiyatlamada SYM'den elde edilen bilgiler temellendirilerek karara varılması gibi faktörler nedeniyle Pazarlama Muhasebesi (PM) kavramı ortaya çıkmaktadır. PM, pazarlamayı ilgilendiren bilgilerin toplanması, tüm çalışanlar ile paylaşılması, pazarlamanın satış ve lojistik maliyetlerinin hesaplanması şeklinde tanımlanmaktadır. Ayriyeten, müşteri lehine gözetme, markalaşma ve bu markanın değerlendirilmesini sağlama, bu değeri koruma, rekabete dayalı fiyatlam a gibi araçlarla bilgi temelini oluşturmaktadır. Stratejik pazarlama kararlarının, çeşitlendirilmiş güvenli bilgi kaynaklarıyla desteklenmesinde, ilerleyen dönemdeki faaliyetlerin planlandırılması ve kontrol altında tutulmasında muhasebe departmanından elde edilen bilgilerden faydalanılmaktadır. Dolayısıyla doğru, geçerli ve kaliteli bir karar alınabilmesi için pazarlama bilgilerinin muhasebe bilgileriyle desteklenmesinde önemli fayda sağlamaktadır. Bu durum işletmelerde departmanlar arası (pazarlama, muhasebe, yönetim, üretim gibi) koordinasyon ve etkileşim sonucunda oluşmaktadır (Ceran ve Bezirci, 2011).

İşletmelerin faydalandıkları bilgi sistemleri aracılığıyla müşterileri ilişkilerinden faaliyet süreçlerine, pazara girme stratejilerinden performans değerlendirmesine kadar bütün alanlarda teknolojik imkanlardan faydalanarak bilgi yönetimi geliştirilirken, aynı zamanda da rekabet edebilme gibi bir yarar elde edilmektedir (Tekin vd., 2006, s.860). Pazarlama, iyi tanımlanmış bir pazarda müşteri ihtiyaçlarının, arzu ve isteklerinin analizi ve yapılan bu analize göre ihtiyaçların karşılanması ile gerçekleştirilen ürün geliştirme ve tasarımı, fiyatlandırma, tutundurma ve dağıtımıyla ilgili bütün faaliyetlerin planlanması ve uygulanması olarak tanımlanabilmektedir (Ülgen ve Mirze, 2006, s.283; Mirze, 2010, s.302).

Muhasebe ve pazarlama açısından fiyat politikası büyük önem taşımaktadır. Maliyet muhasebesi uygun bir biçimde minimum fiyatın hesaplanması ile yetinirken, pazarlamada fiyat politikası, fiyat yönetiminde geniş bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Fiyatlar, işletmelerde pazarlama sistemi içinde fiyatların belirlenmesinde temel olan maliyet muhasebesinden elde edilen bilgilerden faydalanılarak bağımsız bir şekilde kararlaştırılmaktadır (Ceran ve İnal, 2004, s.64). Fiyat politikasında karar almada muhasebe biriminden elde edilen bilgilerden faydalanılırken, minimum fiyat sınırını belirlemede satış gelirleri ve maliyetler pazarlama faaliyetleri üzerinde etkili olmaktadır (Rese, 2006, s.743-744). Minimum fiyat sınırı maliyete ve satış gelirlerine dayalı olarak belirlendiğinden, fiyat politikasında maliyet yüksekliği ve kalite de karar almada aşamasında etkili olmaktadır. Fiyatlandırma, hangi sektör, hangi mal veya hizmet, hangi pazar şartlarında olursa olsun en önemli pazarlama karması elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiyat, müşteri tercihini etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesidir. Turizm işletmesi açısından da karlılığı, büyümeyi ve gelişmeyi sağlayan önemli bir etkidir. Bu açıdan piyasada rekabet edebilmek için muhasebe bilgileri önemli bir rol oynamaktadır. Muhasebe bilgilerinden oluşan yüksek kaliteli finansal raporlama, bilgi asimetrisini azalttığı, genel şeffaflığı artırdığı ve sözleşme süreçlerinde iyi bir araç görevi gördüğünden pazar açısından takdir görmektedir (Watts ve Zimmerman, 1986). Ayrıca daha yüksek kaliteli finansal raporlama: daha düşük öz sermaye maliyeti ve borç sermayesi (Francis vd., 2004), daha yüksek piyasa likiditesi (Diamond ve Verrecchia, 1991), daha iyi performans ve daha yüksek rekabet gücü avantajı sağlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Mal ve hizmetlerin üreticiden son tüketiciye doğru akışı, satış öncesi ve sonrası hizmetler, pazar araştırmaları, yeni ürün geliştirme, satış planlamaları, reklam ve tanıtım, fiyatlandırma stratejileri, satış analizleri ve minimum maliyet en yüksek müşteri memnuniyeti elde etme gibi işletme faaliyetlerine yönelik bilgileri üreten ve toplayan Pazarlama Bilgi Sistemi (PBS)'den beklenen pazarlama kararlarını etkin hale getirmesidir. PBS, ilgili yöneticilere stratejik bir bakış açısı kazandırarak pazarlama ile ilgili önemli kararlar almasını kolaylaştırmaktadır. Pazarlama yöneticilerinin ihtiyaç duyduğu satış yönetimi, pazarlama planlaması, tutundurma, satış tahmini, ürün yönetimi, reklam ve ürün, satış bölgesi, satıcılara yönelik, geçmişteki, mevcut durum ve gelecekteki olası satışlar ile ilgili nakit akışları, maliyetler, stoklar, alacaklar ve borçlar gibi özel bilgiler ile rutin faaliyetler ile ilgili bilgiler, MBS tarafından hazırlanarak sunulmaktadır.

Stratejik pazarlama faaliyetlerine yönelik pazarlama sorunları yoğun bir şekilde ortaya çıkması ve bu sorunları üstesinden gelmek için faaliyetlerin temelini oluşturan ve etkileyen kararların sistematik olarak sağlam temellere dayandırılması için muhasebe yöntemleri aracılığıyla desteklenmekte ve sorunun çözümü için Stratejik Pazarlama Muhasebesi (SPM)'den destek alınmaktadır. SPM, işletme faaliyetlerinin pazara yönelik ve etkinliği artıracak şekilde yönetilmesinde muhasebe biriminden kapsamlı bir şekilde faydalanma imkânı sunmaktadır. SPM'de, stratejik rekabet açısından yeni ürün geliştirme sürecinde maliyet yönetimi ve maliyet düşürme yaklaşımları olarak Stratejik Maliyet Yönetimi yaklaşımları olan Faaliyete Dayalı Maliyetleme, Kaizen Maliyetleme, Hedef Maliyetleme, Eşzamanlı Maliyetleme, Ürün Yaşam Seyri Maliyetleme, JİT Maliyetleme, Kalite Maliyetleme, Tedarik Zinciri Maliyetleme ve Lojistik Maliyetleme yöntemlerinden doğru bir stratejik ürün ve fiyat kararı alabilmek için faydalanılmaktadır.

SPM'nin, pazarlama yönetimi ve denetimindeki önemi nedeniyle, işletme yöneticilerinin pazarlama maliyetlerinin daha sağlıklı hesaplanması, analiz edilmesi, kontrolü, yönetimi, maliyet düşürme, verimli olmayan ürünlerin üretim hattından kaldırılması gibi konuları kapsayacak şekilde SPM'nin, MBS'nin bir unsuru olarak oluşturması, pazarlama bölümü, muhasebe bölümü ve işletmenin diğer fonksiyonları ile koordineli bir şekilde çalışmasını sağlayacak, birbirleriyle işbirliği içerisinde olacak şekilde işletme içinde ayrı

bir sistem olarak oluşturması gerekmektedir. İşletmelerin de uluslararası rekabet ortamında rekabet edebilmek, pazarda sürekliliği sağlayabilmek ve varlığını devam ettirebilmek için muhasebe, maliyet muhasebesi, yönetim muhasebesi, stratejik yönetim muhasebesi uygulamalarına gereken önemi vermesi, stratejik pazarlama kararlarının alınmasında PBS ve MBS ilişkisi sonucunda oluşturulan SPM anlayışını benimsemeleri uygun ve yararlı olmaktadır.

Dolayısıyla, muhasebe uygulamasının değişen koşula intibak sağlayabilmesi için kısmi esneklik içerebilmektedir. Bu nedenden dolayı yöneticilerin işletmenin faaliyetlerinin sonuçlarının olduğundan farklı sunabilme olanağı sağlamaktadır. Fiyatlandırma vb. gibi manipölasyon durumları muhasebede bilginin niteliğini azaltarak finansal tablolardan faydalanan kullanıcıların ekonomik açıdan eksik veya hatalı kararlar vermelerine ve sonucunda ilgililerin menfi etkilere maruz kalmasına sebebiyet vermektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship between Pricing Strategies and
Accounting Information Quality in Tourism
Enterprises**

*

Murat Karahan
Gaziantep University

For businesses to survive in a globally competitive environment for longer time, marketing activities are inevitably carried out strategically and at a sufficient level. In today's world where knowledge-based competition keenly prevalent, this situation causes the enterprises to develop new policies and strategies. And this can be made with reliable, appropriate and timely information. Information which does not contain these qualities can cause strategically wrong decisions. Therefore, the problems which caused by wrong decisions due to missing and incorrect information cannot be solved with short-term marketing measures. Hence, it is important to manage and use information more effectively in strategic marketing. Information, which is used as a basic input in developed or developing economies, is the main source of organizations nowadays. Businesses with economic value need the information to achieve their goals. Accounting Information System (AIS) reflects the accounting aspect of business processes. Accounting Information System (AIS) can be expressed as a business information system that collects and records the data related to business activities and tries to provide the information they need to the internal and external information users in a quality manner by transforming the data into information.

Price, which is a marketing mix element, is also a vital competitive tool, but determining the pricing strategy and the appropriate price level in the tourism sector affects the business volume of the tourism business. Pricing in tourism businesses is determined in line with the objectives of the business. The purpose of pricing is part of the marketing planning of the tourism business.

In tourism businesses, pricing strategies appropriate to the goals and objectives are determined. In terms of price strategies; Different situations can be applied, such as skimming the market and strategy to penetrate the market. In the pricing strategy of skimming the market, tourism markets are entered at the upper range prices. This strategy can be applied if the demands are strong and the products in tourism are widely differentiated (Lamb et al., 1994: 84). In the penetration pricing strategy, tourism companies aim to set a price below their competitors in the market and to have a voice in the market sections in a short time. (Friel, 1999, p. 101). For this strategy, consumers are sensitive to prices. If the demand is not sensitive to pricing, low pricing will not lead to an increase in demand. (Baker et al., 1998, p. 83).

The factors that should be taken into consideration when determining the pricing decisions of tourism establishments do not only consist of purchasing power and cost expenses. Factors affecting the pricing decisions of tourism companies can be summarized as follows:

- Costs,
- Legal factors,
- Competition,
- Market and demand structure,
- Consumer behavior
- Factors dependent on distribution channels,
- The nature of the goods and services,
- Marketing mix strategy,
- Establishment locations of tourism enterprises.

Price policy enterprises, which are formed by taking into account these stated decisions, will enable them to gain competitive advantage in market conditions. Businesses can continue their activities more effectively and efficiently. Therefore, businesses should determine their pricing strategy by comparing their conditions and market conditions, taking into account internal and external factors.

The concept of Marketing Accounting (PM) emerges due to factors such as the common area of pricing, which consists of strategic pricing policies, and the decision made based on the information obtained from Strategic Management Accounting. PM is defined as collecting information about marketing, sharing it with all employees, and calculating sales and logistics costs

of marketing. The information obtained from the accounting department is used to support strategic marketing decisions with diversified sources of secure information, and to plan and keep control of future activities. Therefore, it provides significant benefits in supporting marketing information with accounting information in order to make a correct, valid and quality decision. This situation occurs as a result of coordination and interaction between departments (such as marketing, accounting, management, production) in businesses (Ceran and Bezirci, 2011).

Pricing is the most important marketing mix element, regardless of the sector, which goods or services, and what market conditions. Price is one of the most important factors that affect customer preference. It is also an important factor that ensures profitability, growth and development in terms of tourism business. In this respect, accounting information plays an important role to compete in the market. High quality financial reporting, consisting of accounting information, is appreciated for the market as it reduces information asymmetry, increases overall transparency and serves as a good tool in contract processes (Watts and Zimmerman, 1986). Also, higher quality financial reporting: lower equity cost and debt capital (Francis et al., 2004), higher market liquidity (Diamond and Verrecchia, 1991), better performance and higher competitive advantage.

The aim of the research is to examine the importance of pricing in terms of tourism businesses and its relationship with accounting information quality.

As a result of this study, due to the importance of Strategic Marketing Accounting in marketing management and control, Strategic Marketing Accounting, Accounting Information System, covering issues such as calculating, analyzing, controlling, managing, reducing costs, removing the inefficient products from the production line more effectively. It should be created as a separate element, it should be created as a separate system within the enterprise, which will work in a coordinated manner with the marketing department, accounting department and other functions of the business, and in cooperation with each other. In order to compete in an international competitive environment, to ensure continuity in the market and to maintain its existence, businesses give the necessary importance to accounting, cost accounting, management accounting, strategic management accounting practices, and the Strategic Marketing Accounting understanding created as a result of

the relationship between Marketing Information System and Accounting Information System. it is appropriate and useful for them to adopt. It is stated that pricing strategies and accounting information quality are affected by each other and should be handled as a whole.

Kaynakça / References

- Acar, D. ve Tetik, N. (2005). *Genel muhasebe*. (Gözden Geçirilmiş 4.Baskı). Ankara:Detay Yayıncılık.
- Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2006). *Pazarlamaya giriş*. Adapazarı:Sa-karya Yayıncılık.
- Artar, A. (1999). *İşletmelerin stratejik yönetim sürecinde fiyatlandırma kararları*. Ankara:Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları. No:639.
- Baker, S., Braddley, P. ve Huyton, J. (1998). *Principles of Hotel front office operations*. London:Cassel.
- Beatty, A.; Liao, W.S. ve Weber, J. (2010). The effect of private information and monitoring on the role of accounting quality in investment decisions. *Massachusetts Institute of Technology Working Paper*, 27(1). 17-47.
- Callen, J.L., Khan, M. ve Lu, H. (2013). Accounting quality, stock price delay, and future stock returns. *Contemporary Accounting Research*, 30(1), 269-295.
- Ceran, Y. ve Bezirci, M. (2011). Pazarlama bilgi sistemi:Muhasebe bilgi sistemi ilişkisine stratejik bir yaklaşım: Stratejik pazarlama muhasebesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 103-115.
- Ceran, Y. ve İnal, M.E. (2004). Maliyet bilgileri temeline dayalı pazarlama kararları için pazarlama muhasebesi. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 22, 63-83.
- Cravens, D.W. ve Piercy, N.F. (2003). *Strategic marketing*. 7th Edit. Boston:McGraw-Hill/Irwin.
- Dechow, P.M. ve Schrand, C. (2004). *Earnings quality*. USA: The Research Foundation of CFA Institute.
- Diamond, D.W. ve Verrecchia, R.E. (1991). Disclosure, liquidity, and the cost of capital. *The Journal of Finance*, 46(4), 1325-1359.
- Doğan, A., Tanç A. ve Tanç, G.Ş. (2004). Felaketten kurtarma planı ve muhasebe bilgi sistemi: Kayseri'deki Büyük ölçekli sanayi işletmeleri üzerine bir araştırma. *3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 25-26 Kasım, Eskişehir.
- Drucker, P.F. (1999). *Bilgi yönetimi*. (Çeviren Bulut G.). İstanbul:MESS Yayınları.

- Fidan, H. (2009). Pazarlama bilgi sistemi (PBS) ve Coğrafi bilgi sistemi (CBS)'nin pazarlamada kullanımı. *Journal of Yaşar University*, 4(14), 2151-2171.
- Francis, J., LaFond, R., Olsson, P.M. ve Schipper, K. (2004). Cost of equity and earnings attributes. *The Accounting Review*, 79(4), 967-1010.
- Friel, M. (1999). Marketing practice in small tourism and hospitality firms. *International Journal of Tourism Research*, 1, 97-109.
- Gençoğlu, Ü.G. ve Ertan, Y. (2012). Muhasebe kalitesini etkileyen faktörler ve Türkiye'deki durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 53,1-24.
- Gross, C.W. ve Peterson, R.T. (1987). *Marketing: Concepts and decision making*. St. Paul:West Publishing Company.
- Hribar, P., Kravet, T. ve Wilson, R. (2014). A new measure of accounting quality. *Review of Accounting Studies*, 19, 506-538
- Karayormuk, K. ve Köseoğlu, M.A. (2005). Pazarlama bilgi sistemi ve bir kamu kuruluşu örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 7(2). 103-121.
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (2004). *Principles of marketing*. 10th Edition. New Jersey:Upper Saddle River. NT: Prentice Hall.
- Kotler, P. (2003a). *Marketing management, analysis, planning and control*. 11th Edition. New Jersey:Prentice Hall..
- Kwapil, C., Baumgartner, J. ve Scharler, J. (2005). The price-setting behaviour of Austrian firms: Some survey evidence. *European Central Bank Working Paper Series*. No: 464. March.
- Lamb, C.W., Hair, J.F. ve McDaniel, C. (1994). *Principles of marketing*. Ohio:South-Western Publishing Co.
- Mirze, S.K. (2010). *İşletme*. 1. Basım. İstanbul:Literatür Yayıncılık.
- Mucuk, İ. (2004). *Pazarlama ilkeleri*. Türkmen Kitabevi.
- Nagle, T.T. ve Holden, R.K. (2002). *The strategy and tactics of pricing: A guide to profitable decision making*. 3rd Edition. Upper Saddle River. NJ: Prentice Hall.
- Pounder, B. (2013). Measuring accounting quality. *Strategic Finance*, 95(5), 18-20.
- Rese, M. (2006). *Marketing accounting. handbuch marketing-controlling:2. Auflage*. Ed; S. Reinecke und T. Tomczak. *Betriebswirtschaftlicher Verlag içinde (s.741-766)*, Dr. Th. Gabler-GWV Fachverlage GmbH. Wiesbaden.
- Rızaoğlu, B. (2004). *Turizm pazarlaması*. 4. Baskı. Ankara:Detay Yayıncılık.
- Romney, M.B. Steinbart P.J. ve Cushing, B.E. (1997). *accounting information systems*. 7th Edit, Addison-Wesley Publishing Company.
- Sürmeli, F., Erdoğan, M., Erdoğan, N., Banar, K., Kaya, E. ve Sevim, A. (2006). *Muhasebe bilgi sistemi*. Eskişehir:T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını. No:1644.

- Tekin, M., Çiçek, E.; Göbenez, Y. ve Bay, M. (2006). Bilgi yönetiminin işletmelerde rekabetçi üstünlük sağlama konusundaki önemi ve Karaman gıda sanayisinde bir uygulama. Ed; G. Gençyılmaz, *ÜAS'06 VI. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İçinde (s.857-866), 22-23 Eylül 2006. İstanbul:İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları-56.
- Torlak, Ö. (1997). İmalatçı işletmelerde pazarlama problemleri ve alternatif pazarlama stratejileri. *Dünden Bugüne Adapazarı Sempozyumu*. Sakarya Üniversitesi İİBF-Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası. 205-217.
- Ülgen, H. ve Mirze, S.K. (2006). İşletmelerde stratejik yönetim. (3. Bsm). İstanbul:Literatür Yayıncılık.
- Verdi, R.S. (2006). Financial reporting quality and investment management. *Massachusetts Institute of Technology Working Paper*.
- Wang, R.Y. ve Strong, D.M. (1996). Beyond accuracy: What data quality means to data consumers. *Journal of Management Information Systems*, 12(4), 5-33.
- Watts, R. ve Zimmerman, J. (1986). *Positive accounting theory*. Edgewood Cliffs. NJ: Prentice Hall.
- Yükselen, C. (2010). *Pazarlama ilkeleri-yönetim-örnek olaylar*. 8. Bsm. Ankara:Detay Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karahan, M. (2020). Turizm işletmelerinde fiyatlandırma stratejileri ve muhasebe bilgi kalitesi ilişkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4665-4685. DOI: 10.26466/opus.716496

DÜZELTME

OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 20, s.333-370, Aralık 2019 sayısında yayımlanan, “*Kişilik Tipi İle Kariyer ve Akademik Desteğın Kari-yer Uyum Yeteneklerine Etkisi: Bir Saha Araştırması.*” başlıklı makale de şehven hatalar vardır. Söz konusu hataların revize edilmiş, bölümleri aşağıda ki gibi olmalıdır.

Öz

...Kariyer uyum yetenekleri üzerinde A kişilik tipinin yarattığı etkinin, B kişilik tipinin etkisine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Boyutlar bağlamında ise A kişilik tipi en yüksek kontrol boyutunu, B kişilik tipi de güven boyutunu etkilemektedir. Yanı sıra B kişilik tipine sahip bireylerde kariyer ve akademik desteğının kariyer uyum yeteneklerine etkisinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir...

Anahtar Kelimeler: *Kişilik, A ve B Kişilik Tipleri, Kariyer ve Akademik Destek, Kariyer Uyum Yetenekleri*

Abstract

...However, the effect of personality type A was found to be higher than the effect of type B personality. In terms of dimensions, personality type A affects the highest control dimension and personality type B affects trust dimension. In addition, it was determined that the effect of career and academic support on career adaptabilities was higher in individuals with type B personality...

Keywords: *Personality, Type A and Type B Personality, Career and Academic Support, Career Adaptability*

Etki Testi Bulguları

Tablo 5. A Kişilik Tipinin ile Kariyer ve Akademik Desteğinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Testi Bulguları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN												
TOPLAM KARIYER UYUM YETENEKLERİ (KUYÖ)												
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	β	p	S.H.	Regresyon Modelin Özeti								
A Kişilik Tipi	,435	,000	,035	R ² =,190; Adj. R ² =,187; F =65,517; p=,000								
KADÖ	,186	,002	,021	R ² =,035; Adj. R ² =,031; F=10,052; p=,000								
KARIYER UYUM YETENEKLERİ BOYUTLARI												
	İlgi			Kontrol			Merak			Güven		
	β	p	S.H.	β	p	S.H.	β	p	S.H.	β	p	S.H.
A Kişilik Tipi	,241	,000	,046	,414	,000	,043	,285	,000	,061	,378	,000	,045
Regresyon Modelin Özeti	R ² =,058 Adj. R ² =,055 F =,17,217 p=,000			R ² =,171 Adj. R ² =,168 F =57,927 p=,000			R ² =,081 Adj. R ² =,078 F =24,783 p=,000			R ² =,143 Adj. R ² =,140 F =46,734 p=,000		
KADÖ	R ² =,041 Adj. R ² =,058 F =11,886 p=,000			R ² = Adj. R ² = F = p=			R ² =,063 Adj. R ² =,059 F =18,703 p=,000			R ² = Adj. R ² = F = p=		

Not: KADÖ, A kişilik tipine sahip katılımcılar bağlamında test edilmiştir (N=283).

Tablo 5'e göre hem A kişilik tipinin hem de A kişilik tipine sahip kişilerde KADÖ'nün toplam kariyer uyum yetenekleri ile kurulan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p=,000). Bulgulara göre A kişilik tipinin (β =,435; p<0.05) ve KADÖ'nün (β =,186; p<0.05) toplam KUYÖ üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak burada A kişilik tipinin etkisi, KADÖ'nün etkisinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

A kişilik tipinin kariyer uyum yetenekleriyle kurulan tüm regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (p=,000). İlgi (β =,241; p<0.05), kontrol (β =,414; p<0.05), merak (β =,285; p<0.05) ve güven (β =,378; p<0.05) üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. β kat sayıları dikkate alındığında A kişilik tipinin en fazla kontrol boyutunu etkilediği görülmektedir.

Bu etki KADÖ bağlamında değerlendirildiğinde ise sadece ilgi ve merak boyutlarıyla kurulan regresyon modelinin anlamlı sonuç verdiği

görülmektedir ($p=,000$). Buna göre KADÖ'nün, ilgi ($\beta=,202$; $p<0.05$) ve merak ($\beta=,250$; $p<0.05$) üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre KADÖ'nün en fazla merak boyutunu etkilediği söylenebilir.

Tablo 6. B Kişilik Tipinin ile Kariyer ve Akademik Desteğinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Testi Bulguları

BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	BAĞIMLI DEĞİŞKEN TOPLAM KARİYER UYUM YETENEKLERİ											
	Regresyon Modelin Özeti											
B Kişilik Tipi	,422		,000		,102		R ² =,178; Adj. R ² =,174; F = 46,441; p=,000					
KADÖ	,211		,002		,173		R ² =,045; Adj. R ² =,040; F =9,985; p=,000					
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	KARİYER UYUM YETENEKLERİ BOYUTLARI											
	İlgi			Kontrol			Merak			Güven		
B Kişilik Tipi	β	<i>p</i>	S.H.	β	<i>p</i>	S.H.	β	<i>p</i>	S.H.	β	<i>p</i>	S.H.
	,230	,001	,005	,332	,000	,042	,326	,000	,060	,405	,000	,048
Regresyon Modelin Özeti	R ² =,053			R ² =,110			R ² =,106			R ² =,164		
	Adj. R ² =,048			Adj. R ² =,106			Adj. R ² =,102			Adj. R ² =,160		
Regresyon Modelin Özeti	F =11,941			F =26,575			F =25,381			F =41,901		
	<i>p</i> =,000			<i>p</i> =,000			<i>p</i> =,000			<i>p</i> =,000		
KADÖ	İlgi			Kontrol			Merak			Güven		
	β	<i>p</i>	S.H.	β	<i>p</i>	S.H.	β	<i>p</i>	S.H.	β	<i>p</i>	S.H.
Regresyon Modelin Özeti	,255	,000	,035	-	-	-	,144	,034	,040	,172	,011	,033
	R ² =,065			R ² =,			R ² =,021			R ² =,030		
Regresyon Modelin Özeti	Adj. R ² =,061			Adj. R ² =			Adj. R ² =,016			Adj. R ² =,025		
	F =14,904			F =			F =4,560			F =6,508		
Regresyon Modelin Özeti	<i>p</i> =,000			<i>p</i> =,000			<i>p</i> =,000			<i>p</i> =,000		

Not: KADÖ, B kişilik tipine sahip katılımcılar bağlamında test edilmiştir (N=216).

Tablo 6'da verilen bulgular incelendiğinde hem B kişilik tipinin hem de B kişilik tipine sahip bireylerde KADÖ'nün toplam KUYÖ ile kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir ($p=,000$). B kişilik tipinin ($\beta=,422$; $p<0.05$) ve KADÖ'nün ($\beta=,211$; $p<0.05$) toplam KUYÖ üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Buna göre kariyer uyum yeteneklerini, B kişilik tipinin etkisi KADÖ'nün etkisine nazaran daha fazla olduğu görülmektedir.

B kişilik tipinin kariyer uyum yetenekleriyle kurulan tüm regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). B kişilik tipinin; ilgi ($\beta=,230$; $p<0.05$), kontrol ($\beta=,332$; $p<0.05$), merak ($\beta=,326$;

$p < 0.05$) ve güven ($\beta = .405$; $p < 0.05$) boyutları üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahiptir. Ancak B kişilik tipi en fazla güven boyutunu etkilediği açıktır.

Bağımsız bir değişken olarak KADÖ'nün etkisi incelendiğinde sadece ilgi, merak ve güven boyutlarıyla kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülecektir ($p = .000$). Buna göre bağımsız değişkenin ilgi ($\beta = .255$; $p < 0.05$), merak ($\beta = .144$; $p < 0.05$) ve güven ($\beta = .172$; $p < 0.05$) üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. KADÖ burada en fazla ilgi boyutunu etkilediği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Kişilik yapısı bağlamında etki testi sonuçları değerlendirildiğinde ise hem A hem de B kişilik tipinin toplam KUY üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğundan dolayı H1 ve H2 desteklenmiştir. Ancak A kişilik yapısı en fazla toplam KUY değişkenini, ondan sonra etki derecesi byklğine göre kontrolü, güveni, merak ve ilgiyi etkilemektedir. B kişilik yapısı da en fazla toplam KUY olmak üzere güven, kontrol, merak ve ilgi boyutlarını önemli ve olumlu düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Fakat etki derecesine bakıldığında toplam KUY değişkenine, A kişilik yapısının etkisi B kişilik yapısının etkisinden daha yüksek olduğu görülecektir. Bunun yanında, B tipi kişiliğe sahip bireylerde KADÖ'nn toplam KUY'ye etkisi A tipi kişiliğe sahip bireylerdekinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. B nedenle H3 ve H4 desteklenmiş olup, bu sonuçlar çalışmanın en önemli bulguları sayılabilir.